

Prof. univ. dr.
Constanța CĂLINOIU

Prof. univ. dr.
Victor DUCULESCU

Georgeta DUCULESCU

DREPT CONSTITUȚIONAL COMPARAT TRATAT

Ediția a IV-a
Vol. II

Motto:

"Compararea sistemelor de drept în diversitatea lor geografică este tot atât de veche precum însăși știința dreptului".

René David

Camille Jauffret Spinosi

CUPRINS

Volumul 2

3.7. ALTE REGIMURI PARLAMENTARE	17
+ 3.7.1. DANEMARCA	17
3.7.1.1. Date istorice	17
3.7.1.2. Organizarea constituțională	17
+ 3.7.2. OLANDA	19
3.7.2.1. Date istorice	19
3.7.2.2. Organizarea constituțională	20
+ 3.7.3. GRECIA	22
3.7.3.1. Date istorice	22
3.7.3.2. Dezvoltarea constituțională	22
3.7.3.3. Organizarea constituțională	26
3.7.4. ISRAEL	27
3.7.4.1. Date istorice	27
3.7.4.2. Dezvoltarea constituțională	28
Capitolul IV. REGIMUL DIRECTORIAL	31
4.1. ELVEȚIA	31
4.1.1. Scurt istoric al Confederației elvețiene	31
4.1.2. Principalele prevederi constituționale	32
4.1.3. Drepturile și libertățile cetățenilor	32
4.1.4. Autoritățile federale	33
4.1.4.1. Adunarea Federală	33
4.1.4.2. Consiliul federal	33
4.1.5. Justiția	34
4.1.6. Revizuirea Constituției	34
4.1.7. Noua Constituție a Elveției, din anul 2000	35
CONSTITUȚIA FEDERALĂ A CONFEDERAȚIEI ELVEȚIENE	38
PARTEA a III-a SISTEME POLITICE DE TRANZIȚIE: RUSIA ȘI FOSTELE ȚĂRI SOCIALISTE EUROPENE	62
Capitolul I. SISTEMUL CONSTITUȚIONAL AL RUSIEI	63
1. Considerații generale	63
1.1. RUSIA (Uniunea Sovietică, Comunitatea Statelor Independente, Federația Rusă)	65
1.1.1. Originile sistemului sovietic	65
1.1.1.1. Congresul sovietelor	66
1.1.1.2. Dizolvarea Adunării Constituante	66
1.1.1.3. Primele măsuri legislative	67
1.1.2. Constituția rusă din 1918	67
1.1.2.1. Structura statală	68

1.1.2.2. Critici la adresa noului sistem	68
1.1.3. Constituirea U.R.S.S.	69
1.1.3.1. Congresul constitutiv al sovietelor	69
1.1.3.2. Raporturile între republici și statul unional	70
1.1.4. Evoluția sistemului constituțional sovietic	70
1.1.4.1. Principiile de bază ale Constituției din 1936	71
1.1.4.2. Organizarea de stat a U.R.S.S.	71
1.1.4.3. Sovietul Suprem al U.R.S.S.	72
1.1.4.4. Prezidiul Sovietului Suprem	73
1.1.4.5. Organele supreme ale puterii în republici	73
1.1.4.6. Consiliul Comisarilor Poporului (Consiliul de Miniștri)	74
1.1.4.7. Organele locale	74
1.1.4.8. Justiția	74
1.1.4.9. Procuratura	75
1.1.4.10. Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor	75
1.1.4.11. Alte prevederi ale Constituției din 1936	76
1.1.4.12. Cadrul constituțional și aplicarea lui practică. Discrepanțe între "vorbe" și "fapte"	76
1.1.5. Constituția sovietică din 1977	76
1.1.5.1. De la "dictatura proletariatului" la "statul întregului popor"	77
1.1.5.2. Bazele sistemului economic	78
1.1.5.3. Dezvoltarea socială și culturală	78
1.1.5.4. Politica externă	79
1.1.5.5. Statul și persoana cetățeanului	79
1.1.5.6. Structura națională de stat	80
1.1.5.7. Sovietele de deputați ai poporului	81
1.1.5.8. Organele supreme ale puterii și administrației de stat	81
1.1.5.9. Organele puterii și administrației de stat în republicile unionale	82
1.1.5.10. Justiția și Procuratura	83
1.1.5.11. Prevederi finale ale Constituției din 1977	83
1.1.6. "Perestroika" și schimbarea cadrului constituțional	83
1.1.6.1. Congresul deputaților poporului	84
1.1.6.2. Abolirea rolului conducător al partidului	85
1.1.6.3. Instituirea funcției prezidențiale	86
1.1.6.4. Modificări în organizarea politică a Federației Ruse	86
1.1.6.5. Evoluții politice în U.R.S.S.	87
1.1.6.6. Multipartidismul în teorie și în practică	87
1.1.6.7. Modificări de ordin constituțional	88
1.1.6.8. Vicepreședintele U.R.S.S.	88
1.1.6.9. Consiliul Federației	89
1.1.6.10. Cabinetul de Miniștri	89
1.1.6.11. Curtea Supremă de Arbitraj	89
1.1.7. Relațiile dintre U.R.S.S. și republicile unionale	89
1.1.7.1. Principalele prevederi ale tratatului unional	89
1.1.7.2. Structura Uniunii	90
1.1.7.3. Raporturile dintre republici	91
1.1.7.4. Relațiile dintre Uniune și republicile componente	91
1.1.7.5. Organele unionale	92
1.1.7.6. Regimul proprietății. Taxe și impozite	92

1.1.7.7. Superioritatea juridică a prevederilor Tratatului unional	92
1.1.7.8. Președintele U.R.S.S.	92
1.1.7.9. Cabinetul de miniștri	93
1.1.7.10. Tribunalul Constituțional	93
1.1.7.11. Limba oficială	93
1.1.7.12. Relațiile cu republicile care nu au semnat Tratatul	93
1.1.7.13. Poziții centrifuge ale republicilor	93
1.1.7.14. Opoziția față de Tratatul unional	94
1.1.8. Evoluțiile politice ulterioare din U.R.S.S. și unele probleme constituționale	94
1.1.8.1. Lovitura de stat din 18 august 1991	94
1.1.8.2. Ilegalitatea măsurilor anticonstituționale	95
1.1.8.3. Eșecul loviturii de stat și implicațiile sale pe planul vieții politice	96
1.1.8.4. Comunitatea economică	96
1.1.8.5. De la U.R.S.S. la Comunitatea Statelor Independente	97
1.1.8.6. Evoluția relațiilor dintre fostele republici sovietice	98
1.1.8.7. Integrarea fostelor republici sovietice în viața internațională	99
1.1.8.8. Noile evoluții politice în Rusia	101
1.1.9. Constituția Federației Ruse	103
1.1.9.1. Bazele orânduirii constituționale	104
1.1.9.2. Drepturile și libertățile omului și cetățeanului	105
1.1.9.2.1. Drepturile cetățenilor	105
1.1.9.2.2. Obligațiile cetățenilor	108
1.1.9.3. Structura federativă	108
1.1.9.4. Șeful statului	109
1.1.9.5. Adunarea Federală	110
1.1.9.6. Dizolvarea Dumei de Stat	112
1.1.9.7. Guvernul Federației Ruse	112
1.1.9.8. Puterea judecătorească	112
1.1.9.8.1. Independența judecătorilor	113
1.1.9.8.2. Instanțele judecătorești	113
1.1.9.9. Autoconducerea locală	114
1.1.9.10. Evoluții recente politice și constituționale	115
CONSTITUȚIA FEDERAȚIEI RUSE din 12 decembrie 1993	119
1.2. UCRAINA	145
1.2.1. Elemente de ordin istoric	145
1.2.2. Analiza prevederilor Constituției Ucrainei din 1978	146
1.2.3. Analiza prevederilor Constituției din 1996	149
1.3. BELARUS	156
1.3.1. Elemente de ordin istoric	156
1.3.2. Organizarea constituțională	157
1.3.3. Constituția Republicii Belarus din 15 martie 1994, revizuită ca urmare a referendumului din 24 noiembrie 1996	159
1.4. ESTONIA	165
1.4.1. Elemente de ordin istoric	165
1.4.2. Organizarea Constituțională	165
1.5. LETONIA	167
1.5.1. Elemente de ordin istoric	167

1.5.2. Organizarea constituțională	168
1.6. LITUANIA	169
1.6.1. Elemente de ordin istoric	169
1.6.2. Organizarea constituțională	170
1.7. MOLDOVA	171
1.7.1. Elemente de ordin istoric	171
1.7.2. Organizarea constituțională	175
Capitolul II. SISTEMELE POLITICE ALE FOSTELOR ȚĂRI SOCIALISTE EUROPENE	180
2.1. ALBANIA	180
2.1.1. Istorie și organizare politică	180
2.1.2. Organizarea constituțională a Republicii Albania	184
2.1.3. Noua Constituție a Republicii Albania din 4 august 1998	188
2.2. BULGARIA	194
2.2.1. Regimul constituțional bulgar în perioada regimului comunist	194
2.2.1.1. Principii generale	194
2.2.1.2. Regimul social-economic	195
2.2.1.3. Organele supreme ale puterii de stat	195
2.2.1.4. Guvernul	195
2.2.1.5. Organele locale	196
2.2.1.6. Justiția	196
2.2.1.7. Raporturile dintre organele puterii și organele administrației de stat	196
2.2.1.8. Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor	196
2.2.1.9. Alte prevederi. Modificarea Constituției	197
2.2.2. Evoluția constituțională a Bulgariei în perioada trecerii la sistemul multipartid și la economia de piață	197
2.2.2.1. Schimbări înregistrate pe plan politic	197
2.2.2.2. Adoptarea Constituției din 1991	198
2.2.2.3. Principii fundamentale	198
2.2.2.4. Structura social-economică	198
2.2.2.5. Dezvoltarea echilibrată a regiunilor	199
2.2.2.6. Regimul străinilor	199
2.2.2.7. Drepturile fundamentale ale omului	199
2.2.2.8. Sistemul parlamentar	200
2.2.2.9. Președintele Republicii	201
2.2.2.10. Consiliul de Miniștri	202
2.2.2.11. Puterea judecătorească	202
2.2.2.12. Autogestiunea locală și administrația locală	203
2.2.2.13. Curtea Constituțională	203
2.2.2.14. Modificarea Constituției	204
2.2.2.15. Adoptarea unei noi constituții	204
2.2.3. Noi evoluții ale vieții politice din Republica Bulgaria	205
2.3. REPUBLICA CEHOSLOVACĂ (Republicile Cehă și Slovacă)	207
2.3.1. Scurt istoric	207
2.3.2. Carta constituțională. Prevederi generale	207
2.3.3. Adunarea Națională	208
2.3.4. Președintele Republicii	208

2.3.5. Guvernul.....	209
2.3.6. Comitetul "celor 24".....	209
2.3.7. Drepturi și libertăți. Drepturile minorităților.....	209
2.3.8. Regimul politic instaurat în 1948.....	209
2.3.9. Constituția din 1960.....	210
2.3.10. Cehoslovacia - stat federal.....	210
2.3.11. Centralism și prerogative locale.....	210
2.3.12. Organizarea Federației.....	211
2.3.13. Curtea Constituțională.....	211
2.3.14. Organele de stat în cele două republici.....	212
2.3.15. Noile evoluții constituționale din Republica Cehoslovacă.....	212
2.4. IUGOSLAVIA.....	218
2.4.1. Elemente de ordin istoric.....	218
2.4.2. Constituția din 28 iunie 1921.....	219
2.4.2.1. Prevederi generale.....	219
2.4.2.2. Drepturile cetățenilor.....	219
2.4.2.3. Puterile statului.....	220
2.4.2.3.1. Regele.....	221
2.4.2.3.2. Adunarea Națională.....	221
2.4.2.3.3. Guvernul.....	221
2.4.2.3.4. Puterea judecătorească.....	222
2.4.2.4. Alte prevederi.....	222
2.4.2.5. Revizuirea Constituției.....	222
2.4.3. Regimul constituțional instaurat la 6 ianuarie 1929.....	222
2.4.4. Evoluțiile înregistrate în perioada luptei de eliberare națională și după terminarea războiului.....	223
2.4.5. Constituția din 1963.....	224
2.4.5.1. Prevederi generale.....	224
2.4.5.2. Autoconducerea.....	224
2.4.5.3. Drepturile și libertățile omului.....	225
2.4.5.4. Sistemul social-politic.....	225
2.4.5.5. Comunitățile social-politice.....	226
2.4.5.6. Drepturile Federației.....	226
2.4.5.7. Puterea judecătorească.....	226
2.4.5.8. Organizarea Federației.....	227
2.4.5.9. Procedura legislativă.....	227
2.4.5.10. Consiliul Popoarelor.....	227
2.4.5.11. Președintele Republicii.....	227
2.4.5.12. Consiliul Executiv Federal.....	228
2.4.5.13. Tribunalul Suprem al Iugoslaviei.....	228
2.4.5.14. Tribunalul Constituțional.....	229
2.4.6. Constituția din 1974.....	229
2.4.6.1. Considerațiuni generale.....	229
2.4.6.2. Organizarea socială.....	230
2.4.6.3. Avocatul autogestiunii.....	231
2.4.6.4. Drepturile și libertățile.....	231
2.4.6.5. Constituționalitatea legilor.....	231
2.4.6.6. Sistemul judiciar.....	232

2.4.6.7. Apărarea națională	232
2.4.6.8. Raporturile în cadrul Federației	232
2.4.6.9. Organizarea Federației	232
2.4.6.10. Președinția colegială a Republicii	233
2.4.6.11. Revizuirea Constituției	233
2.4.7. Evoluții constituționale ulterioare	233
2.4.7.1. Reducerea rolului statului	233
2.4.7.2. Relațiile în cadrul Federației	234
2.4.7.2.1. Modelul federativ	234
2.4.7.2.2. Modelul confederal	235
2.4.7.3. Evoluțiile din 1991. Secesiunea Croației și Sloveniei	236
2.4.7.4. Evoluții ulterioare	237
2.4.7.5. Prevederile Constituției actuale a Republicii Federale Iugoslavia	240
2.4.8. REGIMUL CONSTITUȚIONAL AL STATELOR CARE AU FĂCUT PARTE PÂNĂ ÎN 1990 DIN FOSTA REPUBLICĂ SOCIALISTĂ FEDERATIVĂ IUGOSLAVIA	245
2.5. POLONIA	247
2.5.1. Considerațiuni istorice	247
2.5.2. Prevederile Constituției din 1921	247
2.5.2.1. Dispoziții generale	248
2.5.2.2. Președintele	248
2.5.2.3. Miniștrii	248
2.5.2.4. Justiția	248
2.5.2.5. Drepturile cetățenilor	249
2.5.2.6. Forțele armate	249
2.5.3. Organizarea constituțională de tip comunist și modificările survenite	249
2.5.3.1. Elemente generale	249
2.5.3.2. Parlamentul	250
2.5.3.3. Guvernul	250
2.5.3.4. Justiția	250
2.5.3.5. Drepturile cetățenilor	250
2.5.3.6. Evoluții constituționale ulterioare	250
2.5.4. Dispoziții constituționale în vigoare până la adoptarea Constituției din 2 aprilie 1997	252
2.5.5. Constituția Republicii Polone din 2 aprilie 1997	256
2.6. UNGARIA	261
2.6.1. Considerații istorice	261
2.6.2. Specificul sistemului constituțional maghiar	262
2.6.3. Istoricul reglementărilor constituționale	263
2.6.3.1. Puterile regentului	263
2.6.3.2. Alte prevederi cu caracter constituțional	263
2.6.4. Evoluția constituțională după 1945	264
2.6.4.1. Republica populară	264
2.6.4.2. Organele supreme ale statului	264
2.6.4.3. Puterea judecătorească	265
2.6.4.4. Drepturile și îndatoririle cetățenilor	265
2.6.5. Revoluția maghiară din 1956	265
2.6.6. Noi evoluții în anii '80	266
2.6.7. Forma revizuită a Constituției	267
2.6.7.1. Statul de drept	268

2.6.7.2. Normele de drept internațional.....	268
2.6.7.3. Economia de piață.....	268
2.6.7.4. Parlamentul.....	268
2.6.7.5. Președintele Republicii.....	270
2.6.7.6. Curtea Constituțională.....	271
2.6.7.7. Garantul drepturilor cetățenești.....	271
2.6.7.8. Curtea de Conturi și Banca Națională.....	272
2.6.7.9. Guvernul.....	272
2.6.7.10. Forțele armate și poliția.....	273
2.6.7.11. Autonomiile locale.....	273
2.6.7.12. Organizarea judecătorească.....	273
2.6.7.13. Procuratura.....	273
2.6.7.14. Drepturile fundamentale.....	274
2.6.7.15. Alte prevederi.....	274

PARTEA a IV-a. SISTEME CONSTITUȚIONALE PREZENTÂND PARTICULARITĂȚI ISTORICE ȘI POLITICE 275

Capitolul I. SISTEME POLITICE ȘI CONSTITUȚIONALE ALE UNOR DOMINIOANE ȘI FOSTE DOMINIOANE BRITANICE 276

1.1. CANADA.....	276
1.1.1. Elemente de ordin istoric.....	276
1.1.2. Dezvoltarea constituțională.....	277
1.1.3. Organizarea constituțională.....	278
1.2. AUSTRALIA.....	280
1.2.1. Elemente de ordin istoric.....	280
1.2.2. Organizarea constituțională.....	280
1.3. NOUA ZEELANDĂ.....	283
1.3.1. Elemente de ordin istoric.....	283
1.3.2. Organizarea politică și constituțională.....	284
1.4. REPUBLICA SUD-AFRICANĂ.....	285
1.4.1. Elemente de ordin istoric.....	285
1.4.2. Dezvoltarea constituțională.....	286
1.4.3. Organizarea constituțională.....	288
1.4.4. Constituția din 1997.....	290
1.5. INDIA.....	295
1.5.1. Elemente de ordin istoric.....	295
1.5.2. Organizarea constituțională.....	296

Capitolul II. SISTEME POLITICE ȘI CONSTITUȚIONALE ALE UNOR ȚĂRI SOCIALISTE..... 299

2. Considerațiuni generale.....	299
2.1. CHINA.....	300
2.1.1. Elemente de ordin istoric.....	300
2.1.2. Dezvoltarea constituțională.....	302
2.1.3. Organizarea constituțională.....	302

2.2. CUBA	304
2.2.1. Elemente de ordin istoric.....	304
2.2.2. Dezvoltarea constituțională.....	305
2.2.3. Organizarea constituțională.....	306
2.3. COREEA DE NORD	309
2.3.1. Elemente de ordin istoric.....	309
2.3.2. Dezvoltarea constituțională.....	310
2.3.3. Organizarea constituțională.....	311
2.4. VIETNAM	313
2.4.1. Elemente de ordin istoric.....	313
2.4.2. Organizarea constituțională.....	314
Capitolul III. SISTEME POLITICE ȘI CONSTITUȚIONALE ALE UNOR ȚĂRI AFRO-ASIATICE	318
3.1. EGIPT	318
3.1.1. Elemente de ordin istoric.....	318
3.1.2. Organizarea constituțională.....	319
3.2. NIGERIA	324
3.2.1. Elemente de ordin istoric.....	324
3.2.2. Organizarea constituțională.....	324
3.3. TANZANIA	327
3.3.1. Elemente de ordin istoric.....	327
3.3.2. Organizarea constituțională.....	327
3.4. REPUBLICA DEMOCRATĂ CONGO (ZAIR)	329
3.4.1. Elemente de ordin istoric.....	329
3.4.2. Dezvoltarea constituțională.....	330
3.4.3. Organizarea constituțională.....	332
3.5. IRAN	340
3.5.1. Elemente de ordin istoric.....	340
3.5.2. Dezvoltarea constituțională.....	341
3.5.3. Organizarea constituțională.....	343
3.6. IRAK	348
3.6.1. Elemente de ordin istoric.....	348
3.6.2. Dezvoltarea constituțională.....	349
3.6.3. Organizarea constituțională până la căderea partidului Baas.....	350
3.6.4. Evoluții politice și constituționale ulterioare, după căderea regimului lui Saddam Hussein.....	352
CONCLUZII. REFORMA CONSTITUȚIONALĂ - CERINȚĂ NECESARĂ PENTRU STATELE MEMBRE LA UNIUNEA EUROPEANĂ - TRATATUL CONSTITUȚIONAL ȘI DREPTUL CONSTITUȚIONAL EUROPEAN	355
1. Considerațiuni generale.....	355
2. Cum au procedat actualele state membre ale Uniunii Europene.....	356

3. Direcții și orientări ale reformelor constituționale în statele candidate	361
4. Cazul României	364
5. O problemă de perspectivă. Adoptarea Constituției Europene	368
5.1. Dimensiuni ale ideii unei Constituții europene.	369
5.2. Modalități și propuneri de realizare	370
5.3. Convenția de la Bruxelles privind Viitorul Europei	372
5.4. Confruntări de păreri și interese ce trebuiau depășite	374
5.5. Avantajele documentului adoptat	376
5.6. Ratificarea Constituției Europene. Perspectivele sale.	377
5.7. România și Constituția Europeană	378
5.8. Dreptul Constituțional European	378
5.9. Concluzii	386

Motto:

"La comparaison des droits, envisagés dans leur diversité, est chose aussi ancienne que la science du droit elle-même".

**René David
Camille Jauffret Spinosi**

*"Les grands systèmes de droit
contemporain"*

(Paris, Dalloz, 1992, p.1)

TABLE DES MATIÈRES

Tome II

3.7. AUTRES RÉGIMES PARLEMENTAIRES	17
3.7.1. <i>DANEMARK</i>	17
3.7.2. <i>PAYS BAS</i>	19
3.7.3. <i>GRÈCE</i>	22
3.7.4. <i>ISRAËL</i>	27
Chapitre IV. LE RÉGIME DIRECTORIAL	31
4.1. SUISSE	31
4.1.1. Bref historique de la Confédération helvétique	31
4.1.2. Les principales prévisions constitutionnelles	32
4.1.3. Droits et libertés des citoyens	32
4.1.4. Autorités fédérales	33
4.1.5. La justice	34
4.1.6. La révision de la Constitution	34
4.1.7. La nouvelle Constitution Fédérale de la Confédération Suisse (2000)	35
Constitution Fédérale de la Confédération Suisse (2000)	38

PARTIE III-ème. SYSTÈMES POLITIQUES DE TRANSITION: LA RUSSIE ET LES ANCIENS PAYS SOCIALISTES EUROPÉENS 62

Chapitre I. LE SYSTÈME CONSTITUTIONNEL DE LA RUSSIE	63
1. Considérations générales	63
1.1. RUSSIE	65
1.1.1. Les origines du système soviétique	65
1.1.2. La Constitution russe de 1918	67
1.1.3. La formation de l'U.R.S.S.	69
1.1.4. L'évolution du système constitutionnel soviétique	70
1.1.5. La constitution soviétique de 1977. De la "dictature du prolétariat" à "l'état du peuple entier"	76
1.1.6. La "Perestroïka" et le changement du cadre constitutionnel	83
1.1.7. Les relations entre l'U.R.S.S. et les républiques unionales	89
1.1.8. Les évolutions politiques ultérieures en U.R.S.S. et certains problèmes constitutionnels	94
1.1.9. La Constitution de la Fédération de Russie	103
1.1.9.1. Les fondements de l'organisation constitutionnelle	104
1.1.9.2. Les droits et libertés de l'homme et du citoyen	105
1.1.9.2.1. Les droits des citoyens	105
1.1.9.2.2. Les devoirs des citoyens	108
1.1.9.3. La structure fédérative	108
1.1.9.4. Le chef d'État	109

1.1.9.5. L'Assemblée Fédérale	110
1.1.9.6. La dissolution de la Dume d'État	112
1.1.9.7. Le Gouvernement de la Fédération de Russie	112
1.1.9.8. Le pouvoir judiciaire	112
1.1.9.8.1. L'indépendance des juges	113
1.1.9.8.2. Les instances judiciaires	113
1.1.9.9. L'auto-administration locale	114
1.1.9.10. Évolutions recents politiques et constitutionnels	115
La Constitution de la Fédération de Russie	119
1.2. <i>UKRAINE</i>	145
1.3. <i>BÉLARUS</i>	156
1.4. <i>ESTONIE</i>	165
1.5. <i>LETTONIE</i>	167
1.6. <i>LITUANIE</i>	169
1.7. <i>REPUBLIQUE DE MOLDOVA</i>	171
Chapitre II. LES SYSTÈMES POLITIQUES DES ANCIENS PAYS SOCIALISTES	
EUROPÉENS	180
2.1. <i>ALBANIE</i>	180
2.2. <i>BULGARIE</i>	194
2.3. <i>RÉPUBLIQUE TCHEQOSLOVAQUE</i> (Les Républiques Tchèque et Slovaque)	207
2.4. <i>YOUGOSLAVIE</i>	218
2.5. <i>POLOGNE</i>	247
2.6. <i>HONGRIE</i>	261
Partie IV-ème. SYSTÈMES CONSTITUTIONNELS PRÉSENTANT PARTICULARITÉS	
HISTORIQUES ET POLITIQUES	275
Chapitre I. SYSTÈMES POLITIQUES ET CONSTITUTIONNELS DES DOMINIONS ET	
ANCIENS DOMINIONS BRITANNIQUES	276
1.1. <i>CANADA</i>	276
1.2. <i>AUSTRALIE</i>	280
1.3. <i>NOUVELLE-ZÉLANDE</i>	283
1.4. <i>AFRIQUE DU SUD</i>	285
1.5. <i>INDE</i>	295
Chapitre II. LES SISTEMES POLITIQUES ET CONSTITUTIONNELS DES CERTAINS	
PAYS SOCIALISTES	299
2. Considérations générales	299
2.1. <i>LA CHINE</i>	300
2.2. <i>CUBA</i>	304
2.3. <i>LA CORÉE DU NORD</i>	309

2.4. LE VIETNAM	313
Chapitre III. SYSTÈMES POLITIQUES ET CONSTITUTIONNELS DE CERTAINS PAYS AFRO-ASIATIQUES	318
3.1. EGYPTÉ	318
3.2. NIGÉRIA	324
3.3. REPUBLIQUE-UNIE DE TANZANIE	327
3.4. REPUBLIQUE DEMOCRATE DE CONGO (Zaïre)	329
3.5. IRAN	340
3.6. IRAQ	348
CONCLUSIONS	
La Réforme Constitutionnelle – exigence nécessaire pour les Etats membres de l'U.E.	
Le Traité Constitutionnel et le Droit Constitutionnel Européen	355
1. Considérations généraux	355
2. Les moyens utilisés par les actuels Etats membres de l'Union Européenne.....	356
3. Les buts et les orientations des réformes constitutionnelles accomplies par les Etats candidates	361
4. Le cas de la Roumanie.....	364
5. Un problème de perspective: l'adoption de la Constitution Européenne.....	368
5.1. Les dimensions de l'idée d'une Constitution pour l'Europe	369
a) La dimension historique.....	369
b) La dimension politique	369
c) La dimension juridique	370
5.2. Modalités et propositions au fin de parachever cette tâche	370
5.3. La Convention de Bruxelles por l'Avenir de l'Europe.....	372
5.4. Confrontation des opinions et des intérêts qui devraient être surpassés	374
5.5. Les avantages du document adopté	376
5.6. La Ratification de la Constitution Européenne. Ses perspectives.....	377
5.7. La Roumanie et la Constitution Européenne.....	378
5.8. Le Droit Constitutionnel Européen	378
5.9. Conclusions.....	386

3.7. ALTE REGIMURI PARLAMENTARE

3.7.1. DANEMARCA

3.7.1.1. Date istorice

Pe teritoriul Danemarcei de astăzi, locuit inițial de popoare germanice, s-au așezat în decursul timpului triburile daneze, care au întemeiat un stat ce în perioada lui Knud cel Mare (1019-1035) aveau să capete o mare extindere, incluzând în hotarele sale atât Norvegia, cât și Anglia și Scoția¹.

Danemarca s-a manifestat ca o prezență puternică în zona nordică a Europei, dominând întreaga zonă baltică în timpul lui Valdemar I, Canut al VI-lea și Valdemar al II-lea.

Danemarca, Norvegia și Suedia au rămas unite până în 1297. Prima care s-a desprins din uniune a fost Suedia, a cărei independență a fost recunoscută în 1523. Încercările Danemarcei de a recupera Suedia s-au soldat cu un eșec militar. În secolul XII danezii se creștinează, iar în secolul XVI în Danemarca se răspândește religia reformată.

Aliată a Franței, Danemarca este constrânsă să cedeze Norvegia Suediei, prin pacea de la Kiel (1814). Ca urmare a războiului din 1864, Danemarca pierde, în favoarea Prusiei și Austriei, provinciile Lauenburg, Schleswig și Holstein, dar partea de Nord a Schleswigului revine Danemarcei în 1920, în urma unui plebiscit.

În timpul primului război mondial, Danemarca este neutră, dar în timpul celui de al doilea război mondial este ocupată de trupele germane între 1940-1945. În 1945 Danemarca recunoaște independența Islandei, iar în 1948 acordă autonomie insulelor Feroe. Din 1949 devine membru fondator al N.A.T.O., alăturându-se EFTA în 1960 și Comunității Economice Europene în 1973².

În 1972, Margareta a II-a devine prima femeie regină a Danemarcei în ultimii 600 de ani, ea aflându-se și astăzi în fruntea statului. În urma unui referendum național, la 2 iunie 1992, Danemarca respinge Tratatul de la Maastricht, măsuri ulterioare fiind adoptate pentru organizarea celui de al doilea referendum, desfășurat la 18 mai 1993, care s-a soldat cu acceptarea Tratatului cu o majoritate de 56,8%³. Danemarca a semnat însă cu rezerve Tratatul de la Amsterdam, din 1997.

3.7.1.2. Organizarea constituțională

Danemarca este o monarhie constituțională, a cărei constituție datează din 1849 și care a fost de mai multe ori revizuită, cea mai importantă revizuire fiind efectuată în 1953⁴.

1 Horia C.Matei, Silviu Neguș, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.165.

2 Webster's New World Encyclopedia, College édition, Prentice Hall, General References, New York, 1993, pag.308.

3 Viorel Marcu, *Drept instituțional comunitar*, ediția II-a, revăzută și adăugită, Editura "Lumina Lex", București, 2001, pag.41.

4 *Les Constitutions de l'Europe des Douze*, Textes et documents rassemblés et présentés par Henri Oberdorff, La Documentation française, Paris, 1992, pag.79.

Constituția Danemarcei este în general similară constituțiilor țărilor cu regim monarhic. Ea cuprinde 89 articole și o anexă: "**Legea privind succesiunea la tron**".

Dintre prevederile generale menționăm cele privind forma de guvernământ a monarhiei constituționale, cu specificarea că puterea regală se transmite ereditar bărbatilor și femeilor, potrivit regulilor stabilite prin legea cu privire la succesiunea la tron din 27 martie 1953. Regele și regina trebuie să aparțină bisericii evanghelice luterane. Regele este major la împlinirea vârstei de 18 ani, iar înainte de a începe să-și exercite puterile trebuie să prezinte Consiliului de Miniștri o declarație solemnă prin care se angajează să observe inviolabilitatea Constituției.

Regina nu este responsabilă pentru acțiunile sale, persoana sa fiind sacră și inviolabilă. În schimb, miniștrii săi sunt reponsabili de modul în care își exercită atribuțiile, în conformitate cu prevederile legii.

În ceea ce privește puterea legiuitoare, aceasta aparține **Folketing-ului** (Parlament unicameral) care se compune din 179 deputați, dintre care doi sunt aleși de insulele Feroe și doi de Groenlanda.

Membrii **Folketing-ului** sunt aleși pe un termen de patru ani. El decide singur asupra validității alegerii membrilor săi, precum și asupra situațiilor când un membru al său și-ar pierde eligibilitatea.

O prevedere importantă este cea înscrisă în art.34, potrivit căruia "**Folketing-ul** este inviolabil. Oricine atentează la siguranța sau la libertatea sa, oricine dă sau execută un ordin în acest scop se face vinovat de înaltă trădare".

Procedura legislativă implică adoptarea proiectelor de legi de către Parlament sau pe calea unui referendum. Proiectele de legi bugetare trebuie să fie înșă supuse **Folketing-ului** cu cel puțin patru luni înaintea deschiderii exercițiului bugetar. În cazul în care discutarea bugetului nu poate fi încheiată înaintea începerii noului exercițiu bugetar, un proiect de buget provizoriu trebuie să fie prezentat **Folketing-ului**.

Potrivit Constituției daneze, puterea executivă aparține reginei, care o exercită prin miniștrii săi. Regina numește și revocă pe primul ministru și pe ceilalți miniștri. Regina are dreptul să prezideze Consiliul de Miniștri. Ea are și dreptul să convoace ședințe restrânse ale Cabinetului, în care se votează diverse hotărâri cu majoritate de voturi. Regina poate accepta aceste hotărâri sau le poate transmite spre o nouă discuție în cadrul Consiliului de Miniștri, organ mai larg.

Deși dispune de prerogative pe planul reprezentării țării, regina nu poate să folosească forțele armate împotriva unui stat străin fără consimțământul **Folketing-ului**. În cazul în care acesta nu este în sesiune, el trebuie să fie convocat de urgență. Regina are dreptul oricând să dizolve **Folketing-ul**, dar nu poate convoca noi alegeri înainte ca un prim-ministru desemnat să se prezinte în fața Parlamentului pentru a-și prezenta programul. Asemenea dizolvări s-au produs în 1993 și, mai recent, la 19 februarie 1998, când primul ministru Poul Nyrup Rasmussen (Partidul Social Democrat) a solicitat noi alegeri "pentru a cere alegătorilor dacă doresc un nou Parlament care să constituie o politică puternică". Ca urmare ale alegerilor anticipate, coaliția condusă de Rasmussen, care se baza numai pe sprijinul a 70 deputați din 179, a obținut 90 de mandate (față de 89 care au revenit opoziției), iar Rasmussen a fost reinvestit prim-ministru la 25 ianuarie 1993⁵.

De remarcat că, potrivit Constituției daneze, și regele are drept de inițiativă legislativă, depunând proiecte de legi la biroul **Folketing-ului** și solicitând organizarea unei dezbateri pe marginea lor. În cazuri de urgență și atunci când este imposibil să fie convocat **Folketing-ul**, regina poate decreta legi provizorii, care nu pot fi contrare Constituției și care trebuie să fie prezentate **Folketing-ului** după reluarea lucrărilor sale. Acesta poate să le aprobe, dar și să le respingă.

5 INTERNET <http://WWW.ipu.org.80/Cgi/multigat...tml> & l.

Constituția daneză cuprinde prevederi legate de **Înalta Curte de Justiție**. Aceasta are dreptul să judece acțiunile intentate împotriva miniștrilor de către regină sau de către **Folketing**. Cu consimțământul **Folketing**-ului, regina poate de asemenea să trimită în fața Înaltei Curți de Justiție și alte persoane, pentru fapte pe care le-ar considera periculoase pentru stat.

Constituția daneză cuprinde un important capitol consacrat **drepturilor și libertăților**, elaborat în spiritul constituțiilor moderne. Reținem, printre altele, libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului, inviolabilitatea proprietății, dreptul la muncă, dreptul la învățământ gratuit și obligatoriu în școlile elementare, dreptul de a-și publica ideile prin presă, prin scris sau prin cuvinte, dreptul de asociere etc.

În ceea ce privește **modificarea Constituției**, Constituția daneză prevede că dacă **Folketing**-ul votează propunerea ca noi dispoziții să fie inserate în Constituție, iar Guvernul este de acord cu aceasta, vor fi convocate noi alegeri legislative. În cazul în care proiectul va fi adoptat fără amendamente de **Folketing**-ul nou ales, el va fi prezentat alegătorilor în cele șase luni care urmează, pentru a fi aprobat sau respins printr-un scrutin direct. Reglementări speciale pentru un asemenea referendum vor fi stabilite prin lege. În cazul în care majoritatea votanților, reunind cel puțin 40% din toți alegătorii înscrși, ar vota pentru hotărârea **Folketing**-ului și regina va sancționa această hotărâre, ea va căpăta forță de lege constituțională.

3.7.2. OLANDA

3.7.2.1. Date istorice

În antichitate, teritoriul Olandei de azi a fost locuit de batavi și de alte triburi, fiind ocupat apoi parțial de romani, franci și saxoni. În Evul Mediu, Olanda de azi, Belgia, Luxemburgul și Nordul Estului Franței alcătuiau o regiune istorică denumită generic "**Țările de Jos**"⁶.

În 1568 s-a produs o răscoală împotriva regelui Filip al II-lea al Spaniei, care guverna prin mijloace opresive. Printre liderii răscoalei antispaniole erau Wilhelm, prinț de Orania, fiul său Maurice și Frederick Henry. Ca o consecință a succesului revoltei, se stabilește o confederație în Nordul teritoriului, "**Provinciile Unite**", care nu mai recunoștea dominația spaniolă. Părțile de Sud ale "**Țărilor de Jos**", Belgia și Luxemburgul, au fost recucerite de spanioli, dar Nordul și-a păstrat independența. În 1648 Provinciile Unite au fost recunoscute ca independente prin **Tratatul de la Westphalia**. A urmat o lungă luptă politică între "**orangști**", partid popular care dorea o centralizare a țării sub conducerea prințului de Orania, și grupările oligarhice de dreapta, care au reușit temporar să obțină controlul, între 1650-1672⁷.

În pofida lungului război de independență, poporul olandez a găsit resursele necesare pentru a-și afirma aptitudinile pentru artă, știință și comerț, întemeind un imperiu în Indiile de răsărit și de apus. Cuceririle coloniale ale Olandei au provocat însă mai multe conflicte cu Anglia și cu Franța.

6 Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, **Statele lumii de la A la Z**, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.422; Piet Akkermans, Flora Goudappel, **Le régime politique des Pays-Bas**, în **Les régimes politiques des pays de l'U.E. et de la Roumanie**, sous la direction de Genoveva Vrabie, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 2002, p. 339 și urm.

7 Webster's New World Encyclopedia, College edition, Prentice Hall, General References, New York, 1993, pag.748.

În secolul XVIII, Olanda nu mai este considerată o mare putere colonială. Revoluția franceză a avut ecouri pozitive în Olanda, unde în 1795 a fost creată o Republică batavă. În 1806, Napoleon I-a numit pe fratele său Ludovic ca rege al Olandei, dar între 1810-1813 a anexat Olanda teritoriului Franței. Congresul de la Viena din 1815 a recunoscut independența Olandei de Nord și de Sud într-un singur regat condus de regele William I (fiul prințului William al V-lea de Orania), însă Sudul s-a desprins în 1830 și a creat regatul Belgiei.

În timpul regilor William I, William al II-lea și William al III-lea și al reginei Wilhelmina (1890-1948), Olanda a dus o politică de strictă independență. În 1940 ea a fost însă ocupată de către Germania, ceea ce a determinat-o ca după terminarea celui de al doilea război mondial să adopte o politică activă de integrare în N.A.T.O. și organizațiile occidentale.

3.7.2.2. Organizarea constituțională

Constituția actuală a Olandei datează din 17 februarie 1983. Ea cuprinde 142 articole, 29 de dispoziții tranzitorii și o anexă, care specifică acele articole ale Constituției, în forma sa din 1972, care rămân în vigoare în mod provizoriu⁸.

Constituția Olandei urmează o structură modernă: drepturile fundamentale, guvernul, statele generale, Consiliul de Stat, Camera generală de conturi și organisme consultative permanente, legislația și administrația, justiția, provinciile, comunele, wateringurile și alte organisme publice.

Prevederile Constituției Olandei sunt, în general, asemănătoare celor ale altor țări care au optat pentru forma monarhică de guvernământ. Actuala regină a Olandei este **Beatrix (Beatrice) Wilhelmina Armgard**, care a preluat tronul la 30 aprilie 1980, după ce mama sa Juliana (pe atunci în vârstă de 70 de ani) a abdicat în favoarea sa.

În art.24 și urm. sunt enunțate o serie de prevederi în legătură cu **sucesiunea la tron**, abdicarea suveranului, condițiile în care acesta se poate căsători, circumstanțele excepționale în care unele persoane pot fi excluse de la succesiunea tronului, cazul morții reginei fără a avea moștenitori etc.

În ce privește **puterea executivă**, aceasta aparține reginei și miniștrilor, cu deosebirea că regina nu este responsabilă pentru actele sale, iar miniștrii sunt responsabili pentru actele lor. Atât primul ministru cât și ceilalți miniștri sunt numiți și revocați prin decret regal.

Miniștrii alcătuiesc împreună Consiliul de Miniștri, care este prezidat de primul ministru (remarcăm o deosebire față de Constituția Danemarcei, care recunoaște reginei dreptul de a prezida ședințele Consiliului de Miniștri).

Prim-ministru al Olandei este Wim Kok, al cărui partid - Partidul Muncii, a obținut în alegerile de la 6 mai 1998 - 28% din sufragii, fiind cea mai puternică forță politică din Parlament.

Legile și decretele sunt semnate de regină și contrasemnate de primul ministru sau de miniștri.

Olanda păstrează **sistemul parlamentar bicameral**, cele două Camere alcătuind împreună "Statele generale", care reprezintă întregul popor olandez.

Cele două Camere ale Statelor generale sunt: **a doua Cameră (sau Camera inferioară, similară Camerei Deputaților)**, cuprinzând 150 de deputați aleși prin vot direct, și **prima Cameră (similară Senatului)** care cuprinde 75 de senatori.

⁸ La Constitution du Royaume des Pays-Bas, Octobre 1989, Publication du Ministère de l'Intérieur, réalisée par la division des Affaires constitutionnelles et de la législation de ce ministère en collaboration avec les services linguistiques du Ministère des Affaires Etrangères.

Ambele Camere sunt alese pe o perioadă de patru ani, pe baza sistemului reprezentării proporționale, prin vot secret. Senatorii sunt însă aleși de către adunările provinciale⁹.

Potrivit Constituției olandeze, nimeni nu poate fi în același timp deputat și senator, dar nici un membru al statelor generale nu poate să fie ministru, secretar de stat, membru al Consiliului de Stat, al Camerei generale de conturi ori membru al Curții Supreme, procuror general sau Avocat general pe lângă această Curte.

Camerele funcționează și își țin ședințele în mod separat, afară de cazurile în care sunt reunite pentru situații speciale. Deciziile lor se iau cu majoritate de voturi, fiind interzis mandatul imperativ. În cadrul ședințelor, miniștrii și secretarii de stat ocupă în sălile de ședință locuri separate de parlamentari și răspund în scris sau oral întrebărilor sau cererilor de informații care li se adresează. Ei au acces la toate ședințele și pot participa la deliberări. Membrii Statelor generale, miniștrii, secretarii de stat și alte persoane care participă la deliberări nu pot să fie acționați în justiție pentru cuvântările rostite în cadrul ședințelor Statelor generale sau al comisiilor permanente, sau pentru ceea ce au comunicat acestora în scris.

În Olanda există instituția **Consiliului de Stat**, acesta fiind un organism consultativ prezidat de regină, care este consultat asupra proiectelor de legi, a reglementărilor din administrația publică, precum și asupra proiectelor de aprobare a unor tratate de către Statele generale. Membrii Consiliului de Stat sunt numiți pe viață, prin decret regal, dar ei se pot retrage din această funcție, la cerere, în cazul în care au atins o anumită vârstă.

O poziție similară o au membrii **Camerei generale de conturi**, care sunt, de asemenea, numiți pe viață. Scopul acestei instituții este de a analiza veniturile și cheltuielile statului. Membrii Camerei de conturi pot fi suspendați sau destituiți de către Curtea Supremă, în anumite situații specificate de lege.

În ceea ce privește procedura legislativă, Constituția Olandei precizează că proiectele de legi pot fi inițiate de către regină în numele său sau de cea de a doua Cameră (inferioară) a Statelor generale. Din momentul în care proiectul de lege este adoptat de Camera inferioară, el este transmis primei Camere. În momentul în care proiectul de lege a fost adoptat de ambele Camere, el este sancționat de către regină.

În ce privește **tratatele internaționale**, Constituția Olandei cuprinde o prevedere de principiu potrivit căreia "Guvernul favorizează dezvoltarea ordinii juridice internaționale" (art.90). În cazul în care un tratat cuprinde dispoziții care derogă sau contravin Constituției, Camerele urmează să-și dea acordul pentru aprobarea lor, cu o majoritate de cel puțin două treimi din voturile exprimate.

Pe de altă parte, este de remarcat că există în Constituția olandeză un text (art.94) care prevede că dispozițiile legale în vigoare pe cuprinsul regatului nu vor putea să-și producă efectele dacă aplicarea lor nu este compatibilă cu prevederile tratatelor sau hotărârilor organizațiilor internaționale care angajează Regatul.

Ca și în Danemarca, Constituția Olandei prevede că declarația de război nu se poate face decât cu autorizarea prealabilă a Statelor generale.

Dintre dispozițiile referitoare la **justiție**, menționăm art.114, care prevede în mod expres că pedeapsa cu moartea nu poate fi aplicată. Organizarea judecătorească a Olandei cuprinde un sistem de instanțe în fruntea cărora se află Curtea Supremă, ai cărei membri sunt numiți pe viață prin decret regal.

⁹ În Olanda, după cel de al doilea război mondial și-au desfășurat activitatea un număr mare de partide politice, între care s-au împărțit voturile alegătorilor, astfel încât majoritatea Cabinetelor ministeriale postbelice au fost, de fapt, guverne de coaliție. După alegerile legislative din 6 mai 1998, Partidul Muncii (29% din voturi) s-a detașat net de celelalte forțe politice.

În ceea ce privește organizarea administrativă, Constituția Olandei recunoaște o largă autonomie organelor locale, provinciile dispunând fiecare de adunări provinciale care acționează în cadrul competenței lor. De asemenea, atribuții corespunzătoare revin și consiliilor municipale. Adunările provinciale și consiliile municipale sunt alese pe o perioadă de patru ani. Comisarii regelui și primarii sunt numiți prin decret regal. Deciziile organelor locale pot fi anulate prin decret regal, însă numai dacă sunt contrare intereselor generale. Există și posibilitatea unor măsuri în cazul carenței organelor administrative față de îndeplinirea atribuțiilor lor. Anumite impozite pot fi percepute și de administrațiile provinciale și comunale, prin lege stabilindu-se reglementarea raporturilor financiare între administrația locală și cea centrală.

3.7.3. GRECIA

3.7.3.1. Date istorice

Grecia este o țară cu o îndelungată istorie, care s-a afirmat totodată, încă de timpuriu, în contextul culturii și civilizației europene. Cetățile grecești au transmis posterității modele de gândire și organizare politică, unele din acestea păstrându-și actualitatea până în zilele noastre. De remarcat este și spiritul de neatârnamare al grecilor față de încercările străine de a instaura dominația asupra spațiilor ce alcătuiesc în prezent Grecia.

Grecia modernă a fost de fapt proclamată regat în 1832, iar capitala la Atena datează din 1834. În primul război mondial, Grecia se alătură Antantei, iar apoi participă la războiul împotriva Turciei, desfășurat cu succes în perioada 1919-1922¹⁰. La 25 martie 1924, Grecia se proclamă republică, însă monarhia este restaurată în urma unei lovituri de stat militare, din 1935. Între 1936 și 1941, generalul Ioannis Metaxas instituie propriul său regim autoritar.

În timpul celui de al doilea război mondial, începând din 1940, Grecia se apără cu succes împotriva trupelor italiene, dar după angajarea trupelor germane în lupte în 1941 este obligată să capituleze, la 23 aprilie 1941. La terminarea războiului se declanșează un sângeros război civil (1946-1949) între forțele comuniste și cele naționaliste. Din 1952 Grecia devine membru al N.A.T.O., din 1961 membru asociat al Comunității Economice Europene, iar din 1981 membru plin al acestui organism.

Perioada de după cel de al doilea război mondial este caracterizată printr-o instabilitate politică¹¹. Între 1945 și 1967 s-au succedat la putere 31 de prim miniștri. Ca urmare a unei lovituri de stat militare din 21 aprilie 1967, condusă de colonelul Gheorghe Papadopoulos, se instituie "dictatura colonelilor". De abia în 1974 Grecia revine la un regim civil. Printr-un referendum, desfășurat la 8 decembrie 1974, este confirmată forma de stat republicană consacrată prin noua Constituție a țării din 16 iunie 1975.

3.7.3.2. Dezvoltarea constituțională

Încă din perioada luptei pentru independență a Greciei au fost elaborate documente constituționale. Astfel, în 1797 este elaborat un proiect de Constituție de inspirație franceză, de către Rhigas din Velestinos, un prieten al omului politic american Jefferson. În perioada următoare sunt

10 Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.232; Kostas Mavrias, *Le régime politique de la Grèce*, în *Les régimes politiques des pays de l'U.E. et de la Roumanie*, sous la direction de Genoveva Vrabie, Regia Autonomă „Monitorul oficial”, București, 2002, p.175 și urm.

11 Webster's New World Encyclopedia, College edition, Prentice Hall, General References, New York, 1993, pag.457.

alcătuite și alte proiecte constituționale, dar care vizează numai anumite părți ale Greciei, cea mai elaborată fiind Constituția Greciei de răsărit¹².

O Adunare națională adoptă Constituția de la Epidauros, a cărei formă revizuită devine Constituția de la Astros din 29 martie 1822, ratificată de cea de a doua Adunare națională. Această constituție avea tendința să întărească drepturile puterii legiuitoare. La 1 mai 1827, cea de a treia Adunare națională, întrunită la Troezene, adoptă așa numita "**Lege de bază pentru Grecia**", promulgată la 15 mai în același an.

La 18 ianuarie 1828 Adunarea națională (a IV-a) decide să îl invite pe contele John Capodistrias și să-l învestească cu puteri extraordinare. Regimul lui Capodistrias, caracterizat ca un regim dictatorial, s-a sfârșit prin asasinarea acestuia în 1831.

La 15 martie 1832, cea de a V-a Adunare națională a adoptat o nouă Constituție, cunoscută sub numele de Constituția de la Nauplia, dar această constituție nu a intrat niciodată în vigoare, datorită amestecului marilor puteri, care au intervenit pentru a sprijini alegerea lui Otto, cel de al doilea fiu al regelui Ludovic de Bavaria, ca rege al Greciei.

Grecia a devenit în felul acesta o monarhie ereditară. Întrucât regele Otto nu avea decât 16 ani când a fost desemnat monarh, puterile sale au fost exercitate de o regență iar la împlinirea vârstei de 20 de ani a fost încoronat rege al Greciei.

În 1843 se desfășoară alegeri pentru Adunarea Constituantă, cuprinzând 243 membri, care se reunește pentru prima dată la 20 noiembrie același an. Adunarea ia în discuție un proiect de Constituție elaborat de 21 de membri, care reflecta influența Cartei Constituționale din Franța din 1830 și a Constituției belgiene din 1831. Proiectul sublinia totuși rolul important al bisericii ortodoxe, care era declarată biserică de stat. Pe de altă parte, ea era mult mai autoritară decât Constituția belgiană.

La 21 februarie 1844, cea de a VI-a Adunare națională adoptă textul Constituției, care este prezentată regelui Otto. Acesta, deși inițial a făcut anumite obiecții, sfârșește prin a o accepta. Potrivit acestei Constituții, puterea legiuitoare era împărțită între membrii unei legislaturi bicamerale și rege. Camera inferioară era aleasă de către cetățeni în vârstă de peste 23 de ani, având o anumită situație materială, în timp ce Senatul era numit de rege și cuprindea numai senatori pe viață. În cuvântarea sa din 8 noiembrie 1843, regele Otto a caracterizat Constituția ca fiind "**un tratat între rege și popor**". Nerespectarea promisiunii lui Otto, care jurase pe Constituție, de a apăra drepturile cetățenilor, duce la o revoluție populară, la 22 octombrie 1862, care marchează sfârșitul dinastiei de Bavaria.

Căutările pentru găsirea unui alt rege au fost îndelungate. În final, tronul este oferit prințului William, al doilea fiu al regelui Danemarcei, care își ia titlul de "George I, regele grecilor". Cu toate acestea, Coroanele Danemarcei și Greciei urmau să rămână separate, iar succesorii regelui George erau obligați să îmbrățișeze religia ortodoxă.

O nouă Constituție a fost votată la 29 octombrie 1875 și prezentată regelui, care a jurat să o respecte. Constituția a fost promulgată la 17 noiembrie 1875, intrând în vigoare în aceeași zi. Această Constituție se aseamăna cu Constituția belgiană din 1831, insistând asupra apărării drepturilor cetățenești. Ea consacră sistemul unicameral și sublinia calitatea religiei ortodoxe ca religie de stat. De remarcat este și faptul că pe când Constituția monarhică din 1844 fusese calificată de regele Otto în termeni medievali, ca o relație între rege și popor, Constituția din 1864 - la fel precum Constituția belgiană din 1831 - era întemeiată pe **principiul suveranității naționale**.

¹² *Constitutions of the Countries of the World*, editors: Albert P. Blaustein, Gisberg H. Flanz, vol. 10, *Greece*, by Gisberg H. Flanz, *Constitutional Chronology 1975-1988* by Gisberg H. Flanz, Louis Pagonis, issued, December 1988, Oceana Publications Inc., Dobbs Ferry, New York, pag. 1 și urm.

Ca urmare a unor frământări politice interne, a rivalității forțelor politice și a implicării Greciei în război, regele Constantin este obligat să abdice în favoarea fiului său, iar ceva mai târziu este proclamată republica. Aceasta are loc în condițiile înfrângerilor militare suferite în războiul cu Turcia și a pierderii încrederii populației în regimul monarhic.

În 1924 încep lucrările pentru elaborarea unei noi Constituții republicane. Textul final al acesteia este promulgat la 29 septembrie 1925. La 13 aprilie 1936, după ce generalul Metaxas devine prim ministru, acesta dizolvă parlamentul și își asumă puteri extraordinare.

Alegerile din 1946, boicotate de partidele de stânga, duc la victoria partidului populist, care solicita restaurarea monarhiei. Deși o mare majoritate de cetățeni erau favorabili monarhiei, foarte mulți se opuneau reîntoarcerii în țară a lui George al II-lea, fiul lui Constantin. Cu toate acestea, monarhia este restaurată iar regele George, murind între timp, fratele său Paul devine rege.

Un decret din 22 iulie 1948 prevede principiile de bază ale unei viitoare Constituții. Parlamentul este dizolvat, se convoacă un nou parlament, care la 22 decembrie 1951 votează textul noii Constituții, promulgată la 1 ianuarie 1952 și intrată în vigoare la 11 ianuarie același an. Art.21 al Constituției proclamă Grecia ca fiind o "**democrație încoronată**". Noua Constituție prezenta multe asemănări cu Constituția din 1864, fiind însă mult mai modernă și democratică. După moartea regelui Paul, prințul de coroană Constantin este proclamat rege al Greciei, la 6 martie 1964. Ca urmare a acutizării confruntărilor politice, un grup de ofițeri preia puterea la 27 aprilie 1967. Neputând să se opună juntei militare, regele Constantin emigrează la Roma.

La 15 noiembrie 1968 o nouă Constituție intră în vigoare, dar importante prevederi ale acesteia nu sunt aplicate, în special în ceea ce privește alegerile parlamentare. La 21 martie 1972, colonelul Papadopoulos se proclamă regent, reunind puterile șefului de guvern cu acelea ale șefului statului.

La 1 iunie 1973, printr-un decret, monarhia este abolită, colonelul Papadopoulos proclamându-se președinte provizoriu. La 8 iunie 1973, guvernul dă publicității 12 amendamente la Constituția din 1968. Printr-un referendum, Constituția este aprobată în mod formal, trecându-se de la "**democrația parlamentară încoronată**" la o "**republică parlamentară prezidențială**".

La 11 septembrie 1973 este constituită o Curte Constituțională, această măsură fiind interpretată ca o concesie făcută de Papadopoulos forțelor democratice.

La 25 noiembrie același an, însă, o lovitură de stat îl răstoarnă de la putere pe generalul Papadopoulos, în locul său fiind instalat generalul Phaidon Gizikis. La 15 iulie 1974, autoritățile militare din Grecia sprijină încercarea de lovitură de stat împotriva președintelui Makarios, în Cipru. La 24 iulie același an, Constantin Karamanlis se întoarce în Grecia, este primit cu entuziasm și desemnat prim ministru. Se constituie un nou guvern de unitate națională, condus de Constantin Karamanlis.

La 1 august 1974, este promulgat primul act constituțional prin care Constituția din 1952 era reinstalată pe baze interimare. Alte acte constituționale au fost promulgate la 4 și 24 septembrie același an.

În vederea alegerilor este constituit un nou guvern de tehnicieni, iar la 17 noiembrie 1974 se desfășoară alegeri generale, în care partidul primului ministru Karamanlis "Noua democrație" obține o importantă victorie, respectiv 54,37% din totalul voturilor. Primul guvern ales de Parlament depune jurământul la 21 noiembrie 1974, iar la 8 decembrie are loc un referendum cu privire la alegerea formei de guvernământ.

Aproape 70% din votanți se pronunță pentru republică. La 18 decembrie, noul Parlament îl alege pe Michael Stasinopoulos președinte interimar. La 23 decembrie același an, un proiect de Constituție este discutat în Consiliul de Miniștri, iar la 7 ianuarie 1975 este supus Parlamentului. Proiectul de Constituție, cuprinzând 112 articole, era de fapt o simbioză a Constituției din 1952 cu unele prevederi

ale Constituției din 1968. După cum au apreciat autorii de specialitate, noua Constituție diferea de cea din 1952 prin aceea că tindea să instituționalizeze o concepție cvazi-gaullistă de republică parlamentară, mai curând decât de "democrație încoronată". Spre deosebire de Constituția din 1968, noua Constituție nu avea un preambul și renunța la prevederile tradiționale cu privire la religia dominantă.

Constituția a fost ratificată într-o sesiune solemnă a Parlamentului, intrând în vigoare la 11 iunie 1975.

La 14 aprilie 1980, președintele Tsatsos demisionează, iar la 5 mai Parlamentul îl alege pe Constantin Karamanlis ca președinte. Prim ministru al țării devine Andreas Papandreu. Deși cordiale la început, relațiile dintre președinte și primul ministru se deteriorează pe parcursul colaborării, Papandreu anunțând că nu îl va susține pe Karamanlis pentru un nou mandat. La 10 martie 1985, președintele Karamanlis demisionează, funcția de președinte interimar preluând-o Speaker-ul Camerei Deputaților.

La 11 martie 1985 este propus Parlamentului un amendament tinzând spre reducerea puterilor prezidențiale. Printre altele, se avea în vedere ca președintele să nu mai aibă dreptul de a dizolva Parlamentul, să opună **veto-ul legislativ**, să demită pe primul ministru. Se mai preconiza ca președintele să nu mai aibă nici dreptul să propună un referendum sau să proclame starea de urgență. Aceste propuneri au suscitât vii controverse între oamenii politici greci ai timpului. Ca urmare a puternicei opoziții, guvernul Papandreu a retras aceste propuneri la 14 martie.

La al treilea tur de scrutin, Parlamentul l-a ales ca președinte pe Christos Sartzetakis, după care a fost dizolvat, noi alegeri fiind programate pentru 2 iunie. Încercările de a revizui Constituția nu au avut însă efect. După noile alegeri, partidul "Noua Democrație" și-a menținut influența. Primul ministru Papandreu a fost însă reinvestit, iar la 7 martie 1986, după lungi dezbateri, Parlamentul a aprobat amendamentele constituționale într-o formă revizuită.

Potrivit schimbărilor adoptate, Președintele poate demite guvernul numai în situațiile în care acesta nu ar fi obținut un vot de încredere. El poate de asemenea să dizolve Parlamentul dacă două guverne succesive au demisionat sau nu ar fi fost acceptată componența lor. De asemenea, președintele Republicii mai putea să dizolve Camera Deputaților la propunerea guvernului, care ar fi obținut un vot de încredere în scop de a reinnoi mandatul popular pentru a face față unei probleme naționale de importanță excepțională. Se menținea, de asemenea, potrivit prevederilor Constituției, dreptul președintelui de a trimite o singură dată o lege spre a fi reexaminată. Între anii 1981-1989 și după 1993 Mișcarea socialistă panelenă (PASOK) a deținut majoritatea mandatelor în diferitele parlamente care s-au succedat.

În ianuarie 1996, Costas Simitis a luat conducerea Guvernului, ca urmare a înrăutățirii stării sănătății lui Andreas Papandreu, aflat de mulți ani la conducerea PASOK și a Guvernului. La 23 august 1996, la propunerea primului-ministru, președintele Costis Stefanopoulos a luat hotărârea dizolvării Parlamentului și a convocării corpului electoral în cadrul unor alegeri anticipate. Desfășurate la 22 septembrie 1996, alegerile au consacrat victoria PASOK, care a obținut 162 din cele 300 locuri în Parlament. "Noua Democrație" (N.D.) a obținut 108 mandate, Partidul comunist (K.K.E.) 11, Coaliția stângii și progresului (S.Y.N.) 10, iar Mișcarea democratică și socială (DIKKI) 9 locuri.

Alegerile din anul 2000 au reconfirmat poziția dominantă a PASOK în Parlamentul elen. Sef al statului a devenit Konstantin Stefanopoulos (din 8 martie 1995, reales în februarie 2000) și prim-ministru Konstantinos Simitis (de la 22 ianuarie 1996, reconfirmat după alegerile din 9 noiembrie 2000).

În prezent, șeful statului este Karolos Papoulias (de la 12 martie 2005), iar prim ministru Kostas Karamanlis (de la 7 martie 2004), ca urmare a alegerilor legislative, în care Partidul Noua Democrație a obținut 45,36% din voturi și 164 din cele 300 de locuri în Parlament.

3.7.3.3. Organizarea constituțională

Constituția Republicii Grecia din 9 iunie 1975 are 120 de articole¹³, problemele fiind tratate în următoarea ordine: dispoziții fundamentale (forma regimului politic și raporturile între biserică și stat), drepturile individuale și sociale, organizarea și funcționarea statului (structura statului, președintele republicii, Camera Deputaților, guvernul, puterea judecătorească, administrația), dispoziții speciale, finale și tranzitorii (dispoziții speciale, revizuirea Constituției, dispoziții tranzitorii).

După cum s-a văzut din prezentarea istorică a dezvoltării constituționale a Greciei, înfățișată la punctul precedent, Grecia este o **republică parlamentară** în care atribuțiile președintelui sunt limitate.

Constituția Greciei conține, sub aspectul **drepturilor cetățenilor**, prevederi importante la nivelul documentelor internaționale și al standardelor moderne.

În ceea ce privește puterile șefului statului, acesta este calificat ca fiind "un arbitru între puterile republicii" (art.30 alin.1). Deși Constituția Greciei nu vorbește expres de separarea puterilor, ea face totuși referiri la "funcțiile" legislativă, executivă și judecătorească.

Sistemul parlamentar grec este unicameral. El se bazează pe tradițiile istorice, care nu au justificat niciodată existența unei a doua Camere, Grecia fiind întotdeauna un stat unitar. Camera deputaților elenici (**Vouli Ton Ellinon**) se compune din 300 parlamentari aleși prin vot direct, pe un termen de patru ani. Alegerile se desfășoară în cadrul a 56 circumscripții uninominale sau plurinomiale (288 deputați) și o circumscripție națională plurinomială (12 deputați "de stat"). Ele au loc pe baza scrutinului de listă, într-un singur tur de scrutin, iar în unele cazuri prin scrutin majoritar, pentru repartizarea locurilor restante, la nivel național. Votul este obligatoriu până la vârsta de 70 ani, cei care nu respectă această prevedere fiind pasibili de închisoare de la o lună la un an¹⁴.

În ce privește **guvernul**, acesta se bazează pe votul de încredere al Camerei Deputaților, care i-l poate retrage pe calea unei moțiuni de cenzură. Adoptarea unei moțiuni de cenzură solicită majoritatea absolută a numărului deputaților.

Membrii guvernului, precum și secretarii de stat, sunt responsabili solidar pentru politica generală a guvernului, dar fiecare este responsabil pentru acțiunile și omisiunile comise în exercițiul competenței sale, potrivit **Legii răspunderii ministeriale**.

O prevedere interesantă întâlnim în partea finală a art.85, care dispune că "în nici un caz un ordin scris sau verbal al președintelui republicii nu poate să exoneraze miniștrii și secretarii de stat de răspunderea lor".

Camera Deputaților are dreptul de a pune sub acuzare membrii guvernului, ca și secretarii de stat, aceștia urmând să fie judecați de o Curte specială, prezidată de președintele Curții de Casație și compusă din 12 magistrați aleși prin tragere la sorți de către președintele Camerei Deputaților în ședință publică, dintre judecătorii Curții de Casație și președinții Curții de apel.

Președintele Republicii nu este responsabil pentru actele îndeplinite în exercițiul funcțiilor sale decât în caz de înaltă trădare și încălcare deliberată a Constituției. Pentru actele care nu au legătură cu exercițiul funcțiilor sale, urmărirea penală se suspendă până la expirarea mandatului prezidențial. Propunerea de punere sub acuzare a președintelui este supusă Camerei Deputaților de către cel puțin o treime din membrii săi, și adoptată cu majoritatea de două treimi din numărul total al deputaților,

¹³ Les Constitutions de l'Europe des Douze, Textes et documents rassemblés et présentés par Henri Oberdorff, La Documentation française, Paris, 1992, pag.163.

¹⁴ Union Interparlementaire, *Chronique des élections parlementaires*, vol.30, juillet 1995-décembre 1996, pag.116-117.

președintele urmând să se prezinte apoi în fața unei curți speciale, urmându-se aceeași procedură ca și în cazul miniștrilor.

Rețin atenția prevederile art.50, care dispune că "președintele republicii nu are alte competențe decât acelea care îi sunt conferite în mod expres prin Constituție și legile conforme cu aceasta".

În ce privește revizuirea Constituției, este de remarcat că prevederile privind republica parlamentară, respectul persoanei umane, egalitatea în drepturi a cetățenilor, excluderea străinilor de la ocuparea de funcții publice, interzicerea titlurilor de noblete, dreptul de a-și dezvoltă liber personalitatea, inviolabilitatea individuală, libertatea conștiinței religioase, exercitarea funcției legislative de către Camera Deputaților și președintele republicii nu pot să formeze obiectul revizuirii.

Pentru revizuirea Constituției este necesară o hotărâre a Camerei Deputaților, la inițiativa a cel puțin o cincime din numărul deputaților săi, adoptată cu o majoritate de trei cincimi din totalul membrilor Camerei și votată în două tururi de scrutin, separate unul de altul printr-un interval de o lună. După aprobarea revizuirii, Camera Deputaților nou aleasă se va pronunța în cursul primei sale ședințe, cu majoritate absolută a numărului total al membrilor săi.

3.7.4. ISRAEL

3.7.4.1. Date istorice

Pe teritoriul Palestinei, în secolul XIII, triburile semite, sub conducerea regelui Saul, pun bazele unui regat independent, care sub urmașii acestuia - David și în special Solomon - ajunge la apogeul strălucirii sale. După moartea lui Solomon, statul evreu se destramă însă în mai multe regate, dintre care unele sunt anexate de statele vecine.

La jumătatea secolului II Înainte de Christos ia naștere un regat iudeu elenistic de sine stătător, care intră sub influența Romei. Răscoala antiromană, soldată cu distrugerea Ierusalimului de către împăratul Titus (70 după Christos), ca și cea a lui Simon Bar Kochba (132-135) duc la raspândirea evreilor în întregul Imperiu Roman¹⁵.

Palestina este inclusă în Imperiul Roman de răsărit, apoi în cel Bizantin și în final ocupată de către arabi. În Evul Mediu, Ierusalimul - oraș sfânt pentru evrei, creștini și musulmani - devine țintă a cruciadelor. Ulterior, Palestina intră în componența Imperiului Otoman (1516), fiind ocupată apoi de Marea Britanie (1917), care obține în numele Societății Națiunilor și apoi al O.N.U. un mandat de administrare asupra ei.

Pe baza hotărârii Adunării Generale a O.N.U. din 29 noiembrie 1947, Palestina este împărțită în două state: arab și israelian¹⁶. Statul evreu este proclamat la 14 mai 1948, dar refuzul țărilor arabe de a recunoaște hotărârile O.N.U. duce la izbucnirea primului război arabo-israelian. Deși în 1949 sunt încheiate acorduri bilaterale de armistițiu, ca urmare a împărțirii teritoriale efectuată de O.N.U. numeroși arabi se refugiază în statele vecine, luând astfel naștere problema palestiniană. Pe de altă parte, în primele trei decenii de existență a statului israelian se stabilesc cu precădere pe teritoriul acestuia peste 1.600.000 de imigranți, sosiți în special din statele europene. Israelul participă la conflictele militare din 1956, din 1967 și din 1973.

¹⁵ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.279.

¹⁶ Webster's New World Encyclopedia, College edition, Prentice Hall, General References, New York, 1993, pag.548.

Ca urmare a vizitei președintelui egiptean Sadat la Ierusalim (19-21 noiembrie 1977), se inaugurează o nouă etapă în relațiile arabo-israeliene, marcată de semnarea la 26 martie 1979, la Washington, a Tratatului de pace dintre Israel și Egipt.

La 13 septembrie 1993, tot la Washington, primul ministru Yitzak Rabin și liderul palestinian Yasser Arafat semnează un alt acord care consacră reconcilierea istorică dintre israelieni și palestinieni, urmat de încheierea la Cairo la 4 mai 1994 a acordului privind autonomia palestiniană din Gaza și Ierihon, iar la 13 mai 1994 ia sfârșit retragerea trupelor israeliene din aceste teritorii. La 23 octombrie 1998 este perfectat un acord interimar de pace între Israel și Autoritatea Palestiniană: "**Acordul de la Wye Plantation**". Potrivit prevederilor acestui acord, israelineii se vor retrage de pe 13% din teritoriul Cisordaniei și vor elibera mai multe sute de persoane deținute, palestinienii vor întări măsurile de luptă împotriva terorismului - fiind sprijiniți de S.U.A. - și vor decide anularea dispozițiilor antiisraeliene care figurează în Carta Organizației pentru Eliberarea Palestinei.

Din păcate, începând din 1996, negocierile între cele două părți au intrat în impas, situația degenerând în confruntări și acțiuni militare, acțiunile comunității internaționale pentru instaurarea unui climat de pace în zonă devenind tot mai dificile.

3.7.4.2. Dezvoltarea constituțională

la 14 mai 1948, David Ben Gurion, președintele Consiliului provizoriu ales de Comitetul național (**Vaad Leumi**), proclamă statul Israel independent, declarația de independență fiind semnată de toți cei 37 de membri ai Consiliului. Declarația prevede că numele noului stat va fi Israel, urmând să fie convocate alegeri, iar o Adunare constituantă să adopte noua Constituție a statului. Până atunci, Consiliul provizoriu va funcționa ca o putere legiuitoare, iar Comitetul executiv ca ramura executivă a guvernământului. În 1949 s-au desfășurat alegeri pe baza sistemului reprezentării proporționale. În urma alegerilor a fost adoptată "**Legea tranziției**", în conformitate cu prevederile căreia "**corpul legislativ al Israelului va fi denumit Knesset**". Această prevedere a fost criticată de unii specialiști care au estimat că urmare acestor dispoziții se diminuează rolul Adunării constituante, Knessetul având oricând puterea de a acționa ca Adunare constituantă, să adopte constituția sau să o modifice.

De altfel, este de menționat că la fel ca și Marea Britanie, statul Israel nu are până în prezent o constituție scrisă¹⁷, care să abordeze în mod unitar toate problemele legate de organizarea statului, puterile sale, modul de a legifera, atribuțiile șefului statului, ale guvernului, ale administrației de stat, organele judecătorești etc. Principalele probleme constituționale sunt reglementate pe calea unor legi ale **Knessetului**, deși mai de mult **Knessetul** israelian a fost de acord cu ideea că după o anumită perioadă de timp statul Israel va trebui să elaboreze și să promulge o constituție scrisă, sintetizând într-un mod unitar toate aspectele și problemele practice ale dezvoltării sale constituționale, propunerea lui Yizhar Harari, făcută în Knesset, la 13 iunie 1950.

În rândul juriștilor și oamenilor politici israelieni s-au purtat numeroase dezbateri în legătură cu eventualitatea adoptării unei constituții scrise. S-a adus argumentul că "**Declarația de independență**" a Israelului sau **Legea Tranziției** ar reprezenta adevărate constituții. S-a mai susținut că elaborarea unei constituții nu este încă posibilă datorită problemelor specifice ale acestei țări, a dezacordurilor existente între laici și fundamentalisti, a faptului că încă nu a fost realizată unitatea evreilor de pretutindeni în

¹⁷ *Constitutions of the Countries of the World*, editors: Albert P. Blaustein, Gisberg H. Flanz, vol. 12, **Israel**, by Pnina Lahav, Phyllis M. Blaustein, Issued, December 1988, Oceana Publications Inc., Dobbs Ferry, New York.

cadru frontierelor statului Israel. S-a susținut, de asemenea, nu fără temei, că una dintre marile democrații ale lumii - Marea Britanie - reușește să funcționeze fără existența unei constituții scrise¹⁸.

Dintre actele legislative adoptate de Knesset ulterior Legii tranziției, considerate "legi de bază", mai menționăm **Legea cu privire la imunitățile, drepturile și îndatoririle membrilor Knessetului**, din 1951, care recunoaște păstrarea imunității membrilor Adunării legislative chiar după ce deputații au încetat să mai fie membri ai Knessetului; **Legea de bază cu privire la Knesset**, din 1958, **Legea de bază cu privire la pământul statului Israel**, din 1960, **Legea cu privire la președintele statului**, din 1964, care recunoaște calitatea președintelui de "șef al statului" dar îi conferă atribuții foarte limitate; **Legea de bază cu privire la guvernare**, din 1968, care dispune că "guvernul este autoritatea executivă a statului"; **Legea cu privire la alegerile din Knesset**, din 1969; **Legea de bază: libertate și ocupare**, din 1992; **Legea de bază: demnitatea umană și libertatea**, din 1992; **Legea de bază cu privire la guvern**, din 1992 (care a înlocuit-o pe cea din 1968)¹⁹ ș.a.

De remarcat este și faptul că o importanță deosebită în dezvoltarea constituțională a statului Israel au avut și o au hotărârile instanțelor judecătorești care au dat interpretări unor texte înscrise în legile de bază, contribuind prin aceasta la o mai corectă înțelegere a lor și fiind citate ca precedente în procesele judiciare.

Având de rezolvat problema dificilă a soluționării unor eventuale contradicții între o lege ordinară și prevederile unor "legi de bază", Înalta Curte de Justiție a statului Israel s-a pronunțat în mod neechivoc în sensul recunoașterii superiorității valorii juridice a legilor de bază. Astfel, la 14 octombrie 1999, Înalta Curte a decis, într-un plen de 11 judecători, că prevederea art.237a(a) din Codul Militar de Judecată este nulă, deoarece contravine Legii de bază cu privire la demnitate și libertate²⁰.

În ceea ce privește viața politică trebuie subliniat că, fiind un stat democratic, Israelul a cunoscut încă de la constituirea sa un sistem de guvernare multipartid, bazat pe alternanța la guvernare și recunoașterea drepturilor partidelor aflate în minoritate.

Sistemul electoral se bazează pe o largă reprezentare proporțională, iar pragul electoral este unul dintre cele mai reduse din lume (1,5%), ceea ce permite o corectă reprezentare a spectrului politic. Voturile partidelor care nu depășesc pragul electoral sunt repartizate totuși între partidele majoritare.

Alegerile se desfășoară prin vot universal, egal, direct și secret. Au drept de vot toți cetățenii care au împlinit vârsta de 18 ani, iar pentru a fi ales în Knesset se cere vârsta de 21 de ani.

În principiu alegerile au loc la fiecare patru ani, dar au existat numeroase cazuri în care au avut loc alegeri anticipate (1951, 1961, 1981, 1984, 1992, 1996). Există însă și posibilitatea ca Knessetul să decidă singur prelungirea mandatului său, datorită unor împrejurări excepționale (cum a fost, de pildă, în 1973, în timpul războiului Yom Kippur). Există destule situații în care se poate recurge la alegeri anticipate: o hotărâre a primului ministru de a dizolva Knessetul, o hotărâre a Knessetului însuși de a se autodizolva, votarea unei moțiuni de neîncredere în primul ministru, eșecul încercării de a fi votat bugetul în primele trei luni de la începerea anului financiar.

De menționat este faptul că dacă în Israel, care este republică parlamentară, șeful statului este ales de Parlament, primul ministru este ales direct de alegători în cadrul unor alegeri care au loc concomitent cu alegerile parlamentare, dar care pot fi organizate separat de acestea.

18 http://www.Knesset.gov.il/description/eng/eng-minishal_hoka.htm

19 *Constitutions of the Countries of the World*, vol.12, Israel, Supplement, 1988-1993 by Albert P.Blaustein, Issued September 1994, pag. VII-XI.

20 http://www.Knesset.gov.il/description/eng/eng-minishal_yesod1.htm

Astfel, în 1999 au avut loc concomitent alegeri pentru Knesset și primul ministru, dar în 2001 alegeri exclusiv pentru primul ministru.

În 1999 și-au disputat funcția de prim-ministru Ehud Barak, care a obținut 56,08% (1.791.020 voturi) și Binyamin Netanyahu, care a obținut 43,92% (1.402.474 voturi).

În I Knessetul (ales în 1999) exista următoarea repartizare a celor 120 de mandate: Unicul Israel (One Israel) - 26 mandate; Likud - 19; Shas - 17; Meretz-Israelul Democratic - 10; Yisrael Ba'alayah - 6; Shinui - 6; Partidul de centru - 6; Partidul Național Religios - 5; Uniunea iudaistă Torah - 5; Unitatea Națională (Halchud HaLeumi) - 4; Frontul Democratic pentru pace și egalitate (Hadash) - 3; Israel Casa ta (Yisrael Beiteinu) - 4; Alianța Național Democratică (Balad) - 2; O singură națiune - pentru muncitorii și pensionarii israelieni - 2.

La 6 februarie 2001 au avut loc alegeri pentru primul ministru. Ariel Sharon a obținut 1.698.077 voturi (62,39%) iar contracandidatul său Ehud Barac, 1.023.944 voturi (37,61%).

În sistemul israelian șeful statului este ales de Parlament și are atribuții limitate, specific regimurilor parlamentare.

Actualul șef al statului este Moshe Katsav, ales de Knesset la 1 august 2000 cu 63 voturi, față de contracandidatul său Shimon Perez, care a obținut 57 voturi.

În anul 2005 s-a produs o criză politică, care a dus la destrămarea guvernului condus de Ariel Șaron. Criza a fost provocată ca urmare a disensiunilor între partidele coaliției guvernamentale legate de începutul operațiunilor de retragere a forțelor israeliene din Fâșia Gaza, în august 2005.

Ariel Șaron, care fondase în 1973 Partidul Likud, a întemeiat un nou partid, intitulat Kadima („înainte”, în limba ebraică). Noul partid își propunea să pună capăt dominației pe care cele două partide mari, Likud și Partidul Laburist o exercitau de ani de zile în politica israeliană.

Ca urmare a unui grav atac cerebral suferit de Ariel Șaron în decembrie 2005, Partidul Kadima și Guvernul au trecut sub conducerea lui Ehud Olmert. Alegerile care s-au desfășurat la 28 martie 2006 au dat Partidului Kadima 29 de locuri, Partidului Laburist 20, Partidului Shas 12, Partidului Likud 12, restul de mandate revenind altor partide. Ca urmare a acestor alegeri, Ehud Olmert a rămas în fruntea Guvernului, dispunând de sprijinul Partidului Shas. Rata participării la alegeri a fost de 63,2%.

CAPITOLUL IV.

REGIMUL DIRECTORIAL

"Cel ce face legile știe mai bine decât oricine cum trebuie să fie îndeplinite și interpretate"

Jean Jacques Rousseau

Regimurile directoriale constituie o categorie distinctă a regimurilor politice și constituționale. Întrucât rațiunile includerii într-o categorie aparte a Elveției - singura țară care mai practică în prezent acest sistem - au fost relevate la pct.1.2.4. din prezenta lucrare, nu ne propunem să revenim asupra considerațiilor făcute cu acest prilej și vom trece, în continuare, la prezentarea și analiza sistemului constituțional al acestei țări.

4.1. ELVEȚIA

4.1.1. Scurt istoric al Confederației elvețiene

Constituită prin alianța perpetuă de la Waldstätten din 1291, Confederația elvețiană a reprezentat, până la Revoluția Franceză din 1789, o asociație de comune rurale și urbane între care existau înțelegeri și tratate de alianță²¹. După ocuparea teritoriului Confederației elvețiene de către trupele franceze la 12 aprilie 1798, aceste înțelegeri au fost înlocuite prin Constituția Republicii Elvețiene, întocmită la Paris, după modelul Constituției franceze. Cu toate acestea, ideea unui stat unitar, a unei republici unice și indivizibile, a fost întotdeauna respinsă de elvețieni și considerată ca fiind străină concepțiilor lor. La 19 februarie 1803 s-a produs, de aceea, o reîntoarcere la federalism, atribuțiile puterii centrale fiind limitate la politica externă și menținerea ordinii publice²².

În urma înfrângerii lui Napoleon, Elveția a cerut marilor puteri europene să-i recunoască independența și neutralitatea. Această cerere s-a bucurat de sprijinul puterilor aliate. În consecință, solicitările Elveției au fost acceptate de Congresul de la Viena din 1815. Tot atunci, fostele teritorii elvețiene Valais, Geneva și Neuchâtel au fost alipite la Elveția în calitate de cantoane independente. Prin aceasta, numărul cantoanelor s-a ridicat la 22, acestea încheind între ele, la 7 august 1815, un Pact federal. S-a evitat crearea unei puteri centrale, competența federației limitându-se ca și în trecut la menținerea ordinii publice, conducerea problemelor de politică externă și a relațiilor diplomatice²³.

Ca urmare a influenței Revoluției Franceze (iulie 1830) s-a produs un proces de reînnoire a constituțiilor cantonale, ce s-a manifestat - într-o oarecare măsură - în contradicție cu principiile Pactului federal din 1815, deoarece tindea spre întărirea atribuțiilor puterii centrale. În consecință, mai

²¹ Webster's New World Encyclopedia, College edition, Prentice Hall, New York, 1993, pag.1015.

²² Constitution fédérale de la Confédération Suisse, du 29 mai 1874, Edit. par la Chancellerie fédérale, 1989, p.V.

²³ Modern Legal Systems Cyclopedia, by Kenneth Robert Reddan (ed.) and Linda L.Schlueter (ass.edit.), Volume 2, Part.I, Country Studies, William S.Hein & Co., Law Publisher, Buffalo, New York, U.S.A., 1989, p.2.150.5-2.150.18.

multe cantoane au luat inițiativa revizuirii Constituției federale. La 12 septembrie 1848, majoritatea cantoanelor acceptaseră principiile unei Constituții federale. Cu toate acestea, evoluțiile internaționale nu erau încă favorabile unei revizuirii totale a Constituției din 1848. **Revizuirea Constituției nu s-a putut produce decât ca urmare a adoptării noilor principii de organizare politică, la 29 mai 1874.** De atunci, Constituția nu a mai fost supusă niciodată unei revizuirii totale până în anul 1999, suferind însă anumite modificări parțiale, necesare pentru a se adapta textul său la noile schimbări intervenite.

La 18 decembrie 1998, Parlamentul a adoptat proiectul noii Constituții, care a fost acceptată prin referendum cu 59% din voturile exprimate.

În prezent numărul cantoanelor este de 26.

4.1.2. Principalele prevederi constituționale

Constituția federală din 29 mai 1874 se compune dintr-un **preambul și 123 articole**, cărora li se adaugă un număr de dispoziții tranzitorii, având o validitate limitată.

În primul capitol, cuprinzând **dispoziții generale**, se menționează scopul confederației elvețiene - care este acela de a asigura independența patriei, a menține liniștea și ordinea în interior, a proteja libertatea și drepturile confederaților și a face să crească prosperitatea lor economică. **Constituția menționează că suveranitatea cantoanelor nu este limitată, prerogativele acestora fiind limitate numai prin puterile ce au fost delegate puterii federale (art.3).**

În Elveția, potrivit prevederilor constituționale, **toți cetățenii sunt egali în fața legii (art.4).** Nu există privilegii de localitate, de naștere, de persoană sau de familie. Bărbatul și femeia au drepturi egale, în special în domeniul familiei, instrucțiunii și muncii, având dreptul la un salariu egal pentru o muncă de valoare egală.

Drepturile cantoanelor sunt garantate, dar Constituțiile acestora trebuie să asigure exercițiul drepturilor politice ale cetățenilor, să nu contrazică dispozițiile Constituției federale și să fie acceptate de popor - putând fi revizuite dacă majoritatea absolută a cetățenilor cere acest lucru. **Cantoanele nu au dreptul să încheie tratate politice, dar pot să încheie între ele acorduri în probleme juridice și de legislație (art.7).** Singură Confederația are dreptul de a declara războiul și de a încheia pacea, ori de a încheia cu state străine alianțe și tratate, în special în probleme comerciale sau vamale. În mod excepțional cantoanele își păstrează dreptul de a încheia cu statele străine tratate referitoare la problemele de vecinătate și de populație; asemenea tratate nu trebuie însă să contravină intereselor Confederației sau drepturilor altor cantoane. Raporturile oficiale între cantoane și guvernele străine se asigură de regulă prin intermediul Consiliului Federal (art.9).

4.1.3. Drepturile și libertățile cetățenilor

Orice cetățean al unui canton este, în același timp, și cetățean al Elveției (art.43). El poate, în această calitate, să ia parte la alegeri sau la orice alte consultări federale, justificându-și calitatea de alegător. Nimeni nu poate însă să-și exercite drepturile politice decât într-un singur canton. Naționalitatea elvețiană poate fi dobândită prin naștere, dar și prin naturalizare în condițiile stabilite de legea Confederației. Sunt de remarcat dispozițiile potrivit cărora orice cetățean elvețian poate să se stabilească în orice loc al țării pe care îl dorește, ca și prevederea potrivit căreia nici un cetățean elvețian nu poate să fie expulzat din țară (art.45). Confederația este autorizată să întărească legăturile care unesc pe elvețienii din străinătate cu țara lor și să susțină instituțiile create pentru aceasta.

Printre alte libertăți garantate de constituție mai menționăm: libertatea conștiinței, libertatea exercitării cultelor, libertatea presei, a radioului și televiziunii, dreptul de asociere, dreptul de petiționare, interzicerea jurisdicției tribunalelor extraordinare, libertatea comerțului ș.a.

4.1.4. Autoritățile federale

Autoritățile federale ale Elveției sunt **Adunarea Federală** și **Consiliul Federal**.

4.1.4.1. Adunarea Federală

Adunarea Federală se compune din două secțiuni (consilii): **Consiliul Național**, alcătuit din 200 de deputați, aleși în raport cu numărul populației cantoanelor, desemnați pe baza unui sufragiu direct, într-un număr de 26 circumscripții, reprezentând 20 cantoane și șase semi-cantoane, și **Consiliul Cantoanelor**, compus din 46 de deputați desemnați câte doi de fiecare canton și unul de fiecare semi-canton.

Consiliul Național și **Consiliul Cantoanelor** (în unele documente acesta este denumit și "**Consiliul statelor**") deliberază cu privire la toate problemele care sunt de competența federală, printre care tratatele de alianță cu statele străine, măsurile de siguranță externă, stabilirea bugetului anual, supravegherea administrației și a justiției federale etc.

Constituția prevede că nici unul dintre cele două consilii nu poate să delibereze decât în prezența majorității absolute a membrilor săi (art.87). Legile și dispozițiile federale nu pot să fie adoptate decât cu acordul membrilor consiliilor. Acestea trebuie supuse **votului popular**, dacă această cerere este adresată (formulată) de 50.000 de cetățeni activi sau de către 8 cantoane. Legislația federală determină formele și termenele care trebuie respectate în cazul votului popular.

Fiecare dintre cele două consilii deliberază în mod separat, dar în anumite situații - ca de pildă tratatele de alianță, tratatele între cantoane, soluționarea unui conflict de competență între autorități federale și cele cantonale - cele două consilii vor trebui să se întrunească, pentru a delibera în comun, sub conducerea președintelui Consiliului național. Și în acest caz hotărârea va fi luată cu majoritatea membrilor votanți ai celor două consilii.

Cei 200 membri ai Consiliului Național se împart în următoarele grupuri parlamentare: grupul socialist - 52, grupul radical-democrat - 42, grupul democrat-creștin - 35, grupul Uniunii Democratice de Centru - 45, grupul ecologist - 10, grupul liberal - 6, grupul evanghelic și independent - 5.

Cinci deputați nu fac parte din nici un grup parlamentar.

În ce privește Consiliul Cantoanelor, acesta cuprinde un grup radical-democratic - 18, grupul democrat-creștin - 15, grupul Uniunii Democratice de Centru - 7 și grupul socialist - 6.

4.1.4.2. Consiliul federal

Consiliul federal reprezintă autoritatea directorială și executivă superioară a Confederației. El se compune din 4 membri desemnați pe termen de 4 ani de către cele două consilii reunite, respectându-se regula de a nu alege în consiliul federal mai mult de un singur membru din partea aceluiași canton. Consiliul federal este reînnoit integral după fiecare reînnoire a Consiliului național. La prima ședință a Adunării federale se vor completa locurile vacante, pentru restul duratei mandatului. În timpul exercitării funcțiilor lor, membrii Consiliului federal nu pot să îndeplinească altă activitate nici în serviciul Confederației, nici în serviciul cantoanelor și nici să exercite o altă funcție sau profesie.

Consiliul federal este prezidat de Președintele Confederației, care este asistat de un vicepreședinte. Ei sunt desemnați pe termen de un an dintre membrii Consiliului federal. Președintele care și-a încheiat mandatul nu mai poate să fie ales președinte sau vicepreședinte în anul următor. Consiliul nu poate să deliberaze în mod valabil decât în prezența a cel puțin 4 dintre membrii săi. Membrii Consiliului federal dispun de vot consultativ în cadrul Adunării federale, având dreptul însă de a face propuneri în legătura cu problemele care sunt supuse deliberării.

Pentru anul 2007, președinta Confederației Elvețiene și a Consiliului Federal este doamna Micheline Calmy-Rey..

Printre atribuțiile Consiliului federal menționăm: aceea de a veghea la respectarea Constituției federale și a constituțiilor cantoanelor, de a prezenta proiecte de legi, de a efectua numiri în acele funcții publice care nu sunt de competența Adunării federale, de a veghea la asigurarea securității Elveției, la menținerea independenței și neutralității sale, de a se asigura pe plan intern liniștea și ordinea, de a administra finanțele Confederației și de a supraveghea gestiunea tuturor funcționarilor administrației federale ș.a.

După cum observă profesorul Philippe Ardant, "Consiliul federal nu alcătuiește un Cabinet, el nu are un <<program>>, el execută în mod colegial politica definită de adunare și în caz de dezacord, el nu demisionează, el se înclină"²⁴.

Problemele Consiliului federal sunt repartizate între departamente (art.103). Atât Consiliul, cât și departamentele, pot recurge la serviciul unor experți pentru probleme speciale.

O Cămară federală, condusă de un Cămarar al Confederației (art.105), are misiunea de a asigura Secretariatul Adunării federale și al Consiliului federal. Cămararul este ales pe termen de 4 ani, aflându-se sub îndrumarea Consiliului federal.

4.1.5. Justiția

În ceea ce privește justiția, aceasta este exercitată de regulă de către tribunalele cantonale. Cu toate acestea, în Elveția există și un Tribunal federal pentru administrarea justiției în materie federală (art.106-114), ai cărui membri sunt desemnați de Adunarea federală. Tribunalul federal este competent să examineze litigiile de drept civil între Confederație și cantoane, între Confederație pe de o parte, corporații și particulari pe de altă parte, între cantoane și particulari sau corporații etc. În cauze penale, cum ar fi de pildă cazurile de înaltă trădare, infracțiunile contra dreptului ginților, crimele și delictele care au cauzat tulburări ce au determinat o intervenție federală armată, Tribunalul federal va fi asistat de un juriu. În Elveția, Tribunalul federal îndeplinește și unele atribuții care în alte țări sunt de competența unei Curți Constituționale, cum ar fi de pildă conflictele de competență între autoritățile federale și autoritățile cantonale, reclamațiile pentru încălcarea drepturilor constituționale ale cetățenilor sau reclamațiile unor particulari privind încălcarea concordatelor sau tratatelor internaționale (art.113).

4.1.6. Revizuirea Constituției

Revizuirea totală a constituției (art.119-120) se poate face la cererea unei secțiuni a Adunării federale sau a 100.000 de cetățeni elvețieni beneficiind de dreptul de vot. După efectuarea votului popular, cele două comisii urmează să se reunească și să înceapă munca de revizuire a Constituției. O revizuire parțială (art.121) a Constituției poate avea loc ca urmare a unei cereri formulată de 100.000

²⁴ Philippe Ardant, Institutions politiques et Droit constitutionnel, 8e édition, Paris, L.G.D.J., 1996, pag.330.

de cetățeni. Inițiativa poate avea forma unei propuneri, concepute în termeni generali, fie a unui proiect întocmit în detaliu. Dacă inițiativa este concepută în termeni generali, Camerele - dacă sunt de acord - procedează la revizuirea parțială în sensul indicat și supun proiectul poporului în scopul adoptării sau respingerii lui. Dacă, din contră, nu sunt de acord, vor supune revizuirea votului poporului, iar dacă majoritatea populației se va pronunța în mod afirmativ, deputații vor proceda la revizuire, conformându-se votului popular. Dacă Adunarea federală elaborează un contraproiect (art.121 vis), alegătorii vor trebui să decidă dacă preferă **inițiativa populară**, dacă preferă **contra-proiectul** și care dintre cele două texte ar trebui să intre în vigoare, dacă poporul și cantoanele ar prefera ambele texte celui în vigoare. Pentru fiecare problemă se cere majoritatea absolută, întrebările rămase fără răspuns nefiind luate în considerare. Când atât inițiativa populară cât și contra-proiectul sunt acceptate, răspunsul dat la cea de a treia întrebare va fi decisiv. **Va intra în vigoare textul care va întruni cele mai multe voturi din partea alegătorilor și din partea cantoanelor.** În schimb, dacă unul dintre texte va obține la cea de a treia întrebare majoritatea voturilor electorilor, iar celălaltă majoritatea voturilor cantoanelor, nici unul dintre cele două texte nu va putea intra în vigoare.

Ca exemple de **modificări acceptate** se pot cita modificarea articolului 65 (care dispune că nu poate fi pronunțată pedeapsa cu moartea pentru delikte politice) prin consultarea populară, efectuată la 18 mai 1879; modificarea articolului 73 (în legătură cu alegerea proporțională a Consiliului național) stabilită ca urmare a votului popular din 13 octombrie 1918; interzicerea caselor de jocuri de noroc, acceptată printr-o votare populară la 21 martie 1920; intrarea Elveției în Societatea Națiunilor, stabilită prin votul popular din 16 mai 1920²⁵ ș.a.

Dintre **modificările respinse**, menționăm pe acea care solicita introducerea expulzării pentru atingeri aduse securității statului (11 iunie 1922), pe cea care preconiza extinderea jurisdicției constituționale (22 ianuarie 1939), recunoașterea dreptului de vot femeilor (1 februarie 1959), interzicerea armelor nucleare (1 aprilie 1962), controlul industriei de armament și interdicția de a exporta arme (24 septembrie 1972), limitarea numărului anual de naturalizări (13 martie 1977), interzicerea poluării atmosferice cauzată de vehicule cu motor (25 septembrie 1977), acordarea majoratului la 18 ani (18 februarie 1979), interzicerea vivisechției (1 decembrie 1985), limitarea emigrării (4 decembrie 1988) ș.a.

Aderarea Elveției la Organizația Națiunilor Unite a fost respinsă ca urmare a consultării populare din 16 martie 1986 (decizie reconsiderată în prezent).

Printr-un alt referendum, desfășurat în 1989, a fost respinsă desființarea armatei naționale până în anul 2000. În 1992 majoritatea alegătorilor a respins, prin referendum, aderarea la Uniunea Europeană.

4.1.7. Noua Constituție a Elveției, din anul 2000

Noua Constituție a Elveției, adoptată la 18 aprilie 1999 printr-un referendum popular, a intrat în vigoare la data de 1 ianuarie 2000, cu care prilej a fost abrogată în mod expres Constituția din 29 mai 1874 cu modificările ulterioare, pe care le-a suferit²⁶.

Trebuie subliniat că noua Constituție a Elveției, una dintre cele mai moderne, care a ținut seama de noile dezvoltări ale dreptului constituțional dar și de practica altor state, se remarcă în primul rând printr-o mai judicioasă ordonare a materiilor pe care le cuprinde.

²⁵ Constitution fédérale..., p.53 și urm.

²⁶ Text reprodus după Internet" <http://www.admin.ch>

Astfel, pe când Constituția federală a Confederației Elvețiene din 29 mai 1874 cuprindea numai **trei** capitole - dispoziții generale (Capitolul I), autoritățile federale (Capitolul II) și revizuirea Constituției federale (Capitolul III) - Constituția din anul 2000 este împărțită în șase **Titluri** care, la rândul lor, sunt divizate în capitole, textul Constituției fiind însoțit de un important set de articole, grupate sub denumirea de "Dispoziții tranzitorii".

Constituția din 1999, intrată în vigoare în 2000, cuprinde următoarea sistematizare a materiei: Titlul I - Dispoziții generale, Titlul II - Drepturi fundamentale, cetățenia și scopurile sociale, Titlul III - Confederația, cantoanele și comunele, Titlul IV - Poporul și cantoanele, Titlul V - Autoritățile federale și Titlul VI - Revizuirea Constituției și dispoziții tranzitorii.

Dacă ne-am permite să facem o comparație cu Constituția Finlandei (1999), care și ea evidențiază o tehnică nouă, modernă, de prezentare a prevederilor constituționale, am observa că în cazul Constituției Finlandei a fost vorba mai mult de o **codificare** a unor acte constituționale cu valoare egală, ce se cereau însumate într-un document unitar, pe când în cazul Constituției Elveției este vorba în special de o **modernizare** și de o adaptare, păstrându-se neatinsă esența sistemului directorial elvețian - singura țară din lume care păstrează un asemenea regim de guvernare în prezent.

Cu privire la noua Constituție trebuie remarcat de la bun început titulatura ei, și anume "**Constituția Federală a Confederației Elvețiene**", menținându-se denumirea pe care o avusese și Constituția din 1874. Această titulatură pare a da de înțeles că structura statului rămâne o structură confederală, deși anumite principii și reglementări demonstrează mai curând tendința către un stat federal, nu către o confederație.

Titlul I al Constituției definește într-adevăr **structura statului elvețian** ca fiind o confederație. Ea înscrie printre scopurile acesteia protecția libertății, drepturile poporului, independența și securitatea țării, confederația elvețiană preocupându-se de prosperitatea comună, dezvoltarea durabilă, asigurarea coeziunii interne și diversității culturale, precum și de asigurarea egalității de șanse "în măsura cea mai mare în care este posibil".

Articolul 3 prevede suveranitatea cantoanelor, care nu este limitată decât în măsura în care ar exista prevederi contrare în Constituția federală. De asemenea, se mai prevede egalitatea limbilor naționale germană, franceză, italiană și reto romană.

Constituția înscrie în art.5, principiile activității statului de drept, iar art.6 dispune că orice persoană este responsabilă și trebuie să contribuie prin toate forțele sale la îndeplinirea sarcinilor statului și ale societății.

Titlul II, consacrat **Drepturilor fundamentale, cetățeniei și scopurilor sociale**, se remarcă printr-o amplă enunțare a diverselor categorii de drepturi. Remarcăm ca fiind elemente de noutate art.9, care se referă la protecția împotriva arbitrarului, precum și la apărarea bunei credințe; art.12 - dreptul de a obține ajutor în situații critice; art.13 - protecția sferei private; art.20 - libertatea științei; art.25 - protecția contra expulzării, extrădării și remisiei.

În legătură cu proprietatea, remarcăm prevederile art.26 pct.1, în conformitate cu care proprietatea este garantată.

Capitolul III al Titlului II definește **scopurile sociale ale Confederației**, înscriind prevederi importante printre care aceea că orice persoană beneficiază de securitate socială, de condițiile necesare pentru sănătatea sa, familiile - în calitatea lor de comunități de adulți și copii - fiind protejate și încurajate și recunoscându-se dreptul copiilor și tinerilor la o formație profesională ș.a.

Titlul III, care se referă la **Confederație, cantoane și comune**, aduce precizări în legătură cu mecanismul relațiilor confederale. Astfel, Confederația și cantoanele se sprijină reciproc în îndeplinirea

sarcinilor lor și colaborează între ele, își datorează respect și asistență, iar diferendele între ele s-au între ele și confederație urmează a fi soluționate pe calea negocierii sau medierii.

Remarcăm, de asemenea, prevederile legate de participarea cantoanelor la procesul de decizie pe plan federal și la punerea în aplicare a dreptului federal.

Art.47 înscrie principiul potrivit căruia Confederația respectă **autonomia cantoanelor**, iar art.48 le asigură dreptul acestora de a încheia între ele convenții sau să constituie organizații și instituții comune. Acestea nu pot fi însă în nici un caz contrare dreptului federal, care are prioritate asupra dreptului cantonal.

În conformitate cu prevederile art.51, **fiecare canton are dreptul la propria sa constituție**, care nu poate contrazice însă dreptul federal. Confederația protejează ordinea constituțională a cantoanelor (art.52), intervenind numai atunci când ordinea este tulburată sau amenințată într-un canton și acesta nu are posibilitatea de a lua măsurile necesare singur sau cu sprijinul altor cantoane.

În ceea ce privește competența, relațiile cu străinătatea sunt de competența Confederației, dar aceasta "ține seama de competențele cantoanelor și apără interesele lor" (art.54 pct.3).

O prevedere importantă este și aceea care statuează că Federația va asocia cantoanele la pregătirea hotărârilor în problemele politicii externe care afectează competențele lor sau interesele lor esențiale. Confederația informează cantoanele în timp util și în mod detaliat și le consultă (art.55 pct.2). Avizul cantoanelor are o importanță deosebită când competențele lor sunt afectate. "În asemenea cazuri, cantoanele vor fi asociate în modul cel mai potrivit la negocierile internaționale" (art.55 pct.3).

Cantoanele au dreptul să încheie tratate cu străinătatea în problemele care țin de competența lor, dar aceste tratate nu trebuie să contravină nici dreptului și nici intereselor confederației sau drepturilor altor cantoane. Înainte de a încheia un tratat, cantoanele au obligația să informeze Confederația. Cantoanele pot să trateze direct cu autoritățile străine de rang inferior; în celelalte cazuri, relațiile cantoanelor cu străinătatea se desfășoară prin intermediul Confederației.

Dintre prevederile mai noi ale Constituției Elveției semnalăm: art.80, care se referă la protecția animalelor, art.89 în legătură cu politica energetică, art.90 în legătură cu energia nucleară, art.97 privind protecția consumatorilor, art.108 și urm. care se referă la problemele locuințelor, muncii, securității sociale și sănătății ș.a.

Semnalăm totuși în mod special prevederile art.114, legat de asigurarea pentru șomaj, art.119 privind procrearea asistată medical și ingineria genetică în domeniul uman, art.119a privind medicina de transplant, art.120 în legătură cu ingineria genetică în domeniile neumane.

Elemente noi apar, desigur, și în alte capitole ale Constituției, cum ar fi regimul străinilor și protecția refugiaților, regimul fiscal, taxele vamale etc.

Constituția Elveției acordă o însemnătate deosebită **inițiativei populare** în domeniul adoptării legilor, ca și în problemele revizuirii Constituției, stabilind situațiile în care referendumul este obligatoriu și situațiile când el este facultativ.

Referendumul este obligatoriu, potrivit art.140, în situația revizuirii Constituției, aderării la organizații de securitate colectivă sau la comunități supranaționale, precum și în situația legilor federale care sunt lipsite de bază constituțională și a căror durată de validitate depășește un an. În această ultimă situație, legile respective trebuie supuse referendumului obligatoriu în termen de un an de la adoptarea lor de către Adunarea Federală. În toate situațiile menționate mai sus este necesară obținerea votului popular, cât și a votului cantoanelor. Rezultatul votului popular într-un canton reprezintă votul acestuia.

Sunt supuse numai votului popular inițiativele populare care tind spre revizuirea Constituției, inițiativele populare concepute în termeni generali care tind spre o revizuire parțială a Constituției și

care au fost respinse de Adunarea Federală, precum și principiile unei revizuirii totale a Constituției în caz de dezacord între cele două consilii.

Referendumul facultativ poate fi organizat la cererea a 50.000 de cetățeni cu drept de vot în situația unor legi federale, precum și a unor tratate internaționale.

Ca procedură de luare în considerare a voturilor, în situațiile în care Constituția prevede existența votului popular, se va lua în considerație majoritatea votanților. Dacă pentru un act se cere atât votul popular cât și votul cantoanelor, proiectul respectiv trebuie să întrunească majoritatea votanților (pe țară), precum și majoritatea cantoanelor ce constituie Confederația Elvețiană.

În ce privește **autoritățile federale**, Constituția menține sistemul bicameral, precum și executivul directorial (Consiliul Federal), care caracterizează - așa cum am văzut - sistemul elvețian. De menționat este faptul că executivul acționează conform principiului colegial; prezidarea lucrărilor sale este asigurată prin rotație, pe termen de un an, existând o diviziune funcțională între cei 7 membri ai autorității directoriale, care conduc fiecare câte un departament.

Așa cum s-a arătat, Consiliul Federal nu poate să dizolve Adunarea Federală și nici aceasta, la rândul său, nu poate destitui membrii colegiului directorial, asigurarea echilibrului între executiv și legislativ fiind o trăsătură recunoscută a sistemului elvețian.

CONSTITUȚIA FEDERALĂ A CONFEDERAȚIEI ELVEȚIENE

Extras

Adoptată la 18 aprilie 1999 și aprobată prin referendumul popular din 18 aprilie 1999. A intrat în vigoare la 1 ianuarie 2000.

- text reprodus după: <http://www.admin.ch/ch/f/rs/1/101.fr.pdf> -

- Extrase -

PREAMBUL

În numele lui Dumnezeu cel Atotputernic,

Popoarele și cantoanele elvețiene

Conștiente de responsabilitatea lor față de Creator,

Hotărâte să reînnoiască alianța lor pentru a întări solidaritatea, democrația, independența și pacea, într-un spirit de solidaritate și de deschidere către lume,

Decise să traiască împreună în diversitatea lor, în spiritul respectului unuia față de celălalt și al echității,

Conștiente de realizările obținute în comun și de îndatoririle lor de a-și asigura responsabilitatea față de generațiile viitoare,

Știind că este liber numai acela care se folosește de libertatea sa și că forțele comunității sunt apreciate în raport cu bunăstarea celui mai slab dintre membrii săi,

Adoptă Constituția care urmează:

TITLUL I.

DISPOZIȚII GENERALE

Articolul 1. Confederația elvețiană

Poporul elvețian și cantoanele Zurich, Berna, Lucerna, Uri, Schwyz, Obwald și Nidwald, Glaris, Zoug, Fribourg, Soleure, Bâle-oraș și Bâle-câmpie, Schaffhouse, Appenzell Rhodes-Exterior și

Appenzell Rhodes-Interior, Saint-Gall, Grisons, Argovie, Thurgovie, Tessin, Vaud, Valais, Neuchâtel, Genève și Jura formează Confederația elvețiană.

Articolul 2. Scop

1. Confederația elvețiană protejează libertatea și drepturile poporului și asigură independența și securitatea țării.

2. Ea favorizează prosperitatea comună, dezvoltarea durabilă, coeziunea internă și diversitatea culturală a țării.

3. Ea veghează la garantarea unei egalități de șanse atât cât aceasta este posibilă.

4. Ea se angajează în favoarea conservării durabile a resurselor naturale și în favoarea unei ordini internaționale juste și pașnice.

Articolul 3. Cantoanele

Cantoanele sunt suverane în măsura în care suveranitatea lor nu a fost limitată de către Constituția federală și exercită toate drepturile care nu au fost delegate Confederației.

Articolul 4. Limbi naționale

Limbile naționale sunt germana, franceza, italiana și reto romana.

Articolul 5. Principiile activității statului guvernat de drept.

1. Dreptul este baza și limita activității statului.

2. Activitatea statului trebuie să răspundă unui interes public și să fie proporțională cu scopul urmărit.

3. Organele de stat și particularii trebuie să acționeze într-un mod conform cu regulile bunei credințe.

4. Confederația și cantoanele respectă dreptul internațional.

Articolul 6. Responsabilitatea individuală și socială.

Orice persoană este responsabilă față de ea însăși și contribuie, potrivit puterilor sale, la îndeplinirea sarcinilor statului și societății.

TITLUL II

DREPTURI FUNDAMENTALE, CETĂȚENIA ȘI SCOPURI SOCIALE

CAPITOLUL I. Drepturi fundamentale

Articolul 7. Demnitatea umană

Demnitatea umană trebuie să fie respectată și protejată.

Articolul 8. Egalitatea

1. Toate ființele umane sunt egale în fața legii.

2. Nimeni nu trebuie să sufere o discriminare în special datorită originii sale, rasei, sexului, vârstei, limbii, situației sale sociale, modului său de viață, convingerilor sale religioase, filosofice sau politice și nici datorită faptului că are o deficiență corporală, mentală sau psihică.

3. Bărbatul și femeia sunt egali în drepturi.

Legea prevede egalitatea de drept și de fapt în special în problemele familiei, formațiunii și muncii.

Bărbatul și femeia au dreptul la un salariu egal pentru o muncă de valoare egală.

4. Legea prevede măsuri în vederea eliminării inegalităților care afectează persoanele handicapate.

Articolul 9. Protecția împotriva arbitrarului și protejarea bunei credințe

Orice persoană are dreptul să fie tratată de către organele de stat fără arbitrar și în conformitate cu regulile bunei credințe.

Articolul 10. Dreptul la viață și libertate personală

1. Orice ființă umană are dreptul la viață.

Pedeapsa cu moartea este interzisă.

2. Orice ființă umană are dreptul la libertatea personală, în special la integritatea fizică și psihică și la libertatea de deplasare.

3. Tortura și orice alte tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante sunt interzise.

Articolul 11. Protecția copiilor și tinerilor

1. Copiii și tinerii au dreptul la o protecție deosebită a integrității lor și la încurajarea dezvoltării lor.

2. Ei își exercită drepturile lor în măsura în care sunt capabili de discernământ.

Articolul 12. Dreptul de a obține un ajutor în situațiile critice

Oricine se află într-o situație critică și nu este în măsură să reușească să se întrețină are dreptul de fi ajutat sau asistat și de a primi mijloacele necesare pentru a duce o existență conformă cu demnitatea umană.

Articolul 13. Protecția sferei private

1. Orice persoană are dreptul la respectul vieții sale private și de familie, a domiciliului său, a corespondenței sale, precum și a relațiilor pe care ea le-a stabilit prin poștă și telecomunicații.

2. Orice persoană are dreptul de a fi protejată contra folosirii abuzive a datelor care o privesc.

Articolul 14. Dreptul la căsătorie și la familie.

Dreptul la căsătorie și la familie este garantat.

Articolul 15. Libertatea conștiinței și credinței

1. Libertatea conștiinței și a credinței este garantată.

2. Orice persoană are dreptul de a-și alege în mod liber religia, precum și de a-și forma convingerile sale filosofice și de a le profesa în mod individual sau în comun.

3. Orice persoană are dreptul să adere la o comunitate religioasă sau să aparțină acesteia, precum și de a urma un învățământ religios.

4. Nimeni nu poate fi constrâns să adere la o comunitate religioasă sau să aparțină la ea, să îndeplinească un act religios sau să urmeze un învățământ religios.

Articolul 16. Libertățile de opinie și de informare

1. Libertatea de opinie și libertatea de informare sunt garantate.

2. Orice persoană are dreptul să-și formeze, să-și exprime și să-și difuzeze în mod liber opiniile sale.

3. Orice persoană are dreptul de a primi în mod liber informații, de a și le procura din surse general accesibile și de a le transmite.

Articolul 17. Libertatea mass media

1. Libertatea presei, a radioului și a televiziunii, precum și a altor forme de difuzare a producțiilor și informațiilor ce decurg din telecomunicațiile publice este garantată.

2. Cenzura este interzisă.

3. Secretul redactării este garantat.

Articolul 18. Libertatea limbii

Libertatea limbii este garantată.

Articolul 19. Dreptul la un învățământ de bază

Dreptul la un învățământ de bază suficient și gratuit este garantat.

Articolul 20. Libertatea științei

Libertatea învățământului și a cercetării științifice este garantată.

Articolul 21. Libertatea artei

Libertatea artei este garantată.

Articolul 22. Libertatea întrunirii

1. Libertatea întrunirii este garantată.

2. Orice persoană are dreptul să organizeze întruniri și de a lua parte sau nu la ele.

Articolul 23. Libertatea de asociere

1. Libertatea de asociere este garantată.

2. Orice persoană are dreptul de a crea asociații, de a adera la ele sau de a participa la ele, precum și de a participa la activitățile asociative.

3. Nimeni nu poate fi constrâns să adere la o asociație sau să aparțină la aceasta.

Articolul 24. Libertatea de stabilire

1. Cetățenii elvețieni au dreptul de a se stabili în orice loc din țară.

2. Ei au dreptul de a părăsi Elveția sau de a intra în ea.

Articolul 25. Protecția contra expulzării, extrădării și remiterii

1. Cetățenii elvețieni nu pot să fie expulzați din țară; ei nu pot fi remiși unei autorități străine, decât dacă consimt la aceasta.

2. Refugiații nu pot să fie retrimiși pe teritoriul unui stat în care sunt persecutați și nici să fie remiși autorităților unui asemenea stat.

3. Nimeni nu poate să fie retrimis pe teritoriul unui stat în care riscă să fie torturat sau să sufere orice alt tratament sau pedeapsă crudă și inumană.

Articolul 26. Garantarea proprietății

1. Proprietatea este garantată.

2. O indemnizație completă este datorată în caz de expropriere sau de limitări ale proprietății care ar echivala cu o expropriere.

Articolul 27. Libertatea economică

1. Libertatea economică este garantată.

2. Ea cuprinde în special libera alegere a profesiei, liberul acces la o activitate economică lucrativă privată și liberul său exercițiu.

Articolul 28. Libertatea sindicală

1. Muncitorii, patronii și organizațiile lor au dreptul de a se organiza în sindicate pentru apărarea intereselor lor, precum și de a crea asociații și de a adera sau nu la acestea.

2. Conflictele vor fi, atât cât este posibil, reglementate pe cale de negociere sau mediațiune.

3. Greva și lock-out vor fi posibile când se referă la relații de muncă și sunt conforme cu obligațiile de a asigura desfășurarea normală a muncii sau recursul la conciliere.

4. Legea poate să interzică recurgerea la grevă anumitor categorii de persoane.

Articolul 29. Garanții generale de procedură

1. Orice persoană are dreptul, în cadrul unei proceduri judiciare sau administrative, la tratarea echitabilă a cauzei sale, precum și de a fi judecată într-un interval de timp rezonabil.

2. Părțile au dreptul de a fi ascultate.

3. Orice persoană care nu dispune de resurse suficiente are dreptul, cu excepția cazului când cauza sa pare să fie lipsită de orice șansă de succes, la asistență judiciară gratuită.

Ea are dreptul, în special, la asistență gratuită din partea unei apărări în măsura în care apărarea drepturilor sale o cere.

Articolul 30. Garanții de procedură judiciară

1. Orice persoană a cărei cauză urmează să fie judecată în cadrul unei proceduri judiciare are dreptul ca procesul său să fie adus în fața unui tribunal stabilit de lege, competent, independent și imparțial.

Tribunalele excepționale sunt interzise.

2. Persoana care face obiectul unei acțiuni civile are dreptul ca procesul său să fie adus în fața tribunalului de la domiciliul său.

Legea poate să prevadă un alt for.

3. Audierea și pronunțarea sentinței sunt publice.

Legea poate să prevadă excepții.

Articolul 31. Privarea de libertate

1. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa decât în cazurile prevăzute de lege și potrivit formelor pe care aceasta le prescrie.

2. Orice persoană care este lipsită de libertatea sa are dreptul de a fi imediat informată, într-o limbă pe care o înțelege, despre motivele acestei privațiuni și despre drepturile pe care le are.

Ea trebuie să fie pusă în situația de a-și putea exercita drepturile sale.

Ea are în special dreptul de a informa persoanele apropiate.

3. Orice persoană deținută preventiv are dreptul de a fi înfățișată de îndată înaintea unui judecător, care se va pronunța asupra menținerii sale în detenție sau asupra eliberării sale.

Ea are dreptul de a fi judecată într-un interval de timp rezonabil.

4. Orice persoană care este privată de libertatea sa fără ca un tribunal să fi ordonat aceasta are dreptul oricând să sesizeze tribunalul. Acesta va statua în termenul cel mai scurt asupra legalității acestei privațiuni.

Articolul 32. Procedura penală

1. Orice persoană este prezumată a fi nevinovată până când va face obiectul unei condamnări pusă în aplicare.

2. Orice persoană învinuită are dreptul de a fi informată în intervalul de timp cel mai scurt și în mod detaliat cu privire la acuzațiile care i se aduc.

Ea trebuie să fie pusă în situația de a-și putea exercita dreptul la apărare.

3. Orice persoană condamnată are dreptul de a cere ca procesul său să fie examinat de o jurisdicție superioară.

Cazurile în care tribunalul federal decide ca instanță unică sunt exceptate.

Articolul 33. Dreptul de petiționare

1. Orice persoană are dreptul, fără ca să sufere vreun prejudiciu, să adreseze petiții autorităților.

2. Autoritățile trebuie să ia cunoștință despre petiții.

Articolul 34. Drepturi politice

1. Drepturile politice sunt garantate.

2. Garantarea drepturilor politice protejează libera formare a opiniei cetățenilor și exprimarea fidelă și sigură a voinței lor.

Articolul 35. Realizarea drepturilor fundamentale

1. Drepturile fundamentale trebuie să fie realizate în ansamblul ordinii juridice.

2. Oricine își asumă o sarcină de stat este ținut să respecte drepturile fundamentale și să contribuie la realizarea lor.

3. Autoritățile veghează ca drepturile fundamentale, în măsura în care acestea se pretează, să fie de asemenea realizate în relațiile care leagă particularii între ei.

Articolul 36. Restrângerea drepturilor fundamentale

1. Orice restricție a unui drept fundamental trebuie să fie întemeiată pe o bază legală. Restricții grave trebuie să fie prevăzute de către o lege. Cazurile de pericol grav, direct și iminent sunt exceptate.
2. Orice restricție a unui drept fundamental trebuie să fie justificată printr-un interes public sau prin protecția unui drept fundamental al altuia.
3. Orice restricție a unui drept fundamental trebuie să fie proporțională cu scopul vizat.
4. Esența drepturilor fundamentale este inviolabilă.

CAPITOLUL II. Naționalitatea, drepturi de cetate și drepturi politice**Articolul 37. Naționalitate și drepturi de cetate**

1. Orice persoană care este cetățean al municipalității și al cantonului este cetățean elvețian.
2. Nimeni nu poate fi privilegiat sau dezavantajat în virtutea dreptului său de cetățenie. Este posibil să se deroge de la acest principiu pentru a reglementa drepturile politice în burguri și corporații, precum și pentru a se asigura participarea la activele acestora din urmă, dacă legislația cantonală nu dispune altfel.

Articolul 38. Dobândirea și pierderea cetățeniei

1. Confederația reglementează dobândirea și pierderea cetățeniei, prin filiație, prin căsătorie sau prin adopție.

Ea reglementează de asemenea pierderea cetățeniei elvețiene pentru alte motive, precum și redobândirea cetățeniei.

2. Ea edictază dispoziții minimale cu privire la naturalizarea străinilor de către cantoane și emite autorizații de naturalizare.

3. Ea facilitează naturalizarea de copii apatrizi.

Articolul 39. Exercițarea drepturilor politice

1. Confederația reglementează exercițiul drepturilor politice la nivel federal; cantoanele reglementează aceste drepturi la nivel cantonal și comunal.

2. Drepturile politice se exercită la locul de domiciliu.

Confederația și cantoanele pot prevedea excepții.

3. Nimeni nu poate exercita drepturile sale politice decât într-un singur canton.

4. Cantoanele pot să prevadă că persoanele nou stabilite nu se vor bucura de dreptul de vot la nivel cantonal și comunal decât după un interval de timp de cel puțin trei luni.

Articolul 40. Elvețienii din străinătate

1. Confederația contribuie la întărirea legăturilor care îi unesc pe elvețienii din străinătate între ei și pe aceștia cu Elveția.

Ea poate să sprijine organizațiile care urmăresc acest obiectiv.

2. Ea legiferează cu privire la drepturile și îndatoririle elvețienilor din străinătate, în special în ceea ce privește exercitarea drepturilor politice la nivel federal, îndeplinirea serviciului militar și a serviciului alternativ, asistența persoanelor aflate în nevoie și asigurări sociale.

CAPITOLUL III. Scopuri sociale**Articolul 41**

1. Confederația și cantoanele se angajează, completând responsabilitatea individuală și inițiativa privată, ca:

- a) orice persoană să beneficieze de securitate socială;
 - b) orice persoană să beneficieze de drepturile necesare sănătății sale.
 - c) familiile, în calitatea lor de comunități de adulți și de copii să fie protejate și încurajate;
 - d) orice persoană capabilă de muncă să-și poată asigura întreținerea printr-o muncă pe care să o exercite în condiții echitabile;
 - e) orice persoană să beneficieze de o locuință pentru ea și familia sa, o locuință potrivită unor condiții suportabile;
 - f) copiii și tinerii, precum și persoanele având vârsta de a munci, să poată beneficia de o formație inițială și de o formație continuă corespunzând aptitudinilor lor;
 - g) copiii și tinerii sunt încurajați să devină persoane independente și social responsabile și vor fi sprijiniți în integrarea lor socială, culturală și politică.
2. Confederația și cantoanele se angajează ca oricare persoană să fie asigurată împotriva consecințelor economice, a vârstei, invalidității, bolii accidentale, șomajului, maternității, precum și condiției de orfan sau văduvă.
3. El se angajează în favoarea scopurilor sociale în cadrul competențelor constituționale și a mijloacelor disponibile.
4. Nici un drept subiectiv privind anumite prestații din partea statului nu poate să fie dedus direct din scopurile sociale.

TITLUL III.

CONFEDERAȚIA, CANTOANELE ȘI COMUNELE

CAPITOLUL I. Raporturile între Confederație și cantoane

Secțiunea 1. Sarcinile Confederației și ale cantoanelor

Articolul 42. Sarcinile Confederației.

1. Confederația îndeplinește sarcinile pe care i le atribuie Constituția.
2. Ea asigură sarcinile care trebuie să fie reglementate într-o manieră uniformă.

Articolul 43. Sarcinile cantoanelor.

Cantoanele definesc sarcinile pe care le îndeplinesc în cadrul competențelor lor.

Secțiunea 2. Colaborarea între Confederație și cantoane

Articolul 44. Principii.

1. Confederația și cantoanele se sprijină reciproc în îndeplinirea sarcinilor lor și colaborează între ele.
2. Ele își datorează respect și asistență. Ele își acordă reciproc ajutor administrativ și asistență judiciară.
3. Diferențele între cantoane sau între cantoane și Confederație vor fi, în măsura posibilului, soluționate prin negociere sau prin mediere.

Articolul 45. Participarea la procesul de decizie pe plan federal

1. Cantoanele participă, în cazurile prevăzute de Constituția federală, la procesul de decizie pe plan federal, în special la elaborarea legislației.
2. Confederația informează cantoanele în legătură cu proiectele sale în timp util și în mod detaliat; ea le consultă atunci când interesele lor sunt afectate.

Articolul 46. Aplicarea dreptului federal

1. Cantoanele aplică dreptul federal în conformitate cu prevederile Constituției și ale legilor.
 2. Confederația lasă cantoanelor o marjă de manevră atât de largă cât este posibil și ține cont de particularitățile lor.

3. Confederația ține cont de sarcina financiară pe care o antrenează punerea în aplicare a dreptului federal; ea lasă cantoanelor resurse de finanțare suficiente și operează o repartitie financiară echitabilă.

Articolul 47. Autonomia cantoanelor

Confederația respectă autonomia cantoanelor.

Articolul 48. Convenții internaționale

1. Cantoanele pot încheia convenții între ele și să creeze organizații și instituții comune. Ele pot în special să realizeze împreună sarcini de interes regional.
 2. Confederația poate participa la aceasta în limitele competențelor sale.
 3. Convențiile intercantonale nu trebuie să fie contrare nici dreptului și nici intereselor Confederației și nici dreptului altor cantoane.

Ele trebuie să fie aduse la cunoștința Confederației.

Articolul 49. Primordialitatea și respectul dreptului federal.

1. Dreptul federal primează asupra dreptului cantonal, care ar fi contrar.
 2. Confederația veghează la respectarea dreptului federal de către cantoane.

Secțiunea 3. Municipalitățile**Articolul 50**

Autonomia municipalităților este garantată în limitele stabilite de dreptul cantonal.

2. Confederația va ține cont de eventualele consecințe ale activității sale în ceea ce privește municipalitățile.

3. În special, ea va lua în considerare situația specifică a orașelor, a aglomerărilor urbane și a regiunilor de munte.

Secțiunea 4. Garanții federale**Articolul 51. Constituțiile cantonale**

1. Fiecare canton se va înzestra cu o Constituție democratică. Aceasta trebuie să fi fost acceptată de către popor și să poată fi revizuită dacă majoritatea corpului electoral o cere.

2. Constituțiile cantonale trebuie să fie garantate de către Confederație. Această garanție este acordată dacă ele nu sunt contrare dreptului federal.

Articolul 52. Ordinea constituțională

1. Confederația protejează ordinea constituțională a cantoanelor.

2. Ea intervine atunci când ordinea este tulburată sau amenințată într-un canton și acesta nu este în măsură să o mențină singur sau cu ajutorul altor cantoane.

Articolul 53. Existența, statutul și teritoriul cantoanelor

1. Confederația protejează existența și statutul cantoanelor, precum și teritoriul lor.

2. Orice modificare a numărului cantoanelor sau a statutului lor este supusă aprobării corpului electoral în cauză și cantoanelor respective, precum și votului popular al cantoanelor.

3. Orice modificare a teritoriului unui canton este supusă aprobării corpului electoral în cauză și al cantoanelor la care se referă; ea este apoi supusă aprobării Adunării Federale sub forma unui decret federal.

4. Modificarea frontierelor cantoanelor se face printr-o convenție între cantoanele în cauză.

CAPITOLUL II. Competențe

Secțiunea 1. Relații cu străinătatea

Articolul 54. Afaceri externe

1. Afacerile externe țin de competența Confederației.

2. Confederația se angajează să apere independența și prosperitatea Elveției; ea contribuie în special la ajutorarea populațiilor în nevoile lor și de a lupta împotriva sărăciei, precum și pentru promovarea respectului drepturilor omului, democrației, coexistenței pașnice a popoarelor și apărării resurselor naturale.

3. Ea ține cont de competențele cantoanelor și le apără interesele.

Articolul 55. Participarea cantoanelor la hotărârile de politică externă

1. Cantoanele sunt asociate la pregătirea hotărârilor de politică externă care afectează competențele lor sau interesele lor esențiale.

2. Confederația informează cantoanele în timp util și în mod detaliat și ea le consultă.

3. Avizul cantoanelor are o greutate deosebită atunci când sunt afectate competențele lor. În asemenea cazuri cantoanele vor fi asociate într-o manieră potrivită la negocierile internaționale.

Articolul 56. Relațiile cantoanelor cu străinătatea

1. Cantoanele pot încheia tratate cu străinătatea în domeniile care țin de competența lor.

2. Aceste tratate nu trebuie să fie contrare nici dreptului și nici intereselor Confederației, nici dreptului altor cantoane.

Înainte de a încheia un tratat cantoanele trebuie să informeze Confederația.

3. Cantoanele pot să trateze în mod direct cu autoritățile străine de rang inferior; în celelalte cazuri, relațiile cantoanelor cu străinătatea se desfășoară prin intermediul Confederației.

Secțiunea 2. Securitate, apărare națională, protecție civilă

Articolul 57. Securitate

1. Confederația și cantoanele veghează la securitatea țării și la protejarea populației în limitele competențelor lor respective.

2. Ele coordonează eforturile lor în probleme de securitate internă.

Articolul 58. Armata

1. Elveția are o armată. Aceasta este organizată în principiu pe baza voluntariatului (armatei de miliție).

2. Armata contribuie la prevenirea războiului și la menținerea păcii; ea asigură apărarea țării și a populației sale. Ea aduce sprijinul său autorităților civile atunci când acestea trebuie să facă față unei amenințări grave care planează asupra securității interne sau în alte situații de excepție. Legea poate să prevadă și alte sarcini.

3. Folosirea armatei este o problemă care ține de competența Confederației.

Cantoanele pot să-și angajeze formațiunile lor pentru menținerea ordinii publice pe teritoriul lor când mijloacele de care dispun autoritățile civile nu sunt suficiente pentru a îndepărta o amenințare gravă care ar plana asupra securității interne.

Articolul 59. Serviciul militar și serviciul de alternativ

1. Orice bărbat de naționalitate elvețiană este dator să efectueze serviciul militar. Legea prevede un serviciu civil alternativ.

2. Elvețiencele pot să servească în armată cu titlu voluntar.

3. Orice bărbat de naționalitate elvețiană care nu și-a îndeplinit serviciul militar sau serviciul alternativ are obligația să achite o taxă. Aceasta va fi percepută de către Confederație și va fi stabilită și folosită de către cantoane.

4. Confederația legiferează cu privire la atribuirea unei juste compensații pentru pierderea venitului.

5. Persoanele care sunt afectate în sănătatea lor în îndeplinirea serviciului militar sau a serviciului de alternativ au dreptul, pentru ele sau pentru apropiații lor, la un ajutor corespunzător din partea Confederației; dacă ele își pierd viața, persoanele apropiate lor au dreptul la un ajutor analog.

Articolul 60. Organizarea, instruirea și echiparea armatei

1. Legislația militară precum și organizarea, instruirea și echiparea armatei țin de competența Confederației.

2. Crearea unor formațiuni cantonale, numirea și promovarea ofițerilor acestor formațiuni, precum și furnizarea unei părți din uniforme și echipament țin de competența cantoanelor în limitele stabilite de către dreptul federal.

3. Confederația poate să preia instalațiile militare ale cantoanelor prin intermediul unei indemnizații juste.

Articolul 61. Protecția civilă

1. Legislația asupra protecției civile ține de competența Confederației; protecția civilă are ca sarcină protejarea persoanelor și a bunurilor în caz de conflict armat.

2. Confederația legiferează cu privire la intervenția protecției civile în caz de catastrofă și în situații de urgență.

3. Ea poate declara serviciul de protecție civilă obligatoriu pentru bărbați. Femeile pot să se angajeze cu titlu voluntar.

4. Confederația legiferează cu privire la acordarea unei juste compensații pentru pierderea eventuală.

5. Persoanele care sunt afectate în sănătatea lor în îndeplinirea serviciului de protecție civilă au dreptul, pentru ele însele sau pentru apropiații lor, la un ajutor corespunzător din partea Confederației; în cazul în care ele își pierd viața, apropiații lor au dreptul la un ajutor analog.

Secțiunea 3. Formațiune, cercetare și cultură

Articolul 62. Instrucțiunea publică

1. Instrucțiunea publică este de competența cantoanelor.

2. Cantoanele asigură un învățământ de bază suficient, deschis tuturor copiilor. Acest învățământ este situat în mod obligatoriu sub direcția sau supravegherea autorităților publice.

El este gratuit în școlile publice.

Anul școlar începe între jumătatea lunii august și jumătatea lunii septembrie.

Articolul 63. Formațiunea profesională și școlile superioare

1. Confederația legiferează asupra pregătirii profesionale.

2. Ea gerează școlile politehnice federale; ea poate să creeze, să gereze sau să sprijine alte școli superioare și instituții de învățământ superior.

Ea poate să condiționeze sprijinul său de aplicarea unor măsuri de coordonare.

Articolul 64. Cercetarea

1. Confederația încurajează cercetarea științifică.

2. Ea poate să condiționeze sprijinul său în special de punerea în aplicare a unor măsuri de coordonare.

3. Ea poate gera, crea sau prelua centre de cercetare.

Articolul 70. Limbi

1. Limbile oficiale ale Confederației sunt germana, franceza și italiana. Reto-romana este, de asemenea, limbă oficială în ceea ce privește raporturile pe care Confederația le întreține cu persoanele de limbă reto-romană.

2. Cantoanele stabilesc limbile lor oficiale.

În scopul de a păstra armonia între comunitățile lingvistice, ele veghează la repartitia teritorială tradițională a limbilor și iau în considerație minoritățile lingvistice autohtone.

3. Confederația și cantoanele încurajează înțelegerea și schimburile între comunitățile lingvistice.

4. Confederația sprijină cantoanele plurilingve în executarea sarcinilor lor speciale.

5. Confederația sprijină măsurile luate de către cantoanele Grisons și Tessin pentru apărarea și promovarea limbii reto-romane și limbii italiene.

Articolul 72. Biserica și statul

1. Reglementarea raporturilor între biserică și stat este de competența cantoanelor.

2. În limitele competențelor lor respective, Confederația și cantoanele pot adopta măsuri proprii pentru a menține pacea între membrii diverselor comunități religioase.

Secția 4. Mediul și amenajarea teritoriului

Articolul 73. Dezvoltare durabilă

Confederația și cantoanele colaborează pentru stabilirea unui echilibru durabil între natură, în special capacitatea sa de reînnoire și utilizarea sa de către ființele umane.

Articolul 74. Protecția mediului

1. Confederația are dreptul să legisfeze în problemele ce privesc protecția ființei umane și a mediului său de viață natural împotriva atingerilor vătămătoare sau stânenitoare.

2. Ea veghează pentru a preveni asemenea atingeri. Cheltuielile de prevenire și de remediere sunt în sarcina acelor care le pricinuesc.

3. Executarea dispozițiilor federale incumbă cantoanelor în măsura în care competența nu a fost rezervată Confederației prin lege.

Articolul 79. Pescuitul și vânatul

Confederația stabilește principiile aplicabile practicării pescuitului și vânatului, în special pentru a menține diversitatea specială de pești, a mamiferelor sălbatice și a pasărilor.

Articolul 80. Protecția animalelor

1. Confederația are competența de a legisfa cu privire la protecția animalelor.

Ea reglementează în special:

- a) paza animalelor și modul în care ele trebuie tratate;
- b) experiențele pe animale și atingerile aduse integrității animalelor vii;
- c) utilizarea animalelor;
- d) importul animalelor și al produselor de origine animală;
- e) comerțul și transportul animalelor;
- f) sacrificarea animalelor.

3. Executrea dispozițiilor federale revine cantoanelor în măsura în care ea nu a fost rezervată Confederației, prin lege.

Secțiunea 6. Energia și comunicațiile

Articolul 89. Politica energetică

1. În limitele competențelor lor respective, Confederația și cantoanele se străduiesc să promoveze o aprovizionare energetică suficientă, diversificată, sigură, optimală economic, cu respectarea mediului, precum și un consum economic și rațional al energiei.

2. Confederația stabilește principiile aplicabile pentru utilizarea energiei indigene și a energiilor regenerabile și consumurile economice și raționale ale energiei.

3. Confederația legiferează asupra consumului energiei instalațiilor vehiculelor și aparatelor. Ea favorizează dezvoltarea tehnicilor energetice și în special în domeniul economiei de energie și al energiilor regenerabile.

4. Măsurile privind consumul de energie în clădiri sunt în primul rând de competența cantoanelor.

5. În politica sa energetică, Confederația ține seama de eforturile cantoanelor, comunelor și al cercurilor economice, ea ia în considerație realitățile fiecărei regiuni și limitele a ceea ce este economic suportabil.

Articolul 90. Energia nucleară

Legislația cu privire la energia nucleară este de competența Confederației.

Articolul 91. Transportul de energie

1. Confederația legiferează asupra transportului și livrării de energie.

2. Legislația asupra instalațiilor de transport prin conducte a combustibilului sau a carburanților lichizi sau gazoși ține de competența Confederației.

Articolul 93. Radio și Televiziunea

1. Legislația cu privire la radio și televiziune, precum și asupra altor forme de difuzare a produselor și a informațiilor ce țin de domeniul telecomunicațiilor publice este de competența Confederației.

2. Radio și televiziunea contribuie la formarea și la dezvoltarea culturală, la libera formare a opiniei precum și la divertisment.

Ele iau în considerare particularitățile țării și nevoile cantoanelor. Ele prezintă evenimentele în mod fidel și reflectă în mod echitabil diversitatea de opinii.

3. Independența radioului și televiziunii, precum și autonomia lor în ce privește concepția programelor sunt garantate.

4. Situația și rolul altor media, în special a presei, trebuie să fie luate în considerație.

5. Plângerile relative la programe pot să fie supuse unei autorități independente.

CAPITOLUL VII. Economia

Articolul 97. Protecția consumatorilor

1. Confederația adoptă măsuri destinate să protejeze consumatorii.

2. Ea legiferează asupra căilor de drept puse la dispoziția organizațiilor de consumatori.

În domeniile ce țin de legislația asupra concurenței neloiale, aceste organizații beneficiază de aceleași drepturi pe care le au asociațiile profesionale și economice.

3. Cantoanele prevăd o procedură de conciliere sau o procedură judiciară simplă și rapidă pentru litigiile a căror valoare nu depășește un anumit plafon.

Consiliul Federal stabilește acest plafon.

Articolul 99. Politica monetară

1. Moneda ține de competența Confederației; dreptul de a bate monedă și acela de a emite bilete de bancă aparține exclusiv Confederației.

2. În calitatea sa de bancă centrală independentă, Banca Națională Elvețiană duce o politică monetară care servește interesele generale ale țării; ea este administrată cu sprijinul și sub supravegherea Confederației.

3. Luând în considerare veniturile sale, Banca Națională constituie rezerve monetare suficiente din care o parte consistă în aur.

4. Ea transferă cel puțin două treimi din beneficiul său net cantoanelor.

Articolul 107. Arme și materiale de război

1. Confederația legiferează în scopul de a lupta contra folosirii abuzive a armelor, accesoriilor de arme și munițiilor.

2. Ea legiferează asupra fabricării, dobândirii, distribuirii, importului, exportului și tranzitului materialului de război.

Secțiunea 8. Locuințe, muncă, securitate socială și sănătate

Articolul 110. Munca

1. Confederația poate să legifereze:

- a) în ce privește protecția muncitorilor;
- b) asupra raporturilor între patroni și muncitori, privind în special reglementarea în comun a problemelor ce interesează întreprinderea și domeniul profesional;
- c) asupra serviciilor de plasare;
- d) asupra întinderii câmpului de aplicare a convențiilor colective de muncă.

2. Câmpul de aplicare al unei convenții colective de muncă nu poate să fie extins decât dacă această convenție ține seama în mod echitabil de interesele legitime ale minorităților și de particularitățile regionale, și dacă respectă principiul egalității în fața legii și libertatea sindicală.

3. 1 August este zi de sărbătoare națională. Este asimilată duminicilor din punctul de vedere al dreptului la muncă; ea este remunerată.

Articolul 114. Asigurare-șomaj

- 1. Confederația legiferează asupra asigurării-șomajului.
- 2. Îndeplinind aceasta, ea respectă următoarele principii:
 - a) asigurările garantează o compensație adecvată pentru pierderea venitului și susține măsurile destinate să prevină și să combată șomajul;
 - b) afilierea este obligatorie pentru salariați; legea poate să prevadă excepții;
 - c) persoanele care exercită o activitate independentă pot să se asigure cu titlu facultativ.
- 3. Asigurarea-șomaj este finanțată prin cotizațiile asiguraților; când asiguratul este salariat, întreprinzătorul ia în sarcina sa jumătate din cuantumul cotizației.

4. Confederația și cantoanele acordă ajutoare financiare în circumstanțe excepționale.

5. Confederația poate să edicteze dispoziții cu privire la ajutorul social în favoarea șomerilor.

Articolul 119. Procrearea asistată medical și ingineria genetică în domeniul uman

1. Ființa umană trebuie să fie protejată contra abuzurilor în materie de procreație medicală asistată și de inginerie genetică.

2. Confederația legiferează asupra utilizării patrimoniului germinal și genetic uman. Făcând aceasta, ea are grijă să asigure protecția demnității umane, a personalității și a familiei, precum și respectul, în special, al următoarelor principii:

- a) orice formă de clonare și orice intervenție în patrimoniul genetic al celulelor reproducătoare și embrionilor umani sunt interzise;

b) patrimoniul genetic și germinal neuman nu pot să fie nici transferate în patrimoniul germinal uman, nici să fuzioneze cu acesta;

c) recurgerea la metodele de procreare asistată medicală nu este autorizată decât atunci când sterilitatea sau pericolul transmiterii unei boli grave nu pot fi înlăturate în alt mod și nu pentru a dezvolta la copil anumite calități sau pentru a face cercetări; fecundarea ovulelor umane în afara corpului femeii nu este autorizată decât în condițiile prevăzute de lege; nu pot să fie dezvoltate în afara corpului femeii până la stadiul de embrion un număr mai mare de ovule umane decât pot

fi implantate imediat;

d) donarea embrionilor și a oricăror forme de maternitate de substituție sunt interzise;

e) nu se poate face comerț cu materiale seminale umane și nici cu produse care ar rezulta din embrioni;

f) patrimoniul genetic al unei persoane nu poate să fie analizat, înregistrat și comunicat decât cu consimțământul acesteia sau în virtutea unei legi;

g) orice persoană are acces la datele privitoare la ascendența sa.

Articolul 119 a. Medicina transplantului

(Acceptat prin votul popular la 7 februarie 1999)

1. Confederația edictează dispoziții în domeniul transplantului de organe, de țesuturi și de celule. Realizând aceasta, ea veghează la asigurarea protecției demnității umane, a personalității și sănătății.

2. Ea veghează asupra unei repartiții echitabile a organelor.

3. Donarea organelor, țesuturilor și celulelor umane este gratuită.

Comerțul cu organe umane este interzis.

Articolul 120. Inginerie genetică în domeniul neuman

1. Ființa și mediul său de viață trebuie să fie protejate împotriva abuzurilor în materie de inginerie genetică.

2. Confederația legiferează cu privire la utilizarea patrimoniului germinal și genetic al animalelor, vegetalelor și altor organisme.

Îndeplinind aceasta, ea respectă integritatea organismelor vii și securitatea ființei umane, a animalului și a mediului său, și protejează diversitatea genetică a speciilor animale și vegetale.

Secțiunea 9. Șederea și stabilirea străinilor

Articolul 121

1. Legislația cu privire la intrarea în Elveția, ieșirea, șederea și stabilirea străinilor și cu privire la acordarea azilului este de competența Confederației.

2. Străinii care amenință securitatea țării pot să fie expulzați din Elveția.

Secțiunea 10. Dreptul civil, dreptul penal, metrologia

CAPITOLUL III. Regimul finanțelor

Articolul 129. Armonizarea fiscală

1. Confederația stabilește principiile armonizării impozitelor directe ale Confederației, cantonalelor și comunelor; ea ia în considerare eforturile cantonalelor în materie de armonizare.

2. Armonizarea se extinde asupra obligativității, obiectului și perioadei de calcul a impozitelor, procedurii și dreptului penal în materie fiscală.

Baremurile, ratele și nivelurile scutite de impozite, în special, nu sunt supuse armonizării fiscale.

3. Confederația poate să legisfeze în scopul luptei contra acordării unor avantaje fiscale nejustificate.

Articolul 133. Dreptul de vamă

Legislația asupra drepturilor de vamă, precum și asupra altor redevențe, percepute la frontieră, asupra traficului de mărfuri, țin de competența Confederației.

TITLUL IV

POPORUL ȘI CANTOANELE

CAPITOLUL 1. Dispoziții generale

Articolul 136. Drepturi politice

1. Toți cetățenii elvețieni care au împlinit vârsta de 18 ani și împotriva cărora nu s-a pronunțat o interdicție pentru rațiuni de boli mintale sau debilitate de spirit, au drepturi politice în materie federală. Toți au aceleași drepturi și îndatoriri politice.

2. Ei pot să ia parte la alegerea Consiliului Național și la alegerile federale, precum și să lanseze și să semneze inițiative populare și cereri de referendum în materie federală.

Articolul 137. Partide politice

Partidele politice contribuie la formarea opiniei și a voinței populare.

CAPITOLUL 2. Inițiativă și referendum

Articolul 138. Inițiativa populară care tinde la revizuirea totală a Constituției

1. 100.000 de cetățeni având dreptul de vot pot să propună revizuirea totală a Constituției.

2. Această propunere este supusă votului popular.

Articolul 139. Inițiativa populară tinzând la revizuirea parțială a Constituției

1. 100.000 de cetățeni având drept de vot pot să ceară revizuirea parțială a Constituției.

2. Inițiativele populare tinzând la revizuirea parțială a Constituției pot să îmbrace forma unei propuneri concepute în termeni generali sau aceea a unui proiect elaborat.

3. Când o inițiativă populară nu respectă principiul unități formei, acela al unității materiei sau regulile imperative de drept internațional, Adunarea Federală o declară nulă în total sau în parte.

4. Dacă Adunarea Federală aprobă o inițiativă populară concepută în termeni generali, ea va elabora proiectul de revizuire parțială în sensul inițiativei și îl va supune votului popular și al cantoanelor.

Dacă ea respinge inițiativa, o va supune votului popular, care decide dacă trebuie să i se dea curs.

În cazul acceptării de către popor, Adunarea Federală elaborează proiectul solicitat prin inițiativă..

5. Orice inițiativă prezentată sub forma unui proiect elaborat este supusă votului popular și al cantoanelor. Adunarea Federală recomandă acceptarea acestuia sau îl respinge. În acest din urmă caz ea poate să-i opună un contraproiect.

6. Poporul și cantoanele votează simultan asupra inițiativei și asupra contraproiectului.

Corpul electoral poate să le aprobe pe amândouă. El poate indica proiectul care va avea prioritate, în situația în care ambele proiecte ar fi acceptate; dacă unul dintre proiecte obține majoritatea votanților și celălalt majoritatea cantoanelor nici unul din cele două nu va intra în vigoare.

Articolul 140. Referendum obligatoriu

1. Sunt supuse votului popular și al cantoanelor:

a) revizuirea Constituției;

b) adeziunea la organizații de securitate colectivă sau la comunități;
 c) legile federale declarate urgente, care sunt declarate neconstituționale și a căror durată de validitate depășește un an; aceste legi trebuie să fie supuse votului într-un interval de un an, cu începere dela adoptarea lor de către Adunarea Federală.

2. Sunt supuse votului poporului:

- a. inițiativele populare care tind la revizuirea totală a Constituției;
- b. inițiativele populare concepute în termeni generali care tind la revizuirea parțială a Constituției și care au fost respinse de către Adunarea Federală;
- c. principiul unei revizuii totale a Constituției în caz de dezacord între cele două consilii.

Articolul 141. Referendum facultativ

1. Sunt supuse votului popular, la cererea a 50.000 de cetățeni având drept de vot sau de către 8 cantoane:

- a. legile federale;
- b. legile federale declarate urgente, a căror durată de validitate depășește un an;
- c. deciziile federale în măsura în care Constituția sau legile o prevăd;
- d. tratatele internaționale care:

- 1) sunt încheiate pe o durată nedeterminată și nu sunt denunțabile;
- 2) prevăd adeziunea la o organizație internațională;
- 3) implică o unificare a dreptului în mai multe domenii.

2. Adunarea Federală poate să supună și alte tratate internaționale referendumului facultativ.

Articolul 142. Majorități cerute

- 1. Actele supuse votului popular sunt acceptate cu majoritatea votanților.
- 2. Actele supuse votului poporului și cantoanelor sunt acceptate dacă majoritatea votanților și majoritatea cantoanelor le aprobă.
- 3. Rezultatul votului popular într-un canton reprezintă votul acestuia.
- 4. Cantoanele Obwald, Nidwald, Bâle-oraș, Bâle-câmpie, Appenzel Rhodes-Exterior și Appenzel Rhodes-Interior sunt numărate (contează) ca jumătate de vot.

TITLUL V AUTORITĂȚI FEDERALE

CAPITOLUL 1. Dispoziții generale

Articolul 143. Eligibilitatea

Orice cetățean având drept de vot este eligibil în Consiliul Național, în Consiliul Federal sau în Tribunalul Federal.

Articolul 144. Incompatibilități

1. Funcțiile de membru al Consiliului Național, al Consiliului Cantoanelor, al Consiliului Federal și de judecător la Tribunalul Federal sunt incompatibile.

2. Membrii Consiliului Federal, la fel ca și judecătorii Tribunalului Federal, care își asumă o sarcină completă, nu pot să îndeplinească nici o funcție sau serviciu în cadrul Confederației sau al unui canton, nici să exercite o altă activitate lucrativă.

3. Legea poate prevedea alte incompatibilități.

Articolul 145. Durata funcției

Membrii Consiliului Național, ai Consiliului Federal, precum și cancelarul Confederației sunt aleși pentru patru ani.

Judecătorii Tribunalului Federal sunt aleși pentru șase ani.

Articolul 146. Responsabilitatea Confederației

Confederația răspunde de daunele cauzate de către organele sale în exercițiul funcțiilor lor.

Articolul 147. Procedura de consultare

Cantoanele, partidele politice și cercurile interesate sunt invitate a se pronunța asupra actelor legislative importante, precum și asupra oricăror alte proiecte de mare importanță în timpul lucrărilor pregătitoare, precum și asupra tratatelor internaționale importante.

CAPITOLUL 2. Adunarea Federală

Secțiunea 1. Organizare

Articolul 148. Adunarea Federală și bicameralismul

1. Adunarea Federală este autoritatea supremă a Confederației, sub rezerva drepturilor poporului și ale cantoanelor.

2. Ea se compune din două Camere: Consiliul Național și Consiliul Cantoanelor, înzestrate cu aceleași competențe.

Articolul 149. Componenta și alegerea Consiliului Național

1. Consiliul Național se compune din 200 de deputați ai poporului.

2. Deputații sunt aleși de către popor, prin sufragiu direct, potrivit sistemului reprezentării proporționale.

Consiliul Național se reînnoiește integral la fiecare patru ani.

3. Fiecare canton formează o circumscripție electorală.

4. Locurile sunt repartizate între cantoane, proporțional cu populația lor.

Fiecare canton are dreptul la cel puțin un loc.

Articolul 150. Componenta și alegerea Consiliului Cantoanelor

1. Consiliul Cantoanelor se compune din 46 de deputați ai cantoanelor.

2. Cantoanele Obwald, Nidwald, Bâle-oraș, Bâle-Câmpie, Appenzel Rhodes-Exterior și Appenzel Rhodes-Interior aleg fiecare câte un deputat; celelalte cantoane aleg fiecare câte doi deputați.

3. Cantoanele edictează regulile aplicabile pentru alegerea deputaților în Consiliul Cantoanelor.

Articolul 151. Sesiuni

1. Sesiunile se reunesc în mod regulat. Legea reglementează convocarea în sesiuni.

2. O pătrime din membrii unuia dintre Consilii sau Consiliul Federal pot să ceară convocarea consiliilor într-o ședință extraordinară.

Articolul 152. Președinția

Fiecare consiliu alege, pe timp de un an, unul dintre membrii săi ca președinte, un al doilea ca primvicepreședinte și un al treilea ca al doilea vicepreședinte.

Aceste mandate nu sunt reînnoibile pentru anul următor.

Articolul 153. Comisii parlamentare

1. Fiecare consiliu instituie comisii în cadrul său.

Legea poate să prevadă comisii mixte.

3. Legea poate să delege comisiilor anumite competențe, cu excepția competențelor legislative.

4. Pentru a putea să-și îndeplinească sarcinile, comisiile au dreptul de a obține informații, de a consulta documente și de a desfășura anchete.

Legea stabilește limitele acestui drept.

Articolul 154. Grupuri

Membrii Adunării Federale pot să constituie grupuri.

Articolul 155. Serviciile Parlamentului

Adunarea Federală dispune de serviciile Parlamentului.

Ea poate să facă apel la serviciile Administrației Federale.
 Legea reglementează modalitățile.

Secțiunea 2. Procedura

Articolul 156. Deliberările separate

1. Consiliul Național și Consiliul Cantoanelor deliberază în mod separat.
2. Deciziile Adunării Federale se adoptă cu aprobarea celor două Consilii.

Articolul 157. Deliberări comune

1. Consiliul Național și Consiliul Cantoanelor deliberază reunite, sub conducerea președintelui sau președintelui Consiliului Național, pentru:

- a) a proceda la alegeri;
- b) a decide în cazul conflictelor de competență între autoritățile federale supreme;
- c) a decide asupra cererilor de grațiere.

2. În afară de aceasta, ele se reunesc în calitate de consilii reunite în ocazii speciale și pentru a lua cunoștință de declarațiile Consiliului Federal.

Articolul 158. Publicitatea ședințelor

Ședințele Consiliului sunt publice. Legea poate să prevadă excepții.

Articolul 159. Cvorum și majoritate

1. Consiliile nu pot să delibereze în mod valabil decât dacă majoritatea membrilor lor este prezentă.

2. Hotărârile se adoptă cu majoritate de voturi, indiferent dacă este vorba de o reunire a consiliilor în mod separat sau în consilii reunite.

3. Cu toate acestea, trebuie adoptate cu majoritatea membrilor fiecărui Consiliu:

- a. declararea de urgență a legilor federale;
- b. dispozițiile cu privire la subvenții, precum și creditele de angajare și plafoanele de cheltuieli dacă implică numai cheltuieli unice, mai mult de 20 milioane de franci, sau noi cheltuieli periodice de peste 2 milioane de franci;
- c. majorarea volumului cheltuielilor totale în caz de nevoi financiare excepționale, în condițiile art.126 alin.3.

4. Adunarea Federală poate să adapteze sumele prevăzute în alin.3 lit.b, la creșterea prețurilor, printr-o ordonanță.

Articolul 160. Dreptul de inițiativă și dreptul de propunere

1. Orice membru al Adunării Federale, orice grup parlamentar, orice comisie parlamentară, precum și orice canton, pot să supună o inițiativă Adunării Federale.

2. Membrii fiecăruia dintre consilii și aceia ai Consiliului Federal pot să facă propuneri cu privire la o problemă aflată în deliberare.

Articolul 161. Interdicții și mandate imperative

1. Membrii Adunării Federale votează fără instrucțiuni.

2. Ei fac publice legăturile pe care le au cu grupurile de interese.

Articolul 162. Imunitatea

1. Membrii Adunării Federale și cei ai Consiliului Federal, precum și cancelarul, nu își asumă nici o responsabilitate juridică pentru afirmațiile pe care le fac în fața consiliilor și a organelor lor.

2. Legea poate să prevadă și alte forme de imunitate și să le extindă asupra altor persoane.

Secțiunea 3. Competențe

Articolul 163. Formă actelor edictate de către Adunarea Federală

1. Adunarea Federală edictază dispoziții care stabilesc reguli de drept, sub forma unor legi federale sau unor ordonanțe.

2. Celelalte acte sunt edictate sub forma unei hotărâri federale care, dacă nu este supusă referendumului, este calificată drept hotărâre federală simplă.

Articolul 164. Legislația

1. Toate dispozițiile importante care stabilesc reguli de drept trebuie să fie edictate sub forma unei legi federale. Aparțin în special acestei categorii dispozițiile fundamentale referitoare la:

- a. exercițiul drepturilor politice;
- b. restrângerea drepturilor constituționale;
- c. drepturile și obligațiile persoanei;
- d. calitatea de contribuabil, obiectul impozitelor și calculul cuantumului impozitului;
- e. sarcinile și prestațiile Confederației;
- f. obligațiile cantoanelor, ca urmare a punerii în aplicare și a executării dreptului federal;
- g. organizarea și procedura autorităților federale.

2. O lege federală poate să prevadă o derogare a competenței de a edicta reguli de drept, cu condiția ca aceasta să nu fie exclusă prin Constituție.

Articolul 165. Legislația de urgență

1. O lege federală a cărei intrare în vigoare nu suferă nici o întârziere poate să fie declarată urgentă și să intre în vigoare printr-o decizie luată cu majoritatea membrilor fiecăruia dintre consilii.

Validitatea sa trebuie să fie limitată în timp.

2. Când se cere un referendum împotriva unei legi federale declarată urgentă, aceasta din urmă încetează să-și producă efectele un an după adoptarea sa de către Adunarea Federală, dacă ea nu a fost acceptată de către popor în acest interval de timp.

3. Dacă o lege federală considerată urgentă este declarată neconstituțională, ea încetează să-și producă efectele un an după adoptarea sa de către Adunarea Federală, dacă ea nu a fost acceptată în acest interval de timp de către popor și de către cantoane.

Validitatea sa trebuie să fie limitată în timp.

4. O lege federală declarată urgentă, care nu a fost acceptată cu prilejul votării, nu va putea să fie reînviată.

Articolul 166. Relații cu străinătatea și tratate internaționale

1. Adunarea Federală participă la definirea politicii externe și supraveghează relațiile cu străinătatea.

2. Ea aprobă tratatele internaționale, cu excepția acelor a căror încheiere ține de competența exclusivă a Consiliului Federal, în virtutea unei legi sau unui tratat internațional.

Articolul 167. Finanțe

Adunarea Federală votează cheltuielile Confederației, adoptă bugetul și aprobă deconturile.

Articolul 168. Alegeri

1. Adunarea Federală alege pe membrii Consiliului Federal, cancelarul Confederației, judecătorii Tribunalului Federal și Generalul.

2. Legea poate să atribuie Adunării Federale competența de a alege alte persoane sau de a confirma alegerea lor.

Articolul 169. Supravegherea superioară

1. Adunarea Federală exercită supravegherea superioară asupra Consiliului Federal și a administrației federale, a tribunalelor federale și a altor organe sau persoane cărora le sunt încredințate sarcini ale Confederației.

2. Secretul funcției nu constituie un motiv care ar putea fi opus delegațiilor speciale ale comisiilor de control prevăzute de lege.

Articolul 170. Evaluarea eficacității

Adunarea Federală veghează ca eficacitatea măsurilor luate de către Confederație să constituie obiectul unei evaluări.

Articolul 171. Mandatele în Consiliul Federal

Adunarea Federală poate încredința mandate Consiliului Federal. Legea reglementează modalitățile și definește în special instrumentele cu ajutorul cărora Adunarea Federală poate să exercite o influență asupra domeniilor care țin de competența Consiliului Federal.

Articolul 172. Relații între Confederație și cantoane

1. Adunarea Federală veghează la menținerea relațiilor între Confederație și cantoane.

2. Ea garantează constituțiile cantonale.

3. Ea aprobă convențiile pe care cantoanele înțeleg să le încheie între ele și cu străinătatea, dacă Consiliul Federal sau un canton ridică o reclamație.

Articolul 173. Alte sarcini și competențe

1. Adunarea Federală are, în afară de aceasta, sarcinile și competențele următoare:

a. ia măsurile necesare pentru a apăra securitatea externă și neutralitatea Elveției;

b. ia măsurile necesare pentru a apăra securitatea internă;

c. poate să edicteze, dacă împrejurări extraordinare o cer, și pentru a îndeplini sarcinile prevăzute la lit. a și b, ordonanțe sau hotărâri federale simple;

d. ordonă serviciul activ și în acest scop constituie armata sau o parte a ei;

e. ia măsuri pentru a asigura aplicarea dreptului federal;

f. hotărăște asupra validității inițiativelor populare care au reușit;

g. participă la planificările importante ale activităților de stat;

h. statuează asupra actelor particulare când o lege federală prevede expres aceasta;

i. statuează în cazul conflictelor de competență între autoritățile federale supreme;

k. statuează asupra cererilor de grațiere și pronunță amnistia.

2. Adunarea Federală se ocupă, în afară de acestea, de toate problemele Confederației care nu sunt de competența unei alte autorități federale.

3. Legea poate să atribuie Adunării Federale alte sarcini și competențe.

CAPITOLUL III. Consiliul Federal și administrația federală**Secțiunea 1. Organizare și procedură****Articolul 174. Rolul Consiliului Federal**

Consiliul Federal este autoritatea directorială și executivă suprema a Confederației.

Articolul 175. Compunere și alegere

1. Consiliul Federal este compus din șapte membri.

2. Membrii Consiliului Federal sunt aleși de către Adunarea Federală, după fiecare reînnoire integrală a Consiliului Național.

3. Ei sunt numiți pe patru ani și aleși dintre cetățenii eligibili în Consiliul Național.

4. Diversele regiuni și comunități lingvistice trebuie să fie reprezentate în mod echitabil în Consiliul Federal.

Articolul 176. Președinția

1. Președinția Consiliului Federal este asigurată de către președinte sau președintele Confederației.

2. Adunarea Federală alege pentru un an unul dintre membrii Consiliului Federal la președinția Confederației și un altul la vicepreședinția Consiliului Federal.

3. Aceste mandate nu sunt reînnoibile pentru anul următor.

Președintele sau președinții care și-au încetat mandatul nu pot să fie aleși la vicepreședinție.

Articolul 177. Principiul autorității colegiale și diviziunea în departamente

1. Consiliul Federal adoptă deciziile sale ca o autoritate colegială.

2. Pentru pregătirea și executarea deciziilor, problemele Consiliului Federal sunt repartizate între membrii acestuia pe departamente.

3. Reglementarea problemelor poate să fie încredințată departamentelor sau unităților administrative care le sunt subordonate; dreptul de a se adresa organului ierarhic superior trebuie să fie garantat.

Articolul 178. Administrația federală

1. Consiliul federal conduce administrația federală. El asigură organizarea rațională a acesteia și supraveghează buna executare a sarcinilor care îi sunt încredințate.

2. Administrația federală este împărțită în departamente, conduse fiecare de către un membru al Consiliului Federal.

3. Legea poate să încredințeze sarcinile administrării unor organisme și unor persoane de drept public sau de drept privat din afara administrației federale.

Articolul 179. Cancelaria federală

Cancelaria federală este statul major al Consiliului Federal. Ea este condusă de către cancelarul Confederației.

Secțiunea 2. Competențe

Articolul 180. Politica guvernamentală

1. Consiliul Federal determină scopurile și mijloacele politicii sale guvernamentale. El planifică și coordonează activitățile statului.

2. El informează public asupra activității sale, în timp util și în mod detaliat, în măsura în care nici un interes public sau particular important nu s-ar opune.

Articolul 181. Dreptul de inițiativă

Consiliul Federal supune Adunării Federale proiectele relative la actele acestuia.

Articolul 182. Legislație și punerea în aplicare

1. Consiliul Federal edictează regulile de drept sub forma unor ordonanțe, în măsura în care Constituția sau legea îi permit aceasta.

2. El veghează la punerea în practică a legislației, a hotărârilor Adunării Federale, precum și a sentințelor pronunțate de autoritățile judiciare federale.

Articolul 183. Finanțe

1. Consiliul Federal elaborează planul financiar, precum și proiectul de buget, și stabilește bugetul de stat.

2. El veghează la o gestiune financiară corectă.

Articolul 184. Relațiile cu străinătatea

1. Consiliul Federal este însărcinat cu problemele externe, sub rezerva drepturilor de participare ale Adunării Federale; el reprezintă Elveția pe plan extern.

2. El semnează tratatele și le ratifică. El le supune aprobării Adunării Federale.

3. Când apărarea intereselor țării o cere, Consiliul Federal poate adopta ordonanțe și să ia hotărârile necesare.

Ordonanțele trebuie să fie limitate în timp.

Articolul 185. Securitatea externă și securitatea internă

1. Consiliul Federal ia măsuri pentru a apăra securitatea externă, independența și neutralitatea Elveției.

2. El ia măsuri pentru a apăra securitatea internă.

3. El poate să se sprijine în mod direct pe acest articol pentru a edicta ordonanțe și adopta hotărâri, pentru a face față unor tulburări existente sau iminente, care ar amenința în mod grav ordinea publică, securitatea externă sau securitatea internă.

4. În cazuri de urgență, el poate să mobilizeze trupe. Dacă el mobilizează peste 4.000 de militari pentru serviciul activ, sau dacă angajamentul acestora trebuie să dureze mai mult de trei săptămâni, Adunarea Federală trebuie convocată fără întârziere.

Articolul 186. Relațiile între Confederație și cantoane

1. Consiliul Federal este însărcinat cu relațiile între Confederație și cantoane și colaborează cu acestea din urmă.

2. El aprobă actele legislative ale cantoanelor, dacă executarea dreptului federal o cere.

3. El poate să formuleze o opoziție împotriva convențiilor pe care cantoanele înțeleg să le încheie între ele sau cu străinătatea.

4. El veghează la respectul dreptului federal, al constituțiilor și al convențiilor cantonale și ia măsurile necesare.

Articolul 187. Alte sarcini și competențe

1. Consiliul Federal are, printre altele, sarcinile și competențele următoare:

a. supraveghează administrația federală și celelalte organe sau persoane cărora le-au fost încredințate sarcini din partea Confederației;

b. dă socoteală în mod regulat de gestiunea sa și de starea țării, Adunării Federale;

c. procedează la numirile și alegerile care nu sunt de competența altei autorități;

d. soluționează admiterea căilor de atac, în măsura în care legea o prevede.

2. Legea poate atribui Consiliului Federal și alte sarcini, precum și alte competențe.

CAPITOLUL IV. Tribunalul Federal

Articolul 188. Rolul Tribunalului Federal

1. Tribunalul Federal este autoritatea judiciară supremă a Confederației.

2. Legea reglementează organizarea și procedura.

3. Tribunalul Federal își stabilește organizarea administrației sale.

4. În momentul alegerii judecătorilor pentru Tribunalul Federal, Adunarea Federală veghează ca limbile oficiale să fie reprezentate.

Articolul 189. Jurisdicția constituțională

1. Tribunalul Federal examinează:

a. reclamațiile pentru încălcarea drepturilor constituționale;

b. reclamațiile pentru încălcarea autonomiei comunelor și a garanțiilor acordate de către cantoane corporațiilor de drept public;

c. reclamațiile pentru încălcarea tratatelor internaționale sau a convențiilor intercantonale;

d. diferendele de drept public între Confederație și cantoane sau între cantoane.

2. Legea poate încredința altor autorități federale sarcina de a soluționa anumite litigii.

Articolul 190. Jurisdicție civilă, penală și administrativă

1. Legea reglementează competența Tribunalului Federal în materie civilă, penală și administrativă, precum și în alte domenii ale dreptului.

2. Cantoanele pot, cu aprobarea Adunării Federale, să atribuie jurisdicției Tribunalului Federal, diferendele care rezultă din dreptul administrativ cantonal.

Articolul 191. Dreptul aplicabil

Tribunalul Federal și alte autorități sunt obligate să aplice legile federale și dreptul internațional

TITLUL VI

Revizuirea Constituției și dispoziții tranzitorii

CAPITOLUL 1. Revizuirea

Articolul 192. Principiul

1. Constituția poate să fie revizuită oricând, total sau în parte.
2. Atunci când Constituția și legislația care decurge din ea nu dispune altfel, revizuirea se poate efectua potrivit procedurii legislative.

Articolul 193. Revizuirea totală

1. Revizuirea totală a Constituției poate să fie propusă de către popor sau de către unul din cele două consilii, ori să fie decretată de către Adunarea Federală.
2. Dacă inițiativa emană de la popor sau în caz de dezacord între cele două consilii, poporul va decide dacă va trebui să fie efectuată o revizuire totală.

3. Dacă poporul acceptă principiul unei revizuii totale, cele două consilii vor fi reînnoite.

4. Regulile imperative ale dreptului internațional nu trebuie să fie încălcate.

Articolul 194. Revizuirea parțială

1. Revizuirea parțială a Constituției va putea să fie cerută de către popor sau decretată de Adunarea Federală.

2. Orice revizuire parțială trebuie să respecte principiul unității materiei; ea nu trebuie să încalce regulile imperative ale dreptului internațional.

3. Orice inițiativă populară tinzând la revizuirea parțială a Constituției trebuie, printre altele, să respecte principiul unității formei.

Articolul 195. Intrarea în vigoare

- Constituția revizuită - total sau în parte - va intra în vigoare după ce va fi acceptată de către popor și de către cantoane.

CAPITOLUL II. Dispoziții tranzitorii

- Articolul 196.** Dispoziții tranzitorii potrivit hotărârii federale din 18 decembrie 1998 cu privire la aducerea la zi a Constituției Federale

4. Dispoziții tranzitorii la art.90 (energia nucleară).

Până la 23 septembrie 2000 nu va fi acordată nici o autorizație generală și nici o autorizație de construcție, de punere în funcțiune sau de exploatare a unor instalații destinate producerii de energie nucleară.

8. Dispoziții tranzitorii la art.106 (jocuri de noroc)

1. Art.106 va fi aplicat la intrarea în vigoare a noii legi federale cu privire la jocurile de noroc și caselor de joc.

2. Până la această dată, dispozițiile următoare vor fi aplicabile:

- a. este interzis de a deschide și de a exploata case de joc;
- b. guvernele cantonale pot, în anumite condiții, determinate de interesul public, să autorizeze jocurile de agrement care s-au practicat în mod cutumiar în kursaals, până în primăvara anului 1925, în măsura în care autoritatea competentă apreciază că aceste jocuri sunt necesare pentru menținerea sau dezvoltarea turismului, iar organizarea lor este asigurată de către un Kursaal care le exploatează în acest scop.

Cantoanele pot de asemenea să interzică asemenea jocuri;

c. ordonanțele Consiliului Federal vor determina condițiile dictate de interesul public. Miza nu trebuie să depășească 5 franci;

d. autorizațiile cantonale sunt supuse aprobării Consiliului Federal;

e. o pătrime din sumele obținute din jocuri va fi vărsată către Confederație, care o va afecta, fără a se lua în considerație propriile prestații victimelor, catastrofelor naturale, precum și altor scopuri de utilitate publică;

f. Confederația poate de asemenea să ia măsurile necesare privind loteriile.

Articolul 197 (17). Dispoziții tranzitorii după acceptarea Constituției din 18 aprilie 1999.

I. Aderarea Elveției la Organizația Națiunilor Unite.

1. Elveția aderă la Organizația Națiunilor Unite (O.N.U.).

2. Consiliul Federal este autorizat să adreseze Secretarului general al O.N.U. o cerere de admitere a Elveției și o declarație de acceptare a obligațiilor ce decurg din Carta O.N.U.

Data intrării în vigoare: 1 ianuarie 2000.

Dispoziții finale ale hotărârii federale din 18 decembrie 1998

II. 1. Constituția Federală a Confederației Elvețiene din 29 mai 1874 se abrogă.

2. Dispozițiile constituționale următoare, care trebuie să fie convertite în norme legale, rămân aplicabile până la intrarea în vigoare a acestor norme...

Art.121 bis alin.1, 2 și 3, frazele 1 și 2.

1. În cazul în care Adunarea Federală elaborează un contraproiect, trei probleme vor fi supuse alegătorilor pe același buletin de vot. Fiecare alegător poate să declare, fără rezerve:

1.- dacă preferă inițiativa populară regimului în vigoare;

2.- dacă preferă contraproiectul regimului în vigoare

3. care dintre cele două texte trebuie să intre în vigoare în cazul în care poporul și cantoanele ar prefera cele două texte regimului în vigoare.

2. Majoritatea absolută se determină în mod separat pentru fiecare întrebare. Întrebările fără răspuns nu vor fi luate în considerare.

3. Atunci când atât inițiativa populară, cât și contraproiectul sunt acceptate, răspunsul dat la problema a treia va fi hotărâtor în luarea deciziei. Va intra în vigoare textul care la această problemă va întruni cel mai mare număr de voturi ale alegătorilor și cel mai mare număr de voturi ale cantoanelor.

III. Modificările Constituției Federale din 29 mai 1874 vor fi adaptate de către Adunarea Federală la noua Constituție în ce privește forma. Hotărârea relativă la aceasta nu va fi supusă referendumului.

IV. 1. Prezenta hotărâre este supusă votului poporului și al cantoanelor.

2. Adunarea Federală stabilește data intrării în vigoare.

SISTER

RUSIA SLEFO

CAPITOLUL I.

1. SISTEMUL CONSTITUȚIONAL AL RUSIEI

Motto:

"Nici un stat nu-și poate baza stabilitatea pe măsuri represive, indiferent cât de sofisticate ar fi acestea..."
"Cele mai strălucite minți vor continua să se gândească la modalitățile de îmbunătățire a vieții pe pământ. Și experiența țării noastre, victoriile și tragediile noastre vor servi drept puncte de referință pentru omenire în marșul ei spre viitor".

Valentin Berejkov

"Cel care sunt incapabil să învețe din greșelile trecute sunt condamnați să le repete".

Maximă a lui McKernan

1. Considerații generale

Evoluțiile politice din Rusia și fostele țări comuniste din răsăritul Europei prezintă un interes deosebit nu numai prin **actualitatea** prefacerilor survenite, dar și prin **ineditul** transformărilor ce se înfăptuiesc încă. Dacă, în general, trecerea de la **regimurile democratice la regimurile totalitare** s-a făcut într-un mod relativ **simplic**, prin anihilarea treptată a structurilor anterioare și trecerea la **partidul unic**, refacerea acestui drum, în **sens invers**, ridică numeroase probleme, atât de ordin teoretic, cât și de ordin **practic** (ca, de pildă, menținerea temporară sau abolirea definitivă și imediată a structurilor statale existente anterior, acceptarea pluralismului ca mod de viață, depășirea unor mentalități cultivate de fostele regimuri totalitare etc.). Pe de altă parte, nu trebuie pierdut din vedere că fiecare dintre țările analizate oferă **elemente specifice**, experiențe proprii, ce se cer inevitabil luate în calcul de orice analiză științifică. De aceea, înfățișând cititorului acest capitol, dorim să precizăm că ceea ce am dorit să subliniem aci a fost în deosebi **dinamismul procesului de transformări** dar mai ales **dificultatea restabilirii valorilor democratice**, în cazurile în care s-au produs încălcări ce au dus în final la renunțarea - în numele unor rațiuni ideologice - la principiile tradiționale și verificate ale organizării politice moderne.

Nu trebuie să uităm că fostele state din blocul sovietic au început prin a fi **republici parlamentare** (cu toate că este greu de inclus în această noțiune alegerile plebiscitare, care făceau ca opțiunea electoratului să fie dinaintea cunoscută), pentru a se transforma, în final, în **republici prezidențiale**, concentrând în mâna șefului statului - în același timp șeful partidului comunist - puteri discreționare. De aceea, restabilirea valorilor democrației implică - și va implica în continuare - un proces inevitabil de **căutări, experimente, studierea practicii altor state**, fiind greu de evitat depășirea unor **etape** în restabilirea cadrului constituțional, determinate - printre altele - de raportul de

putere politică între forțele democratice și cele conservatoare, de amploarea și caracterul (mai cuprinzător sau mai puțin cuprinzător) al procesului de reforme economice și politice.

Autorii de Drept Constituțional care au examinat procesul transformărilor democratice în fostele țări socialiste au relevat importanța și semnificația demersului juridic întreprins de aceste țări pe drumul trecerii de la monopolul politic al partidului-stat la statul de drept. S-a vorbit, chiar, de o renaștere a "**constituționalismului**"²⁷, prin aceasta înțelegându-se atât procesul reînnoțirii la tradițiile democratice, cât și ideea respectului față de Constituție, față de principiile și regulile statului de drept. Renașterea constituționalismului în statele europene s-a produs pe calea asimilării unor influențe - în principal trei: **influența franceză**, determinată de prestigiul și modelul celei de a V-a Republici; **influența germană**, datorată persistenței prezenței germane tradiționale în Europa Centrală și de Răsărit, și **influența americană**, manifestată mai ales în Rusia, după destrămarea fostului imperiu sovietic²⁸.

Influența franceză, foarte puternică datorită prestigiului Franței, tradițiilor sale din punctul de vedere al Dreptului Constituțional, s-a concentrat - potrivit părerii specialiștilor - în special în jurul a două instituții, care în Franța și-au dovedit viabilitatea în sistemul constituțional al celei de a V-a Republici: **instituția președintelui republicii și Consiliul Constituțional**.

Influența germană a avut totuși un impact limitat, dat fiind faptul că ea ar fi fost aplicabilă în special unor state federale. Cu toate acestea, practica constituțională germană a avut și păstrează încă un rol deloc neglijabil în orientarea țărilor din Europa de Răsărit, dornice să restabilească valorile democratice și să asigure preeminența statului de drept.

În sfârșit, **influența americană**, bazată pe modelul prezidențial, și-a dovedit eficacitatea în Rusia, unde trecerea la o "republică parlamentară" nu s-a dovedit o soluție viabilă nici în 1917, după dispariția regimului imperial, și nici în 1991, după destrămarea fostei U.R.S.S.

În ceea ce privește diferitele modalități prin care s-a înfăptuit procesul constituționalizării, acestea sunt în esență în număr de două²⁹: 1) **tehnica elaborării unor constituții noi**, comparată cu o adevărată "terapie de șoc", specifică pentru țările care au dorit să-și fundamenteze pe baze absolut noi întregul proces constituțional și 2) **tehnica reformării unor constituții în vigoare**, recurgându-se la preluarea selectivă din acestea a unor prevederi, evident, cu grija de a elimina definitiv orice dispoziții care ar fi fost contrare procesului democratic. O asemenea tehnică s-a aplicat, de pildă, în Polonia, unde se vorbește despre "**mica constituție**". Recurgerea la o "**terapie gradualistă**" se explică prin faptul că unele dintre fostele constituții socialiste cuprindeau prevederi moderne sub aspectul tehnicii constituționale, conținând în multe situații prevederi corecte, dar care, din păcate, nu au fost aplicate efectiv sau au fost aplicate numai în viziunea unei anumite orientări ideologice. După cum observă profesorul S.Milacic de la Universitatea din Bordeaux, "**era suficient a suprima preambulul ideologic și primele paragrafe principale pentru a înlocui vechea disertație marxist-leninistă prin noua disertație democratică**". În felul acesta "**pluripartidismul ia acolo locul monopartidismului; statul de drept succede ca o nouă referință supremă a democrației, devenită de acum <<reală>>; vechile apelative iau în mod simbolic locul lozincilor comuniste și esențialul întorsăturii reformiste este realizat**"³⁰. În această privință, autorul citat precizează că ultima constituție sovietică "**brejnevistă**" era

27 S.Milacič, *Droit Constitutionnel et Institutions Politiques*, 1993-1994, Librairie Mouton, Bordeaux, p.20.

28 Idem, p.25.

29 Idem, p.26.

30 Idem, p.27.

de fapt o adevărată capodoperă în acest domeniu, deoarece "lista sa de drepturi și libertăți era practic exhaustivă, încărcată cu toate garanțiile juridice și materiale necesare pentru efectivitatea lor".

În ceea ce privește **strategiile constituționale**³¹, cu alte cuvinte direcțiile prin care se produce întoarcerea la valorile constituționale democratice, acestea depind, evident, de opțiunile politice, dar și de impactul pe plan tehnico-legislativ al construcției statului de drept, care nu se poate realiza numai pe calea unor referințe abstracte, ci pe calea stabilirii unor instituții concrete, cum sunt de pildă Curțile Constituționale, chemate în toate țările democratice să garanteze respectarea neabătută a principiilor fundamentale ale statului de drept.

Complexitatea procesului de trecere la democrație în țările Europei de Răsărit a făcut ca în anumite situații noile dimensiuni ale regimurilor prezidențiale să se împletească cu aspecte ale democrației directe și ale celei parlamentare. Apariția unor lideri puternici în fostele state socialiste a dus și poate duce la tendința "**exercițiului solitar**" al puterii, căreia i se opune tendința populistă sau confruntările forțelor politice de diferite orientări, în măsură să arunce îndoieli asupra eficienței procesului înfăptuirii democrației. Pe de altă parte, înseși sistemele electorale ale noilor state democratice oscilează permanent între "**scrutinul majoritar**" și "**democrația reprezentativă**".

Noile structuri politice în fostele țări socialiste din Europa de Răsărit trebuiau, deci, potrivit părerilor specialiștilor de Drept Constituțional, să depășească ambiguitățile și tentațiile excesive într-o direcție sau alta, concentrându-se exclusiv asupra căilor și metodelor celor mai concrete, mai eficiente, prin care procesul constituționalist urma să-și găsească realizarea.

1.1. RUSIA

(Uniunea Sovietică, Comunitatea Statelor Independente, Federația Rusă)

1.1.1. Originile sistemului sovietic

Evoluția sistemului constituțional sovietic în perioada care a trecut de la revoluția comunistă din 1917 trebuie raportată la încercările de a se edifica un sistem nou de organizare statală, în concordanță cu tezele marxist-leniniste, sistem care să dea expresie "**dictaturii proletariatului**" ca nou tip de stat. În aceste condiții, întreaga evoluție a sistemului constituțional sovietic din octombrie 1917 și până în prezent este direct legată de "**atracția**" vremelnică, dar și de eșecul noilor forme de organizare politică, ce se doreau a fi radical diferite de cele cunoscute în alte țări. Căutările care s-au întreprins pe plan constituțional s-au caracterizat în special prin încercarea de a găsi noi forme de organizare politică, menite să marcheze o desprindere totală de formele considerate "clasice" ale democrației tradiționale și încercarea de a edifica un nou tip de stat, bazat pe criterii de clasă, care să răspundă intereselor majore ale populației³².

31 Idem, p.28.

32 A se vedea, cu privire la istoria sistemului constituțional sovietic, Merle Fainsod, *How Russia is Ruled*, Harvard University Press, 1963; Gwendolen M. Carter, *Government of the Soviet Union*, 1972, ed. Harcourt Brace Jovanovich; John N. Hazard, *Soviet Systems of Government*, ed. IV-a, 1968, University of Chicago Press; Robert Sharlet, *The New Soviet Constitution of 1977*. Analysis and Text, King's Court Communications Inc., Brunswick, Ohio, 1978.

1.1.1.1. Congresul sovietelor

În seara zilei de 25 octombrie 1917, cel de al doilea Congres al sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților din Rusia s-a pronunțat pentru **"trecerea întregii puteri în mâinile sovietelor"**, pentru această măsură votând 505 din cei 673 delegați ai sovietelor locale reprezentate la congres. Noile autorități au proclamat ca obiectiv esențial al politicii lor sfărâmarea vechiului aparat de stat și crearea organelor puterii sovietice în întreaga țară. Totodată, Congresul Sovietelor a ales un Consiliu al Comisarilor Poporului care a preluat în mână sa întreaga putere executivă, emițând o serie de decrete cu privire la organizarea politică a țării. Deși Comisariatele poporului și-au continuat activitatea în localul vechilor ministere, s-au produs schimbări importante atât în ceea ce privește cadrele de conducere ale acestora, cât și cu privire la atribuțiile noilor organe. A fost lichidat vechiul aparat judecătoresc, emițându-se **Decretul nr.1 din 21 noiembrie 1917 al Consiliului Comisarilor Poporului prin care justiția trebuia să devină "un instrument pentru reprimarea împotrivirii claselor exploatare și pentru întărirea statului sovietic"**³³. Pe lângă Comitetul militar revoluționar din Petrograd a fost creată CEKA (Comisia extraordinară pentru lupta împotriva contrarevoluției și sabotajului) sub conducerea lui F.E.Dzerjinski, care a trecut, ulterior, la 7 decembrie 1917, în subordinea Consiliului Comisarilor Poporului. Acest organism nou creat a fost apreciat că fiind "sentinela mereu trează a revoluției socialiste; arma de temut a statului sovietic în lupta împotriva contrarevoluției externe și interne"³⁴. În aceeași perioadă s-a trecut la crearea **Armatei roșii**, concepută ca o instituție diferită de fosta armată țaristă. La 16 decembrie 1917, guvernul sovietic a adoptat decretul **"cu privire la principiul eligibilității și organizarea puterii în armată"** și **"cu privire la acordarea de drepturi egale tuturor militarilor"**. Au fost aleși noii comandanți militari, desființându-se titlurile, rangurile, distincțiile și gradele³⁵.

1.1.1.2. Dizolvarea Adunării Constituante

La 20 decembrie 1917, Consiliul Comisarilor Poporului a luat hotărârea de a convoca **Adunarea Constituantă** pentru ziua de 5 ianuarie 1918. Această adunare fusese aleasă la 15 noiembrie 1917, prin alegeri democratice în care partidul bolșevic obținuse 25% din voturi, în timp ce partidele de orientare socialistă (socialiștii revoluționari și menșevicii) obținuseră 62%, iar partidele democrat burgheze 13%. Din totalul celor 715 deputați, 412 erau socialiști revoluționari și numai 183 bolșevici³⁶. În timp ce bolșevicii dispuneau de importante voturi în marile centre industriale, majoritatea țăranilor votaseră pentru socialiștii revoluționari. **Convocată la Petrograd în clădirea Palatului Tavricieski, Adunarea Constituantă a refuzat să se rializeze punctului de vedere al minorității bolșevice**. În consecință, bolșevicii s-au retras de la dezbaterile Adunării, care a fost dizolvată de către Consiliul Comisarilor Poporului, deoarece nu acceptase să devină un instrument docil al politicii sale. S-a recurs, în schimb, la ratificarea măsurilor adoptate de guvernul bolșevic de către cel de al treilea Congres general al sovietelor de deputați ai muncitorilor, soldaților și țăranilor din Rusia, care și-a deschis lucrările la 10 ianuarie 1918. Printre alte acte adoptate de acest congres se numără **"declarația drepturilor poporului muncitor și exploatat"**, care precizează că **"Rusia se declară republică sovietică de deputați ai**

³³ Istoria U.R.S.S., 1917-1957, trad. din limba rusă, București, 1958, p.87.

³⁴ Idem, p.86.

³⁵ Idem, p.89.

³⁶ Idem, p.93.

muncitorilor, soldaților și țăranilor", în care "toată puterea centrală și locală aparține acestor soviete". "Declarația" fundamenta noile principii de organizare politică, bazate pe criterii de clasă, precizând că persoanele aparținând claselor exploatatoare vor fi lipsite de dreptul de a participa la conducerea statului. Este de remarcat că alegerea Congresului sovietelor se făcuse prin vot deschis, la alegerea delegaților participând numai persoanele încadrate în muncă, în timp ce fosta Adunare Constituantă - dizolvată - fusese aleasă pe baza sistemului multipartid, cu participarea întregii populații. Deplasarea centrului de greutate a noii puteri spre Congresul sovietelor marchează voința de a pune bazele unei noi structuri statale, cu excluderea formelor tradiționale, considerate specifice pentru democrația burgheză.

1.1.1.3. Primele măsuri legislative

În perioada care a urmat revoluției bolșevice au fost adoptate numeroase acte legislative. De pildă, la 27 octombrie 1918, Consiliul Comisarilor Poporului a adoptat "**Decretul cu privire la presă**", pe baza căruia în întreaga țară au fost interzise ziarele "contrarevoluționare", considerate a fi "nu mai puțin primejdioase decât bombe și mitralierele"³⁷. Pe plan economic, la 14 decembrie 1917 fusese decretată naționalizarea băncilor particulare din Petrograd, iar la 26 ianuarie 1918 fusese publicat Decretul cu privire la confiscarea capitalurilor sociale ale fostelor bănci particulare. La 17 noiembrie 1917³⁸, Consiliul Comisarilor poporului a publicat primul decret cu privire la naționalizarea unei întreprinderi industriale (fabrica companiei manufacturiere din Liking, din apropiere de Orehovo-Zuevo). Au urmat apoi alte decrete de naționalizare, iar în ianuarie 1918 a fost adoptat Decretul cu privire la naționalizarea flotei comerciale³⁹. La sate a fost pusă în aplicare Legea cu privire la socializarea pământului și au fost adoptate măsuri pentru introducerea "dictaturii" în domeniul aprovizionării cu alimente.

În aceeași perioadă au fost organizate comitetele sărăcimii satelor, având misiunea să asigure confiscarea cerealelor de la proprietarii care s-ar fi sustras de la obligațiunile de predare și să asigure aplicarea noilor dispoziții normative.

În condițiile menționate mai sus, s-a deschis la Moscova cel de al V-lea Congres General al sovietelor din Rusia, în condițiile reprimării, chiar în zilele Congresului, a rebeliunii socialiștilor revoluționari "de stânga", aflați până atunci, temporar, într-o alianță cu bolșevicii⁴⁰.

1.1.2. Constituția rusă din 1918

La 10 iulie 1918 a fost adoptată Constituția Republicii Socialiste Federative Ruse. Constituția reafirma că Republica rusă este un stat socialist al muncitorilor și țăranilor, stabilit pe baza unei federații a republicilor naționale sovietice⁴¹. Puterea supremă în R.S.F.S.R. aparține Congresului panrus al sovietelor, iar în intervalul dintre congrese, comitetului executiv central panrus al sovietelor. Se prevedea, printre altele, separarea bisericii de stat, libertatea propagandei religioase și antireligioase, transmiterea în mâinile clasei muncitoare și ale țăranimii a resurselor tehnice și materiale necesare

³⁷ Idem, p.98.

³⁸ Idem, p.107.

³⁹ Idem, p.108.

⁴⁰ Idem, p.119.

⁴¹ B. Mirkine-Guetzevitch, *Les Constitutions de l'Europe Nouvelle*, deuxième édition, Paris, Librairie Delagrave, 1930, p.381-406.

pentru editarea ziarelor și altor publicații, dreptul organizării de reuniuni și mitinguri, dreptul la instruire completă, universală și gratuită, **declararea muncii obligatorii pentru toți cetățenii republicii**, obligația apărării patriei, recunoașterea dreptului de azil etc. Este de remarcat că, dând expresie noilor principii care urmau să se aplice în viața socială și în organizarea de stat, constituția interzice oprirea minorităților naționale, recunoaște dreptul fiecăruia de a folosi limba maternă atât în viața administrativă cât și în viața socială și interzice indivizilor și grupurilor drepturile pe care le-ar folosi în detrimentul intereselor revoluției socialiste⁴². Constituția din 1918 declară că pământul, pădurile, subsolul, apele, precum și fabricile și uzinele, căile ferate, transporturile pe apă și aeriene, mijloacele de comunicație, aparțin statului muncitoresc-țărănesc.

1.1.2.1. Structura statală

Structura statală stabilită de Constituția din 1918 cuprindea - așa cum s-a arătat - un organ al puterii - **Congresul sovietelor** - constituit pe o bază foarte largă, ale cărui atribuții erau exercitate între sesiuni de **Comitetul executiv** și un organ al administrației de stat, **Consiliul Comisarilor Poporului**, care cuprindea 11 comisari, având fiecare în competența sa câte o problemă determinată. Puterea locală aparținea sovietelor locale, care alegeau propriile lor organe executive⁴³.

Este important de subliniat că, dând expresie unor principii de clasă, **constituția recunoștea dreptul de a alege și de a fi ales numai persoanelor care "își câștigau existența printr-o muncă productivă și utilă"**. Nu aveau dreptul de vot persoanele care trăiau dintr-un venit care nu fusese obținut prin muncă, comercianții, preoții, agenții și funcționarii fostei poliții, membrii fostei dinastii domnitoare, persoanele bolnave mintal precum și cei ce fuseseră condamnați pentru infracțiuni infamante⁴⁴.

Constituția R.S.F.S.R. a fost înfățișată de literatura sovietică de specialitate ca fiind un exemplu de democrație și exercitarea puterii exclusiv de către persoanele care desfășoară activități sociale productive. V.I.Lenin scria, de pildă: "**cuvântul <<soviet>> este înțeles acum de toată lumea iar constituția sovietică a fost tradusă în toate limbile și o cunoaște fiecare muncitor**"⁴⁵.

1.1.2.2. Critici la adresa noului sistem

Într-un articol publicat pe marginea constituției sovietice de G.Grigorovici - unul dintre fruntașii socialiști români ai timpului - se aduceau critici acestei constituții, apreciindu-se că prin dictatura proletariatului "**Marx a înțeles dictatura unei majorități covârșitoare, conștientă, matură, asupra unei minorități, care se opune, se revoltă și nu vrea să se supună**"⁴⁶. Ar rezulta, așa dar, după cum arăta G.Grigorovici că, după Marx, dictatura proletariatului este o dictatură democratică, o dictatură în scutul democrației. "**În vreme ce în Rusia, în Republica sovietică, dictatura proletariatului se înțelege în sensul că o minoritate dictează asupra majorității covârșitoare a țării, se dictează contra democrației**"⁴⁷. În concepția liderului socialist român, sistemul politic instaurat în Rusia nu ar fi

42 Istoria U.R.S.S., p.122.

43 Idem, loc.cit.

44 A se vedea prevederile art.68 și 69 din Constituția R.S.F.S.R., în B.Mirkine-Guetzevith, op.cit., p.394.

45 Istoria U.R.S.S., p.123.

46 C.Grigorovici, **Constituția sovietică și constituția democratică**, în **Noua Constituție a României**, 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român, Tip.Cultura Națională, București, 1922, p.53.

47 Idem, p.53-54.

reprezentat, de fapt, o "dictatură a proletariatului" în sensul enunțat de doctrina marxistă ci, pur și simplu, numai o dictatură a partidului bolșevic împotriva celorlalte forțe politice ale țării⁴⁸.

1.1.3. Constituirea U.R.S.S.

La jumătatea anului 1922, ca urmare a constituirii mai multor republici sovietice pe teritoriul fostului Imperiu Rus, a fost luată în discuție **problema unirii acestor republici într-o formă federativă de stat**. Discuțiile care s-au purtat în cadrul comisiei creată de partidul comunist pentru elaborarea mecanismului relațiilor dintre diferite republici au dus la adoptarea tezelor lui Stalin, care susținea că diferitele republici sovietice nou create ar fi trebuit să intre în Federația rusă, cu drepturi de republici autonome. Această idee susținută de Stalin a fost cunoscută, la timpul respectiv, sub numele de **principiul "autonomizării"**⁴⁹. Luând poziție împotriva tezelor susținute de Stalin, V.I.Lenin a susținut punctul de vedere contrar, propunând ca noile republici să nu se subordoneze organelor supreme ale R.S.F.S.R., ci să se asocieze cu R.S.F.S.R. pe baze egale, într-o formă federativă, stabilită pe baza unui tratat.

1.1.3.1. Congresul constitutiv al sovietelor

La 30 decembrie 1922 s-a desfășurat **Congresul constitutiv al sovietelor din U.R.S.S.**, la care au luat parte 2.215 delegați⁵⁰. Componența delegaților a fost următoarea: Federația rusă - 1.727; Ucraina - 364; Federația Transcaucaziană - 91 iar Bielorusia - 33. **Acordul de constituire a U.R.S.S.** perfectat între cele patru republici sovietice socialiste independente - R.S.F.S.Rusă, R.S.S.Ucraineană, R.S.F.S.Transcaucaziană și R.S.S.Bielorusă - preciza că toate republicile menționate alcătuiesc împreună un singur stat unional, constituit pe baza liberului consimțământ și a egalității în drepturi⁵¹. Acordul prevedea constituirea organelor unionale supreme ale puterii de stat, definea în linii generale competența lor și stabilea prerogativele pe care republicile unionale le cedau "în egală măsură" și "de bună voie" Uniunii.

Acordul prevedea organizarea pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al U.R.S.S. a comisariatelor poporului pentru comerțul exterior, pentru armată și marină, pentru afacerile externe, pentru căile de comunicație, pentru poștă și telegraf. Acestea erau considerate comisariate unionale. În schimb, comisariatele poporului pentru finanțe, pentru economie națională, pentru aprovizionare, pentru muncă și pentru inspecția muncitorească-tărănească au fost constituite ca "unionale republicane", comportând o anumită diviziune a competențelor între federație și republici⁵².

Comisariatele poporului pentru afacerile interne, pentru justiție, pentru învățământ, pentru sănătatea publică și pentru asistență socială rămăneau comisariate "republicane", fiind considerate de nedespărțit de felul de viață, moravurile, dreptul procesual, limba și cultura popoarelor din republicile respective.

Partea finală a Acordului sublinia în mod special că **fiecărei republici unionale i se rezervă dreptul de a ieși din uniune**⁵³.

48 Idem, p.55.

49 Istoria U.R.S.S., p.243.

50 Idem, p.246.

51 B.Mirkine-Guetzevitch, op.cit., p.364.

52 Istoria U.R.S.S., P.246.

53 Idem, p.247.

Primul congres al sovietelor din U.R.S.S. a ales **Comitetul Executiv Central al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste**. Acesta era organul suprem al puterii în Uniune în intervalul dintre congresele sovietelor. La prima sesiune a **Comitetului Executiv al Uniunii** a fost ales **Prezidiul Comitetului Executiv Central**, format din 21 membri și un număr de **patru președinți**, din rândul acestora, în raport cu numărul celor patru republici unionale existente la acea dată (R.S.F.S.R., Ucraina, Bielorusia, Transcaucazia).

1.1.3.2. Raporturile între republici și statul unional

A doua sesiune a **Comitetului Executiv Central al U.R.S.S.** a hotărât supunerea textului Constituției unionale spre ratificare Congresului al doilea al sovietelor din U.R.S.S. În ziua de 31 ianuarie 1924, Congresul al doilea al sovietelor din U.R.S.S. a ratificat **prima Constituție a U.R.S.S.** Aceasta consacră principiul că statul sovietic unional deținea întreaga suveranitate de stat. Republicile unionale își restrângeau în schimb suveranitatea, în limitele specificate de Constituția U.R.S.S., renunțând să-și aroge prerogative în problemele considerate de competența Uniunii. În afara acestor limite, fiecare republică unională își exercita puterea de stat în mod independent.

U.R.S.S. își asuma "protecția" drepturilor republicilor unionale. Acestea puteau să promulge și să adopte orice legi, în măsura în care, firește, acest drept nu era limitat de Constituția U.R.S.S. Teritoriul unei republici unionale nu putea fi modificat fără asentimentul ei. Constituția unională stabilea o singură cetățenie unională: cetățenii tuturor republicilor deveneau cetățeni ai U.R.S.S. Se considera, de către apologeții sistemului, că statul sovietic multinațional, creat pe baza "egalității în drepturi și a prieteniei popoarelor", ar îmbina armonios suveranitatea Uniunii și suveranitatea republicilor unionale, "completându-se și întărindu-se reciproc". În ceea ce privește mecanismul parlamentar, în cadrul **Comitetului Executiv Central** al sovietelor din U.R.S.S. se înființau două Camere, cu drepturi egale: **Sovietul Uniunii**, format din 371 membri, ales la congresul unional de toți delegații, și **Sovietul Naționalităților**, alcătuit din reprezentanții republicilor unionale și regiunilor autonome. Fiecare republică unională alegea în Sovietul Naționalităților câte cinci reprezentanți, iar fiecare regiune autonomă câte un reprezentant⁵⁴.

1.1.4. Evoluția sistemului constituțional sovietic

În perioadele care au urmat, statul sovietic a înregistrat o serie de evoluții care au marcat consolidarea mecanismului centralizat sovietic, dar și eliminarea - fără menajamente - a tuturor adversarilor politici ai partidului bolșevic și concentrarea puterii în mâinile lui I.V.Stalin. În special, colectivizarea agriculturii a marcat o trecere dramatică la economia socialistă în agricultură, realizată prin măsuri de constrângere împotriva opozițiilor regimului și tuturor celor care se împotriveau noii linii politice. Pe plan industrial au fost obținute o serie de realizări, Uniunea Sovietică reușind să devină o putere industrială, aplicând metode similare celor folosite de S.U.A. în perioada de la începutul secolului (crearea de mari întreprinderi, inovații tehnice etc.). În cadrul Partidului Comunist (bolșevic) s-a accentuat însă tot mai puternic concentrarea puterii în mâinile lui I.V.Stalin, fiind eliminați nu numai politici, dar chiar fizic, acei conducători din rândul partidului comunist pe care dictatorul sovietic îi aprecia ca fiind adversari potențiali sau care emisese cu ani în urmă puncte de vedere care difereau de ale sale.

⁵⁴ Istoria U.R.S.S., p.250.

Încă din februarie 1935, **Congresul al VII-lea al sovietelor hotărâse ca să se aducă anumite modificări Constituției Uniunii Sovietice în sensul de a consacra votul secret în locul votului deschis și a se elimina restricțiile în ceea ce privește exercitarea dreptului de vot în detrimentul anumitor categorii sociale, deoarece raportul de forțe de clasă se schimbase față de momentul adoptării constituțiilor R.S.F.S.R. din 1918 și U.R.S.S. din 1924.** În acest scop a fost aleasă o Comisie Constituțională compusă din 31 membri, prezidată de I.V.Stalin. După ce comisia și-a încheiat lucrările, la 25 noiembrie 1936 s-a deschis, la Moscova, **Congresul al VIII-lea extraordinar al sovietelor care a examinat proiectul de Constituție și a adoptat, în final, textul acesteia**⁵⁵.

1.1.4.1. Principiile de bază ale Constituției din 1936.

Constituția U.R.S.S. din 1936, denumită și Constituția "stalinistă", acredita ideea că **U.R.S.S. reprezintă un stat socialist al muncitorilor și țăranilor, a cărui bază politică o formează sovietele de deputați ai oamenilor muncii.** Constituția preciza că **baza economică a U.R.S.S. o formează sistemul economic socialist și proprietatea socialistă, îmbrăcând fie forma proprietății de stat - bun al întregului popor -, fie forma cooperatist-colhoznică.** Constituția din 1936 consacra - ca și cea din 1918 - proprietatea statului asupra principalelor mijloace de producție, recunoscând totodată și dreptul de proprietate al colhozurilor, precum și dreptul colhoznicilor de a avea în folosință personală un mic lot de pământ lângă casă și de a deține în proprietate personală o gospodărie auxiliară (casa de locuit, vite productive, păsări de curte și inventar agricol mărunț, în conformitate cu statutul artelului agricol). Constituția U.R.S.S. preciza că pământul deținut de colhozuri este dat acestora în folosință fără plată și pe termen nelimitat, adică pe veci. Era recunoscută mica gospodărie privată a țăranilor individuali și meșteșugarilor, întemeiată pe munca personală și excluzând exploatarea muncii străine. Constituția recunoștea dreptul de proprietate personală asupra veniturilor și economiilor. **"Dreptul de proprietate personală al cetățenilor asupra veniturilor și economiilor provenite din muncă, asupra casei de locuit și gospodăriei auxiliare de pe lângă casă, asupra obiectelor casnice și a celor trebuincioase traiului, asupra obiectelor de întrebuințare și confort personal, cât și dreptul de moștenire asupra proprietății personale a cetățenilor sunt ocrotite de lege"** (art.10).

Articolul 11 din Constituție prevedea că viața economică a U.R.S.S. este îndrumată de **Planul de stat al economiei naționale "în interesul sporirii bogăției sociale, al ridicării neîncetate a nivelului material și cultural al oamenilor muncii, al întăririi independenței U.R.S.S. și a capacității ei de apărare"**.

Dând expresie principiilor ideologiei marxiste pe care Constituția voia să le traducă în viață, un text special prevedea că munca în U.R.S.S. este **"o datorie și o chestiune de onoare"** a fiecărui cetățean capabil de muncă, conform principiului **"cine nu muncește, nu mănâncă"**.

1.1.4.2. Organizarea de stat a U.R.S.S.

Organizarea de stat a U.R.S.S. prevăzută de Constituția din 1936 era aceea a unui stat unional, alcătuit pe baza unirii de bună voie a 16 republici sovietice⁵⁶.

⁵⁵ Idem, p.415.

⁵⁶ R.S.F.S.Rusă, R.S.S.Ucraineană, R.S.S.Bielorusă, R.S.S.Uzbecă, R.S.S.Cazahă, R.S.S.Gruzină, R.S.S.Azerbaidjană, R.S.S. Lituaniană, R.S.S.Moldovenească, R.S.S.Letona, R.S.S. Kirghiză, R.S.S.Tadjică, R.S.S.Armeană, R.S.S.Turcmenă, R.S.S.Estonă, R.S.S.Carelo-Finică. Aceasta din urmă a fost ulterior desființată de Stalin.

Constituția consacră suveranitatea republicilor unionale, fiecare având propria sa Constituție și recunoscându-i-se dreptul de a ieși în mod liber din U.R.S.S. Se recunoștea dreptul republicilor de a intra în relații directe cu statele străine, de a încheia convenții și a face schimb de reprezentanți diplomatici și consulari. Teritoriul republicilor nu putea fi modificat fără consimțământul lor, iar republicile aveau propriile lor formațiuni militare republicane. Atribuțiile Federației erau definite de articolul 14, care preciza că în competența U.R.S.S. intra următoarele probleme fundamentale: reprezentarea U.R.S.S. în relațiile internaționale, încheierea, ratificarea și denunțarea tratatelor dintre U.R.S.S. și celelalte state, stabilirea unor reguli comune în relațiile republicilor unionale cu țările străine; problemele războiului și ale păcii; admiterea de noi republici în cadrul U.R.S.S.; controlul aplicării Constituției U.R.S.S. și asigurarea conformității dintre constituțiile republicilor unionale și Constituția U.R.S.S.; ratificarea modificării granițelor dintre republicile unionale; aprobarea creării de noi ținuturi și regiuni, precum și de noi republici autonome și de regiuni autonome în cadrul republicilor unionale; organizarea apărării U.R.S.S., conducerea tuturor forțelor armate ale U.R.S.S., stabilirea regulilor fundamentale în ceea ce privește organizarea formațiunilor militare ale republicilor unionale; comerțul exterior pe baza monopolului de stat; apărarea securității statului; stabilirea planurilor economiei naționale a U.R.S.S.; aprobarea bugetului unitar de stat al U.R.S.S. și a raportului asupra executării lui, fixarea impozitelor și veniturilor din care se alcătuieste bugetul Uniunii, bugetele republicilor unionale și cele locale; administrarea băncilor, instituțiilor și întreprinderilor industriale și agricole, precum și a întreprinderilor comerciale de însemnătate unională generală; administrarea mijloacelor de transport și de transmisiune; dirijarea sistemului monetar și de credit; organizarea asigurărilor de stat; contractarea și acordarea de împrumuturi; stabilirea principiilor fundamentale ale folosirii pământului, precum și ale folosirii subsolului, pădurilor și apelor; stabilirea principiilor fundamentale în domeniul învățământului public și al ocrotirii sănătății; organizarea unui sistem unitar de evidență a economiei naționale; stabilirea bazelor legislației muncii; legislația privitoare la organizarea justiției și la procedura judiciară; codul penal și codul civil; legislația privitoare la cetățenia unională, legislația privitoare la drepturile străinilor; stabilirea bazelor legislative privitoare la căsătorie și familie; promulgarea actelor de amnistie cu caracter general.

Potrivit Constituției, legile U.R.S.S. aveau o putere egală pe teritoriul tuturor republicilor unionale, în cazul unor deosebiri între legea unei republici unionale și legea unională generală aplicându-se aceasta din urmă. Fiecare cetățean al unei republici unionale era considerat și cetățean al U.R.S.S., pentru toți cetățenii U.R.S.S. fiind stabilită o cetățenie unională unică.

1.1.4.3. Sovietul Suprem al U.R.S.S.

Organul suprem al puterii de stat al U.R.S.S. era, în sistemul Constituției din 1936, Sovietul Suprem al U.R.S.S., compus din două Camere: Sovietul uniunii și Sovietul naționalităților. Baza lor de alegere era diferită, Sovietul uniunii fiind ales de cetățeni pe circumscripții electorale, câte un deputat la 300.000 de locuitori, iar Sovietul naționalităților, pe republici unionale și autonome, regiuni autonome și districte naționale, conform unor principii de reprezentare. Sovietul Suprem era ales pe termen de 4 ani. În sistemul Constituției din 1936, ambele Camere erau egale în drepturi, inițiativa legislativă aparținând în egală măsură Sovietului uniunii și Sovietului naționalităților. Pentru adoptarea unei legi era necesară majoritatea simplă a fiecăreia dintre cele două Camere.

Sesiunile celor două Camere urmau să se desfășoare în același timp, fiind convocate de Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. de două ori pe an. În legătură cu posibile divergențe între cele

două Camere, Constituția sovietică stabilea următoarele: "În caz de divergență între Sovietul Uniunii și Sovietul Naționalităților, problema este transmisă spre rezolvare Comisiei de conciliere, alcătuită pe bază paritară de către ambele Camere. Dacă Comisia de conciliere nu ajunge la o hotărâre de comun acord sau dacă hotărârea ei nu satisface una din Camere, problema revine a doua oară în discuția Camerelor. Dacă ambele Camere nu ajung la o hotărâre de comun acord, Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. dizolvă Sovietul Suprem al U.R.S.S. și fixează noi alegeri" (art.37).

1.1.4.4. Prezidiul Sovietului Suprem

În intervalul dintre sesiuni, atribuțiile Sovietului Suprem erau exercitate de prezidiul său, care: convoacă sesiunile Sovietului Suprem al U.R.S.S.; emite decrete; interpretează legile în vigoare; dizolvă Sovietul Suprem, în virtutea articolului 47 al Constituției și fixează noi alegeri; procedează la consultarea poporului (referendum) din proprie inițiativă sau la cererea uneia din republicile unionale; abrogă hotărârile și dispozițiile Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. și ale Consiliilor de Miniștri ale republicilor unionale, în cazul în care acestea nu sunt conforme legii; eliberează din funcții și numește pe diferiții miniștri ai U.R.S.S. în intervalul dintre sesiunile Sovietului Suprem, la propunerea Președintelui Consiliului de Miniștri și cu aprobarea ulterioară a Sovietului Suprem; instituie ordine și medalii și titlurile onorifice ale U.R.S.S.; conferă ordine și medalii, precum și titluri onorifice; exercită dreptul de grațiere; stabilește gradele militare, rangurile diplomatice și alte titluri speciale; numește și revocă Comandantul suprem al forțelor armate ale U.R.S.S.; declară stare de război în cazul unei agresiuni armate sau în cazul necesității îndeplinirii obligațiilor de apărare mutuală, în intervalul dintre sesiunile Sovietului Suprem al U.R.S.S.; declară mobilizarea generală sau parțială; ratifică și denunță tratatele internaționale; acreditează și recheamă pe reprezentanții diplomați în statele străine; primește scrisorile de acreditare și de rechemare ale reprezentanților diplomați ai statelor străine; proclamă în unele localități sau pe întreaga țară starea de război în interesul apărării U.R.S.S. sau al asigurării ordinii publice și a securității statului.

Potrivit Constituției, Sovietul Suprem poate numi comisii de anchetă și de revizie în orice probleme. Recunoscând imunitatea penală a parlamentarilor, Constituția prevede că nici un deputat nu poate fi judecat sau arestat fără încuviințarea Sovietului Suprem al U.R.S.S., iar în intervalul dintre sesiuni, fără încuviințarea Prezidiului. După expirarea împuternicirilor Sovietului Suprem al U.R.S.S., sau după dizolvarea sa înainte de termen, Prezidiul urmează să-și exercite în continuare atribuțiile până la constituirea noului prezidiu de către Sovietul Suprem nou ales.

1.1.4.5. Organele supreme ale puterii în republici

În republici, organele supreme ale puterii, sovietele supreme ale republicilor, dispuneau de următoarele atribuții: adoptarea Constituției republicii, având dreptul să-i aducă modificări în conformitate cu art.16 al Constituției U.R.S.S.; ratificarea constituțiilor republicilor autonome din cuprinsul republicii unionale, stabilind granițele teritoriilor lor; aprobarea planului economiei naționale și bugetul republicii; exercitarea dreptului de amnistie și grațiere; stabilirea reprezentării republicii unionale în relațiile internaționale; elaborarea și perfectarea normelor de constituire a formațiilor militare ale republicii.

1.1.4.6. Consiliul Comisarilor Poporului (Consiliul de Miniștri)

Organul suprem executiv și de dispoziție, potrivit Constituției din 1936, era **Consiliul Comisarilor Poporului**, devenit ulterior **Consiliul de Miniștri al U.R.S.S.** Acestuia îi reveneau următoarele atribuțiuni: coordonarea și îndrumarea activității ministerelor unionale, a ministerelor unional-republicane și activitatea altor instituții subordonate lui; elaborarea de măsuri pentru realizarea planului economiei naționale și a bugetului statului; adoptarea de măsuri în vederea asigurării ordinii publice, apărării intereselor statului și ocrotirii drepturilor cetățenilor; exercitarea conducerii generale în domeniul relațiilor cu statele străine; stabilirea contingentelor anuale de cetățeni care urmează a fi chemați la îndeplinirea serviciului militar activ, conducerea organizării generale a forțelor armate; înființarea, în caz de necesitate, a unor comitete speciale și direcții generale pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. pentru probleme de construcție economică, culturală și militară etc.

Este de menționat că potrivit Constituției din 1936, Consiliul de Miniștri avea dreptul, în ramurile administrative și economice care intră în competența U.R.S.S., să suspende hotărârile și dispozițiile consiliilor de miniștri ale republicilor unionale și să anuleze ordinele și instrucțiunile ministerelor U.R.S.S. Consiliul de Miniștri era constituit din președintele Consiliului de Miniștri, locțiitorii săi, președintele Comitetului de Stat al planificării, președintele Comitetului de Stat pentru aprovizionare tehnică și materială a economiei, președintele Comitetului de Stat pentru construcții, miniștrii U.R.S.S. și președintele Comitetului pentru artă. În cazul în care Guvernul U.R.S.S. sau un ministru ar fi fost interpelați de un deputat al Sovietului Suprem al U.R.S.S., ei aveau obligația să răspundă verbal sau în scris, în termen de cel mult trei zile, în Camera în care au fost interpelați.

1.1.4.7. Organele locale

Organele administrației de stat în republicile unionale erau Consiliile de miniștri ale acestora, având atribuții similare celor ale Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., dar numai pe teritoriul republicii respective. **Organele locale ale puterii de stat** în ținuturi, regiuni, regiuni autonome, districte, raioane, orașe, localități rurale (stanițe, sate, cătune, chișlacuri, aule) erau sovietele de deputați locale. Potrivit Constituției din 1936, sovietele de deputați ai oamenilor muncii aveau îndatorirea să conducă activitatea organelor administrative subordonate lor, să asigure menținerea ordinii publice, respectarea legilor și ocrotirea drepturilor cetățenilor. Ele puteau să adopte hotărâri și dispoziții în limitele drepturilor ce le fuseseră recunoscute prin legile U.R.S.S. și ale republicii unionale. În localitățile mici, organele executive și de dispoziție ale Sovietelor de deputați ai oamenilor muncii erau, potrivit prevederilor constituțiilor republicilor unionale, președintele, locțiitorul lui și secretarul, aleși de aceste soviete.

1.1.4.8. Justiția

Constituția din 1936 preciza că justiția în U.R.S.S. este exercitată de către Tribunalul Suprem al U.R.S.S., tribunalele supreme ale republicilor unionale, tribunalele de ținut și regionale, tribunalele republicilor autonome și regiunilor autonome, tribunalele de district, tribunalele speciale ale U.R.S.S., înființate pe baza hotărârii Sovietului Suprem al U.R.S.S., și tribunalele populare.

Constituția stabilea că judecarea proceselor - cu excepția cazurilor special prevăzute de lege - se înfăptuia cu participarea asesorilor populari. În ce privește **Tribunalul Suprem**, acesta era ales de Sovietul Suprem al U.R.S.S. pe termen de 5 ani, având în principal ca sarcină exercitarea supravegherii activității judiciare a tuturor instanțelor judecătorești din U.R.S.S. și din republicile unionale.

Tribunalele populare erau alese prin vot universal, egal, direct și secret, pe termen de 3 ani, în timp ce tribunalele de ținut, regionale și ale republicilor - de sovietele respective, fiind alese pe termen de 5 ani. **Procedura judiciară** se înfăptuia asigurându-se persoanelor care nu vorbeau limba republicii unionale sau autonome posibilitatea de a lua, printr-un traducător, cunoștință deplină de piesele dosarului, și de a se exprima în instanță în limba lor maternă.

Dezbaterile judiciare erau publice - afară de cazurile speciale -, judecătorii fiind independenți și supunându-se numai legii.

1.1.4.9. Procuratura

Procurorul General al U.R.S.S., numit de Sovietul Suprem al U.R.S.S. pe termen de 7 ani, exercita supravegherea supremă a respectării legilor de către ministere, instituțiile subordonate lor, precum și de către funcționari și ceilalți cetățeni ai U.R.S.S. Procurorii republicilor, ținuturilor etc. erau numiți de Procurorul General, organele procuraturii exercitându-și atribuțiile independent de organele locale, oricare ar fi fost ele, și subordonându-se numai Procurorului General al U.R.S.S. (art.114 și urm.).

1.1.4.10. Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor

Un amplu capitol este consacrat de Constituția din 1936 **drepturilor și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor**. Este de menționat, în primul rând, dreptul la muncă, precizându-se în art.118 că "Cetățenii U.R.S.S. au dreptul la muncă, adică dreptul de a căpăta o muncă garantată și retribuită potrivit cu cantitatea și calitatea ei. Dreptul la muncă este asigurat prin organizarea socialistă a economiei naționale, prin creșterea neîntreruptă a forțelor de producție ale societății sovietice, prin înlăturarea posibilității crizelor economice și prin lichidarea șomajului".

Sunt consacrate, de asemenea, dreptul la odihnă, la asigurare materială, învățatură, egalitatea femeii cu bărbatul, egalitatea cetățenilor - fără deosebire de naționalitate și rasă -, libertatea religiei și a propagandei antireligioase. În ce privește libertatea cuvântului, presei, întrunirilor și mitingurilor, a cortegiilor și demonstrațiilor de stradă, acestea sunt garantate "în conformitate cu interesele celor ce muncesc și în vederea întăririi regimului socialist". O prevedere identică poate fi întâlnită și în ceea ce privește dreptul de asociere. Constituția consacră rolul special ce revine partidului comunist, precizând că "cetățenii cei mai activi și mai conștienți din rândurile clasei muncitoare și ale celorlalte pături de oameni ai muncii se unesc în Partidul Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, detașamentul de avangardă al oamenilor muncii, în lupta lor pentru întărirea și dezvoltarea regimului socialist și care reprezintă nucleul conducător al tuturor organizațiilor oamenilor muncii atât cele obștești, cât și cele de stat" (articolul 126).

Constituția U.R.S.S. mai garantează inviolabilitatea persoanei, inviolabilitatea domiciliului, secretul corespondenței, dreptul de azil acordat cetățenilor urmăriți pentru "apărarea intereselor celor ce muncesc, pentru activitate științifică sau lupta de eliberare națională".

În Constituție sunt prevăzute **îndatoririle cetățenilor** de a respecta Constituția și legile, de a apăra proprietatea obștească, de a înfăptui serviciul militar și de a apăra patria.

Prevederile legate de sistemul electoral stabilesc desfășurarea tuturor consultărilor electorale pe baza votului universal, egal, direct și secret, toți cetățenii având dreptul de vot de la vârsta de 18 ani împliniți, vârsta pentru a fi ales deputat fiind de 23 de ani.

1.1.4.11. Alte prevederi ale Constituției din 1936

În ce privește mecanismul desfășurării alegerilor, Constituția prevede că dreptul de a depune candidaturi este asigurat organizațiilor obștești și asociațiilor oamenilor muncii: organizațiilor partidului comunist, sindicatelor, cooperativelor, organizațiilor de tineret, asociațiilor culturale. O dispoziție nouă este aceea potrivit căreia deputații sunt obligați să dea socoteală în fața celor care i-au ales, ei putând fi revocați în urma hotărârii majorității alegătorilor, luată în conformitate cu procedura stabilită de lege.

Constituția mai conține prevederi legate de stema, drapelul și capitala U.R.S.S., precum și în legătură cu procedura de modificare a Constituției. Este de subliniat că pentru modificarea Constituției U.R.S.S. este necesară o hotărâre a Sovietului Suprem al U.R.S.S. adoptată cu o majoritate de cel puțin două treimi de voturi de fiecare dintre Camerele sale.

1.1.4.12. Cadrul constituțional și aplicarea lui practică. Discrepanțe între "vorbe" și "fapte"

Deși aparent Constituția sovietică din 1936 putea fi considerată ca un model al garantării drepturilor democratice (făcând abstracție de limitările aduse dreptului de întrunire și libertății de expresie), evenimentele petrecute în Uniunea Sovietică între 1936 și 1938, legate de marile epurări staliniste, au demonstrat fragilitatea reglementărilor înscrise și vădita discrepanță între drepturile proclamate și aplicarea lor practică. Potrivit unor estimări, în timpul marii epurări staliniste au fost executați 1.000.000 de oameni, dintre care 600.000 erau membri ai partidului comunist; circa 7.000.000 de oameni au fost arestați, iar peste 8.000.000 au fost trimiși în lagărele de muncă, dintre care jumătate erau membri ai partidului comunist, între 500.000 - 600.000 persoane murind în lagăre. Marea teroare stalinistă a decimat nu numai aparatul de partid și de stat, dar și serviciul diplomatic sovietic, înlăturând foarte mulți diplomați considerați neloiali față de regimul stalinist⁵⁷. În "Memoriile" sale, N.S.Hrușciov învederează abuzurile efectuate cu prilejul colectivizării agriculturii, relevând rolul lui Stalin în întreținerea artificială a foametei în Ucraina și lichidarea oricărei opoziții față de ideea colectivizării forțate⁵⁸. Ar fi greu, prin urmare, să achiesăm la ideea că pe plan juridic Constituția din 1936 ar fi dat expresie unor realizări fără precedent obținute de poporul sovietic și ar fi confirmat, pe cale legislativă, noile dimensiuni ale unei societăți democratice care s-ar fi constituit într-adevăr.

1.1.5. Constituția sovietică din 1977

În 1977, după 60 de ani de guvernare sovietică, a fost adoptată noua Constituție a Uniunii Sovietice. Este de observat însă că noua Constituție sovietică nu a fost calificată ca atare de organele de stat sovietice, ci numai de analiștii străini. În mod oficial s-a vorbit nu de o nouă constituție, ci de o îmbunătățire sau modificare a textului deja cunoscut al Constituției din 1936.

⁵⁷ Soviet Diplomacy and Negotiating Behaviour; Emerging New Context for U.S. Diplomacy, 96-th Congress, first Session, House Document no.96-238, Committee of Foreign Affairs, vol.I, 1979, p.69.

⁵⁸ Memoriile lui Hrușciov, Stalin - părintele terorismului roșu, în "Libertatea", anul II, nr.171 din 14 iulie 1990.

1.1.5.1. De la "dictatura proletariatului" la "statul întregului popor"

Analistul american Robert Sharlet, într-o lucrare consacrată Constituției sovietice din 1977, subliniază faptul că vechea Constituție stalinistă din 1936 nu făcea decât să completeze o "revoluție de sus", spre a consolida configurația socio-economică a societății sovietice, în concordanță cu reformele ce fuseseră efectuate⁵⁹. După moartea dictatorului și începuturile destalinizării, în U.R.S.S. au fost întreprinse eforturi pentru a adapta Constituția sovietică la cerințele unei realități în continuă schimbare. În 1962 au început în mod oficial eforturi pentru elaborarea unei noi constituții sovietice, dar îndepărtarea din funcție a lui N.S.Hrușciiov a blocat acest proces. Spre sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70, mai mulți oameni de știință occidentali au luat cunoștință - în discuțiile particulare purtate cu colegii lor sovietici - că un proces de elaborare a unei noi constituții este în curs. După părerea lui Robert Sharlet, noua constituție sovietică reprezintă de fapt un document "care se oprește la jumătatea drumului", nici antistalinistă, dar nici neostalinistă, ci mai curând o declarație pragmatică a practicii și principiilor existente. Constituția a codificat, de altfel, schimbările sociale și politice majore care interveniseră în viața sovietică. Ea a ținut seama de marele volum al legislației poststaliniste care a afectat, practic, fiecare ramură a dreptului sovietic. După cum se exprima Robert Sharlet, "în termeni mai largi, Constituția servește ca un registru folositor atât în ce privește înfăptuirea, cât și limitele destalinizării"⁶⁰. În special, după cum remarcă analistul american, un aspect major al destalinizării consacrat de noul document este statutul constituțional al individului în relațiile cu statul, și în special în problemele procedurii criminale. Conducerea de partid intenționa să folosească constituția poststalinistă ca un cadru stabil și ordonat cu ajutorul căruia să guverneze sistemul socio-economic tot mai diferențiat și specializat, păstrându-și în același timp pentru ea însăși puterea de a depăși cadrul legal și recurgând la mijloace extrajuridice numai atunci când considera acest lucru necesar. Una dintre trăsăturile notabile ale sistemului politic poststalinist este evoluția doctrinară de la "dictatura proletariatului" la "statul întregului popor". Deși sovieticii nu au reușit niciodată să definească cu precizie ce se înțelege prin acest concept, el rămâne o metaforă politică, evidențiind interesul spre o mai mare participare a organizațiilor de masă, a publicului în general, spre traducerea în viață a obiectivelor politice.

Este de subliniat că noua Constituție sovietică conține un preambul care încearcă să pună în lumină unitatea dintre vechea și noua constituție, realizările puterii sovietice, pentru a demonstra că tocmai aceste elemente au făcut posibilă perfecționarea cadrului constituțional. După cum se arată în preambulul Constituției, "În U.R.S.S. a fost construită societatea socialistă dezvoltată... Aceasta este o societate cu relații sociale socialiste mature, în care pe baza apropierii tuturor păturilor sociale, a egalității de jure și de facto a tuturor națiunilor și naționalităților, a apărut o nouă comunitate istorică de oameni - poporul sovietic"⁶¹.

În ceea ce privește primul capitol al constituției sovietice din 1977, este de remarcat că acesta precizează că U.R.S.S. este un "stat socialist al întregului popor", care exprimă voința și interesele clasei muncitoare, țăranimii și intelectualității, tuturor națiunilor și naționalităților țării. În același capitol se întâlnesc prevederi în legătură cu exercitarea puterii, înfăptuirea principiului centralismului democratic, ocrotirea ordinii de drept, supunerea dezbaterii întregului popor a celor mai importante

⁵⁹ Robert Sharlet, *The New Soviet Constitution. Analysis and Text*, King's Court Communications, Inc., Brunswick, Ohio, p.7 și urm.

⁶⁰ *Ibidem*, loc.cit.

⁶¹ Constituția (Legea fundamentală) Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, supliment la Buletinul "Aurora", 1977, p.4.

probleme ale vieții de stat. Același capitol cuprinde prevederi cu privire la rolul P.C.U.S., precizându-se că acesta "definește perspectiva generală de dezvoltare a societății, linia de politică internă și externă a U.R.S.S., conduce marea activitate creatoare a poporului sovietic, imprimă un caracter planic fundamentat științific luptei pentru victoria comunismului".

În același capitol este evidențiat rolul sindicatelor, al uniunii tineretului, al organizațiilor cooperatiste și celorlalte organizații de masă și obștești. O prevedere demnă de semnalat, specifică pentru orientarea nouă a politicii sovietice, este aceea care precizează că dezvoltarea sistemului politic al societății se înfăptuiește prin "participarea tot mai largă a oamenilor muncii la conducerea treburilor societății și statului, perfecționarea aparatului de stat, activizarea organizațiilor obștești, intensificarea controlului popular, consolidarea bazei juridice a vieții de stat și obștești, lărgirea publicității, luarea permanentă în considerare a opiniei publice".

1.1.5.2. Bazele sistemului economic

Al doilea capitol din primul Titlu al Constituției sovietice din 1977 definește bazele sistemului economic, precizând că temelia sistemului economic al U.R.S.S. o constituie proprietatea socialistă, subliniind că proprietatea de stat reprezintă un bun comun al întregului popor sovietic și principala formă de proprietate socialistă. Sunt de asemenea menționate proprietatea colhoznică, proprietatea personală, rolul muncii ca sursă a creșterii bogăției obștești și bunăstării poporului. Ca elemente noi semnalăm prevederea potrivit căreia "Colectivele de oameni ai muncii, organizațiile obștești participă la conducerea întreprinderilor și uniunilor de producție, la soluționarea problemelor privind organizarea muncii și viața de toate zilele a oamenilor, folosirea mijloacelor destinate dezvoltării producției, precum și pentru necesitățile social-culturale și stimularea materială". Este de remarcat și prevederea potrivit căreia "În U.R.S.S., în conformitate cu legea, se admit activitatea de muncă individuală în sfera meșteșugurilor, a agriculturii, a prestărilor de servicii pentru populație, precum și alte genuri de activitate de muncă întemeiate exclusiv pe munca personală a cetățenilor și a membrilor familiilor lor".

Dând expresie noilor tendințe ecologice, Constituția prevede că "În interesul generației actuale și al generațiilor viitoare, în U.R.S.S. se iau măsurile necesare pentru ocrotirea și folosirea fundamentată științific, rațională a pământului și a subsolului, a regnului vegetal și animal, pentru menținerea în stare pură a aerului și apei, pentru asigurarea reproducției bogățiilor naturale și îmbunătățirea mediului înconjurător al omului".

1.1.5.3. Dezvoltarea socială și culturală

Un al treilea capitol înscris în cadrul primului Titlu se ocupă de dezvoltarea socială și culturală, precizând că statul sovietic contribuie la intensificarea omogenității sociale, la ștergerea deosebirilor esențiale dintre oraș și sat, dintre munca intelectuală și cea fizică, la dezvoltarea continuă și apropierea tuturor naționalităților U.R.S.S. Constituția prevede că în U.R.S.S. se transpune consecvent în viață un program de transformare a muncii agricole într-o varietate a muncii industriale, de extindere în localitățile rurale a rețelei de instituții de învățământ, cultură, ocrotire a sănătății, prestări de servicii, comerț și gospodărie comunală, de transformare a comunelor și satelor în așezări confortabile. Același capitol cuprinde precizări cu privire la perspectivele ridicării nivelului de remunerare a muncii, perfecționarea sistemului de ocrotire a sănătății și asigurări sociale, învățământului, aplicării rezultatelor cercetării științifice în economia națională și alte sfere ale vieții.

1.1.5.4. Politica externă

Capitolul IV, consacrat politicii externe, menționează că politica externă a U.R.S.S. este îndreptată spre asigurarea unor condiții favorabile pentru construirea comunismului în U.R.S.S. și consolidarea pozițiilor socialismului mondial, sprijinirii luptei popoarelor pentru eliberare națională, prevenirii războaielor și înfăptuirii principiului coexistenței pașnice. O precizare importantă este cuprinsă în articolul 29, care specifică faptul că relațiile U.R.S.S. cu alte state se întemeiază pe respectarea principiilor renunțării reciproce la folosirea forței sau la amenințarea cu forța; egalității suverane; inviolabilității frontierelor; integrității teritoriale a statelor; reglementării pe cale pașnică a litigiilor; neamestecului în treburile interne, respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, egalității în drepturi și drepturilor popoarelor de a dispune de soarta lor; colaborării între state; îndeplinirii conștiințioase a îndatoririlor ce decurg din principiile și normele îndeobște recunoscute ale dreptului internațional, a tratatelor internaționale încheiate de U.R.S.S. Consacrând faimoasa "doctrină Brejnev", constituția precizează în articolul 30 că "Uniunea Sovietică dezvoltă și consolidează prietenia și colaborarea, întrajutorarea tovărășească cu țările socialismului pe baza internaționalismului socialist, participă activ la integrarea economică și la diviziunea socialistă internațională a muncii".

1.1.5.5. Statul și persoana cetățeanului

Un important Titlu al constituției sovietice din 1977, înscris imediat după capitolul consacrat bazelor orânduirii social-politice și economice, privește **statul și persoana**. În acest capitol (II. Statul și persoana. Capitolul 6. Cetățenia U.R.S.S. Egalitatea în drepturi a cetățenilor) se regăsesc, în primul rând, **precizări legate de unicitatea cetățeniei sovietice, egalitatea în drepturi a cetățenilor U.R.S.S., egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul, egalitatea în drepturi a cetățenilor sovietici de naționalități și rase diferite.**

În legătură cu regimul străinilor, constituția precizează că "Cetățenilor străini și persoanelor fără cetățenie li se garantează în U.R.S.S. drepturile și libertățile prevăzute de lege, inclusiv dreptul de a apela la justiție sau la alte organe de stat pentru apărarea drepturilor personale, patrimoniale, de familie și a altor drepturi pe care le au după lege". În același timp, "Cetățenii străini și persoanele fără cetățenie aflate pe teritoriul U.R.S.S. au obligația de a respecta Constituția U.R.S.S. și legile sovietice".

O prevedere importantă este aceea cuprinsă în articolul 38 al Constituției, care precizează că U.R.S.S. acordă azil străinilor prizoniți pentru apărarea intereselor oamenilor muncii și cauzei păcii, pentru "participarea la mișcarea revoluționară și de eliberare națională, pentru activitatea social-politică, științifică sau altă activitate creatoare progresistă".

Un substanțial capitol este consacrat drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor U.R.S.S. Articolul 39, care deschide acest capitol, corelează evoluția garantării acestor drepturi de sistemul politic, afirmând că "Orânduirea socialistă asigură lărgirea drepturilor și libertăților, îmbunătățirea continuă a condițiilor de viață ale cetățenilor pe măsura îndeplinirii programelor de dezvoltare social-economică și culturală". Se precizează însă că "Folosirea de către cetățeni a drepturilor și libertăților nu trebuie să prejudicieze interesele societății și ale statului, drepturile altor cetățeni". Sunt menționate, în cadrul unor texte distincte, dreptul la muncă, dreptul la odihnă, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la asigurare socială, dreptul la locuință, la învățătură, dreptul de a

beneficia de realizările culturii, libertatea creației științifice, dreptul de a participa la conducerea treburilor statului, a treburilor obștești, libertatea conștiinței, inviolabilitatea persoanei.

Important de semnalat este articolul 89, care dispune că "Fiecare cetățean al U.R.S.S. are dreptul de a face propuneri la organele de stat și organizațiile obștești privind îmbunătățirea activității acestora. Persoanele oficiale sunt obligate să analizeze în termenele stabilite de lege propunerile și cererile cetățenilor, să răspundă la acestea și să ia măsurile necesare. Persecutarea pentru critică se interzice".

Pot fi semnalate și prevederile potrivit cărora cetățenii U.R.S.S. au dreptul de a reclama acțiunile persoanelor oficiale la organele de stat și organizațiile obștești. Așa cum arată textul articolului 48, "Împotriva acțiunilor persoanelor oficiale săvârșite cu încălcarea legii, ori cu depășirea împuternicirilor, care știrbesc drepturile cetățenilor, pot fi intentate acțiuni în justiție în conformitate cu procedura stabilită de lege. Cetățenii U.R.S.S. au dreptul la compensarea daunelor cauzate prin acțiuni ilegale ale instituțiilor de stat și organizațiilor obștești, precum și de persoanele oficiale în exercitarea îndatoririlor de serviciu ale acestora, în coformitate cu procedura și condițiile stabilite de lege".

Obligațiile cetățeanului U.R.S.S. vizează respectarea constituției, desfășurarea unei activități folositoare, apărarea proprietății socialiste, a intereselor statului sovietic, respectarea demnității naționale a altor cetățeni, educarea copiilor în spiritul muncii, apărarea naturii etc.

1.1.5.6. Structura națională de stat

Al treilea Titlu al Constituției U.R.S.S. din 1977 este consacrat **structurii naționale de stat a U.R.S.S.** Se menționează astfel că U.R.S.S. este un stat multinațional unitar, constituit în urma **autodeterminării libere a unor națiuni** și a reuniunii voluntare a republicilor sovietice egale în drepturi. Potrivit Constituției, "U.R.S.S. întruchiează unitatea de stat a poporului sovietic, reunește toate națiunile și naționalitățile în scopul construirii în comun a comunismului". După ce sunt enumerate cele 15 republici sovietice, se reiterează existența dreptului fiecărei republici de a ieși din U.R.S.S., menționat încă de Constituția din 1936. În legătură cu delimitarea competenței uniunii și a competenței republicilor, se stipulează că în competența U.R.S.S. intră următoarele activități: primirea în componența U.R.S.S. a unor noi republici; stabilirea frontierei de stat a U.R.S.S. și aprobarea modificărilor de frontieră dintre republicile unionale; stabilirea principiilor generale de organizare și activitate a organelor republicane și locale ale puterii de stat și de administrație; asigurarea unității reglementării legislative pe întreg teritoriul U.R.S.S.; promovarea unei politici social-economice unitare; elaborarea și aprobarea bugetului de stat unitar al U.R.S.S.; conducerea ramurilor economiei naționale, uniunilor de producție și întreprinderilor de subordonare unională; problemele păcii și războiului, apărarea suveranității, apărarea frontierelor de stat și a teritoriului U.R.S.S., organizarea apărării, conducerea forțelor armate; asigurarea securității de stat; reprezentarea U.R.S.S. în relațiile internaționale; relațiile U.R.S.S. cu alte state și cu organizațiile internaționale; controlul respectării Constituției U.R.S.S. și asigurarea concordanței constituțiilor republicilor unionale cu constituția U.R.S.S.

Constituția reafirmă **obligativitatea egală a legilor U.R.S.S. pe teritoriul republicilor unionale**. În continuare, sunt înscrise prevederi în legătură cu **republicile unionale, republicile autonome, regiunile autonome și districtele autonome**. Este de observat că, în comparație cu Constituția din 1936, în chiar textul constituției din 1977 apare mai clar demarcația între republicile unionale și cele

autonome, republica unională fiind un stat suveran care face parte din componența U.R.S.S., în timp ce republica autonomă reprezintă o formațiune de sine stătătoare, care își rezolvă în mod de sine stătător problemele, dar face parte din componența republicii unionale.

1.1.5.7. Sovietele de deputați ai poporului

Al patrulea Titlu al acestei constituții este consacrat **sovietelor de deputați ai poporului** și modului lor de alegere. Reține atenția concepția de principiu exprimată în articolul 91 potrivit căreia sovietele de deputați ai poporului reprezintă organe de control popular, care îmbină controlul de stat cu controlul obștesc al oamenilor muncii în întreprinderi, colhozuri, instituții și organizații.

În legătură cu **atribuțiile sovietelor**, este de observat că acestea conduc direct toate ramurile construcției de stat, economice și social-culturale, adoptă hotărâri, asigură executarea lor și exercită, totodată, controlul asupra transpunerii hotărârilor în viață. O precizare importantă este și aceea cuprinsă în articolul 93, care dispune că activitatea sovietelor de deputați ai poporului se întemeiază pe discutarea și soluționarea colectivă, liberă și operativă a problemelor, pe publicitatea discuțiilor, pe prezentarea cu regularitate de dări de seamă ale organelor executive și dispozitive, precum și altor organe în fața sovietelor și a populației, pe atragerea cetățenilor la activitatea lor.

În legătură cu **deputații poporului** se precizează că aceștia își exercită împuternicirile fără a ieși din producție sau serviciu. "În timpul sesiunilor sovietului, precum și pentru exercitarea împuternicirilor de deputat în alte cazuri prevăzute de lege, deputatul este dispensat de îndeplinirea îndatoririlor sale de producție sau de serviciu, menținându-i-se salariul mediu la locul permanent de muncă".

Constituția stabilește dreptul deputaților de a interpela persoanele oficiale care au obligația de a da răspunsuri în sesiunea sovietelor. Este de asemenea recunoscut dreptul deputaților de a se adresa organelor de stat și obștești și de a participa la discutarea problemelor ridicate. Deputații sunt inviolabili, dar ei pot fi revocați prin hotărârea alegătorilor și în orice caz trebuie să prezinte dări de seamă periodice în fața celor care i-au ales.

1.1.5.8. Organele supreme ale puterii și administrației de stat

Titlul V al Constituției din 1977 este consacrat **organelor supreme ale puterii și administrației de stat**. Se precizează că organul suprem al puterii este Sovietul Suprem al U.R.S.S. (compus din Sovietul Uniunii și Sovietul Naționalităților), definindu-se cu mai multă exactitate atribuțiile forumului legislativ suprem: adoptarea Constituției U.R.S.S. și modificarea ei; primirea unor noi republici în componența U.R.S.S.; aprobarea constituirii de noi republici; aprobarea planurilor de stat de dezvoltare a economiei naționale și a construcției social-culturale din U.R.S.S., a bugetului de stat al U.R.S.S. și a rapoartelor despre executarea lor.

Sunt de remarcat și alte prevederi, mult mai cuprinzătoare, cu privire la dreptul de inițiativă legislativă. Astfel, spre deosebire de Constituția din 1936, care trata mult mai succint această problemă, se precizează de astă dată că: "Inițiativa legislativă în Sovietul Suprem al U.R.S.S. aparține Sovietului Uniunii și Sovietului Naționalităților, Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., republicilor unionale în persoana organelor superioare ale puterii de stat, comisiilor Sovietului Suprem al U.R.S.S. și comisiilor permanente ale Camerelor sale, deputaților din Sovietul Suprem al U.R.S.S., Tribunalului Suprem al U.R.S.S., Procurorului

General al U.R.S.S. De asemenea, se bucură de dreptul de inițiativă legislativă organizațiile obștești de masă, reprezentate de către organele lor unionale".

În legătură cu atribuțiile Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. se precizează că acesta: convoacă sesiunile Sovietului Suprem; coordonează activitatea comisiilor permanente ale Camerelor Sovietului Suprem al U.R.S.S.; exercită controlul asupra respectării Constituției U.R.S.S.; interpretează legile U.R.S.S.; ratifică și denunță tratatele internaționale ale U.R.S.S.; acordă cetățenia U.R.S.S., rezolvă problemele privind renunțarea la cetățenia U.R.S.S. și pierderea cetățeniei U.R.S.S., precum și acordarea dreptului de azil; emite acte unionale de amnistiere și acordă grațierea etc.

Prezidiul Sovietului Suprem are dreptul să declare, în interesul apărării U.R.S.S., starea de asediu în unele localități sau în toată țara. În perioada dintre sesiunile Sovietului Suprem al U.R.S.S., el poate declara starea de război "în cazul unui atac militar asupra U.R.S.S. sau în cazul necesității îndeplinirii obligațiilor internaționale prevăzute în tratate de apărare reciprocă în fața unei agresiuni".

În perioada dintre sesiunile Sovietului Suprem, Prezidiul Sovietului Suprem dispune de atribuții mult mai largi. El poate, de pildă, aduce - în caz de necesitate - modificări legislației U.R.S.S.; poate aproba modificări de frontiere dintre republicile unionale; are dreptul de a institui și desființa ministere și comitete de stat ale U.R.S.S.; poate elibera din funcție și numi pe membrii Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., la propunerea Președintelui Consiliului de Miniștri.

În ceea ce privește Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., atribuțiile acestuia sunt mult mai elaborate în comparație cu Constituția din 1936. Astfel, acesta asigură conducerea economiei naționale și a construcției social-culturale; elaborează și supune Sovietului Suprem al U.R.S.S. planurile de stat curente și de perspectivă de dezvoltare a economiei naționale, precum și bugetul de stat al U.R.S.S.; ia măsuri pentru asigurarea securității statului; exercită conducerea generală în domeniul relațiilor cu alte state, apărării, comerțului exterior, colaborării economice, tehnico-științifice și culturale a U.R.S.S. cu alte țări ș.a.

Constituția instituționalizează un organ restrâns - **prezidiul Consiliului de Miniștri** (art.131), compus din președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., prim vicepreședinții și vicepreședinții Consiliului de Miniștri. Se stipulează că, pe baza și în executarea legilor, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. are dreptul de a emite hotărâri și decizii, precum și de a verifica executarea lor. Totodată se prevede că în problemele ce intră în atribuțiile Uniunii, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. are dreptul să suspende hotărârile și deciziile consiliilor de miniștri ale republicilor unionale, să anuleze actele ministerelor U.R.S.S., comitetelor de stat ale U.R.S.S. și ale altor organe subordonate lui. Este precizată diferența între ministerele unionale și ministerele unional republicane ale U.R.S.S. Astfel, ministerele unionale și comitetele de stat ale U.R.S.S. conduc ramurile de administrație date în sarcina lor pe întreg teritoriul U.R.S.S. în mod direct sau prin organele create de ele. **Ministerele unional-republicane ale U.R.S.S.** conduc ramurile de administrație date în sarcina lor de regulă prin ministerele și comitetele de stat corespunzătoare ale republicilor unionale.

1.1.5.9. Organele puterii și administrației de stat în republicile unionale

Al șaselea Titlu al Constituției din 1977 se referă la bazele structurii organelor puterii de stat și administrației în republicile unionale. Prevederile respective sunt similare celor existente la nivel central. Este de remarcat, în ceea ce privește organele locale, că "în limitele împuternicirilor lor, sovietele locale de deputați ai poporului exercită controlul respectării legislației de către întreprinderile, instituțiile și organizațiile de subordonare superioară aflate pe teritoriul lor, coordonează și controlează activitatea lor în domeniul folosirii pământului, protecției naturii, construcțiilor,

producției de mărfuri de consum popular, prestărilor de servicii social-culturale, sociale și alte servicii pentru populație".

1.1.5.10. Justiția și Procuratura

Importante prevederi sunt cuprinse în Titlul VII, consacrat **justiției, arbitrajului și procuraturii**. Pentru a departaja justiția sovietică de practicile staliniste, constituția consacră principiul independenței judecătorilor, al egalității cetățenilor în fața legii, al caracterului deschis al ședințelor de judecată. Se specifică, totodată, în mod expres că acuzatului i se acordă **dreptul de apărare** și pentru prima dată în sistemul sovietic este consacrată prezumția de nevinovăție. În acest sens, art. 159 dispune că **"Nimeni nu poate fi găsit vinovat de săvârșirea unui delict și sancționat penal altfel decât printr-o sentință a instanței de judecată și în conformitate cu legea penală"**.

În ceea ce privește persoanele care nu cunosc limba în care se desfășoară procesele, se precizează că acestora li se asigură dreptul de a studia pe deplin materialele procesului, participarea la procedura judiciară prin interpret și dreptul de a vorbi în instanță în limba maternă.

În același Titlu al Constituției, capitolul consacrat procuraturii precizează la art. 163 că **"Supravegherea superioară a aplicării exacte și unitare a legilor de către toate ministerele, comitetele de stat și departamentele, întreprinderile, instituțiile și organizațiile, organele executive și de dispoziție ale sovietelor locale de deputați ai poporului, colhozurile, organizațiile cooperatiste și alte organizații obștești, persoanele oficiale, precum și de către cetățeni revine Procurorului general al U.R.S.S. și procurorilor subordonați lui"**.

Sunt reiterate, în legătură cu procuratura, prevederile cunoscute privind independența procuraturii față de celelalte organe ale statului.

1.1.5.11. Prevederi finale ale Constituției din 1977

Prevederile finale confirmă superioritatea forței juridice a Constituției U.R.S.S. față de toate legile și actele organelor de stat și posibilitatea modificării Constituției numai printr-o hotărâre a Sovietului Suprem al U.R.S.S., adoptată cu o majoritate de cel puțin două treimi din numărul total al componenților din fiecare dintre Camerele sale.

1.1.6. "Perestroika" și schimbarea cadrului constituțional

Evoluțiile survenite în Uniunea Sovietică în cea de a doua parte a deceniului IX au determinat schimbări profunde în viața societății sovietice, care s-au reflectat și în reglementările cu caracter constituțional. Vechiul cadru juridic, statornicit prin **"Constituția brejnevistă" din 1977 nu s-a mai dovedit suficient de flexibil pentru a face față noilor schimbări**. De fapt, procesul de schimbări din Uniunea Sovietică a început cu alegerea lui Mihail Gorbaciov, la 11 martie 1985, ca Secretar General al P.C.U.S., cunoscând de atunci o evoluție progresivă, sinuoasă și uneori contradictorie. Dacă inițial schimbările s-au limitat la destituirea unor vechi activiști cu vederi dogmatice și schimbarea unor persoane compromise, având funcții de conducere, s-a văzut foarte curând că o revigorare a vieții economice și politice din Uniunea Sovietică nu este posibilă fără transformări adânci, de substanță. Încă de la cel de al XXVII-lea Congres al P.C.U.S., **Mihail Gorbaciov a sugerat o mai intensă folosire a sovietelor ca forme ale mecanismelor democratice**. El a subliniat atunci că principiile autoconducerii se dezvoltă, după părerea sa, nu în afara, ci în interiorul statalității sovietice, ceea ce face imperios

necesară aprofundarea democrației și folosirea la maximum a posibilităților pe care le oferă organele reprezentative.

După cum observă publicistul rus Andrei S.Graciov, "La începuturile sale, perestroika gorbacioviană era purtătoarea unei mari speranțe. Ea promitea prosperitatea popoarelor U.R.S.S. și securitate și stabilitate întregii omeniri, dar a cufundat țara într-o criză mult mai profundă decât cea pe care trebuia să o remedieze. Cine poartă răspunderea pentru acest fapt? Doar predecesorii lui Gorbaciov, așa cum o afirmă partizanii săi? Sau mai ales el însuși, pentru că a vrut să schimbe în mod iresponsabil și nehibzuit lucruri care nu puteau fi atinse (cum consideră unii) sau pentru că a dat dovadă de lășitate, de o nehotărâre și o încetineală de neiertat (cum cred alții)?"⁶².

1.1.6.1. *Congresul deputaților poporului*

Ideile susținute de Mihail Gorbaciov și-au găsit o importantă dezvoltare în **Raportul prezentat la cea de a XIX-a Conferință Unională a P.C.U.S.**, desfășurată în iunie 1988, când liderul sovietic a propus alcătuirea unui nou organ suprem reprezentativ al puterii de stat - **Congresul deputaților poporului al U.R.S.S.** - care să se reunească odată pe an pentru a soluționa cele mai importante probleme constituționale, politice și social-economice ale țării. La 1 octombrie 1988 s-a desfășurat la Moscova sesiunea Sovietului Suprem al U.R.S.S. Deputații au luat act de demisia lui Andrei Gromiko, ultimul reprezentant al vechii gărzi staliniste, din funcția de președinte al Sovietului Suprem al U.R.S.S. și l-au ales pe Mihail Gorbaciov în această funcție. În noiembrie 1988 s-a desfășurat sesiunea extraordinară a Sovietului Suprem al U.R.S.S., care a aprobat proiectul de lege cu privire la unele modificări în Constituția Uniunii Sovietice și cu privire la alegerea deputaților în organele puterii de stat.

Înșușindu-și propunerea lui Mihail Gorbaciov, sesiunea extraordinară a Sovietului Suprem a validat ideea creării **Congresului deputaților poporului al U.R.S.S.**⁶³, compus din 2.250 deputați, dintre care 1.500 aleși în mod direct în cadrul circumscripțiilor electorale teritoriale și 750 desemnați de diverse organizații politice, sociale și obștești (P.C.U.S., sindicate, organizațiile foștilor combatanți, comitetele femeilor sovietice, uniunile de creație etc.). În legătură cu prerogativele noului organ suprem al puterii de stat, legea adoptată de Sovietul Suprem prevedea că acesta dispunea de puterea de a examina și rezolva orice probleme ținând de competența U.R.S.S., între care: adoptarea Constituției sau modificarea sa; adoptarea unor decizii asupra problemelor organizării naționale de stat; stabilirea principalelor orientări de politică internă și externă; aprobarea planurilor de stat și a programelor unionale de dezvoltare economico-socială; alegerea președintelui și a primului vicepreședinte al Sovietului Suprem al U.R.S.S.; desemnarea președintelui Consiliului de Miniștri, a Procurorului General; alegerea Comitetului de supraveghere constituțională al U.R.S.S. (organ nou creat); organizarea de referendumuri ș.a.⁶⁴.

Potrivit legii, Congresul deputaților poporului se întrunea odată pe an, putând fi însă convocat și în sesiuni extraordinare. Lui îi revenea, printre altele, și competența de a alege prin vot secret Sovietul Suprem al U.R.S.S. (compus, ca și în trecut, din două Camere - Sovietul Uniunii și Sovietul

62 Andrei S.Graciov, *Naufraziul lui Gorbaciov, Adevărata istorie a destrămării U.R.S.S.*, Editura Nemira, București, 1995, p.235.

63 Vasile Crișu, *Sesiunea extraordinară a Sovietului Suprem*, în "Lumea", nr.50(1311) din 8 decembrie 1988, p.9.

64 U.R.S.S. *Alegerile de deputați ai poporului*, în "Lumea", nr.12(1325) din 23 martie 1989, p.6.

Naționalităților, fiecare alcătuită din 271 deputați), aleși din rândul deputaților poporului. O importantă inovație a legii constituționale consta în obligația Sovietului Suprem de a raporta asupra activității sale Congresului deputaților poporului. În conformitate cu prevederile Legii electorale din 1 decembrie 1988, Congresul deputaților poporului urma să fie ales pe 5 ani, în fiecare an fiind reînnoită o cincime din componența Sovietului Uniunii și a Sovietului Naționalităților.

Ca urmare a revizuirii însăși a concepției de organizare politică și a rolului parlamentului, Congresul deputaților poporului urma să devină un organ central al întregului sistem de guvernare, un larg forum reprezentativ, care stabilea orientările politicii generale a țării, în timp ce Sovietul Suprem, organul său permanent, urma să se ocupe numai de probleme legislative și de controlul de zi cu zi. Modificările constituționale au precizat, totodată, o deplină egalitate în drepturi între cele două Camere ale Sovietului Suprem, inclusiv în ce privește numărul de deputați, fiecare dintre acestea păstrând funcții specifice în concordanță cu misiunea pe care o au. În felul acesta, Congresul deputaților poporului era chemat să devină un factor deosebit de important, având un rol esențial în desemnarea președintelui Sovietului Suprem, a șefului guvernului și a altor personalități cu funcții de decizie. Reglementările adoptate de Sovietul Suprem au întărit totodată autoritatea **Comitetului de control popular**, căruia i s-a acordat dreptul de inițiativă legislativă, președintele său devenind - datorită funcției sale - și membru al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. În același timp, a fost creat și un organ nou - **Comitetul pentru controlul constituțional** - având misiunea de a veghea la respectarea principiilor stabilite prin constituție.

Ca urmare a desfășurării alegerilor pentru **primul Congres al deputaților poporului**, s-a reunit la Kremlin, la 25 mai 1989, prima sesiune a acestui nou forum, cu care prilej Mihail Gorbaciov a fost ales președinte al Sovietului Suprem al U.R.S.S.⁶⁵

1.1.6.2. Abolirea rolului conducător al partidului

Plenara C.C. al P.C.U.S. din 5-7 februarie 1990 a constituit și ea un moment de adâncă reevaluare a structurilor politice sovietice. În mod special este de reținut propunerea privind modificarea articolului 6 al Constituției U.R.S.S., care consacra rolul conducător al partidului. În cadrul plenarei au fost exprimate puncte de vedere curajoase, care au pus în discuție imobilismul sistemului sovietic, determinat în special de monopolul puterii politice de către partidul comunist. S-a arătat, de pildă, că **"restructurarea nu avansează din cauza poziției conservatoare a aparatului partidului"**. Boris Elțin, pe atunci încă membru al C.C. al P.C.U.S., a remarcat că **"În prezent, partidul se află la limita crizei... din cauza atașamentului la dogme, a încetinelii și nehotărârii manifestate în procesul de democratizare a partidului, a lipsei de dorință de a se restructura. Monopolul îndelungat al partidului asupra puterii l-a transformat într-o structură birocratică, care a împins țara într-o situație extremă, iar poporul - zeci de milioane de oameni - la mizerie"**⁶⁶. Fostul prim secretar al C.C. al P.C. din Republica Moldova, P.K. Lucinski, a remarcat că **"Acea parte a proiectului ce privește articolul 6 al Constituției le face un prost serviciu comuniștilor, întrucât impune societății supremația partidului, ceea ce stârnește inevitabil proteste. Plenara C.C. trebuie să se pronunțe fără echivoc pentru eliminarea lui din legea fundamentală, căci soarta partidului trebuie să fie decisă, în primul rând, de către partidul însuși"**⁶⁷. La rândul său, fostul premier Nikolai Rișkov a

65 Nicolae Chilie, *Prima sesiune a Congresului Deputaților Poporului*, în "Lumea", nr.22(1334) din 1 iunie 1989, p.7.

66 I.Madoșa, *O diversitate de opinii*, în "Lumea", nr.7(8 serie nouă, 1371), din 15 februarie 1990, p.13.

67 Idem.

relevant că în noile condiții "comuniștii trebuie să-și însușească știința dificilă de a munci și trăi împreună cu alte formațiuni social-politice"⁶⁸. Ministrul de externe Eduard Șevardnadze s-a pronunțat împotriva textului articolului 6, apreciind că "un partid viabil nu are nevoie de monopolul puterii", pronunțându-se pentru instituirea funcției prezidențiale.

1.1.6.3. Instituirea funcției prezidențiale

Un pas important pe linia reînnoirii structurilor de stat ale U.R.S.S. l-a constituit și instituirea funcției prezidențiale, ca o consecință directă a procesului tot mai vizibil de transfer al puterii de la structurile de partid - biroul politic, comitetul central, congresul, conferința - la structurile constituționale de stat și separarea strictă a puterilor legislativă și executivă. La 12-13 martie 1990, în cadrul unei sesiuni extraordinare a Congresului deputaților poporului din U.R.S.S., deputații au votat legea "Cu privire la instituirea funcției de Președinte al U.R.S.S., modificarea și completările Constituției (legea fundamentală) U.R.S.S.", inclusiv modificarea articolului 6, care consacră anterior rolul conducător al partidului comunist⁶⁹. Documentul - care a fost adoptat după ample dezbateri - a definit noile dimensiuni ale funcției prezidențiale. S-a stabilit de pildă, printre altele, că Președintele U.R.S.S. nu poate fi deputat al poporului, iar persoana care deține funcția de Președinte al U.R.S.S. poate fi retribuită numai pentru această funcție. În legătură cu procedura de adoptare a legilor s-a stabilit că în cazul în care are obiecții la textul unei legi, Președintele U.R.S.S. trebuie să restituie proiectul cu observațiile sale, în termen de cel mult 2 săptămâni, spre a fi reexaminat de Sovietul Suprem. Dacă Sovietul Suprem, cu o majoritate de două treimi în fiecare din cele două Camere, menține hotărârea adoptată anterior, Președintele este obligat să semneze legea. Congresul a modificat și formula jurământului, care prevedea inițial că Președintele va sluji "poporul sovietic", stabilind că Președintele U.R.S.S. va trebui să rostească un jurământ, angajându-se că va sluji "cu credință popoarele" Uniunii Sovietice.

1.1.6.4. Modificări în organizarea politică a Federației Ruse

În cadrul evoluțiilor constituționale din Uniunea Sovietică se cuvin a mai fi semnalate și modificările interne produse în structura Federației Ruse, convocarea primului Congres al deputaților poporului al R.S.F.S.R., alegerea după trei tururi de scrutin a lui Boris Elțin ca președinte al Sovietului Suprem al Federației Ruse, funcție nou creată. Congresul deputaților poporului din Rusia a adoptat Declarația cu privire la suveranitatea de stat a R.S.F.S.R., care stipula prioritatea

68 Idem.

69 După modificarea Constituției sovietice, textul articolului 6 a căpătat următoarea redactare: "Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, celelalte partide politice, precum și organizațiile sindicale, de tineret, alte organizații obștești și mișcări de masă, prin reprezentanții lor aleși în sovietele deputaților poporului și prin alte forme, participă la elaborarea politicii statului sovietic, la conducerea treburilor de stat și obștești" [Legea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste privind instituirea funcției de Președinte al U.R.S.S. și introducerea unor schimbări și completări în Constituția (legea fundamentală) U.R.S.S. în "Izvestia" din 16 martie 1990].

Nu este lipsită de interes reproducerea și a articolului 7, în forma sa modificată: "Toate partidele politice, organizațiile obștești și mișcările de masă, care exercită funcțiile prevăzute în programele și statutele lor, acționează în limitele Constituției și ale legilor sovietice.

Nu sunt admise crearea și activitatea partidelor, organizațiilor și mișcărilor care au drept scop schimbarea prin forță a regimului constituțional sovietic și a integrității statului sovietic, subminarea securității sale, atățarea urii sociale, naționale și religioase".

prevederilor Constituției ruse față de cea a U.R.S.S. În condițiile unor puternice confruntări s-a desfășurat și **Congresul de constituire a Partidului Comunist al R.S.F.S.R.**, în cadrul căruia au avut loc virulente atacuri ale elementelor dogmatice. Așa, de pildă, generalul A.M.Makasov, comandantul trupelor din regiunea militară Privoljje-Ural, a regretat că "din victorie în victoria așa-zisei noastre diplomații, armata sovietică este izgonită fără luptă din țările pe care părinții noștri le-au eliberat de sub fascism", apreciind că "în orice stat, pentru incapacitatea forțelor armate se trage la răspundere", iar dacă guvernul nu face acest lucru, "o poate face poporul, aruncând cu pietre în trădători"⁷⁰.

1.1.6.5. Evoluții politice în U.R.S.S.

Un moment important în viața politică sovietică l-a constituit **Congresul al XXVIII-lea al P.C.U.S.**, desfășurat în luna iulie 1990. În condițiile acelorași confruntări între elementele dogmatice și cele reformatoare, precum și ale diversificării centrelor de putere din Uniunea Sovietică. Un cunoscut istoric și filozof sovietic, Dmitri Volkogonov, referindu-se la importanța acestui congres, preciza că el trebuia să rezolve problema "cum să supraviețuiască partidul, să se reformeze, să-și ocupe locul printre celelalte forțe politice", pentru ca "să nu împărtășească soarta partidelor comuniste est-europene"⁷¹. După o intervenție dură în cadrul congresului, Boris Elțin și-a anunțat hotărârea de a se retrage din P.C.U.S.. După încheierea congresului, la Moscova au avut loc puternice demonstrații anticomuniste, inițiate, printre alții, de blocul "Rusia democratică", "Uniunea alegătorilor din Moscova", anarhiști, partidul socialist, propunându-se crearea "Comitetului pentru judecarea P.C.U.S. - partid ce constituia culcușul celor ce se lasă mituiți și al celor ce știu doar să condamne". Comentând desfășurarea congresului al XXVIII-lea al P.C.U.S., Agenția Reuter observa că "familiarizați cu asperitățile vieții politice, analiștii americani sunt uimiți de modul în care Gorbaciov a reușit din nou să supraviețuiască amenințărilor interne la adresa puterii sale". "Capacitățile sale nu au fost apreciate la justa lor valoare" - a declarat o oficialitate americană⁷².

1.1.6.6. Multipartidismul în teorie și în practică

Demonstrația de 7 noiembrie a fost dublată de demonstrațiile unor forțe anticomuniste, precum "Alternativa democratică", "Rusia democratică", "Platforma democratică din afara P.C.U.S.", "Partidul liber democrat", "Centrul antifascist", "Mișcarea creștin-democratică din Rusia", "Partidul social democrat din Rusia", la mitingul acestor din urmă grupări luând parte și Boris Elțin. După 1990, în Uniunea Sovietică s-au afirmat și se afirmă în continuare forțe de cele mai diferite orientări. Dacă inițial fenomenul pluralismului politic a apărut în țările baltice și în Caucaz, pe o bază națională, el a cuprins ulterior Asia Centrală și celelalte regiuni, extinzându-se la ansamblul țării. Așa cum s-a observat, "multipartidismul este fiul legitim al glasnost-ului și al pierderii prestigiului Partidului Comunist" ("forța care conduce și orientează societatea sovietică", cum îl definea articolul 6 din Constituție)⁷³. La început, dar și acum, procesul de afirmare a unor grupări politice noi s-a axat în

⁷⁰ Moscova. Repetiție generală...?, în "Lumea azi", nr.26, din 28 iunie 1990, p.8.

⁷¹ Olga Trofimova, **Congresul, partidul și societatea**, în "Lumea azi", nr.28(1391) din 12 iulie 1990, p.4.

⁷² Agențiile de presă și **Congresul XXVIII al P.C.U.S.**, în "Lumea azi", nr.30(1393) din 26 iulie 1990, p/10.

⁷³ Cf. Monica Grigorescu, **Uniunea Sovietică. Multipartidism: între realitate și speranță**, în "Lumea azi", nr.48(1411) din 29 noiembrie 1990, p.6.

special în jurul unor personalități sau unor idei istorice (social-democrația, democrația constituțională ș.a.). Deosebit de important rămâne rolul conducătorului deoarece, după cum observa Mariana Șakira, "în țara noastră, care n-are o cultură politică evoluată, rolul liderului este extrem de mare, adică inadmisibil de mare. Sechelele cultului conducătorului sunt prezente atât în rândul partidului, cât și al poporului"⁷⁴.

Ca o consecință a reformulării articolelor 6 și 7 din Constituția U.R.S.S. s-au creat, pentru prima dată, condițiile pentru funcționarea legală a partidelor politice, altele decât partidul comunist. Acest proces a fost întâmpinat cu scepticism de unii, dar și cu entuziasm de alții. Cunoscutul dizident sovietic A.Zinoviev observa că "A fost deja scos din Constituție articolul care vorbește despre rolul dominant al partidului, s-a votat pentru sistemul pluripartidist. Aceasta va schimba esența lucrurilor? Suprafața se va schimba, esența va rămâne aceeași. Noii conducători nu pot schimba situația din țară de azi pe mâine, rebeliunile se vor diminua ca număr, iar viața normală își va relua cursul. Chiar dacă s-ar vota dizolvarea partidului comunist, ar fi dizolvată o ficțiune. Celelalte partide nu au rădăcini în sânul populației, după opinia mea, ele nu vor exista multă vreme și nu pot juca decât un rol distrugător. Programele lor sunt eșantioane furate din Occident"⁷⁵. În schimb, Boris Kurașvili, doctor în drept, aprecia că "divizarea este însăși condiția de supraviețuire a socialismului, al cărui triumf îl constituie rațiunea de a fi a partidului. Scindarea va da societății partide noi și dinamice, care să rămână în centrul vieții politice, care vor ști să apere calea socialistă"⁷⁶.

1.1.6.7. Modificări de ordin constituțional

Așa cum s-a arătat, evoluțiile politice din U.R.S.S. au fost însoțite de adoptarea unor legi cu caracter constituțional care, fără a elimina total Constituția din 1977, i-au adus totuși importante modificări. Amintim, în acest sens, în special legile promulgate la 20 decembrie 1989 și 14 martie 1990 (la care ne-am referit mai sus), dar și completările aduse la 8 ianuarie 1991, în legătură cu perfecționarea sistemului de conducere a statului. Reținem, de pildă, completarea articolului 34 din Constituție cu un text dispunând în mod expres că "facilitățile pentru unele categorii de cetățeni se stabilesc numai pe baza legii. Nimeni în U.R.S.S. nu poate să beneficieze de privilegii ilegale". Este de menționat și schimbarea denumirii Guvernului U.R.S.S. în "Cabinetul de miniștri" al U.R.S.S. Semnalăm, de asemenea, înlocuirea "Comitetului pentru controlul popular al U.R.S.S." prin "Camera de control a U.R.S.S."; a arbitrilor de stat al U.R.S.S. prin Camera Superioară de Arbitraj a U.R.S.S.

1.1.6.8. Vicepreședintele U.R.S.S.

Este de remarcat și introducerea funcției de vicepreședinte al U.R.S.S., care a existat până la puciul din 1993, în care a fost implicat și vicepreședintele de atunci. Potrivit Constituției, vicepreședintele trebuia să fie o personalitate care nu putea fi, în același timp, deputat al poporului și care îndeplinea, din însărcinarea Președintelui U.R.S.S., unele din atribuțiunile sale, înlocuindu-l în cazul absenței sau imposibilității de a-și exercita funcțiile.

⁷⁴ Monica Grigorescu, op.cit., p.7.

⁷⁵ Ibidem, p.7.

⁷⁶ Idem, loc.cit.

1.1.6.9. Consiliul Federației

Dintre noile elemente ale organizării de stat a U.R.S.S. menționăm crearea "**Consiliului Federației**", compus din președintele U.R.S.S., vicepreședintele U.R.S.S. și președinții republicilor. Acesta urma să coordoneze, pe baza direcțiilor stabilite de Congresul deputaților poporului, activitatea organelor supreme ale administrației de stat. El stabilea măsuri de transpunere în viață a politicii naționale a U.R.S.S., asigurând participarea republicilor la rezolvarea problemelor de importanță unională. Hotărârile acestui organism urmau să fie adoptate cu o majoritate de cel puțin două treimi.

1.1.6.10. Cabinetul de Miniștri

Este de remarcat și noua configurație a atribuțiilor economice ale Cabinetului de miniștri al U.R.S.S. Cabinetul asigura aplicarea în practică, de acord cu republicile, a unei politici financiare, de credite și monetare unice, bazată pe monedă comună; administrarea sistemului unic de combustibili și energie și de transport al țării; înfăptuirea programelor de produse alimentare pe întreaga uniune; adoptarea măsurilor de asigurare a apărării țării și de securitate a statului; promovarea politicii externe a U.R.S.S., a măsurilor de asigurare a legalității, a drepturilor și libertăților cetățenilor.

Dintre modificările introduse mai menționăm și completarea adusă articolului 145, care dispunea că "**În sistemul conducerii locale, alături de sovietele locale de deputați ai poporului, pot funcționa, în conformitate cu legislația republicilor, organe de autoconducere socială teritorială, adunări cetățenești, alte forme ale democrației nemijlocite**".

1.1.6.11. Curtea Supremă de Arbitraj

Definind atribuțiile Curții Supreme de Arbitraj a U.R.S.S., articolul 163 modificat prevedea că rezolvarea litigiilor economice în U.R.S.S. urma să se efectueze de către **Curtea Supremă de Arbitraj a U.R.S.S.** și de către organele similare create în republici, în conformitate cu legile acestora pentru rezolvarea litigiilor economice. În dorința de a asigura independența acestui organism, Constituția prevedea că "**Imixtiunea oricăror organe, organizații și persoane oficiale în activitatea instanțelor judecătorești pentru rezolvarea litigiilor nu este permisă**".

1.1.7. Relațiile dintre U.R.S.S. și republicile unionale

Constituirea preconizatului **Consiliu al Federației** era direct legată de adoptarea și traducerea în viață a prevederilor **tratatului unional**, document juridic de natură a stabili o configurație nouă a raporturilor între republicile sovietice, în condițiile unei reevaluări tot mai accentuate a drepturilor și prerogativelor lor.

1.1.7.1. Principalele prevederi ale tratatului unional

Tratatul privind "**Uniunea Republicilor Suverane**" (cum este intitulat tratatul unional) menționa chiar în preambulul său caracterul de state suverane al țărilor participante la tratat, dorința popoarelor lor de a se înfăptui înnoirea uniunii și respectarea dreptului națiunilor la autodeterminare. Erau reafirmate năzuințele de colaborare pașnică și înțelegere între popoarele sovietice, în condițiile unei colaborări egale în drepturi. Este semnificativ că se făceau referiri la experiența trecutului - din care

trebuiau trase învățăminte - ca și la necesitatea luării în considerare a schimbărilor produse în viața țării și în întreaga lume.

În chiar primul capitol, tratatul enunța **principiile de bază pe care se întemeiază noua comunitate a republicilor sovietice**. Se menționa astfel că fiecare republică participantă la tratat este un stat suveran, iar **"U.R.S.S. este un stat suveran, federativ și democratic, organizat ca rezultat al unirii voluntare a unor republici egale în drepturi care exercită puterea de stat în limitele împuternicirilor pe care i le-au încredințat participanții la tratat"**.

Printre principiile enunțate menționăm ca fiind deosebit de importante: republicile care formau Uniunea își păstrau dreptul de a-și soluționa independent toate problemele dezvoltării lor, garantând drepturile politice și posibilitățile de dezvoltare social-economică și culturală a tuturor popoarelor care locuiau pe teritoriul lor; republicile recunoșteau ca unul din principiile cele mai importante prioritatea drepturilor omului în concordanță cu normele general recunoscute ale dreptului internațional; ele considerau formarea și dezvoltarea societății civile drept una din cele mai importante condiții ale libertății și bunăstării; republicile care formau Uniunea dețineau întreaga putere de stat, ele definindu-și în mod independent organizarea națională de stat și administrativ-teritorială, sistemul organelor de stat și de conducere; republicile considerau drept una din cele mai importante sarcini ale lor menținerea și dezvoltarea tradițiilor naționale, sprijinirea de către stat a învățământului, științei și culturii; participanții la tratat declarau că scopurile principale ale Uniunii pe arena internațională erau realizarea unei păci durabile, lichidarea armei nucleare și a altor arme de distrugere în masă, colaborarea statelor și solidaritatea popoarelor în soluționarea problemelor globale ale omenirii.

Cât se poate de semnificative ni se par acele prevederi cuprinse în primul capitol al tratatului, care precizau că republicile **"sunt membri cu drepturi egale ai comunității internaționale. Ele au dreptul să stabilească legături nemijlocite diplomatice, consulare, comerciale și de alt gen cu statele străine, să facă schimb de împuterniciți plenipotențieri, să încheie tratate internaționale, să participe direct la activitatea organizațiilor internaționale, fără să știrbească interesele participanților la prezentul tratat și interesele lor generale, fără să încalce obligațiile internaționale asumate de U.R.S.S."** (Cap.I pct.7).

1.1.7.2. Structura Uniunii

Un capitol special al tratatului unional definea **structura** uniunii. Se preciza, chiar de la început, că Uniunea se întemeiază pe participarea voluntară a republicilor, care se bucură de drepturi și de obligații egale. Este relevant, de pildă, că relațiile dintre republici urmau să fie reglementate prin tratate și convenții, iar nu prin acte de drept intern ale federației, Uniunea Sovietică rămânând, totodată, deschisă și aderării unor alte state care recunoșteau tratatul. De menționat este și prevederea potrivit căreia republicile participante aveau dreptul să iasă în mod liber din uniune, conform unei proceduri stabilite de participanții la tratat.

În ce privește cetățenia, în Tratatul unional se preciza că cetățeanul fiecărei republici ce intră în componența U.R.S.S. este de drept și cetățean al U.R.S.S., toți cetățenii uniunii beneficiind de drepturi și libertăți egale, garantate prin legi și tratatele internaționale încheiate de U.R.S.S.

În legătură cu teritoriul U.R.S.S. se preciza că acesta este alcătuit din teritoriul tuturor **republicilor participante la tratat**, granițele dintre republici neputând fi schimbate decât prin înțelegeri între ele.

1.1.7.3. Raporturile dintre republici

Relațiile dintre republici urmau să fie reglementate în principiu prin tratatul unional, dar și prin alte tratate și convenții care nu puteau însă contraveni acestuia. Republicile participante la tratat își stabileau relațiile reciproce în componența Uniunii pe baza principiilor egalității, respectării suveranității, integrității teritoriale, neamestecului în treburile interne, soluționării diferendelor prin mijloace pașnice, colaborării, întrajutorării reciproce, îndeplinirii cu bună credință a obligațiilor asumate prin tratatul unional și prin convențiile inter-republicane.

Este de subliniat că republicile participante la tratat se obligau să excludă în relațiile dintre ele folosirea forței sau amenințarea cu forța și să nu aștepte la integritatea teritorială a altor republici.

De remarcat este și prevederea potrivit căreia **republicile se obligau să nu permită desfășurarea de forțe armate și instalarea de baze militare străine pe teritoriul lor**, să nu încheie convenții care ar fi contravenit scopurilor Uniunii sau care ar fi fost îndreptate împotriva intereselor republicilor care intrau în componența lor.

1.1.7.4. Relațiile dintre Uniune și republicile componente

Stabilind o nouă **departajare a relațiilor dintre uniune și republicile componente**, articolul 5 al tratatului preciza sfera problemelor care erau de competența Federației în totalitatea sa: apărarea suveranității și integrității teritoriale a Uniunii și a republicilor unionale; organizarea apărării și conducerea forțelor armate ale U.R.S.S.; declararea războiului și încheierea păcii; conducerea întreprinderilor care lucrează în domeniul apărării; înfăptuirea politicii externe general-unionale; reprezentarea în relațiile cu statele străine și organizațiile internaționale; încheierea tratatelor internaționale ale U.R.S.S.; aprobarea și execuția bugetului unional; conducerea cercetărilor în domeniul Cosmosului, a sistemelor general-unionale de comunicații și informații, a activităților geodezice și cartografice, de metrologie și standardizării; controlul asupra respectării Constituției și legilor U.R.S.S., elaborarea legislației în problemele care țin de competența Uniunii; coordonarea activităților privind apărarea ordinii publice și a luptei împotriva delincvenței ș.a.

În competența U.R.S.S., împreună cu republicile, reveneau în principal următoarele atribuțiuni: adoptarea Constituției U.R.S.S.; apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor; elaborarea orientărilor politicii externe a U.R.S.S.; stabilirea unui regim vamal unic; apărarea drepturilor suverane ale Uniunii și republicilor asupra bogățiilor naturale, asupra zonei economice și a platoului continental al U.R.S.S.; stabilirea regimului graniței de stat a U.R.S.S., a spațiilor marin și aerian ale U.R.S.S.; punerea în aplicare a măsurilor privind organizarea și asigurarea apărării U.R.S.S.; definirea strategiei dezvoltării social-economice a țării și crearea condițiilor pentru dezvoltarea pieții general-unionale; crearea unui sistem unic financiar, de credit, bănesc, de impozite și prețuri, bazat pe o monedă comună; întocmirea bugetului unional și controlul asupra îndeplinirii lui; folosirea rezervelor de aur, pietre prețioase și a fondurilor valutare ale U.R.S.S.; conducerea sistemului național de combustibil și energie, a transportului feoviar, aerian, maritim și rutier; stabilirea bazelor politicii sociale, inclusiv problemele ocupării forței de muncă și emigrării, condițiilor de muncă și protecție, asigurărilor sociale, învățământului, apărării sănătății, ocrotirii familiei, a mamei și copilului, garantarea asigurării unui nivel de viață minim; sprijinirea dezvoltării culturii.

Modificarea împuternicirilor stabilite prin tratat nu putea fi efectuată decât cu acordul tuturor republicilor participante la acest instrument juridic. Eventualele diferende legate de împuternicirile acordate U.R.S.S. urmau să fie soluționate cu ajutorul unei proceduri convenite de părți,

iar dacă nu se ajungea la o înțelegere, diferențele urmau să fie înaintate Tribunalului Constituțional al U.R.S.S.

1.1.7.5. Organele unionale

În ce privește participarea republicilor la exercitarea împuternicirilor conferite Uniunii, aceasta trebuia să se facă prin crearea unor organe unionale, prin înființarea altor mecanisme și proceduri menite să asigure punerea de acord a intereselor și acțiunilor participanților. Există și posibilitatea ca republicile, prin încheierea de convenții cu U.R.S.S., să-i delege în mod suplimentar anumite atribuții. La rândul ei, Uniunea putea - cu acordul tuturor republicilor - să delege, uneia sau mai multor republici, exercitarea pe teritoriul acestora a unor împuterniciri ce-i reveneau în exclusivitate.

1.1.7.6. Regimul proprietății. Taxe și impozite

În legătură cu regimul proprietății, tratatul unional prevedea că U.R.S.S. și republicile vor asigura dezvoltarea liberă și creatoare a tuturor formelor de proprietate prevăzute de lege, acționând pentru funcționarea în bune condiții a pieței unionale. "Proprietatea unională - prevedea tratatul - se utilizează și se dezvoltă exclusiv în interesul general al republicilor, inclusiv pentru egalizarea nivelului dezvoltării lor social-economice". Se prevedea că "Republicile au dreptul la partea lor din fondurile de aur, pietre prețioase și valutare ale U.R.S.S. și participă la utilizarea lor" (articolul 7).

Cu privire la taxe și impozite, era recunoscut principiul că republicile vor stabili în mod independent taxele și impozitele, întocmindu-și totodată bugetul propriu. Se prevedea că vor fi stabilite, în același timp, și anumite taxe și impozite unionale, în cuantumul convenit cu republicile, precum și prelevările necesare realizării programelor unionale.

1.1.7.7. Superioritatea juridică a prevederilor Tratatului unional

Noua Constituție a U.R.S.S. urma să fie adoptată de Congresul reprezentanților statelor participante la tratat, trebuind să fie în concordanță cu prevederile acestuia.

Legile U.R.S.S., constituțiile și legile republicilor nu puteau să contravină prevederilor Tratatului unional. Legile U.R.S.S. - adoptate în problemele de competență sa - urmau să se bucure de supremație pe teritoriul tuturor republicilor. În schimb, legile republicilor aveau prioritate numai pe teritoriul acestora, în toate problemele, cu excepția celor care aparțineau competenței Uniunii.

1.1.7.8. Președintele U.R.S.S.

În ceea ce privește Președintele U.R.S.S., se preciza că el garantează respectarea Tratatului unional, a Constituției și legilor U.R.S.S.; totodată, se arăta că el este Comandantul suprem al forțelor armate ale U.R.S.S., reprezintă Uniunea în relațiile cu țările străine și exercită controlul asupra îndeplinirii obligațiilor internaționale asumate de U.R.S.S.

1.1.7.9. Cabinetul de miniștri

Cabinetul de miniștri al U.R.S.S. trebuia să fie format de către Președintele U.R.S.S., de acord cu Sovietul Suprem al U.R.S.S. în componența acestuia intrând: primul-ministru, vice prim-ministru, miniștrii U.R.S.S., conducătorii celorlalte organe de stat ale U.R.S.S. La lucrările Cabinetului de miniștri puteau participa, cu drept de vot, șefii guvernelor republicilor.

1.1.7.10. Tribunalul Constituțional

Tribunalul Constituțional al U.R.S.S. era competent să examineze concordanța actelor legislative ale U.R.S.S. și republicilor, a decretelor Președintelui U.R.S.S. și președinților republicilor, precum și a actelor normative ale Cabinetului de miniștri al U.R.S.S., cu Tratatul unional și Constituția U.R.S.S.; el urma să soluționeze, de asemenea, diferendele dintre Uniune și republici și dintre acestea din urmă, referitoare la constituționalitatea actelor lor legislative.

1.1.7.11. Limba oficială

Se preciza că **participanții la Tratat recunosc limba rusă drept limbă oficială a U.R.S.S., iar capitala U.R.S.S. ca fiind orașul Moscova.** Cu privire la intrarea în vigoare a Tratatului unional se arăta că acesta urma să fie adoptat de către organele supreme ale puterii de stat ale republicilor, intrând în vigoare în momentul semnării lui de către delegațiile republicilor împuternicite în modul convenit.

1.1.7.12. Relațiile cu republicile care nu au semnat Tratatul

Relațiile Uniunii cu republicile care nu au semnat Tratatul unional urmau a fi reglementate pe baza legislației în vigoare a U.R.S.S., ca și a obligațiilor și convențiilor încheiate.

1.1.7.13. Poziții centrifuge ale republicilor

Proiectul Tratatului unional a suscitat numeroase discuții și luări de poziție, el fiind interpretat de către unii ca o dovadă de realism din partea liderului sovietic Mihail Gorbaciov, iar de alții - ca o încercare de a păstra sistemul comunist și a stăvili procesul centrifug care se manifesta în ultimii ani în Uniunea Sovietică.

Este semnificativ, de altfel, însuși modul cum s-a desfășurat acest proces. La 11 martie 1990, **Sovietul Suprem al Lituaniei** a proclamat restabilirea imediată a statului independent lituanian, desființat în 1940, și abolirea Constituției sovietice pe teritoriul său. Ca urmare, la 15 martie 1990, o rezoluție a Congresului Deputaților Poporului din U.R.S.S. a declarat **"ilegale și lipsite de valabilitate"** documentele adoptate de parlamentul lituanian. Au urmat demonstrații de forță ale armatei sovietice și suspendarea livrării către Lituania a combustibililor, materiilor prime și altor produse. La 4 mai 1990, **Sovietul Suprem al Letoniei** a denunțat anexarea țării la U.R.S.S. și a hotărât repunerea în vigoare a Constituției din 1922. La 8 mai 1990, **Sovietul Suprem al Estoniei** a declarat "ilegală puterea U.R.S.S. din momentul instaurării ei în Republica Estonă". La 12 iunie 1990 a fost adoptată **Declarația de suveranitate a R.S.F.S.Ruse**, proclamându-se supremația Constituției și a legilor republicii asupra celor unionale, dar recunoscându-se competența Uniunii în probleme de relații externe și apărare. La 20 iunie 1990, **Sovietul Suprem din Uzbekistan** a adoptat și el o Declarație de independență, similară cu

cea a Federației Ruse. La 23 iunie 1990, Sovietul Suprem al R.S.S.Moldova a adoptat o **Declarație de principiu asupra suveranității**, întărită ulterior prin mai multe legi. La 16 iunie 1990, Sovietul Suprem al Ucrainei a votat o declarație de suveranitate, prevăzând dreptul la forțe armate și monedă proprii și reînstituirea cetățeniei ucrainene. La 27 iulie 1990, **Bielorusia** a adoptat și ea o declarație de suveranitate, iar la 7 august 1990 a fost adoptat Proiectul de declarație de suveranitate al R.S.S.Kirghize, "stat multinațional socialist suveran". La 10 august 1990, **Karelia** a adoptat prima declarație de suveranitate a unei republici autonome, manifestându-și intenția de a rămâne, totuși, în cadrul U.R.S.S. și R.S.F.S.R. La 23 august 1990, **Armenia** a votat și ea o declarație de independență care, printre altele, reafirmă drepturile sale asupra disputatei regiuni Nagorno-Karabakh. La 24 august 1990, Sovietul Suprem al Turkmeniei a proclamat suveranitatea acestei republici, al cărei președinte urma să fie ales prin vot direct (o premieră în U.R.S.S.).

Este de remarcat, totodată, că odată cu adoptarea declarațiilor de suveranitate, s-au stabilit și **legături directe între diferitele republici**. Așa de pildă, la 22 septembrie 1990, a fost încheiat un acord cu privire la relațiile interstatale dintre R.S.F.S.R. și Republica Moldova. Ulterior, R.S.F.S.R. a încheiat acorduri și cu alte republici.

1.1.7.14. Opoziția față de Tratatul unional

Mai multe republici unionale și-au manifestat opoziția față de proiectul Tratatului unional, declarând expres că nu vor semna acest tratat (Lituania, Gruzia, Estonia, Letonia și Armenia, cărora li s-a alăturat Republica Moldova și, apoi, Ucraina).

Este de precizat că în timp ce unele republici considerau Tratatul unional pur și simplu ca fiind neavantajos, altele - cum sunt republicile baltice și Moldova - contestau însăși baza juridică a apartenenței lor la U.R.S.S., în temeiul unui tratat secret (Ribbentrop-Molotov) dezavuat în momentul de față în mod unanim de opinia publică și de întreaga comunitate internațională.

1.1.8. Evoluțiile politice ulterioare din U.R.S.S. și unele probleme constituționale

Mai multe probleme juridice (de Drept Constituțional) s-au ridicat cu prilejul loviturii de stat eşuate din Uniunea Sovietică din 18 august 1991. Autorii acesteia au dat publicității un document transmis de Agenția TASS în care se arăta că vicepreședintele Uniunii Sovietice Ghenadi Ianaev și-a asumat prerogativele de președinte al U.R.S.S. în conformitate cu articolul 127 pct.7 din Constituție, "în legătură cu imposibilitatea exercitării de către Mihail Sergheevici Gorbaciov, din motive de sănătate, a prerogativelor de președinte al U.R.S.S."

1.1.8.1. Lovitura de stat din 18 august 1991

Declarația conducerii provizorii sovietice preciza că "venind în întâmpinarea cerințelor categoriilor largi ale populației cu privire la necesitatea adoptării celor mai ferme măsuri pentru **prevenirea alunecării societății spre o catastrofă națională**, pentru asigurarea legalității și ordinii", s-a instituit starea excepțională în unele localități din U.R.S.S. pe o durată de 6 luni, începând de la 19 august 1991, ora 4 (ora Moscovei)⁷⁷.

⁷⁷ "România liberă", nr.14.501/467 din 20 august 1991.

Declarația menționa, totodată, și constituirea unui organism special - **Comitetul de stat pentru starea excepțională în U.R.S.S. (C.S.S.E.)** în competența căruia revenea "conducerea țării și realizarea eficientă a regimului de stare excepțională". Din componența acestui comitet făceau parte: O.D.Baklanov - prim vicepreședinte al Consiliului de Apărare al U.R.S.S.; V.A.Kriucikov - președintele K.G.B.; V.S.Pavlov - prim-ministru al U.R.S.S.; B.K.Pugo - ministrul afacerilor interne al U.R.S.S.; V.A.Starodubțev - președintele Uniunii Tărânești din U.R.S.S.; A.I.Tiziakov - președintele Asociațiilor întreprinderilor de stat și obiectivelor din industrie, construcții, transporturi și comunicații ale U.R.S.S.; D.I.Iazov - ministrul apărării al U.R.S.S. și G.I.Ianaev - președintele U.R.S.S.

Declarația mai preciza că "deciziile C.S.S.E. al U.R.S.S. sunt obligatorii, pentru a fi îndeplinite neabătut de către toate organele puterii și de conducere, de către persoanele cu funcții de conducere și de către cetățeni pe întreg teritoriul U.R.S.S."⁷⁸.

1.1.8.2. Ilegalitatea măsurilor anticonstituționale

Într-o declarație a Președintelui, a Prezidiului Parlamentului și a Guvernului Republicii Moldova, emisă imediat după aceste evenimente, a fost contestată baza juridică a înlăturării de la putere a președintelui Mihail Gorbaciov. S-a reamintit că în conformitate cu prevederile articolului 127,punctul 6 din Constituția sovietică "președintele U.R.S.S. are dreptul de imunitate și poate fi destituit numai de către Congresul de deputați ai poporului din U.R.S.S. În caz de încălcare de către el a Constituției U.R.S.S. și a legilor U.R.S.S., o asemenea hotărâre poate fi adoptată cu cel puțin două treimi de voturi din numărul total al deputaților, de către Congresul deputaților poporului din U.R.S.S. la inițiativa a însuși Congresului sau a Sovietului Suprem al U.R.S.S., ținându-se seama de avizul Comitetului pentru supravegherea constituțională al U.R.S.S."

S-a mai menționat că, în conformitate cu articolul 127 punctul 4 din aceeași Constituție, "vicepreședintele U.R.S.S. îndeplinește din însărcinarea Președintelui U.R.S.S. unele împuterniciri ale lui și înlocuiește președintele U.R.S.S. în lipsa acestuia și dacă el nu are posibilitatea să-și exercite obligațiile".

Totodată, s-a atras atenția asupra faptului că, în conformitate cu punctul 15 al articolului 127/3 din Constituția U.R.S.S. și cu articolul 2 din **Legea U.R.S.S. cu privire la regimul juridic al stării excepționale**, Președintele U.R.S.S. "în interesul asigurării cetățenilor U.R.S.S., previne despre instituirea stării de urgență în unele localități, iar în caz de necesitate, o introduce la cererea sau cu consimțământul Prezidiului Sovietului Suprem ori al organului suprem al puterii de stat al republicii unionale respective. Numai dacă lipsește un asemenea consimțământ, el va introduce starea excepțională, prezentând imediat hotărârea adoptată spre aprobare Sovietului Suprem al U.R.S.S."

Analizând evenimentele survenite la Moscova în noaptea de 18 spre 19 august 1991, autoritățile legitime ale Moldovei au ajuns la concluzia că acestea nu au reprezentat altceva "decât un act de **uzurpare a puterii de stat, săvârșit prin încălcarea Constituției și a legilor U.R.S.S.**"⁷⁹.

⁷⁸ Idem.

⁷⁹ "România liberă", nr.14.502/468 din 21 august 1991.

1.1.8.3. Eșecul loviturii de stat și implicațiile sale pe planul vieții politice

După eșecul loviturii de stat și restabilirea lui Mihail Gorbaciov în funcția de președinte al U.R.S.S., foștii demnitari care au organizat lovitură de stat au fost arestați și deferiți justiției.

Problemele legate de eșecul loviturii de stat au format obiectul unor furtunoase dezbateri în cadrul Sovietului Suprem al U.R.S.S. și apoi al Congresului Deputaților Poporului. După îndelungate dezbateri, Congresul Deputaților Poporului - convocat în sesiune extraordinară - a aprobat structura interimară a țării, valabilă până la votarea noii Constituții. Problemele esențiale ale politicii interne și externe au trecut în competența unui **Consiliu de Stat**, alcătuit din președinții republicilor unionale și Președintele U.R.S.S. Funcția de vicepreședinte al țării a fost desființată, în cazul indisponibilității Președintelui organul care urma să exercite atribuțiile acestuia fiind Consiliul de Stat. Puterea legiuitoare urma să revină în viitor Sovietului Suprem bicameral, alcătuit dintr-o cameră superioară, **Consiliul Uniunii** (format din deputați aparținând precedentului Congres al Deputaților Poporului) și una inferioară, **Consiliul Republicilor** (alcătuit din 54 de deputați ruși și 20 de deputați din fiecare dintre celelalte republici și câte unul din fiecare regiune autonomă nerusă). Problemele economice treceau în competența unui **Consiliu Economic** inter-republican.

Așa cum observă Andrei Graciov, M.S.Gorbaciov a fost nevoit să accepte dizolvarea Congresului Deputaților Poporului, creat de el însuși, în 1990. "Despre acest prim și ultim parlament al Uniunii se spun lucruri puțin măgulitoare și în cea mai mare parte justificate. Ales într-un mod care abia poate fi calificat ca semi-democratic, fără experiență și fără tradiție, lipsit de noțiunile cele mai elementare asupra procedurilor democratice, îngreunat de o structură cu două etaje, complet deplasată (Congresul Deputaților Poporului și Sovietul Suprem) el se aseamănă în același timp cu un club dezlănțuit, aproape anarhist și cu Stările Generale din ajunul Revoluției franceze"⁸⁰.

Cu toate că U.R.S.S. înceta să mai existe în forma sa anterioară, urmând să se transforme, pe baza liberului consimțământ, într-o uniune de state suverane, **Legea cu privire la organele puterii de stat și ale administrației U.R.S.S. în perioada de tranziție** transfera de fapt întreaga putere **Consiliului de Stat**, organ tranzitoriu dar cu largi împuterniciri și ale cărui decizii aveau caracter obligatoriu. Foarte importantă era și Rezoluția adoptată de Congres prin care "se aprobă în fond" măsurile decurgând din Declarația președintelui U.R.S.S. și a liderilor celor 10 republici (care și-au manifestat dorința să rămână în Uniune), prin care se solicita atât urgentarea definitivării și semnării Tratatului privind **Uniunea Statelor Suverane**, dar se stipula și necesitatea "**sprijinirii tendinței republicilor spre recunoașterea lor ca subiect de drept internațional**".

1.1.8.4. Comunitatea economică

La 1 octombrie 1991 a avut loc în capitala Kazahstanului, Alma Ata, **întrunirea liderilor din 13 republici**. A fost adoptat, după opt ore de negocieri, de către 12 republici (Letonia refuzând să se ralieze) textul unui Comunicat prin care părțile se angajau, în principiu, să încheie un **tratat de comunitate economică între state suverane**. S-a renunțat - datorită opoziției președintelui Moldovei, Mircea Snegur - la semnarea unui **document cu caracter politic** care ar fi conținut, printre altele, angajamentul republicilor de a păstra actualele frontiere dintre ele pe o perioadă de 50 de ani⁸¹.

⁸⁰ Andrei S.Graciov, op.cit., p.18.

⁸¹ Alexandru Antonescu, U.R.S.S. "Centrul" poposește în Asia Centrală, în "Lumea", Anul XXIX, nr.41(1456) din 10 octombrie 1991, p.11.

Principalele prevederi ale tratatului economic erau următoarele: proprietatea privată și libertatea de întreprindere vor sta la baza dezvoltării economice; libera circulație a mărfurilor și forței de muncă pe teritoriul republicilor semnatare; instituirea unei bănci interstatale de emisiune, cu rolul de a emite moneda comunitară, în locul Băncii Centrale a U.R.S.S.; angajamentul de a fixa cota fiecărei republici în datoria externă (ce depășește 60 miliarde dolari); comunitatea urma să facă parte din F.M.I. și alte organisme similare, fiecare stat component putând cere și aderarea sa la această organizație internațională, în nume propriu⁸².

Au suscitât critici unele prevederi ale noului tratat, ca de pildă articolul 2 care prevedea printre altele că părțile **"renunță la orice acțiuni ce pun în pericol traducerea în fapt a acestui Tratat în ansamblu sau a unor dispoziții aparte ale acestuia"**. S-au ridicat obiecții și în legătură cu vasta arie a problemelor prevăzute în articolul 5 în legătură cu care statele vor promova o **"politică coordonată"**, cu prevederile articolului 6 referitoare la **"prosperitatea unională"** și **"datoria internă a U.R.S.S."**⁸³.

1.1.8.5. De la U.R.S.S. la Comunitatea Statelor Independente

Ca urmare a unei noi reuniuni a reprezentanților republicilor ce a avut loc la Novo-Ogarievo, lângă Moscova, s-a anunțat, la 14 noiembrie 1991, că fosta Uniune a Republicilor Sovietice Socialiste (U.R.S.S.) nu mai există, numele viitorului stat confederal fiind **"Uniunea Statelor Suverane"**⁸⁴. S-a anunțat, totodată, suspendarea Constituției sovietice, urmând să subziste pe viitor numai **Constituțiile republicilor, Tratatul unional și Declarația privind drepturile omului**, adoptată de Congresul Deputaților Poporului al U.R.S.S., desfășurat la începutul lunii septembrie 1991⁸⁵.

Evoluțiile ulterioare au fost însă mai rapide decât s-ar fi crezut, noua structură de stat **"Uniunea Statelor Suverane"** - creată din inițiativa lui Mihail Gorbaciov - având o viață scurtă. La 8 decembrie 1991, la Minsk, reprezentanții celor mai mari republici - Rusia, Belarus și Ucraina - au pus bazele **"Comunității Statelor Independente"**, asociație de state suverane, a cărei constituire dădea o lovitură de grație fostei Uniuni a Statelor Suverane. În zilele care au urmat s-a produs o erodare accelerată a vechilor structuri unionale, pe fundalul afirmării independenței republicilor. Parlamentul rus a decis naționalizarea bunurilor Sovietului Suprem al U.R.S.S., în virtutea suveranității Rusiei asupra tuturor bunurilor care se găsesc pe teritoriul său.

În ziua de **21 decembrie 1991**, la Alma-Ata, conducătorii a 11 republici foste sovietice au adoptat un Protocol prin care își exprimau acordul cu documentele semnate la Minsk⁸⁶. Au fost perfectate următoarele structuri instituționale ale Comunității Statelor Independente: a) **Consiliul șefilor de state**, organ suprem al Comunității Statelor Independente, abilitat să aprobe documente esențiale pentru C.S.I. și să le modifice, președinția acestui organism fiind asigurată prin rotație de conducătorii republicilor participante; b) **Consiliul șefilor de guverne**, ale cărui funcții urmau să fie precizate și a cărui conducere urma, de asemenea, să fie asigurată prin rotație; c) mai multe **comitete** pentru o serie de probleme importante, precum afacerile externe, apărarea, economia, finanțele, protecția socială a populației, transporturi și comunicații.

82 Alexandru Antonescu, *Tratatul ultimei șanse?*, în "Lumea", Anul XXIX, nr.43(1458), din 24 octombrie 1991, p.9.

83 "România liberă", Anul XLIX, nr.14.564, serie nouă nr.530, vineri 15 noiembrie 1991.

84 "Adevărul", Anul II, nr.532, sâmbătă 16 noiembrie/duminică 17 noiembrie 1991.

85 "Dreptatea", Anul XXII, Seria IV-a, nr.497, vineri-sâmbătă, 15/16 noiembrie 1991.

86 "România liberă", Anul XXXIX, nr.14.590 (serie nouă 556) din 25 decembrie 1991.

La Alma-Ata s-a mai stabilit că în cadrul Comunității Statelor Independente **nu va mai exista o cetățenie unică**, fiecare stat având propria sa cetățenie.

Mihail Gorbaciov, care inițial a dezaprobat hotărârile de la Minsk, unde fuseseră puse bazele Comunității Statelor Independente (acțiune despre care nu fusese consultat de către cele trei republici) a sfârșit prin a-și da demisia, în ziua de 25 decembrie 1991, pe fundalul desăvârșirii procesului de transferare către Rusia a prerogativelor fostei U.R.S.S. Astfel, Rusia a preluat locul de membru permanent al Consiliului de Securitate al O.N.U. pe care îl deținea fosta U.R.S.S.; a preluat controlul asupra serviciului republican de securitate, asupra localurilor ministerelor unionale; a preluat arhivele fostei K.G.B. etc.

La 30 decembrie 1991, la Minsk, s-au întrunit din nou șefii statelor comunitare, cu care prilej au semnat 15 documente comune în domenii de interes reciproc, printre care transporturile, aviația civilă, repartizarea proprietăților sovietice în străinătate și ajutoarelor alimentare, paza frontierelor, cercetarea spațiului cosmic ș.a.

În ceea ce privește **Comunitatea Statelor Independente**, convenită prin înțelegerile de la Minsk, din 8 decembrie 1991 și Alma-Ata din 21 decembrie 1991, considerăm necesar să precizăm că această **ultimă structură reprezintă mai curând o formă de organizație internațională decât un stat federal**, deoarece se mențin numai anumite prerogative politice și militare la nivelul comunității, statele membre dispunând de o largă posibilitate de a participa la viața internațională, inclusiv de a încheia acorduri și legături internaționale. După cum se arată, de altfel, în mod expres, în **Acordul cu privire la crearea Comunității Statelor Independente**, semnat la Minsk, la 8 decembrie 1991, "**Înaltele Părți Contractante vor garanta îndeplinirea obligațiilor internaționale ce decurg pentru ele din tratatele și acordurile fostei U.R.S.S.**" (art.12)⁸⁷. La rândul său, Declarația de la Alma-Ata, din 21 decembrie 1991, precizează și ea că "odată cu înființarea Comunității Statelor Independente, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste își va încheia existența". Membrii Comunității vor garanta "în conformitate cu prevederile lor constituționale, îndeplinirea obligațiilor decurgând din tratatele și înțelegerile fostei U.R.S.S."⁸⁸.

1.1.8.6. Evoluția relațiilor dintre fostele republici sovietice

Între membrii noii comunități s-au manifestat încă de la început puternice divergențe în legătură cu situația forțelor armate convenționale, Rusia susținând ideea unei armate unice a Comunității, plasată sub comandament comun; alte republici, printre care Ucraina, refuzând să accepte ideea de a-și plasa armata - chiar temporar - sub un comandament unic. Divergențele în problemele militare au continuat, manifestându-se și în cadrul **noii întâlniri la nivel înalt** care a avut loc la Minsk, la 14 februarie 1992. Nici cu acest prilej nu s-au putut găsi soluții definitive în legătură cu soarta fostei armate sovietice⁸⁹. Între Rusia și Ucraina au izbucnit puternice controverse în legătură cu flota Mării Negre, care a fost revendicată în mod egal de ambele state. În final, o parte a flotei a rămas sub controlul Comunității, iar o parte sub control ucrainean. Pentru a-și demonstra vocația de putere "riverană" Mării Negre, Rusia a luat inițiativa repunerii în discuție a hotărârii lui N.S.Hrușciov din anii '60 de a transfera Peninsula Crimeea sub controlul Ucrainei. Această propunere a fost contestată de Ucraina, care s-a

⁸⁷ Commission of the European Communities, **European Economy**, Reports and studies, 1993, no.2, p.150.

⁸⁸ *Idem*, p.152.

⁸⁹ Alexandru Antonescu, C.S.I. **Armata unită sub semnul întrebării**, în "Lumea", Anul XXX, nr.8(1475) din 20 februarie 1992, p.7.

pronunțat pentru păstrarea integrității teritoriului său, opunându-se oricăror eventuale restituiri către Rusia sau alte republici.

Trebuie menționat că în legătură cu Crimeea se ridică interesante probleme juridice, deoarece partea rusă a susținut că nu au fost respectate, în 1954, formele procedurale de transfer al acestui teritoriu (pe atunci regiune) de la Federația Rusă către Ucraina, forme prevăzute de Constituția U.R.S.S. care era în vigoare la data respectivă. Astfel, potrivit punctului de vedere exprimat de partea rusă, ar fi fost necesare o Declarație a Sovietului Suprem al Ucrainei, acordul Federației Ruse și, numai pe această bază, o hotărâre a Sovietului Suprem al U.R.S.S. În consecință, situația juridică a Crimeei ar trebui să constituie obiectul unor negocieri între cele două țări, poziție sprijinită de Ministerul de Externe al Federației Ruse⁹⁰.

Disputa juridică dintre Rusia și Ucraina a luat sfârșit prin tratatul încheiat la 28 mai 1997 referitor la împărțirea fostei flote sovietice din Marea Neagră între cele două țări și tratatul din 31 mai 1997 prin care Rusia a recunoscut apartenența Crimeei la Ucraina, dar beneficiind de un statut de autonomie.

Cele patru republici nucleare (Rusia, Ucraina, Belarus și Kazahstan) au acceptat, cel puțin temporar, soluția unui **comandament unic în ceea ce privește armele nucleare**, îndepărtând astfel temerile unor oameni politici din Occident care vedeau în dispariția U.R.S.S. riscul proliferării armelor nucleare în fostele republici componente ale acesteia.

Procesul destrămării U.R.S.S. - proces inevitabil dacă ne gândim la **artificialitatea** modului în care Uniunea a fost constituită și la gravele **neînțelegeri** care s-au manifestat latent timp de decenii, pentru a apare la suprafață odată cu procesul prăbușirii comunismului - lasă nesoluționate o serie de probleme de Drept Constituțional. Dacă prin dispariția U.R.S.S. a devenit de mult caducă orice idee privind o "**constituție unională**", se cer în schimb a fi clarificate o serie de probleme ale conviețuirii statelor ce făceau parte din fosta U.R.S.S. Nu sunt încă suficient de clare **contururile raporturilor economice, situația cetățeniei** (sau a dublei cetățenii) pentru unii din resortisanții fostei U.R.S.S., modul concret în care se va face **preluarea activului și pasivului** fostei Uniuni Sovietice, situația forțelor armate etc. Este cert că toate **constituțiile statelor** ce fac parte din Comunitatea Statelor Independente - sau majoritatea lor - vor trebui să fie revizuite cu timpul, deoarece fuseseră adoptate în epoca anterioară. Este necesar să fie perfectată o rețea de **acorduri** de colaborare între republici, să se stabilească pe de o parte modalitățile de colaborare cu țările care au ieșit definitiv din Comunitate (republicile baltice), cât și cu cele care acceptă o **participare limitată**. Trebuie observat că nici profilul Comunității Statelor Independente nu a fost pe deplin conturat nici până astăzi, el urmând să fie definitivat prin găsirea unor forme și modalități de cooperare care să satisfacă interesele republicilor, să soluționeze probleme juridice dificile și care să excludă pentru totdeauna orice tendințe "hegemoniste" din partea unora sau altora din parteneri.

1.1.8.7. Integrarea fostelor republici sovietice în viața internațională

O analiză a evoluțiilor survenite atestă faptul că integrarea fostelor republici sovietice în ordinea juridică internațională s-a produs în mod diferențiat. Ucraina și Belarusia beneficiau încă de la terminarea celui de al doilea război mondial de statutul de state independente, când au devenit membre ale O.N.U.⁹¹. Pentru aceste state nu se punea deci problema de a **redobândi o personalitate**

⁹⁰ *Diplomaticeskii Vestnik*, no.4-5, 29 februarie-15 martie 1992, p.61.

⁹¹ Așa cum se arată în **Declarația cu privire la suveranitatea Ucrainei**, adoptată de Sovietul Suprem al R.S.S.Ucraina la 16 iulie 1990, "R.S.S.Ucraina, ca subiect de drept internațional va întreține relații directe cu alte state, va încheia

internațională pe care o aveau. În schimb, pentru alte foste republici sovietice a fost necesară acceptarea lor de către comunitatea internațională ca **membre ale O.N.U.**, după ce au semnat în prealabil declarații de acceptare a obligațiilor prevăzute în Cartă. Astfel, au devenit membre ale O.N.U. cu titlu individual următoarele republici foste sovietice: Armenia (la 2 martie 1992), Azerbaidjan (la 2 martie 1992), Georgia (la 31 iulie 1992), Kazahstan (la 2 martie 1992), Kirghistan (la 2 martie 1992), Letonia (la 17 septembrie 1991), Lituania (la 17 septembrie 1991), Moldova (la 2 martie 1992), Tadjikistan (la 2 martie 1992), Turkmenistan (la 2 martie 1992) și Uzbekistan (la 2 martie 1992).

Este de remarcat însă că spre deosebire de practica fostelor republici iugoslave, care s-au prevalat - pentru a asigura continuitatea unor angajamente internaționale - de semnarea și ratificarea unor tratate de către statul precesor, **fostele republici sovietice, au înțeles să devină parte la o serie de înțelegeri internaționale prin aderare, fără a se prevala de semnătura fostei Federații sovietice.** Așa, de pildă, Letonia a devenit parte, la 14 aprilie 1992, prin aderare la Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale; Lituania a aderat la acest instrument internațional la 20 noiembrie 1991, iar Estonia la 21 octombrie 1991. Azerbaidjan a aderat la 13 august 1992 la Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. Moldova a aderat la 26 ianuarie 1993 la Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor etc. Spre deosebire, deci, de statele aparținând fostei Federații iugoslave, fostele republici sovietice au înțeles încă de la bun început să devină **părți în nume propriu** la o serie de angajamente internaționale, tocmai din dorința de a sublinia noua lor suveranitate.

Referindu-ne la marele număr de tratate la care era parte fosta Uniune Sovietică, trebuie să precizăm că printr-o înștiințare din 24 decembrie 1991 Președintele Federației Ruse a notificat Secretarului General al O.N.U. că pe viitor calitatea de membru în O.N.U. a fostei U.R.S.S. va fi continuată de Federația Rusă. Ulterior, Guvernul Federației Ruse a informat Secretarul General că **Federația Rusă își menține întreaga responsabilitate pentru toate drepturile și obligațiile U.R.S.S. decurgând din Carta O.N.U. și tratatele multilaterale depuse la Secretarul General, solicitând ca numele "Federația Rusă" să fie folosit peste tot în cadrul Națiunilor Unite în locul denumirii de "U.R.S.S."** În legătură cu acest aspect mai trebuie menționat că nu a fost pusă în discuție de nimeni participarea Federației Ruse ca stat succesor al fostei U.R.S.S. în organele O.N.U. - inclusiv calitatea sa de membru permanent al Consiliului de Securitate - și de **parte** la toate înțelegerile internaționale la care figura fosta U.R.S.S. De notat însă că în ceea ce privește calitatea Federației Ruse de succesoare a fostei federații, aceasta a suscitat dificultăți în special în ce privește repartitia bunurilor aparținând fostei federații și prevalența unor drepturi patrimoniale.

În principiu, printr-un acord semnat la Minsk la 30 decembrie 1991, fostele republici sovietice au fost de acord cu constituirea unui **Consiliu al federației**, precum și cu principiul că, în ceea ce privește proprietatea în străinătate a fostului stat sovietic, fiecare republică are dreptul la o cotă parte "fixată în mod just". În acest scop, o **Comisie de stat** încerca să definească criteriile de repartizare.

Nu mai puțin importante pentru soluționarea acestor complexe probleme sunt și tratatele încheiate de Rusia cu unele foste republici sovietice în care se precizează regimul proprietății unei părți pe teritoriul celeilalte, reorganizarea relațiilor bilaterale, dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile

tratate cu acestea, va face schimb de reprezentanți diplomatici, consulari și comerciali, va lua parte la activitatea organizațiilor internaționale, în măsura necesară pentru a asigura în mod efectiv interesele naționale ale Republicii în sfera politică, economică, ecologică, informațională, științifică, tehnică, culturală și sportivă" (*European Economy*, p.123).

aparținând fostei armate sovietice etc.⁹², enunțându-se de regulă principiul negocierii unor soluții în problemele referitoare la succesiune⁹³.

1.1.8.8. Noile evoluții politice în Rusia.

Așa cum s-a arătat în paragrafele precedente, criza fostei U.R.S.S. în perioada anilor '90 a dus la afirmarea tot mai puternică a republicilor unionale în detrimentul structurilor federative. De altfel, încă la referendumul din 17 martie 1991, majoritatea republicilor unionale votaseră pentru transformarea U.R.S.S. într-o federație de republici egale în drepturi (Uniunea Republicilor Sovietice Suverane).

Prăbușirea regimurilor comuniste din Europa de răsărit, dizolvarea C.A.E.R. și a Tratatului de la Varșovia au accentuat tot mai puternic procesul dizolvării fostelor structuri de putere ale U.R.S.S. Rusia, principala republică unională din componența U.R.S.S., a adoptat în noiembrie 1990 o **Declarație de suveranitate**, iar în alegerile generale din iunie 1991, Boris Elțin a fost ales, prin vot universal, Președintele acestei republici. Eșecul puciului organizat de forțele conservatoare în august 1991 împotriva lui Gorbaciov a întărit poziția forțelor reformatoare. P.C.U.S. a fost interzis, iar republicile unionale și-au proclamat independența. Ele au stabilit, pe bază de acorduri, noi relații între ele, ca succesoare ale fostei U.R.S.S. - care și-a încetat oficial existența la 25 decembrie 1991⁹⁴.

Desprinderea fostelor republici unionale din structurile federale nu a fost însă un proces lipsit de dificultăți. În majoritatea republicilor au avut și au încă loc confruntări între forțele democratice și cele conservatoare. În Rusia, după ce președintele Elțin l-a desemnat în fruntea Guvernului pe Viktor Cernomârdin și a adoptat o politică de reforme, s-au înregistrat puternice confruntări între Președinte și Guvern pe de o parte, și Parlamentul conservator, condus de Ruslan Hasbulatov, căruia i se raliase și vicepreședintele de atunci, Alexandr Ruțkoi. Un referendum, desfășurat la 25 aprilie 1993, a aprobat însă cu 58,7% poziția și politica președintelui Elțin. Ca urmare a ascuțirii confruntărilor între reformiști și conservatori, printr-un Decret prezidențial au fost dizolvate, la 21 septembrie 1993, Congresul Deputaților Poporului și Sovietul Suprem, stabilindu-se o nouă consultare electorală pentru 11-12 decembrie 1993. Parlamentul a refuzat însă să accepte Decretul prezidențial pe care l-a declarat nul, proclamându-l pe Alexandr Ruțkoi președinte al Rusiei care, la rândul său, îl destituie pe Elțin și pe o serie de membri ai Guvernului. Confruntarea dintre cele două tabere amenința să se transforme într-un conflict armat, conducătorii Parlamentului care au ocupat propria clădire chemând populația Moscovei la ocuparea Kremlinului. Intervenția în forță a armatei și a trupelor Omon a dus la arestarea lui Hasbulatov și Ruțkoi și la preluarea pozițiilor deținute de rebeli⁹⁵.

Noua Constituție a Rusiei, aprobată prin referendum la 12 decembrie 1993 cu 60% din voturi, a creat un nou cadru pentru activitatea politică și statală. Alegerile parlamentare desfășurate în aceeași zi cu referendumul pentru aprobarea noii Constituții nu au reușit însă să stabilească un raport clar între forțele politice.

⁹² Menționăm, de pildă, art.9 din **Tratatul dintre Rusia și Armenia**, semnat la Moscova, la 29 decembrie 1991 (Diplomaticeskii Vestnik, no.2-3, 31 ianuarie-15 februarie 1992, p.20), **Comunicatul cu privire la convorbirile dintre delegațiile guvernamentale ale Federației Ruse și Republicii Letone**, semnat la Riga, la 1 februarie 1992 (Diplomaticeskii Vestnik, no.4-5, 29 februarie-15 martie 1992, p.33).

⁹³ **Tratatul dintre R.S.F.S.R. și R.S.S.Ucraina**, semnat la Kiev, la 19 noiembrie 1990. art.9 alin.(3) (Sovetskii jurnal mejdunarodnogo prava, 1991, nr.1, p.133).

⁹⁴ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, Nicolae Șteflea, **Statele lumii. Mică Enciclopedie**, ediția VI-a, Cuvânt înainte: Mircea Malița, Editura Meronia, București, 1995, p.292.

⁹⁵ *Idem*, p.473.

Pe plan extern, Rusia a aderat la 22 iunie 1994 la **Parteneriatul pentru pace** și a încheiat retragerea trupelor sale din Germania, Estonia și Letonia. Cu toate acestea, secesiunea proclamată de Republica Autonomă Cecenia (parte componentă a Rusiei, care își proclamase în 1991 în mod unilateral independența față de Moscova alegându-l ca președinte pe generalul Djohar Dudaev) a creat serioase dificultăți. Începând din anul 1994 izbucnește un adevărat război în această republică, între forțele armate ruse și forțele cecene. În martie 1995, Generalul Dudaev a abandonat, după lupte grele, capitala Groznîi, dar luptele au continuat în zonele muntoase ale Republicii Cecene. În iunie 1996, președintele Elțin a semnat un decret potrivit căruia retragerea trupelor ruse din Cecenia - solicitată de opinia publică - urmează să se încheie până la data de 1 septembrie 1996.

După alegerile pentru Duma de Stat din 17 decembrie 1995 care au confirmat victoria stângii, atribuind Partidului Comunist 160 de locuri din 450⁹⁶, alegerile prezidențiale din 17 iunie 1996 au oferit prilejul unei noi confruntări între forțele politice. Principalii protagoniști ai confruntării electorale au fost Boris Elțin, președintele reformator, și Ghennadi Ziuganov, candidatul Partidului Comunist, care își propusese, printre altele, "reînființarea celulelor de partid din întreprinderi" și refacerea fostei U.R.S.S. Printre candidați la funcția supremă în stat s-au numărat, de asemenea, Grigori Iavlinski, reformator, susținut de coaliția Iabloko ("Mărul"), generalul Alexandr Lebed, fostul comandant al Armatei a 14-a din Transnistria, naționalistul Vladimir Jirinovski, adept al restabilirii prestigiului și dominației puterii rusești, și Mihail Gorbaciov, ultimul președinte al U.R.S.S.

Primul tur de scrutin i-a situat în fruntea candidaților pe Boris Elțin, cu 34,80% din voturi, și pe Ghennadi Ziuganov, cu 32,31%⁹⁷. Au mai obținut 14,38% generalul Lebed, 7,42% Grigori Iavlinski și 5,97% Vladimir Jirinovski.

Al doilea tur de scrutin s-a desfășurat la 3 iulie 1996. Victoria a revenit lui Boris Elțin cu 38.936.208 voturi (53,70%), în timp ce Ghennadi Ziuganov a obținut numai 29.301.089 voturi (40,41%). S-au mai înregistrat 3.543.642 voturi (4,86%) împotriva ambilor candidați, iar prezența la vot se consideră că ar fi fost de 73.000.000 alegători (67%)⁹⁸.

Victoria obținută de președintele Elțin în cel de al doilea tur de scrutin s-a datorat, printre altele, sprijinului obținut de doi dintre foștii săi contracandidați - Iavlinski și Lebed; acesta din urmă a fost de altfel numit imediat, după primul tur de scrutin, secretar al Consiliului Securității Naționale. Potrivit comentariilor de presă, generalului Lebed - promovat în această nouă funcție - i se atribuie îndepărtarea din conducerea militară sovietică a trei generali, considerați "duri": Pavel Graciov, fost ministru al apărării, Alexandr Korjakov, șeful gărzii prezidențiale, și Barsukov, șeful Serviciului de Securitate.

Coexistența președintelui Boris Elțin cu un Parlament dominat de forțele de stânga a creat însă serioase probleme de coabitare, pentru soluționarea cărora, după cum vom arăta în partea finală a acestui capitol (I.1.9.10), au fost preconizate chiar anumite modificări constituționale. Însuși președintele a demisionat, în final, din motive de sănătate, la 31 decembrie 1999, desemnându-și succesorul în persoana lui Vladimir Putin.

Vladimir Putin a devenit inițial președinte interimar al Rusiei, la 31 decembrie 1999, pentru ca la alegerile prezidențiale anticipate din 26 martie 2000 să fie ales cu o majoritate de 52,5% din voturile exprimate. El a fost reales în martie 2004, dispunând de un sprijin al majorității deputaților din Duma de Stat.

96 "Adevărul" nr.1754, joi 28 decembrie 1995.

97 "Adevărul" nr.1896, marți 18 iunie 1996.

98 "Adevărul" nr.1911, vineri 5 iulie 1996.

1.1.9. Constituția Federației Ruse

Actuala Constituție a Federației Ruse reprezintă rezultatul unui atent proces de elaborare, influențat, desigur, de transformările survenite în viața politică și de confruntarea diferitelor tendințe care s-au manifestat în Rusia după prăbușirea sistemului comunist. Parlamentul rus ales în 1990 cuprindea încă un număr foarte mare de **"aparatchiki"** (oameni legați de fostul regim), ca și numeroși **"nehotărâți"**, atașați mai curând ideilor conservatoare decât principiilor noi. Pentru aceste considerațiuni nu au putut fi încheiate la timp lucrările **Comisiei Constituționale** - ce fusese constituită de Parlament - și care trebuiau să se finalizeze în toamna anului 1991, la cea de a V-a sesiune a Congresului Deputaților din Rusia. Lucrările Comisiei Constituționale nefiind încheiate, s-a amânat depunerea proiectului de Constituție pentru cea de a VI-a sesiune, ce urma să aibă loc în primăvara anului 1992. Deputații s-au trezit atunci sesizați cu trei proiecte, dintre care numai unul avea valoarea unui text oficial și care fusese pregătit de Comisia Constituțională, sub conducerea lui **Oleg Rumianțev**. Proiectul respectiv, care se inspira dintr-o logică semi-prezidențială, conferea importante puteri președintelui ales prin sufragiu universal și reducea rolul Parlamentului până la rolul unui organ mai curând consultativ decât legislativ. Un asemenea proiect a stârnit nemulțumirea parlamentarilor ruși, care își vedeau redus rolul, iar președintele Parlamentului, **Ruslan Hasbulatov**, a adoptat de atunci o atitudine ostilă față de acest proiect. Chiar **Boris Elțin**, la timpul respectiv, oficial președinte al Comisiei Constituționale, l-a găsit ca fiind **"prea socialist"**. Președintele Elțin prefera un alt proiect, întocmit de unul dintre consilierii săi cei mai apropiați, **Serghei Șakrai**, orientat după sistemul constituțional american. Cel de al treilea proiect, **"Proiectul Sobciak"**, elaborat în numele Mișcării pentru reforme democratice, se inspira din ideile lui **Andrei Saharov**, preconizând o republică parlamentară ce dispunea de largi posibilități de control asupra executivului.

Cu prilejul celei de a VI-a sesiuni a Congresului Deputaților Poporului s-au purtat aprige discuții în jurul celor trei proiecte: proiectele neoficiale au fost refuzate de la bun început ca bază de discuție, iar proiectul oficial a fost amânat din nou pentru sesiunea de toamnă. În aceste condiții, președintele Elțin - care pronunțase o cuvântare dură în cadrul Congresului - a apreciat că singura formulă posibilă ar fi dizolvarea Parlamentului existent și supunerea Constituției pentru aprobare poporului, prin referendum. O asemenea măsură presupunea însă, potrivit legislației existente atunci în Rusia, adeziunea unui milion de cetățeni față de un anumit proiect. Mai multe organizații, printre care Mișcarea pentru reforme democratice și Rusia democratică, s-au oferit să sprijine campania de colectare a semnăturilor necesare.

Autoarea franceză **Hélène Carrère d'Encausse** apreciază că exista o largă convergență de opinii pentru a impune o nouă constituție peste capul parlamentarilor de atunci. Era știut că parlamentarii ruși din 1990 nu voiau să renunțe la vechile lor privilegii, deoarece proiectul Șakrai, sprijinit de Elțin, reducea rolul parlamentarilor, în timp ce proiectul Sobciak ar fi încurajat alegerea unor deputați de tendințe democratice. La aceasta se adăugau și alte împrejurări, ca de pildă neîncrederea existentă între adepții diferitelor curente ce reprezentau tendințele democratice, ca și urgența măsurilor de reforme ce puneau puteri sporite la dispoziția președintelui, pentru a putea asigura tranziția de la regimul totalitar la democrație și a înfrânge opoziția forțelor conservatoare⁹⁹.

Constituția Federației Ruse, adoptată de **"poporul multinațional al Federației Ruse"** la 12 decembrie 1993, consacră în preambulul său respectul pentru memoria înaintașilor care au transmis dragostea față de patrie, credința în bine și dreptate, pentru statalitatea independentă a Rusiei și bazele ei

⁹⁹ A se vedea, pentru dezvoltări, **Hélène Carrère d'Encausse, Victorieuse Russie**, Fayard, Paris, 1992, p.345 și urm.

de nezdruccinat, arătând că ea își propune să asigure prosperitatea și înflorirea Rusiei, ca o conștientizare a răspunderii pentru generația actuală și cele viitoare, ca parte a comunității mondiale.

1.1.9.1. Bazele orânduirii constituționale

În Partea I, capitolul I, consacrat bazelor orânduirii constituționale, se stipulează că "Federația Rusă este un stat democratic federativ de drept, cu formă republicană de conducere". Tot aci se face precizarea că denumirea de "Federația Rusă" și "Rusia" sunt sinonime (echivalente). Se mai arată că valoarea supremă în Rusia o constituie omul, drepturile și libertățile sale, iar respectarea și apărarea acestor drepturi și libertăți reprezintă o obligație a statului. Purtătorul suveranității și unicul izvor al puterii în Rusia este poporul ei multinațional, care nemijlocit și prin organele puterii de stat și ale autoconducerii locale înfăptuiește această putere. Referendumul și alegerile libere constituie expresia supremă directă a puterii poporului, putere care nu poate fi uzurpată de nimeni, acapararea sau uzurparea puterii fiind pedepsite prin legea federală.

În ceea ce privește aspectele privitoare la suveranitate, art.4 precizează, la pct.1-3, că suveranitatea se extinde asupra întregului teritoriu al Federației Ruse, Constituția federației și legile federale având supremație pe întreg teritoriul federației, teritoriu a cărui integritate și intangibilitate este garantată.

Structura Federației Ruse include republici, ținuturi, regiuni, orașe de importanță federală, regiuni autonome, districte autonome - subiecți egali în drepturi ai Federației Ruse. Republica (statul) are Constituția și legislația sa; ceilalți subiecți au statutul și legislația lor. Această structură se întemeiază pe integritatea statului și pe unitatea puterii de stat.

Delimitarea subiecților aflați sub administrare și a mandatelor între organele puterii de stat ale Federației și cele ale subiecților săi se efectuează ținându-se seama de egalitatea în drepturi și autodeterminarea popoarelor în cadrul Federației. În raporturile dintre ei precum și în relațiile cu organele federale ale puterii de stat, toți subiecții sunt egali în drepturi.

Un aspect important este cel privitor la **cetățenia Federației ruse**, care se obține și încetează potrivit legii federale; toți cetățenii Federației se bucură de drepturi și libertăți și poartă răspunderi egale, astfel cum sunt ele prevăzute de Constituția Federației Ruse. Potrivit alin.3 al art.6, "**Cetățeanul Federației nu poate fi lipsit de cetățenia sa sau de dreptul de a o schimba**". Federația Rusă fiind un stat social, politica sa vizează crearea condițiilor pentru o viață demnă și dezvoltarea liberă a omului. Munca și sănătatea oamenilor sunt ocrotite. Prin lege se stabilește o limită minimă a plății muncii, se asigură sprijinul statului pentru familie, pentru părinți și copii, pentru invalizi, vârstnici, pentru aceștia din urmă fiind prevăzute pensii, ajutoare de stat și alte garanții de protecție socială.

În ceea ce privește **proprietatea**, Constituția Federației Ruse recunoaște și apără în mod egal proprietatea privată, de stat, municipală, precum și alte forme de proprietate. De asemenea, sunt garantate unitatea spațiului economic, libera circulație a mărfurilor, serviciilor și a mijloacelor financiare, sprijinirea concurenței și libertatea activităților economice. Pământul și alte resurse naturale se pot afla - potrivit legii fundamentale - în proprietatea privată, de stat, municipală sau în alte forme de proprietate, ele fiind garantate ca bază a vieții și activității popoarelor Federației.

Puterea de stat în Federația Rusă se înfăptuiește pe baza separării ei în **legislativă, executivă și judecătorească**, organele fiecărei puteri fiind de sine stătătoare. Puterea este exercitată de Președintele Federației Ruse, de Adunarea Federală (Consiliul Federației și Duma de Stat), de Guvernul Federației Ruse și instanțele judecătorești ale Federației. În cadrul componentelor Federației, puterea se înfăptuiește de către organele create de aceștia.

Autoconducerea locală este garantată de Constituție, fiind o formă de exercitare a puterii de sine stătătoare, dar nu face parte din sistemul organelor puterii de stat.

Pe plan politic, potrivit art.13, în Federația Rusă este recunoscut **pluralismul ideologic**, cu precizarea că nu există o ierarhizare a partidelor politice și nici stabilirea unei anumite ideologii de stat sau obligatorie. De asemenea, sunt recunoscute **pluralismul politic** și **multipartidismul**, cu mențiunea că toate organizațiile și uniunile sociale sunt egale în fața legii. Totodată se interzic crearea și activitatea unor uniuni sau organizații al căror scop și acțiune ar fi acelea de a schimba prin forță orânduirea constituțională și de a aduce atingere integrității Federației Ruse, de a submina securitatea statului, de a crea formațiuni înarmate sau care ar genera vrajbă socială, rasială, națională sau religioasă.

Art.14 stabilește că Federația Rusă este un stat laic și că nici o religie nu se poate impune ca religie de stat sau obligatorie, iar uniunile religioase sunt separate de stat și egale în fața legii.

Consacrând supremația Constituției federale, se statuează că aceasta are acțiune directă și se aplică pe întreg teritoriul Federației, nici o altă constituție sau lege neputând să contravină acesteia. Consacrând caracterul de largă generalitate și obligativitatea Constituției și legislației federale - acestea trebuind să fie respectate de organele puterii de stat, organele autoconducerii locale, persoanele oficiale, cetățeni și uniunile lor - se stabilește totodată principiul publicării acestora în mod oficial; actele normative nepublicate nu se aplică.

Principiile și normele general recunoscute pe plan internațional reprezintă o parte constitutivă a sistemului de drept al Rusiei; în caz de neconcordanță între dispoziții legislative ale Rusiei și dispoziții cuprinse în tratatele internaționale la care aceasta este parte, se aplică regulile din tratatele internaționale, care au prioritate.

1.1.9.2. Drepturile și libertățile omului și cetățeanului

1.1.9.2.1. Drepturile cetățenilor

Un amplu capitol (II) al Constituției Federației Ruse este consacrat drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, care sunt recunoscute și garantate în conformitate cu principiile dreptului internațional general acceptate. Principalele drepturi și libertăți ale omului sunt inalienabile și sunt inerente omului (de la naștere), dar înfăptuirea lor nu trebuie să încalce drepturile și libertățile altor persoane. Constituind un obiect de preocupare al tuturor organelor și instituțiilor statului, drepturile și libertățile omului sunt apărute și asigurate și de către justiție.

Egalitatea în fața legii este garantată de stat tuturor persoanelor, indiferent de sex, rasă, origine, situație materială și oficială, domiciliu, religie, convingeri, apartenență la uniuni sau de alte situații, fiind interzisă orice limitare bazată pe asemenea motive. Potrivit dispozițiilor constituționale, bărbatul și femeia au drepturi și libertăți egale și posibilități egale de a le exercita.

Cum este și firesc, primul și cel mai important drept al omului este **dreptul la viață** (până la abolirea ei, pedeapsa cu moartea putea fi stabilită de legea federală în mod excepțional, pentru crime deosebit de grave, cu condiția de a se acorda celui vinovat dreptul de a fi judecat de un complet cu participarea juraților), **dreptul la demnitatea persoanei**, **abolirea torturii, violenței și tratamentelor sau pedepselor crude** sau care înjosesc demnitatea umană. Potrivit art.21 pct.2 din Constituție, "Nimeni nu poate fi supus unor experimente medicale, științifice sau de alt fel fără acordul său benevol".

Printre drepturile principale ale cetățenilor sunt prevăzute **dreptul la libertate și inviolabilitatea persoanei**, precizându-se că arestul, arestul sub pază și detenția sub stare de arest sunt permise numai pe baza hotărârii judecătorești. În lipsa unei asemenea hotărâri, persoana asupra căreia planează suspiciunea că a comis o faptă penală nu poate fi reținută decât pentru cel mult 48 de ore.

Sunt inserate, cu garanțiile corespunzătoare, **dreptul la inviolabilitatea vieții private, secretul personal și de familie, apărarea cinstei și bunului renume, dreptul la secretul corespondenței, convorbirilor telefonice, al comunicărilor poștale, prin telegraf etc.** (limitarea acestui drept fiind permisă numai pe baza unei hotărâri judecătorești). În art.24 din Constituție se face precizarea că "strângerea, păstrarea, folosirea și difuzarea informațiilor despre viața particulară a unei persoane nu sunt admise fără acordul acesteia".

Este prevăzut și **dreptul la inviolabilitatea domiciliului**, ca și dreptul de a-și defini liber și arăta apartenența națională, **dreptul de a folosi limba maternă, de liberă alegere a limbii de comunicare, educație, studiu și creație.** Cât privește libera deplasare a persoanelor și alegerea reședinței, aceasta este posibilă pe teritoriul Federației, iar dacă o persoană pleacă în afara granițelor, ea se poate întoarce fără nici un fel de opreliște în Federația Rusă.

În art.28-31 inclusiv, sunt menționate **libertatea conștiinței, a credinței religioase, a convingerilor, libertatea gândirii și cuvântului**, fiind interzisă propaganda sau agitația care provoacă ură și dușmănie socială, de rasă, națională sau religioasă. De asemenea, se mai precizează că nimeni nu poate fi constrâns să-și exprime părerile și convingerile, sau să renunțe la ele. Problemele care constituie secret de stat și la care, deci, nu au acces toate persoanele, sunt stabilite de legea federală. Este consacrată **libertatea presei și interzicerea cenzurii**, ca și garantarea dreptului la libera asociere, inclusiv a dreptului salariaților de a crea sindicate care să le apere interesele, ca și **dreptul de întrunire pașnică, fără arme**, precum și de a organiza **adunări, mitinguri, marșuri și pichete.**

Participarea cetățenilor Federației la conducerea treburilor statului se poate înfăptui atât în mod direct, cât și prin reprezentanți. Cetățenii au dreptul de a alege și de a fi aleși în organele puterii de stat și în organele autoconducerii locale, precum și de a participa la referendum. Acest drept nu poate fi exercitat de cei lipsiți de capacitatea de exercițiu (declarați ca atare prin hotărâre judecătorească), precum și de cei aflați în detenție în baza unei sentințe judecătorești.

Cetățenii Federației Ruse au **acces egal la serviciile de stat**, ca și de a participa la **procesul justițiar.** Ei se pot adresa individual, precum și în mod colectiv, organelor puterii de stat și organelor autoconducerii locale. Este recunoscut **dreptul la folosirea liberă a capacităților și averii** fiecăruia în activități antreprenoriale și în alte activități care nu sunt interzise de lege. Activitatea economică ce vizează monopolizarea sau concurența neloială nu sunt însă permise.

Art.35 consacră **dreptul la proprietatea privată**, care este apărat de lege, precum și dreptul la moștenire. Lipsirea cuiva de avere sau de patrimoniu se poate face numai în temeiul unei hotărâri judecătorești sau pentru cauză de utilitate publică, cu prealabilă și justă despăgubire. Proprietatea asupra pământului aparține atât cetățenilor cât și asociațiilor, care pot dispune de el așa cum doresc, cu condiția să nu aducă prejudicii mediului înconjurător și să nu încalce drepturile și interesele legitime ale altor persoane și asociații.

Cât privește **problemele de muncă**, art.37 dispune că "munca este liberă", ceea ce se traduce prin dreptul pe care îl are fiecare de a dispune liber de capacitățile sale, de a munci, de a-și alege felul de activitate și profesiunea. **Munca forțată este interzisă.** În domeniul muncii se cere ca problemele de securitate și igienă, dreptul la recompensă a muncii, să fie realizate fără nici o discriminare și cu respectarea limitelor minime ale retribuirii muncii stabilite de legea federală și dreptul de ocrotire

împotriva șomajului. Referitor la eventualele litigii de muncă - individuale sau colective - sunt prevăzute mijloacele pentru soluționarea lor, inclusiv **dreptul la grevă**. Corelativ dreptului la muncă se prevede și **dreptul la odihnă - durata zilei de muncă, zilele de odihnă și de sărbătoare, concediul anual de odihnă etc.**

Problema familiei este, de asemenea, prezentă în Constituția federală, art.38 precizând că "maternitatea și copilăria, familia, se află sub protecția statului". Dacă pct.2 al acestui articol stabilește că grija față de copii, educarea lor, constituie un drept egal și o obligație a părinților, pct.3 precizează în mod corelativ: **"copiii care au depășit vârsta de 18 ani și sunt apti de muncă trebuie să se îngrijească de părinții inapți de muncă"**.

Consecința firească a garantării libertății muncii este garantarea asigurării sociale pentru vârstă, boală, invaliditate, pierderea celui care îl întreține, pentru educarea copiilor etc.

Art.40 din Constituție consacră **"dreptul la locuință"** (art.41), **la ocrotirea sănătății și la ajutor medical**, făcându-se precizarea că "ascunderea de către persoana oficială a faptelor și condițiilor care crează pericole pentru viața și sănătatea oamenilor atrage pentru aceasta răspunderea în conformitate cu legea federală". Dreptul la un mediu ambiant favorabil, la informația corectă despre starea acestuia și la compensarea daunelor provocate sănătății sau averii sale prin delict ecologice este acordat fiecărei persoane (art.42).

Dreptul la învățătură. Cât privește dreptul la învățătură, prin Constituție este garantat accesul general și gratuitatea învățământului preșcolar, a celui general de bază și mediu, profesional, în instituții de învățământ de stat sau municipal și în întreprinderi. Învățământul general de bază este obligatoriu. Pentru celelalte forme, accesul este condiționat de promovarea unui concurs de admitere.

Proprietatea intelectuală este ocrotită de lege, ca și garantarea libertății de creație literară, artistică, științifică, tehnică și de orice fel. Participarea la viața culturală și folosirea instituțiilor culturale, precum și accesul la valorile culturale, constituie drepturi ale cetățenilor, în timp ce îngrijirea moștenirii istorice și culturale, conservarea monumentelor istorice și de cultură, este o obligație constituțională.

În ceea ce privește **apărarea drepturilor și libertăților omului**, potrivit Constituției federale orice persoană se poate adresa organelor justiției pentru a-și realiza drepturile și libertățile. Pot fi atacate în justiție hotărârile, acțiunile și inacțiunile organelor puterii de stat, organelor autoconducerii locale, uniunilor sociale și ale persoanelor civile. Posibilitatea de a se adresa organelor internaționale pentru apărarea drepturilor și libertăților este admisă numai după epuizarea tuturor mijloacelor interne.

Accesul la justiție al cetățenilor este garantat și asigurat atât cu privire la cercetarea cauzei, cât și la desemnarea judecătorului competent, participarea juraților, asistența juridică - inclusiv asistență juridică gratuită în cazurile expres prevăzute de lege -, arestarea, detenția sub pază, prezentarea materialului acuzator etc. Persoana inculpată este considerată nevinovată până când se dovedește vinovăția sa prin hotărâre judecătorească, ea neputând fi obligată să-și dovedească nevinovăția. Nimeni nu poate fi condamnat în mod repetat pentru una și aceeași faptă; fiecare condamnat are dreptul de a folosi căile de atac, precum și dreptul de a cere grațiere sau micșorarea pedepsei. Obligația de a depune mărturie împotriva unor persoane precis determinate de lege nu operează.

Art.52-53 se referă la daunele suferite de pe urma delictelor și abuzurilor de putere. Constituția federală consfințește și caracterul neretroactivității legilor.

Art.55 din Constituție precizează că enumerarea drepturilor și libertăților nu poate fi interpretată în nici un caz ca o negare sau diminuare a altor drepturi și libertăți general recunoscute. Limitarea drepturilor și libertăților poate avea loc numai printr-o lege federală, în măsura în care este vorba de

apărarea bazelor constituționale, de cerințele apărării moralității, sănătății, drepturilor și intereselor legitime ale altor persoane, de asigurarea apărării țării și securității statului, dar asemenea restricții pot opera numai pe un termen limitat.

1.1.9.2.2. Obligațiile cetățenilor

În ce privește obligațiile cetățenilor, acestea privesc taxele și impozitele stabilite prin lege, protejarea și conservarea naturii și bogățiilor naturale, apărarea patriei (serviciul militar poate fi înlocuit, în cazuri bine determinate, cu un serviciu alternativ civil).

Cetățenii Federației nu pot fi expulzați sau predați spre a fi judecați în alte state. Constituția recunoaște posibilitatea dublei cetățenii. Străinii și apatrizii se bucură de drepturi și au obligații în Federația Rusă, mai puțin cele stabilite de legea federală, ea referindu-se numai la cetățenii Federației.

1.1.9.3. *Structura federativă*

Art.65 enumeră subiecții Federației Ruse și anume: republici, ținuturi, regiuni, districte - al căror statut este definit de Constituția federală și de constituțiile fiecărei republici. Se precizează că teritoriul Federației este alcătuit din teritoriile subiecților săi, din apele interioare, marea teritorială și spațiul aerian corespunzător, precum și din platoul continental, zona economică de excepție a Federației Ruse fiind definită prin lege federală și normele dreptului internațional. Schimbarea granițelor între subiecții Federației se poate face numai cu acordul lor reciproc.

Art.68 stabilește că **limba de stat** pe întregul teritoriu al federației este limba rusă. Limbile republicilor pot fi folosite împreună cu limba de stat a Federației Ruse, în organele puterii de stat, organele autoconducerii locale, instituții de stat etc., popoarelor federației fiindu-le garantat dreptul de a-și păstra limba maternă.

În competența Federației Ruse intră: adoptarea și schimbarea Constituției și a legilor federale precum și controlul asupra respectării lor; structura federativă și teritoriul federației; reglementarea și apărarea drepturilor și libertăților omului; cetățenia și drepturile minorităților naționale; stabilirea sistemului organelor puterii legislative, executive și judecătorești, organizarea activității lor, formarea organelor federale ale puterii de stat; proprietatea federală și administrarea ei; stabilirea bazelor politicii federale și a programului federal în domeniul dezvoltării statale, economice, ecologice, sociale, culturale și naționale; stabilirea bazelor juridice ale pieței unice; reglementările financiar-valutare, de credit și valoare, emisiunea de monedă, bazele politicii de prețuri; serviciile federale economice, inclusiv băncile federale; bugetul federal, impozitele și taxele federale, fondurile federale pentru dezvoltare regională; sistemele energetice, energia nucleară, transportul, căile de comunicație, informația și comunicațiile, activitățile în Cosmos; politica externă și relațiile internaționale ale Federației Ruse; problemele războiului și păcii; relațiile economice ale Federației Ruse; apărarea și securitatea (producția de apărare, definirea căilor de vânzare și cumpărare a armamentului, muniției, tehnicii militare și a altor bunuri militare, producția de substanțe otrăvitoare, narcotice și normele folosirii lor); problemele teritoriale (granițe, marea teritorială, spațiul aerian, zona economică exclusivă, platoul continental); organizarea sistemului judecătorec, a Procuraturii; adoptarea legislației penale, de procedură penală și de executare a pedepselor; amnistia și grațierea; cetățenia; problemele proprietății intelectuale; instituirea de distincții; serviciul de stat federal etc.

Subiecții Federației Ruse dispun de întreaga putere de stat, mai puțin ceea ce intră în competența Federației. Între subiecții Federației nu se pot stabili frontiere vamale, taxe, impozite și orice alte

obstacole care împiedică libera circulație a mărfurilor, serviciilor și mijloacelor financiare, decât în cazuri anume determinate de legea federală. În cazul în care există o contradicție între o lege federală și un act normativ al unuia dintre subiecții Federației are prioritate legea federală.

Astfel cum se arată la pct.2 al art.77, "sistemul unic al puterii executive în Federația Rusă este alcătuit din organele federale ale puterii executive și organele executive ale subiecților federației". Pentru a-și îndeplini mandatul, organele federale ale puterii executive își pot crea propriile organe teritoriale și pot numi persoanele oficiale respective. Organele federale pot transmite o parte din atribuțiile lor organelor executive ale subiecților, în măsura în care aceasta nu contravine Constituției și legilor federale, și invers. Îndeplinirea mandatului puterii federale de stat pe întreg teritoriul Federației Ruse este asigurată de Președintele Federației și Guvernul Federației.

1.1.9.4. Șeful statului

Șeful statului este **Președintele Federației Ruse**. El este garantul Constituției, al drepturilor și libertăților omului și cetățeanului; adoptă măsuri pentru apărarea suveranității, a independenței și integrității de stat a Federației Ruse, asigură funcționarea coordonată și interacțiunea organelor puterii de stat. El definește principalele direcții ale politicii interne și externe a statului, reprezintă Federația în calitatea sa de șef al statului, atât în interior cât și în relațiile internaționale. Președintele este ales pe o perioadă de 4 ani de către cetățenii Federației Ruse prin vot universal, egal, direct și secret; vârsta cerută pentru a putea fi ales Președinte al federației este de minimum 35 de ani și condiția de a fi domiciliat cel puțin ultimii 10 ani în Federația Rusă; Președintele nu poate fi reales decât pentru două mandate consecutive; jurământul pe care îl depune Președintele Federației Ruse la începerea mandatului său este următorul: "**Jur ca în îndeplinirea împlinirilor de Președinte al Federației Ruse să respect și să protejez drepturile și libertățile omului și cetățeanului, să respect și să apăr Constituția Federației Ruse, să apăr suveranitatea, securitatea și integritatea statului, să servesc cu credință poporul**". Jurământul se depune în cadrul unei ceremonii, în prezența membrilor Consiliului Federal, a deputaților Dumei de Stat și a judecătorilor Tribunalului Constituțional al Federației Ruse.

Art.83-93 se ocupă de atribuțiile Președintelui Federației Ruse. Astfel, se arată că acesta numește - și acordul Dumei de Stat - pe președintele Guvernului federal; are dreptul de a prezida ședințe ale Guvernului; hotărăște cu privire la demisia Guvernului; prezintă Dumei de Stat candidaturi pentru numirea în funcție a președintelui Băncii Centrale și de eliberare a acestuia din funcție; la propunerea președintelui Guvernului federației, numește și eliberează din funcție pe locțiitorul președintelui Guvernului federal și pe miniștrii federali; prezintă Consiliului Federației candidaturi pentru numirea judecătorilor Tribunalului Constituțional al Federației, ai Tribunalului Suprem, ai Tribunalului Suprem de Arbitraj și a Procurorului General al Federației precum și propunerea de eliberare a acestora din funcție; numește pe judecătorii altor tribunale federale; numește și conduce Consiliul Securității Federației Ruse; aprobă doctrina militară, numește și eliberează pe Comandantul Suprem al forțelor armate; desemnează Administrația Președintelui Federației Ruse. De asemenea, președintele are în atribuții numirea și rechemarea, după consultări cu comitetele și comisiile corespunzătoare ale camerelor Adunării Federale, a reprezentanților diplomați ai Rusiei în state străine și în organizațiile internaționale.

Pe planul **activității legislative**, atribuțiile Președintelui Federației Ruse constau în stabilirea alegerilor pentru Dumă, dizolvarea acesteia în cazurile și modalitățile prevăzute de Constituție, stabilirea referendumului conform procedurii prevăzute de legea constituțională federală, introducerea de proiecte de legi în Dumă, semnarea și darea publicității a legilor federale și adresarea de mesaje

anuale privind situația țării. Președintele poate folosi procedurile de mediere pentru rezolvarea divergențelor dintre organele puterii de stat ale Federației și cele ale subiecților acesteia, precum și dintre organele subiecților, iar în caz de nereușită poate transmite cazul unui tribunal competent.

În planul **politicii externe**, Președintele Federației Ruse realizează conducerea acestei activități, poartă negocieri și semnează tratatele internaționale ale Federației; semnează scrisorile de acreditare și primește scrisorile de acreditare și de rechemare a reprezentanților diplomatici acreditați pe lângă Președinția Republicii.

În calitate sa de **Comandant suprem al forțelor armate**, Președintele Federației poate declara **stare de război** în anumite zone, informând despre aceasta neîntârziat Consiliul Federației și Duma de Stat; tot astfel procedează și în cazul decretării **stării de urgență**.

Președintele Federației are în competență problemele cetățeniei și ale acordării azilului politic, conferirea de decorații și acordarea de titluri onorifice, grade militare și alte înalte titluri speciale, precum și grațierea.

În îndeplinirea atribuțiilor sale, Președintele emite decrete și dispoziții, obligatorii pe întreg teritoriul Federației și care, firește, nu trebuie să contravină Constituției și legilor federale. Este de menționat că art.91 al Constituției se referă la faptul că "**Președintele Federației Ruse se bucură de imunitate**". El își începe activitatea din momentul depunerii jurământului, desfășurând-o continuu până la depunerea jurământului de către noul președinte ales. Un nou președinte urmează a fi ales, în termen de 3 luni din momentul încetării înainte de termen a împuternicirilor, în caz de **demisie, de incapacitate prelungită** de a-și îndeplini împuternicirile datorită stării sănătății sau **eliberării din funcție** înainte de terminarea mandatului. Potrivit dispozițiilor art.92 pct.3, în toate cazurile de încetare a îndeplinirii împuternicirilor, Președintele Guvernului Federației preia exercitarea atribuțiunilor prezidențiale, cu precizarea că el nu poate dizolva Duma, nu poate stabili referendum și nici introduce propuneri cu privire la modificarea sau revizuirea Constituției Federației Ruse. Demiterea Președintelui Federației se poate face numai pe baza acuzației de înaltă trădare sau de săvârșirea altei crime grave, prezentată de Duma de Stat, confirmată de avizul Tribunalului Suprem și de avizul Tribunalului Constituțional. Hotărârea Dumei pentru demiterea Președintelui Federației trebuie să întrunească două treimi din voturile membrilor Camerei și să fi fost adoptată la inițiativa a cel puțin o treime din deputații Dumei și având avizul unei comisii special constituită de Dumă. Hotărârea Consiliului Federației cu privire la demiterea Președintelui trebuie să fie adoptată în termen de cel mult 3 luni de la prezentarea de către Dumă a acuzației împotriva Președintelui.

1.1.9.5. Adunarea Federală

Parlamentul Federației Ruse - Adunarea Federală - este organul reprezentativ și legislativ al Federației Ruse și este alcătuit din **Consiliul Federației și Duma de Stat**. **Consiliul Federației** este compus din 178 membri, câte doi reprezentanți ai subiecților Federației Ruse (unul din partea organelor reprezentative și unul din partea organelor executive). Duma de Stat este alcătuită din 450 de deputați, aleși pe 4 ani. Deputat al Dumei poate fi orice cetățean al Federației Ruse care a împlinit vârsta de 21 de ani și care are drept de vot. Nici o persoană nu poate fi în același timp membru al Consiliului Federației și al Dumei, nici să facă parte din alte organe reprezentative ale puterii de stat sau ale autoconducerii locale. Deputații nu pot ocupa alte funcții în serviciul statului, nici să exercite o activitate remunerată, cu excepția activității didactice, științifice sau unei activități de creație. Pe tot timpul mandatului lor, membrii Consiliului Federației și ai Dumei se bucură de imunitate, neputând fi

reținuți, arestați, supuși percheziției, cu excepția flagrantului. Problema ridicării imunității este în competența Camerei respective, la propunerea Procurorului General al Federației Ruse.

Art.99-109 din Constituția Rusiei sunt consacrate modulul de desfășurare a activității celor două Camere ale Adunării Federale, modulul de alegere a președinților și organelor de lucru alese ale acestora, formării de comitete și comisii, adoptării regulamentelor de funcționare și de ordine internă. Sunt apoi enunțate competențele Consiliului Federației și ale Dumei de Stat. Astfel, **Consiliul Federației** este competent să confirme schimbările granițelor dintre subiecții Federației Ruse, decretul președintelui cu privire la declararea stării de război și stării excepționale, rezolvarea problemei folosirii forțelor armate ale Federației Ruse în afara limitelor teritoriale ale acesteia, stabilirea alegerilor pentru Președintele Federației, demiterea acestuia, numirea în funcție a judecătorilor Tribunalului Constituțional, Tribunalului Suprem și Tribunalului Suprem de Arbitraj ale Federației Ruse, numirea în funcție și eliberarea Procurorului General al Federației, a președintelui Camerei de Conturi și a unei jumătăți din componenții acesteia, precum și în orice alte probleme date în competența sa. Hotărârile Consiliului se adoptă cu majoritate de voturi din numărul membrilor Consiliului, dacă în Constituție nu este prevăzut un alt quorum.

În ce privește **Duma de Stat**, aceasta dă acordul Președintelui Federației pentru numirea președintelui Guvernului federal, soluționează problema votului de încredere pentru Guvernul federal, numirea și eliberarea din funcție a președintelui Băncii Centrale federale, a președintelui Camerei de Conturi și a jumătate din componenții acesteia, precum și a Împuternicitului pentru problemele drepturilor omului. Duma de stat acordă amnistia și prezintă acuzația împotriva Președintelui Federației pentru demiterea lui din funcție. Ca și în Consiliul Federației, hotărârile se adoptă cu majoritatea voturilor din totalul numărului deputaților Dumei, afară de situația în care Constituția prevede un alt quorum.

Dreptul de inițiativă legislativă aparține Președintelui Federației, Consiliului Federației, membrilor Consiliului, deputaților Dumei, Guvernului federal, organelor legislative (reprezentative) ale subiecților Federației, Tribunalului Constituțional, Tribunalului Suprem și Tribunalului Suprem de Arbitraj ale Federației Ruse (aceste trei instanțe supreme având inițiativă legislativă în domeniul lor de activitate). Proiectele de legi se introduc la Duma de Stat, iar cât privește proiectele din domeniul fiscalității, acestea trebuie să poarte avizul Guvernului. Legile federale se adoptă de Dumă cu majoritate de voturi din numărul total al deputaților, dacă în Constituție nu se dispune altfel. După adoptare, Duma transmite legile, în termen de 5 zile, spre examinare Consiliului Federației. O lege se consideră aprobată dacă a fost votată de majoritatea membrilor Consiliului sau dacă în termen de 14 zile nu a fost examinată de acesta. Este prevăzută posibilitatea procedurii de mediere în cazul respingerii unei legi de Consiliul Federației, după care ea urmează să fie examinată din nou de Dumă. În caz de dezacord al Dumei față de hotărârile Consiliului Federației, legile federale vor fi considerate adoptate cu votul a cel puțin două treimi din totalul deputaților Dumei.

După adoptare, legile federale sunt trimise - în termen de 5 zile - Președintelui Federației, spre semnare și promulgare, această din urmă operațiune trebuind să aibă loc în termen de 14 zile de la primire. În caz de respingere a proiectului, se reia procedura în cele două Camere. Dacă după reexaminare legea este aprobată în forma inițială, ea va trebui să primească votul a două treimi din totalul membrilor fiecărei Camere.

Quorumul pentru adoptarea legilor constituționale federale este de trei pătrimi din numărul total al membrilor Consiliului Federației și de cel puțin două treimi din numărul deputaților Dumei.

1.1.9.6. Dizolvarea Dumei de Stat

Duma de Stat poate fi dizolvată în caz de respingere de trei ori a candidaturilor prezentate pentru președintele Guvernului Federației Ruse, caz în care Președintele Federației numește pe președintele Guvernului și dizolvă Duma de Stat, stabilind noi alegeri, ca și în cazul exprimării de către Dumă a neîncrederii în Guvern. Dacă în decurs de 3 luni de la prima moțiune de neîncredere Duma își exprimă din nou neîncrederea în Guvern, Președintele Federației are posibilitatea de a demite Guvernul, fără a dizolva Duma; Duma nu poate fi dizolvată în situația în care și-a prezentat acuzația împotriva Președintelui Federației, până la adoptarea hotărârii de către Consiliul Federației, ca și în perioada în care pe întreg teritoriul federației este în vigoare starea de război sau starea excepțională, precum și în perioada de 6 luni înainte de expirarea mandatului Președintelui.

1.1.9.7. Guvernul Federației Ruse

Capitolul VI al Constituției - care este dedicat acestui organ - statuează că "Guvernul Federației Ruse înfăptuiește puterea executivă a Federației Ruse", el fiind alcătuit din Președintele Guvernului Federației Ruse, locuitorii săi și miniștrii federali. Președintele Guvernului, în concordanță cu Constituția federală și cu decretele Președintelui Federației, trasează principalele direcții ale activității Guvernului Federației și organizează munca acestuia.

Atribuțiile Guvernului Federației privesc elaborarea și prezentarea în fața Dumei de Stat a bugetului federal și asigurarea realizării lui, precum și prezentarea dării de seamă cu privire la îndeplinirea acestuia; totodată Guvernul asigură înfăptuirea politicii financiare, de credit și monetară unitară; realizează administrarea proprietății federale, întreprinde măsuri pentru asigurarea apărării țării, securității de stat și înfăptuirea politicii externe, măsuri pentru asigurarea legalității, drepturilor și libertăților cetățenilor, pentru apărarea proprietății și ordinii sociale, pentru lupta împotriva fenomenului infracțional, precum și orice sarcini ce decurg din Constituția Federației, din legile federale și din actele Președintelui Federației.

În îndeplinirea atribuțiilor ce-i revin, Guvernul emite hotărâri și dispoziții care sunt obligatorii pe întreg teritoriul Federației. În caz de neconcordanță între acestea și Constituție sau legile federale, Președintele Federației poate anula legile în cauză. În cazul demisiei sau depunerii mandatului, Guvernul Federației Ruse continuă să acționeze, din însărcinarea Președintelui Federației, până la formarea unui nou Guvern.

1.1.9.8. Puterea judecătorească

Art. 118-129 subsumate acestui capitol din Constituție reglementează activitatea judecătorească. Sunt precizate organele prin care se înfăptuiește justiția - instanțele judecătorești - a căror activitate se derulează prin intermediul **procedurilor constituțională, civilă, administrativă și penală**. Potrivit dispozițiilor constituționale, nu este admisă înființarea de instanțe judecătorești extraordinare. Pentru a fi judecător se cere limita de vârstă 25 ani, studii juridice superioare și un stagiu în profesia juridică de cel puțin 5 ani. Prin lege federală pot fi stabilite însă și alte cerințe pentru judecătorii instanțelor federale.

1.1.9.8.1. Independența judecătorilor

Judecătorii sunt independenți și se supun numai Constituției și legilor federale; în caz de neconcordanță a unui act cu legea, instanța adoptă hotărâri în concordanță cu legea. Judecătorii sunt inamovibili, mandatul lor neputând fi întrerupt sau sistat, decât în conformitate cu procedura și temeiurile stabilite de legea federală. Ei se bucură de imunitate, tragerea lor la răspundere penală fiind condiționată de respectarea procedurilor stabilite de legea federală.

Cât privește procedura desfășurării judecății, Constituția precizează că ședințele de judecată sunt publice, cu excepția cazurilor strict prevăzute de lege. În unele cazuri, procedura penală se realizează cu participarea juraților.

1.1.9.8.2. Instanțele judecătorești

Tratând instanțele pe grade de jurisdicție, Constituția Federației stabilește în primul rând **competența Curții Constituționale a Federației** de a soluționa problemele privind constituționalitatea legilor federale, a actelor normative ale Președintelui Federației, ale Dumei de Stat și ale Guvernului Federației, ale constituțiilor republicilor, regulamentelor și celorlalte acte emise de organele puterii ale subiecților componenți ai Federației, tratatele dintre organele federației și organele subiecților, tratatele internaționale ale Federației care nu au intrat încă în vigoare. Totodată, această înaltă instanță soluționează disputele privitoare la competența organelor federale ale puterii de stat, între acestea și organele de stat ale subiecților federali. Potrivit Constituției, Curtea Constituțională mai soluționează și cazurile de neconstituționalitate semnalate de cetățeni cu privire la încălcarea drepturilor și libertăților constituționale, precum și de tribunale, atunci când în judecarea unor cauze se ridică problema neconstituționalității unei dispoziții legale. Curtea Constituțională este cea care emite interpretări ale Constituției Federației, având și atribuții în domeniul electoral (cu privire la alegerea și la propunerea de acuzare a Președintelui Federației Ruse pentru înaltă trădare sau alte infracțiuni grave).

Actuala Curte Constituțională a Rusiei a fost instituită în iulie 1991 și alcătuită trei luni mai târziu, 13 din cei 15 judecători fiind instalați în octombrie 1991. Competențele acestei instanțe se inspirau foarte mult din obiectivele pe care le urmărea Curtea Supremă a Statelor Unite. Abia creată, Curtea a făcut dovadă de independență, pronunțându-se împotriva Decretului din ianuarie 1992 cu privire la constituirea unui minister al securității și afacerilor interne al Rusiei. Ea fusese sesizată cu această speță de însuși Președintele Rusiei, care îi ceruse să se pronunțe asupra legalității Decretului. Cu toate acestea, Curtea Constituțională s-a pronunțat împotriva Decretului, argumentând că astfel cum era prevăzut, Constituția în vigoare la acea dată nu permitea Președintelui să modifice structura Guvernului și, în plus, a arătat că problemele securității publice țineau de puterea legislativă. Președintele Elțin și-a retras proiectul, ceea ce a întărit autoritatea Curții. În schimb, în afacerea "referendumului tatar", pe care Președintele îi cerea să-l condamne ca fiind neconstituțional, Curtea a dat dreptate Președintelui, dar decizia sa a rămas practic fără efect deoarece Guvernul din Tatarstan a refuzat să o aplice și și-a organizat în liniște pregătirile pentru referendum. Într-o altă speță, foarte controversată, legată de procesul Partidului Comunist, Curtea s-a dovedit foarte prudentă, o decizie categorică de a condamna Partidul Comunist ca organizație criminală, încă de la începutul activității sale, riscând să antreneze foarte multe consecințe nu numai juridice, dar și politice, în care Curtea nu dorea să fie implicată.

Tribunalul Suprem al Federației Ruse este organul judecătorec suprem pentru cauzele civile, penale, administrative și de altă natură, care sunt de jurisdicție generală. El exercită supravegherea tuturor instanțelor, emițând și clarificări în problemele practicii judecătorești. De asemenea, Tribunalul

Suprem de Arbitraj al Federației Ruse este organul judecătoresc suprem în ce privește soluționarea disputelor economice și a altor cauze de natură arbitrală, exercitând supravegherea și dând clarificări în sistemul organelor din subordine.

Art.129 este consacrat instituției **Procuraturii**, care constituie un sistem unic centralizat, cu subordonarea procurorilor față de superiori și față de Procurorul General al Federației.

Prin legi organice sunt reglementate problemele privitoare la organizarea și procedura activității atât ale justiției, cât și ale procuraturii.

1.1.9.9. Autoconducerea locală

Capitolul consacrat autoconducerii locale cuprinde dispoziții privitoare la rolul acestei autoconduceri, ea rezolvând în mod autonom problemele de importanță locală - posesia, folosirea și administrarea proprietății municipale. Autoconducerea se realizează de către cetățeni pe calea referendumului, alegerilor, altor forme de exprimare a voinței, prin organele alese și prin alte forme ale conducerii locale. Realizarea autoconducerii locale ține seama de tradițiile istorice, culturale etc., structura organelor autoconducerii locale fiind determinată în mod independent de către populație, care este chemată să-și spună părerea și asupra problemei schimbării granițelor teritoriale. Organele autoconducerii locale administrează în mod independent proprietatea municipală, elaborează, confirmă și execută bugetul local, stabilesc impozite și taxele locale, asigură ordinea publică și rezolvă toate problemele de pe teritoriul lor. Ele îndeplinesc orice alte sarcini care li se încredințează, primind și mijloacele materiale și financiare aferente; pentru aceasta, ele sunt supuse controlului statului. Autoconducerea locală este garantată în Federație și de dreptul la apărare în justiție, la compensarea cheltuielilor suplimentare ce survin ca urmare a hotărârilor organelor puterii de stat, a interdicției de a limita drepturile acestor organe.

O ultimă parte a Constituției este consacrată problemelor privind modificarea și revizuirea ei. Așa cum am arătat, propunerile de modificare și de revizuire a Constituției Federației Ruse pot fi prezentate de Președintele Federației, de Consiliul Federației, de Duma de Stat, de Guvernul Federației, de organele legislative ale subiecților federației, precum și de un grup de cel puțin o cincime din membrii Consiliului Federației sau ai Dumei.

Cât privește prevederile din capitolele I, II și IX ale Constituției Federației Ruse (care privesc bazele orânduirii constituționale, drepturile și libertățile omului și cetățeanului, cel cu privire la modificarea și revizuirea Constituției), propunerile de modificare a dispozițiilor cuprinse în aceste capitole trebuie să fie susținute prin votul a cel puțin trei cincimi din numărul membrilor Consiliului Federal și din cei ai Dumei. În asemenea cazuri se convoacă Adunarea Constituantă care, fie confirmă validitatea dispoziției Constituției în cauză, fie elaborează proiectul unei noi constituții, care se va adopta cu două treimi din numărul total al membrilor ei, sau prin referendum popular, în acest din urmă caz fiind necesară aprobarea cu majoritatea simplă (jumătate plus unu) a noului text de către alegătorii care au luat parte la vot.

Partea a doua a Constituției "**Dispoziții finale și tranzitorii**" cuprinde prevederi referitoare la intrarea în vigoare a Constituției, precum și la cazuri de neconcordanță a unor dispoziții legale ale subiecților Federației, în acest caz aplicându-se doar părțile concordante cu Constituția Federației. Se mai face precizarea că în caz de neconcordanță a unor dispoziții ale constituțiilor subiecților federației și ale altor norme legislative, prioritate au dispozițiile Constituției Federației Ruse.

1.1.9.10. Evoluții recente politice și constituționale

Ca urmare a alegerilor din 17 decembrie 1995, în Rusia s-a instituit o dualitate a puterii, președintele Boris Elțân coexistând - în cadrul prerogativelor constituționale - cu un Parlament având o orientare contrară opțiunilor sale. Acest fapt a prilejuit dese crize în relațiile dintre Președinte și Parlament, precum și formularea unor propuneri de redimensionare a relațiilor dintre puterile statului.

Alegerile din 1995 s-au desfășurat pe baza unei Legi electorale adoptată în același an. Noua Dumă de Stat a luat locul fostului Parlament, ales în decembrie 1993 pe o perioadă tranzitorie de doi ani. În cadrul alegerilor din 1995, pentru Duma de Stat s-au înscris 43 de partide care și-au disputat cele 225 de locuri din Dumă, care sunt acordate potrivit principiului reprezentării proporționale. În cadrul alegerilor s-au prezentat 2.700 de candidați, dintre care peste 1.000 independenți.

Din cei 450 deputați ai Dumei de Stat, 225 sunt aleși individual, pe circumscripții, iar ceilalți 225, în cadrul unei singure circumscripții electorale la nivelul Federației, pe bază de liste.

Ca urmare a desfășurării alegerilor, atât la nivelul circumscripțiilor individuale cât și a confruntării listelor de candidați propuși de partide, s-au constatat următoarele rezultate: din cei peste 107 milioane de alegători înscrși, s-au prezentat la vot numai 70 milioane (64,73%), dintre care peste 1 milion și-au anulat voturile sau au depus buletine albe, rămânând deci valide numai 67.884.200 voturi.

Distribuția mandatelor pe partide în Duma de Stat a fost următoarea: Partidul Comunist - 157; "Casa noastră Rusia" - 55; Partidul Liberal Democrat - 51; "Iabloko" - 45; Partidul Agrarian - 20; Opțiunea Democratică a Rusiei - 9; Puterea Poporului - 9; Congresul Comunităților Ruse - 5; Femeile din Rusia - 3; alte partide - 19; independenți - 77.

Din cei 450 de deputați ai Dumei de Stat, 46 erau femei. Erau reprezentate cadre din industrie, științe, educație, servicii, autorități locale, militari ș.a.

În legătură cu cea de a doua Cameră a Parlamentului - Consiliul Federației - așa cum s-a mai arătat, aceasta cuprinde 178 de membri care nu sunt desemnați direct prin alegeri, ci de către înaltele autorități regionale.

Înainte de 1995, între președintele Elțân și fosta Adunare Federală s-au manifestat deosebiri de păreri în legătură cu faptul dacă cea de a doua Cameră a Parlamentului va trebui să fie aleasă sau numită, în final prevalând ideea desemnării acesteia de către organismele locale.

Așa cum s-a arătat, relațiile dintre președintele Boris Elțân, fost membru al Partidului Comunist, care a optat însă după 1990 pentru ideile reformatoare, și membrii Dumei de Stat, nu au fost deloc lipsite de asperități. La aceasta au contribuit și dese întreruperi ale activității Președintelui, cauzate de starea sănătății lui Boris Elțân (care a suferit, printre altele, la 5 noiembrie 1996, o intervenție chirurgicală pe cord deschis), împrejurări care au determinat unele partide din Dumă să solicite înlocuirea acestuia pe motive de sănătate.

Președintele Boris Elțân a efectuat în ultimii ani ai mandatului său o serie de schimbări importante în conducerea guvernului, înlocuind totodată și o serie de înalți demnitari având atribuții în probleme politice și de securitate. Cele mai importante dintre acestea au fost demiterea premierului Viktor Cernomârdin, a ministrului de externe Anatoli Kulikov și a prim vice-premierului Anatoli Ciubais, în 1988, și desemnarea ca prim ministru a lui Serghei Kirienko. După o scurtă perioadă, și acesta a fost înlocuit cu Evgheni Primakov (septembrie 1998).

Acestuia din urmă i-a succedat Serghei Stepașin (mai 1999), iar de la 9 august 1999 Vladimir Putin, devenit apoi președinte ca urmare a alegerilor din 26 martie 2000.

Instabilitatea politică din Rusia în ultimii ani ai exercitării mandatului de președinte de către Boris Elțân s-a datorat, potrivit observatorilor politici, unor cauze multiple, printre care numeroasele

mașinațiuni politice, acuzațiile de corupție în care au fost implicate persoane oficiale chiar din entourageul președintelui, războiul din Caucaz, dar și aspecte ce ținau de stilul autoritar de lucru al președintelui și starea precară a sănătății sale.

Numit inițial prim-ministru, Vladimir Putin a fost desemnat de Boris Elțin ca succesor al său și ales în mod democratic ca președinte la 26 martie 2000, chiar din primul tur de scrutin, cu o majoritate de peste 50% din voturi.

Ascensiunea sa rapidă s-a datorat faptului că a găsit permanent o cale de comunicare atât cu formațiunile de stânga, cât și cu cele de dreapta, iar alegătorii au văzut în persoana sa un om politic mult mai hotărât și mai dinamic decât predecesorul său. Un alt element care a contribuit la alegerea sa a fost și succesul obținut în operațiunile militare împotriva separatiștilor ceceni din Caucazul de Nord.

Dacă primul conflict ruso-cecen (1994-1996) s-a încheiat cu stabilirea unui anumit echilibru și recunoașterea autonomiei Ceceniei, reluarea războiului în 1999 s-a soldat cu confruntări violente și cucerirea, după lupte grele, a capitalei cecene - Groznîi. În aceste condiții, autonomia locală acordată Ceceniei a fost anulată la 8 iunie 2000.

Noul președinte Vladimir Putin a reușit să creeze o relație echilibrată cu Duma de Stat.

Duma de Stat a Rusiei, aleasă la 19 decembrie 2000, avea următoarea componență: Partidul Comunist - 95 mandate; Coaliția "Patria - Întreaga Rusie" - 45; agrarienii - 35; Partidul Unitatea - 81; Uniunea Forțelor de Dreapta - 33; Deputații poporului - 58; Regiunile Rusiei - 40; Iabloko - 21; Blocul Jirinovski - 17.

Ca urmare a negocierilor purtate între Partidul Unitatea (sprijinitor al președintelui Putin) și Partidul Comunist (principală formațiune politică de stânga), Ghennadi Jelezniev, membru al Partidului Comunist, a fost ales cu 285 voturi președinte al Dumei de Stat, post pe care l-a ocupat și în legislatura precedentă. Această înțelegere a fost criticată de deputații aparținând unor forțe politice (Iabloko, Uniunea Forțelor de Dreapta, Patria - Întreaga Rusie și Regiunile Rusiei), etichetați de majoritatea deputaților "menșevici" (minoritari).

Mihai Kasianov, care de fapt preluase interimatul postului de premier după desemnarea lui Putin ca Președinte interimar, a devenit oficial prim-ministru, votat de Dumă în mai 2000.

Cele mai recente alegeri pentru Duma de Stat au avut loc la 7 decembrie 2003. Scrutinul legislativ era urma să aibă loc înaintea alegerilor prezidențiale programate pentru martie 2004.

Campania electorală s-a desfășurat sub semnul noii legi reglementând campania electorală în Rusia, care a stârnit o serie de controverse, deoarece consacră dreptul organelor Ministerului Informațiilor nu numai să „atenționeze” anumite organe de presă, dar și să dispună – pe cale judiciară – suspendarea unor publicații.

Pentru cele 450 de locuri în Duma de Stat, 225 locuri urmau să fie desemnate prin votul pe liste și 225 prin scrutin uninominal majoritar simplu.

În cadrul campaniei electorale, principalul partid de opoziție – Partidul Comunist – și-a axat campania pe ideea reînnoirii sistemului de guvernare. Opoziția a criticat „autoritarismul” Kremlinului după arestarea conducătorului Companiei petroliere Iukos – Mihail Kodorkovski, a cărui arestare potrivit presei s-ar fi datorat sprijinului acordat unor partide de opoziție.

Alegerile s-au desfășurat în prezența a 1.100 observatori internaționali din 48 de țări. Observatorii au constatat că alegerile s-au desfășurat în general corect, dar a fost criticată utilizarea partizană a fondurilor și a televiziunii de stat pentru sprijinirea unor formațiuni politice.

În urma alegerilor, Partidul Rusia Unificată a obținut 37,1% din voturi și 120 de locuri în Duma de Stat, Partidul Comunist 12,7% și 40 de locuri în Duma de Stat, iar Partidul Liberal Democrat al

Rusiei, condus de Vladimir Iirinovski, având 11,6% din voturi, a obținut 36 de locuri în Dumă. Celelalte mandate au fost atribuite unor alte partide.

Ca urmare a totalizării mandatelor, adăugându-se și mandatele obținute prin votul uninominal în cadrul circumscripțiilor, Partidul Rusia Unificată, care îl sprijină pe președintele Putin a obținut cu totul 222 mandate din cele 450 pe care le are Duma de Stat.

În urma alegerilor, Boris Grizlov, șeful grupului parlamentar Rusia Unificată, a fost ales președinte al Dumei de Stat, iar prim ministru al Guvernului a devenit, de la 5 martie 2004, Mihail Efimovici Fradkov.

Cât privește componența Consiliului Federației, alcătuit din 178 de membri, pentru aceștia nu au fost organizate alegeri deoarece ei sunt desemnați de organele legislative și guvernamentale ale entităților constitutive ale Federației Ruse, iar durata mandatului lor diferă, potrivit prevederilor constituționale ale Republicii sau ale Regiunii pe care o reprezintă.

Sub conducerea lui Vladimir Putin au cunoscut o evoluție favorabilă în ultimii ani două mari probleme care au dominat viața politică rusă după 1990: **redimensionarea raporturilor dintre Președinte, Guvern și Duma de Stat și realizarea Uniunii cu Belarus și, în perspectivă, a înființării unei Uniuni între Rusia, Belarus și Ucraina.**

În ceea ce privește relațiile fostului Președinte cu Duma de Stat, acestea se degradaseră în special în 1998, când Partidul Comunist - majoritar în Dumă, condus de Ghenadi Ziuganov - a inițiat, în baza semnăturii a 127 de deputați, o moțiune cerând declanșarea procedurii de destituire a Președintelui Boris Elțân. În baza cererii deputaților majoritari a fost constituită o Comisie parlamentară care a luat în discuție o serie de capete de acuzare formulate la adresa Președintelui. Premierul de atunci, Primakov, a fost însă favorabil unei declarații politice (pact) între Președinte, premier și Duma de Stat, potrivit căreia Duma s-ar angaja să nu îl destituie pe Președinte și să nu răstoarne guvernul; președintele să se angajeze să nu dizolve Duma, iar premierul să nu recurgă la votul de încredere al deputaților.

Președintele Boris Elțân nu era însă favorabil unui asemenea acord, care l-ar fi lipsit de două dintre importantele sale prerogative: aceea de a demite guvernul și aceea de a dizolva legislativul.

La sfârșitul anului 1998, în cercurile politice ruse circulase insistent ideea unui acord prin care Președintele ar fi transferat unele dintre prerogativele sale către Parlament și executiv. Acest acord ar fi vizat restrângerea dreptului Președintelui de a desemna membrii guvernului numai la miniștrii apărării, de interne și de externe, și la șeful securității federale. Acordul preconizat avea în vedere, totodată, ca să se recurgă la procedura votării individuale de către Parlament a fiecăruia dintre membrii Guvernului și nu numai a premierului, cum prevede actuala Constituție. Propunerile menționate, dacă ar fi fost aprobate, ar fi fost de natură să producă importante mutații în structura constituțională și politică a Rusiei, deplasând organizarea acesteia de la o structură prezidențială, către una de tip parlamentar.

Noile relații stabilite între președintele Vladimir Putin și Duma de Stat au închis, cel puțin pentru o perioadă de timp, această dispută. Confruntat cu probleme complexe și dificile cum ar fi pierderea echipajului și a submarinului „Kursk” (august 2000) și capturarea de către un commando terorist cecen a unui număr de peste 750 ostatici la teatrul Dubrovka din Moscova (octombrie 2002) – eveniment comparat de analiști cu atentatul din 11 septembrie – Vladimir Putin a reușit să facă față situațiilor, impunându-se ca un lider charismatic, dar totodată energic și eficient.

În ce privește cea de a doua problemă care a dominat viața politică rusă în ultimii ani, Acordul de principiu de uniune dintre Rusia și Belarus, semnat la 2 aprilie 1996, reconfirmat și dezvoltat prin noul Tratat de uniune semnat la 25 decembrie 1998, trebuie menționat că acesta se bucura de sprijinul fostei Dume de Stat și nici nu a fost repus în discuție de parlamentarii actualei legislaturi. De altfel, Duma de Stat a ratificat și Tratatul de prietenie dintre Rusia și Ucraina, care pune capăt unor dispute considerate

greu de soluționat. Unii observatori politici estimează însă că o eventuală fuziune între Rusia și Belarus ar fi dat posibilitatea lui Boris Elțîn să candideze pentru un nou mandat (de fapt al treilea), întrucât ar fi fost vorba de o nouă entitate statală, creată prin unirea celor două țări.

În mai 2001 a fost dată publicității o propunere a Comisiei Dumei de Stat pentru problemele Transnistriei în care se avansa ideea creării unei Uniuni între Rusia, Belarus și Republica Moldova. Această propunere este însă mult mai dificil de realizat, ridicând numeroase probleme de ordin politic.

Cu privire la politica externă a Rusiei, un eveniment notabil, care trebuie semnalat, este obținerea de către această țară, la 25 ianuarie 1996, a statutului de membru în Consiliul Europei. Deși Rusia a aderat la "Parteneriatul pentru pace" al N.A.T.O. (22 iunie 1994), ea se opune, totuși, includerii unor state din Europa de răsărit în Alianța Atlantică.

Rusia a devenit membră a "Grupului celor 7" (devenit "Grupul celor 8"), iar Uniunea Europeană a promis Rusiei să-i acorde "statutul de economie de piață".

Printre evoluțiile constituționale recente ale Rusiei se cuvine a menționa, în special, desăvârșirea cadrului de guvernare creat de Constituția din 1993, prin adoptarea a patru legi organice și anume: **Legea cu privire la Curtea Constituțională**, din 21 iulie 1994; **Legea cu privire la referendum**, din 10 octombrie 1995; **Legea cu privire la sistemul judiciar**, din 23 octombrie 1996 și **Legea federală asupra Guvernului**, adoptată la 17 decembrie 1997. Această din urmă lege - esențială pentru guvernarea țării - tratează în cuprinsul a 48 de articole, repartizate în 10 capitole, o serie de probleme esențiale, printre care relațiile Guvernului cu șeful statului, Parlamentul, justiția etc.

În mai 2000, după preluarea funcției de președinte, Vladimir Putin a semnat un decret ce vizează regrouparea celor 89 regiuni și republici în șapte super-regiuni: regiunea federală centrală (Moscova), regiunea federală de Nord-Vest (Sankt Petersburg), regiunea federală a Caucazului de Nord (Rostov pe Don), regiunea federală Volga (Nijni Novgorod), regiunea federală Ural (Ekaterinburg), regiunea federală a Siberiei (Novosibirsk) și regiunea federală a Extremului Orient (Habarovsk).

Curtea Constituțională a Rusiei a desfășurat și ea o activitate importantă în toată această perioadă. Așa, de pildă, prin Hotărârea nr.17 din 17 noiembrie 1997, Curtea Constituțională a anulat, ca fiind neconstituțională, o modificare efectuată la Legea asupra statutului judecătorilor adoptată în mod neconstituțional numai de Dumă, fără consultarea celei de a doua Camere a Parlamentului - Consiliul Federației. Prin Hotărârea nr.19 din 10 decembrie 1997, Curtea Constituțională a considerat ca fiind neconstituțional statutul regiunii Tambov, întrucât în acest statut fuseseră introduse o serie de prevederi contrare principiului separației puterilor, cum ar fi, de pildă, acela că Duma de Stat ar avea dreptul de control asupra administrației locale. Prin Hotărârea nr.21 din 23 decembrie 1997, Curtea Constituțională a anulat o hotărâre a Dumei de Stat care adoptase anumite măsuri în legătură cu ridicarea secretului bancar, care se refereau însă numai la o singură categorie de cetățeni - aceia care aveau venituri salariale. Prin Hotărârea nr.3 din 15 ianuarie 1998, Curtea Constituțională a considerat că sunt neconforme cu principiile Constituției ruse o serie de prevederi ale Constituției Republicii Komis și o lege cu privire la organele puterii executive a acestei republici, întrucât fusese nesocotit principiul autoconducerii și autoadministrării locale, creindu-se totodată o confuzie de atribuții între organele puterii și organele autogestiei locale¹⁰⁰.

100 Patrice Gélard, *L'actualité constitutionnelle en Russie, dans les Etats de la C.E.I. et de l'Europe de l'Est. La situation dans les autres Etats anciennement communistes* (novembre 1997-janvier 1998), în "Révue Française de Droit Constitutionnel", vol.33, 1998, pag.201-203.

CONSTITUȚIA FEDERAȚIEI RUSE

din 12 decembrie 1993

Noi, poporul multinațional al Federației Ruse, unit prin soarta comună pe pământul nostru propriu, afirmând drepturile și libertățile omului, pacea civilă și concordia, păstrând unitatea statală istoricește constituită, pornind de la principiile general recunoscute ale egalității în drepturi și autodeterminării popoarelor, cinstind memoria înaintașilor, care ne-au transmis dragostea și respectul față de Patrie, credința în bine și dreptate, reînviind statalitatea independentă a Rusiei și afirmând bazele ei democratice de nezdruccinat, năzuind să asigurăm prosperitatea și înflorirea Rusiei, pornind de la răspunderea pentru Patria noastră în fața generației actuale și a celor viitoare, considerându-ne ca o parte a comunității mondiale, adoptăm CONSTITUȚIA FEDERAȚIEI RUSE.

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul I. BAZELE ORÂNDUIRII CONSTITUȚIONALE

Articolul 1

1. Federația Rusă - Rusia este stat democratic federativ de drept având o formă republicană de conducere.

2. Denumirea de Federația Rusă și Rusia sunt sinonime.

Articolul 2

Omul, drepturile și libertățile lui constituie valoarea supremă. Recunoașterea, respectarea și apărarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului reprezintă o obligație a statului.

Articolul 3

1. Purtătorul suveranității și unicul izvor al puterii în Federația Rusă este poporul ei multinațional.

2. Poporul își înfăptuiește puterea nemijlocit, precum și prin organele puterii de stat și organele autoconducerii locale.

3. Expresia supremă directă a puterii poporului o constituie referendumul și alegerile libere.

4. Nimeni nu poate uzurpa puterea în Federația Rusă. Acapararea puterii sau uzurparea mandatului puterii sunt pedepsite prin legea federală.

Articolul 4

1. Suveranitatea Federației Ruse se extinde asupra întregului ei teritoriu.

2. Constituția Federației Ruse și legile federale au supremație pe întregul teritoriu al Federației Ruse.

3. Federația Rusă asigură integritatea și intangibilitatea teritoriului său.

Articolul 5

1. Federația Rusă se compune din republici, ținuturi, regiuni, orașe de importanță federală, regiuni autonome, districte autonome, care sunt subiecți egali în drepturi ai Federației Ruse.

2. Republica (statul) are Constituția și legislația sa. Ținutul, regiunea, orașul de importanță federală, regiunea autonomă, districtul autonom, au Statutul și legislația lor.

3. Structura federală a Federației Ruse este întemeiată pe integritatea ei statală, unitatea sistemului puterii de stat, delimitarea obiectelor aflate sub administrare și a mandatelor între organele puterii de

stat ale subiecților Federației Ruse, pe egalitatea în drepturi și autodeterminarea popoarelor în cadrul Federației Ruse.

4. Toți subiecții Federației Ruse sunt egali în drepturi între ei în relațiile reciproce cu organele federale ale puterii de stat.

Articolul 6

1. Cetățenia Federației Ruse se dobândește și se pierde în concordanță cu legea federală; ea este unică și egală, indiferent de temeiurile obținerii ei.

2. Fiecare cetățean al Federației Ruse se bucură pe teritoriul ei toate drepturile și libertățile și poartă răspunderi egale, care sunt prevăzute de Constituția Federației Ruse.

3. Cetățeanul Federației Ruse nu poate fi lipsit de cetățenia sa sau de dreptul de a o schimba.

Articolul 7

1. Federația Rusă este un stat social, a cărui politică este îndreptată spre crearea condițiilor ce asigură o viață demnă și dezvoltarea liberă a omului.

2. În Federația Rusă munca și sănătatea oamenilor sunt ocrotite; se stabilește o limită minimă garantată a plății muncii, se asigură sprijinul statului pentru familie, maternitate, paternitate și copii, pentru invalizi, și cetățenii vârstnici, se stabilesc pensii, ajutoare de stat și alte garanții de protecție socială.

Articolul 8

1. Unitatea spațiului economic, circulația liberă a mărfurilor, serviciilor și a mijloacelor financiare, sprijinul pentru competiție și libertatea oricărei activități economice sunt garantate în Federația Rusă.

2. În Federația Rusă sunt recunoscute și apărute în mod egal proprietatea privată, de stat, municipală și alte forme de proprietate.

Articolul 9

1. Pământul și alte resurse naturale sunt folosite și ocrotite în Federația Rusă ca bază a vieții și activității popoarelor care trăiesc pe teritoriul respectiv.

2. Pământul și alte resurse naturale se pot afla în proprietate privată, de stat, municipală sau în alte forme de proprietate.

Articolul 10

În Federația Rusă puterea de stat se înfăptuiește pe baza separării ei în legislativă, executivă și judecătorească. Organele puterii legislative, executive și judecătorești sunt de sine stătătoare.

Articolul 11

1. În Federația Rusă puterea este înfăptuită de Președintele Federației Ruse, Adunarea Federală (Consiliul Federației și Duma de stat), Guvernul Federației Ruse, instanțele judecătorești ale Federației Ruse.

2. În subiecții Federației Ruse puterea de stat o înfăptuiesc organele puterii de stat create de aceștia.

3. Întinderea (sfera) autorității și puterilor organelor autorității de stat ale Federației Ruse și autorității organelor de stat ale subiecților Federației Ruse vor fi delimitate potrivit prevederilor prezentei Constituții, Tratatului Federal și altor tratate cu privire la delimitarea întinderii autorității și puterilor (între aceste organe, n.t.).

Articolul 12

În Federația Rusă este recunoscută și garantată autoconducerea locală. Autoconducerea locală este de sine stătătoare în limitele mandatului său. Organele autoconducerii locale nu intră în sistemul organelor puterii de stat.

Articolul 13

1. În Federația Rusă este recunoscut pluralismul ideologic.
2. Nu se poate stabili nici o ideologie ca ideologie de stat sau obligatorie.
3. În Federația Rusă sunt recunoscute pluralismul politic, multipartidismul.
4. Organizațiile sociale sunt egale în fața legii.
5. Se interzice crearea și activitatea organizațiilor sociale ale căror scopuri și acțiuni sunt îndreptate spre schimbarea cu forța a orânduirii constituționale și încălcarea integrității Federației Ruse, spre subminarea securității statului, crearea de formațiuni înarmate, ațâțarea vrajbei sociale, rasiale, naționale și religioase.

Articolul 14

1. Federația Rusă este un stat laic. Nu se poate stabili nici o religie ca religie de stat sau obligatorie.
2. Uniunile religioase sunt separate de stat și sunt egale în fața legii.

Articolul 15

1. Constituția Federației Ruse are forță juridică supremă și efect direct, aplicându-se pe întreg teritoriul Federației Ruse. Legile și alte acte normative care se adoptă în Federația Rusă nu trebuie să contravină Constituției Federației Ruse.
2. Organele puterii de stat, organele autoconducerii locale, persoanele oficiale, cetățenii și organizațiile lor sunt obligați să respecte Constituția Federației Ruse și legile.
3. Legile trebuie să fie publicate în mod oficial. Legile nepublicate nu se aplică. Orice acte normative care se referă la drepturile, libertățile și obligațiile omului și cetățeanului nu pot fi aplicate dacă nu sunt publicate pentru informarea generală.
4. Principiile și normele internaționale general recunoscute și tratatele internaționale ale Federației Ruse reprezintă o parte constitutivă a sistemului ei de drept. Dacă printr-un tratat internațional al Federației Ruse se stabilesc alte reguli decât cele prevăzute de lege, atunci se vor aplica regulile cuprinse în tratatul internațional.

Articolul 16

1. Prevederile prezentului capitol al Constituției reprezintă bazele orânduirii constituționale a Federației Ruse și nu pot fi schimbate decât prin procedurile stabilite de prezenta Constituție.
2. Nici un fel de prevederi ale prezentei Constituții nu pot să contravină bazelor orânduirii constituționale a Federației Ruse.

Capitolul 2. DREPTURILE ȘI LIBERTĂȚILE OMULUI ȘI CETĂȚEANULUI**Articolul 17**

1. În Federația Rusă sunt recunoscute și garantate drepturile și libertățile omului și cetățeanului, în conformitate cu principiile și normele dreptului internațional general acceptate și în concordanță cu prezenta Constituție.
2. Principalele drepturi și libertăți ale omului sunt inalienabile și aparțin fiecăruia de la naștere.
3. Înfăptuirea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului nu trebuie să încalce drepturile și libertățile altor persoane.

Articolul 18

Drepturile și libertățile omului și cetățeanului se aplică nemijlocit. Ele determină sensul, conținutul și aplicarea legilor, activitatea puterii legislative și a celei executive, a organelor autoconducerii locale și sunt asigurate prin intermediul justiției.

Articolul 19

1. Toți cetățenii sunt egali în fața legii și a justiției.

2. Statul garantează egalitatea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului indiferent de sex, rasă, origine, situație materială și poziție oficială, domiciliu, atitudine față de religie, convingeri, apartenență la organizații, precum și de alte circumstanțe. Sunt interzise orice forme de limitare a drepturilor cetățenilor după criteriile apartenenței sociale, de rasă, naționale, lingvistice sau religioase.

3. Bărbatul și femeia au drepturi și libertăți egale și posibilități egale de a le realiza.

Articolul 20

1. Fiecare om are dreptul la viață.

2. Până la abolirea ei, pedeapsa cu moartea poate fi stabilită de legea federală ca o pedeapsă de excepție pentru crime deosebit de grave împotriva vieții, cu condiția acordării celui învinovățit a dreptului de examinare a cauzei de către un complet cu participarea juraților.

Articolul 21

1. Demnitatea persoanei este apărată de stat. Nimic nu poate constitui temei pentru diminuarea ei.

2. Nimeni nu poate să fie supus la torturi, violență, la alte tratamente sau pedepse crude sau care înjosesc demnitatea umană. Nimeni nu poate fi supus unor experimente medicale, științifice sau de alt fel fără acordul său benevol.

Articolul 22

1. Fiecare om are dreptul la libertate și inviolabilitatea persoanei.

2. Arestul, arestul sub pază și detenția sub stare de arest sunt admise numai pe baza hotărârii judecătorești. Înainte de hotărârea judecătorească, o persoană nu poate fi reținută pe un termen mai mare de 48 de ore.

Articolul 23

1. Fiecare om are dreptul la inviolabilitatea vieții private, la secretul personal și de familie, la apărarea cinstei și bunului nume.

2. Fiecare om are dreptul la secretul corespondenței, convorbirilor telefonice, al comunicărilor poștale, prin telegraf sau de alt fel. Limitarea acestui drept este admisă numai pe baza hotărârii judecătorești.

Articolul 24

1. Strângerea, păstrarea, folosirea și diseminarea informațiilor despre viața particulară a unei persoane nu sunt admise fără acordul acesteia.

2. Organele puterii de stat și organele autoadministrației locale, persoanele din serviciul lor sunt obligate să asigure fiecăruia posibilitatea de a lua cunoștință de documentele și materialele care aduc atingere nemijlocit drepturilor și libertăților sale, dacă prin lege nu se prevede altfel.

Articolul 25

Locuința este inviolabilă. Nimeni nu are dreptul să pătrundă în locuința cuiva împotriva voinței persoanelor care locuiesc în ea, în afară de cazurile stabilite de legea federală sau pe baza unei hotărâri judecătorești.

Articolul 26

1. Fiecare om are dreptul să-și aleagă și să-și afirme apartenența sa națională. Nimeni nu poate fi constrâns la definirea și declararea apartenenței sale naționale.

2. Fiecare om are dreptul la folosirea limbii materne, la libera alegere a limbii de comunicare, educație, studiu și creație.

Articolul 27

1. Fiecare persoană care se află în mod legal pe teritoriul Federației Ruse are dreptul de a se deplasa liber, de a-și alege liber locul de reședință și domiciliul.

2. Fiecare om se poate deplasa liber dincolo de limitele Federației Ruse. Cetățeanul Federației Ruse are dreptul de a se întoarce fără nici un fel de piedici în Federația Rusă.

Articolul 28

Fiecărui om i se garantează libertatea de conștiință, libertatea de credință religioasă, inclusiv dreptul de a împărtăși, în mod individual sau împreună cu alții, orice religie sau de a nu împărtăși nici o religie, de a alege, a avea și a difuza în mod liber convingeri religioase sau de altă natură și de a acționa în conformitate cu ele.

Articolul 29

1. Fiecărui om i se garantează libertatea gândirii și a cuvântului.
2. Nu sunt admise propaganda sau agitația care atâță ura și dușmănia socială, de rasă, națională sau religioasă.
3. Nimeni nu poate fi constrâns să-și exprime părerile și convingerile sau să renunțe la ele.
4. Fiecare persoană are dreptul de a căuta, a obține, a transmite, a produce și a transmite liber informații prin orice mod legal. Informațiile care constituie secret de stat sunt stabilite de legea federală.
5. Libertatea mass media este garantată. Cenzura este interzisă.

Articolul 30

1. Fiecare om are dreptul la asociere, inclusiv dreptul de a crea sindicate pentru apărarea intereselor sale. Libertatea activității organizațiilor sociale este garantată.
2. Nimeni nu poate fi constrâns să adere la vreo asociație sau să rămână în ea.

Articolul 31

Cetățenii Federației Ruse au dreptul de a se întruni pașnic, fără arme, de a organiza adunări, mitinguri și demonstrații, marșuri și pichete.

Articolul 32

1. Cetățenii Federației Ruse au dreptul de a participa la conducerea treburilor statului, atât nemijlocit cât și prin reprezentanții lor.
2. Cetățenii Federației Ruse au dreptul de a alege și de a fi aleși în organele puterii de stat și în organele autoconducerii locale, precum și de a participa la referendum.
3. Nu au dreptul de a alege și de a fi aleși cetățenii lipsiți de capacitate ca urmare a unei hotărâri judecătorești, precum și cei aflați în detențiune conform unei hotărâri judecătorești.
4. Cetățenii Federației Ruse au acces egal la serviciile de stat.
5. Cetățenii Federației Ruse au dreptul de a participa la procesul judiciar.

Articolul 33

Cetățenii Federației Ruse au dreptul de a se adresa personal, precum și de a trimite petiții individuale și colective organelor puterii de stat și organelor autoconducerii locale.

Articolul 34

1. Fiecare persoană are dreptul la folosirea liberă a capacităților și averii sale pentru activitate antreprenorială și a altor activități economice care nu sunt interzise de lege.
2. Nu este admisă activitatea economică îndreptată spre monopolizare sau spre concurență neloială.

Articolul 35

1. Dreptul de proprietate privată este apărut de lege.
2. Fiecare om are dreptul de a avea un patrimoniu în proprietate, de a-l poseda, a-l folosi și a dispune de el atât personal cât și împreună cu alte persoane.
3. Nimeni nu poate fi lipsit de patrimoniul său decât printr-o hotărâre judecătorească. Înstrăinarea silită a patrimoniului pentru trebuințe ale statului poate fi efectuată numai în condițiile unei despăgubiri prealabile și egale ca valoare.
4. Dreptul la moștenire este garantat.

Articolul 36

1. Cetățenii și asociațiile lor au dreptul de a deține pământ în proprietate privată.

2. Posesiunea, folosirea și dispunerea de pământ și alte resurse naturale se realizează de către proprietarii lor în mod liber, dacă aceasta nu aduce daune mediului înconjurător și nu încalcă drepturile și interesele legitime ale altor persoane.

3. Condițiile și normele de folosire a pământului sunt definite pe baza legii federale.

Articolul 37

1. Munca este liberă. Fiecare om are dreptul de a dispune liber de capacitățile sale de a munci, de a-și alege felul de activitate și profesia.

2. Munca forțată este interzisă.

3. Fiecare are dreptul la muncă în condiții care răspund cerințelor de securitate și igienă, la recompensarea muncii fără nici un fel de discriminare și nu mai puțin decât limita minimă a remunerării muncii stabilită de legea federală, precum și dreptul la ocrotire împotriva șomajului.

4. Se recunoaște dreptul la litigii individuale și colective de muncă cu folosirea mijloacelor stabilite de legea federală pentru soluționarea lor, inclusiv dreptul la grevă.

5. Fiecare om are dreptul la odihnă. Persoanei care lucrează pe baza unui contract de muncă i se garantează durata timpului de muncă, zilele de odihnă și de sărbătoare, concediul anual de odihnă, stabilite de legea federală.

Articolul 38

1. Maternitatea și copilăria, familia se află sub protecția statului.

2. Grija față de copii, educarea lor constituie un drept egal și o obligație a părinților.

3. Copiii apti de muncă, ajunși la vârsta de 18 ani, trebuie să se îngrijească de părinții inapți de muncă.

Articolul 39

1. Fiecăruia i se garantează asigurarea socială conform vârstei, în caz de boală, invaliditate, pierdere a celui care îl întreține, pentru educarea copiilor și în alte cazuri stabilite de lege.

2. Pensiile de stat și ajutoarele sociale sunt stabilite prin lege.

3. Se încurajează asigurările sociale benevole, crearea de forme suplimentare de asigurare socială și de binefacere.

Articolul 40

1. Fiecare om are dreptul la locuință. Nimeni nu poate fi lipsit în mod abuziv de locuință.

2. Organele de stat și organele autoconducerii locale încurajează construcția de locuințe, crează condiții pentru înfăptuirea dreptului la locuință.

3. Persoanelor neînstărite și altor cetățeni menționați în lege, care au nevoie de locuință, aceasta le este acordată fără plată sau pentru o plată care le este accesibilă, din fondurile de locuințe de stat, municipale și altele, în conformitate cu normele stabilite de lege.

Articolul 41

1. Fiecare persoană are dreptul la ocrotirea sănătății și la ajutor medical. Ajutorul medical este acordat cetățenilor, fără plată, în instituțiile de stat și municipale de ocrotire a sănătății pe seama mijloacelor bugetului, respectiv a cotizațiilor pentru asigurări și a altor contribuții.

2. În Federația Rusă se finanțează programe federale pentru ocrotirea și întărirea sănătății populației, se adoptă măsuri pentru dezvoltarea sistemelor de stat, municipale și private de ocrotire a sănătății, se încurajează activitățile care contribuie la întărirea sănătății omului, la dezvoltarea culturii fizice și a sportului, la bunăstare ecologică și sanitar-epidemiologică.

3. Ascunderea de către persoane oficiale a faptelor și condițiilor care crează pericole pentru viața și sănătatea oamenilor, atrage pentru acestea răspunderea în conformitate cu legea federală

Articolul 42

Fiecare persoană are dreptul la un mediu ambiant favorabil, la informația veridică despre starea acestuia și la compensarea daunelor provocate sănătății sau averii sale de delictul ecologic.

Articolul 43

1. Fiecare persoană are dreptul la învățătură.
2. Se garantează accesul general și gratuitatea învățământului preșcolar, a celui general de bază și mediu profesional în instituții de învățământ de stat sau municipale și în întreprinderi.
3. Fiecare persoană are dreptul să primească, pe bază de concurs, instruirea în învățământul superior într-o instituție de învățământ de stat sau municipală și în întreprindere.
4. Învățământul general de bază este obligatoriu. Părinții sau persoanele care îi înlocuiesc asigură dobândirea de către copii a învățământului general de bază.
5. Federația Rusă stabilește standardele federale de stat pentru învățământ, susține diferite forme didactice și autodidactice.

Articolul 44

1. Fiecărei persoane i se garantează libertatea creației literare, artistice, științifice, tehnice și de altă natură, precum și dreptul de a preda. Proprietatea intelectuală este ocrotită de lege.
2. Fiecare persoană are dreptul de a participa la viața culturală și de a se folosi de instituțiile culturale, precum și dreptul de acces la valorile culturale.
3. Fiecare persoană este obligată să se îngrijească de moștenirea istorică și culturală, să păstreze monumentele istorice și de cultură.

Articolul 45

1. Apărarea de către stat a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului este garantată în Federația Rusă.
2. Fiecare persoană are dreptul de a-și apăra drepturile și libertățile prin toate mijloacele care nu sunt interzise de lege.

Articolul 46

1. Fiecăruia i se garantează apărarea prin justiție a drepturilor și libertăților sale.
2. Hotărârile și acțiunile (sau lipsa de acțiune) organelor puterii de stat, organelor autoconducerii locale, organizațiilor sociale și ale persoanelor oficiale pot fi atacate în justiție.
3. Fiecare persoană are dreptul, în conformitate cu tratatele internaționale ale Federației Ruse, să se adreseze organelor internaționale pentru apărarea drepturilor și libertăților omului, dacă au fost epuizate toate mijloacele existente în interiorul statului pentru ocrotirea lor pe cale legală.

Articolul 47

1. Nimeni nu poate fi lipsit de dreptul cercetării cauzei sale la acel tribunal și de acel judecător în a căror competență este atribuită cauza respectivă.
2. Persoana inculpată de săvârșirea unui delict are dreptul la cercetarea cauzei sale de către un complet cu participarea juraților în cazurile prevăzute de legea federală.

Articolul 48

1. Fiecăruia i se garantează dreptul de a primi o asistență juridică calificată. În cazurile prevăzute de lege asistența juridică se acordă fără plată.
2. Fiecare arestat, deținut sub pază, învinuit de săvârșirea unui delict are dreptul de a se folosi de ajutorul unui avocat (apărător) din momentul arestării, detenției sub pază sau al prezentării acuzației.

Articolul 49

1. Fiecare inculpat de săvârșirea unui delict este considerat nevinovat până când vinovăția sa nu va fi fost dovedită în conformitate cu procedurile prevăzute de legea federală și stabilită printr-un verdict al unei instanțe judiciare.
2. Inculpatul nu este obligat să-și dovedească nevinovăția.
3. Îndoielile cu privire la vinovăția unei persoane, care nu au fost înlăturate, sunt interpretate în favoarea inculpatului.

Articolul 50

1. Nimeni nu poate fi condamnat în mod repetat pentru același delict.
2. În înfăptuirea justiției nu se admite folosirea dovezilor cu încălcarea legii federale.
3. Fiecare condamnat pentru un delict are dreptul la reexaminarea hotărârii de către instanța judecătorească superioară pe calea stabilită de legea federală, precum și dreptul de a cere grațierea sau reducerea pedepsei.

Articolul 51

1. Nimeni nu este obligat să depună mărturie împotriva sa, a soțului (soției) și a rudelor apropiate, al căror cerc este definit de legea federală.
2. Prin lege federală se pot stabili și alte cazuri de scutire de obligația de a depune mărturie.

Articolul 52

Drepturile victimelor care au suferit de pe urma delictelor și abuzurilor de putere sunt ocrotite de lege. Statul asigură victimelor accesul la justiție și la compensarea daunelor.

Articolul 53

Fiecare persoană are dreptul la compensarea de către stat a daunelor cauzate de acțiunile ilegale (sau de lipsa de acțiune) ale organelor de stat sau de persoanele oficiale ale acestora.

Articolul 54

1. Legea care stabilește sau agravează o răspundere nu are efect retroactiv.
2. Nimeni nu poate purta răspunderea pentru fapte care în momentul săvârșirii lor nu erau considerate încălcări ale legii. Dacă după săvârșirea încălcării legii răspunderea pentru aceasta este înlăturată sau atenuată, atunci se va aplica această lege.

Articolul 55

1. Enumerarea principalelor drepturi și libertăți în Constituția Federației Ruse nu trebuie să fie interpretată ca reprezentând o negare sau diminuare a altor drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului general recunoscute.
2. În Federația Rusă nu este permis să se emită legi care să abroge sau să restrângă drepturile și libertățile omului și cetățeanului.
3. Drepturile și libertățile omului și cetățeanului pot fi restrânse de legea federală numai în măsura în care aceasta este necesară pentru scopurile protecției bazelor orânduirii constituționale, moralității, sănătății, drepturilor și intereselor legitime ale altor persoane, asigurării apărării țării și securității statului.

Articolul 56

1. Pentru asigurarea securității cetățenilor și apărarea ordinii constituționale în concordanță cu legea constituțională federală, în condiții de situație excepțională, se pot stabili unele restrângeri ale drepturilor și libertăților cu indicarea restrângerii și a termenelor lor de acțiune.
2. Situația excepțională poate fi introdusă pe întreg teritoriul Federației Ruse și în unele părți ale ei în condițiile existenței circumstanțelor și pe calea prevăzute de legea federală constituțională.
3. Nu sunt supuse restrângerii drepturile și libertățile prevăzute de articolele 20, 21, 23 (partea I), 24, 28, 34 (partea I), 40 (partea I), 46-54 ale Constituției Federației Ruse.

Articolul 57

Fiecare persoană este obligată să plătească impozitele și taxele stabilite prin lege. Legile care stabilesc impozite noi sau înrăutățesc situația contribuabililor nu au efect retroactiv.

Articolul 58

Fiecare persoană este obligată să conserve natura și mediul ambiant, să se poarte cu grijă cu bogățiile naturale.

Articolul 59

1. Apărarea Patriei constituie o datorie și o obligație a cetățeanului Federației Ruse.
2. Cetățenii Federației Ruse efectuează serviciul militar în conformitate cu legea federală.
3. Dacă efectuarea serviciului militar contravine convingerilor sau confesiunii religioase a cetățeanului Federației Ruse, precum și în alte cazuri stabilite de legea federală, acesta are dreptul de a înlocui acest serviciu cu altul alternativ civil.

Articolul 60

Cetățeanul Federației Ruse poate să-și îndeplinească de sine stătător și plenar drepturile și obligațiile sale, începând de la vârsta de 18 ani.

Articolul 61

1. Cetățeanul Federației Ruse nu poate fi expulzat în afara hotarelor Federației Ruse sau predat altui stat.

2. Federația Rusă garantează cetățenilor săi apărarea și ocrotirea dincolo de hotarele ei.

Articolul 62

1. Cetățeanul Federației Ruse poate avea cetățenia unui alt stat străin (dublă cetățenie), în concordanță cu legea federală sau cu prevederile unui tratat internațional la care Federația Rusă este parte.

2. Dobândirea cetățeniei unui stat străin de către un cetățean al Federației Ruse nu diminuează drepturile și libertățile lui și nu îl eliberează de obligațiile ce decurg din cetățenia rusă, dacă legea federală sau tratatul la care Federația Rusă este parte nu prevăd altfel.

3. Cetățenii străini și persoanele fără cetățenie se bucură în Federația Rusă de drepturi și au obligații egale cu cetățenii Federației Ruse, în afară de cazurile stabilite de legea federală sau de un tratat internațional la care Federația Rusă este parte.

Articolul 63

1. Federația Rusă acordă azil politic cetățenilor străini și persoanelor fără cetățenie în concordanță cu normele de drept internațional general recunoscute.

2. În Federația Rusă nu se admite predarea către alte state a persoanelor urmărite pentru convingeri politice, precum și pentru activități (sau pentru inactivități) care în Federația Rusă nu sunt recunoscute ca delict. Extradarea persoanelor învinuite de săvârșirea unor delict și predarea celor condamnați pentru executarea pedepsei în alte state se înfăptuiesc pe baza legii federale sau a unui tratat internațional la care Federația Rusă este parte.

Articolul 64

Prevederile prezentului capitol constituie bazele statutului juridic al persoanei în Federația Rusă și nu pot fi modificate decât pe calea stabilită de prezenta Constituție.

Capitolul 3. STRUCTURA FEDERATIVĂ**Articolul 65**

1. În componența Federației Ruse se află subiecții Federației Ruse:

- Republica Adigheia, Republica Altai, Republica Baškortostan, Republica Buriatia, Republica Daghestan, Republica Ingușă, Republica Kabardino-Balkară, Republica Kalmikă-Haklmâg Tangעי, Republica Karaceev-Cercheză, Republica Karelîa, Republica Komi, Republica Mari Āl, Republica Mordovia,

Republica Saha (Iakuția), Republica Osetia de Nord, Republica Tatarsta (Tatarstan), Republica Tuva, Republica Udmurtă, Republica Hakasia, Republica Cecenă, Republica Ciuvașă (Cewavaș respubliki);

- Ținuturile Altai, Krasnodar, Krasnoiark, Krasnodar, Primorsk, Stavropol, Habarovsk;

- Regiunile Amur, Arhanghelsk, Astrahan, Belgorod, Briansk, Vladimir, Volgograd, Vologda, Voronej, Ivanov, Kaliningrad, Kaluga, Kamciatka, Kemerovo, Kirov, Kostroma, Kurgan, Kursk, Leningrad, Lipetk, Magadan, Moscova, Murmansk, Nijegorod, Novgorod, Novosibirsk, Omsk, Oranburg, Orlov, Penza, Perm, Pskov, Rostov, Riazan, Samara, Saratov, Sahalin, Sverdlov, Smolensk, Tambov, Tver, Tomsk, Tula, Tiumen, Ulianov, Celiabinsk, Cita, Iaroslav;

- Moscova, Sankt Petersburg - orașe de importanță federală;

- Regiunea Autonomă Evreiască;

- Districtele autonome Aghin Buriat, Komi-Premiat, Koriak, Neneț, Taimâr (Dolgo-Neneț), Ust-Ordân, Buriat, Hanti-Mansii, Ciukotka, Evenkii, Iamalo-Neneț.

2. Primirea în Federația Rusă și crearea în componența ei a unui nou subiect se realizează pe calea stabilită de legea federală constituțională.

Articolul 66

1. Statutul republicii este definit de Constituția Federației Ruse și de constituția republicii.

2. Statutul ținutului, regiunii, orașului de importanță federală, regiunii autonome, districtului autonom se definește de Constituția Federației Ruse și de regulamentul ținutului, regiunii, orașului de importanță federală, regiunii autonome, districtului autonom adoptat de organul legislativ al subiectului respectiv al Federației Ruse.

3. La propunerea organelor legislative și executive ale regiunii autonome, districtului autonom, poate fi adoptată o lege federală cu privire la regiunea autonomă, districtul autonom.

4. Raporturile districtelor autonome, care intră în componența unui ținut sau unei regiuni, pot fi reglementate prin lege federală și tratat între organele puterii de stat ale districtului autonom și, respectiv, organele de stat ale ținutului sau regiunii.

5. Statutul subiectului Federației Ruse poate fi schimbat cu acordul reciproc al Federației Ruse și al subiectului Federației Ruse în concordanță cu legea federală constituțională.

Articolul 67

1. Teritoriul Federației Ruse include teritoriile subiecților ei, apele interioare și marea teritorială, precum și spațiul aerian de deasupra lor.

2. Federația Rusă are drepturi suverane și înfăptuiește jurisdicția asupra platoului continental și asupra zonei economice de excepție a Federației Ruse pe calea stabilită de legea federală și de normele dreptului internațional.

3. Granițele între subiecții Federației Ruse pot fi modificate prin acordul lor reciproc.

Articolul 68

1. Limba rusă este limba de stat a Federației Ruse, pe întregul ei teritoriu.

2. Republicile au dreptul să stabilească propriile lor limbi de stat. Acestea se folosesc împreună cu limba de stat a Federației Ruse în organele puterii de stat, organele autoconducerii locale, instituțiile de stat ale republicilor.

3. Federația Rusă garantează tuturor popoarelor sale dreptul la păstrarea limbii materne, la crearea condițiilor învățării și dezvoltării ei.

Articolul 69

Federația Rusă garantează drepturile popoarelor băștinașe puțin numeroase în concordanță cu principiile și normele dreptului internațional general recunoscute și cu tratatele internaționale la care Federația Rusă este parte.

Articolul 70

1. Drapelul, stema și imnul de stat ale Federației Ruse, descrierea lor și normele utilizării lor se stabilesc prin legea federală constituțională.

2. Capitala Federației Ruse este orașul Moscova. Statutul capitalei se stabilește prin lege federală.

Articolul 71

În competența Federației Ruse se află:

- a) adoptarea și schimbarea Constituției Federației Ruse și a legilor federale, controlul asupra respectării lor;
- b) structura federativă și teritoriul Federației Ruse;
- c) reglementarea și apărarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului; cetățenia în Federația Rusă; reglementarea și apărarea drepturilor minorităților naționale;
- d) stabilirea sistemului organelor puterii legislative, executive și judecătorești, a ordinii, organizării și activității lor; formarea organelor federale ale puterii de stat;
- e) proprietatea federală de stat și administrarea ei;
- f) stabilirea bazelor politicii federale și a programului federal în domeniul dezvoltării statale, economice, ecologice, sociale, culturale și naționale a Federației Ruse;
- g) stabilirea bazelor juridice ale pieței unice; reglementările financiare, valutare, de credit și vamale, emiterea monedei, bazele politicii de prețuri; serviciile federale economice, inclusiv băncile federale;
- h) bugetul federal; impozitele și taxele federale; fondurile federale pentru dezvoltare regională;
- i) sistemele energetice federale, energia nucleară, materialele fisionabile; transportul federal, căile de comunicație, informația și comunicațiile; activitățile în Cosmos;
- j) politica externă și relațiile internaționale ale Federației Ruse; tratatele internaționale ale Federației Ruse; problemele războiului și păcii;
- k) relațiile economice externe ale Federației Ruse;
- l) apărarea și securitatea; producția de apărare; stabilirea căilor de vânzare și cumpărare a armamentului, muniției, tehnicii militare și a altor bunuri militare; producția de substanțe otrăvitoare, narcotice și normele folosirii lor;
- m) determinarea statutului și apărarea granițelor de stat, a mării teritoriale, spațiului aerian, zonei economice de excepție și a platoului continental ale Federației Ruse;
- n) organizarea judecătorească; procuratura; legislația penală, de procedură penală și de executare a hotărârilor penale; amnistia și grațierea; legislația privind cetățenia, procedura cetățeniei și procedura de arbitraj; reglementarea juridică a proprietății intelectuale;
- o) reglementările federale cu privire la conflictul de legi (**federal conflict of law**);
- p) serviciul meteorologic, standardele, etaloanele, sistemul metric și calcularea timpului; geodezia și cartografia; denumirile obiectelor geografice; evidența statistică și contabilă oficială;
- q) decorațiile de stat și titlurile onorifice ale Federației Ruse;
- r) serviciul de stat federal.

Articolul 72

1. În competența comună a Federației Ruse și a subiecților Federației Ruse se află:

- a) asigurarea concordanței constituțiilor și legilor republicilor, regulamentelor, legilor și altor acte normative de drept ale ținuturilor, regiunilor, orașelor de importanță federală, regiunii autonome, districtelor autonome, cu Constituția Federației Ruse și cu legile federale;
- b) apărarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului; apărarea drepturilor minorităților naționale; asigurarea legalității, ordinii de drept, a securității sociale; regimul zonelor de frontieră;
- c) problemele posesiunii, folosirii și administrării pământului, subsolului, resurselor de apă și a altor resurse naturale;
- d) delimitarea proprietății de stat;
- e) utilizarea naturii; protecția mediului ambiant și asigurarea securității ecologice; zonele naturale conservate în mod deosebit; conservarea monumentelor istorice și culturale;
- f) problemele generale ale educației, învățământului, științei, culturii, culturii fizice și sportului;

- g) coordonarea problemelor ocrotirii sănătății; apărarea familiei, maternității, paternității și copilului; protecția socială, inclusiv asigurările sociale;
- h) înfăptuirea măsurilor pentru prevenirea catastrofelor, a calamităților naturale, epidemiilor și lichidarea consecințelor lor;
- i) stabilirea principiilor generale ale impozitării și taxelor în Federația Rusă;
- j) legislația administrativă, a procedurii administrative; a muncii, familiei, locuinței, funciară, a apelor, silvică, a subsolului, protecției mediului;
- k) cadrele organelor judecătorești și de apărare a ordinii; avocatura; notariatul;
- l) apărarea mediului strămoșesc, al așezărilor și a modului tradițional de viață ale comunităților etnice puțin numeroase;
- m) stabilirea principiilor generale de organizare a sistemului organelor puterii de stat și ale autoconducerii locale;
- n) coordonarea relațiilor internaționale și economice externe ale subiecților Federației Ruse, îndeplinirea tratatelor internaționale la care Federația Rusă este parte.

2. Prevederile prezentului articol se extind în egală măsură asupra republicilor, ținuturilor, regiunilor, orașelor de importanță federală, regiunii autonome, districtelor autonome.

Articolul 73

Subiecții Federației Ruse dispun de întreaga putere de stat în afara limitelor competenței Federației Ruse și a mandatului Federației Ruse în problemele care sunt de competența Federației Ruse și a subiecților Federației Ruse.

Articolul 74

1. Pe teritoriul Federației Ruse nu este admisă stabilirea de frontiere vamale, taxe vamale, impozite și orice fel de alte obstacole care împiedică circulația liberă a mărfurilor, serviciilor și mijloacelor financiare.

2. Limitări ale circulației mărfurilor și serviciilor pot fi introduse în concordanță cu legea federală, dacă acestea sunt necesare pentru securitate, apărarea vieții și sănătății oamenilor, protecția naturii și a valorilor culturale.

Articolul 75

1. Unitatea monetară în Federația Rusă este rubla. Emisia monetară se efectuează numai de către Banca Centrală a Federației Ruse. Introducerea și emiterea altor monede în Federația Rusă nu sunt admise.

2. Apărarea și asigurarea stabilității rublei reprezintă o funcție principală a Băncii Centrale a Federației Ruse, pe care ea o îndeplinește independent de alte organe ale puterii de stat.

3. Sistemul de impozite, percepute la bugetul federal și principiile generale ale impozitării și taxelor se stabilesc prin lege federală.

4. Împrumuturile de stat se lansează pe calea stabilită de legea federală și sunt distribuite pe bază voluntară.

Articolul 76

1. Pentru problemele de competența Federației Ruse se adoptă legi constituționale federale și legi federale care au acțiune directă pe întreg teritoriul Federației Ruse.

2. Pentru problemele din competența comună a Federației Ruse și a subiecților Federației Ruse se emit legi federale și legi și alte acte juridice normative ale subiecților Federației Ruse, adoptate în concordanță cu primele.

3. Legile federale nu pot să contravină legilor constituționale federale.

4. În afara limitelor competențelor Federației Ruse, ale competențelor comune ale Federației Ruse și subiecților Federației Ruse, republicile, ținuturile, regiunile, orașele de importanță federală, regiunea

autonomă și districtele autonome înfăptuiesc propria reglementare juridică inclusiv adoptarea de legi și alte acte juridice normative.

5. Legile și alte acte juridice normative ale subiecților Federației Ruse nu pot să contravină legilor federale, adoptate în concordanță cu punctele 1 și 2 ale prezentului articol. În caz de contradicție între legea federală și un alt act emis în Federația Rusă, legea federală este cea care se aplică.

6. În caz de contradicție între legea federală și un act juridic normativ al unui subiect al Federației Ruse, emis în concordanță cu punctul 4 al prezentului articol, actul juridic normativ al subiectului Federației Ruse este cel are prioritate.

Articolul 77

1. Sistemul organelor de stat ale republicilor, ținuturilor, regiunilor, orașelor de importanță federală, regiunii autonome, districtelor autonome se stabilește de sine stătător de către subiecții Federației Ruse în concordanță cu bazele orânduirii constituționale a Federației Ruse și cu principiile generale ale organizării organelor reprezentative și executive ale puterii de stat stabilite prin legea federală.

2. În limitele competenței Federației Ruse și ale mandatului Federației Ruse pentru competențele comune ale Federației Ruse și ale subiecților Federației Ruse, organele federale ale puterii executive și organele puterii executive ale subiecților Federației Ruse alcătuiesc sistemul unic al puterii executive în Federația Rusă.

Articolul 78

1. Pentru înfăptuirea mandatului lor, organele federale ale puterii executive pot să creeze propriile organe teritoriale și să numească persoanele oficiale respective.

2. Organele federale ale puterii executive de comun acord cu organele puterii executive ale subiecților Federației Ruse pot să transfere acestora înfăptuirea unei părți din mandatul lor, dacă aceasta nu contravine Constituției Federației Ruse și legilor federale.

3. Organele puterii executive ale subiecților Federației Ruse de comun acord cu organele federale ale puterii executive pot să transfere acestora înfăptuirea unei părți din mandatul lor.

4. Președintele Federației Ruse și Guvernul Federației Ruse asigură, în concordanță cu Constituția Federației Ruse, înfăptuirea mandatului puterii federale de stat pe întreg teritoriul Federației Ruse.

Articolul 79

Federația Rusă poate să participe la uniuni interstatale și să transmită acestora o parte din împuternicirile sale în concordanță cu tratatele internaționale; dacă aceasta nu atrage după sine limitarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului și nu contravine bazelor orânduirii constituționale a Federației Ruse.

Capitolul IV. PREȘEDINTELE FEDERAȚIEI RUSE

Articolul 80

1. Președintele Federației Ruse este șeful statului.

2. Președintele Federației Ruse este garantul Constituției Federației Ruse, al drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. Pe căile stabilite de Constituția Federației Ruse el adoptă măsuri pentru apărarea suveranității Federației Ruse, a independenței și integrității ei de stat, asigură funcționarea coordonată și interacțiunea organelor puterii de stat.

3. În concordanță cu Constituția Federației Ruse și cu legile federale, Președintele Federației Ruse stabilește principalele direcții ale politicii interne și externe a statului.

4. Președintele Federației Ruse, în calitate de șef al statului, reprezintă Federația Rusă în interiorul țării și în relațiile internaționale.

Articolul 81

1. Președintele Federației Ruse este ales pe termen de patru ani de către cetățenii Federației Ruse pe baza dreptului de vot universal, egal și direct prin votare secretă.
2. Președinte al Federației Ruse poate fi ales orice cetățean al Federației Ruse care a împlinit vârsta de 35 de ani, care locuiește permanent în Federația Rusă de cel puțin 10 ani.
3. Una și aceeași persoană nu poate ocupa funcția de președinte al Federației Ruse mai mult de două mandate consecutive.
4. Procedura alegerii Președintelui Federației Ruse se stabilește prin legea federală.

Articolul 82

1. La intrarea în funcție, Președintele Federației Ruse depune în fața poporului următorul jurământ:

"Jur ca în îndeplinirea împuternicirilor de Președinte al Federației Ruse să respect și să protejez drepturile și libertățile omului și cetățeanului, să respect și să apăr Constituția Federației Ruse, să apăr suveranitatea, securitatea și integritatea statului, să servesc cu credință poporul".

2. Jurământul se depune în cadrul unei ceremonii în prezența membrilor Consiliului Federației, a deputaților Dumei de Stat și a judecătorilor Tribunalului Constituțional al Federației Ruse.

Articolul 83

Președintele Federației Ruse:

- a) numește, cu acordul Dumei de Stat, pe Președintele Guvernului Federației Ruse;
- b) are dreptul de a prezida ședințe ale Guvernului Federației Ruse;
- c) adoptă hotărârea cu privire la demisia Guvernului Federației Ruse;
- d) prezintă Dumei de Stat candidatura pentru numirea în funcție a Președintelui Băncii Centrale a Federației Ruse; ridică în fața Dumei de Stat problema eliberării din funcție a Președintelui Băncii Centrale a Federației Ruse;
- e) la propunerea Președintelui Guvernului Federației Ruse numește în funcție și eliberează din funcție pe locuitorii Președintelui Guvernului Federației Ruse, pe miniștrii federali;
- f) prezintă Consiliului Federației candidaturile pentru numirea în funcție a judecătorilor Tribunalului Constituțional al Federației Ruse, ai Tribunalului Suprem al Federației Ruse, ai Tribunalului Suprem de Arbitraj al Federației Ruse, precum și candidatura Procurorului general al Federației Ruse; prezintă Consiliului Federației Ruse propunerea de eliberare din funcție a Procurorului general al Federației Ruse; numește pe judecătorii altor tribunale federale;
- g) alcătuiește și conduce Consiliul Securității al Federației Ruse, al cărui statut este definit prin lege federală;
- h) aprobă doctrina militară a Federației Ruse;
- i) formează Administrația Președintelui Federației Ruse;
- j) numește și eliberează pe reprezentanții plenipotențari ai Președintelui Federației Ruse;
- k) numește și eliberează pe membrii comandamentului suprem al forțelor armate ale Federației Ruse;
- l) numește și recheamă, după consultări cu comitetele sau comisiile corespunzătoare ale Camerelor Adunării Federale, pe reprezentanții diplomatici ai Federației Ruse în state străine și în organizații internaționale.

Articolul 84

Președintele Federației Ruse:

- a) stabilește alegerile pentru Duma de Stat în concordanță cu Constituția Federației Ruse și legea federală;
- b) dizolvă Duma de Stat în cazurile și cu procedura prevăzute de Constituția Federației Ruse;
- c) stabilește referendumul conform procedurii stabilită de legea constituțională federală;

- d) introduce proiecte de legi în Duma de Stat;
- e) semnează și face publice legile federale;
- f) se adresează Adunării Federale cu mesaje anuale privind situația țării, principalele direcții ale politicii interne și externe a statului.

Articolul 85

1. Președintele Federației Ruse poate folosi procedurile de mediere pentru rezolvarea divergențelor dintre organele puterii de stat ale Federației Ruse și organele puterii de stat ale subiecților Federației Ruse, precum și dintre organele puterii de stat ale subiecților Federației Ruse. În cazul în care nu se obține soluționarea convenită, el poate să transmită rezolvarea disputei unui tribunal corespunzător.

Articolul 86

Președintele Federației Ruse:

- a) înfăptuiește conducerea politicii externe a Federației Ruse;
- b) poartă negocieri și semnează tratatele internaționale ale Federației Ruse;
- c) semnează scrisorile de acreditare;
- d) primește scrisorile de acreditare și de rechemare a reprezentanților diplomației acreditați pe lângă el.

Articolul 87

1. Președintele Federației Ruse este Comandantul Suprem al Forțelor Armate ale Federației Ruse.
2. În caz de agresiune împotriva Federației Ruse sau de pericol al unei agresiuni, Președintele Federației Ruse instituie pe teritoriul Federației Ruse sau în anumite zone ale ei starea de război, anunțând fără întârziere Consiliul Federației și Duma de Stat despre aceasta.
3. Regimul stării de război este definit de legea constituțională federală.

Articolul 88

În condițiile și pe calea prevăzute de legea constituțională federală, Președintele Federației Ruse instituie pe teritoriul Federației Ruse sau în zone diferite ale ei starea de urgență, anunțând fără întârziere Consiliul Federației și Duma de Stat despre aceasta.

Articolul 89

Președintele Federației Ruse:

- a) rezolvă problemele cetățeniei Federației Ruse și ale acordării azilului politic;
- b) conferă decorații de stat ale Federației Ruse; acordă titluri onorifice ale Federației Ruse, gradele militare cele mai înalte și cele mai înalte titluri speciale;
- c) acordă grațierea.

Articolul 90

1. Președintele Federației Ruse emite decrete și ordine executive (**executive orders**).
2. Decretele și ordinele executive ale Președintelui Federației Ruse sunt obligatorii și urmează a fi respectate pe întreg teritoriul Federației Ruse.
3. Decretele și ordinele executive ale Președintelui Federației Ruse nu trebuie să contravină Constituției Federației Ruse și legilor federale.

Articolul 91

Președintele Federației Ruse se bucură de imunitate.

Articolul 92

1. Președintele Federației Ruse își începe îndeplinirea împuternicirilor sale din momentul depunerii jurământului și încetează exercitarea lor odată cu expirarea mandatului, în momentul depunerii jurământului de către noul Președinte ales al Federației Ruse.

2. Președintele Federației Ruse încetează îndeplinirea împuternicirilor sale înainte de termen în cazul demisiei sale, al incapacității prelungite de a-și îndeplini împuternicirile ce-i revin datorită stării sănătății sau al eliberării din funcție. În aceste condiții alegerea Președintelui Federației Ruse trebuie să aibă loc nu mai târziu de trei luni după momentul încetării înainte de termen a îndeplinirii împuternicirilor.

3. În toate cazurile în care Președintele nu este în situația de a îndeplini obligațiile sale, acestea sunt îndeplinite temporar de Președintele Guvernului Federației Ruse. Persoana care îndeplinește obligațiile Președintelui Federației Ruse nu are dreptul să dizolve Duma de Stat, să stabilească un referendum, precum și să introducă propuneri cu privire la modificarea sau revizuirea prevederilor Constituției Federației Ruse.

Articolul 93

1. Președintele Federației Ruse poate fi demis din funcție de către Consiliul Federației numai pe baza acuzației prezentate de Duma de Stat de înaltă trădare sau de săvârșirea altei crime grave confirmată de avizul Tribunalului Suprem al Federației Ruse cu privire la existența indiciilor de delict în acțiunile Președintelui Federației Ruse și de avizul Tribunalului Constituțional al Federației Ruse cu privire la respectarea procedurii stabilite de prezentare a acuzației.

2. Hotărârea Dumei de Stat cu privire la prezentarea acuzației și hotărârea Consiliului Federației privind demiterea Președintelui din funcție trebuie să fie adoptate cu două treimi de voturi din numărul total în fiecare din cele două Camere la inițiativa a cel puțin o treime din deputații Dumei de Stat și în prezența avizului unei comisii special constituite de Duma de Stat.

3. Hotărârea Consiliului Federației cu privire la demiterea Președintelui trebuie să fie adoptată într-un termen de nu mai târziu de trei luni de la prezentarea de către Duma de Stat a acuzației împotriva Președintelui.

Capitolul V. ADUNAREA FEDERALĂ

Articolul 94

Adunarea Federală - Parlamentul Federației Ruse - este organul reprezentativ și legislativ al Federației Ruse.

Articolul 95

1. Adunarea Federală este compusă din două Camere: Consiliul Federației și Duma de Stat.

2. Din componența Consiliului Federației fac parte câte doi reprezentanți ai fiecăruia dintre subiecții Federației Ruse: câte un reprezentant din partea organelor reprezentativ și executiv ale puterii de stat.

3. Duma de stat este alcătuită din 450 de deputați.

Articolul 96

1. Duma de Stat se alege pe un termen de patru ani.

2. Procedura constituirii Consiliului Federației și procedura alegerii deputaților Dumei de Stat se stabilesc prin legi federale.

Articolul 97

1. Deputat al Dumei de Stat poate fi orice cetățean al Federației Ruse care a împlinit vârsta de 21 de ani și are dreptul de a participa la alegeri.

2. Aceeași persoană nu poate fi, în același timp, membru al Consiliului Federației și deputat al Dumei de Stat. Deputatul Dumei de Stat nu poate fi deputat al altor organe reprezentative ale puterii de stat și al organelor autoconducerii locale.

3. Deputații Dumei de Stat lucrează pe bază permanentă profesională. Deputații Dumei de Stat nu pot să se aplece în serviciu de stat, să ocupe o altă activitate remunerată, în afară de activitatea didactică, științifică sau altă activitate de creație.

Articolul 98

1. Membrii Consiliului Federației și deputații Dumei de Stat se bucură de imunitate pe tot timpul mandatului lor. Ei nu pot fi reținuți, arestați, supuși percheziției, în afară de cazurile reținerii la locul delictului, precum și supuși percheziției corporale, cu excepția cazurilor în care aceasta este prevăzută de legea federală pentru asigurarea securității altor persoane.

2. Problema ridicării imunității se rezolvă de către respectiva Cameră a Adunării Federale la propunerea Procurorului general al Federației Ruse.

Articolul 99

1. Adunarea Federală este un organ cu activitate permanentă.

2. Duma de Stat se întrunește în prima sa ședință în a treizecea zi după alegere. Președintele Federației Ruse poate convoca ședința Dumei de Stat înaintea acestui termen.

3. Prima ședință a Dumei de Stat este deschisă de cel mai în vârstă deputat.

4. Din momentul începerii lucrărilor Dumei de Stat a noii legislaturi, împuternicirile Dumei de Stat a legislaturii precedente încetează.

Articolul 100

1. Consiliul Federației și Duma de Stat țin ședințe separat.

2. Ședințele Consiliului Federației și ale Dumei de Stat sunt deschise. În cazurile prevăzute de regulamentul unei Camere, ea are dreptul de a ține ședințe închise.

3. Camerele pot să se întrunească împreună pentru a audia mesaje ale Președintelui Federației Ruse, mesaje ale Tribunalului Constituțional al Federației Ruse, discursuri ale conducătorilor de state străine.

Articolul 101

1. Consiliul Federației alege dintre membrii săi Președintele Consiliului Federației și pe locuitorii săi. Duma de Stat alege dintre membrii săi Președintele Dumei de Stat și pe locuitorii săi.

2. Președintele Consiliului Federației și locuitorii săi, Președintele Dumei de Stat și locuitorii săi conduc ședințele și administrează treburile interne ale Camerei.

3. Consiliul Federației și Duma de Stat alcătuiesc comitete și comisii, organizează audieri parlamentare în problemele care sunt de competența lor.

4. Fiecare Cameră adoptă regulamentul său și rezolvă problemele de ordine internă ale activității sale.

5. Pentru înfăptuirea controlului asupra îndeplinirii bugetului federal, Consiliul Federației și Duma de Stat constituie Camera de conturi, ale cărei componență și procedură de lucru sunt definite prin lege federală.

Articolul 102

1. În competența Consiliului Federației sunt:

- a) confirmarea schimbării granițelor dintre subiecții Federației Ruse;
- b) confirmarea decretului Președintelui Federației Ruse cu privire la instituirea stării de război;
- c) confirmarea decretului Președintelui Federației Ruse cu privire la instituirea stării excepționale;
- d) rezolvarea problemei posibilității folosirii Forțelor Armate ale Federației Ruse în afara limitelor teritoriale ale Federației Ruse;
- e) stabilirea alegerilor pentru Președintele Federației Ruse;
- f) demiterea din funcție a Președintelui Federației Ruse;

g) numirea în funcție a judecătorilor Tribunalului Constituțional al Federației Ruse, Tribunalului Suprem al Federației Ruse, Tribunalului Suprem de Arbitraj al Federației Ruse;

h) numirea în funcție și eliberarea din funcție a Procurorului general al Federației Ruse;

i) numirea în funcție și eliberarea din funcție a locțiitorului Președintelui Camerei de conturi și a unei jumătăți a componenței auditorilor acesteia.

2. Consiliul Federației adoptă hotărâri în problemele care îi sunt atribuite în competență prin Constituția Federației Ruse.

3. Hotărârile Consiliului Federației se adoptă cu majoritate de voturi din totalul numărului membrilor Consiliului Federației, dacă în Constituția Federației Ruse nu este prevăzută o altă procedură de adoptare a hotărârilor.

Articolul 103

1. În competența Dumei de Stat sunt:

a) acceptarea propunerii Președintelui Federației Ruse pentru numirea Președintelui Guvernului Federației Ruse;

b) acordarea votului de încredere pentru Guvernul Federației Ruse;

c) numirea în funcție și eliberarea din funcție a Președintelui Băncii Centrale a Federației Ruse;

d) numirea în funcție și eliberarea din funcție a Președintelui Camerei de Conturi și a unei jumătăți din componența membrilor acesteia;

e) numirea în funcție și eliberarea din funcție a Împuternicitului pentru problemele drepturilor omului, care acționează în conformitate cu legea constituțională federală;

f) declararea amnistiei;

g) prezentarea acuzației împotriva Președintelui Federației Ruse în vederea demiterii lui din funcție.

2. Duma de Stat adoptă hotărâri în problemele care îi sunt atribuite în competență prin Constituția Federației Ruse.

3. Hotărârile Dumei de Stat se adoptă cu majoritate de voturi din totalul numărului deputaților Dumei de Stat, dacă prin Constituția Federației Ruse nu se prevede altă procedură de adoptare a hotărârilor.

Articolul 104

1. Dreptul la inițiativă legislativă aparține Președintelui Federației Ruse, Consiliului Federației, membrilor Consiliului Federației, deputaților Dumei de Stat, Guvernului Federației Ruse, organelor legislative ale subiecților Federației Ruse. Dreptul la inițiativă legislativă aparține, de asemenea, Tribunalului Constituțional al Federației Ruse, Tribunalului Suprem al Federației Ruse și Tribunalului Suprem de Arbitraj al Federației Ruse în problemele ce țin de competența lor.

2. Proiectele de legi se depun la Duma de Stat.

3. Proiectele de legi privind instituirea sau desființarea de impozite, eliberarea de plata lor, lansarea de împrumuturi de stat, schimbarea obligațiilor financiare ale statului, alte proiecte de legi care prevăd cheltuieli acoperite pe seama bugetului federal pot fi depuse numai având avizul Guvernului Federației Ruse.

Articolul 105

1. Legile federale se adoptă de către Duma de Stat.

2. Legile federale se adoptă cu majoritate de voturi din numărul total al deputaților Dumei de Stat, dacă nu este prevăzut altfel de Constituția Federației Ruse.

3. Legile federale adoptate de Duma de Stat se transmit în termen de cinci zile spre examinare Consiliului Federației.

4. O lege federală este considerată aprobată de Consiliul Federației dacă pentru ea au votat mai mult de jumătate din totalul membrilor acestei Camere sau dacă în timp de 14 zile ea nu a fost examinată de Consiliul Federației. În cazul respingerii legii federale de către Consiliul Federației, Camerele pot crea o comisie de mediere pentru depășirea divergențelor apărute, după care legea urmează să fie examinată din nou de către Duma de Stat.

5. În cazul dezacordului Dumei de Stat cu hotărârea Consiliului Federației, legea federală este considerată a fi adoptată dacă la votarea ei din nou au votat pentru ea cel puțin două treimi din totalul deputaților Dumei de Stat.

Articolul 106

Sunt supuse examinării obligatorii în Consiliul Federației legile adoptate de Duma de Stat în problemele privind:

- a) bugetul federal;
- b) impozitele și taxele federale;
- c) reglementările financiare, valutare, de credit, vamale, emiterea de monedă;
- d) ratificarea și denunțarea tratatelor internaționale la care este parte Federația Rusă;
- e) statutul și apărarea frontierei de stat a Federației Ruse;
- f) problemele privind războiul și pacea.

Articolul 107

1. O lege federală adoptată este trimisă, în termen de cinci zile, Președintelui Federației Ruse pentru semnare și promulgare.

2. Președintele Federației Ruse semnează și promulgă legea federală în termen de 14 zile.

3. Dacă Președintele Federației Ruse respinge legea federală în termenul de 14 zile de la primire, atunci Duma de Stat și Consiliul Federației examinează din nou legea respectivă în ordinea de procedură stabilită de Consiliul Federației Ruse. Dacă după reexaminare legea federală va fi aprobată în redactarea inițială cu o majoritate de voturi de cel puțin două treimi din totalul membrilor Consiliului Federației și deputaților Dumei de Stat, atunci ea urmează a fi semnată de Președintele Federației Ruse în termen de 7 zile și promulgată.

Articolul 108

1. Legile constituționale federale se adoptă în problemele prevăzute de Constituția Federației Ruse.

2. O lege constituțională federală se consideră adoptată dacă ea este aprobată cu o majoritate de voturi de cel puțin trei pătrimi din numărul total al membrilor Consiliului Federației și de cel puțin două treimi din numărul total al deputaților Dumei de Stat. Legea constituțională federală adoptată urmează a fi semnată și promulgată de Președintele Federației Ruse în termen de 14 zile.

Articolul 109

1. Duma de Stat poate fi dizolvată de Președintele Federației Ruse în cazurile prevăzute de articolele 111 și 117 ale Constituției Federației Ruse.

2. În cazul dizolvării Dumei de Stat, Președintele Federației Ruse stabilește data alegerilor în așa fel încât noua Dumă de Stat aleasă să se întrunească nu mai târziu de patru luni de la dizolvare.

3. Duma de Stat nu poate fi dizolvată pentru motivele prevăzute de articolul 117 al Constituției Federației Ruse în termen de un an de la alegerea ei.

4. Duma de Stat nu poate fi dizolvată după ce ea a prezentat acuzația împotriva Președintelui Federației Ruse până la adoptarea hotărârii corespunzătoare de către Consiliul Federației.

5. Duma de Stat nu poate fi dizolvată în perioada în care pe întreg teritoriul Federației Ruse este instituită starea de război sau starea excepțională, precum și în răstimpul de șase luni dinaintea expirării mandatului Președintelui Federației Ruse.

Capitolul VI. GUVERNUL FEDERAȚIEI RUSE

Articolul 110

1. Guvernul Federației Ruse înfăptuiește puterea executivă a Federației Ruse.
2. Guvernul Federației Ruse se compune din Președintele Guvernului Federației Ruse, locțiitorii Președintelui Guvernului Federației Ruse și miniștrii federali.

Articolul 111

1. Președintele Guvernului Federației Ruse este numit de Președintele Federației Ruse, cu acordul Dumei de Stat.

2. Propunerea candidaturii Președintelui Guvernului Federației Ruse se prezintă nu mai târziu de două săptămâni de la intrarea în funcție a noului Președinte ales al Federației Ruse sau după demisia Guvernului Federației Ruse sau în termen de o săptămână după respingerea candidaturii de către Duma de Stat.

3. Duma de Stat examinează candidatura Președintelui Guvernului Federației Ruse prezentată de Președintele Federației Ruse în termen de o săptămână de la prezentarea propunerii candidaturii.

4. După respingerea de trei ori de către Duma de Stat a candidaturilor prezentate privind Președintele Guvernului Federației Ruse, Președintele Federației Ruse numește pe Președintele Guvernului Federației Ruse, dizolvă Duma de Stat și stabilește noi alegeri.

Articolul 112

1. Președintele Guvernului Federației Ruse prezintă Președintelui Federației Ruse în cel mult o săptămână de la numirea sa propunerile cu privire la structura organelor federale ale puterii executive.

2. Președintele Guvernului Federației Ruse propune Președintelui Federației Ruse candidaturile pentru funcțiile de locțiitori ai Președintelui Guvernului Federației Ruse și de miniștri federali.

Articolul 113

Președintele Guvernului Federației Ruse, în concordanță cu Constituția Federației Ruse, cu legile federale și decretele Președintelui Federației Ruse, stabilește principalele direcții ale activității Guvernului Federației Ruse și organizează activitatea acestuia.

Articolul 114

1. Guvernul Federației Ruse:

- a) elaborează și prezintă Dumei de Stat bugetul federal și asigură realizarea lui; prezintă Dumei de Stat darea de seamă cu privire la îndeplinirea bugetului federal;
- b) asigură înfăptuirea în Federația Rusă a unei politici financiare, de credit și monetare unitare;
- c) asigură înfăptuirea în Federația Rusă a unei politici unitare în domeniul culturii, științei, învățământului, ocrotirii sănătății, asigurărilor sociale, ecologiei;
- d) realizează administrarea proprietății federale;
- e) realizează măsuri pentru asigurarea apărării țării, securității de stat, înfăptuirii politicii externe a Federației Ruse;

f) realizează măsuri pentru asigurarea legalității, drepturilor și libertăților cetățenilor, apărarea proprietății și ordinii sociale, lupta împotriva delincvenței;

g) realizează alte mandate încredințate de Constituția Federației Ruse, de legile federale, de decretul Președintelui Federației Ruse.

2. Procedura investirii Guvernului Federației Ruse este stabilită prin lege constituțională federală.

Articolul 115

1. Pe baza și în vederea înfăptuirii Constituției Federației Ruse, a legilor federale, a decretelor normative ale Președintelui Federației Ruse, Guvernul Federației Ruse emite hotărâri și dispoziții, asigură îndeplinirea lor.

2. Hotărârile și dispozițiile Guvernului Federației Ruse sunt obligatorii a fi îndeplinite în Federația Rusă.

3. În cazul că hotărârile și dispozițiile Guvernului Federației Ruse contravin Constituției Federației Ruse, legilor federale și decretelor Președintelui Federației Ruse, pot fi anulate de Președintele Federației Ruse.

Articolul 116

Guvernul Federației Ruse își depune mandatul în fața noului Președinte ales al Federației Ruse.

Articolul 117

1. Guvernul Federației Ruse poate să-și prezinte demisia, care este primită sau respinsă de către Președintele Federației Ruse.

2. Președintele Federației Ruse poate să adopte o hotărâre cu privire la demiterea Guvernului Federației Ruse.

3. Duma de Stat poate exprima neîncredere în Guvernul Federației Ruse. Hotărârea cu privire la neîncredere față de Guvernul Federației Ruse se adoptă cu majoritatea voturilor din totalul numărului de deputați ai Dumei de Stat. După exprimarea neîncrederii față de Guvernul Federației Ruse de către Duma de Stat, Președintele Federației Ruse are dreptul fie să declare demis Guvernul Federației Ruse, fie să nu fie de acord cu hotărârea Dumei de Stat. În caz că în decurs de trei luni Duma de Stat exprimă din nou neîncrederea în Guvernul Federației Ruse, Președintele Federației Ruse declară demis Guvernul sau dizolvă Duma de Stat.

4. Președintele Guvernului Federației Ruse poate ridica în fața Dumei de Stat problema încrederii față de Guvernul Federației Ruse. Dacă Duma de Stat refuză încrederea, atunci Președintele adoptă în decurs de 7 zile hotărârea cu privire la demiterea Guvernului Federației Ruse sau cu privire la dizolvarea Dumei de Stat și stabilirea de noi alegeri.

5. În cazul demisiei sau depunerii mandatului, Guvernul Federației Ruse continuă să acționeze, din însărcinarea Președintelui Federației Ruse, până la formarea unui nou Guvern al Federației Ruse.

Capitolul VII. PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Articolul 118

1. Justiția se înfăptuiește în Federația Rusă numai prin instanțele judecătorești.

2. Puterea judecătorească se realizează prin intermediul procedurilor constituțională, civilă, administrativă și penală.

3. Sistemul judecătoresc al Federației Ruse este stabilit prin Constituția Federației Ruse și legea constituțională federală. Nu se admite crearea de instanțe judecătorești extraordinare.

Articolul 119

Pot fi judecători cetățeni ai Federației Ruse care au împlinit vârsta de 25 de ani, au studii juridice superioare și un stagiu de muncă în profesie juridică de cel puțin 5 ani. Prin lege federală pot fi stabilite exigențe suplimentare față de judecătorii instanțelor Federației Ruse.

Articolul 120

1. Judecătorii sunt independenți și se supun numai Constituției Federației Ruse și legii federale.
2. Stabilind, cu ocazia examinării unei cauze, neconcordanța cu legea a unui act al unui organ de stat sau de altă natură, instanța adoptă hotărârea în concordanță cu legea.

Articolul 121

1. Judecătorii sunt inamovibili.
2. Mandatul judecătorului nu poate fi întrerupt sau oprit decât în conformitate cu procedura și pe bazele stabilite de legea federală.

Articolul 122

1. Judecătorii se bucură de imunitate.
2. Judecătorii nu pot fi trași la răspundere penală decât conform procedurii stabilite de legea federală.

Articolul 123

1. Judecata este publică în toate cazurile. Examinarea unei cauze în ședință secretă este admisă în cazurile prevăzute de legea federală.
2. Judecarea în lipsă a unui proces penal nu este admisă, cu excepția cazurilor prevăzute de legea federală.
3. Procedura penală se realizează pe baza competiției și egalității în drepturi a părților.
4. În cazurile prevăzute de legea federală, procedura penală se realizează cu participarea juraților.

Articolul 124

Finanțarea tribunalelor se efectuează numai de la bugetul federal, trebuind să asigure posibilitatea realizării depline și independente a procedurii penale în concordanță cu legea federală.

Articolul 125

1. Tribunalul Constituțional al Federației Ruse este compus din 19 judecători.
2. La cererile Președintelui Federației Ruse, Consiliului Federației, Dumei de Stat, unei cincimi din membrii Consiliului Federației sau deputaților Dumei de Stat, Guvernului Federației Ruse, Tribunalului Suprem al Federației Ruse și Tribunalului Suprem de Arbitraj al Federației Ruse, ale organelor puterii legislative și executivite ale subiecților Federației Ruse, Tribunalul Constituțional al Federației Ruse rezolvă cauzele privind concordanța cu Constituția Federației Ruse a:

a) legilor federale, actelor normative ale Președintelui Federației Ruse, Consiliului Federației, Dumei de Stat, Guvernului Federației Ruse;

b) constituțiilor republicilor, regulamentelor, precum și a actelor subiecților Federației Ruse, emise pe probleme aflate în competența organelor puterii de stat ale Federației Ruse și în competența comună a organelor puterii de stat ale Federației Ruse și a organelor puterii de stat ale subiecților Federației Ruse;

c) tratatelor dintre organele puterii de stat ale Federației Ruse și organele de stat ale subiecților Federației Ruse, a tratatelor dintre organele puterii de stat ale subiecților Federației Ruse;

d) tratatelor internaționale la care Federația Rusă este parte și care nu au intrat încă în vigoare.

3. Tribunalul Constituțional al Federației Ruse soluționează cauzele cu privire la competență:

a) între organele federale ale puterii de stat;

b) între organele puterii de stat ale Federației Ruse și organele puterii de stat ale subiecților Federației Ruse;

c) între organele supreme ale subiecților Federației Ruse.

4. La plângerile de încălcare a drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor și la cererile tribunalelor, Tribunalul Constituțional al Federației Ruse verifică constituționalitatea legii aplicate sau care urmează a fi aplicată în cauza concretă, conform procedurii stabilite de legea federală.

5. La cererile Președintelui Federației Ruse, Consiliului Federației, Dumei de Stat, Guvernului Federației Ruse, organelor puterii legislative ale subiecților Federației Ruse, Tribunalul Constituțional al Federației Ruse dă interpretări ale Constituției Federației Ruse.

6. Actele sau unele prevederi declarate neconstituționale își pierd validitatea; tratatele internaționale la care Federația Rusă este parte care nu corespund Constituției Federației Ruse nu sunt în situația de a intra în vigoare și de a fi aplicate.

7. Tribunalul Constituțional al Federației Ruse, la cererea Consiliului Federației, prezintă concluziile cu privire la respectarea procedurii referitoare la punerea sub acuzare a Președintelui Federației Ruse pentru înaltă trădare sau altă crimă gravă.

Articolul 126

Tribunalul Suprem al Federației Ruse reprezintă organul judecătoresc suprem pentru soluționarea cauzelor civile, penale, administrative și altele care sunt de competența tribunalelor de jurisdicție generală, exercită în formele procesuale prevăzute de legea federală supravegherea judecătorească asupra acestora și dă îndrumări în problemele practicii judecătorești.

Articolul 127

Tribunalul Suprem de Arbitraj al Federației Ruse este organul judecătoresc suprem pentru rezolvarea disputelor economice și a altor cauze examinate de tribunalele de arbitraj; el exercită în formele procesuale prevăzute de legea federală supravegherea asupra activității acestora și dă îndrumări în problemele practicii judecătorești.

Articolul 128

1. Judecătorii Tribunalului Constituțional al Federației Ruse, Tribunalului Suprem al Federației Ruse, Tribunalului Suprem de Arbitraj sunt numiți de Consiliul Federației la propunerea Președintelui Federației Ruse.

2. Judecătorii altor tribunale federale sunt numiți de Președintele Federației Ruse conform procedurii stabilite de legea federală.

3. Mandatul, procedura constituirii și activității Tribunalului Constituțional al Federației Ruse, Tribunalului Suprem al Federației Ruse, Tribunalului Suprem de Arbitraj și ale altor tribunale federale sunt stabilite prin lege constituțională federală.

Articolul 129

1. Procuratura Federației Ruse constituie un sistem unic centralizat, cu subordonarea ierarhică a procurorilor inferiori față de procurori ierarhici superiori și față de Procurorul general al Federației Ruse.
2. Procurorul general al Federației Ruse este numit în funcție și este eliberat din funcție de către Consiliul Federației la propunerea Președintelui Federației Ruse.
3. Procurorii subiecților Federației Ruse sunt numiți de Procurorul general al Federației Ruse cu acordul subiecților Federației.
4. Alți procurori sunt numiți de Procurorul general al Federației Ruse.
5. Mandatul, organizarea și procedura activității Procuraturii Federației Ruse se stabilesc prin lege federală.

Capitolul 8. AUTOCONDUCEREA LOCALĂ

Articolul 130

1. Autoconducerea locală asigură, în Federația Rusă, rezolvarea autonomă de către populație a problemelor de importanță locală, posesiunea, folosința și administrarea proprietății municipale.
2. Autoconducerea locală se realizează de către cetățeni pe calea referendumului, alegerilor, a altor forme de exprimare a voinței, prin organele alese și alte forme ale conducerii locale.

Articolul 131

1. Autoconducerea locală se realizează în localități orășenești, rurale și alte teritorii, ținându-se seama de tradițiile locale istorice și de altă natură. Structura organelor autoconducerii locale se determină în mod independent de către populație.
2. Schimbarea granițelor teritoriilor unde se înfăptuiește autoconducerea locală este admisă ținându-se seama de părerea populației teritoriilor respective.

Articolul 132

1. Organele autoconducerii locale administrează în mod independent proprietatea municipală, alcătuiește, confirmă și execută bugetul local, stabilesc impozitele și taxele locale, realizează ordinea publică și rezolvă, de asemenea, alte probleme de importanță locală.
2. Organelor autoconducerii locale li se pot atribui prin lege anumite mandate însoțite de transmiterea mijloacelor materiale și financiare necesare îndeplinirii lor. Realizarea mandatului încredințat este controlată de stat.

Articolul 133

Autoconducerea locală este garantată, în Federația Rusă, de dreptul la apărare prin justiție, la compensarea cheltuielilor suplimentare apărute ca urmare a hotărârilor adoptate de organele puterii de stat, de interdicția de a limita drepturile autoconducerii locale stabilite de Constituția Federației Ruse și de legile federale.

Capitolul 9. MODIFICĂRI CONSTITUȚIONALE ȘI REVIZUIREA CONSTITUȚIEI

Articolul 134

Propunerile de modificare și revizuire a prevederilor Constituției Federației Ruse pot fi prezentate de Președintele Federației Ruse, Consiliul Federației, Duma de Stat, Guvernul Federației Ruse, organele

legislative ale subiecților Federației Ruse, precum și de către un grup de cel puțin o cincime din membrii Consiliului Federației sau Dumei de Stat.

Articolul 135

1. Prevederile din capitolele 1, 2 și 9 ale Constituției Federației Ruse nu pot fi revizuite de Adunarea Federală.

2. Dacă propunerea de revizuire a prevederilor capitolelor 1, 2 și 9 ale Constituției Federației Ruse va fi susținută prin votul a trei cincimi din numărul total al membrilor Consiliului Federației și deputaților Dumei de Stat, atunci, în conformitate cu legea constituțională federală, este convocată Adunarea Constituantă.

3. Adunarea Constituantă fie confirmă invariabilitatea Constituției Federației Ruse, fie elaborează proiectul unei noi Constituții a Federației Ruse, care se adoptă cu votul a două treimi din numărul total al membrilor ei sau se supune votului poporului. În cazul supunerii votului poporului, Constituția Federației Ruse se consideră a fi adoptată dacă au votat pentru ea peste jumătate din alegătorii care au luat parte la vot, cu condiția ca la vot să fi participat mai mult de jumătate din alegători.

Articolul 136

Modificările la capitolele 3-8 ale Constituției Federației Ruse se adoptă în conformitate cu procedura prevăzută de legea constituțională federală și intră în vigoare după aprobarea lor de către organele puterii legislative ale cel puțin două treimi din subiecții Federației Ruse.

Articolul 137

1. Modificările la articolul 65 al Constituției Federației Ruse, care definește componența Federației Ruse, se efectuează pe baza legii constituționale federale cu privire la primirea în Federația Rusă și constituirea în cadrul ei a unui nou subiect, la schimbarea statutului constituțional-juridic al subiectului Federației Ruse.

2. În cazul schimbării denumirii republicii, ținutului, regiunii, orașului de importanță federală, regiunii autonome, districtului autonom, noua denumire a subiectului Federației urmează a fi inclusă în articolul 65 al Constituției Federației Ruse.

PARTEA A DOUA

PREVEDERI FINALE ȘI TRANZITORII

1. Constituția Federației Ruse intră în vigoare în ziua publicării ei oficiale, ca rezultat al votării de către popor.

Ziua de 12 decembrie 1993 - ziua votării de către popor - se consideră ziua adoptării Constituției Federației Ruse.

Concomitent încetează acțiunea Constituției (legii fundamentale) Federației Ruse - Rusia adoptată la 12 aprilie 1978, cu schimbările și completările ulterioare.

În cazul neconcordanței cu prevederile Constituției Federației Ruse a prevederilor Tratatului Federativ - ale Tratatului privind delimitarea obiectelor administrării și competențelor între organele federale ale puterii de stat ale Federației Ruse și organele puterii de stat ale republicilor suverane din componența Federației Ruse, ale Tratatului privind delimitarea obiectelor administrării și competențelor

între organele federale ale puterii de stat ale Federației Ruse și organele puterii de stat ale ținuturilor, regiunilor, orașelor Moscova și Sankt-Petersburg din Federația Rusă, ale Tratatului privind delimitarea obiectelor administrării și competențelor între organele federale ale puterii de stat ale Federației Ruse și organele puterii de stat ale regiunii autonome, districtelor autonome din componența Federației Ruse, precum și ale altor tratate dintre organele federale ale puterii de stat ale Federației Ruse și organele puterii de stat ale subiecților Federației Ruse - vor fi aplicate prevederile Constituției Federației Ruse.

2. Legile și alte acte juridice în vigoare pe teritoriul Federației Ruse înaintea intrării în vigoare a prezentei Constituții se aplică numai în acele părți care nu contravin Constituției Federației Ruse.

3. Președintele Federației Ruse ales în conformitate cu Constituția Federației Ruse - Rusia înfăptuiește, din ziua intrării în vigoare a prezentei Constituții, împuternicirile stabilite de ea până la încheierea mandatului pentru care el a fost ales.

4. Consiliul de Miniștri - Guvernul Federației Ruse capătă, din ziua intrării în vigoare a prezentei Constituții, drepturile, obligațiile și răspunderile Guvernului Federației Ruse stabilite de Constituția Federației Ruse iar în viitor se numește Guvernul Federației Ruse.

5. Judecătorii din Federația Rusă înfăptuiesc justiția în conformitate cu împuternicirile stabilite de prezenta Constituție.

După intrarea în vigoare a Constituției, judecătorii tuturor judecătoriilor Federației Ruse își păstrează mandatul până la încheierea termenului pentru care ei au fost aleși. Funcțiile vacante se ocupă conform procedurii stabilite de prezenta Constituție.

6. Până la intrarea în vigoare a legii federale care stabilește procedura cercetării cauzelor cu participarea juraților, se menține procedura anterioară de cercetare a cauzelor respective.

Până la punerea de acord a legislației de procedură penală cu prevederile prezentei Constituții, se menține procedura anterioară a arestării, detenției sub pază și reținerii persoanelor bănuite de săvârșirea de delict.

7. Consiliul Federației al primei legislaturi și Duma de Stat a primei legislaturi se aleg pe un termen de doi ani.

8. Consiliul Federației se întrunește în prima sa ședință în a treizecea zi de la alegere. Președintele Federației Ruse deschide prima ședință a Consiliului Federației.

9. Un deputat al primei legislaturi a Dumei de Stat poate fi concomitent membru al Guvernului Federației Ruse. Prevederile prezentei Constituții referitoare la imunitatea deputaților nu se extind asupra deputaților-membri ai Guvernului Federației Ruse în ceea ce privește răspunderea pentru acțiunile (lipsa de acțiune) legate de îndeplinirea obligațiilor de serviciu.

Membrii Consiliului Federației al primei legislaturi își realizează mandatul pe bază nepermanentă.

1.2. UCRAINA

1.2.1. Elemente de ordin istoric

Anterior integrării sale în U.R.S.S., Ucraina a avut o remarcabilă istorie, inclusiv o prezență din punctul de vedere al dezvoltării instituțiilor dreptului constituțional. Încă în secolul X, orașul Kiev devenise centrul unor intense activități statale, politice, comerciale, culturale și religioase (din secolul al IX-lea s-a constituit primul stat rus cu centrul la Kiev - Rusia Kieveană)¹⁰¹. Prințul Vladimir cel Mare a botezat poporul său în religia creștină, în anul 988. De remarcat este faptul că atunci când Kievul și Novgorodul deveniseră deja centre de civilizație, Moscova nu fusese menționată (1147). Kievul a suferit datorită invaziilor tătare între anul 1237 și 1240. În secolele următoare, când "marea hoardă" și puterea ei dispărușeră, Lituania și Polonia își disputau controlul asupra Ucrainei¹⁰².

Organizarea de stat și constituțională a Ucrainei au reapărut în secolele XVII-XVIII, în perioada cazacilor ucraineni și a hatmanilor. Lista marilor conducători care au stabilit și anumite reguli de drept îi include pe hatmanii Bogdan Hmilnițki și Ivan Mazepa. Cel din urmă a încheiat o alianță cu regele Carol al XII-lea al Suediei împotriva lui Petru cel Mare, țarul Rusiei, dar a fost învins la Poltava, în 1709. Urmașul lui Mazepa, Filip Orluk, a alcătuit Constituția de la Bender, cunoscută în istorie sub denumirea de *Pacta et constitutiones*. Acest document obliga pe liderul ucrainean să recunoască anumiți parametri ai guvernării sale, să apere independența Ucrainei și să elimine exploatarea social-economică a populației.

Pe măsură ce Ucraina a intrat tot mai mult în sfera de influență a Rusiei, aceste acte ale conducătorilor ucraineni au rămas numai vestigii ale autodeterminării poporului ucrainean. În secolul XIX, eforturile Rusiei de a transforma pe ucraineni în "apărători" ai frontierelor rusești, s-au dovedit ineficiente, majoritatea poporului ucrainean refuzând o integrare cu Rusia. După 1830 ia o mare amploare "mișcarea ucraineană" printre sprijinatorii căreia se găseau oameni cunoscuți precum poetul Taras Șevcenko. Pe atunci, mulți scriitori ucraineni erau obligați să scrie în limba rusă deoarece în 1878 Moscova adoptase o lege prin care interzicea publicarea de cărți în limba ucraineană¹⁰³.

Sub influența sovietică, Ucraina a adoptat trei constituții, respectiv cea din 1919, din 1937 și 1978. Toate aceste constituții au reflectat sovietizarea progresivă a Ucrainei, promovarea concepțiilor staliniste și apoi național-brejneviste cu privire la legitimitatea constituțională.

În ceea ce privește dezvoltarea constituțională actuală, observăm că Ucraina, după ce a menținut Constituția din 1978, căreia i-a adus o serie de modificări importante (după ce independența Ucrainei a fost proclamată la 24 august 1991), a adoptat o nouă constituție de abia în 1996.

Actualul șef al statului (președinte) este Leonid Kucima (de la 10 iulie 1994). Principalele partide politice sunt Partidul Comunist, Mișcarea populară, Partidul țărănesc și Partidul Socialist.

101 Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.576.

102 Webster's New World Encyclopedia, College Edition, Prentice Hall, General Reference, New York, 1993, pag.1070

103 Gisberg H.Flanz, *Ukraine, Comparative notes, in Constitutions of the Countries of the World*, Issued, August 1995, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York, pag.XI.

Pe plan extern, Ucraina a încheiat în ultimii ani tratate cu Polonia și România (1997) și, mai recent, cu Rusia (1998), ca urmare a recunoașterii de către aceasta a integrității teritoriale a Ucrainei și a găsirii unor soluții convenabile cu privire la împărțirea flotei din Marea Neagră, cu baza la Sevastopol.

1.2.2. Analiza prevederilor Constituției Ucrainei din 1978

Așa cum s-a arătat la punctul precedent, Ucraina nu a dispus mult timp de o constituție proprie, elaborată după proclamarea independenței și înlăturarea vestigiilor regimului sovietic. Constituția din 1978, a suferit modificări importante care au eliminat prevederi depășite, ce țineau de integrarea Ucrainei în sistemul sovietic și au precizat totodată anumite noi principii constituționale, în considerarea ideii garantării statului de drept și respectării depline a drepturilor cetățenilor.

Constituția Ucrainei nu conținea nici un preambul (aceasta o considerăm o particularitate) deoarece vechiul preambul, care amintea de regimul abolit nu mai putea fi menținut, și nici nu fuseseră elaborate pe deplin bazele regimului democratic, care trebuia să înlocuiască vechile orânduri. Ea era divizată în 10 părți și 19 capitole, însumând cu totul 171 articole¹⁰⁴. Diviziunea Constituției ucrainene din 1978 era următoarea: Partea I-a (art.1-30) cuprindea principiile ordinii sociale și sistemului politic al Ucrainei. În capitole distincte erau analizate sistemul politic, sistemul economic, dezvoltarea socială, culturală, activitatea de politică externă a Ucrainei și apărarea țării.

Partea a II-a (art.31-67) se ocupa de stat și individ. Erau analizate aici cetățenia Ucrainei, egalitatea în drepturi a cetățenilor, drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor Ucrainei.

Partea III-a se referea la stat și la structura teritorială a Ucrainei (art.68-77). Erau examinate aici poziția Ucrainei ca stat independent, situația juridică a republicii autonome a Crimeii și structura administrativ-teritorială a Ucrainei.

Partea a IV-a se ocupa de Rada deputaților națiunii a Ucrainei și procedura pentru alegerea lor (art.78-96). Erau incluse aici reglementări ce priveau sistemul și principiile activității Radei de deputați ai națiunii, sistemul electoral și poziția deputaților națiunii.

Partea a V-a trata organele puterii legislative ale Ucrainei (art.97-123). Erau examinate: Rada Supremă a Ucrainei, președintele Ucrainei și Cabinetul de miniștri al Ucrainei.

Partea a VI-a trata organele locale ale puterii și administrației de stat în Ucraina (art.124-138).

Partea a VII-a se referea la planul de stat pentru dezvoltarea economică și socială a Ucrainei și bugetul Ucrainei (art.139-148).

Partea a VIII-a examina justiția, arbitrajul și puterea de supervizare a procuraturii (art.149-165).

Partea a IX-a reglementa emblema, steagul și imnul Ucrainei (art.166-170), iar partea a X-a - procedurile de modificare a Constituției (art.171).

În Partea I, consacrată principiilor ordinii sociale și sistemului politice al Ucrainei fusese înscris principiul că Ucraina este un stat al întregului popor, exprimând voința și interesele muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, care alcătuiesc poporul muncitor al tuturor naționalităților republicii. De asemenea, tot aici se prevedea că toate puterile în Ucraina aparțin poporului, care își exercită puterea de stat prin Consiliul național al deputaților, care controlează toate organele statului.

În art.4 se prevedea că statul Ucraina și toate organele sale funcționează pe baza ordinii de drept, asigură apărarea dreptului și a ordinii, interesele societății, drepturile și libertățile cetățenilor. Se prevedea libertatea constituirii partidelor politice, în conformitate cu principiile constituționale, și

¹⁰⁴ The Constitution of Ukraina, adopted at the Seventh (Extraordinary) Session of the Supreme Rada of the Ukrainian S.S.S.R., Ninth Convocation, on 20 April 1978, unofficial translation, Council of Advisors to the Parliament of Ukraine.

dreptul partidelor de a participa la dezvoltarea și realizarea politicii Ucrainei, prin reprezentanți aleși în Consiliul național al deputaților.

Principiul director al dezvoltării politice a societății - se arăta în Constituție - îl constituia o extindere mai largă a democrației, participarea mai largă a cetățenilor la conducerea treburilor societății și a statului, perfecționarea mecanismului de stat, sporirea activității organizațiilor publice, întărirea fundamentelor statului de drept, afirmarea libertății cuvântului, acordându-se o atenție deosebită față de opinia publică.

În legătură cu cetățenia se prevedea că în Ucraina există o singură cetățenie - cetățenia ucraineană - care se dobândește și se pierde potrivit prevederilor legii. Cetățenii ucraineni erau egali în fața legii, indiferent de originea socială, statutul de proprietate, de avere, rasă sau naționalitate, sex, educație, limbă, atitudine față de religie, ocupație, domiciliu și alte condiții.

Drepturile egale ale cetățenilor erau asigurate în toate domeniile vieții economice, politice, sociale și culturale. Străinilor li se garantau acele drepturi și libertăți care le sunt în general recunoscute, inclusiv acela de a face apel la tribunale sau la alte instituții de stat pentru a se asigura protecția drepturilor personale, proprietății și familiei.

În ceea ce privește organul suprem al puterii de stat, Constituția Ucrainei prevedea că **Rada națională a deputaților** era aleasă pe termen de cinci ani. Concomitent cu aceasta mai funcționa Rada supremă a Republicii autonome Crimeea, care se bucura de autonomie, și radele locale ale deputaților, reprezentând organele puterii constituite pe plan local.

Sistemul electoral al Ucrainei se întemeia pe baza votului universal, egal, direct și secret.

Rada supremă a Ucrainei era singurul organ al puterii legislative. Ea adopta Constituția sau o amenda, hotărâ cu privire la structura de stat, soluționa problemele privind frontierele Ucrainei, elabora direcțiile politicii externe, ratifica programele economice, convoca alegerile, alegea Curtea Supremă a Ucrainei, confirma propunerea Președintelui Ucrainei pentru desemnarea unei persoane în funcția de prim-ministru etc.

În cadrul unor ședințe extraordinare, cu o majoritate de două treimi din numărul membrilor săi, Rada supremă a Ucrainei putea să delege Cabinetului de miniștri al Ucrainei autoritatea de a emite **decrete cu caracter legislativ**, dar numai într-o serie de domenii specificate. Rada își păstra totuși dreptul de a anula acele decrete ale Consiliului de miniștri care erau incompatibile cu Constituția Ucrainei, efectuând aceasta pe calea unor legi.

Deputații care făceau parte din Rada Supremă, în număr de 450, erau aleși de către districtele electorale, având fiecare un număr aproximativ egal de votanți.

Lucrările Radei Supreme a Ucrainei se desfășurau în sesiuni. Ea putea fi convocată, totuși, și în sesiuni speciale de către președintele sau prezidiul Radei supreme, din inițiativa sa sau a unei treimi din numărul deputaților, ori la cererea Președintelui Ucrainei. Rada supremă a Ucrainei își păstra puterile până când se desfășurau alegerile pentru un nou organ al puterii supreme de stat.

Dreptul de inițiativă legislativă în Rada supremă aparținea deputaților Ucrainei, președintelui Radei supreme, Președintelui Ucrainei, Curții Constituționale, Cabinetului de miniștri, Curții Supreme a Ucrainei, Procurorului general, Radei Supreme a Republicii Autonome a Crimeei și Academiei de Științe a Ucrainei.

Prezidiul Radei Supreme a Ucrainei era un organ subordonat acesteia - similar birourilor permanente ale Camerelor în sistemul românesc -, care organiza munca Parlamentului și își exercita puterile în limitele Constituției. Printre altele, el organiza sesiunile, coordona activitatea comisiilor

permanente, organiza pregătirile pentru referendum și discutarea publică a proiectelor de lege, ocupându-se totodată și de publicarea legilor Ucrainei.

Președintele Radei Supreme era ales prin vot secret, pe termen de cinci ani, neputând fi ales decât pentru două mandate consecutive. El putea fi revocat însă oricând de către Rada Supremă a Ucrainei prin vot secret.

Curtea Constituțională era aleasă de Rada Supremă a Ucrainei, pe termen de 10 ani, din rândul specialiștilor în domeniul dreptului, și se compunea dintr-un președinte, doi vicepreședinți și 12 membri. Persoanele alese în cadrul Curții Constituționale nu puteau fi în același timp membri ai unor alte organe a căror activitate este controlată de Curtea Constituțională sau de deputații națiunii, și nici să facă parte din mișcări sau partide politice. Persoanele alese, în îndeplinirea îndatoririlor lor, erau independente și se supuneau numai Constituției Ucrainei.

Președintele Ucrainei era șeful statului și șeful puterii executive. Pentru ca cineva să poată fi desemnat președinte, trebuie să aibă vârsta de cel puțin 35 de ani. Aceeași persoană nu putea fi aleasă de două ori ca președinte al statului. Ea nu putea să cumuleze alte responsabilități pe linie de stat și nici să se angajeze în activități comerciale. Președintele era ales pe cinci ani, prin vot egal, universal, direct și secret. El era considerat garantul drepturilor fundamentale ale cetățenilor și suveranității de stat, reprezenta Ucraina pe plan internațional, conducea și prezida activitatea Cabinetului de miniștri, supunea bugetul spre aprobare Radei Supreme a Ucrainei, propunea Radei Supreme a Ucrainei candidatul pentru funcția de prim ministru și, corelativ, propunea demiterea primului ministru, propunea Radei Supreme a Ucrainei numirea unor înalți funcționari de stat, membrii Comitetului de apărare a frontierelor statului, ai Comitetului vamal, organiza și desființa ministere. Totodată el putea anula actele Cabinetului de miniștri sau ale miniștrilor, aproba decretele Radei cu privire la reforma economică, hotăra în probleme de cetățenie, acorda amnistia, adopta hotărâri cu privire la declararea războiului, impunerea legii marțiale, decidea în caz de necesitate ori stare de urgență și putea declara anumite zone ale Ucrainei ca zone calamitate.

În exercitarea atribuțiilor sale, președintele emitea **decrete** și **ordine**, dar Curtea Constituțională avea dreptul să le declare inaplicabile în cazul în care acestea ar fi contravenit Constituției și legilor Ucrainei. Președintele Ucrainei se bucura de imunitate. În cazul încălcării Constituției și a legilor, Președintele putea fi înlăturat din funcție de către Rada Supremă a Ucrainei, la recomandarea Curții Constituționale. O asemenea decizie trebuia să aibă acordul a cel puțin două treimi din numărul total al deputaților naționali ai Ucrainei. În caz de deces sau încetare înainte de termen a puterilor Președintelui, sau a înlăturării acestuia din funcție, până la organizarea noilor alegeri puterile prezidențiale erau delegate Prezidiului Radei Supreme a Ucrainei.

Cabinetul de miniștri era organul de stat care exercita puterea executivă. El era subordonat Președintelui și răspundea de activitatea sa față de Rada Supremă a Ucrainei. Rada Supremă a Ucrainei aproba programul noului guvern format, dar ea putea - dacă situația o cerea - să-și exprime neîncrederea în primul ministru, în diverși membri ai Cabinetului sau chiar față de Cabinet în ansamblul său.

Printre atribuțiile Cabinetului de miniștri mai figurau înfăptuirea programelor de stat de dezvoltare economică, adoptarea unor măsuri pentru înfăptuirea securității naționale și apărarea țării, aplicarea politicii economice și a politicii externe etc. Cabinetul de miniștri adopta **rezoluții**, **ordine**, iar atunci când beneficiază de delegare legislativă - **decrete**.

Organele locale ale puterii în provincii, regiuni, orașe erau radele locale ale deputaților națiunii, care rezolvau problemele locale, în special ale dezvoltării, în limitele competenței lor, adoptând

hotărâri valabile numai pe teritoriul respectiv. Organele administrative ale radelor locale ale deputaților națiunii erau comitetele executive, a căror competență era stabilită în baza legii.

În Ucraina exista un **sistem judiciar** care cuprinde Curtea Supremă a Ucrainei, Curtea Supremă a Republicii Autonome Crimeea, Curțile de provincii și orașe, tribunalele orașelor Kiev și Sevastopol, tribunalele interraionale și militare. Cel mai înalt control asupra activității judiciare era exercitat de Curtea Supremă a Ucrainei. Judecătorii și asesorii naționali sunt independenți și se supun numai legii.

În Ucraina justiția era administrată, în sistemul Constituției anterioare, pe baza principiului egalității cetățenilor în fața legii. Dezbaterile în cadrul ședințelor de judecată erau publice, era asigurat dreptul la apărare, iar procedura se desfășura în limba vorbită de majoritatea populației dintr-o anumită localitate. Persoanelor care nu cunoșteau limba respectivă li se asigura posibilitatea de a lua cunoștință de actele din dosar printr-un interpret și de a se adresa tribunalului în propria lor limbă.

O idee importantă era și înscrierea prezumției de nevinovăție în art. 158 al Constituției Ucrainei.

Constituția Ucrainei a menținut **instituția procuraturii**, în fruntea căreia se afla Procurorul general al Ucrainei, subordonat Radei Supreme. În exercitarea atribuțiilor lor, procurorii erau independenți, ei aplicau Constituția și legile Ucrainei.

În ceea ce privește revizuirea Constituției, trebuie precizat că modificările textelor constituționale urmau să fie adoptate, potrivit art. 171, numai de către Rada Supremă a Ucrainei, cu majoritate de cel puțin două treimi din membrii săi.

1.2.3. Analiza prevederilor Constituției din 1996

La 28 iunie 1996 a fost adoptată, în cadrul celei de a V-a sesiuni a Radei Supreme a Ucrainei noua Constituție a acestei țări, care abrogă constituția anterioară, adoptată în timpul regimului sovietic, cu modificările cunoscute.

Constituția cuprinde un preambul și 15 capitole, în cadrul cărora sunt analizate și reglementate următoarele materii: principii generale (Capitolul I), drepturile, libertățile și îndatoririle indivizilor (Capitolul II), alegerile și referendumul (Capitolul III), Rada Supremă a Ucrainei (Capitolul IV), președintele Ucrainei (Capitolul V), cabinetul de miniștri al Ucrainei; alte organe și autorități executive (Capitolul VI), Procuratura (Capitolul VII), sistemul judiciar (Capitolul VIII), structura teritorială a Ucrainei (Capitolul IX), Republica Autonomă Crimeea (Capitolul X), autogovernarea locală (Capitolul XI), Curtea Constituțională a Ucrainei (Capitolul XII), amendamentele la Constituția Ucrainei (Capitolul XIII), prevederi finale (Capitolul XIV), prevederi tranzitorii (Capitolul XV).

Preambulul Constituției amintește importanța actului prin care a fost declarată independența Ucrainei din 24 august 1991, tradițiile de independență ale poporului ucrainean, atașamentul față de principiile democratice și drepturile omului, precum și responsabilitatea față de generațiile viitoare în ce privește asigurarea condițiilor de trai și de demnitate, pentru dezvoltarea persoanei umane.

Capitolul I, consacrat principiilor generale, definește **Ucraina ca stat unitar și suveran, al cărui teritoriu este indivizibil**, forma republicană de guvernământ și suveranitatea poporului fiind unica autoritate a puterii în Ucraina. De asemenea, în acest capitol se subliniază **supremația constituției**, atașamentul față de principiile statului de drept și cerința aplicării directe a prevederilor constituționale de către tribunale și alte autorități pentru protejarea drepturilor cetățenilor.

În legătură cu tratatele internaționale, se arată că acestea constituie o parte a legislației interne, precizându-se în același timp că încheierea tratatelor internaționale care ar contraveni Constituției Ucrainei este posibilă numai efectuându-se necesarele schimbări în Constituția Ucrainei (art.9 pct.2);

limba de stat este limba ucraineană, dar se asigură totodată protejarea minorităților și folosirea limbilor acestora.

O prevedere importantă este aceea prevăzută de art.13 pct.1, în conformitate cu care pământul, minereurile, atmosfera, apa și alte resurse naturale care se găsesc pe teritoriul Ucrainei, resursele naturale ale platoului continental, ale zonei economice exclusive sunt proprietatea națiunii ucrainene.

Drepturi de proprietate vor putea fi dobândite în numele națiunii ucrainene de către organele autorității statului și organele locale de autoguvernare, în cadrul limitelor prescrise de Constituție. Orice cetățean are dreptul de a folosi resursele naturale care sunt proprietatea națiunii, în concordanță cu prevederile legale. Statul asigură protecția tuturor formelor de proprietate și de gestiune, ca și orientarea socială a economiei. Toți subiecții dreptului de proprietate sunt egali în fața legii.

Pământul este în deosebi un bun național și el trebuie să primească o protecție specială din partea statului. Potrivit art.15, viața socială în Ucraina se întemeiază pe principiile diversității politice, economice și ideologice. Nici o ideologie nu poate fi recunoscută de către stat ca obligatorie.

Cenzura este interzisă. Statul garantează libertatea activității politice care nu este oprită de către Constituție sau de către legile Ucrainei.

Politica internațională a Ucrainei este orientată, în conformitate cu art.18, spre protejarea intereselor naționale și a securității, prin menținerea unei cooperări pașnice și reciproc avantajoase cu membrii comunității internaționale, în conformitate cu principiile general recunoscute și normele dreptului internațional.

Capitolul II, consacrat drepturilor și libertăților, cuprinde o amplă enumerare de drepturi, printre care dreptul la dezvoltare liberă, egalitatea în fața legilor, protecția străinilor, dreptul la viață, la demnitate, inviolabilitatea persoanei, inviolabilitatea domiciliului, dreptul la viață intimă și respectul vieții de familie, libertatea de deplasare pe teritoriul Ucrainei, libertatea cuvântului, a conștiinței, a religiei, dreptul de asociere, dreptul de a desfășura activități politice, de a lua parte la conducerea treburilor statului, dreptul de întrunire pașnică, dreptul de a adresa petiții autorităților, dreptul de a-și folosi proprietatea și rezultatele creației intelectuale, dreptul de a desfășura activități antreprenoriale, dreptul de a munci, dreptul la grevă, dreptul la odihnă, la securitate socială, la locuință, la un standard de viață satisfăcător, dreptul la protecția sănătății ș.a.

De asemenea, mai sunt prevăzute în cadrul acestui capitol: dreptul la educație, dreptul la creativitate literară, artistică, științifică și tehnică, drepturile cetățenilor în fața justiției, dreptul la despăgubiri în cazul unor sentințe ilegale sau al unor acțiuni sau inacțiuni ilegale din partea autorităților, dreptul de a-și cunoaște drepturile și responsabilitățile, neretroactivitatea legii, dreptul la asistență juridică.

Se prevede, totodată, în cadrul aceluiași capitol, că **nimeni nu poate fi obligat să execute ordine care sunt evident ilegale** (art.60 pct.1). De asemenea, nici o persoană nu poate fi judecată de două ori pentru aceeași faptă (art.61), **nici o persoană nu trebuie să-și dovedească nevinovăția în fața justiției, aceasta fiind prezumată până la stabilirea vinovăției celui în cauză** pe baza unor probe legale, în cadrul unui proces desfășurat potrivit normelor de procedură judiciară (art.62).

Printre îndatoririle cetățenilor se numără aceea de a apăra țara, de a efectua serviciul militar în concordanță cu prevederile legale, de a nu vătăma mediul înconjurător, de a plăti taxele și impozitele, de a respecta Constituția și legile statului, de a nu aduce prejudicii altor persoane.

Capitolul III se referă la alegeri și la referendum. Interesează în special prevederile legate de **referendum**, Constituția Ucrainei specificând că un referendum poate fi inițiat de către Rada Supremă a Ucrainei, de președintele Ucrainei sau de către trei milioane de cetățeni cu drept de vot, cu condiția ca

semnăturile să provină din cel puțin două treimi din provincii, întrunind un număr de 100.000 de semnături în fiecare provincie.

Se specifică, totuși, că nu este posibilă organizarea unui referendum în ce privește legile care se referă la taxe, buget sau amnistie.

Capitolul IV este consacrat **Radei Supreme a Ucrainei**. Acesta este unicul organ legislativ (Parlamentul Ucrainei), într-o țară care păstrează sistemul monocameral. Constituția conține prevederi legate de desfășurarea alegerilor, de regulă la fiecare patru ani, imunitatea parlamentară, modul în care parlamentarii își desfășoară activitatea, sesiunile parlamentare, prerogativele Parlamentului ș.a.

În acest capitol sunt specificate și **atribuțiile președintelui Radei Supreme a Ucrainei**, ale comisiilor parlamentare și comitetelor acesteia, precum și domeniile în care urmează a se proceda la adoptarea unor reglementări numai pe cale de legi.

Dreptul de inițiativă legislativă revine președintelui Ucrainei, deputaților naționali și Ucrainei, Cabinetului de miniștri și Băncii Naționale a Ucrainei. Proiectele de legi considerate de președintele Ucrainei ca fiind urgente vor fi însă luate în discuție cu prioritate.

În legătură cu sistemul bugetar al Ucrainei se precizează că acesta se întemeiază pe o alocare corectă și neprejudiciabilă a bogăției sociale între cetățeni și comunitățile teritoriale. Statul aspiră către un buget echilibrat pentru Ucraina. Bugetul de stat este adoptat anual pe perioada 1 ianuarie - 31 decembrie și numai în mod excepțional pentru alte perioade.

Consiliul Băncii Naționale a Ucrainei dezvoltă principiile fundamentale ale politicii creditului monetar și veghează la aplicarea acestei politici.

Supravegherea parlamentară a protecției drepturilor constituționale și libertăților individului și ale cetățeanului se înfăptuiește prin autoritatea reprezentativă a Radei Supreme a Ucrainei cu privire la drepturile omului.

Capitolul V este dedicat **Președintelui Ucrainei**. Se precizează că acesta îndeplinește funcția de șef al statului și acționează în numele statului. El este garantul suveranității de stat, integrității teritoriale a Ucrainei, în concordanță cu prevederile Constituției, fiind totodată și un garant al drepturilor și libertăților indivizilor și cetățenilor.

În Ucraina, șeful statului este ales de către cetățeni prin vot universal, egal, direct și secret, pe o perioadă de cinci ani. Persoanele care candidează la această funcție trebuie să aibă vârsta de 35 ani impliniți, să aibă drepturi electorale și să fi locuit în Ucraina cel puțin 10 ani înainte de data alegerii. Totodată, se cere ca viitorul candidat să vorbească în mod curent limba ucraineană. Aceeași persoană nu poate fi aleasă decât pentru două mandate consecutiv. În timpul mandatului său, președintele Ucrainei nu poate să ocupe o poziție în organele autorității de stat sau în asociațiile publice și nici să îndeplinească alte funcții salariate sau antreprenoriale ori să fie membru al conducerii unei societăți care aduce profituri.

În timpul mandatului său, președintele se bucură de imunitate, dar în cazul în care s-ar dovedi vinovat, el este pasibil să răspundă potrivit legii.

Atribuțiile șefului statului - în număr de 31 - sunt precizate de art.106. În afara atribuțiilor cunoscute pe care le au șefii de stat în general, menționăm dreptul de a convoca cetățenii la un referendum cu privire la modificarea Constituției, dreptul de a numi pe procurorul general al Ucrainei cu consimțământul Radei Supreme, precum și de a-l demite pe acesta, dreptul de a numi jumătate din membrii consiliului Băncii Naționale a Ucrainei, dreptul de a numi jumătate din membrii Consiliului Național al Ucrainei pentru radio și televiziune, dreptul de a desemna și a demite pe președintele

Comitetului antimonopol al Ucrainei, președintele Fondului Proprietății de Stat al Ucrainei, președintele Comitetului televiziunii și radioului public, având consimțământul Radei Supreme a Ucrainei.

Președintele are, de asemenea, dreptul de a **crea, reorganiza și desființa ministere** și alte organe centrale ale autorității executive, la recomandarea primului ministru. El are, de asemenea, **dreptul de a revoca actele Cabinetului de miniștri al Ucrainei și cele ale Consiliului de Miniștri al Republicii Autonome Crimeea**.

Președintele Ucrainei conduce ședințele Consiliului Național al Securității și Apărării al Ucrainei, supune Radei Supreme propunerea privind declararea războiului și ia măsuri privind folosirea forței armate, adoptă decizia mobilizării generale sau parțiale, instituie starea de necesitate și de urgență în cazul unor situații ecologice. Totodată, el numește o treime din membrii Curții Constituționale a Ucrainei, crează instanțe judecătorești în conformitate cu procedura prescrisă de lege, adoptă decizii cu privire la acordarea cetățeniei Ucrainei sau la retragerea ei, precum și cu privire la dreptul de azil. Are dreptul de veto în cazul legilor adoptate de Rada Supremă a Ucrainei, cu obligația ca în acest caz ele să fie rediscutate de Radă.

Potrivit Constituției, președintele Ucrainei nu poate să transfere autoritatea sa altor persoane sau organe. El emite **decrete și directive**, care sunt aplicabile pe întreg teritoriul țării. O parte din actele emise de președinte trebuie să poarte semnătura primului ministru și a ministrului de resort. Așa, de pildă, în cazul stării de urgență ecologică, în cazul înființării unor noi organe judiciare, al conferirii gradelor militare superioare etc.

Consiliul Național pentru Securitate și Apărare al Ucrainei este organul de coordonare în problemele securității de stat și apărării. Președintele Ucrainei este și președintele Consiliului Național de Securitate și Apărare. Componenta Consiliului este stabilită de președintele Ucrainei. Primul ministru, ministrul apărării, conducătorul serviciului de securitate al Ucrainei, ministrul de interne și ministrul de externe sunt din oficiu membri ai Consiliului Național de Securitate și Apărare.

Președintele Radei Supreme a Ucrainei poate participa la ședințele Consiliului Național de Securitate și Apărare. Deciziile consiliului dobândesc forță obligatorie în baza unor decrete ale președintelui republicii. Președintele Ucrainei își exercită autoritatea până când noul președinte intră în exercitarea prerogativelor sale. Funcția de președinte poate lua sfârșit prin demisie, imposibilitatea de a-și exercita atribuțiile din motive de sănătate, demiterea prin **impeachment**. Imposibilitatea președintelui de a-și exercita prerogativele trebuie să fie stabilită de către Rada Supremă a Ucrainei și confirmată de majoritatea acesteia, pe baza avizului Curții Supreme a Ucrainei.

Constituția prevede, de asemenea, că împotriva președintelui poate fi declanșată procedura de **impeachment** în caz de trădare sau altă crimă gravă. Inițierea acestei proceduri se face de către majoritatea membrilor Radei Supreme a Ucrainei. Aceasta va crea o comisie specială de anchetă. Deciziile și recomandările acestei comisii de anchetă vor fi luate în dezbatere la o sesiune a Radei Supreme a Ucrainei, care cu o majoritate de două treimi va dispune punerea sub acuzare a președintelui. O decizie definitivă cu privire la îndepărtarea președintelui Ucrainei din funcția sa pe cale de **impeachment** trebuie să fie adoptată însă de Rada Supremă a Ucrainei cu cel puțin trei pătrimi din membrii care o compun. O asemenea decizie va fi luată numai după ce cazul va fi fost examinat de Curtea Constituțională a Ucrainei și după ce se va fi primit părerea Curții Supreme care ar confirma că președintele este considerat vinovat de faptele ce i se impută. În asemenea situație, până la viitoarele alegeri, primul ministru al Ucrainei va îndeplini atribuțiile președintelui. Cu toate acestea, el nu va putea - într-o asemenea situație - să exercite o serie de atribuții, cum ar fi de pildă să se adreseze direct poporului cu mesaje anuale sau extraordinare, să solicite (să propună) un referendum, să numească

membrii Cabinetului de miniștri al Ucrainei, să creeze, să reorganizeze sau să desființeze ministere, să revoce actele Cabinetului de miniștri, să numească membrii Curții Constituționale ș.a.

Capitolul VI se ocupă de **Cabinetul de miniștri al Ucrainei**, precum și de alte organe ale autorității executive.

Cabinetul de miniștri al Ucrainei este cel mai înalt organ din sistemul organelor executive; el este răspunzător față de președintele Ucrainei și este controlat de Rada Supremă a Ucrainei, în limitele prevederilor constituționale. Cabinetul se compune din primul ministru, prim vice prim-ministru, trei vice prim-miniștri și miniștri. Primul ministru este numit de președintele Ucrainei, având consimțământul a mai mult de jumătate din compunerea constituțională a Radei Supreme.

Miniștrii Cabinetului sunt desemnați de președintele Ucrainei, la recomandarea primului ministru. Primul ministru supune președintelui propuneri cu privire la crearea, reorganizarea și desființarea ministerelor și altor organe centrale. În cazul alegerii unui nou președinte, Cabinetul demisionează automat. El trebuie, de asemenea, să demisioneze și ca urmare a unei hotărâri a președintelui Ucrainei sau ca o consecință a unui vot de neîncredere din partea Radei Supreme a Ucrainei.

Cabinetul de miniștri exercită o serie de atribuții similare celor pe care le execută guvernele în toate statele democratice. În limitele competenței sale, el emite hotărâri și regulamente, care sunt obligatorii. Actele normative ale Cabinetului de miniștri, ale ministerelor sau ale altor organe centrale executive urmează a fi înregistrate în conformitate cu procedura prevăzută de lege.

În ceea ce privește **autoritatea locală**, se arată că deciziile acestora nu pot să contravină Constituției Ucrainei sau legilor sale, caz în care acestea urmează să fie anulate. Consiliile provinciale sau regionale pot să-și exprime neîncrederea în șeful administrației locale, situație în care președintele Ucrainei urmează a decide. Autoritățile locale dispun de un număr important de atribuții, printre care aceea de a elabora bugetul local și de a adopta norme aplicabile pe plan local, ținând seama de respectul drepturilor omului și de măsurile adoptate la nivel central.

Capitolul VII este consacrat **Procuraturii**. În sistemul ucrainean, așa cum s-a arătat, procuratura este independentă de ministerul justiției, iar procurorul general este numit de președintele Ucrainei, cu acordul Radei Supreme a Ucrainei. El poate fi demis de președinte, dar și ca urmare a unui vot de neîncredere din partea Radei Supreme.

Procurorul general este ales pe o perioadă de cinci ani. El îndeplinește atribuții judiciare, dar totodată supraveghează legalitatea actelor organelor de cercetare. De asemenea, el veghează la aplicarea hotărârilor judecătorești în cauzele penale, ca și a altor măsuri ce privesc restrângerea libertăților personale ale cetățenilor.

Sistemului judiciar îi este dedicat Capitolul VIII din Constituție. Se specifică, în art. 124, că în Ucraina justiția este de competență exclusivă a tribunalelor, nefiind posibilă delegarea atribuțiilor sale altor organe sau uzurparea de către acestea a unor prerogative judiciare.

Sistemul judiciar în Ucraina se întemeiază pe principiile teritorialității și specializării, în fruntea organelor judecătorești aflându-se Curtea Supremă a Ucrainei.

Independența și inamovibilitatea judecătorilor sunt garantate de Constituție. Este interzisă orice formă de influență asupra judecătorilor. Justiția este înfăptuită de judecători profesioniști, iar în cazurile prevăzute de lege cu participarea unor asesori populari și juri.

Constituția definește **principiile administrării justiției**, care sunt: legalitatea, egalitatea părților în fața instanțelor (tribunalelor), asigurarea unor probe, dacă se ia în discuție vinovăția unei persoane, competitivitatea părților și libertatea cu privire la prezentarea probelor și demonstrarea credibilității lor în fața tribunalului, susținerea de către stat a acuzării prin procurori, asigurarea dreptului la apărare a

persoanei acuzate, transparența activităților desfășurate, garantarea dreptului de acces la o instanță superioară, caracterul executoriu al hotărârilor tribunalelor.

Capitolul IX privește **structura teritorială a Ucrainei**. În acest capitol sunt specificate unitățile administrative, precum și principiile pe care se bazează structura teritorială a Ucrainei, respectiv unitatea și integritatea teritoriului de stat, împletirea centralizării și descentralizării în asigurarea autorității statului, precum și echilibrul dezvoltării sociale și economice regionale, ținând seama de trăsăturile istorice, economice, geografice, demografice, ca și de tradițiile etnice și culturale.

Un capitol special - Capitolul X - este dedicat **Republicii Autonome Crimeea** care, după cum se cunoaște, a constituit în primii ani după 1990 un obiect de serioase controverse între Rusia și Ucraina. Constituția precizează că Republica Autonomă Crimeea este o parte inseparabilă, integrantă, a Ucrainei și își soluționează problemele care sunt recunoscute autorității sale în cadrul limitelor stabilite de Constituția Ucrainei. Republica Autonomă Crimeea are propria sa Constituție, propriul Parlament și autorități executive. Deciziile acestora, ca și ale legislativului republicii nu trebuie să contravină Constituției și legilor Ucrainei. Competența Republicii Autonome Crimeea se exercită în special în ce privește problemele referitoare la agricultură și păduri, revendicarea terenurilor, lucrări publice, construcții, turism, muzee, transport public, vânătoare și pescuit, activități sanitare și turistice.

Președintele Ucrainei are dreptul să suspende actele normative adoptate de Rada Supremă a Republicii Autonome Crimeea care sunt contrare Constituției Ucrainei.

Republica Autonomă Crimeea organizează alegerile pentru Rada sa Supremă, consultarea poporului prin referendum, își elaborează și execută propriul buget, asigură drepturile și libertățile cetățenilor, armonia națională, promovând protecția ordinii juridice și securitatea publică.

Un birou al reprezentantului Cabinetului Ucrainei, al cărei statut este precizat prin lege, va funcționa în Republica Autonomă Crimeea.

Capitolul XI este dedicat **autogovernării locale**. Art. 140 din Constituție statuează că prin aceasta se înțelege dreptul comunităților teritoriale de a-și soluționa în mod independent problemele de importanță locală, în limitele stabilite de Constituția și legile Ucrainei.

Problemele ce privesc organizarea administrațiilor municipale se găsesc în competența consiliilor orașenești. Membrii consiliilor comunale sau orașenești sunt deputați aleși în unitățile respective, pe o perioadă de 4 ani, în baza unui vot direct și secret.

De asemenea, tot pe baza unui asemenea vot este ales **primarul** localității respective, care **îndeplinește totodată și funcția de președinte al consiliului respectiv**. Statutul primarului, consiliilor, precum și al organului executiv se stabilește prin lege. În mod corespunzător, Constituția prevede atribuțiile ce revin organelor de administrație locală la nivelul provinciilor și raioanelor.

În cadrul competenței lor, toate organele de autogovernare locală adoptă decizii, care au valoare obligatorie și care trebuie să respecte Constituția Ucrainei.

Capitolul XII - **Curtea Constituțională a Ucrainei** - precizează că în Ucraina Curtea Constituțională este unicul organ de jurisdicție constituțională. Ea soluționează problemele ce privesc compatibilitatea legilor și altor acte cu Constituția Ucrainei și emite totodată interpretări oficiale ale Constituției și legilor Ucrainei.

Componenta Curții include 18 judecători, președintele Ucrainei, Rada Supremă și Adunarea judecătorilor din Ucraina având dreptul să desemneze fiecare câte 6 judecători la Curtea Constituțională. Judecătorii trebuie să aibă vârsta de 40 de ani împliniți, să posede o înaltă pregătire juridică, cel puțin 10 ani de experiență profesională, să fi locuit în Ucraina în ultimii 20 de ani și să cunoască bine limba oficială.

Judecătorii Curții Constituționale sunt desemnați pe un termen de 9 ani, neavând dreptul de a fi realesi.

Președintele Curții Constituționale a Ucrainei este ales pe trei ani, în cadrul unei ședințe plenare a membrilor Curții, prin vot secret. În exercitarea îndatoririlor, judecătorii se bucură de independență.

În conformitate cu prevederile art. 150 din Constituție, jurisdicția Curții Constituționale cuprinde două mari categorii de probleme 1) soluționarea unor probleme de constituționalitate și 2) emiterea unor interpretări oficiale ale Constituției și legilor Ucrainei.

Problemele de constituționalitate pot viza: constituționalitatea legilor sau altor acte ale Radei Supreme, actele președintelui Ucrainei, actele Cabinetului de miniștri, actele Radei Supreme a Republicii Autonome Crimeea. Sesizarea Curții se poate face de Președintele Ucrainei, cel puțin 45 deputați, Curtea Supremă, Reprezentantul autorizat al Radei Supreme a Ucrainei pentru drepturile omului, Rada Supremă a Republicii Autonome a Crimeei.

Deciziile Curții Constituționale nu pot fi atacate. Legile (sau articolele din legi) declarate neconstituționale își pierd valabilitatea de la data adoptării deciziei Curții Constituționale. La cererea președintelui sau Cabinetului de miniștri, Curtea își va exprima părerea și cu privire la concordanța cu Constituția a unor tratate la care Ucraina este parte sau care sunt propuse spre ratificare. Așa cum s-a arătat, Curtea trebuie să-și exprime opinia, la solicitarea Radei Supreme a Ucrainei, și în legătură cu procedura de **impeachment**, declanșată împotriva președintelui.

Capitolul XIII se referă la **modificarea Constituției Ucrainei**. Se prevede în acest scop că proiectul de modificare a Constituției poate fi inițiat de președintele Radei Supreme, de președintele Ucrainei sau de cel puțin o treime din numărul deputaților.

Un proiect de lege care amendează Constituția - cu excepția prevederilor Capitolului I, III și XIII - va trebui aprobat de majoritatea membrilor Radei, cu sprijinul a cel puțin două treimi din membrii săi. În ceea ce privește Capitolul I "Principii generale", Capitolul III "Alegeri, referendum" și Capitolul XIII "Amendarea Constituției Ucrainei", revizuirea acestora se va putea face numai la propunerea președintelui Radei, a președintelui Ucrainei sau a cel puțin două treimi din numărul deputaților, ea urmând să fie aprobată cu o majoritate de două treimi, iar ulterior confirmată printr-un referendum.

Art. 157 dispune că nu poate fi modificată Constituția Ucrainei în timp de război sau lege marțială. Pe de altă parte, o modificare a Constituției nu va putea fi acceptată dacă prin aceasta s-ar aduce atingere libertății indivizilor sau s-ar produce încălcarea independenței sau a integrității teritoriale a Ucrainei.

Capitolul XIV cuprinde **prevederi finale**. El stabilește că intrarea în vigoare a noii Constituții se produce la data adoptării ei. Data adoptării Constituției este sărbătoare națională, fiind denumită "**Ziua Constituției Ucrainei**".

Capitolul XV - ultimul din Constituție - cuprinde **prevederi tranzitorii**. Reținem dintre acestea dispoziția potrivit căreia legile și alte acte normative adoptate înainte de intrarea în vigoare a Constituției rămân în vigoare - total sau în parte - numai în măsura în care nu contravin Constituției Ucrainei. După ce Constituția va intra în vigoare, consiliile comunale și orașenești își vor exercita atribuțiile până la alegerea unor noi membri ai acestora.

Până ce va fi constituit un sistem general de jurisdicție în Ucraina - dar nu mai târziu de cinci ani - Curtea Supremă a Ucrainei și Înalta Curte de Arbitraj își exercită autoritatea în conformitate cu legile existente ale Ucrainei.

O dispoziție importantă, prevăzută de pct. 14 din prevederile tranzitorii, este aceea că folosința bazelor militare existente pe teritoriul Ucrainei pentru deplasarea temporară a unor formațiuni militare

străine este permisă numai pe baza termenilor conveniți prin tratatele internaționale ale Ucrainei, ratificate de Rada Supremă.

* *
*

Devenind în 1995 membră a Consiliului Europei, Ucraina s-a angajat să aducă o serie de îmbunătățiri legislației sale, în special în domeniul protecției drepturilor omului. Prin Rezoluția sa 1179(1999) Adunarea Parlamentară a constatat însă că aceste măsuri întârzie, fapt care putea duce la anularea puterilor delegației ucrainene în Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei și chiar la suspendarea reprezentării acestei țări în Consiliul de Miniștri. Ulterior, prin alte rezoluții, s-au constatat o serie de progrese, cum ar fi, de pildă, adoptarea noului Cod penal, a Codului civil, a legii partidelor politice, dar s-a solicitat autorităților ucrainene o anchetă independentă cu privire la dispariția ziaristului Heorhiy Gongadze, în legătură cu care cercurile din opoziție afirmă că ar fi fost implicat însuși președintele țării (care contestă o asemenea implicare). În ultimii ani, raporturile dintre fostul președinte al Ucrainei și opoziție s-au degradat, iar o echipă de experți britanici și americani s-a deplasat la Kiev pentru a stabili adevărul în legătură cu o eventuală implicare în traficul de arme în favoarea Iranului.

Ca urmare a „revoluției portocalii” din anul 2004, în Ucraina au avut loc schimbări importante. În alegerile prezidențiale ce s-au desfășurat în anul 2004, Victor Iușcenko a obținut funcția de președinte într-o confruntare strânsă cu candidatul Partidului Regiunilor (Victor Ianukovici). Iulie Timoșcenko, fost premier și susținătoare a președintelui Iușcenko a fost înlocuită ulterior din funcția de prim ministru.

Alegerile din 26 martie 2006 s-au desfășurat sub semnul criticilor aduse fenomenului corupției și descreșterii activității economice. La aceste alegeri au fost acreditați 1673 observatori internaționali. Majoritatea alegătorilor s-au pronunțat pentru Partidul Regiunilor, care a obținut 32,12% din voturi și 186 mandate. A urmat blocul Iulia Timoșcenko cu 22,27% din voturi și 129 mandate, Partidul Ucraina Noastră cu 13,94% și 81 de locuri în Parlament, Partidul Socialist al Ucrainei cu 5,67% și 33 de mandate, Partidul Comunist al Ucrainei cu 3,66% și 21 de mandate.

Ca urmare a unor negocieri ce au durat foarte mult, Viktor Ianukovici a fost desemnat prim ministru, cu sprijinul a 271 din cei 450 membri ai Parlamentului, alegerea sa punând capăt unei perioade de patru luni de criză politică.

Începând din anul 2005 în Ucraina a fost declanșat un amplu proces de reforme constituționale vizând în principal transformarea țării într-o republică parlamentară, ceea ce implică sporirea atribuțiilor Parlamentului și reducerea corespunzătoare a prerogativelor prezidențiale.

1.3. BELARUS

1.3.1. Elemente de ordin istoric

Teritoriul Belarusiei de astăzi a fost populat în timpurile cele mai vechi de triburi slave răsăritene. Cnezatele constituite după destrămarea statului rus kievean au fost ocupate de Marele Ducat al Lituaniei, iar apoi au intrat în componența statului unificat polonez-lituanian¹⁰⁵. Ca urmare a celor trei

¹⁰⁵ Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag. 68.

împărțiri ale Poloniei, Belarus a fost anexată de Imperiul rus. În urma tratatului de la Brest-Litovsk din 3 martie 1918, Belarus revine Germaniei până la sfârșitul anului 1918; în ianuarie 1919 se constituie însă R.S.S.Bielorusă. Aceasta se unește inițial cu Lituania, dar prin tratatul ruso-polon de la Riga, din 18 martie 1921, Belarus este împărțită din nou între Rusia sovietică, care ocupă partea orientală, și Polonia, în componența căreia intră partea apuseană a Belarus. Din 1922, R.S.S.Bielorusă devine parte constitutivă a U.R.S.S., teritoriul acesteia extinzându-se și asupra părții occidentale după ocuparea Poloniei de către trupele sovietice în 1939. În timpul celui de al doilea război mondial Belarus este ocupată de trupe germane. În 1945 devine membră fondatoare a Organizației Națiunilor Unite¹⁰⁶. La 26 ianuarie 1990, bielorusa este declarată limbă de stat; la 27 iulie 1990, Sovietul Suprem votează declarația de independență a țării; la 25 august 1991 este proclamată independența de stat, iar la 19 septembrie același an țara adoptă oficial numele de Republica Belarus, devenind ulterior unul dintre statele membre ale Comunității Statelor Independente, constituită pe teritoriul fostului spațiu sovietic.

1.3.2. Organizarea constituțională

Actuala Constituție a Republicii Belarus a fost adoptată la 15 martie 1994 (revizuită ulterior, în 1996), după ce în anii 1992-1993 fuseseră elaborate și dezbătute forme preliminare ale proiectului de Constituție. Constituția, în forma inițială, cuprindea 149 de articole¹⁰⁷. Organizarea capitolelor și secțiunilor în cuprinsul Constituției era următoarea: preambul, principiile structurii constituționale, individul, societatea și statul, sistemul electoral, referendumul, puterile legislativă, executivă, judecătorească, Președintele Republicii Belarus, sistemul judiciar, administrarea și autoguvernarea locală, Curtea Constituțională, oficiul procuraturii, Camera de Conturi, sistemul financiar și de credite, aplicarea Constituției și proceduri privind revizuirea.

Preambulul Constituției reafirmă calitatea Republicii Belarus de subiect egal în drepturi al comunității internaționale și adeziunea sa la valorile comune ale întregii umanități, atașamentul pentru dreptul la autodeterminare, întemeindu-și acțiunile pe "istoria și dezvoltarea de secole a orânduirii de stat belaruse". Republica Belarus este un stat de drept, unitar, democratic și social, care își exercită puterea pe întreaga întindere a teritoriului său. Unica sursă a puterii de stat este poporul, care o exercită fie direct, fie prin reprezentanții săi. O prevedere importantă - menținută după revizuire - este inserată în art.4, care dispune în primul său alineat că "în Republica Belarus democrația va fi exercitată pe baza diversității instituțiilor politice, ideologiilor și opiniilor".

Constituția recunoaște libertatea de asociere și dreptul cetățenilor de a constitui partide politice, în concordanță cu prevederile constituționale. Un text important al Constituției Republicii Belarus este art.6, care dispune că "statul va fi întemeiat pe separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească. Organele de stat vor fi independente în cadrul competențelor lor; ele vor conlucra și se vor echilibra una pe celelalte".

Constituția Republicii Belarus enunță în mod detaliat drepturile și libertățile cetățenilor, capitolul consacrat acestora fiind redactat după experiența principalelor constituții moderne.

În ce privește mecanismul electoral, este consacrat principiul libertății alegerilor și egalității votului, care se desfășoară pe circumscripții. Potrivit Constituției, pot fi organizate referendumuri la nivelul țării sau pe plan local. Inițiativa de referendum la nivel național poate avea loc la propunerea

¹⁰⁶ Webster's New World Encyclopedia, College Edition, Prentice Hall, General Reference, New York, 1993, pag.117.

¹⁰⁷ Constitutions of the Countries of the World, editors Albert P.Blaustein, Gisberg H.Flanz, Release 94-7, Issued

Președintelui Republicii, a Sovietului Suprem (un număr de 70 de deputați) sau a 450.000 de cetățeni. Referendumul local poate fi inițiat de organele locale, el desfășurându-se în toate cazurile pe baza unui vot universal, egal și secret.

Secțiunea a IV-a a Constituției Republicii Belarus se ocupă de puterile statului. Funcția de reprezentant suprem și organ legislativ al statului revenea **Sovietului Suprem**, compus din 260 de deputați aleși pe circumscripții, pe termen de cinci ani.

Ca și în Ucraina, în Belarus exista un **prezidiu al Sovietului Suprem**, având atribuții similare birourilor Camerelor legislative. Dreptul de inițiativă legislativă revine deputaților, comisiilor palamentare, președintelui, Curții Supreme, tribunalului economic suprem, procurorului general, Camerei de Conturi, Băncii Naționale și a cel puțin 50.000 de alegători.

Președintele Republicii Belarus este șef al statului. Pentru a fi ales în această funcție, o persoană trebuie să aibă vârsta minimă de 35 de ani, iar apoi să fie ales prin vot direct și secret, pe termen de cinci ani. În competența Președintelui revin o gamă foarte largă de atribuții, printre care apărarea suveranității, securității naționale și integrității teritoriale a țării, conducerea activităților executive, numirea unor înalți funcționari, prezentarea candidaturilor pentru Curtea Constituțională, prezentarea unor rapoarte anuale Sovietului Suprem cu privire la problemele Republicii, adresarea de mesaje, prezentarea de informări, numirea judecătorilor, acordarea cetățeniei, negocierea tratatelor, instituirea stării de urgență, semnarea legilor etc.

Se cuvin a fi subliniate două atribuții importante ale Președintelui, care nu se întâlnesc în alte Constituții. Așa, de pildă, art.100 pct.9 prevedea dreptul Președintelui țării de a **participa la lucrările Sovietului Suprem și ale organelor sale, putând lua oricând cuvântul** pentru a rosti o cuvântare ori pentru a furniza diverse informații.

O altă prevedere importantă - menținută în prezent - o întâlnim în art.100 pct.19, potrivit căruia Președintele are dreptul să **amâne o grevă** sau să o **suspende** pe timp de două luni, în cazurile prevăzute de lege.

Procedura de **impeachment** împotriva Președintelui putea fi declanșată de cel puțin 70 de deputați ai Sovietului Suprem. În acest caz, Curtea Constituțională trebuia să emită un aviz, iar cazul urma să fie examinat mai întâi de către o comisie a Sovietului Suprem. Decizia corespunzătoare urma să fie luată însă de Sovietul Suprem în plenum său.

Actualul șef al statului, Alexandr Lukașenko, a fost ales pentru prima oară în 1994, iar apoi reales în anii 2001 și 2006, ca urmare a unui referendum constituțional care a permis unui președinte să exercite trei mandate.

La 24 noiembrie 1996 președintele Lukașenko a organizat un referendum cu scopul extinderii mandatului său de la patru la șapte ani, dar și pentru sporirea puterilor prezidențiale, inclusiv aceea de a putea dizolva Parlamentul. La 25 noiembrie același an, aceste modificări constituționale au fost aprobate de 70,5% din votanți, cu o participare de 84%.

Primul mandat prezidențial care trebuia să se încheie în iulie 1999 a fost prelungit până în septembrie 2001, ca urmare a referendumului din 1996.

Alegerile din Belarus ca și luările de poziție ale președintelui Lukașenko au fost criticate în Occident.

Un incident grav a avut loc, de pildă, în aprilie 1998, când președintele Lukașenko i-a expulzat pe ambasadorii S.U.A., Marii Britanii, Franței, Germaniei, Greciei, Italiei și Japoniei.

Alegerile pentru reînnoirea Parlamentului au avut loc la 17 octombrie 2004. Ca urmare a acestor alegeri, Blocul de partide care îl sprijină pe președintele Lukașenko a obținut 98 mandate, Partidul Comunist din Belarus 8, partidul Agrar 3 și Partidul Liberal Democrat 1.

Observatorii OSCE au estimat că multe dintre normele pe care această organizație le preconizase pentru alegeri democratice nu au fost respectate, criticând lipsa de independență a Comisiei Electorale și lipsa de transparență a procesului de votare și de repartizare a mandatelor. Rata participării la vot a fost de 90,14%.

Dintre instituțiile statului se cuvine a fi menționată în mod deosebit **Curtea Constituțională**, care este compusă din 11 judecători aleși de Sovietul Suprem dintre juriștii cei mai calificați. Ei sunt aleși pe termen de 11 ani, dar în momentul alegerii lor nu pot avea o vârstă mai mare de 60 de ani. Curtea Constituțională poate fi sesizată de Președintele Republicii, președintele Sovietului Suprem, comisiile parlamentare, grupurile parlamentare sau cel puțin 70 de deputați ai Sovietului Suprem, Curtea Supremă, Tribunalul economic suprem și procurorul general. Ea apreciază conformitatea legilor și a tratatelor cu prevederile Constituției și ale angajamentelor internaționale asumate de Republica Belarus. Competența sa se exercită totodată și asupra constituționalității unor acte, precum decrete ale Președintelui, hotărâri ale Cabinetului de miniștri, acte ale Tribunalului economic, Procurorului general etc. Curtea Constituțională poate declara nule - total sau parțial - acte de genul celor menționate, dacă sunt contrare prevederilor Constituției.

De remarcat este faptul că, în această privință, Constituția Republicii Belarus face o distincție în art.128. Actele declarate neconstituționale pentru încălcarea drepturilor omului sunt considerate nule din momentul emiterii lor (*ex tunc, ab initio*), în timp ce celelalte acte care nu concordă cu prevederi ale Constituției pot fi considerate nule (total sau parțial) din momentul în care consideră oportun Curtea Constituțională.

Mai este de reținut, de asemenea, și faptul că Republica Belarus menține **instituția procuraturii**, care este independentă și subordonată Procurorului general; procurorul general este independent, fiind răspunzător numai față de Sovietul Suprem al Republicii.

1.3.3. Constituția Republicii Belarus din 15 martie 1994, revizuită ca urmare a referendumului din 24 noiembrie 1996¹⁰⁸

Constituția Republicii Belarus este împărțită în 9 secțiuni și anume: principiile sistemului constituțional (Secțiunea I), individul, societatea și statul (Secțiunea II), sistemul electoral și referendumul (Secțiunea III), președintele, Parlamentul, guvernul și tribunalele (Secțiunea IV), organele locale și autogovernarea locală (Secțiunea V), Biroul Procurorului și Comitetul de Stat de Supraveghere (Secțiunea VI), sistemul financiar și de credit al Republicii Belarus (Secțiunea VII), aplicarea Constituției Republicii Belarus și procedurile pentru amendarea Constituției (Secțiunea VIII), clauze finale și tranzitorii (Secțiunea IX).

În comparație cu forma adoptată în 1994, varianta revizuită ca urmare a referendumului din 1996 conține anumite diferențe de sistematizare. Mai mult, varianta din 1996 conține o secțiune în plus, prin aceea că a fost introdusă o secțiune nouă, consacrată dispozițiilor tranzitorii.

În ceea ce privește modul în care sunt ordonate diferitele reglementări, se poate observa o reordonare a secțiunii IV, "Președintele, Parlamentul, guvernul și tribunalele", ordinea capitolelor începând cu Președintele, apoi Parlamentul - denumit Adunare Națională -, Guvernul (Consiliul de

¹⁰⁸ <http://www.president.gov.by>

Ministri al Republicii Belarus) și apoi tribunalele. Pe fond se constată - în varianta revizuită a Constituției din 1996 - o mai mare precizare a atribuțiilor diverselor organe de stat, în deosebi a prerogativelor președintelui republicii și Guvernului.

Republica Belarus este definită de art.1 din Constituție ca stat democratic și social, iar în conformitate cu principiile art.8, Republica Belarus acceptă prioritatea principiilor general recunoscute ale dreptului internațional și asigură conformitatea legislației sale cu aceste principii. Cetățenii, străinii și persoanele fără cetățenie aflate pe teritoriul Republicii Belarus se bucură de drepturi și libertăți, îndeplinindu-și îndatoririle la fel ca și cetățenii Republicii Belarus, dacă prin Constituție nu se prevede altfel.

Puterea de stat se exercită pe baza separației puterilor în executivă, legislativă și judecătorească. Așa cum definește însuși site-ul oficial al statului, **"Belarus este o republică prezidențială"**.

Urmând exemplul altor constituții, Constituția Republicii Belarus înscrie un număr important de drepturi, printre care prezumția de nevinovăție, libertatea religioasă, libertatea de expresie, libertatea de întrunire, drepturile electorale, dreptul la un salariu minim și la remunerație egală pentru o muncă egală prestată de bărbați și femei, garantarea dreptului de proprietate, dreptul la educație ș.a.

Din punct de vedere al organizării, Republica Belarus reprezintă, în conformitate cu prevederile Constituției din 1996, așa cum s-a arătat, o republică prezidențială. Atribuțiile șefului statului sunt amplu definite în Capitolul V din Secțiunea IV.

Președintele republicii este definit de art.79 din Constituție ca fiind șef al statului, garant al Constituției republicii, precum și al drepturilor și libertăților cetățenești. Președintele semnifică unitatea națiunii, aplicarea principiilor directoare ale politicii interne și externe și reprezintă statul în relațiile cu alte țări și cu organizațiile internaționale. Președintele are misiunea de a asigura protecția suveranității Republicii Belarus, securitatea sa națională și integritatea teritorială, să asigure stabilitatea politică și economică, continuitatea și interacțiunea organelor statului, reprezentând totodată un factor de mediere între puterile statului.

Președintele se bucură de imunitate, iar onoarea și demnitatea sa sunt protejate de lege.

Pentru ca cineva să candideze la funcția de președinte se cere vârsta de 35 de ani împliniți și să fi locuit pe teritoriul Republicii Belarus cel puțin 10 ani înainte de alegeri.

Fiind o republică prezidențială, în Belarus președintele este ales în mod direct de cetățeni, pe o perioadă de 5 ani, prin vot universal, egal, liber, direct și secret. Aceași persoană nu poate îndeplini funcția de președinte decât timp de două mandate.

Alegerile prezidențiale sunt convocate de Camera Reprezentanților nu mai târziu de 6 luni înainte de terminarea mandatului președintelui în exercițiu și nu mai puțin de două luni de la încheierea acestui mandat. În situația în care funcția de președinte devine vacantă, vor fi desfășurate alegeri într-un interval de 30-70 zile de la data la care s-a produs vacanța funcției de președinte. Alegerile trebuie să întrunească prezența a cel puțin jumătate din cetățenii înscrși pe listele electorale.

Președintele va fi considerat ales dacă peste 50% din cetățenii participanți la alegeri îi vor acorda votul.

În situația în care nici un candidat nu întrunește numărul necesar de voturi, la cel de al doilea tur de scrutin se vor prezenta numai primii doi candidați cel mai bine plasați, fiind declarat ales candidatul care ar întruni mai mult de jumătate din numărul participanților la cel de al doilea scrutin.

În momentul în care își asumă funcția, președintele republicii trebuie să rostească un jurământ în cadrul unei ceremonii solemne, la care participă membrii Camerei Reprezentanților și ai Consiliului Republicii, judecătorii Curții Constituționale, Curților supreme și Curții Economice (de Conturi) și care se va desfășura în termen de două luni de la data la care președintele a fost ales.

Art.84 stabilește un număr de 30 de atribuții ale președintelui, dintre care unele se referă la relațiile sale cu poporul, cu Parlamentul, cu Guvernul și cu alți factori de conducere ai țării.

Așa, de pildă, în ceea ce privește **Parlamentul**, președintele Republicii Belarus prezintă mesaje anuale și are dreptul de a participa la ședințele Parlamentului, de a prezenta cuvântări și mesaje oricând consideră necesar. El are dreptul să dizolve Camerele Parlamentului, în condițiile stabilite de Constituție și să dispună convocarea electoratului.

În ceea ce privește **Guvernul**, președintele desemnează pe primul ministru, cu consimțământul Camerei Reprezentanților. El stabilește structura Guvernului, numește și demite pe vice prim miniștri și pe miniștri și alți membri ai Guvernului, ia act de demisia Guvernului sau a unuia din membrii săi.

Președintele are dreptul să anuleze actele Guvernului. El exercită o supraveghere directă sau prin organisme special constituite asupra modului în care sunt respectate legile de către organele de autoguvernare și are dreptul de a **suspenda** deciziile consiliilor locale de deputați ori să **anuleze** deciziile executivelor locale.

Președintele este cel care desemnează o serie de persoane pentru înalte funcții în stat. Astfel, el numește șase membri ai Comisiei Centrale a Republicii pentru alegeri și referendum național, numește șase membri ai Curții Constituționale, precum și alți judecători ai Republicii Belarus, numește și demite pe președintele Comitetului de Stat pentru Supraveghere, constituie și conduce Consiliul de Stat al Republicii Belarus, numește și demite pe secretarul de stat al Consiliului de Securitate.

Unele atribuții ale președintelui în ceea ce privește numirea sau revocarea unor persoane se efectuează având consimțământul prealabil al Consiliului Republicii. Astfel, președintele numește cu consimțământul Consiliului Republicii, președintele Curții Constituționale, președintele Curții Supreme și președintele Curții de Conturi. De asemenea, în aceleași condiții, el numește Procurorul General, președintele și membrii Consiliului de conducere al Băncii Naționale.

Dacă pentru unele atribuții președintele trebuie să aibă un asemenea consimțământ, pentru demiterea unor persoane - chiar dintre cele menționate - nu are nevoie de un asemenea aviz. Astfel, președintele poate **demite** pe președintele Curții Constituționale, pe judecătorii Curții Constituționale, ai Curții de Conturi, ai Comisiei pentru alegeri, pe Procurorul General etc., asemenea decizii urmând a fi însă notificate Consiliului Republicii.

Anumite atribuții ale președintelui privind amnistia, grațierea, participarea la negocierile internaționale și semnarea tratatelor, primirea scrisorilor de acreditare și numirea ambasadorilor se regăsesc și în alte state și de aceea considerăm că nu suscită explicații suplimentare.

O prevedere interesantă este aceea potrivit căreia președintele are dreptul să amâne o grevă sau să o suspende pentru o perioadă care nu poate depăși trei luni, prerogativă care exista și în forma din 1994 a Constituției.

Există de asemenea prerogativa președintelui Republicii de a semna legile, cu corectivul retrimiterii lor Camerei Reprezentanților pentru o nouă examinare.

Din punct de vedere juridic, atribuțiile președintelui se enunțază în **decrete** și **ordine**. În anumite situații determinate de Constituție, președintele poate adopta **decrete care au forță de lege**. Președintele va asigura, în mod direct și prin organisme special constituite, executarea decretelor, ordinelor și instrucțiunilor.

Din punct de vedere al statutului său, Constituția prevede că președintele nu poate, în timpul mandatului, să beneficieze de alte venituri decât cel mult din activitățile științifice, literare și artistice.

În timpul mandatului, el trebuie să suspende orice afiliere la un anumit partid politic.

Președintele poate să-și dea oricând demisia, care trebuie să fie acceptată de Camera Reprezentanților. Există, de asemenea, o procedură similară altor constituții privind destituirea posibilă a președintelui din funcție, pe baza unei majorități de două treimi a Camerei Reprezentanților și o majoritate de două treimi a Consiliului Republicii.

Constituția precizează că președintele nu poate să fie înlocuit din funcție decât pentru "acte de trădare de stat și alte crime grave" (art.88).

În situațiile în care se inițiază o procedură de destituire a președintelui, dar aceasta nu se duce la bun sfârșit în termen de o lună de când a fost declanșată, procedura nu-și mai urmează cursul. În situațiile în care președintele este înlocuit pentru comiterea unei crime, cazul său urmează să fie examinat apoi de către Curtea Supremă.

În timpul vacanței funcției de președinte sau dacă acesta se află în imposibilitate de a-și îndeplini îndatoririle, prerogativele sale urmează să fie exercitate de primul ministru până la depunerea jurământului de către noul președinte ales.

Parlamentul Republicii Belarus - denumit și **Adunarea Națională** - este compus din două Camere: **Camera Reprezentanților**, incluzând 110 deputați și **Consiliul Republicii**, care cuprinde 64 de membri. Deputații care fac parte din Camera Reprezentanților sunt aleși în mod direct de către popor.

Consiliul Republicii este o Cameră de reprezentare teritorială. Opt membri ai săi sunt numiți de președintele Republicii Belarus, în timp ce restul membrilor sunt aleși la ședințele consiliilor locale, și anume opt pentru fiecare din cele șase regiuni și republicii și orașul Minsk.

Camera Reprezentanților examinează proiectele de legi care îi sunt transmise de președinte sau prezentate de cel puțin 150.000 de cetățeni cu drept de vot, examinează proiectele de legi transmise de Guvern, inclusiv orientările politicii externe, doctrina militară, ratificarea și denunțarea tratatelor, drepturile și libertățile fundamentale, regimul muncii, își dă consimțământul la propunerea președintelui privind desemnarea unui prim ministru - pe care le aprobă sau le respinge -, ia în considerare inițiativa primului ministru de a solicita un vot de încredere, poate exprima ea însăși un vot de neîncredere la inițiativa unei treimi din numărul membrilor Camerei Reprezentanților, acceptă cererea de demisie a președintelui, dispune cu majoritatea membrilor săi inițierea procedurii în legătură cu acuzațiile de trădare sau alte crime grave comise de președinte pe baza hotărârii Consiliului Republicii și apoi, cu o majoritate de cel puțin două treimi din membrii săi, dispune înlăturarea președintelui din funcție.

Consiliul Republicii aprobă sau respinge proiectele de legi votate de Camera Reprezentanților care privesc modificarea sau suplimentarea unor prevederi constituționale și interpretarea Constituției, își dă consimțământul pentru numirea președintelui Curții Constituționale, a președintelui și a membrilor Curții Supreme, a președintelui și a judecătorilor Curții de Conturi, a președintelui Comisiei Centrale pentru alegeri și referendum național, a Procurorului General, a președintelui și altor membri ai Consiliului Băncii Naționale, alege șase judecători la Curtea Constituțională, alege șase membri ai Comisiei Centrale cu privire la alegeri și referendum național, anulează bugetele consiliilor locale de deputați care nu sunt conforme cu legea, adoptă rezoluții cu privire la dizolvarea unor consilii locale, ia în considerare acuzațiile de trădare sau alte crime grave împotriva președintelui, ia act de decretele prezidențiale cu privire la instituirea stării de urgență sau lege marțială, a mobilizării generale sau parțiale nu mai târziu decât trei zile de la data la care le-au fost transmise și adoptă măsurile necesare.

Consiliul de Miniștri al Republicii Belarus este organul central al administrației și exponentul puterii executive. El răspunde de activitatea sa față de președintele și Parlamentul Republicii.

Guvernul se compune din primul ministru, locțiitorii acestuia și miniștri. Conducătorii altor instituții ale administrației centrale pot fi membri ai Guvernului. Primul ministru este numit de

președintele republicii, cu consimțământul Camerei Reprezentanților, care își exprimă acest consimțământ într-un termen de două săptămâni de la desemnarea candidaturii primului ministru.

În cazul în care Camera Reprezentanților respinge de **două ori** desemnarea primului ministru, președintele va desemna un prim ministru interimar, va dizolva Camera Reprezentanților și va convoca electoratul pentru noi alegeri.

Primul ministru conduce în mod direct activitatea Guvernului, semnează actele Guvernului, supune un raport Parlamentului în legătură cu programul de guvernare într-un interval de două luni de la desemnarea sa, informează președintele cu privire la principalele probleme care stau în atenția Guvernului. Primul ministru poate să solicite un vot de încredere din partea Parlamentului în legătură cu programul de guvernare sau asupra unei alte probleme.

În cazul în care Parlamentul respinge acordarea încrederii, președintele va fi abilitat să accepte demisia Guvernului sau să dizolve Camera Reprezentanților, într-un interval de 10 zile, și să convoace noi alegeri.

După ce Guvernul va demisiona, el va continua totuși să exercite atribuțiile curente până la desemnarea noului Cabinet.

Președintele este abilitat să adopte **decizia demiterii Guvernului** din proprie inițiativă și să demită pe orice membru al Guvernului.

În conformitate cu prevederile art.107 din Constituția Republicii Belarus, atribuțiile Guvernului sunt precizate, specificându-se printre altele că Guvernul asigură executarea unei politici economice, financiare, de credit și monetare uniformă, precum și a politicii de stat în domeniul științei, culturii, sănătății, educației, ecologiei, securității sociale și remunerației pentru muncă.

Potrivit aceluiași articol, Guvernul adoptă măsurile necesare pentru a asigura drepturile și libertățile cetățenilor, pentru a apăra interesele statului, securitatea națională și apărarea, protecția proprietății, menținerea ordinii publice și eliminarea criminalității.

În conformitate cu prevederile art.108, actele Guvernului sunt aplicabile pe întreg teritoriul Republicii Belarus.

Dintre celelalte prevederi care privesc exercitarea activităților de stat mai menționăm dispozițiile constituționale referitoare la **referendum**.

Potrivit Constituției Republicii Belarus există două feluri de referendum: **referendum național** și **referendum local**.

Referendumul național poate fi solicitat de președintele țării, la recomandarea Consiliului Suprem sau a 450.000 de cetățeni cu drept de vot. De asemenea, există posibilitatea ca 70 de deputați ai Consiliului Suprem să solicite organizarea unui referendum.

Referendumul local poate fi inițiat fie de unitatea reprezentanților autorităților locale sau la solicitarea a cel puțin 10% din cetățenii cu drept de vot.

Constituția Republicii Belarus acordă o însemnată corespunzătoare **justiției**, care este înfăptuită de instanțele judecătorești, în fruntea cărora se găsește **Curtea Supremă de Justiție**.

Judecătorii sunt independenți, dar ei nu se pot angaja în activități economice și nici nu pot desfășura alte profesii decât activități de învățământ sau de cercetare științifică.

Principiul supremației Constituției este obligatoriu pentru instanțele judecătorești, ca și pentru toți cetățenii. Justiția se înfăptuiește în principiu de către organe colegiale, cu excepția cazurilor prevăzute de lege. Justiția se întemeiază pe principiile transparenței, publicității, recunoașterii dreptului la apărare și - dacă nu există prevederi contrare - pe recunoașterea dublului grad de jurisdicție.

Procuratura este independentă de instanțele judecătorești, ea având ca misiune asigurarea respectării legilor și susținerea acuzării în fața instanțelor penale. Procuratura se întemeiază pe principiul subordonării ierarhice, pe independența organelor de procuratură față de celelalte organe ale statului, activitatea procuraturii fiind reglementată de o lege specială.

Curtea Constituțională ocupă un loc dintre cele mai importante în sistemul organelor statului. La 28 aprilie 1994 ea se compunea din nouă judecători aleși de către Consiliul Suprem al Republicii Belarus. În mai 1996 au mai fost aleși încă doi judecători de către Consiliul Suprem, suplimentându-se astfel numărul judecătorilor de la 9 la 11.

Prevederile Constituției Republicii Belarus - astfel cum ea a fost modificată în 1996 - conțin mai multe modalități pentru constituirea Curții Constituționale. În concordanță cu prevederile constituționale, Curtea trebuie să fie constituită pe o bază paritară: șase judecători sunt numiți de către președintele Republicii Belarus iar șase sunt aleși de către Consiliul Republicii (Camera Superioară a Parlamentului).

Președintele Curții Constituționale este desemnat dintre judecători de către președintele republicii, cu consimțământul Consiliului Republicii.

În prezent există însă numai 11 judecători în compunerea Curții, așa cum s-a arătat mai sus.

Cu privire la Curtea Constituțională sunt în vigoare atât prevederile Constituției Republicii Belarus, cât și cele ale **Legii cu privire la Curtea Constituțională a Republicii Belarus**, adoptată de Parlament la 30 martie 1994, care a suferit modificări în 1995 și 1997.

Regulile de procedură ale Curții Constituționale definesc baza juridică a activității Curții, organizarea și procedura care se desfășoară în fața sa. Normele etice de comportare a judecătorilor de la Curtea Constituțională sunt prevăzute în Codul de onoare al judecătorilor.

În conformitate cu prevederile Constituției, Curtea Constituțională exercită controlul asupra constituționalității și aplicării ei practice în activitatea statului. Art.2 din Legea cu privire la Curtea Constituțională prevede că principiile de bază ale activității Curții Constituționale sunt legalitatea, colegialitatea, transparența procedurii și independența sa.

Independența judecătorilor este asigurată prin aceea că ei nu pot fi înlocuiți în timpul mandatului, precum și prin imunitatea de care beneficiază, dar și prin interdicția ca cineva să intervină în activitățile ce privesc exercitarea controlului de constituționalitate.

Persoanele desemnate ca membri ai Curții Constituționale nu pot efectua alte activități decât cele care privesc învățământul și cercetarea științifică.

Cauzele sunt examinate de către Curtea Constituțională în ședințe plene. Sesiunile Curții se pot desfășura însă numai atunci când cel puțin opt judecători sunt prezenți. Curtea funcționează prin simpla majoritate a voturilor întregului complet de judecători. Dacă voturile sunt împărțite, se consideră că decizia a fost adoptată în favoarea constituționalității actului contestat.

Curtea Constituțională este competentă să ia în discuție conformitatea legilor, decretelor președintelui, înțelegerilor internaționale, precum și altor obligații asumate de Republica Belarus cu Constituția. De asemenea, Curtea este competentă să examineze constituționalitatea actelor care sunt emise în executarea legilor, precum și conformitatea cu Constituția a hotărârilor Consiliului de Miniștri, deciziilor Curții Supreme Economice și Procurorului General, examinând conformitatea acestor acte cu Constituția, dar și cu tratatele internaționale la care Republica Belarus este parte.

De asemenea, este competentă să examineze conformitatea cu Constituția a oricăror acte emise de alte organe de stat.

Curtea Constituțională, deși are dreptul în anumite situații să se pronunțe asupra legalității unor acte ale Parlamentului, **nu are dreptul de inițiativă legislativă**. Cu toate acestea, ea poate prezenta

anumite propuneri Parlamentului, președintelui sau Consiliului de Miniștri, în cadrul competențelor acestora, sugerând totodată adoptarea unor modificări de ordin legislativ.

Hotărârile Curții trebuie luate în considerare în mod obligatoriu.

Curtea Constituțională, în cadrul competențelor sale, poate să formuleze și alte propuneri pe care le adresează organelor de stat. În mod curent, Curtea este abilitată să examineze cauzele care îi sunt supuse, în ordinea pe care o stabilește ea însăși și de a se sesiza cu privire la acestea. Astfel, printre cauzele care au fost examinate în 1995-1996, fiecare al treilea și respectiv fiecare al doilea caz a fost adus în fața ei de ea însăși, prin proprie sesizare.

1.4. ESTONIA

1.4.1. Elemente de ordin istoric

Locuită din vechime de populații finice, Estonia a devenit ținta expansiunii ordinilor cavaleresti germane și danezilor, în secolul XVI-XVII fiind viu disputată de Suedia, Polonia, Danemarca și Rusia. Inițial sub dominație poloneză și apoi suedeză, Estonia intră sub dominația Rusiei, până în 1917. Guvernul provizoriu de la Petrograd recunoaște, la 30 martie 1917, autonomia Estoniei, care își proclamă independența la 24 februarie 1918¹⁰⁹.

Disputată între trupele germane și armata roșie, Estonia reușește să-și afirme independența în 1919, adoptând o declarație de independență, o nouă Constituție precum și legea reformei agrare. Deși independența Estoniei a fost recunoscută de Rusia Sovietică la scurt timp după proclamarea sa, prin Protocolul secret al Pactului Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939, Estonia intră din nou sub sfera de influență sovietică, fiind proclamată republică sovietică și încorporată în U.R.S.S. în 1940¹¹⁰.

În anul 1990, în cadrul amplului val de mișcări care au dus la destrămarea Imperiului Sovietic, Estonia își proclamă din nou independența la 20 august 1991, ca urmare a unui referendum, în cadrul căruia 77,8% din populație a optat pentru independența țării¹¹¹.

1.4.2. Organizarea Constituțională

Adunarea Constituantă estoniană, convocată în 1992, a adoptat forma finală a noii Constituții la 10 aprilie, iar la 28 iunie același an, 91% dintre cetățenii prezenți la referendum au aprobat textul acesteia. La 3 iulie 1992 Constituția a fost promulgată de către Consiliul Suprem al Estoniei și a intrat în vigoare.

Constituția Estoniei cuprinde un preambul și 15 capitole, însumând 168 de articole¹¹². Diviziunea Constituției Republicii Estonia este următoarea: prevederi generale, drepturile și libertățile fundamentale, poporul, Președintele Republicii, Guvernul republicii, legislația, bugetul și finanțele statului, relațiile externe și comerțul internațional, apărarea națională Curtea de Conturi, Cancelarul judiciar, tribunalele, amendamentele la Constituție.

¹⁰⁹ Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag. 189.

¹¹⁰ Webster's New World Encyclopedia, College Edition, Prentice Hall, General Reference, New York, 1993, pag. 367.

¹¹¹ *Constitutions of the Countries of the World*, editors Albert P. Blaustein, Gisberg H. Flanz, Estonia, by Jeffrey Ruchti, Release 94-2, Issued, March 1994, Oceana Publication, Inc., Dobbs Ferry, New York, pag. VII și urm.

¹¹² *Republic of Estonia Constitution*, Eesti Vabariigi Riigikantselei, Tallin, 1993; B. Mirkine-Guétzevitch, *Les Constitutions de l'Europe Nouvelle*, deuxième édition, Paris, Librairie Delagrave, 1930, pag. 163 și urm.

Potrivit prevederilor Constituției estoniene, poporul își exercită puterea supremă pe calea alegerii de către cetățeni a Adunării legislative (**Riigikogu**) și prin participarea la referendum.

Adunarea legislativă se compune din 101 membri, aleși în cadrul unor alegeri libere, pe termen de patru ani, prin vot secret, pe baza principiului proporționalității. Cele mai recente alegeri parlamentare au avut loc la 5 martie 1995.

Președintele Republicii este ales de Parlament, iar în cazul când acesta nu reușește să aleagă un președinte în cursul a trei runde, alegerea Președintelui se va face de către un colegiu electoral, compus din membrii **Riigikogu** și reprezentanții autorităților locale.

Actualul președinte al Estoniei este Toomas Hendrik Ilves, iar prim ministru Andres Ausip.

Printre atribuțiile președinelui țării figurează reprezentarea țării în relațiile internaționale, precum și alte atribuții ce revin șefului statului în cadrul sistemelor de guvernare parlamentare. În cazul în care președintele este în imposibilitate de a-și îndeplini atribuțiile, prerogativele sale vor fi asumate de președintele Parlamentului. Președintele poate fi trimis în judecată pentru fapte grave numai la propunerea Cancelarului judiciar, cu consimțământul majorității membrilor **Riigikogu**.

Guvernul este titularul puterii executive. El este confirmat de Parlament, după ce propunerea de prim ministru a fost făcută de șeful statului și candidatul la postul de prim ministru a obținut din partea Adunării autoritatea de a forma guvernul.

Un al treilea moment al procesului de investitură îl constituie prezentarea întregului guvern Parlamentului, după care Președintele Republicii procedează la numirea Guvernului. În cazurile în care candidatul pentru postul de prim ministru propus de șeful statului nu obține un vot afirmativ, Președintele Republicii va avea dreptul să prezinte un alt candidat, iar dacă nu poate sau nu face acest lucru în termen de șapte zile, dreptul de a prezenta un candidat pentru postul de prim ministru revine Adunării parlamentare, care va desemna un candidat, care - la rândul său - va prezenta compunerea guvernului republicii. Schimbările în componența guvernului se fac însă de Președintele Republicii, la propunerea primului ministru.

Dreptul de inițiativă legislativă aparține membrilor Adunării, grupurilor parlamentare, comitetelor parlamentare, guvernului republicii, dar și Președintelui Republicii (însă numai pentru amendamente la Constituție).

Anumite legi (cum ar fi în sistemul constituțional al României "legile organice") pot fi adoptate de Parlament numai cu majoritatea membrilor **Riigikogu**. Asemenea legi sunt cele care privesc cetățenia, sistemul electoral, referendumul, guvernul republicii, autonomia culturală pentru minoritățile etnice, bugetul de stat ș.a. Legile adoptate pe calea unui referendum trebuie să fie imediat promulgate de Președintele Republicii. Deciziile adoptate pe cale de referendum obligă toate organele statului.

Constituția Republicii Estonia recunoaște dreptul Președintelui Republicii de a refuza să promulge o lege, situație în care legea este retrimisă spre o nouă dezbatere Adunării legislative. Dacă legea este adoptată în aceeași formă, Președintele Republicii va trebui fie să o promulge, fie să se adreseze Curții Naționale (Curtea Constituțională), pentru a aprecia asupra constituționalității sau neconstituționalității acesteia.

Numai în situațiile în care Adunarea legislativă nu se poate întruni, Președintele poate adopta prin decret, în probleme de interes național, reglementări având forță de lege, care sunt contrasemnate de primul ministru și de președintele **Riigikogu**. Asemenea acte vor trebui însă supuse imediat Parlamentului, în momentul în care acesta va fi în măsură să-și înceapă lucrările.

O instituție specifică Constituției Republicii Estonia o constituie Cancelarul pentru problemele judiciare, care este un demnitar independent, având competența de a examina dacă actele adoptate de

puterea legiuitoare, cea executivă sau de autoritățile locale sunt în concordanță cu prevederile Constituției și ale legilor. El este numit de Parlament, la propunerea Președintelui Republicii. El are dreptul să analizeze propuneri de modificări ale legilor și poate propune inițierea unor procese împotriva Președintelui, membrilor Parlamentului, membrilor Guvernului sau altor demnitari.

Cancelarul pentru probleme judiciare are dreptul de a participa la ședințele Parlamentului și ale Guvernului, fără a avea însă dreptul să ia cuvântul. În cazul constatării unor contradicții între Constituție și un anumit act adoptat de organele legislative sau executive, Cancelarul pentru probleme judiciare va trimite organelor respective actul în cauză, pentru ca ele să se conforme Constituției. Se va putea adresa, de asemenea, Curții Naționale (Curții Constituționale) cerând anularea actului.

În Estonia există o Curte Națională, care cumulează atribuțiile de cea mai înaltă instanță judiciară ordinară și totodată de Curte Constituțională.

De altfel, Capitolul XIII din Constituția Estoniei include prevederile legate de Curtea Națională în capitolul consacrat organelor judecătorești. De menționat mai este și faptul că la 28 iunie 1992, prin referendum, împreună cu Constituția a fost adoptată și Legea cu privire la aplicarea Constituției Republicii Estone. Aceasta, printre altele, prevede că toate actele juridice anterioare Constituției rămân în vigoare, cu condiția de a nu fi în contradicție cu ea. Totodată, în lege sunt cuprinse o serie de prevederi în legătură cu alegerile legislative și alegerea Președintelui Republicii.

1.5. LETONIA

1.5.1. Elemente de ordin istoric

Letonia a cunoscut o istorie similară cu cea a Lituaniei, fiind populată inițial de diverse triburi iar apoi, după constituirea primelor comunități stabile, aflându-se în centrul atenției puterilor vecine: Polonia, Suedia, Rusia, Germania. Odată cu cea de a treia împărțire a Poloniei, teritoriul său a trecut sub dominația Rusiei țariste. Un guvern leton independent este proclamat după prăbușirea Germaniei, la 18 noiembrie 1918, dar cu sprijinul Armatei roșii acesta a proclamat, la scurt timp, puterea sovietică. Trupe germane ocupă temporar Riga, iar ca urmare a unui război civil, care a durat aproape doi ani, tratatul de pace letono-sovietic marchează recunoașterea independenței Letoniei, care devine în 1921 membru al Ligii Națiunilor. În 1939, ca urmare a protocolului secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, Letonia revine sub influența sovietică, fiind ocupată de U.R.S.S., transformată în Republică sovietică și apoi încorporată la U.R.S.S.¹¹³ Ocupată temporar de trupele germane în cel de al doilea război mondial și inclusă în componența Reich-ului, Letonia revine sub stăpânire sovietică la terminarea celui de al doilea război mondial. Destrămarea Imperiului sovietic permite afirmarea forțelor patriotice care se pronunțau pentru independența țării, să adopte la 4 mai 1990 declarația de independență a țării¹¹⁴. Aceasta revine la denumirea de Republica Letonia, iar la plebiscitul din 3 martie 1991, 73,7% din votanți se pronunță pentru o Letonie liberă și independentă, recunoscută ulterior și de U.R.S.S.

¹¹³ Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag. 323.

¹¹⁴ Webster's New World Encyclopedia, College Edition, Prentice Hall, General Reference, New York, 1993, pag. 610.

1.5.2. Organizarea constituțională

În ceea ce privește dezvoltarea constituțională a Republicii Letonia, trebuie să observăm că în această țară s-a procedat la **repunerea în vigoare a Constituției din 1922**, cu votul a 98 de deputați (din 100) și două abțineri. În acest sens, Declarația Sovietului Suprem al Republicii Sovietice Letone cu privire la reînnoirea independenței republicii, din 4 mai 1990, face vorbire despre "**restabilirea autorității Constituției pe întregul teritoriu al Letoniei**".

Constituția din 1922 fusese adoptată de o Adunare Constituantă la 15 februarie 1922, intrând în vigoare la 7 noiembrie în același an¹¹⁵. Ea are 88 de articole. Constituția proclamă suveranitatea republicii, care este un stat independent și democratic.

Parlamentul (**Saeima**) se compune din 100 de reprezentanți ai poporului, aleși pe baza reprezentării proporționale, în cadrul unor circumscripții electorale. Alegerile se desfășoară la trei ani, prima duminică din luna octombrie. Cele mai recente alegeri au avut loc la 30 septembrie și 1 octombrie 1995.

Sediul Parlamentului este în Riga. După alegerea sa, Parlamentul desemnează organele de conducere. Membrii Adunării se bucură de imunitate în ceea ce privește voturile și ideile exprimate în exercitarea îndatoririlor lor.

Președintele statului este de asemenea ales de către Parlament, pe trei ani, prin vot secret. El dispune de prerogative similare instituției șefului statului în republicile parlamentare. Actualul președinte al Estoniei este Toomas Hendrik Ilves, iar prim ministru Andres Ausip.

Puterea executivă revine Cabinetului. Guvernul are nevoie să beneficieze de încrederea Parlamentului și este responsabil în fața acestuia pentru activitățile sale. Ședințele Cabinetului sunt prezidate de primul ministru sau de un alt ministru desemnat de acesta.

Propuneri legislative pot fi făcute de Președintele Republicii, Cabinet, comitetele **Saeima** sau de cel puțin cinci parlamentari sau 100 de alegători. Ca și în alte sisteme, președintele are dreptul de a amâna promulgarea unei legi. Legea a cărei promulgare a fost amânată poate fi supusă unui referendum, dacă o zecime din alegători ar dori aceasta. În cazul legilor de urgență adoptate cu o majoritate de două treimi, Președintele Republicii nu are dreptul să le mai trimită Camerei spre o nouă dezbatere și nici să le supună referendumului popular.

Repunerea în vigoare a Constituției din 1922 s-a corelat cu adoptarea unor alte documente constituționale, care întregesc afirmarea prerogativelor Estoniei ca stat suveran și independent, beneficiind de propria sa organizare constituțională. În aceasta privință, trebuie menționate **Declarația Sovietului Suprem al R.S.S.Letonă cu privire la reînnoirea independenței Republicii Letonia**, din 4 mai 1990, **Legea constituțională a Republicii Letonia cu privire la calitatea de stat a Republicii Letonia**, adoptată de Consiliul Suprem al Republicii Letone la 21 august 1991, **Legea constituțională cu privire la drepturile și obligațiile cetățenilor ca indivizi**, adoptată la 10 decembrie 1991, **Legea cu privire la alegerile pentru cel de al V-lea Saeima**, din 20 octombrie 1992.

¹¹⁵ *Constitutions of the Countries of the World*, editors Albert P. Blaustein, Gisberg H. Flanz, Latvia, by Jēfri Ruchtī, Release 94-6, Issued, August 1994, Oceana Publication, Inc., Dobbs Ferry, New York, pag.1 și urm.; B.Mirkine-Guétzevitch, *Les Constitutions de l'Europe Nouvelle*, deuxième édition, Paris, Librairie Delagrave, 1930, pag.235.

1.6. LITUANIA

1.6.1. Elemente de ordin istoric

Lituania s-a afirmat ca națiune unitară încă din secolul XII. Ea a reușit să îi învingă pe cavalerii teutoni care încercau să invadeze țara în secolul XIII, și totodată să-și extindă frontierele până spre Moscova și Marea Baltică. În 1386 Lituania a încheiat, împreună cu Polonia, un tratat de Confederație. Cele două state partenere au devenit un singur stat în 1569, dar au căzut sub influența Rusiei în 1795. Poporul lituanian a căutat să-și mențină independența și neatrănarea față de Rusia, dar cele două rășcoale din 1831 și 1863 s-au soldat cu un eșec. În 1880 se organizează mișcarea pentru independența țării, iar în 1905 când Lituania a cerut autogovernarea, această cerere a fost respinsă de către ruși¹¹⁶.

În timpul primului război mondial, Lituania a fost ocupată de trupele germane. Consiliul lituanian constituit în septembrie 1917 la Vilnius proclamă, la 16 februarie 1918, independența țării. Între 1918 și 1920 trupele lituaniene înfruntă Armata roșie, precum și trupele germane. Tratatul de pace lituanino-sovietic din 12 iulie 1920 recunoaște independența Lituaniei, care devine, în 1921, membru al Ligii Națiunilor. Regiunea Memel (Klaipėda) este atribuită Lituaniei, dar ulterior ea este ocupată de germani, la 22 martie 1939.

Din punct de vedere politic, regimul naționalist care preluase puterea după obținerea independenței este înlocuit cu guvernul autoritar al președintelui Antanas Smetona. Ca urmare a protocolului secret al Pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939, Lituania revine inițial sferei de influență germane, dar printr-o nouă înțelegere sovieto-germană intervenită la 28 septembrie 1939, trece în sfera de influență a U.R.S.S.¹¹⁷. În consecință, sunt instalate baze militare sovietice pe teritoriul Lituaniei, după care este impus un guvern prosovietic în 1940, care proclamă alipirea la U.R.S.S.

În timpul celui de al doilea război mondial, Guvernul german a ocupat Lituania după ce în această țară se produsese deja o revoltă armată împotriva autorităților sovietice. Hitler nu a recunoscut pe conducătorii rășcoalei, care doreau independența țării, deoarece considera că Lituania trebuie încorporată în statul german. După terminarea celui de al doilea război mondial, Lituania revine în componența U.R.S.S., fiind reinstaurate autoritățile sovietice și întreprinse măsuri represive aspre împotriva celor care se pronunțau pentru independența țării¹¹⁸.

Evenimentele cunoscute din anii '90 duc la organizarea unui plebiscit în care 95,5% din voturile exprimate au fost pronunțate în favoarea unei Lituanii independente și democratice. Acest act încununează o campanie progresivă pentru o tot mai largă autonomie, ce începuse în Lituania încă din 1988. Atunci, Partidul comunist lituanian s-a despărțit în două organizații, dintre care una a adoptat ideea desprinderii de P.C.U.S. și a transformării sale într-un partid social-democrat. Apoi, un sistem multi-partidist își face locul în Republică.

În 1991 o încercare de forță întreprinsă de trupele sovietice pentru a bloca procesul de independență se izbește de opoziția hotărâtă a poporului lituanian. Incidentele produc totuși 13 morți în rândul populației civile lituaniene. Procesul de afirmare a independenței Lituaniei - devenit ireversibil - este recunoscut și de Consiliul de Stat al U.R.S.S. la 6 septembrie 1991, punându-se capăt unei perioade

116 Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag. 336.

117 André Fontaine, *Istoria războiului rece*, vol. I, Editura militară, București, 1992, pag. 157.

118 Webster's New World Encyclopedia, College Edition, Prentice Hall, General Reference, New York, 1993, pag. 631.

de confruntări diplomatice, dar și de acțiuni de forță, care nu au reușit să păstreze Lituania în componența fostului Imperiu sovietic.

1.6.2. Organizarea constituțională

La 25 octombrie 1992, referendumul constituțional desfășurat în Lituania are ca rezultat aprobarea noii Constituții cu un procent de 85% din voturile exprimate.

Noua Constituție a Lituaniei cuprinde 154 articole, inserate în cadrul a 14 capitole¹¹⁹ și un capitol de prevederi finale, ordinea tratării problemelor fiind următoarea: statul lituanian, individul și statul, societate și stat, economia națională și munca, Seim-ului (Parlamentul), Președintele Republicii, guvernul republicii lituaniene, Curtea Constituțională, tribunalele, administrația și guvernarea locală, finanțele și bugetul statului, controlul de stat, politica externă și apărarea națională, amendarea Constituției.

Constituția Lituaniei urmează redactări și formulări de principiu cuprinse în constituțiile moderne ale țărilor democratice, cuprinzând largi garanții în ceea ce privește drepturile politice și drepturile sociale.

Adoptând un **sistem parlamentar unicameral**, Lituania consacră încredințarea puterii legislative Saeima-ei, care este totodată și deținător al suveranității naționale. El este alcătuit din 141 de deputați, aleși pe patru ani, prin vot universal, egal, direct și secret, pe baza unei proceduri electorale mixte, stabilită prin lege (71 deputați aleși pe circumscripții și 70 pe liste).

Cele mai recente alegeri pentru Parlamentul monocameral al Lituaniei (Seimas) au avut loc la 10 octombrie 2004. Alerile s-au desfășurat în 71 circumscripții uninominale și într-o circumscripție națională pe liste.

Din cele 141 locuri în Parlament 30 au revenit Partidului Muncii, 31 coaliției «Să muncim pentru Lituania», 25 Uniunii Patriotice, 10 Coaliției « Ordine și Justiție », restul de mandate fiind alocate altor partide. Prim.ministru a devenit Gediminas Kirkilas, la 4 iulie 2006.

Președintele Republicii, pentru alegerea căruia se cere vârsta minimă de 40 de ani, este ales pe o perioadă de cinci ani, prin vot universal, egal, direct și secret. El dispune de atribuții importante în domeniul politicii externe, semnării tratatelor internaționale, numirii și rechemării reprezentanților diplomați, dar, în același timp, are și o serie de atribuții în ceea ce privește politica internă. Așa de pildă, el recomandă pe primul ministru, revocă, cu consimțământul Seim-ului, pe primul ministru, acceptă demisia guvernului și o supune Seim-ului, propune candidați pentru funcția de judecători la Curtea Supremă și pentru alți demnitari, declară starea de urgență, prezintă rapoarte anuale în fața Seim-ului, anunță desfășurarea alegerilor ș.a.

În anumite situații, Președintele Republicii poate emite decrete, care trebuie contrasemnate de primul ministru și de un ministru, responsabilitatea pentru asemenea decrete revenind miniștrilor. Persoana Președintelui Republicii este inviolabilă, dar el poate fi înlocuit din funcție înainte de termen pentru încălcarea Constituției, în concordanță cu procedura de **impeachment**.

Actualul președinte al Lituaniei este Valdas Adamkus (de la 12 iulie 2004). Foștii președinți au fost Vitali Landsbergis, considerat erou al luptei pentru independență (1991-1993), ulterior **Speaker** al Seim-ului, și Algirdas Brazauskas (1993-1998), liderul P.C.Lituanian, care a desprins acest partid de P.C.U.S., în decembrie 1989.

¹¹⁹ *Constitutions of the Countries of the World*, editors Albert P.Blaustein, Gisberg H.Flanz, *Lituania*, by Jëfri Jay Ruchti, Release 94-3, Issued, May 1994, Oceana Publication, Inc., Dobbs Ferry, New York, pag.1 și urm.

Guvernul Republicii Lituania este compus dintr-un prim ministru și din miniștri. El soluționează problemele curente de stat și administrative, fiind răspunzător în fața Saeima pentru întreaga sa activitate. Actualul prim-ministru al țării este Rolandas Paksas, investit la 24 octombrie 2000.

Persoana primului ministru se bucură de imunitate, neputându-se întreprinde nici o măsură juridică împotriva sa fără consimțământul Saeima, ori dacă acesta nu este în sesiune, al Președintelui Republicii.

Curtea Constituțională se compune din nouă judecători numiți de Președintele Republicii, de conducerea Saeima și de conducerea Curții Supreme de Justiție.

Curtea Constituțională apreciază conformitatea cu Constituția a actelor juridice ale Președintelui Republicii și ale Guvernului, prezentând concluzii în legătură cu încălcarea prevederilor legale privind desfășurarea alegerilor, capacitatea Președintelui Republicii de a-și îndeplini atribuțiile, conformitatea cu prevederile Constituției a acordurilor internaționale ale Republicii Lituania, compatibilitatea cu prevederile Constituției a unor acțiuni concrete ale membrilor Parlamentului sau altor demnitari de stat.

O prevedere importantă pe care nu o întâlnim în alte țări este cea înscrisă în art.106 alin.ultim al Constituției Lituaniei, care dispune următoarele: "**Curtea Constituțională are dreptul să refuze să accepte anumite cazuri pentru a le investiga sau a pregăti concluzii, dacă cererea nu este întemeiată pe argumente juridice**". Împotriva deciziilor Curții Constituționale nu există căi de atac. În anumite situații însă, Saeima poate lua anumite măsuri în aplicarea prevederilor deciziilor Curții, cum este cazul, de pildă, al conformității tratatelor cu prevederile constituționale, capacitatea președintelui de a-și îndeplini îndatoririle etc.

1.7. MOLDOVA

1.7.1. Elemente de ordin istoric

Așa cum atestă documentele arheologice, teritoriul dintre Prut, Nistru și Marea Neagră a fost locuit în antichitate de triburi geto-dacice. Ulterior, Imperiul Roman își întinde stăpânirea asupra regiunilor din Sudul Basarabiei de astăzi. La gurile Dunării este fondat orașul Tyras, cucerit de Burebista și apoi de romani, care a reprezentat, la timpul său, potrivit atestărilor istorice, unul dintre cele mai dezvoltate orașe antice de pe litoralul Mării Negre.

În mileniul I după Christos, teritoriul Moldovei de azi este străbătut de popoarele migratoare, iar după prima invazie tătară din 1241 întreaga regiune se regăsește sub controlul politic al "hoardei de aur".

Originile organizării de stat a Moldovei se regăsesc în secolul XIV. Pe atunci, în întreaga perioadă care a urmat, teritoriul Republicii Moldova de azi (Basarabia, cum a fost cunoscută în vechi documente) făcea parte integrantă din Principatul Moldovei, a cărui frontieră la Nistru era întărită cu puternice cetăți de apărare. După ce în 1484 Cetatea Albă și Chilia au fost ocupate de Imperiul Otoman, în 1538, la sfârșitul primei domnii a lui Petru Rareș, Tighina și Sudul Basarabiei sunt transformate în Raia turcească; în perioada domniei Ecaterinei a II-a, imperiul țarist devine vecinul răsăritean al Moldovei¹²⁰.

¹²⁰ Horia C.Matei, Silviu Neguș, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.385; cu privire la Istoria Basarabiei, a se vedea, în special, Gheorghe I.Brătianu, *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Bucarest, 1943, Institut d'histoire universelle "N.Iorga"; Ioan I.Nistor, *Istoria Basarabiei*, Cernăuți, 1923; Ion

Prin pacea de la București, din 28 mai 1812, imperiul țarist anexează teritoriul cuprins între Prut și Nistru, teritoriu ce făcuse parte până atunci din Principatul Moldovei, constituind o componentă etnică și culturală a acestuia. De menționat că, procedând în felul amintit, Rusia țaristă a încălcat prevederile Tratatului de alianță ruso-moldovenesc, încheiat la 13 aprilie 1711, între Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir, prin care frontiera Moldovei la Nistru fusese recunoscută de Rusia.

Perioada dominației ruse în Basarabia este însoțită de încercări de colonizare cu populații aparținând altor naționalități, efectuate concomitent cu politica de deznaționalizare a românilor. De altfel, în 1867, limba română este interzisă în mod expres în școlile din Basarabia.

Ca urmare a Congresului de la Paris din 1856, congres ce a pus capăt războiului Crimeei, au fost retrocedate Principatului Moldovei cele trei județe din Sudul Basarabiei, situate la Nord și Nord-Est de gurile Dunării: Cahul, Bolgrad și Ismail. După Congresul de la Berlin din 1878 Rusia obține însă reîncorporarea acestor trei județe, care vor rămâne în componența sa până la prăbușirea țarismului în 1917¹²¹.

Așa cum se vede din aceste sumare date istorice, Basarabia (de fapt partea de răsărit a Moldovei istorice românești, pe care se găsește astăzi Republica Moldova) a făcut parte din Principatul Moldovei, încă din secolul XIV, fiind cedată Rusiei de abia în 1812, retrocedată parțial în 1856 și integrată din nou în compunerea imperiului țarist până în 1917.

Istoria Basarabiei în această perioadă, din punctul de vedere al evoluțiilor constituționale, este direct legată de dezvoltarea constituțională a Principatului Moldovei, toate documentele - chiar cele mai vechi - referitoare la organizarea constituțională și administrativă a Moldovei fiindu-i aplicabile, cu excepția perioadei în care s-a aflat sub dominația rusă.

La terminarea primului război mondial și în condițiile prăbușirii regimului țarist, în viața Basarabiei intervin o serie de evenimente importante, ce culminează cu unirea sa cu România. Astfel, în primul rând este înființat **Partidul Național Moldovenesc**, iar **Congresul ostășesc** de la Chișinău proclamă autonomia teritorială și politică a Basarabiei. Din inițiativa forțelor patriotice și cu participarea nu numai a populației române - covârșitor majoritară - dar și a altor populații, a tuturor confesiunilor religioase, este convocat un Parlament reprezentativ - **Sfatul Țării**. Acest Parlament era compus din 105 români, 15 ucraineni, 14 evrei, 7 ruși, 2 germani, 2 bulgari, 8 găgăuzi, 1 polonez, 1 armean, 1 grec - aleși în raport cu ponderea fiecărei naționalități în acel moment pe teritoriul Basarabiei.

Sfatul Țării adoptă o "**Declarație solemnă**", în care se preciza că Basarabia "**sprijinită pe trecutul său istoric, se declară de azi înainte Republica Democratică Moldovenească**". Republica Democratică Moldovenească înțelegea să devină, pentru moment, o componentă a Republicilor Federative Democratice Rusești, având însă statutul de "**părtaș cu aceleași drepturi**". Așa cum s-a subliniat în istoriografia română, "În condițiile deosebit de complexe și dificile ale vieții politice din Rusia din iarna anului 1917, această hotărâre reprezenta primul pas în lupta românilor basarabeni pentru autodeterminare. Desigur, pasul următor pe care-l doreau ca și frații lor din celelalte provincii înstrăinate era unirea cu Patria-mamă, România"¹²².

Ca urmare a declanșării unor puternice crize pe teritoriul Basarabiei, determinate de încălcarea ordinii de drept prin acțiunile prizonierilor și militarilor ruși care se retrăgeau, Sfatul Țării se adresează

Răju, A cui e Basarabia?, în revista "Chronique", editată de "Centrul de Informare Dag Hammarskjöld asupra violenței și păcii", vol.3, nr.4, octombrie 1983.

121 N.Corivan, **Lupta diplomatică pentru cucerirea Independenței României**, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, pag.183.

122 C.Gh.Marinescu, **Epopoea Maril Uniri**, Editura Porto Franco, Galați, 1993, pag.291.

Guvernului român de la Iași, solicitându-i ajutor militar pentru restabilirea ordinii. După consultări, inclusiv cu factori de conducere ai trupelor aliate și comandantul trupelor rusești din Moldova, se convine asupra preluării de către români a unor poziții importante.

În condițiile în care populația Basarabiei devenea tot mai convinsă că viitorul său istoric este alături de România, la 24 ianuarie 1918 **Sfatul Țării proclamă independența Republicii Democratice Moldovenești** și separarea ei de Republica Federativă Rusă. În aceeași zi este dată publicității și declarația unui grup format din militanți proveniți din toate teritoriile locuite de români, publicată în ziarul "România nouă" și care avea să exercite o puternică influență asupra conștiinței românilor.

La 27 martie/9 aprilie 1918, întrunit la Chișinău într-o ședință solemnă, Sfatul Țării adoptă o declarație istorică prin care era exprimată dorința arzătoare și voința neclintită a românilor basarabeni de a se uni cu frații lor din România. După cum se precizează în acest document, "În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democrată Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România, în puterea dreptului istoric și al dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor"¹²³.

În perioada care a urmat, Basarabia a fost integrată Regatului României, dezvoltarea sa constituțională în tot acest timp fiind aceea pe care a cunoscut-o România reîntregită. Fără a mai vorbi de **Declarația Sfatului Țării** din 27 martie/9 aprilie 1918, care are valoarea unui **act constituțional**, potrivit părerii exprimate de autorii de specialitate, organizarea constituțională a României statornicită prin Constituțiile din 1923 și 1938 s-a aplicat pe deplin și teritoriului Basarabiei, căreia, de asemenea, i-au fost asigurate reglementări prin legile de organizare administrativă din toată această perioadă.

Mai mult decât atât, la Chișinău, ca și la Cernăuți, au funcționat în toată perioada interbelică universități românești, în care s-a acordat o însemnătate dintre cele mai mari predării dreptului constituțional, considerat a fi un instrument de fundamentare a unității etnice și de cultură a tuturor românilor.

În condițiile frământate ale perioadei din ajunul declanșării celui de al doilea război mondial, când marile puteri - printre care Germania și U.R.S.S. - își manifestau fațis tendințele expansioniste, două evenimente internaționale au afectat statutul juridic al Basarabiei.

Primul l-a constituit Pactul Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939 care, potrivit prevederilor pct.3 al protocolului adițional secret, includea Basarabia în sfera de influență a U.R.S.S., față de Germania, care înțelegea să-și manifeste "dezinteresul". Acest acord constituia o încălcare flagrantă a principiilor și normelor de drept internațional în vigoare, ca și a cunoscutei reguli din dreptul tratatelor "**pacta tertiis nec nocet nec prossunt**" (prin tratatele internaționale nu se pot crea nici drepturi, nici avantaje în favoarea unor state terțe)¹²⁴.

Un al doilea moment l-au constituit notele ultimative ale Guvernului sovietic din 26 și 27 iunie 1940, expresie nedisimulată a politicii de forță și violență pe care U.R.S.S. înțelegea să o folosească spre a-și extinde dominația¹²⁵. În condițiile în care guvernul român de atunci a fost obligat să accepte revendicările ultimative ale sovieticilor, deși o serie de eminenți oameni politici români s-au pronunțat

123 Cf. Ioan I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Cernăuți, 1923, pag.422-423; *Probleme fundamentale ale istoriei României*, Editura didactică și pedagogică, București, 1983, pag.89.

124 Victor Duculescu, *Pactul Ribbentrop-Molotov și unele probleme de drept internațional*, în volumul "În pragul mileniului trei", Editura "Helicon", Timișoara, 1997, pag.68.

125 Nicolae Baci, *Yalta și crucificarea României*, Fundația Europeană Drăganu, Editura Europa, Roma, 1983, pag.19.

pentru respingerea acestor revendicări, Basarabia a fost încorporată prin forță teritoriului U.R.S.S., iar o republică "socialistă sovietică" a fost constituită pe teritoriul său la 2 august 1940. Printr-o hotărâre din 4 noiembrie 1940, județele Hotin, Ismail și Cetatea Albă au fost incluse însă în componența R.S.S.Ucraina.

În prima perioadă a ostilităților pe frontul de Est, teritoriul Basarabiei a fost recucerit de trupele românești, care au reinstalat pe teritoriul său administrația română. În perioada 1941-1944, Basarabia a fost din nou reintegrată ordinii constituționale românești, existentă la timpul respectiv. După 1944, Basarabia a fost din nou ocupată de trupele sovietice și anexată U.R.S.S., iar Tratatul de pace din 1947 a stabilit granița româno-sovietică în conformitate cu reglementările în vigoare la 22 iunie 1941¹²⁶. Revenirea Basarabiei sub administrația sovietică a fost însoțită de arestări masive, deportări, precum și de o politică constantă de deznaționalizare.

Din punct de vedere constituțional, a fost adoptată, la 16 aprilie 1978, Constituția (Legea fundamentală de bază) a R.S.S.Moldovenească, care definea Moldova ca fiind "un stat socialist suveran". Deși Constituția declara că "R.S.S.Moldovenească va avea dreptul să intre în relații cu statele străine și să încheie tratate cu ele", un text al aceiași Constituții prevedea că "Legile U.R.S.S. vor fi aplicabile pe teritoriul R.S.S.Moldovenești".

Modificările constituționale din 21 noiembrie 1980 și 25 decembrie 1985 nu au adus schimbări în statutul juridic al R.S.S.Moldovenească.

Ca urmare a evenimentelor cunoscute din perioada anilor 1989-1990, pe întreg cuprinsul U.R.S.S. au avut loc schimbări politice importante, care au pus în lumină fragilitatea și inconsistența sistemului federativ creat de sovietici. Încă din 1986 s-a constituit pe teritoriul Moldovei sovietice "Mișcarea democratică din Moldova", devenită ulterior "Frontul Popular", care a organizat la 27 august 1989 o Mare Adunare Națională. Sub presiunea maselor populare și în condițiile revigorării sentimentului național, la 31 august 1989 a fost impusă limba română ca limbă de stat și revenirea la alfabetul latin. La 23 iunie 1990, Parlamentul de la Chișinău a adoptat **Declarația suveranității Republicii Moldova**. În aceeași zi guvernul Moldovei a publicat o declarație în care arata că ocuparea Basarabiei în 1940 de către Uniunea Sovietică fusese un act ilegal. După încercarea de lovitură de stat împotriva lui Mihail Gorbaciov, Republica Moldova s-a declarat independentă, la 27 august 1991, independența sa fiind recunoscută în aceeași zi de către România. În 1991 au avut loc alegeri prezidențiale, la care Mircea Snegur a fost ales primul președinte al țării, cu 98,17% din voturi. Deși Președintele Snegur și-a exprimat dorința organizării unui referendum pentru a determina dacă există sprijinul necesar reunificării cu România, Parlamentul a votat, la 20 ianuarie 1993, împotriva organizării unui asemenea referendum.

La 19 octombrie 1993, Parlamentul Republicii Moldova a votat reducerea numărului de deputați de la 380 la 104, urmând ca alegerile să se desfășoare pe baza principiului reprezentării proporționale.

O problemă nerezolvată de Guvernul Moldovei a constituit-o prezența Armatei a XIV-a ruse pe teritoriul Moldovei și menținerea unor zone ale țării sub controlul elementelor separatiste.

La 6 martie 1994 a fost organizat un plebiscit spre a se cunoaște voința populației în problemele independenței sau a unei eventuale uniuni cu România: 75% din alegători au participat la referendum, iar 95,4% s-au exprimat în favoarea menținerii independenței Republicii Moldova. Ratificarea de către Moldova a actului de apartenență a Republicii Moldova la Comunitatea Statelor Independente a fost făcută de Parlament la 8 aprilie 1994. La 28 iulie în același an, Parlamentul Moldovei a adoptat noua

¹²⁶ Relații internaționale în acte și documente, vol.III, 1945-1982, Editura didactică și pedagogică, București, 1983, pag.10.

Constituția a țării, care a intrat în vigoare la 27 august 1994 și apoi modificată în anul 2000, când Moldova a devenit republică parlamentară.

1.7.2. Organizarea constituțională

Constituția Republicii Moldova, adoptată la 28 iulie 1994, cuprinde șapte titluri, care însumează 143 de articole, la care se adaugă cele opt articole cuprinse în ultimul titlu¹²⁷.

Preambulul Constituției reafirma "aspirațiile seculare ale poporului de a trăi într-o țară suverană" și "continuitatea statalității poporului moldovenesc". Sunt considerate valori supreme de stat dreptul, pacea civică, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic.

Titlul I cuprinde o serie de **principii generale**. Reține atenția ideea că Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil, a cărui formă de guvernământ este republica. Suveranitatea națională aparține poporului, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative. Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului.

Un text similar celui pe care îl întâlnim în Constituția României este art.4, care dispune că prevederile constituționale privind drepturile și libertățile omului vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului și cu Pactele și celelalte tratate la care Moldova este parte, în caz de neconcordanță având prioritate reglementările internaționale.

În cadrul principiilor generale mai sunt menționate democrația și pluralismul politic, separarea și colaborarea puterilor, principiul supremației constituției, respectul dreptului internațional, principiile fundamentale privind proprietatea, unitatea poporului, ca și "**neutralitatea permanentă**" a Moldovei, proclamată în mod expres prin Constituție.

Limba de stat a Republicii Moldova este "limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine", statul recunoscând însă și protejând dreptul la păstrarea și dezvoltarea limbii ruse și a altor limbi vorbite pe teritoriul țării.

Titlul II cuprinde o amplă tratare a **drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale**, la nivelul standardelor țărilor dezvoltate. Sunt enumerate, printre altele, accesul la justiție, prezumția de nevinovăție, neretroactivitatea legilor, libertatea și siguranța persoanei, dreptul la apărare, la viață intimă, inviolabilitatea domiciliului, dreptul la un mediu înconjurător sănătos ș.a.

Reține atenția prevederea art.18 alin.1, potrivit căreia **cetățenii Republicii Moldova nu pot fi cetățeni ai altor state decât în cazurile prevăzute de acordurile internaționale** la care Republica Moldova este parte.

În cadrul Titlului III al Constituției este prevăzută funcționarea autorităților publice. Adoptând **sistemul parlamentar unicameral**, Republica Moldova dispune în prezent de un Parlament compus din 101 deputați aleși prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat (art.61), pentru un mandat de patru ani. Structura, organizarea și funcționarea Parlamentului sunt stabilite prin regulamentul acestuia.

Atribuțiile Parlamentului sunt similare celor pe care le au în prezent parlamentele din țările democratice. În ceea ce privește imunitatea parlamentară, art.70 alin.3 dispune că "Deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trimis în judecată fără

¹²⁷ Constituția Republicii Moldova (The Constitution of the Republic of Moldova), Direcția de Stat pentru asigurarea informațională "Moldpres", Chișinău, 1994.

încuviințarea Parlamentului, după ascultarea sa", iar art.71 prevede că "Deputatul nu poate fi persecutat sau tras la răspundere juridică pentru voturile sau pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului".

În ceea ce privește adoptarea legilor, Constituția Republicii Moldova consacră, la fel ca și Constituția României, diferențe între legile constituționale, legile organice și legile ordinare. Dreptul de inițiativă legislativă aparține deputaților, Președintelui Republicii și guvernului.

Capitolul V al Constituției (modificat), care se referă la **Președintele Republicii Moldova**, consacră inițial un **sistem de guvernare semi-prezidențial**. Șeful statului era ales prin vot universal, direct, egal, secret și liber exprimat, pentru o perioadă de patru ani. El reprezenta statul, fiind garantul suveranității, independenței naționale, unității și integrității teritoriale a țării. Ca și în România, el putea lua parte la ședințele guvernului, prezidând în acest caz ședințele de guvern la care participa. În ceea ce privește dizolvarea Parlamentului, remarcăm că aceasta putea fi efectuată de către Președintele Republicii. În cazul imposibilității formării guvernului sau al blocării procedurii de adoptare a legilor timp de trei luni, Președintele Republicii Moldova, numai după consultarea fracțiunilor parlamentare, putea să dizolve Parlamentul. Dacă nu accepta votul de încredere pentru formarea Guvernului, parlamentul putea fi dizolvat în termen de 45 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură.

Potrivit prevederilor Constituției, Parlamentul nu poate fi dizolvat în ultimele șase luni ale mandatului Președintelui Republicii Moldova și nici în timpul stării de urgență, de asediu sau de război.

Atribuțiile Președintelui erau în general similare celor de care dispune șeful statului în regimurile de guvernare semi-prezidențiale.

Suspendarea din funcție a Președintelui Republicii se putea face în cazul săvârșirii unor fapte grave prin care acesta încalcă prevederile Constituției. Măsura urma să fie adoptată la propunerea a o treime din deputați, iar hotărârea trebuia să fie adoptată cu votul a două treimi după care Președintele avea dreptul de a da explicații cu privire la faptele ce i se impută (art.89).

La 21 iulie 2000 a fost adoptat un important amendament la Constituție, potrivit căruia Republica Moldova devine **republică parlamentară**, președintele statului urmând să fie ales de Parlament cu o majoritate de trei cincimi din voturi. Datorită faptului că Parlamentul nu a reușit să desemneze un nou președinte, președintele în exercițiu de atunci - Petru Lucinski - dispune dizolvarea Parlamentului și organizarea de alegeri parlamentare anticipate. Alegerile desfășurate la 25 februarie 2001 au fost câștigate de Partidul Comuniștilor, al cărui leader este Vladimir Voronin, care devine oficial președinte al Republicii Moldova la 4 aprilie 2001. Predecesorii săi în această funcție au fost Petru Lucinski (1997-2001) și Mircea Snegur (1990-1997).

Din cei 101 deputați aleși în 2001, 71 făceau parte din Frațiunea Partidului Comuniștilor din Republica Moldova (59 membri ai P.C. și 12 fără partid), 19 din Frațiunea Blocului electoral "Alianța Braghîș" și 11 din Frațiunea Partidului Popular Creștin Democrat.

Numărul parlamentarilor a fost redus de la 380 (în legislatura a XII-a) la 104 (în legislatura XIII-a) și la 101 (în actuala legislatură - a XV-a).

De la 23 mai 1991 a fost adoptată denumirea de "Parlament", în locul aceleia de "Soviet Suprem".

În Republica Moldova alegerile pentru cea de a patra legislatură de la dobândirea independenței de stat au avut loc la 6 martie 2005. S-au prezentat 1123 de candidați, reprezentând 11 partide și alianțe politice, precum și 12 candidați independenți. Aproape 367.000 de moldoveni cu domiciliul în străinătate au votat în cadrul ambasadelor.

Ca urmare a alegerilor, Partidul Comunist din Moldova, care a obținut 45,98% din voturi, a dobândit 56 de mandate din cele 101 cât are Parlamentul Moldovei. 34 de mandate au fost obținute de Blocul Democrat din Moldova, compus din 16 partide de centru și centru dreapta, condus de Dumitru

Braghiș, iar 11 au revenit partidului Popular Creștin Democrat, condus de Iurie Roșca. Participarea la alegeri a fost de 63,7%, superioară minimului de 50% cerut pentru validarea scrutinului.

Alegerile s-au desfășurat în condițiile în care Partidul Comunist al lui Vladimir Voronin a înregistrat o ușoară scădere (4%) față de anul 2001. La jumătatea mandatului, președintele Voronin ales în anul 2000 sub semnul apropierii de Moscova, a făcut o schimbare cu 180 de grade, pronunțându-se pentru apropierea de Europa. Cu privire la mișcarea secesionistă din Transnistria, el a solicitat retragerea totală a trupelor rusești și desfășurarea unor forțe de pace europene, ceea ce a făcut ca unele forțe pro ruse să nu mai sprijine Partidul Comunist, considerat susținătorul principal al președintelui.

Guvernul asigură realizarea politicii externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice. Procedura de investitură a Guvernului și eventualele incompatibilități sunt similare celor din Constituția română. Actele Guvernului sunt "**hotărâri și dispoziții**". Actualul prim ministru al Republicii Moldova este Vasile Tarlev, investit în această funcție la 19 aprilie 2001.

Capitolul VII al Constituției, care se referă la **raporturile Guvernului cu Parlamentul**, cuprinde prevederi legate de informarea Parlamentului, întrebări și interpelări, precum și în legătură cu exprimarea neîncrederii față de guvern. Nu se întâlnesc prevederi cu privire la delegarea legislativă și regimul ordonanțelor.

Capitolul VIII se referă la **administrația publică**. Reține atenția art.109 alin.1, în concordanță cu care "Administrația publică în unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile autonomiei locale, al descentralizării serviciilor publice, al eligibilității autorităților administrației publice locale și al consultării cetățenilor în problemele locale de interes deosebit".

O mențiune specială trebuie făcută în legătură cu art.111 din acest capitol, care se referă la statutul special de autonomie. În conformitate cu alin.1 al acestui articol, "Localităților din stânga Nistrului, precum și unor localități din sudul Republicii Moldova, le pot fi atribuite forme și condiții speciale de autonomie după statute speciale adoptate prin legi organice"¹²⁸. De menționat este și faptul că legile organice care reglementează statutele speciale ale localităților prevăzute la alineatul (1) pot fi modificate cu votul a trei cincimi din numărul deputaților aleși.

În ceea ce privește **organele administrative locale**, "autoritățile satești și orășenești", acestea sunt consiliile locale alese și primarii aleși. Observăm că, potrivit art.113 din Constituția Republicii Moldova, se menține și instituția **consiliilor raionale**, care "coordonează activitatea consiliilor satești și orășenești în vederea realizării serviciilor publice de interes raional".

Cu privire la autoritatea judecătorească întâlnim, de asemenea, prevederi similare celor din principalele constituții democratice privind statutul judecătorului, caracterul public al dezbaterilor, folosirea căilor de atac etc. În Republica Moldova justiția se înfăptuiește prin Curtea Supremă de Justiție, prin Curtea de Apel, prin tribunale și judecătorii. De asemenea, ființează Consiliul Superior al Magistraturii, cu mandat de cinci ani, competent în problemele ce privesc numirea, deplasarea, promovarea și măsurile disciplinare față de magistrați.

O mențiune specială se cuvine a fi făcută în legătură cu faptul că în Republica Moldova este menținută **instituția procuraturii**, atât Procurorul general numit de Parlament, cât și procurorii subordonați acestuia având ca principale sarcini să exercite supravegherea executării exacte și uniforme

¹²⁸ Eugen Patraș citează prevederile Legii privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri), adoptată la 23 decembrie 1994 de Parlamentul Republicii Moldova, criticând însă o serie de formulări cuprinse în acest act normativ, cum ar fi, de pildă, referirea la dreptul de "autodeterminare" al populației găgăuze (Eugen Patraș, **Minoritățile naționale din Ucraina și Republica Moldova, Statutul juridic**, Editura "Alexandru cel Bun", Cernăuți, 1998, pag.160).

a legilor de către cetățeni și asociațiile lor, precum și de a apăra ordinea juridică, drepturile și libertățile cetățenești.

Titlul IV al Constituției Republicii Moldova "**Economia națională și finanțele publice**" specifică în mod expres că economia Republicii Moldova este economie de piață, de orientare socială, bazată pe proprietatea privată și pe proprietatea publică, angajate în concurență liberă. În Constituție se prevede că statul trebuie să asigure reglementarea activității economice și administrarea proprietății publice ce-i aparține în condițiile legii; libertatea comerțului și activitățile de întreprinzător, protecția concurenței loiale, crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție; protejarea intereselor naționale în activitatea economică, financiară și valutară; stimularea cercetărilor științifice; exploatarea rațională a pământului și a celorlalte resurse naturale, în concordanță cu interesele naționale; refacerea și protecția mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic; sporirea numărului de locuri de muncă, crearea condițiilor pentru creșterea calității vieții; inviolabilitatea investițiilor persoanelor fizice și juridice, inclusiv străine.

În același Titlu al Constituției întâlnim prevederi cu privire la ocrotirea proprietății și garantarea realizării dreptului de proprietate. Cu privire la proprietatea publică, art.127 alin.4 prevede în mod expres că "Bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiul aerian, apele și pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, căile de comunicație, precum și alte bunuri stabilite de lege, fac obiectul exclusiv al proprietății publice".

Titlul V al Constituției Republicii Moldova este consacrat **Curții Constituționale**. Se prevede că aceasta este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova, fiind independentă de orice autoritate publică și supunându-se numai Constituției. O prevedere importantă înscrisă în art.134 alin.3 este aceea potrivit căreia "Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat".

Potrivit art.135, atribuțiile Curții Constituționale sunt următoarele:

a) exercită la sesizare controlul constituționalității legilor, regulamentelor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și dispozițiilor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

b) interpretează Constituția;

c) se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;

d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

e) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova;

f) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, suspendarea din funcție a Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova;

g) rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție;

h) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid.

Curtea Constituțională se compune din șase judecători, dintre care doi sunt numiți de Parlament, doi de Președintele Republicii și doi de Consiliul Superior al Magistraturii. Judecătorii Curții Constituționale aleg prin vot secret Președintele Curții. Hotărârile Curții Constituționale sunt definitive și nu pot fi atacate. Potrivit prevederilor Constituției, legile și alte acte normative sau numai anumite părți ale acestora "devin nule" din momentul adoptării hotărârii corespunzătoare a Curții Constituționale.

În sistemul constituțional al Republicii Moldova, Curții Constituționale îi revin atribuțiuni importante, punctul său de vedere putând avea uneori un rol decisiv în soluționarea unor probleme

politice. Astfel, Curtea Constituțională a apreciat ca fiind neconstituțional votul de investitură dat de Parlamentul de la Chișinău, la 3 martie 1999, guvernului condus de Ion Sturza, care a obținut în sprijinul său numai 51 de voturi, în loc de 52, cât era majoritatea necesară.

Titlul VI se ocupă de **revizuirea Constituției**. În conformitate cu prevederile acestuia, inițiativa revizuirii poate aparține:

- unui număr de cel puțin 200.000 de cetățeni ai Republicii Moldova cu drept de vot. Cetățenii care inițiază revizuirea Constituției trebuie să provină din cel puțin jumătate din raioane și municipii, iar în fiecare din ele trebuie să fie înregistrate cel puțin 5.000 de semnături în sprijinul acestei inițiative;

- unui număr de cel puțin o treime de deputați în Parlament;

- Președintelui Republicii Moldova;

- Guvernului.

În Constituția Republicii Moldova există și o serie de limite ale revizuirii Constituției, care sunt specificate în mod expres în art. 142. Astfel, dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului pot fi revizuite numai prin aprobarea lor prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscrși în listele electorale.

Nici o revizuire nu poate fi însă făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

Constituția nu poate fi revizuită nici pe durata stării de urgență, de asediu sau de război.

Procedura de modificare a Constituției este mai simplă în Republica Moldova decât în România, ea efectuându-se prin adoptarea de către Parlament a modificărilor propuse cu votul a două treimi din numărul deputaților.

De altfel, și actuala Constituție a Moldovei a fost adoptată de Parlament, nemaifiind supusă ulterior unui referendum popular.

Motto:

"Când oamenii sunt liberi să facă ce vor, se imită unul pe altul".

Legea lui Hoffer

CAPITOLUL II.

SISTEMELE POLITICE ALE FOSTELOR ȚĂRI SOCIALISTE EUROPENE

2.1. ALBANIA

2.1.1. Istorie și organizare politică

Încă din antichitate, teritoriul Albaniei a fost locuit de triburi ilirice și trace. Ulterior, teritoriul Albaniei de astăzi a făcut parte, între anii 167 î.Chr. și 395 d.Chr., din Imperiul Roman, iar apoi, timp de nouă secole, din Imperiul Bizantin.

În secolele XII-XIV iau naștere primele state feudale albaneze, care opun o dărză rezistență expansiunii Imperiului Otoman. Această rezistență armată cunoaște punctul său cel mai puternic în perioada anilor 1443-1468, când lupta poporului albanez este condusă de Gjergj Kastrioti (*Skanderbeg*). În pofida rezistenței dârze opuse de albanezi, țara lor devine - timp de patru secole - provincie a Imperiului Otoman. În secolul XIX, mișcarea de eliberare națională albaneză cunoaște un reviriment, intrând într-o nouă etapă, primul program politic în vederea emancipării de sub dominația turcă fiind elaborat de Liga de la Prizren, care a luat ființă în 1878¹²⁹.

Ca urmare a puternicelor frământări care au avut loc în Balcani la începutul secolului XX, Congresul Național Albanез de la Vlore proclamă independența țării. Albania devine membră a Ligii Națiunilor la 17 decembrie 1920 și se proclamă republică la 21 ianuarie 1925. În același an puterea este preluată de Ahmed Zogu, care după trei ani se proclamă rege al Albaniei, sub numele de Zogu I. Regimul monarhic durează până la 7 aprilie 1939, când Albania este atacată de Italia și ocupată în scurt timp, în pofida mișcărilor populare de rezistență. La 29 noiembrie 1944, Albania se eliberează de sub regimul de dominație al Puterilor Axei. Pe plan politic, regimul monarhic este înlocuit, iar la 11 ianuarie 1946 Albania se proclamă Republică Populară.

În timpul dictaturii lui Enver Hodja, Albania se izolează total de restul lumii, iar după o perioadă de strânse relații cu China se izolează și de această țară, punând bazele unui regim autarhic, întemeiat pe

¹²⁹ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, p.26.

o interpretare dogmatică a marxismului și pe un sistem de control polițienesc. Deși **Constituția din 27 decembrie 1976** consacra în mod formal anumite drepturi democratice, ele nu aveau practic nici un fel de bază reală, Albania fiind cea mai dogmatică dintre fostele țări socialiste. O expresie a acestei situații o constituie interzicerea totală a religiei și a proprietății private.

Ca urmare a mișcărilor democratice care s-au manifestat în cursul anului 1989 în întreaga Europă de răsărit, în Albania începe un proces de schimbare politică, proces care se desfășoară în mai multe etape¹³⁰.

În decembrie 1989 au loc primele răscoale studențești, care obligă **Partidul Muncii din Albania** - aflat la putere de 45 de ani - să accepte principiul multipartidismului și organizarea de alegeri libere, care sunt inițial programate să se desfășoare în februarie 1992. La 12 decembrie 1990 se anunță înființarea **Partidului democratic**, al cărui lider devine Sali Berisha, medic cardiolog, care se făcuse cunoscut ca un sprijinitor al mișcărilor contestatate. În martie-aprilie 1991 au loc totuși primele alegeri legislative libere, în două tururi de scrutin, data desfășurării alegerilor fiind devansată față de februarie 1992, care fusese programată inițial. Ca urmare a sprijinului masiv al populației țărănești, **Partidul Muncii din Albania** obține 168 de locuri, din cele 250, în Adunarea Legislativă. Acest succes al foștilor comuniști se explică prin aceea că înainte de alegeri fuseseră luate o serie de măsuri de natură să permită țăranilor să-și sporească producția pe loturile individuale. În mai 1991, Ramiz Alia, datorită realegerii sale la conducerea statului, demisionează din funcția de președinte al **Partidului Muncii din Albania**.

Frământările politice au continuat în Albania, iar între 22 și 29 martie 1992 au loc noi alegeri legislative libere, care marchează victoria opoziției. **Partidul Democrat**, condus de Sali Berisha, a obținut 92 de locuri în noua Adunare, alcătuită din 140 de deputați, în timp ce socialiștii (foștii comuniști) au obținut 38 de mandate, iar minoritatea de limbă greacă două locuri în cadrul Adunării.

Sistemul electoral pe baza căruia a fost aleasă Adunarea legislativă din 1992 era un **sistem de reprezentare proporțională, în cadrul unei Camere unice**, în care majoritatea deputaților (100) erau aleși în circumscripții, iar după desfășurarea scrutinului uninominal în două reprize, celelalte locuri (40) erau repartizate pe baza listelor prezentate de partide, astfel încât să se asigure o reprezentare proporțională a tuturor forțelor politice în cadrul Adunării în întregul ei. În scopul desfășurării operațiunilor electorale, țara fusese împărțită în 100 de circumscripții electorale, fiecare dintre acestea numărând circa 20.000 de alegători. Alegerile nu au fost însă lipsite de dificultăți. Înainte de desfășurarea alegerilor, autoritățile refuzaseră **Partidului Omonia** (care reprezenta minoritatea greacă ce trăia în special în Sudul Albaniei) dreptul să participe la alegeri. Acest partid beneficiase totuși de cinci deputați în cadrul scrutinului din 1991. Ca urmare a protestului Greciei și a acțiunilor diplomatice ale Comunității Economice Europene, a fost acceptată participarea unui nou partid al grecilor din Albania, **Uniunea pentru drepturile omului**, care a prezentat candidați pentru alegerile din 22 martie și a obținut în final 2 locuri în Parlament.

Ca urmare a alegerilor din martie 1992, raportul politic de forțe în Albania s-a schimbat. **Partidul socialist** (fost comunist), care obținuse 67% din voturi în alegerile din 1991, nu a mai obținut decât 25%, în timp ce **Partidul Democratic** a obținut 62% din sufragii. La 6 aprilie 1992 a fost convocată noua Adunare a Poporului, în care președintele Ramiz Alia și-a prezentat demisia, iar noul Parlament l-a ales ca președinte pe Sali Berisha, la 9 aprilie 1992. Alexander Mexi, inginer, a format la 13 aprilie un nou guvern, cuprinzând reprezentanții **Partidului Democratic**, ai **Partidului Social Democrat** și ai

¹³⁰ Albania, Institut international de la démocratie, novembre 1992; Julie Kim, Carl Ek, **Romania, Bulgaria, Albania: Recent Developments**, Updated April 16, 1996, Congressional Research Service, The Library of Congress.

Partidului Republican; ultimele două partide erau reprezentate numai printr-un singur ministru în cadrul Cabinetului.

Frământările politice în Albania au continuat, Gramoz Pashko, unul dintre fondatorii Partidului Democratic, părăsind acest partid pentru a constitui Partidul Alianței Democratice. Liderul Partidului Socialist, Fatos Nano, a fost arestat și condamnat în 1994, dar Curtea Supremă a votat revizuirea acestui caz. Parlamentul a hotărât atunci înlocuirea președintelui Curții Supreme, Zef Brozi, dar acesta a respins hotărârea Parlamentului. Între timp, grupurile politice din opoziție l-au acuzat pe președintele Berisha de tendințe de concentrare a puterii.

În noiembrie 1994, **proiectul de Constituție** a fost respins în cadrul unui referendum popular. Președintele Berisha hotărâse să se adreseze pe această cale direct națiunii pentru a obține aprobarea proiectului, dar Constituția a fost respinsă cu 54% din voturi contra 42%. În decembrie 1994 Cabinetul a fost remaniat, fiind înlocuiți 12 miniștri.

În septembrie 1995 Parlamentul a adoptat o lege controversată "**Cu privire la genocid și crimele împotriva umanității**", în scopul judecării unor persoane care au comis abuzuri în perioada comunistă. Prin lege se prevedea totodată interzicerea activității politice a foștilor comuniști până în anul 2002. În aceste condiții, 30 de foști conducători comuniști au fost arestați, iar fostul lider comunist Ramiz Alia, eliberat din închisoare ca urmare a unei sentințe din iulie 1995, a fost arestat din nou la 2 februarie 1996, fiind acuzat de genocid, crime și deportări în masă. Partidul Socialist a contestat însă constituționalitatea acestei legi, iar în februarie 1996 Curtea Constituțională a suspendat legea. Noile alegeri parlamentare s-au desfășurat în două tururi de scrutin, respectiv la 26 mai și 2 iunie 1996, iar, ca urmare a desfășurării alegerilor, Partidul Democratic a câștigat majoritatea mandatelor.

Potrivit reglementărilor legale în vigoare în momentul acestor alegeri, Parlamentul albanez număra 140 de locuri, din care 115 erau acordate prin scrutin majoritar, iar 25 prin scrutin proporțional. La sfârșitul alegerilor legislative de la 26 mai, 2 și 16 iunie 1996, cele 115 locuri în Parlament au fost repartizate după cum urmează: **Partidul Democratic** - 105 locuri; **Partidul Socialist** - 5 locuri; **Partidul Republican** - 2 locuri; **Partidul Drepturilor Omului** (minoritatea greacă) - 2 locuri și **Frontul Național** - un loc. Principalele partide de opoziție - **Partidul Socialist** (ex comunist) și aliații săi electorali - **Alianța Democratică**, **Partidul Social Democrat**, **Partidul Unității Naționale**, **Partidul Agrar**, precum și **Partidul Democratic al Dreptei**, au boicotat alegerile după primul tur de scrutin. Participarea la vot a cetățenilor albanezi a fost inițial de 76,4% la 26 mai, apoi la scrutinul ulterior de numai 69,4%. Potrivit observatorilor politici, această scădere de procente s-a datorat boicotării scrutinului de către partidele de opoziție.

Alegerile s-au desfășurat sub semnul unor puternice tensiuni și al unor confruntări între partidul de guvernământ și forțele de opoziție. Deși adepții Partidului Democratic au salutat victoria obținută, declarând că aceasta reprezintă "**ultimul cui bătut în coșciugul stângii**"¹³¹, forțele de opoziție au organizat numeroase proteste datorită deținerii lui Fatos Nano, unul din conducătorii Partidului Socialist, fost prim ministru în 1991. De asemenea, opoziția socialistă a reproșat președintelui Berisha **legea "antigenocid"**, lege ce viza eliminarea din cursa electorală a foștilor conducători comuniști, precum și a "albanezilor înregistrați dintr-un motiv sau altul în **Sigurimi**" (fosta poliție politică). Ca urmare a aplicării acestei legi, fuseseră de fapt eliminați 143 de candidați din cursa pentru obținerea mandatelor parlamentare.

131 "Adevărul" din 28 mai 1996.

Este de remarcat că alegerile s-au desfășurat cu participarea unor observatori străini, dar în timp ce observatorii O.S.C.E. au considerat că alegerile au fost corecte, Uniunea Europeană a propus repetarea alegerilor generale într-o serie de circumscriptii¹³².

Evoluțiile politice ulterioare au marcat accentuarea stării de încordare și conflict. Prăbușirea, în ianuarie 1997, a jocurilor de întrajutorare piramidale de tip "Caritas", urmate de inflație, devalorizarea monedei naționale și scăderea drastică a producției au avut efecte destabilizatoare asupra întregii țări. Demonstrațiile de stradă au degenerat în revolte. Depozitele militare au fost devalizate, iar peste 650.000 arme au intrat în mâinile populației. Ca urmare a destrămării autorității statale, în partea de Sud a țării puterea a fost preluată de grupuri înarmate, care nu au mai recunoscut puterea autorităților centrale. În condițiile accentuării stării de anarhie și dezordine, ca o soluție extremă, a fost constituit un guvern de **reconciliere națională**, condus de socialistul Bashkim Fino, care l-a înlocuit pe acela condus de Alexander Meksi (11 martie 1997).

Data alegerilor anticipate a fost anunțată pentru 21 aprilie 1997. Bilanțul insurecției, care a necesitat intervenția unei forțe multinaționale de protecție, a fost estimat la 1600 morți. La 23 iunie 1997, evasi-totalitatea partidelor politice a încheiat la Roma un "**Pact pentru viitorul Albaniei**", prezentând concesi reciproc.

Cele 155 locuri (10 în plus față de Adunarea anterioară) au fost disputate de 23 formațiuni politice și 1.050 candidați. Din totalul de 1.947.235 alegători înscriși pe liste s-au prezentat la vot 1.412.929 (72,5%).

Alegerile s-au desfășurat în același timp cu referendum-ul asupra problemei de a se ști dacă va fi păstrată **forma republicană de guvernământ** sau va fi restabilită **monarhia** - consultare care, așa cum se cunoaște, s-a soldat cu victoria republicanilor, contestată însă de monarhiști.

Alegerile s-au desfășurat în conformitate cu prevederile Legii electorale din 4 februarie 1992, după un sistem mixt: 115 mandate urmând să fie atribuite în cadrul unor circumscriptii electorale, incluse în 26 diviziuni electorale, iar restul de 40 în cadrul unei singure circumscriptii naționale, prin reprezentare proporțională, pe baza listelor propuse de partide.

Repartiția celor 155 locuri în Adunarea populară (**Kuvendi Popullor**) a fost următoarea: Partidul socialist albanez (P.S.S.) - 101 locuri; Partidul democratic al Albaniei (P.D.S.) - 25; Partidul social-democrat (P.S.D.S.) - 10; Uniunea pentru drepturile omului (U.H.R.P.) - 4; Frontul Național (N.F.) - 3; Alianța Democratică (D.A.) - 2 și alte partide - 10.

Președintele Berisha și-a prezentat demisia iar Rexhep Mejdani a devenit, la 24 iulie 1997, șeful statului, noul guvern fiind constituit de Fatos Nano. Ca urmare a demisiei acestuia, la 28 septembrie 1998 a fost desemnat ca prim ministru Pandeli Majko, în vârstă de 30 de ani, care a devenit astfel cel mai tânăr șef de guvern din Europa. În luna septembrie 1998, Parlamentul de la Tirana a ridicat imunitatea parlamentară fostului președinte Sali Berisha (cu 108 voturi din 113), acesta putând fi cercetat pentru "tentativă de insurecție armată" în legătură cu manifestările neautorizate și tulburările din luna septembrie 1997, cu care prilej s-a adresat cetățenilor Tiranei solicitând răsturnarea guvernului Fatos Nano.

Deteriorarea situației din Kosovo ca și declanșarea operațiunilor militare NATO în Iugoslavia (24 martie 1999) au provocat, printre altele, refugierea a circa 450.000 albanezi kosovari pe teritoriul Albaniei, implicând serioase consecințe de ordin economic. În 1999, primul ministru socialist Ilir Meta (Partidul Socialist) prezenta un program de guvernare având printre alte priorități combaterea corupției și criminalității, intensificarea acțiunilor pentru integrarea în N.A.T.O. și Uniunea Europeană.

¹³² "Adevărul" din 29 mai și 1 iunie 1996; "România liberă" din 31 mai 1996.

După alegerile din 2002, repartitia celor 140 de locuri în Parlament (**Kuvendi i Republikës së shqipërisë**) a fost următoarea: Partidul Socialist din Albania (42%) - 73 mandate; Uniunea pentru Victorie (37%) - 46; Partidul Democrat (5,1%) - 6; Partidul Social Democrat (3,6%) - 4; P.B.D.N. - partidul pentru drepturile omului (2,6%) - 3; Partidul Agrarian (2,6%) - 3; Alianța Democratică (2,4%) - 3. În Parlament, 100 mandate au fost atribuite pe circumscripții iar 40 prin reprezentare proporțională. Președintele Republicii, desemnat de Parlament, a fost Alfred Moisiu, iar prim-ministru Pandeli Majko's, care a condus un guvern de coaliție, format din patru partide¹³³.

În Albania au avut loc noi alegeri la 3 iulie 2005, pentru alegerea Parlamentului monocameral (Adunarea populară), cuprinzând 100 de deputați aleși prin scrutin direct și 40 prin scrutin proporțional pe liste naționale. Ca urmare a alegerilor, actualul Parlament cuprinde 56 deputați din partea Partidului Democrat din Albania al fostului președinte Sali Berisha, 42 din partea Partidului Socialist Albanез al fostului premier Fatos Nano, restul de mandate revenind altor partide. În total, Partidul Democrat al Albaniei și formațiunile aliate au obținut 74 de locuri față de 64 câte a obținut partidul Socialist și formațiunile apropiate de acesta.

În consecință, de la 10 septembrie 2005 prim ministru a devenit fostul Președinte Sali Berisha.

2.1.2. Organizarea constituțională a Republicii Albania

Referindu-ne la organizarea constituțională a Republicii Albania, ne vom concentra atenția mai întâi asupra reglementărilor în vigoare până la adoptarea actualei Constituții, și anume:

a) Legea cu privire la principalele prevederi constituționale, care reglementa organizarea constituțională a Albaniei după 1990 și

b) proiectul de Constituție a Republicii Albania, supus dezbaterii publice, dar respins în cadrul referendumului din 1994.

a) **Legea cu privire la principalele prevederi constituționale.**

Reglementările constituționale în vigoare ale Republicii Albania până în 1998 sunt cuprinse în Legea nr.7491 din 29 aprilie 1991, modificată prin Legile nr.7555 din 4 februarie 1992, 7558 din 9 aprilie 1992, 7561 din 29 aprilie 1992, 7570 din 3 iunie 1992, 7596 din 31 august 1992, 7637 din 13 noiembrie 1992, 7692 din 31 martie 1993¹³⁴.

Dispozițiile constituționale pe care le-am menționat însumează o tratare detaliată a principalelor instituții ale statului, precum și a unor dispoziții constituționale de principiu.

În ceea ce privește **organizarea politică**, se stabilea **caracterul de republică parlamentară** al Albaniei și calitatea sa de **stat democratic**, întemeiat pe supremația dreptului, care respectă drepturile omului. De asemenea, în cadrul prevederilor generale era menționat **pluralismul politic** ca una din condițiile fundamentale ale democrației în statul albanез. Pentru prima dată era menționată **libertatea religiei**, care fusese prohibită în timpul regimului precedent. Mai erau prevăzute egala aplicare a legilor față de toți cetățenii și respectul tuturor drepturilor de proprietate.

Cel mai înalt organism al puterii de stat și singurul organ legislativ era **Adunarea Poporului**, care exercita suveranitatea în numele poporului, în formele și limitele prevăzute de lege. Ea era aleasă pe termen de patru ani. În competența ei erau prevăzute o serie de largi atribuții, asigurându-se totodată imunitatea deputaților care fac parte din Adunarea Poporului. Procesul legislativ putea fi inițiat de către

¹³³ Electionworld.org's Latest results, <http://www.electionworld.org/election/new.htm>

¹³⁴ Constitutional Laws of the Republic of Albania, (translation), Tirana, December 1993, 28 p.

Președintele Republicii, de Consiliul de Miniștri, de orice deputat sau de un grup de 20.000 de cetățeni care au drept de vot.

Președintele Republicii era șeful statului și reprezenta întregul popor. El era ales pe termen de patru ani de Adunarea Poporului, cu o majoritate de două treimi. Dacă o asemenea majoritate nu era întrunită la primul tur de scrutin, votarea se repeta, urmând să fie ales candidatul care întrunea majoritatea absolută. Candidatul pentru funcția de președinte era propus de un grup de cel puțin 20 de deputați. Atribuțiile Președintelui erau, în general, cele specifice republicilor parlamentare. El nu era responsabil decât în caz de înaltă trădare sau violare a Constituției, situație în care responsabilitatea sa ar fi fost discutată în Adunarea Poporului, la cererea a cel puțin o pătrime din deputați, iar hotărârea se adopta cu majoritatea de două treimi.

Guvernul era cel mai înalt organ executiv. Președintele Republicii numea pe președintele Consiliului de Miniștri, iar pe miniștri - la propunerea primului ministru. Compunerea Guvernului și programul său urmau să fie aprobate de Adunarea Poporului. Deputații puteau propune o moțiune de neîncredere în Guvern sau față de unul din membrii săi, la propunerea unei zecimi din numărul parlamentarilor.

Printre atribuțiile Guvernului era și aceea prevăzută de art.137 "**de a abroga actele ilegale ale ministerelor și altor instituții centrale ale administrației de stat**". O prevedere corespunzătoare exista și în art.40, care dispunea că miniștrii pot abroga ordinele sau instrucțiunile ilegale ale organismelor, întreprinderilor și instituțiilor subordonate. Răspunderea penală a miniștrilor nu putea avea loc decât cu consimțământul Adunării Poporului.

Administrația locală era încredințată **comunelor, municipalităților și districtelor**, ale căror organe de conducere erau alese direct de către cetățeni. Instituțiile locale dispuneau de propriul lor buget și puteau fi demise numai în caz de încălcare a legii.

Un capitol special este consacrat **organizării justiției și Curții Constituționale**. În acest sens se prevede că puterea judecătorească este separată și independentă de alte puteri. Justiția se supunea principiilor legalității și egalității în fața legii. Organele care înfăptuiau activitatea judiciară erau **Curtea de Casație, curțile de apel, tribunalele de primă instanță și tribunalele militare**. În Constituție erau înscrise prevederi referitoare la rolul procurorilor și la funcțiile pe care le îndeplinește Biroul procurorilor generali. Se consacră existența unui **Consiliu Suprem al Justiției**, prezidat de președintele republicii, care era singurul organism competent să numească, să înlocuiască și să stabilească responsabilități disciplinare ale judecătorilor.

Curtea Constituțională era compusă din 9 judecători: 5 aleși de Adunarea Poporului și 4 desemnați de Președintele Republicii. Se prevedea o reînnoire a numărului de judecători la fiecare trei ani. Membrii Curții Constituționale erau aleși dintre juriștii recunoscuți pentru calitățile lor, care au desfășurat o activitate de cel puțin 10 ani sau ca profesori la facultățile de drept și care se bucurau de o înaltă reputație morală. Membrii Curții Constituționale nu puteau fi membri ai Parlamentului, ai Guvernului, ai partidelor politice, ai sindicatelor, sau angajați în alte activități publice sau particulare care ar fi afectat imparțialitatea sau independența lor. Judecătorii Curții Constituționale nu puteau fi trași la răspundere pentru hotărârile sau opiniile pe care și le-ar fi exprimat în timpul mandatului lor. Ei nu puteau să fie trimiși în judecată, arestați, deținuți sau condamnați fără autorizarea Curții Constituționale.

Curtea Constituțională avea dreptul de a interpreta Constituția și de a aprecia dacă legile sau alte acte care au o forță juridică sunt compatibile cu Constituția. De asemenea, Curtea Constituțională avea dreptul să hotărască cu privire la compatibilitatea cu Constituția a tratatelor internaționale încheiate în

numele Albaniei, atât înainte de ratificarea lor cât și cu prilejul aplicării lor ca norme general acceptate ale dreptului internațional.

Curtea Constituțională adopta decizii cu votul majorității membrilor săi, dar judecătorii în minoritate aveau dreptul să atașeze propriile lor opinii separate.

Un capitol special a fost adăugat prevederilor constituționale consacrate **drepturilor omului**, care cuprindea printre altele: dreptul la viață, libertatea de exprimare, abolirea torturii, interzicerea muncii forțate, dreptul oamenilor la libertate și securitate personală, prezumția de nevinovăție, garanții procesuale, inviolabilitatea corespondenței, libertatea religiei, dreptul de asociere, dreptul la grevă etc.

Prevederile constituționale menționate dispuneau abrogarea expresă a Constituției Republicii Socialiste Albania adoptată la 28 decembrie 1976, precum și a Amendamentelor sale ulterioare.

b) **Proiectul de Constituție al Republicii Albania**¹³⁵.

Acest proiect de Constituție a fost, după cum se știe, supus referendumului popular din 1994 și respins de majoritatea cetățenilor albanezi. El prevedea expres, în art.128, abrogarea Legii nr.7491 din 29 aprilie 1991 "Cu privire la principalele prevederi constituționale", precum și a altor trei legi constituționale adiționale. Întrucât proiectul de Constituție nu a fost adoptat, Legea nr.7491/1991 a rămas ulterior în vigoare, ca singurul act normativ de principiu, în măsură să stabilească prevederile constituționale ale Republicii Albania. Vom încerca, totuși, în cele ce urmează, să prezentăm pe scurt, pentru informarea cititorului, principalele prevederi ale proiectului care a fost supus discuției în 1994.

Proiectul de Constituție cuprindea un număr de 130 articole și era împărțit în șase părți: prima parte - **prevederi generale** (art.1-18); partea a II-a - **drepturile și libertățile fundamentale ale omului** (art.19-59); partea a III-a - **înaltele organe ale statului**, respectiv **Parlamentul** (art.60-77), **Președintele republicii** (art.78-86), **Guvernul** (art.87-99); partea a IV-a - **organizarea justiției și Curtea Constituțională**, sistemul judiciar (art.100-109), Curtea Constituțională (art.110-118); partea a V-a - **puterea locală** (art.119-124); partea a VI-a - **prevederi finale și tranzitorii** (art.125-130).

Întrucât majoritatea prevederilor acestui proiect sunt similare cu cele ale Legii nr.7491/1991, ne vom opri în cele ce urmează numai asupra câtorva elemente de specificitate.

- Art.4 al Constituției reafirma în mod expres **principiul separației puterilor în stat**, dispunând că "**organizarea de stat este întemeiată pe principiul separației puterilor, în legislativă, executivă și judecătorească**".

- Într-un articol special (art.8) era precizată obligația statului albanez de a se îngriji de protecția drepturilor cetățenilor albanezi care au domiciliul, permanent sau temporar, în afara frontierelor țării. Constituția mai prevedea, în alin.2 al art.8, că aceasta presupune recunoașterea și protecția drepturilor umane și naționale ale populației albaneze care trăiește dincolo de frontierele republicii, în conformitate cu tratatele și înțelegerile internaționale.

- În cadrul părții a doua, "**Drepturile și libertățile fundamentale ale omului**", existau unele dispoziții care aduceau elemente de mai mare precizie în raport cu textele pe care le-am menționat. Astfel, în art.28 se prevedea că nimeni nu poate fi declarat vinovat pe baza unei probe administrate împotriva sa în mod ilegal. De asemenea, exista un articol (art.30) care prevedea că nimeni nu poate fi judecat sau pedepsit mai mult de o singură dată pentru aceeași faptă penală, cu excepția rejudicării ordonată de un tribunal de grad superior.

Printre drepturile omului enumerate în art.32 se menționau și dreptul la reabilitare și la indemnizare pentru pagubele suferite. Art.30 introducea o noțiune nouă, și anume dreptul cetățeanului de a se deplasa și de a-și alege reședința în orice parte a țării. Art.41 interzicea expulzarea cetățenilor

¹³⁵ Draft Constitution of the Republic of Albania, as printed in Rilindja Demokratike, October 6, 1994.

albanezi (exilarea), prevăzând totodată că extrădarea este permisă numai dacă este prevăzută expres prin acordurile internaționale.

- În ce privește **Parlamentul**, prevederile erau mult mai detaliate. În art.68 se prevedea că ședințele Parlamentului trebuiau să fie deschise (publice), existând însă posibilitatea ca în anumite situații ședințele să fie declarate închise (secrete). Printre atribuțiile Parlamentului prevăzute de art.72 se înscrise și consultarea poporului prin referendum. În ce privește inițiativa legislativă, se făcea precizarea că proiectele de legi în materie financiară puteau fi prezentate numai de către Guvern, proiectele de altă natură putând fi prezentate și de președinte, de orice deputat sau de 20.000 de alegători.

- În ce privește **Președintele Republicii**, se prevedea că acesta este ales pe termen de 5 ani, dar mandatul său putea fi prelungit când Parlamentul nu se putea întruni, datorită stării de război sau unei stări de urgență.

În legătură cu înlocuirea Președintelui Republicii în caz de indisponibilitate, art.83 prevedea că aceasta revine președintelui Parlamentului. Printre atribuțiile Președintelui Republicii mai figurau dreptul de a propune Parlamentului organizarea unui referendum popular (art.84 pct.4). Președintele Republicii putea participa la ședințele Guvernului, dar numai "în cazuri speciale", cu care prilej conducea ședințele de Guvern, dar în asemenea situații era obligat să semneze respectivele decizii (art.84 pct.8). El avea dreptul să dizolve Parlamentul înainte de terminarea mandatului acestuia, însă numai în situații excepționale, după ce va fi obținut avizul președintelui Parlamentului, iar decizia urma să fie contrasemnată, într-o asemenea situație, de primul ministru..

- Primul ministru era numit de președinte și aprobat de Parlament. Nu se mai prevedea necesitatea aprobării întregii liste a Guvernului. Proiectul de Constituție cuprindea prevederi mai ample cu privire la legile bugetare și aprobarea conturilor de buget.

- În legătură cu **moțiunile de neîncredere**, art.95 aducea precizarea că ele trebuiau semnate de cel puțin o șesime din numărul deputaților, o nouă moțiune de neîncredere după respingerea celei precedente neputând să fie prezentată decât după un interval de șase luni.

- Cu privire la **organizarea justiției**, art.101 aducea precizarea că Parlamentul putea crea tribunale pentru domenii speciale, dar în nici un caz pentru anumite acțiuni specifice. De reținut este și prevederea din art.100, care dispunea că salariile judecătorilor nu puteau fi diminuate. De remarcat sunt și dispozițiile art.105, care prevedeau inamovibilitatea judecătorilor. În legătură cu Curtea Constituțională se făcea precizarea că președintele și membrii acesteia sunt aleși de Parlament, la propunerea Președintelui Republicii (art.111). Dispărea astfel diferența între judecătorii numiți de președintele republicii și judecătorii desemnați de Parlament. Mandatul membrilor Curții Constituționale era redus la opt ani și nu mai erau înscrise prevederi cu privire la înnoirea parțială a membrilor Curții. În privința subiecților abilitați să sesizeze Curtea Constituțională, art.116 din proiectul de Constituție prevedea că aceștia sunt: Președintele Republicii, grupurile parlamentare, o cincime din deputați, Consiliul de Miniștri și organele puterii locale. (Față de reglementarea ulterioară, au dispărut judecătorii și cetățenii "care acuză o violare a drepturilor lor constituționale").

- În privința **forței juridice a deciziilor Curții Constituționale**, în proiectul de Constituție se prevedea că legile, decretele sau reglementările declarate incompatibile cu prevederile Constituției ori cu normele general acceptate ale dreptului internațional, își încetau aplicațiunea începând din ziua imediat următoare publicării deciziei Curții în Jurnalul Oficial. În alte cazuri, deciziile Curții Constituționale puteau intra în vigoare la data care era prevăzută.

- În legătură cu **organele locale**, prevederile erau similare celor existente, cu mențiunea că organele alese puteau fi dizolvate prin decrete ale Președintelui Republicii, în baza unor propuneri

formulate de primul ministru, în cazurile prevăzute de lege (textul anterior conținea o prevedere asemănătoare, dar folosea expresia "decret motivat").

- Printre prevederile finale și tranzitorii mai remarcăm dispoziția înscrisă în art.126, care menționa principiul că forma republicană a statului nu putea constitui obiectul unor modificări constituționale. Amendamentele la Constituție puteau fi însă aprobate prin referendum, după ce vor fi fost aprobate în prealabil de două treimi din numărul deputaților (membri ai Parlamentului, art.130).

2.1.3. Noua Constituție a Republicii Albania din 4 august 1998

Noua Constituție a Republicii Albania, adoptată la 4 august 1998, cuprinde 183 de articole, grupate în 18 părți¹³⁶, și anume: preambul, principii de bază, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, drepturile economice, sociale și culturale, obiective sociale, Avocatul Poporului, Adunarea, procesul legislativ, Consiliul Adunării, Președintele Republicii, guvernarea locală, actele normative și acordurile internaționale, tribunalele, Oficiul Procurorului, referendumul, Comisia Electorală Centrală, finanțele publice, Înalțul Control de Stat, măsuri extraordinare, Curtea Constituțională, revizuirea Constituției, dispoziții finale și tranzitorii.

Noua Constituție a Albaniei reafirmă în preambulul său tradițiile istorice ale poporului albanez, respectul față de valorile umane universale și față de primatul dreptului. Printre principiile de bază pe care Constituția le cuprinde (înscrise în Partea I-a) menționăm definirea statului albanez ca fiind o "republică parlamentară", evidențierea caracterului unitar al statului, al întemeierii puterii pe un sistem de alegeri libere, egale, generale și periodice. Constituția precizează că Republica Albania este o țară în care suveranitatea aparține poporului, că sunt garantate drepturile și libertățile fundamentale, iar Albania respectă și traduce în viață acordurile internaționale. Sunt, de asemenea, menționate preocuparea pentru protecția albanezilor care trăiesc în afara frontierelor țării, dreptul de a înființa partide politice, inexistența unei religii oficiale în Republica Albania și neutralitatea statului în probleme de religie și conștiință.

Sistemul economic este întemeiat pe economia de piață, atât proprietatea privată cât și cea publică fiind în mod egal apărute de lege.

În legătură cu principiile de bază ale Constituției albaneze, sunt de remarcat în mod deosebit prevederile art.7, care dispun că "**sistemul de guvernământ în Republica Albania se întemeiază pe separația și echilibrul puterilor - legislativă, executivă și judecătorească**". O mențiune specială se cuvine a fi făcută și cu privire la dispozițiile înscrise în art.2 pct.2, care precizează că pentru apărarea păcii și intereselor naționale, Republica Albania "poate să ia parte într-un sistem de securitate colectivă, pe baza unei legi aprobată cu majoritatea membrilor Adunării".

Partea consacrată drepturilor și libertăților cetățenești cuprinde prevederi generale, ca și capitole distincte consacrate drepturilor personale, drepturilor politice și libertăților, obiectivelor sociale și Avocatului Poporului.

Reține atenția, de la bun început, alinierea hotărâtă a Republicii Albania la principiile aplicabile în această materie. Așa, de pildă, în art.15 pct.1 se precizează că drepturile și libertățile fundamentale ale omului "**sunt indivizibile și inalienabile și stau la baza întregii ordini juridice**". O precizare importantă este adusă de pct.2 al art.15, care stabilește că organele puterii publice, în îndeplinirea atribuțiilor lor, vor respecta drepturile și libertățile fundamentale și vor contribui a le face să devină o realitate. Constituția reafirmă ideea că drepturile și libertățile fundamentale sunt în egală măsură

¹³⁶ Albania - Draft Constitution 1998, adopted on: 4 August 1998, I.C.L.Document Status: 4 August 1998, 22 pag.

aplicabile străinilor, cu excepția cazurilor în care Constituția condiționează exercitarea anumitor drepturi de cetățenia albaneză.

Limitarea drepturilor este posibilă numai în scopul apărării intereselor publice și ea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o. Cu toate acestea, **limitările menționate nu pot, în nici un caz, să afecteze însăși esența drepturilor și libertăților și să nu depășească, în nici un caz, limitele prevăzute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului.** Se prevede, de asemenea, egalitatea persoanelor care aparțin minorităților naționale, în special în ceea ce privește dreptul de a-și păstra identitatea, religia și limba proprie, precum și de a se constitui în organizații sau asociații cu scopul de a-și proteja interesele.

Cu privire la drepturile și libertățile personale, remarcăm interzicerea cenzurii pentru mijloacele de comunicare în masă, dreptul de a avea acces deplin la informație, interzicerea torturii, a muncii forțate, garanțiile procesuale în timpul procesului penal, secretul corespondenței, inviolabilitatea domiciliului și.a.

Capitolul consacrat drepturilor politice cuprinde referiri la dreptul de vot, dreptul de a constitui organizații și societăți, de a adresa memorii și plângeri autorităților, dreptul la apărarea proprietății, dreptul muncitorilor de a se asocia în sindicate, dreptul la securitate socială, la asistență medicală, la educație și libertatea creației artistice.

O prevedere interesantă este cuprinsă în art.59, care definește "obiectivele sociale ale politicii statului", printre care: asigurarea locurilor de muncă, a locuințelor, asistența medicală, calificarea șomerilor, protecția mediului, activități sportive și recreative. În art.59 pct.3 se precizează că "obiectivele sociale nu sunt drepturi, aplicarea lor nu poate fi solicitată în mod direct prin tribunale. Legea definește condițiile și măsura în care realizarea acestor obiective poate fi înfăptuită".

Se conturează, în felul acesta, o viziune diferențiată cu privire la anumite tipuri de drepturi pe care statul le asigură în mod direct și altele, care se înscriu în cadrul mai larg al unei politici sociale, pentru care statul depune diligențe spre a fi înfăptuite în cadrul unor programe, ne mai acționând prin mijloace concrete sau asumându-și obligații care i-ar reveni în mod direct.

Constituția albaneză, urmând exemplul unor constituții democratice, consacră instituția "Avocatul Poporului" ca apărător al drepturilor și libertăților cetățenilor împotriva unor acțiuni nelegale sau unor greșeli ale organelor administrației publice. Avocatul Poporului, care este independent în exercitarea atribuțiilor sale, are propriul său buget și se bucură de imunitate. El trebuie să fie ales cu majoritate de trei cincimi a membrilor Adunării, trebuie să fie o personalitate, având o activitate recunoscută în domeniul drepturilor omului și să nu facă parte din nici un partid politic. Mandatul său este pe o perioadă de cinci ani, având dreptul de a fi reales.

Potrivit prevederilor Constituției, Avocatul Poporului prezintă rapoarte anuale Adunării, sau când i se solicită; face recomandări și propuneri în cazurile în care constată încălcări ale drepturilor și libertăților; organele publice și oficialii sunt obligați să-i prezinte documentele și informațiile pe care acesta le solicită.

În Partea a III-a a Constituției, consacrată Adunării, sunt înscrise prevederi legate de alegerea forumului reprezentativ, statutul deputaților și Consiliul, ca organ permanent al Adunării.

Menținând sistemul unicameral, Constituția Albaniei prevede existența unei Adunări, compusă din 140 de deputați, dintre care 100 sunt aleși direct în circumscripțiile electorale, restul de 40 de locuri fiind atribuit partidelor și coalițiilor de partide, în proporția voturilor obținute de acestea la nivel național.

Mandatul Adunării este de patru ani, el putând fi însă extins în caz de război, dar numai atâta timp cât acesta continuă.

Dreptul de a depune candidaturi aparține atât partidelor politice cât și alegătorilor. Nu pot fi candidați pentru a fi aleși deputați: judecătorii, procurorii, militarii activi, membrii poliției și securității naționale, primarii și prefecții, președinții și membrii comisiilor electorale, Președintele Republicii, înalții oficiali ai administrației de stat (cu excepția membrilor Guvernului), Avocatul Poporului, președintele și vicepreședintele Înalțului Control de Stat și directorul general al Radio-Televiziunii.

Aliniindu-se constituțiilor moderne, democratice, **Constituția Albaniei respinge mandatul imperativ** și prevede expres că deputații "reprezintă poporul și nu sunt legați prin nici un mandat obligatoriu" (art.70 pct.1). Deputații se bucură de imunitate pentru opiniile și voturile exprimate. Ei nu pot fi deținuți sau arestați fără aprobarea Adunării. Cu toate acestea, în conformitate cu prevederile art.73 pct.3, un deputat poate fi deținut sau arestat fără autorizația Adunării, dacă este surprins în timpul sau imediat după comiterea unei fapte grave. În acest caz, Procurorul general notifică de îndată această situație Adunării, care va putea decide dacă procedura va continua sau dacă măsura urmează să fie revocată.

Lucrările Adunării se desfășoară în două sesiuni anuale, dar ea poate fi convocată și în sesiune extraordinară.

În fruntea Adunării se găsește un **președinte**, care este ales pe durata mandatului și care o reprezintă în relațiile cu celelalte organe ale statului. Pentru desfășurarea lucrărilor sale, Adunarea alege **comitete permanente**, dar poate stabili și **comisii speciale de anchetă**.

Hotărârile Adunării se iau cu majoritatea de voturi, în prezența majorității membrilor săi, exceptându-se cazurile în care Constituția ar cere o majoritate specială.

Ședințele Adunării sunt publice, dar anumite ședințe, la solicitarea Președintelui Republicii, a primului ministru sau a unei cincimi din deputați - acceptată prin votul majorității membrilor Adunării - pot fi declarate nepublice.

Primul ministru și alți membri ai Consiliului de Miniștri sunt obligați să răspundă întrebărilor și interpelărilor; ei au dreptul să participe la ședințele Adunării și să li se dea cuvântul atunci când îl solicită.

În ceea ce privește procesul legislativ, trebuie precizat că inițiativa legislativă aparține Consiliului de Miniștri, oricărui deputat sau unui număr de 20.000 de alegători.

Anumite legi, prezentând o importanță deosebită - cum ar fi legea cetățeniei, legea de organizare a instituțiilor statului, legea electorală, codurile, legea pentru instituirea stării de urgență, statutul funcționarului public, legea amnistiei, legea cu privire la împărțirea administrativă a Republicii - urmează a fi adoptate cu o majoritate calificată. În principiu, un proiect de lege este votat în urma a trei dezbateri (lecturi); una de principiu, alta - articol cu articol și a treia, în întregime.

La solicitarea Consiliului de Miniștri, Adunarea poate accepta dezbaterea unui proiect de lege în **procedură de urgență**.

Președintele Republicii promulgă legile aprobate de Adunare în termen de 20 de zile, dar are și dreptul de a restitui Adunării, o singură dată, o lege, spre a fi dezbătută din nou, fiind obligat însă să o promulge, dacă Adunarea își menține punctul său de vedere.

În Constituția Albaniei se prevede existența unui organ permanent, desemnat din rândul deputaților - **Consiliul Adunării**, compus din 25 de membri, în care partidele sunt reprezentate în raport cu numărul de locuri pe care le dețin în Adunare. Consiliul adoptă decizii cu majoritate de trei cincimi din membrii săi. El își exprimă opinia, în prealabil, asupra legilor importante ce se adoptă cu o

majoritate specială, propuse pentru a fi modificate, dar și în alte cazuri, la solicitarea Adunării. Consiliul Adunării are dreptul, după ce își va fi exprimat punctul de vedere, să retrimită legile Adunării, iar Adunarea le poate accepta cu majoritatea de trei cincimi a membrilor săi, ori le poate respinge. Membrii Consiliului au dreptul să ia parte și ei la votul în plen și să-și exprime votul, dar nu au dreptul să participe la dezbaterile prealabile a legilor în cadrul comisiilor de specialitate.

În cazul în care nu a obținut majoritatea cerută, proiectul de lege este amânat pentru următoarea sesiune (pentru a fi modificat).

Partea a IV-a a Constituției Republicii Albania este consacrată instituției **Președintelui Republicii**. Acesta este șeful statului și reprezintă unitatea poporului, el trebuind să fie cetățean albanez prin naștere, să fi împlinit vârsta de 40 de ani și să fi locuit ultimii 10 ani pe teritoriul Albaniei.

Candidații pentru funcția de Președinte al Republicii sunt propuși de către grupuri de cel puțin 20 de deputați. Președintele Republicii este ales de Adunare, prin vot secret și fără dezbateri, cu majoritatea de trei cincimi din membrii săi.

În cazul în care nu se obține majoritatea la prima ședință a Adunării, vor fi convocate - succesiv - a doua, a treia, a patra și a cincea ședință. În cazul în care nici un candidat nu va întruni majoritatea, Adunarea se dizolvă, urmând să fie convocate noi alegeri.

Președintele Republicii este ales pe termen de cinci ani, cu dreptul de a fi reales o singură dată. El nu poate să desfășoare alte activități publice, nici să fie membru al vreunui partid, ori să participe la activități profesionale sau comerciale. Președintele nu este răspunzător pentru actele îndeplinite în exerciciul mandatului său. El poate fi însă desărcinat, la propunerea unei părți din membrii Adunării, acceptată de două treimi din membrii acesteia. Decizia Adunării este trimisă Curții Constituționale care, după ce verifică culpabilitatea Președintelui Republicii, îl declară demis din funcțiile sale.

Constituția albaneză prevede că Președintele Republicii poate fi înlocuit temporar în funcția sa de președinte al Adunării.

Printre atribuțiile Președintelui Republicii sunt: dreptul de a adresa mesaje Adunării, de a acorda grațierea, de a acorda cetățenia, de a conferi decorații și titluri onorifice, de a conferi grade militare, de a numi și de a rechema ambasadorii Albaniei, de a primi scrisorile de acreditare ale reprezentanților diplomatici străini, de a semna acorduri internaționale în conformitate cu legea, de a numi rectorii universităților la propunerea consiliilor lor reprezentative, de a fixa data alegerilor pentru Adunare sau pentru organele locale ori organizarea referendumului ș.a.

În exercitarea prerogativelor sale, Președintele Republicii emite **decrete**.

O prevedere importantă pe care considerăm necesar să o semnalăm este aceea înscrisă în art.97, potrivit căreia Președintele Republicii nu poate exercita alte puteri în afara celor care îi sunt consacrate expres prin Constituție și prin legile adoptate în concordanță cu ea.

În Partea a V-a a Constituției sunt înfățișate principalele dispoziții referitoare la **Consiliul de Miniștri**. Acesta se compune dintr-un prim ministru, vice prim-ministru și miniștri. Consiliul de Miniștri exercită orice funcție de stat care nu este rezervată altui organ al puterii de stat sau guvernării locale.

Primul ministru este numit de Președintele Republicii, la începutul legislaturii, la propunerea partidelor sau coalițiilor de partide care dețin majoritatea în Adunare. În termen de 10 zile de la desemnarea sa, primul ministru trebuie să prezinte Adunării, spre aprobare, programul și componența Guvernului. În cazul în care nu este aprobată numirea primului ministru, Adunarea alege un nou prim ministru în următoarele 15 zile care urmează votării. Dacă cel propus este acceptat de majoritatea membrilor Adunării, Președintele Republicii va trebui să-l numească în această funcție. În cazul în care

Adunarea nu reușește să convină asupra desemnării noului prim ministru, Președintele Republicii va dizolva Adunarea și va convoca noi alegeri.

Ministrii sunt numiți și demisi de Președintele Republicii la propunerea primului ministru.

Consiliul de Miniștri definește liniile politicii generale, ia hotărâri la propunerea primului ministru și a miniștrilor, emite **decizii și instrucțiuni**. Actele emise de Consiliul de Miniștri sunt valabile dacă sunt semnate de primul ministru și de ministrul care l-a inițiat.

În anumite cazuri de urgență, pe propria sa răspundere, Consiliul de Miniștri poate aproba actul normativ având forță de lege, care trebuie ratificat în termen de 45 de zile de către Adunare.

În cazul în care votul de încredere solicitat de primul ministru este respins de Adunare cu majoritatea membrilor săi, Adunarea alege un alt prim ministru în termen de 15 zile. Dacă acest lucru nu este posibil, Adunarea va fi dizolvată și Președintele Republicii va convoca noi alegeri.

Există și posibilitatea ca o moțiune de neîncredere să fie prezentată de o cincime din membrii Adunării, caz în care - la fel ca și în situația menționată mai sus - Adunarea va trebui să aleagă un nou prim ministru sau să fi dizolvată.

Partea a VI-a a Constituției albaneze se ocupă de **guvernarea locală**, stabilind că unitățile de guvernare locală sunt comunele, municipalitățile și regiunile. Acestea își aleg, în toate cazurile, propriile lor organe executive.

Regiunile constituie unități create prin reunirea mai multor unități ale guvernării locale, pe baza tradițiilor, legăturilor economice și intereselor sociale. Organul reprezentativ al regiunii este **Consiliul regional**, care se compune din primarii comunelor și municipalităților ce fac parte din regiune, precum și din membri aleși din rândul membrilor consiliilor municipale. Consiliile regionale își desemnează propriile lor organe administrative și au dreptul de a emite regulamente și decizii de aplicabilitate pe teritoriul regiunii.

Consiliul de Miniștri desemnează un prefect, ca reprezentant al său în fiecare regiune; el are dreptul de a suspenda un organ ales la nivel local, în cazul unor încălcări serioase și repetate ale Constituției, dar și acesta, la rândul său, are dreptul să se adreseze cu o plângere Curții Constituționale.

Partea a VII-a a Constituției albaneze se referă la **actele normative și acordurile internaționale**. În ce privește actele normative, se precizează că ele sunt obligatorii pe întreg teritoriul Republicii Albania. În fruntea actelor normative aplicabile pe teritoriul albanez sunt: Constituția, tratatele internaționale ratificate, legile, actele normative ale Consiliului de Miniștri. Actele emise de organele puterii locale își produc efectele numai pe aria teritorială de jurisdicție a acestor organe.

Cu referire la acordurile internaționale, un text special al Constituției albaneze specifică acele categorii de acorduri care trebuie ratificate sau denunțate prin lege, adoptată cu majoritatea membrilor Adunării: cele ce se referă la problemele teritoriale, tratatele de pace, alianțe, probleme politice, libertăți și drepturi ale omului, participarea la organizațiile internaționale, asumarea unor obligații financiare, ori care implică modificarea, adoptarea sau abrogarea unor legi.

În legătură cu tratatele internaționale se cuvin a fi menționate, în mod special, două prevederi. În primul rând, este vorba de art. 125 pct. 1, care prevede posibilitatea ca Republica Albania, pe baza unor acorduri internaționale, să delege organizațiilor internaționale puteri ale statului în anumite domenii, în condițiile votării unor legi, adoptate cu majoritatea membrilor Adunării. Există însă, în acest caz, și posibilitatea ca Adunarea să decidă ca ratificarea unui acord internațional de genul amintit să fie făcută prin referendum. A doua prevedere importantă este aceea înscrisă în art. 126, potrivit căreia orice tratat internațional ratificat devine o parte a sistemului judiciar intern și prevalează asupra oricăror legi care nu ar fi compatibile cu acesta.

Partea a VIII-a a Constituției albaneze se ocupă de sistemul judiciar, în fruntea căruia se găsește o Înalță Curte.

Partea a IX-a consacră existența Oficiului Procurorului, numit de Președintele Republicii, care îndeplinește funcții similare procurorilor generali din celelalte state foste socialiste.

Partea a X-a se ocupă de referendum. De menționat că dreptul de a propune inițierea și organizarea unui referendum poate aparține unui număr de 50.000 de cetățeni cu drept de vot, pentru a cere abrogarea unei legi; dreptul de a cere referendum aparține și Președintelui Republicii în probleme importante, precum și Adunării, la propunerea unei cincimi din membrii săi, sau Consiliului de Miniștri, care poate de asemenea solicita consultarea poporului prin referendum în probleme importante.

O prevedere pe care o semnalăm este aceea înscrisă în art.142 pct.2 din Constituția Albaniei, potrivit căreia problemele referitoare la integritatea teritorială a Republicii Albania, limitările drepturilor și libertăților umane fundamentale, problemele ce privesc bugetul, taxele, obligațiile financiare, declararea sau încetarea stării de urgență, declararea războiului și a păcii, acordarea amnistiei, nu pot forma obiectul unei consultări populare prin referendum.

Partea a XI-a a Constituției Albaniei se referă la Comisia Electorală Centrală - organ permanent, care pregătește, supraveghează și verifică toate problemele legate de alegeri sau de desfășurarea unor referendum-uri. Membrii acestei comisii sunt aleși pe termen de șapte ani astfel: doi de Adunare, doi de Președintele Republicii și trei de Înalțul Consiliu al Justiției.

În Partea a XII-a a Constituției Albaniei, referitoare la finanțele publice, sunt reglementate probleme legate de stabilirea impozitelor, sistemul bugetar, prezentarea și adoptarea bugetului de către Adunare, efectele sale etc.

Unui organ de stat similar Curții de Conturi din țara noastră - **Înalțul Control de Stat** - îi este consacrată Partea a XIII-a a Constituției albaneze, în care se specifică atribuțiile acestuia, modul de desemnare a membrilor săi și modul de lucru în raport cu celelalte organe ale statului.

În Partea a XIV-a sunt examinate probleme legate de forțele armate, specificându-se îndatoririle cetățenilor de a participa la apărarea țării, precum și existența serviciului militar alternativ.

În Partea a XV-a a Constituției albaneze sunt tratate măsurile extraordinare ce pot fi adoptate în caz de război, stare de urgență sau dezastre naturale. Asemenea măsuri sunt adoptate prin legi, numai pentru o perioadă determinată, neputând afecta însă principalele drepturi și libertăți ale omului.

Partea a XVI-a a Constituției Albaniei se referă la Curtea Constituțională, specificând că aceasta garantează respectul Constituției și asigură interpretarea corectă a prevederilor sale. Curtea Constituțională se compune din nouă membri, numiți de Președintele Republicii, cu consimțământul Adunării. Mandatul acestora este de nouă ani, ei putând fi realeși. Judecătorii Curții Constituționale sunt recrutați dintre juriști cu cea mai înaltă calificare și experiență, care au o vechime de cel puțin 15 ani în profesia juridică. Președintele Curții Constituționale este numit din rândul membrilor acesteia, de către Președintele Republicii, cu consimțământul Adunării, pe o perioadă de trei ani. O reînnoire a membrilor Curții se efectuează la fiecare trei ani, în conformitate cu modalitățile stabilite prin lege.

Judecătorii Curții Constituționale se bucură de imunitate. Funcția lor încetează dacă au împlinit vârsta de 65 de ani, dacă sunt declarați incompetenți, în cazul când au fost condamnați pentru crimă printr-o hotărâre definitivă sau dacă nu și-au îndeplinit îndatoririle o perioadă de peste șase luni.

Curtea Constituțională hotărăște cu privire la compatibilitatea legilor cu Constituția sau acordurile internaționale, compatibilitatea tratatelor internaționale cu Constituția înainte de ratificarea lor, compatibilitatea actelor organelor centrale și locale cu Constituția, conflictele de competență între Guvernul central și autoritățile locale, constituționalitatea partidelor politice, demiterea din funcție a Președintelui Republicii și verificarea imposibilității de a-și exercita funcțiile ș.a.

Deciziile Curții Constituționale au o forță obligatorie, iar Curtea Constituțională are dreptul de a anula anumite acte cu prilejul dezbaterii și examinării lor. Deciziile sale se adoptă cu votul majorității membrilor săi.

Dreptul de a sesiza Curtea Constituțională aparține Președintelui Republicii, primului ministru, unei cincimi din deputați, președintelui Înalțului Control de Stat, tribunalelor, Avocatului Poporului, organelor de guvernare locală, organelor comunității religioase, partidelor politice, precum și cetățenilor.

În Partea a XVII-a a Constituției albaneze este specificată procedura de revizuire a Constituției. Inițiativa revizuirii poate aparține unei cincimi din membrii Adunării, iar proiectul de lege urmează să fie votat cu prilejul a două lecturi.

Există două posibilități de modificare a Constituției albaneze: prima, pe cale parlamentară, dacă Adunarea acceptă modificarea cu votul a două treimi și nu consideră necesar să se efectueze și un referendum; a doua posibilitate, când Adunarea, cu o majoritate de două treimi, decide organizarea unui referendum, situație în care revizuirea Constituției va urma două etape, aprobarea prin referendum completând procedura de votare și de dezbateri în cadrul Adunării.

În Partea a XVIII-a a Constituției Albaniei sunt înserate o serie de dispoziții finale și tranzitorii. Se specifică, printre altele, că legile și alte acte normative adoptate anterior Constituției își vor continua aplicațiunea atâta timp cât nu vor fi abrogate, iar Consiliul de Miniștri va prezenta Adunării proiectele de legi necesare punerii în practică a noilor prevederi constituționale.

În ceea ce privește acordurile internaționale ratificate înainte de adoptarea Constituției se consideră că acestea au fost ratificate în concordanță cu prevederile Constituției. În cazul unor conflicte ale unor prevederi între tratatele ratificate anterior Constituției și prevederile Constituției adoptate în 1998, Consiliul de Miniștri va prezenta situațiile respective Curții Constituționale.

Un text final proclamă abrogarea prevederilor Legii nr.74/1991 din 29 aprilie 1991, intitulată "Principalele prevederi constituționale".

2.2. BULGARIA

Regat independent, proclamat ca urmare a victoriei revoltei anti-otomane, Bulgaria a avut - de la dobândirea independenței sale - o organizare de stat monarhică, similară celei din celelalte țări sud-est europene, care s-a menținut până la abolirea monarhiei și instaurarea regimului comunist¹³⁷.

2.2.1. Regimul constituțional bulgar în perioada regimului comunist

2.2.1.1. Principii generale

Organizarea de stat a Bulgariei a fost reglementată de Constituția din 4 decembrie 1947, adoptată după evenimentele care au dus la schimbarea formei de guvernământ, înlocuită ulterior printr-o nouă lege fundamentală, la 18 mai 1971. Constituția din 1947 consacră calitatea Bulgariei de republică

¹³⁷ Constituția Republicii Populare Bulgaria, Editura de Stat pentru literatură științifică, București, 1953, 29 pag.; Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, Statele lumii de la A la Z, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.96; Jean-François Soulet, Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre, Editura Polirom, Iași, 1998, pag.22-25; Webster's New World Encyclopedia, College edition, Prentice Hall, New York, 1993, pag.169.

populară, cu sistem de guvernare reprezentativ, precizând că întreaga putere emană de la popor și este exercitată prin organe reprezentative alese în mod liber. Primul capitol al Constituției se referea și la dreptul de vot ce aparținea cetățenilor care au împlinit vârsta de 18 ani, cu excepția persoanelor "condamnate prin sentință judecătorească la pierderea drepturilor civile și politice". Era stabilită totodată răspunderea față de alegători a reprezentanților poporului, care puteau fi revocați chiar și înainte de expirarea termenului pentru care au fost aleși.

2.2.1.2. Regimul social-economic

Capitolul care se referă la orânduirea social-economică a Bulgariei consacră proprietatea statului asupra mijloacelor de producție, bogățiilor naturale, enunțând ideea că proprietatea întregului popor "se bucură de protecție specială".

Era recunoscută proprietatea particulară și dreptul de moștenire, specificându-se totodată că "proprietatea particulară poate fi îngrădită sau expropriată numai pentru cauză de utilitate publică sau în interesul statului, în schimbul unei drepte despăgubiri". Se preciza însă, în același timp, că "statul poate naționaliza în total sau în parte anumite ramuri - sau unele întreprinderi industriale, comerciale, de transport și de credit. Despăgubirea se va stabili prin legea de naționalizare".

Constituția recunoștea proprietatea privată asupra pământului, dar preciza că legea determină suprafața maximă de pământ ce poate fi deținută cu titlu de proprietate de către particulari, precum și cazurile în care persoanele care nu se îndeletnicesc cu agricultura pot poseda pământ arabil. "Deținerea de mari proprietăți funciare de către particulari nu este admisă".

Prevederile Constituției bulgare consacrau planificarea economiei naționale și îndrumarea de către stat a comerțului exterior.

2.2.1.3. Organele supreme ale puterii de stat

În legătură cu organele supreme ale puterii de stat Constituția preciza că acestea sunt **Adunarea Populară**, aleasă pe termen de 4 ani, pe baza unui procent de reprezentare de 1 deputat la 30.000 de locuitori, și **Prezidiul Adunării Populare**, organ reprezentativ, care îndeplinea atribuțiile Adunării Populare în intervalul în care aceasta nu se găsea în sesiune. Dintre atribuțiile Adunării Populare reține atenția aceea enunțată de articolul 25, care prevedea că "Numai Adunarea Populară are dreptul să decidă dacă au fost respectate toate condițiile cerute de Constituție în ce privește edictarea unei legi și dacă legea nu este neconstituțională". Pentru adoptarea legilor și altor hotărâri era necesar, de regulă, votul majorității simple a deputaților prezenți. Ședințele erau publice, afară de cazul în care Adunarea Populară ar fi decis că interese de stat impuneau ca ședințele să se desfășoare fără participarea publicului.

2.2.1.4. Guvernul

Organul suprem executiv era guvernul, care conducea administrația de stat, coordonând activitatea ministerelor, a Comisiei de Stat a Planificării, a Comisiei Controlului de Stat și a Comitetului pentru Știință, Artă și Cultură. Guvernul era, totodată, competent pentru a lua măsuri în vederea realizării planului economic și a bugetului, precum și pentru asigurarea ordinii publice, apărarea

intereselor de stat și ocrotirea drepturilor cetățenilor; el exercita conducerea generală în domeniul politicii externe și în domeniul apărării, veghind la respectarea legilor și a tuturor actelor administrative.

Constituția recunoștea dreptul deputaților de a pune întrebări și de a adresa interpelări Guvernului și membrilor săi. Membrii Guvernului răspundeau din punct de vedere penal pentru încălcarea Constituției și legilor, precum și pentru orice infracțiuni comise în exercitiul funcțiunii, iar din punct de vedere civil - pentru prejudiciile cauzate statului și cetățenilor prin actele lor ilicite.

2.2.1.5. Organele locale

În sistemul constituțional bulgar organele locale ale puterii de stat în comune și județe erau **sfaturile populare comunale și județene**. Acestea conduceau activitatea locală pe tărâm economic, social și cultural, conform legilor țării. În cadrul planului de stat al economiei naționale și al bugetului de stat, întocmeau planurile economice, bugetele comunelor și județelor, conducând executarea lor. Ele se îngrijeau, totodată, de buna administrare a bunurilor și întreprinderilor economice de stat de pe teritoriul lor; asigurau menținerea ordinii publice, respectarea legilor și ocrotirea drepturilor cetățenilor, conducând totodată activitatea organelor executive și de dispoziție subordonate lor.

2.2.1.6. Justiția

În ceea ce privește justiția, Constituția bulgară consacră principiul independenței judecătorilor, al alegerii acestora și al desfășurării ședințelor de judecată cu participarea asesorilor populari. Controlul judiciar suprem asupra instanțelor judecătorești de toate categoriile și gradele se exercita de către Tribunalul Suprem al Republicii Populare, ai cărui membri erau aleși de Adunarea Populară pe termen de 5 ani. Supravegherea generală a respectării stricte a legilor de către diferite organe guvernamentale, de către funcționari și cetățeni, a fost încredințată Procurorului General al Republicii. Acesta trebuia să vegheze în special la urmărirea și pedepsirea infracțiunilor contra intereselor naționale și economice ale statului, precum și a infracțiunilor și faptelor care lezau independența și suveranitatea de stat a țării.

2.2.1.7. Raporturile dintre organele puterii și organele administrației de stat

Constituția reglementa raporturile dintre organele puterii și cele ale administrației de stat, consacrand dreptul organelor puterii de stat de a anula actele ilegale ale organelor administrației neconforme cu Constituția și legile. Guvernul și miniștrii, în limitele competenței lor, precum și comitetele executive ale sfaturilor populare superioare aveau dreptul să suspende executarea actelor ilegale, ca și a celor întocmite fără a se respecta toate prevederile legale, sesizând Prezidiul Adunării Populare sau sfatul popular corespunzător, în vederea anulării lor.

2.2.1.8. Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor

Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor erau reglementate într-un capitol distinct (Capitolul VIII, art. 71-94), în care erau înscrise egalitatea în drepturi a cetățenilor în fața legii, egalitatea femeii cu bărbatul, dreptul la muncă, dreptul la odihnă, dreptul la pensie precum și ajutoare și dreptul de asigurare în caz de boală, accident, invaliditate, lipsa de lucru și bătrânețe. Era consacrată ocrotirea familiei, preocuparea pentru dezvoltarea tineretului, libertatea religiei. Cu toate acestea, Constituția

prevedea că "Folosirea abuzivă a bisericii și religiei în scopuri politice, precum și constituirea de organizații politice pe baze religioase sunt interzise" (art.78 alin.final).

Deși, așa cum s-a arătat, erau garantate din punct de vedere juridic, inviolabilitatea persoanei, a corespondenței, dreptul de asociere, Constituția consacră în mod expres și unele prevederi limitative. Așa, de pildă, remarcăm dispoziția potrivit căreia "Este interzisă și se pedepsește de lege constituirea și participarea la organizații care urmăresc privarea sau încălcarea drepturilor și libertăților poporului bulgar - cucerite prin insurecția populară din 9 septembrie 1944 și garantate prin prezenta Constituție -, la organizații care amenință independența națională și suveranitatea de stat a țării sau care propovăduiesc fie fățiș, fie indirect, o ideologie cu caracter fascist și antidemocratic sau care favorizează agresiunea imperialistă". O asemenea prevedere era practic de natură să anihileze activitatea oricăror organizații politice, cu excepția celor controlate de partidul comunist.

2.2.1.9. Alte prevederi. Modificarea Constituției

Ca și toate celelalte constituții ale țărilor foste socialiste, Constituția Bulgariei cuprindea prevederi legate de stema, sigiliul, drapelul și capitala țării (Capitolul IX, art.95-98), precum și cu privire la modificarea Constituției. Este de menționat că potrivit acestor prevederi, Constituția putea fi modificată la propunerea Guvernului sau a cel puțin unei pătrimi din numărul total al deputaților. Proiectul de lege privind modificarea Constituției nu putea fi înscris însă pe ordinea de zi decât după cel puțin o săptămână de la data când a fost depus. El se considera adoptat dacă era votat de două treimi din numărul total al deputaților.

2.2.2. Evoluția constituțională a Bulgariei în perioada trecerii la sistemul multipartid și la economia de piață

2.2.2.1. Schimbări înregistrate pe plan politic

Evoluția constituțională a Bulgariei a fost direct influențată de evenimentele politice din anii '89 și '90. Astfel, la 10 noiembrie 1989, Todor Jivkov a fost înlocuit în funcția de lider al Partidului Comunist Bulgar cu Peter Mladenov, demisionând ulterior și din funcția de șef al statului. Rând pe rând s-au anunțat: organizarea de alegeri libere, acceptarea pluralismului de opinii și abolirea rolului conducător al Partidului Comunist Bulgar (15 ianuarie 1990). La cel de al XIV-lea Congres al P.C.B., Peter Mladenov a renunțat la funcția de secretar general al partidului, păstrând-o numai pe cea de șef al statului. În locul său, Alexander Lilov a fost ales președinte al Partidului Comunist Bulgar. Ca premier a fost desemnat Andrei Lukanov (3 februarie 1990), ceea ce a făcut ca mulți reformiști să părăsească rândurile Partidului Comunist Bulgar. La 10 și 17 iunie 1990 s-au desfășurat, în două tururi de scrutin, alegeri libere care au fost câștigate de foștii comuniști, dar au fost vii contestate de opoziție. Între timp, Partidul Comunist Bulgar și-a schimbat numele în Partidul Socialist Bulgar. La 6 iulie 1990, Mladenov a demisionat din funcția de șef al statului, ca urmare a marilor manifestații organizate împotriva sa, în urma descoperirii unei casete care demonstra că și-ar fi exprimat părerea să fie folosite tancurile împotriva demonstranților anticomuniști în decembrie 1989. După demisia lui Mladenov, șeful

opoziției, Jelio Jeleu, a fost ales președinte al țării. La 25 septembrie 1990, Alexander Lilov a fost reales în fruntea Partidului Socialist Bulgar¹³⁸.

2.2.2.2. *Adoptarea Constituției din 1991*

Constituția Republicii Bulgaria adoptată la 12 iulie 1991 prezintă toate trăsăturile unei constituții moderne. Îndepărtându-se de la vechile tipare statornicite de regimul anterior, ea proclamă neechivoc atașamentul față de valorile universale ale libertății, păcii, umanismului, egalității, echității și toleranței, "ridicând - după cum se arată în preambulul său - la rangul de principiu suprem drepturile individului, demnitatea și securitatea sa"¹³⁹.

Constituția cuprinde un număr de 10 capitole, 169 de articole și 9 prevederi tranzitorii. Principalele domenii abordate de noua reglementare constituțională sunt: principiile fundamentale, drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor, Adunarea Națională, instituția Președintelui Republicii, Consiliul de Miniștri, puterea judecătorească, autogestiunea locală și administrația locală, Curtea Constituțională, procedura modificării, amendamentelor și adoptării unei noi constituții.

2.2.2.3. *Principii fundamentale*

În ceea ce privește principiile fundamentale, noua Constituție precizează că Bulgaria este o republică cu regim parlamentar, în care toată puterea emană de la popor. Reține atenția prevederea potrivit căreia "nici o parte a poporului, nici un partid politic sau altă organizație, instituție publică sau individ nu poate să-și asume realizarea suveranității poporului" (art.1 pct.1). O asemenea prevedere condamnă implicit dictatura unui singur partid - indiferent de ce orientare ar fi acesta - ca și preeminența unei clase sociale în detrimentul altora. Constituția prevede că Bulgaria este un stat unitar, cu autogestiune locală, în care nu sunt admise formațiuni teritoriale autonome. Integritatea teritorială a republicii este inviolabilă. Limba oficială a țării este limba bulgară. Bulgaria este un stat de drept, guvernat în conformitate cu prevederile Constituției și ale legilor țării. Viața politică a țării este întemeiată pe principiile pluralismului politic, nici un partid politic și nici o ideologie neputând fi proclamată sau afirmată ca partid sau ideologie de stat. Constituția dispune că **nu pot fi constituite partide pe principii etnice** (art.11 pct.4), rasiale sau religioase, ori partide care și-ar propune să preia prin forță puterea în stat.

În cadrul principiilor fundamentale ale Constituției mai este înscrisă **egalitatea cetățenilor, respectul drepturilor omului, libertatea religioasă, protecția familiei, a muncii, grija pentru mediul de viață**.

2.2.2.4. *Structura social-economică*

Consacrând existența mai multor forme de proprietate, Constituția Bulgariei prevede că bogățiile solului, fâșia care împrejmuiește plajele, drumurile naționale, apele, pădurile și parcurile de importanță națională, rezervele naționale și arheologice reprezintă proprietatea exclusivă a statului. Statul exercită

¹³⁸ Mihaela Brumă, Bulgaria. Tensiuni și disensiuni, în "Lumea azi", anul II, serie nouă, nr.47(1410) din 22 noiembrie 1990.

¹³⁹ Constitution de la Republique de Bulgarie, adoptée par la Grande Assemblée Nationale le 12 juillet 1991, Edition de l'Agence "Sofia Press", 1991, p.3.

⁴ <http://www.infotel.bg/juen/resh/istoriae.htm>

totodată drepturi suverane asupra platoului continental și în zona economică exclusivă de prospectare, de exploatare, de utilizare, de apărare și de gestiune a resurselor energetice din aceste spații marine. Statul exercită drepturi suverane și asupra spectrului de frecvențe radio și a pozițiilor orbitei geostaționare stabilite pentru Republica Bulgaria în virtutea acordurilor internaționale. Printr-o lege specială urmează să fie stabilit monopolul statului asupra transportului feroviar, rețelei naționale de poștă și telecomunicații, folosirii energiei nucleare, producerii unor produse radioactive, armelor, explozivelor și substanțelor biologice puternice.

Economia Bulgariei este întemeiată - potrivit Constituției - pe libera inițiativă economică, legea consacrand și garantând tuturor cetățenilor și persoanelor juridice drepturi egale pentru a putea exercita activități economice, prohibind instaurarea monopolului și concurența neloială. Investitorii și activitățile economice ale cetățenilor și străinilor, precum și cele ale persoanelor juridice, sunt protejate de lege.

2.2.2.5. Dezvoltarea echilibrată a regiunilor

O prevedere importantă a Constituției bulgare este aceea potrivit căreia statul creează condiții pentru dezvoltarea echilibrată a diferitelor regiuni ale țării, sprijinind organele și activitățile teritoriale prin politica sa de finanțare și de investiții.

2.2.2.6. Regimul străinilor

În ceea ce privește regimul străinilor (art.22), Constituția prevede, în art.22, că străinii și persoanele juridice străine nu pot dobândi dreptul de proprietate asupra pământului decât pe cale de succesiune, dar în asemenea situații ei trebuie să transfere proprietatea astfel dobândită. În anumite cazuri determinate de lege, străinii și persoanele juridice străine pot să dobândească însă dreptul de uz, de construcție și alte drepturi reale.

2.2.2.7. Drepturile fundamentale ale omului

În legătură cu drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor reține atenția prevederea potrivit căreia nu poate să fie decăzut din naționalitatea sa un cetățean bulgar prin naștere, și aceea că nici un cetățean al Bulgariei nu poate să fie expulzat de pe teritoriul țării sau predat unui alt stat.

Dintre prevederile privitoare la drepturile omului, remarcăm pe aceea că nimeni nu poate fi supus unor experiențe medicale, științifice sau de altă natură (art.29 pct.2) decât cu consimțământul său scris. Orice persoană învinuită are dreptul să fie apărată de către un avocat, începând chiar din momentul arestării sale sau al punerii sale sub acuzare. Orice persoană învinuită are dreptul la o întrevvedere "între patru ochi" cu avocatul său, fără prezența altor persoane, inclusiv a anchetatorilor, secretul comunicării între avocat și cel învinuit fiind inviolabil.

Reține atenția prevederea legată de protecția vieții particulare a cetățenilor, care dispune că nimeni nu poate să fie urmărit, fotografiat, filmat sau supus unor acțiuni similare fără știrea sa sau împotriva refuzului său, cu excepția cazurilor prevăzute de lege.

O altă prevedere nouă ce se impune a fi semnalată este aceea care garantează cetățenilor dreptul de a obține informații din partea unor organe sau instituții publice cu privire la unele probleme care prezintă pentru ei un interes legitim, cu excepția cazurilor când asemenea informații ar constitui un secret de stat sau divulgarea lor ar aduce atingere drepturilor altor persoane.

În ceea ce privește dreptul de asociere, Constituția dispune că sunt interzise organizațiile a căror activitate este îndreptată contra suveranității, integrității teritoriale a țării și unității națiunii, care incită la ură rasială, națională sau religioasă, la încălcarea drepturilor omului, precum și acele organizații **"care își constituie structuri clandestine sau militariste sau care vizează să-și atingă obiectivele prin violență"**.

Constituția recunoaște dreptul muncitorilor de a se asocia în sindicate, precum și **dreptul la grevă, "pentru apărarea intereselor colective, în sfera economică și socială"**.

O inovație o constituie și **obligatia statului de a se îngriji de persoanele în vârstă** care nu au rude apropiate și nu pot să se întrețină din propriile venituri, precum și de persoanele care sunt afectate de un handicap fizic sau mental.

Reține atenția și prevederea potrivit căreia **fiecare are dreptul de a se bucura de beneficiul valorilor culturale naționale și universale**, Constituția garantând libertatea creației științifice, drepturile de inventator, drepturile de autor și alte drepturi protejate de lege. În ce privește **învățământul școlar**, acesta este obligatoriu până la vârsta de 16 ani. Învățământul superior se bucură de autonomia universitară. Cu referire la învățământul particular, Constituția prevede că cetățenii și organizațiile pot întemeia școli, dar numai în condițiile și potrivit modalităților stabilite de lege, învățământul în astfel de instituții urmând să fie **"conform exigențelor stabilite de stat"**.

O prevedere interesantă este aceea care dispune că **nu este permis abuzul de drept** și nici exercițiul drepturilor într-o manieră care să prejudicieze exercitarea drepturilor legitime ale altor persoane. Constituția prevede totuși posibilitatea unor **limitări** ale drepturilor omului în caz de război, stare de asediu sau altă stare de urgență. În astfel de cazuri, limitarea unor drepturi ale omului se face numai **în virtutea unei legi**, dar nu se vor putea aduce limitări sau restricții dreptului la viață, interzicerii torturii, garanțiilor judiciare, respectului vieții particulare a cetățenilor și libertății de conștiință.

2.2.2.8. Sistemul parlamentar

Constituția bulgară din 1991 consacră **sistemul parlamentar unicameral**, singurul organ legiuitor fiind Adunarea Națională, compusă din 240 de deputați, aleși pe timp de 4 ani, în cadrul a 31 circumscripții plurinominală, în baza sistemului reprezentării proporționale (Capitolul III, art.62-91). Ea își poate prelungi mandatul în caz de război sau circumstanțe extraordinare. În ceea ce privește statutul deputaților, reține atenția prevederea potrivit căreia deputații nu pot să ocupe un alt post public, ori să exercite o activitate care în termenii legii este incompatibilă cu statutul deputatului. **Deputatului care este ales ministru i se suspendă mandatul pe toată perioada în care exercită această funcție**. Constituția garantează imunitatea penală a deputaților în legătură cu opiniile exprimate și modul în care aceștia votează în cadrul Adunării Naționale. Deputații nu pot să fie arestați sau trași în fața justiției decât în caz de **crimă gravă**, cu autorizarea Adunării Naționale, iar în cazul în care aceasta nu se găsește în sesiune, cu autorizarea președintelui său. Respectiva autorizare nu este cerută în cazurile de flagrant delict de crimă gravă, dar în legătură cu o situație de acest gen va trebui informată imediat Adunarea Națională ori, dacă aceasta nu se găsește în sesiune, președintele său.

În ceea ce privește modalitățile de lucru ale Adunării Naționale, acestea impun prezența unei **majorități simple din numărul total al deputaților** pentru ca ședințele să se desfășoare legal, principala modalitate de vot fiind **votul deschis**. Ședințele Adunării Naționale au de asemenea un **caracter public**, cu excepția situațiilor în care Adunarea ar decide altfel.

Reține atenția faptul că în Constituția bulgară sunt precizate atribuțiile președintelui Adunării Naționale, printre care aceea de a confirma, prin semnătura sa, autenticitatea textului actelor adoptate. În ce privește atribuțiile propriu zise ale Adunării Naționale, acestea sunt similare celor din alte constituții. Este de remarcat însă, printre alte prevederi noi, aceea care include printre atribuțiile Adunării Naționale acordarea consimțământului pentru semnarea unor contracte de împrumuturi de stat. Totodată, **Adunarea Națională este singura competentă să aprobe trimiterea și utilizarea forțelor armate bulgare în afara țării, precum și instalarea unor trupe străine pe teritoriul țării, ori tranzitarea lor prin teritoriul național.** În ce privește acordurile internaționale, sunt de competența exclusivă a Adunării cele care au un caracter politic și militar, care implică participarea Bulgariei la organisme internaționale, care prevăd modificarea frontierelor, implică obligații financiare pentru stat ș.a. Semnarea unor acorduri internaționale care implică amendamente la Constituție trebuie să fie precedată întotdeauna de adoptarea amendamentelor respective.

Cât privește **dreptul de inițiativă legislativă**, acesta aparține fiecărui deputat și Consiliului de Miniștri, cu excepția proiectului de lege asupra bugetului de stat, care este de competența exclusivă a Guvernului. Adoptarea legilor implică **două lecturi** ale proiectului, în cadrul a două ședințe diferite; în mod excepțional cele două lecturi pot să aibă loc în cadrul uneia și aceleiași ședințe. Celelalte acte ale Adunării Naționale (apeluri, moțiuni etc.) sunt adoptate numai ca urmare a unei singure lecturi și dezbateri în fața forului legiuitor.

O cincime din deputați poate propune un **vot de cenzură** la adresa Consiliului de Miniștri care, dacă este adoptat de jumătate plus unu din numărul deputaților, impune demisia Guvernului. În cazul respingerii propunerii votului de cenzură, o nouă propunere în acest sens nu poate fi făcută înainte de 6 luni. Deputații au dreptul să formuleze **întrebări** la adresa Guvernului sau a unor miniștri, care vor trebui să răspundă în fața Adunării. La propunerea unei cincimi din numărul deputaților, problemele care au format obiectul întrebării pot să constituie obiectul unor **dezbateri** și adoptării de **hotărâri**.

2.2.2.9. Președintele Republicii

Președintele Republicii simbolizează, potrivit Constituției, unitatea poporului și reprezintă țara pe plan internațional. El este ales pe termen de 5 ani prin sufragiu direct, condițiile cerute pentru a fi președinte fiind: naționalitatea bulgară, vârsta de 40 de ani și domiciliul în țară în timpul ultimilor 5 ani anteriori alegerilor. Președintele Republicii este considerat ales dacă a întrunit majoritatea voturilor exprimate, în cazul în care la alegeri au luat parte mai mult decât jumătate din numărul alegătorilor. Dacă la primul tur de scrutin nici un candidat nu este declarat ales, într-un interval de 7 zile se vor prezenta la alegeri primii doi candidați care au obținut cele mai multe voturi, fiind ales cel care va întruni cele mai multe sufragii. Litigiile cu privire la legalitatea alegerii președintelui urmează să fie soluționate de Tribunalul Constituțional în termen de o lună de la desfășurarea alegerilor.

Vicepreședintele republicii este ales în același timp și pe aceeași listă cu Președintele. Ambii nu pot fi aleși în aceste demnități decât cel mult **două mandate**, pe timpul exercitării funcției respective neputând ocupa alte funcții publice, sociale sau economice, ori să fie membri ai conducerii vreunui partid politic.

Atribuțiile Președintelui sunt cele similare în republicile parlamentare. Reține atenția **obligația Președintelui de a informa Adunarea Națională** în legătură cu principalele probleme care țin de competențele sale. Printre atribuțiile sale se numără și conferirea sau retragerea naționalității bulgare și anularea unor creanțe nerecuperabile pentru stat.

Președintele dispune **formarea guvernului** ca urmare a unor consultări, iar dacă această operațiune nu se soldează cu succes, are dreptul să numească un **guvern din oficiu**, să dizolve Adunarea Națională și să fixeze data unor noi alegeri (art.99 pct.5). În exercițiul puterii sale, președintele poate retrimite Adunării Naționale textul unei legi deja votată, pentru o **nouă discuție**. El dispune nu numai de dreptul de a interveni în procedura de legiferare; el are și dreptul de a emite **decrete**, de a **adresa apeluri și mesaje**. Decretele vor fi contrasemnate de primul ministru sau de ministrul de resort. Nu vor fi contrasemnate decretul prezidențiale prin care se numește un guvern din oficiu, prin care se acordă un mandat exploratoriu pentru formarea unui guvern, se dizolvă Adunarea Națională, se retrimite pentru o nouă discutare textul unei legi votate, se determină organizarea serviciilor președinției, se stabilește data alegerilor sau a referendumului, ori se dispune publicarea legilor.

În principiu, Președintele și vicepreședintele **nu sunt răspunzători** pentru actele efectuate în decursul exercitării funcțiilor lor, afară de cazurile de înaltă trădare sau de infracțiuni împotriva Constituției. În asemenea situații, punerea sub acuzare poate să fie declanșată la propunerea a cel puțin o pătrime din numărul deputaților, fiind menținută dacă Adunarea Națională o votează cu o majoritate de două treimi. Tribunalul Constituțional va examina acuzația, având dreptul să suspende mandatul Președintelui sau al vicepreședintelui în cazul în care constată temeinicia acuzațiilor aduse.

2.2.2.10. Consiliul de Miniștri

Consiliul de Miniștri aplică politica internă și externă a țării, garantează ordinea publică și suveranitatea națională, realizând conducerea generală a administrației statului. El dirijează exercițiul bugetului, organizează gestiunea bunurilor publice, semnează, ratifică și denunță acordurile internaționale în cazurile prevăzute de lege. În atribuțiile Consiliului de Miniștri intră și **dreptul de a anula actele ilegale ale miniștrilor sau cele efectuate fără respectarea formelor legale**.

Consiliul de Miniștri se compune din președinte, vicepreședinți și miniștri. Pot fi aleși membri ai Consiliului de Miniștri numai cetățeni bulgari care întrunesc condițiile pentru alegerea deputaților. Puterile Consiliului de Miniștri încetează în cazul unui vot de cenzură, al acceptării demisiei sau al decesului președintelui Consiliului de Miniștri.

Consiliul de Miniștri poate să solicite Adunării Naționale un **vot de încredere** (art.112) cu privire la politica sa globală, la programul său sau în cazuri concret determinate. În asemenea situații, hotărârea urmează a fi luată cu majoritatea absolută a deputaților prezenți. Când Consiliul de Miniștri nu obține votul de încredere, președintele său trebuie să prezinte demisia guvernului.

2.2.2.11. Puterea judecătorească

În legătură cu **puterea judecătorească** (Capitolul VI, art.117-134), Constituția bulgară prevede independența autorităților judecătorești dispunând că judecătorii, jurații, procurorii și judecătorii de instrucție, în îndeplinirea atribuțiilor lor, nu se supun decât legii.

Activitatea judiciară este exercitată de **Curtea Supremă de Casație, Curtea Supremă Administrativă, curțile de apel, tribunalele departamentale, militare și de arondisment**. Prin lege pot fi create tribunale speciale, dar nu pot fi create tribunale excepționale. În competența tribunalelor revine și **controlul legalității actelor ce provin de la organele administrative**. Procedura judiciară trebuie să garanteze părților condiții de egalitate și să respecte principiul contradictorialității

dezbaterilor. Ședințele tribunalelor sunt publice, cu excepția unor cazuri speciale, iar hotărârile judiciare vor fi întotdeauna motivate.

Constituția bulgară admite instituția **juriului** în cazurile prevăzute de lege.

Curtea Supremă de Casație exercită un control judiciar suprem privind aplicarea strictă și uniformă a legilor de către toate tribunalele. Curtea Supremă Administrativă exercită controlul aplicării uniforme a legilor în cadrul jurisdicției administrative. Ea se pronunță în litigiile ce privesc legalitatea unor acte emanând de la Consiliul de Miniștri sau de la miniștri, precum și asupra altor acte prevăzute de lege.

Procurorul General exercită controlul legalității și orientarea metodică a activității procurorilor. Procuratura veghează la respectarea legilor, trimițând în judecată persoanele care au comis fapte penale, supraveghind aplicarea măsurilor coercitive, întreprinzând acțiuni pentru anularea actelor ilegale și participând în cazurile prevăzute de lege la judecarea proceselor civile și administrative.

Constituția bulgară instituie **Consiliul Superior Judiciar**, având atribuții în ce privește numirea, promovarea, retrogradarea și demiterea judecătorilor și procurorilor. Acest consiliu este compus din 25 de membri, incluzând în rândurile sale pe președintele Curții Supreme de Casație, președintele Curții Supreme Administrative și Procurorul General. Ședințele Consiliului Superior Judiciar sunt prezidate de ministrul justiției, care nu poate însă să participe la vot. Deciziile Consiliului în ce privește promovarea, retrogradarea, demiterea unor judecători sau procurori sunt adoptate prin vot secret.

2.2.2.12. Autogestiunea locală și administrația locală

Un capitol special al Constituției se ocupă de **autogestiunea locală și administrația locală**. Teritoriul Bulgariei este împărțit în **comune și regiuni**, alte unități administrative și teritoriale neputând fi create decât prin lege. Înscriind un principiu similar celui existent în Constituția Iugoslaviei, Constituția bulgară prevede că cetățenii participă la gestiunea comunelor atât prin intermediul organelor de autogestiune locală pe care le aleg, cât și direct - prin referendum și adunări generale ale populației.

Unitățile teritoriale care se autogestionează pot să se asocieze pentru a soluționa anumite probleme comune.

Consiliul municipal este organul de autogestiune locală al comunei - unitatea administrativ-teritorială de bază - ales pe termen de 4 ani. Organul puterii executive în comună este **primarul**, ales de populație și de consiliul municipal pe un interval de 4 ani.

Regiunile sunt unități administrative și teritoriale care pun în aplicare politica regională pentru a realiza armonizarea intereselor naționale cu cele locale. În regiuni, administrația este realizată de către un **guvernator regional**, asistat de o **administrație regională**.

2.2.2.13. Curtea Constituțională

Curtea Constituțională (Capitolul VIII, art.147-152), un alt organ important în sistemul Constituției bulgare, este compusă din 12 judecători care își exercită atribuțiile pe timp de 9 ani. O treime dintre aceștia este desemnată de Președintele Republicii, o treime este aleasă de Adunarea Națională și o treime de Adunarea judecătorilor de la Curtea Supremă de Casație și Curtea Supremă Administrativă. În componența Curții Constituționale pot intra numai juriști care au făcut dovada unor înalte calități profesionale și morale, având cel puțin 15 ani vechime în profesiunea juridică. Președintele Curții Constituționale este ales de către membrii Curții pe termen de 3 ani, prin vot secret. Membrii Curții beneficiază de aceleași imunități ca și deputații.

Curtea Constituțională se pronunță în legătură cu sesizările privind **neconstituționalitatea** unor legi, reglementează **litigiile** de competență între Adunarea Națională, Președinte și Consiliul de Miniștri, ca și între organele de autogestiune locală și organele executive centrale; hotărăște asupra conformității acordurilor internaționale încheiate de Bulgaria cu Constituția (înaintea ratificării lor), se pronunță asupra litigiilor referitoare la **caracterul constituțional al unor partide și asociații politice**, asupra litigiilor ce privesc **legalitatea alegerii** președintelui, vicepreședintelui, deputaților, precum și în legătură cu acuzațiile formulate față de Președinte sau vicepreședinte. Ea are dreptul să emită **interpretări** ale Constituției, acestea având caracter obligatoriu.

Curtea Constituțională se poate reuni la inițiativa a cel puțin o cincime din numărul deputaților, a Președintelui Republicii; a Consiliului de Miniștri, Curții Supreme de Casație, Curții Supreme Administrative sau Procurorului General. Curtea Constituțională hotărăște cu majoritatea simplă, deciziile sale fiind publicate în Jurnalul Oficial în 15 zile de la data pronunțării, ele devenind obligatorii la trei zile după publicarea lor. Actul declarat neconstituțional este considerat abrogat din ziua intrării în vigoare a deciziei. În schimb, celelalte părți ale unei legi care nu sunt declarate neconstituționale, își mențin efectele.

După cum se arată în site-ul pe Internet al Republicii Bulgaria, "Deși deciziile Curții Constituționale care revocă legi sau ordonanțe au implicații politice întrucât ele zădărnicesc anumite obiective politice pe care legile sau ordonanțele trebuiau să le îndeplinească, Curtea Constituțională nu poate fi considerată ca fiind un tribunal politic. Ar însemna o auto-contestare dacă ea ar soluționa cauzele pe o bază politică și nu în mod strict legal".

2.2.2.14. Modificarea Constituției

Constituția Bulgariei prevede posibilitatea **modificării** sau **amendării** oricăror prevederi ale sale, la inițiativa unui sfert din numărul deputaților sau a Președintelui Republicii (Capitolul IX, art.153-163). După examinarea propunerii (într-un interval de 1-3 luni de la data când propunerea a fost elaborată), Adunarea Națională hotărăște asupra ei cu majoritatea a trei pătrimi din numărul deputaților, în cadrul a 3 votări succesive, ce se desfășoară în 3 zile diferite. Dacă propunerea nu obține cvorumul necesar, ea nu va putea fi supusă din nou dezbaterii decât după 2 luni, dar nu mai târziu de 5 luni de la data propunerii inițiale. În asemenea situații ea va putea fi adoptată cu votul a două treimi din numărul deputaților.

2.2.2.15. Adoptarea unei noi constituții

Osebit de instituția Adunării Naționale, Constituția bulgară consacră și existența **Marii Adunări Naționale** (art.162 pct.3), compusă din 400 deputați. Aceasta va putea fi convocată pentru adoptarea unei noi constituții, pentru a hotări în probleme de modificări teritoriale, ori pentru a schimba forma de organizare a statului. Convocarea va putea fi efectuată la inițiativa a jumătate din numărul deputaților sau a Președintelui Republicii. Adunarea Națională poate decide să se treacă la alegeri pentru convocarea Marii Adunări Naționale, cu majoritatea a două treimi din deputați. În urma acestui vot, puterile Adunării Naționale încetează, fiind convocată Marea Adunare Națională, care va decide asupra tuturor problemelor care îi sunt supuse, cu majoritatea de două treimi a deputaților, în cadrul a 3 votări succesive. Marea Adunare Națională nu poate să hotărască decât asupra problemelor speciale care sunt de competența sa. În caz de urgență, ea va putea să îndeplinească și funcții care în mod obișnuit revin Adunării Naționale. Puterile Marii Adunări Naționale încetează după ce ea s-a pronunțat definitiv

asupra problemelor pentru care a fost aleasă. Într-o asemenea situație, Președintele Republicii dispune organizarea unor noi alegeri, potrivit procedurii stabilite de lege.

2.2.3. Noi evoluții ale vieții politice din Republica Bulgaria

După adoptarea, în iulie 1991, a noii Constituții, la jumătatea lui octombrie 1991 s-au desfășurat alegeri în care Uniunea Forțelor Democratice (U.F.D.) a obținut 34% din voturi, în timp ce Partidul Socialist Bulgar (fost comunist) a obținut 33%. În consecință, în luna noiembrie 1991, Uniunea Forțelor Democratice a format un nou Guvern condus de Filip Dimitrov, cu sprijinul "Mișcării pentru drepturi și libertăți" (M.R.F.), organizație reprezentând minoritatea turcă; aceasta obținuse în alegeri 7,5% din voturi. În ianuarie 1992 se desfășoară alegeri prezidențiale, în cadrul cărora președintele Jelio Jeleu este ales prin vot popular (un prim mandat al său începuse după decembrie 1989, când fusese ales președinte de către Parlament)¹⁴⁰.

Întrucât Dimitrov nu a obținut realizările scontate în domeniul economic, a fost obligat să se retragă, după un vot de neîncredere în cadrul Parlamentului, în octombrie 1992. Ca urmare a crizei guvernamentale intervenite la 30 decembrie 1992, este constituit noul Guvern, sub președinția lui Liuben Berov, guvern format din socialiști și reprezentanți ai minorității turce. Guvernul Berov, considerat un "guvern de experți", a trebuit să facă față unor numeroase dificultăți și să păstreze un echilibru între diversele forțe politice. O criză valutară și îmbolnăvirea primului ministru Berov în martie 1994, l-au determinat pe președintele Jeleu să-și retragă sprijinul acordat Guvernului. În mai 1994, primul ministru Berov a solicitat un vot de încredere din partea Parlamentului, pe care l-a obținut pentru o perioadă de trei luni. La 2 septembrie 1994, Guvernul Berov a demisionat, iar după îndelungate negocieri - care nu s-au soldat cu succes - președintele Jeleu a dizolvat Parlamentul la 17 octombrie și a stabilit alegeri generale pentru 18 decembrie 1994, cu un an mai devreme decât ar fi trebuit să se desfășoare în mod normal. Până atunci a fost constituit un guvern de tranziție, condus de Reneta Indzhova, șefa Agenției de Privatizare, care devine astfel prima femeie prim ministru din istoria Bulgariei.

Alegerile din 18 decembrie au oferit o majoritate importantă Partidului Socialist, care a câștigat 43,5% din sufragii și 125 de locuri în Parlament. Uniunea Forțelor Democratice a obținut 24,2% din voturi și 69 de mandate, Uniunea Populară 6,5 din voturi și 18 mandate, Mișcarea pentru drepturi și libertăți 5,4% din voturi și 15 mandate, Blocul Bulgar al Întreprinzătorilor 4,7% din voturi și 13 mandate. Ulterior, șase deputați din cadrul Blocului Întreprinzătorilor s-au proclamat deputați independenți. Ca o consecință a noului raport de forțe, în ianuarie 1995 liderul Partidului Socialist, Ian Videnov, a devenit prim ministru, obținând confirmarea mandatului său cu 138 voturi contra 91. Videnov a anunțat un program anti-criză în scopul revigorării economiei, pe baza unor principii ale economiei de piață dirijate.

În Bulgaria, în condițiile unui guvern condus de socialiști și ale unui Președinte aparținând Uniunii Forțelor Democratice, s-au manifestat deosebiri de vederi și chiar vizibile luări de poziție în probleme importante între Guvern și instituția prezidențială. Astfel, cu prilejul discutării în Parlament a **Legii pământului** au fost adoptate mai multe amendamente care, practic, au restrâns dreptul proprietarilor de pământ de a-și vinde terenurile. În iunie 1995, Curtea Constituțională a declarat aceste prevederi neconstituționale, estimând că ele ar încălca inviolabilitatea proprietății private și principiile

¹⁴⁰ Julie Kim and Carl Ek, *Romania, Bulgaria, Albania: Recent Developments*, Updated April 16, 1996, Congressional Research Service, The Library of Congress, pag.7

economiei de piață. În cadrul Congresului Partidului Socialist (28-29 iulie 1995), primul ministru de atunci, Videnov, a criticat instituția prezidențială și Curtea Constituțională, apreciind că aceasta "acționează ca și când ar fi un **Parlament alternativ**".

La 29 octombrie 1995, în Bulgaria au avut loc alegerile locale, în cadrul cărora Partidul Socialist a obținut 42% din voturi, iar Uniunea Forțelor Democratice 24%, inclusiv posturile de primari ale marilor orașe (Sofia, Plovdiv și Varna).

Pe planul politicii externe și al relațiilor dintre Bulgaria și alte state, sunt de notat, în această perioadă, **Acordul de asociere semnat de Bulgaria cu Uniunea Europeană**, la 8 martie 1993, și anunțarea opririi reactorului nuclear de la Kozlodui, pentru luna mai 1996. De asemenea, trebuie subliniat că Bulgaria a fost printre primele țări ale fostului Pact de la Varșovia care a semnat inițiativa **Parteneriatului pentru pace**, la 14 februarie 1994.

Deși forțele de stânga reveniseră la putere cu o largă majoritate, în 1994, ritmul lent al reformelor, subvenționarea întreprinderilor nerentabile, amplexarea corupției, generează tensiuni sociale, iar anul 1996 marchează o criză fără precedent. Partidul Socialist Bulgar - condus de Georgi Parvanov - pierde alegerile prezidențiale din 3 noiembrie 1996, care sunt câștigate de Petăr Stoianov, candidatul Uniunii Forțelor Democratice. Noul președinte dizolvă, la 19 februarie 1997, Adunarea Națională și constituie un guvern interimar, sub conducerea primarului Sofiei, Ștefan Sofianski.

La 19 aprilie 1997 au fost convocate alegeri parlamentare anticipate, care marchează o răsturnare a raportului de forțe: alegerile au fost câștigate de coaliția dreptei liberale, noul guvern fiind format la 21 mai 1997 de Ivan Kostov.

Din cele 240 mandate în Adunarea Națională (**Narodno Sobranie**), 137 au fost atribuite Uniunii forțelor democratice (care a câștigat 50 mandate, față de Parlamentul anterior), 58 Partidului Socialist bulgar (care a pierdut 67), 19 Uniunii pentru salvarea națională, 14 stângii europene, iar 12 Blocului Business (B.B.B.)¹⁴¹.

La 22 septembrie 1999 a fost semnat un acord istoric între Bulgaria și Macedonia (anexată în timpul celui de al doilea război mondial la Bulgaria), prin care guvernul bulgar recunoaște limba și națiunea macedoneană ca entități de sine stătătoare.

În iunie 2001 alegerile legislative au fost câștigate de "Mișcarea Națională Simeon al II-lea", întemeiată numai cu două luni înainte de Simeon al II-lea de Saxa-Coburg-Gotha, fost suveran al Bulgariei între 1943-1946. Într-o istorică proclamație adresată națiunii bulgare după revenirea sa definitivă în țară (6 aprilie 2001), prințul Simeon și-a exprimat intenția de a întemeia o Mișcare Națională, care să poarte numele său și care să acționeze pentru o nouă moralitate și integritate politice. El menținuse pe tot timpul șederii sale în emigrație (Egipt, Spania, America) contacte intense cu compatrioții săi. Reîntors în țară după aproape 50 de ani de exil el și-a exprimat dorința de a participa intens la viața politică, devenind - în urma alegerilor - prim-ministru al Bulgariei, la 24 iulie 2001.

Din cei 240 membri ai Parlamentului, 120 aparțineau "Mișcării Naționale Simeon al II-lea" (52%), 51 Uniunii Forțelor Democratice (18,2%), 48 Coaliției pentru Bulgaria (17,1%) și 21 Mișcării pentru drepturi și libertăți (7,5%)¹⁴².

Șef al statului a fost desemnat Gheorghe Parvanov, care a obținut la cel de al doilea tur al alegerilor din 18 noiembrie 2001 54% față de contracandidatul său, fostul președinte Peter Stoianov (45,9%).

141 Union Interparlementaire, *Chronique des élections parlementaires*, vol.31, janvier-decembre 1997, Genève, 1998, pag.41.

142 <http://www.electionworld.org/election/new.htm>

Cele mai recente alegeri în Bulgaria pentru Parlamentul monocameral (Narodno Sobranie) au avut loc la 25 iunie 2005 pentru alegerea celor 240 de deputați, pe baza unui sistem de reprezentare proporțională, potrivit metodei Hondt. Alegerile s-au desfășurat cu participarea unor numeroși observatori străini din 11 țări membre ale O.S.C.E.

În cadrul alegerilor s-au confruntat Coaliția pentru Bulgaria (CB) și Mișcarea Națională pentru Simeon al II-lea. Coaliția socialistă a obținut 82 de locuri din 240, în timp ce grupările care îl susțineau pe fostul rege Simeon al II-lea, devenit premier cu patru ani în urmă, a obținut 53 de mandate. Alte partide care au obținut mandate au fost Mișcarea pentru Drepturi și Libertăți – 34, Coaliția ATTACK (naționalist) 21, Uniunea Forțelor Democratice (UFD) 20, Democrații pentru o Bulgaria puternică (DSB) 17 și Uniunea Poporului Bulgar (DPU) 13.

Insuccesul în alegeri al Coaliției condusă de fostul prim ministru Simeon al II-lea s-a datorat slabei performanțe obținute în lupta împotriva corupției, crimei organizate și sărăciei, deși pe ansamblu politica sa economică a fost bună și a facilitat intrarea țării în Uniunea Europeană.

Ca urmare a alegerilor din 2005, prim ministru al Bulgariei a fost desemnat Serghei Stanișev (de la 16 august 2005).

2.3. REPUBLICA CECOSLOVACĂ (Republicile Cehă și Slovacă)

2.3.1. Scurt istoric

Independența și unirea populațiilor cehă și slovacă, aflate anterior în componența fostului imperiu habsburgic în cadrul unui singur stat, a fost proclamată de Consiliul Național Cehoslovac la 18 octombrie 1918, la Paris. La 28 octombrie același an, Comitetul Național Cehoslovac prelua guvernarea țării la Praga și publica, la 13 noiembrie, o Constituție provizorie, luând măsuri pentru extinderea componenței sale și transformarea sa într-o Adunare Națională¹⁴³. Ulterior, la 29 februarie 1920, a fost adoptată **Legea preliminară a Cartei constituționale**, care a devenit apoi parte integrantă a **Cartei constituționale**.

2.3.2. Carta constituțională. Prevederi generale

Carta constituțională a Republicii Cehoslovace consacră principiul că puterea emană de la popor și numai organele națiunii suverane au dreptul să emită legi, să le execute și să aplice dreptul. Se preciza că statul cehoslovac este o republică democratică, având în fruntea sa un președinte ales. Teritoriul republicii era considerat unic și indivizibil, frontierele statului neputând fi modificate decât printr-o lege constituțională. Se prevedea că există o **cetățenie unică** pentru toți cetățenii Republicii Cehoslovace, legea reglementând condițiile dobândirii sale, efectele cetățeniei și modalitățile de pierdere a acesteia¹⁴⁴.

143 B.Mirkine-Guetzevitch, *Les Constitutions de l'Europe Nouvelle*, Paris, Librairie Delagrave, 1930, p.324 și urm.

144 *Idem*, pag.325.

2.3.3. Adunarea Națională

În ceea ce privește puterile statului se prevedea că puterea legislativă este exercitată pe întreg teritoriul țării de **Adunarea Națională**, compusă din **Camera Deputaților și Senatul**¹⁴⁵. Camera deputaților se compunea din 300 de membri aleși prin vot universal, egal, direct și secret, în conformitate cu principiul reprezentării proporționale. Ea era aleasă pe termen de 6 ani. Senatul se compunea din 150 membri, aleși de asemenea prin vot direct. Aveau vocație să aleagă pentru Camera Deputaților toți cetățenii, indiferent de sex, care împliniseră vârsta de 21 de ani; pentru alegerea senatorilor plafonul vârstei alegătorilor era de 26 de ani. În ceea ce privește candidații, pentru Camera Deputaților era necesară vârsta de 30 de ani împliniți, în timp ce pentru Senat, vârsta era de 45 de ani.

Senatul era ales pe o perioadă de 8 ani. Nimeni nu putea să fie în același timp membru al ambelor Camere. Funcționarii de stat aleși ca deputați sau senatori își păstrau funcțiile pe perioada mandatului lor în Adunarea Națională, fiind considerați în concediu pe toată durata acestuia.

Membrii Adunării Naționale își exercitau funcțiile cu titlu individual. Lor le era interzis să intervină pe lângă autoritățile publice în favoarea unor interese particulare (art.22). Membrii Adunării Naționale nu puteau să fie urmăriți pentru faptele lor în Cameră sau în cadrul Comisiilor. Dacă un membru al Parlamentului era surprins în flagrant delict, tribunalul sau autoritatea competentă trebuia să comunice acest lucru președintelui Camerei respective. Dacă respectiva Cameră (sau dacă aceasta era în vacanță, un comitet de 24 de membri care asigura interimatul puterii legislative) nu se pronunța în termen de 15 zile asupra acestei sesizări, aceasta se considera a fi infirmată.

2.3.4. Președintele Republicii

Președintele Republicii avea dreptul să dizolve Camerele. El nu putea însă să folosească acest drept în timpul ultimelor 6 luni ale mandatului său. În lipsa unei dispoziții contrare, prezența a cel puțin o treime din numărul membrilor unei Camere era necesară pentru ca hotărârile sale să fie luate în mod valabil. Adoptarea legilor ordinare era posibilă cu majoritatea absolută a membrilor Camerei respective. În schimb, pentru adoptarea unei declarații de război sau a unui amendament la Carta constituțională era necesară o majoritate de trei cincimi.

Președintele Republicii era ales de Adunarea Națională, el trebuind să fie cetățean cehoslovac, eligibil pentru Camera Deputaților, în vârstă de cel puțin 35 de ani. Pentru ca alegerea să fie valabilă, ea trebuia să se desfășoare în prezența majorității absolute a membrilor Senatului și a votului majorității de trei cincimi a celor prezenți. Dacă două tururi de scrutin s-ar fi desfășurat fără rezultat, urma să se procedeze la balotaj între candidații care obținuseră cel mai mare număr de voturi, fiind declarat ales acela care întrunea cel mai mare număr de voturi; în caz de egalitate se recurgea la tragerea la sorți.

Președintele era ales pentru o perioadă de șapte ani. Nimeni nu putea fi însă ales președinte decât cel mult de două ori consecutiv. Dacă Președintele murea sau renunța la funcțiile sale în timpul duratei mandatului, se proceda la o nouă alegere pentru cei șapte ani care urmau. Atribuțiile cele mai importante ale Președintelui erau: reprezentarea statului, încheierea și ratificarea tratatelor internaționale, acreditarea reprezentanților diplomatici, decretarea stării de război sau de asediu, cu asentimentul prealabil al Adunării Naționale, restituirea cu observații a legilor votate, promulgarea legilor adoptate de Parlament, informarea - orală sau în scris - a Adunării Naționale asupra problemelor țării, numirea miniștrilor, numirea profesorilor din învățământul superior, a judecătorilor, a

¹⁴⁵ Titlul II, paragraful 6-53 din Carta Constituțională.

funcționarilor și ofițerilor (cu începere de la clasa a VI-a), exercitarea dreptului de grațiere, comanda forțelor armate ș.a.

Președintele Republicii nu era responsabil pentru exercitarea funcțiilor sale. Guvernul, în schimb, era responsabil în legătură cu declarațiile președintelui cu privire la funcțiile prezidențiale. Președintele nu putea să fie urmărit decât pentru crimă de înaltă trădare. El putea fi pus sub acuzare de Camera Deputaților și judecat de Senat. Singura pedeapsă care putea fi pronunțată împotriva lui era destituirea și interdicția de a fi reales.

2.3.5. Guvernul

Membrii Guvernului și președintele acestuia erau numiți de Președintele Republicii. Ei nu puteau să facă parte din consilii de direcție sau de administrație, să fie reprezentanți ai unor societăți anonime ori ai unor societăți cu răspundere limitată care își propuneau să realizeze beneficii. Guvernul era responsabil în fața Camerei Deputaților, care putea să-i refuze încrederea. În acest caz, Guvernul era obligat să demisioneze, Președintele Republicii hotărând cine va gira problemele curente până la constituirea unui nou guvern.

2.3.6. Comitetul "celor 24"

O instituție interesantă consacrată de Carta constituțională era aceea a unui comitet de 24 de membri, îndeplinind funcții legislative în intervalul dintre sesiunile Parlamentului. Acest comitet avea dreptul să ia măsuri urgente, inclusiv acelea care ar fi indicat în mod formal existența unor legi. Dintre membrii acestui comitet, 16 erau aleși de Camera Deputaților, iar 8 de către Senat, toți pe o perioadă de un an, fiecare având un supleant.

2.3.7. Drepturi și libertăți. Drepturile minorităților

În ceea ce privește drepturile și libertățile cetățenești, Constituția consacră abolirea oricărui privilegiu, egalitatea în drepturi, libertatea individului, libertatea proprietății, dreptul de emigrare, libertatea domiciliului, dreptul de petiționare, secretul corespondenței, libertatea învățământului etc.

În legătură cu minoritățile, Constituția prevedea că în orașele și districtele în care locuia o proporție considerabilă de cetățeni cehoslovaci de altă limbă decât limba cehoslovacă, se va recunoaște dreptul copiilor de a urma învățământul în propria lor limbă, alături de care, învățământul în limba cehoslovacă era considerat obligatoriu. În satele și districtele unde locuia o proporție considerabilă de cetățeni cehoslovaci aparținând unor minorități, anumite sume trebuiau să fie prelevate din fondurile publice spre a fi afectate minorităților în cauză, în limitele dispozițiilor generale cu privire la administrația publică.

2.3.8. Regimul politic instaurat în 1948

Ca urmare a evenimentelor ce au urmat după al doilea război mondial și a preluării puterii de către partidul comunist, la 9 mai 1948 a fost adoptată o nouă Constituție a Republicii. Această Constituție a

legalizat puciul comunist din februarie 1948, măsurile de naționalizare efectuate în industrie și reforma agrară¹⁴⁶.

2.3.9. Constituția din 1960

La 11 iulie 1960 Adunarea Națională a discutat și adoptat o nouă Constituție a Republicii Socialiste Cehoslovace. Această constituție a consacrat rolul conducător al partidului comunist din Cehoslovacia în cadrul unui stat **"întemeiat pe unitatea de clasă a muncitorilor, țăranilor din cooperative și intelectualilor socialiști, a muncitorilor din orașe și de la sate"**¹⁴⁷. Constituția a atribuit un loc important Frontului Național, platformă socială, politică și organizatorică "de cooperare între comuniști, membrii altor partide politice și cetățeni fără partid". Constituția din 1960 consacră responsabilitatea organelor statului față de corpurile reprezentative, acordând un anumit spațiu participării directe a muncitorilor la conducerea și gestiunea afacerilor publice. Era recunoscută egalitatea cetățenilor față de mijloacele de producție și obligația de a munci în folosul colectivității.

2.3.10. Cehoslovacia - stat federal

Cu începere de la 1 ianuarie 1969 Cehoslovacia a fost proclamată **stat federal**, compus din două națiuni egale în drepturi - cehii și slovaci -, ea cuprinzând de fapt două republici naționale. Adoptarea la 27 octombrie 1968 a unei **Legi constituționale cu privire la federația cehoslovacă** a marcat un moment nou în relațiile dintre cele două națiuni. Au luat ființă, astfel, trei corpuri legislative: **Adunarea Federală a Republicii Cehoslovacia, Consiliul Național Ceh și Consiliul Național Slovac**. **Adunarea federală** îndeplinea sarcina de unic organ suprem al puterii de stat și unic organ legislativ al federației. La nivelul republicilor, cele două consilii naționale constituiau organele supreme ale puterii de stat, fiind totodată singurele organe reprezentative ale acestor republici. Adunarea Federală era compusă din două Camere: **Camera poporului** în care cetățenii erau reprezentați proporțional cu numărul de locuitori și **Camera națiunilor**, în care cele două republici erau reprezentate în părți egale. Adunarea Federală nu putea să adopte o lege sau o hotărâre la nivel federal decât pe baza acordului celor două Camere. Modificarea Constituției, schimbări în structura socială sau de stat, aprobarea dispozițiilor politice importante țineau de competența Adunării Federale. O lege constituțională a stabilit repartitia competențelor între Federație și cele două republici, în așa fel încât întreaga construcție de stat să se desfășoare după principii unitare.

2.3.11. Centralism și prerogative locale

Constituția Republicii Socialiste Cehoslovacia din 11 iulie 1960 este similară celorlalte constituții ale fostelor țări socialiste. Sunt de remarcat totuși o serie de elemente specifice. Așa, de pildă, art.18 din această Constituție prevedea că potrivit principiilor centralismului democratic, conducerea centrală a societății și a statului era asociată în mod necesar "unei competențe și responsabilități corespunzătoare a organelor subordonate". Cu toate acestea, art.16 se referea la dezvoltarea întregii politici, instrucții și educații "în spiritul concepției științifice a lumii, marxist-leniniste".

Drepturile și libertățile cetățenilor erau în general similare celor prevăzute de constituțiile de acest tip, la loc de frunte figurând "desființarea exploatării omului de către om".

146 *Konstituții evropeiskih narodnoi demokrații*, Moscova, 1954, pag.29-81.

147 *La Constitution de la République Socialiste Tchécoslovaque*, Agence de presse "Orbis", Prague, 1987, pag.19.

Constituția se ocupa pe larg de activitatea **comitetelor naționale** (art.19), organe ale puterii și administrației de stat în circumscripțiile determinate de legea cu privire la consiliile naționale. Comitetele naționale erau alese pe o perioadă de cinci ani, în competența acestora revenind soluționarea problemelor de interes local. Ele aveau dreptul să creeze consilii, comisii și alte organe necesare desfășurării activității lor.

2.3.12. Organizarea Federației

Legea constituțională cu privire la Federația Cehoslovacă (din 27 octombrie 1968) a stabilit repartitia competențelor între Federație și cele două republici. Federației i-au revenit în competență exclusivă problemele de politică externă, de apărare, sanitare, stocul rezervelor, legislația și administrația federală, controlul activității organelor federale, protecția constituționalității. De competența Federației și a celor două republici erau problemele referitoare la planuri, finanțe, agricultură, transporturi, ordinea publică și securitatea statului ș.a.

Legea constituțională detalia o serie de prevederi legate de **Adunarea Federală**, fiecare Cameră a acesteia compunându-se din 200 de deputați aleși prin vot secret. În ce privește **Camera Națiunilor**, aceasta cuprindea 150 de deputați, dintre care 75 aleși în Republica Cehă și 75 în Republica Slovacă. Adunarea Federală era competentă să ia hotărâri în special în ceea ce privește adoptarea Constituției, problemele fundamentale de politică internă, de politică externă, planului de dezvoltare, alegerea președintelui, dezbaterile declarației-program a guvernului. Puterea legislativă a Adunării Federale se extindea asupra tuturor problemelor conferite de Constituție Federației, vizând în egală măsură și problemele de competența comună a celor două republici.

În sistemul constituției cehoslovace, Președintele Republicii reprezintă statul, primește ambasadorii, convoacă Adunarea Federală și declară închise lucrările acesteia. El are dreptul să dizolve Adunarea Federală în cazul în care procedura de conciliere între cele două Camere în legătură cu un anumit proiect de lege nu s-a soldat cu succes.

Guvernul este organul executiv suprem al puterii de stat, el trebuind să prezinte un program și să solicite încrederea Adunării Federale. Dacă una dintre Camere adresează o moțiune de cenzură Guvernului sau refuză să-i voteze încrederea, Președintele Republicii are obligația să revoce Guvernul. El poate însă să-i confere posibilitatea să-și exercite prerogativele până la numirea unui nou guvern.

2.3.13. Curtea Constituțională

O instituție importantă în sistemul cehoslovac o constituie **Curtea Constituțională**, ai cărei membri sunt independenți în exercitarea funcțiilor lor. Curtea Constituțională hotărăște asupra conformității legilor cu Constituția, atât la nivel federal, cât și la nivelul republicilor. Ea soluționează totodată conflictele de competență între organele federale și cele ale republicilor, ca și între organele aparținând celor două republici. În atribuțiile sale intră și posibilitatea de a elabora propuneri cu privire la perfecționarea legislației, atât la nivel federal, cât și la nivelul republicilor. În cazul în care Curtea Constituțională constată o neconcordanță a legilor cu Constituția, ea poate să le suspende pe acestea, total sau parțial. În termen de șase luni, organele competente urmează să modifice legile în cauză, punându-le în concordanță cu prevederile Constituției. În caz contrar, normele respective devin caduce după șase luni de la publicarea hotărârii Curții Constituționale. Între atribuțiile Curții Constituționale intră și dreptul de a se pronunța împotriva invalidării unui mandat sau a revocării unui deputat, ori a deciziei cu privire la refuzul de a înregistra o anumită candidatură.

Potrivit art.93 din Constituție, Curtea Constituțională poate fi sesizată de una din Camerele Adunării Federale, de Biroul Adunării Federale, de Guvernul central, Consiliul Național Ceh, Consiliul Național Slovac, Procurorul General sau chiar de către cetățeni în mod individual (în cazul invalidării mandatului de deputat, revocării, refuzului de a înregistra un anume candidat etc.).

Curtea Constituțională se compune din 12 membri dintre care 8 judecători și 4 supleanți. Poate fi ales membru al Curții Constituționale orice cetățean eligibil care a împlinit vârsta de 35 de ani, posedă o pregătire juridică superioară și a exercitat cel puțin 10 ani o profesiune juridică. Membrii Curții Constituționale sunt aleși de Adunarea Federală pe o perioadă de șapte ani, judecătorii Curții Constituționale neputând fi aleși decât de două ori consecutiv în această funcție. Membrii Curții Constituționale se bucură de o imunitate asemănătoare celei de care beneficiază deputații, Curtea Constituțională trebuind să-și dea acordul cu privire la urmărirea judiciară, urmărirea disciplinară sau detenția preventivă a unuia din membrii săi. Funcțiile de membru al Curții Constituționale sunt incompatibile cu funcțiile de deputat sau membru al Guvernului.

2.3.14. Organele de stat în cele două republici

Organele de stat din cele două republici incluse în Federația Cehoslovacă erau Consiliile Naționale Ceh și cel Slovac. Consiliul Național Ceh se compunea din 200 de deputați, în timp ce Consiliul Național Slovac se compunea din 150. Ele puteau lua hotărâri în prezența majorității absolute a membrilor lor. Consiliile Naționale alegeau dintre membrii lor președinția Consiliului Național, compusă din președinte, vicepreședinți și alți membri. În perioadele în care consiliile naționale nu funcționează, atribuțiile lor erau îndeplinite de către președinție.

Guvernele ceh și slovac erau organele executive supreme ale puterii de stat în cele două republici (art.124 din Constituție). Guvernele celor două republici trebuiau să-și prezinte programul în cadrul Consiliilor Naționale și să obțină din partea acestora un vot de încredere. Guvernele erau responsabile față de consiliile naționale care le-au ales. Ele trebuiau să demisioneze dacă împotriva lor s-ar fi adoptat o moțiune de cenzură sau s-ar fi refuzat să li se acorde încrederea. Guvernele republicilor asigurau coordonarea și aplicarea sarcinilor privind dezvoltarea economică, culturală și socială, precum și alte probleme care țineau de competența celor două republici. În timp ce cele două consilii puteau adopta legi la nivelul respectiv, guvernele puteau adopta decrete pentru realizarea dispozițiilor cuprinse în legile adoptate de cele două consilii.

2.3.15. Noile evoluții constituționale din Republica Cehoslovacă

Ca urmare a profundelor schimbări care au intervenit în Europa de Răsărit în anul 1989, s-au produs schimbări și în Republica Cehoslovacă. La 17 noiembrie 1989 o puternică manifestație a fost reprimată de forțele de ordine, ceea ce a determinat reluarea manifestațiilor în zilele următoare. Guvernul comunist a fost, în consecință, obligat să inițieze negocieri cu Forumul cetățenesc. La 29 noiembrie, Parlamentul a abolit prevederea constituțională privind rolul conducător al partidului. La 9 decembrie, Marian Calfa a format un guvern de înțelegere națională, în care comuniștii au devenit pentru prima dată minoritari. Gustav Husak, președintele Republicii (compromis prin apelul de a chema trupele sovietice în țară în 1968) a demisionat la 10 decembrie 1989. La 28 decembrie, Alexander Dubcek, liderul "Primăverii de la Praga", a fost ales președinte al Parlamentului, iar la 29 decembrie, Vaclav Havel a fost ales - prin plebiscit - Președinte al Republicii. La 10 aprilie 1991, Republica Cehoslovacă și-a schimbat numele în Republica Federală Cehă și Slovacă, Parlamentul adoptând, la 20

aprilie, noua denumire a statului. În zilele de 8 și 9 iunie 1991 s-au desfășurat alegerile legislative, care au consacrat o mare victorie a Forumului Cetățenesc. La 5 iulie, Vaclav Havel a fost reales Președinte al Republicii¹⁴⁸.

Întrucât în cadrul alegerilor parlamentare din 5-6 iunie 1992 victoria a revenit în Slovacia **Mișcării pentru o Slovacie democratică**, condusă de Vladimir Meciar, organizație politică ce se pronunță pentru independența Slovaciei, a fost adoptată, ca urmare a tratatelor ce au avut loc în Parlamentul cehoslovac, decizia separării Cehoslovaciei în două state independente și suverane - Cehia și Slovacia. Separarea efectivă a celor două state s-a produs cu începere de la 1 ianuarie 1993. Președintele Cehiei a rămas Vaclav Havel, reales la 2 februarie 1993 ca președinte al Cehiei, după ce fusese inițial președintele Cehoslovaciei de la 23 decembrie 1989, în timp ce în Slovacia, Președintele Republicii devine Mihal Kovac, de la 15 februarie 1993¹⁴⁹.

Constituțiile celor două state au intrat în vigoare în aceeași zi - la 1 ianuarie 1993. **Constituția Cehă**¹⁵⁰ cuprinde 113 articole, grupate în 8 capitole, în timp ce **Constituția Slovacă**¹⁵¹ cuprinde 156 articole, grupate în 9 părți. Ambele constituții fuseseră aprobate în prealabil, în mod separat, de către cele două componente ale fostului Parlament cehoslovac federal, respectiv Consiliul Național Ceh și Consiliul Național Slovac.

Din punctul de vedere al tehnicii legislative și al sistematizării prevederilor pe care le cuprind, **Constituția Cehă** cuprinde un preambul, după care urmează capitole consacrate unor prevederi fundamentale, puterii legislative, puterii executive, puterii judecătorești, organului suprem de control, Băncii Naționale, Administrației teritoriului, precum și prevederi tranzitorii. **Constituția Slovacă** cuprinde și ea o parte consacrată prevederilor generale și mai multe părți în care sunt reglementate drepturile și libertățile, economia și Curtea de Conturi, organizarea guvernării locale, puterea legislativă, puterea executivă, puterea judecătorească, procuratura, fiind incluse și unele prevederi tranzitorii.

Din punctul de vedere al **prevederilor generale**, ambele constituții menționează principiile suveranității, independenței și integrității statului, preeminența valorilor statului de drept precum și existența pluripartidismului politic. De menționat este și faptul că în Constituția Cehă nu există un capitol special consacrat drepturilor și libertăților cetățenești, deoarece acestea sunt cuprinse în cadrul unui document separat, având forță constituțională - **Carta drepturilor și libertăților fundamentale**, considerată parte a ordinii constituționale a Republicii Cehă. În Slovacia, în schimb, există o parte importantă a Constituției, inserată imediat după partea introductivă, în care sunt înscrise drepturile și libertățile cetățenești, însumând 43 de articole. Această parte este divizată în mai multe capitole și anume: prevederi generale, drepturile și libertățile umane fundamentale, drepturile politice, drepturile grupurilor minoritare și etnice, drepturile economice, sociale și culturale, dreptul la protecția mediului și a moștenirii culturale, dreptul de acțiune în justiție, alte măsuri juridice de protecție, precum și prevederi comune.

În legătură cu modul în care sunt reglementate drepturile omului în această parte a Constituției Slovace, remarcăm inadmisibilitatea pedepsei cu moartea (art.15 pct.3), recunoașterea dreptului de proprietate, cu mențiunea că acesta nu trebuie să aducă prejudicii altor persoane sau să fie în

148 Dumitru Constantin, *Cehoslovacia, «Revoluția de catifea» - între speranțe și deziluzii*, în "Lumea azi", Anul II, serie nouă, 1990, nr.47(1410) din 22 noiembrie 1990, pag.7.

149 Horia C.Matei, Silviu Neguș, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.115, 506.

150 *Constitutions of the Countries of the World*, editors Albert P.Blaunstein, Gisberg H.Flantz, *The Czech Republic*, by Gisberg H.Flantz, June 1993, Oceana Publications Inc., Dobbs Ferry, N.Y., pag.117-149.

151 *The Constitution of the Slovak Republic*, Issued by the National Council of Slovak Republic, 77 pag.

contradicție cu interesele publice apărute de lege (art.20 pct.3), mențiunea - în cele două articole consacrate grupurilor minoritare - ideii că drepturile aparțin cetățenilor ca indivizi, de unde concluzia că nici Constituția Slovaciei nu acceptă ideea unor drepturi colective. Dintre prevederile care garantează drepturile economice menționăm: dreptul fiecărei persoane de a-și alege liber profesia (art.35 pct.1), protecția specială a femeilor, minorilor și persoanelor dezavantajate în procesul muncii (art.36), dreptul de a se asocia cu alte persoane în scopuri economice (art.37 pct.1). În legătură cu dreptul de azil (existent în fosta Constituție a Republicii Socialiste Cehoslovacia), în articolul 53 se fac importante precizări în sensul că acest drept se acordă numai străinilor care sunt persecutați pentru exercitarea drepturilor politice și libertăților, un asemenea azil neputând fi acordat acelor care au acționat pentru a încălca "drepturile și libertățile umane fundamentale".

În ceea ce privește puterea legislativă este de remarcat o deosebire foarte importantă între cele două noi republici: **în timp ce în Cehia sistemul parlamentar este bicameral, în Slovacia există o singură adunare - Consiliul Național al Republicii Slovacă.** Prerogativele Parlamentului sunt în general similare celor care există în toate constituțiile democratice de tip parlamentar, printre altele Parlamentul având dreptul să aleagă pe Președintele Republicii (art.54 pct.2 din Constituția Republicii Ceha și art.86 din Constituția Republicii Slovacă). **În cadrul sistemului parlamentar ceh există importante diferențieri între Camera Deputaților și Senat.** Aceste diferențieri vizează în primul rând modul de alegere a celor două corpuri legislative, care se efectuează pe baza principiului reprezentării proporționale pentru Camera Deputaților, compusă din 200 de deputați, și pe baza sistemului majoritar pentru Senat, compus din 81 de senatori. Din punctul de vedere al atribuțiilor, o preponderență evidentă o are Camera Deputaților. Ea are puteri exclusive în problemele financiare și bugetare, dar și un "ultim cuvânt" în problemele legislative, deoarece în ipoteza în care, după ce un proiect de lege - votat de Camera Deputaților - este transmis Senatului și acesta îl respinge sau îl modifică, el va fi supus din nou dezbaterii Camerei Deputaților, care poate menține forma inițială cu votul a jumătate plus unu din numărul deputaților (art.47 din Constituția Republicii Ceha). Pe de altă parte, dacă Senatul nu își exprimă punctul de vedere cu privire la un proiect de lege pe care l-a primit de la Camera Deputaților în decurs de 30 de zile, sau își manifestă părerea că nu este cazul să se ocupe de proiectul respectiv, acesta este considerat aprobat și este trimis spre promulgare (art.46 pct.1, art.48). În Slovacia, Consiliul Național Slovac - compus din 150 membri - constituie Parlamentul unicameral al acestei țări. Vârsta pentru a fi ales membru al Parlamentului este de 21 de ani, aceeași ca în Republica Cehă, unde numai pentru funcția de senator, ca și pentru Președintele Republicii, se cere vârsta de 40 de ani. Ca și în Cehia, Consiliul Național Slovac adoptă hotărâri cu majoritatea membrilor săi. Atribuțiile acestuia sunt în general similare. Procedura legislativă este însă mult mai simplă, deoarece sistemul parlamentar este unicameral și cuprinde numai faza adoptării legilor și trimiterii Președintelui Republicii spre a fi promulgate, cu posibilitatea acestuia de a retrimite proiectul adoptat pentru o nouă lectură.

În ceea ce privește **puterea executivă**, este de menționat că în ambele țări Președintele Republicii este inclus în cadrul puterii executive, iar nu considerat ca o instituție aparte. Atât în Cehia cât și în Slovacia, Președintele țării este ales de către Parlament, ca în toate republicile parlamentare, dar el dispune de posibilitatea de a dizolva Parlamentul. În Cehia nu se prevăd condiții pentru dizolvarea Parlamentului, dar în Slovacia se precizează că o asemenea dizolvare se produce numai în situația în care programul de guvernare a fost respins de trei ori în decurs de șase luni, situație în care Președintele poate dizolva Parlamentul, dar solicitând în prealabil opinia președintelui Consiliului Național Slovac (compară: art.62 pct.c din Constituția Republicii Ceha și art.102 pct.d din Constituția Republicii

Slovace). Vârsta minimă pentru alegerea Președintelui diferă: ea este de 40 de ani în Cehia (ca în cazul senatorilor) și de numai 35 de ani în Slovacia.

În ce privește **Guvernul**, procedura de desemnare a acestuia este aceeași în Cehia ca și în Slovacia, primul ministru fiind desemnat de Președintele Republicii și trebuind să se prezinte în fața Parlamentului spre a obține încrederea acestuia (art.68 pct.3 din Constituția Republicii Cehe și art.113 din Constituția Republicii Slovace). Atât în Cehia cât și în Slovacia, Guvernele - considerate organe supreme executive - au posibilitatea să emită acte în îndeplinirea atribuțiilor lor. În Cehia, Guvernul este autorizat să emită decrete în scopul executării legilor (art.78), iar în Slovacia el emite atât decrete cât și regulamente (art.120). Deși Guvernul are un rol activ în procedura de elaborare a legilor, nici Constituția Cehă și nici Constituția Slovacă nu vorbesc nicăieri de posibilitatea delegării legislative.

Cu referire la puterea judecătorească, reține atenția modul în care este reglementată instituția **Curții Constituționale** în cele două țări. Ambele constituții prevăd că această instituție reprezintă un organ judiciar independent, a cărui misiune este să asigure respectul Constituției (art.83 din Constituția Republicii Cehe și art.124 din Constituția Republicii Slovace). Curtea Constituțională a Republicii Cehe se compune din 15 judecători, numiți pe 10 ani de către Președintele Republicii, cu acordul Senatului (art.84 din Constituția Republicii Cehe). Constituția Republicii Slovace prevede că numărul judecătorilor est numai de 10, iar durata mandatului lor este de șapte ani, selecția desemnării judecătorilor urmând să se facă de Președintele Republicii din numărul de 20 de persoane propuse de Consiliul Național al Republicii Slovace (art.134 din Constituția Republicii Slovace).

Atribuțiile celor două Curți Constituționale sunt asemănătoare, având de verificat concordanța legilor cu Constituția, a regulamentelor adoptate de Guvern, a măsurilor de dizolvare a partidelor politice, a unor operațiuni electorale etc. O atribuție de extremă importanță este însă competența Curții Constituționale de a statua în situațiile în care Președintele Republicii este învinuit de trădare, pe baza unei acuzații formulată de Parlament (art.65 pct.2 din Constituția Republicii Cehe și art.129 pct.5 din Constituția Republicii Slovace). Atât în Cehia cât și în Slovacia, hotărârile Curții sunt obligatorii. Cu toate acestea, sunt de semnalat o serie de nuanțe. În Cehia, potrivit art.87 pct.a din Constituție, Curtea Constituțională decide "**abrogarea**" legilor sau altor prevederi considerate ca fiind în conflict cu Constituția, în timp ce în Slovacia, în conformitate cu art.132 din Constituție, se stipulează numai că asemenea prevederi "**rămân fără efect**", autoritățile care le-au adoptat trebuind să le reexamineze și să le pună de acord cu Constituția în termen de șase luni. În Cehia, ca și în Slovacia, nu există o cale de atac împotriva hotărârilor Curții Constituționale. În ambele constituții sunt înscrise prevederi cu privire la independența, integritatea judecătorilor, incompatibilitatea funcțiilor pe care le exercită cu activități salariate, stabilindu-se posibilitățile în care ei pot fi trași la răspundere sau în care funcțiile lor încetează.

Cât privește alte prevederi legate de administrația teritoriului, independența judecătorilor, existența Curții de Conturi (denumită în Cehia "Organ Suprem de Control"), nu considerăm necesar să furnizăm explicații suplimentare întrucât reglementările sunt asemănătoare celor existente în alte țări, inclusiv în țara noastră.

O ultimă prevedere pe care dorim să o semnalăm și care ni se pare deosebit de importantă este aceea cuprinsă în art.153 din Constituția Republicii Slovace, care dispune că Republica Slovacă se va considera succesoarea tuturor drepturilor și îndatoririlor rezultând din tratatele internaționale care obligau anterior secesiunii fosta Cehoslovacie, în măsura în care acest lucru rezultă din statutele constituționale ale Cehiei și Slovaciei sau din acordul încheiat între cele două republici.

În Republica Cehă s-au desfășurat în anul 1996 alegeri atât pentru Camera Deputaților (Poslanecka Snemovna), cât și pentru Senat.

Din cele 200 de mandate în Camera Deputaților, partidele din coaliția de centru dreapta, grupate în jurul Partidului Democratic Civic (O.D.S.), au obținut 99 mandate din 200, primul ministru Vaclav Klaus (la conducerea guvernului din 1992) fiind din nou investit, dar în fruntea unui guvern minoritar. În Senat, în schimb, aceeași coaliție a realizat majoritatea mandatelor, obținând 52 locuri de senatori din 81. Pentru Camera Deputaților, alegerile s-au desfășurat în cadrul a opt circumscripții plurinomiale ("regimuri electorale"), pe baza scrutinului proporțional. În schimb, pentru Senat alegerile au avut loc în cadrul a 81 de circumscripții uninominale, prin sufragiu direct cu majoritate absolută¹⁵².

Ca urmare a accentuării unor fenomene de criză, Guvernul condus de Vaclav Klaus a demisionat (30 noiembrie 1997) iar în iunie 1998 au fost organizate alegeri anticipate, care au fost câștigate de Partidul Social-Democrat, aflat până atunci în opoziție.

În Republica Cehă șef al statului a devenit Vaclav Havel (de la 26 noiembrie 1992, reales în 1998), iar prim-ministru, Miloš Zeman, desemnat în această funcție ca urmare a noilor alegeri din 1998 și apoi din 2002.

În alegerile din 2002, 30,2% din voturi au revenit Partidului Social Democratic Ceh, 24,5% Partidului Democratic Civic, 18,5% Partidului Comunist din Boemia și Moravia și 14,3% Coaliției de Centru¹⁵³. În consecință, în Camera Deputaților 70 de locuri aparțineau Partidului Social Democratic Ceh, 58 Partidului Democratic Civic, 41 Partidului Comunist, 21 Uniunii Creștin Democratică/Partidul Popular Ceh și 10 Uniunii Liberale-Aliața Democrată Cehă.

În Senat, ca urmare a alegerilor din 14-15 iunie 2002, s-au format următoarele grupuri (cluburi) parlamentare: Partidul Social Democratic Ceh - 14; Uniunea Creștin Democrată/Partidul Popular Ceh - 19; Partidul Democratic Civic - 22; Uniunea Liberală-Aliața Democrată Civică - 16; independenți - 10.

În Slovacia, personalitatea marcantă a președintelui Vladimir Mečiar, liderul Mișcării pentru o Slovacie Democratică, s-a impus în fruntea guvernului, de la proclamarea independenței (1 ianuarie 1993) până la câștigarea alegerilor parlamentare din 25 și 26 septembrie 1998 de către o coaliție de partide de opoziție¹⁵⁴.

În Slovacia, postul de șef al statului (președinte) a fost mult timp vacant, mandatul fostului președinte Michal Kovac expirând în martie 1998, iar forțele politice neputând conveni alegerea unui nou șef al statului.

În alegerile prezidențiale din 29 mai 1999, Rudolf Schuster, candidatul Coaliției Democrate Slovace a obținut majoritatea sufragiilor, devansându-l astfel pe Vladimir Mečiar care, timp de 14 luni blocase alegerea unui nou șef de stat. Președinte al Slovaciei a devenit Rudolf Schuster, iar prim-ministru al țării a rămas în continuare Mikuláš Dzurinda (de la 29 octombrie 1998), gruparea de partide care l-a sprijinit, Coaliția Democratică Slovacă obținând 92 din cele 150 de locuri în Parlament.

Printre problemele care în ultimii ani au suscitat divergențe în rândul oamenilor politici slovaci se pot menționa: trecerea la alegerea președintelui prin sufragiu universal și direct, statutul minorității maghiare, eșecul referendum-ului din 23-24 mai 1998 cu privire la aderarea la N.A.T.O., numeroasele deosebiri de vederi între fostul președinte Kovac și fostul prim-ministru Mečiar etc.

152 Union Interparlementaire, *Chronique des elections parlementaires*, vol.30 (juillet 1995-decembre 1996), Geneva, 1997, pag.241 și urm.

153 <http://www.electionworld.org/election/new.htm>

154 Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.509.

De menționat că în anul 1999 s-a reușit modificarea statutului instituției prezidențiale, realizându-se trecerea de la republica parlamentară la republica semi-prezidențială (art. 101 și urm. din Constituție). În felul acesta se produce o importantă diferențiere între cele două foste republici federate, Cehia păstrând regimul parlamentar.

În Republica Cehă cele mai recente alegeri pentru Parlamentul bicameral au avut loc în 2006, respectiv pentru Camera Deputaților la 3 iunie 2006 iar pentru Senat (o treime din membrii Senatului) la 20 octombrie 2006.

În alegerile pentru Camera Deputaților au fost aleși 200 de parlamentari în 14 circumscripții plurinomiale, denumite „regiuni electorale”, pe baza unui scrutin proporțional, cu repartitia locurilor potrivit metodei Hondt, dar cu corectivul că fiecare alegător poate introduce pe lista partidului pe care îl va vota, preferința pentru doi candidați. La alegeri au participat aproape 5.000 de candidați și 26 de formațiuni politice, rata participării fiind de 64,47%. Ca urmare a alegerilor, victoria a revenit Partidului Democratic Civic, care a obținut 81 de mandate, urmat de Partidul Social Democrat Ceh – 74, Partidul Comunist al Boemiei și Moraviei – 26, Uniunea Democratică Creștină- Partidul Popular – 13 și Partidul Verzielor – 6.

Pentru Senat, în Republica Cehă alegerile se desfășoară prin scrutin direct cu majoritate absolută, recurgându-se – dacă este necesar – la un al doilea tur de scrutin în cele șase zile care urmează.

Alegerile s-au efectuat pentru un număr de 27 senatori – o treime din Senat – dar a fost necesar să fie organizate două tururi de scrutin, deoarece la primul tur nici un candidat nu a obținut majoritatea absolută necesară (alegerile pentru Senat se desfășoară prin vot uninominal).

Luând în considerație și senatorii ale căror mandate continuă, majoritatea în Senat aparține Partidului Democratic Civic – 41, urmat de Partidul Social Democrat Ceh – 12, Uniunea Democratică Creștină – Partidul Popular – 12 și alte partide.

Ca urmare a alegerilor, prim ministru al Republicii Ceha a devenit Mirek Topolánek, de la 4 septembrie 2006. Șef al statului este Václav Klaus, care i-a succedat lui Václav Havel, la 7 martie 2003.

În Slovacia, cele mai recente alegeri pentru Parlamentul unicameral (Narodna Rada) au avut loc la 17 iunie 2006. Alegerile s-au desfășurat prin scrutin direct pe liste, după metoda Hagenbach-Bischoff, fiecare alegător având însă dreptul să exprime patru voturi preferențiale pentru candidații aceleiași liste. Alegerile din Slovacia au avut loc ca urmare a destrămării Guvernului de coaliție, constituit după alegerile din 2002, care beneficia de sprijinul a 78 de deputați din cei 150 ce făceau parte din Consiliul Național.

Retragerea din Coaliție a Mișcării Creștin Democratice s-a datorat faptului că celelalte formații au refuzat să aprobe un tratat cu Vaticanul care ar fi permis medicilor care lucrează în spitalele finanțate de biserica catolică să refuze practicarea avorturilor în numele libertății de conștiință.

Noua configurație a Consiliului Național asigură 50 de mandate Partidului de stânga SMER, 31 reprezintă Coaliția Democratică Slovacă și Uniunea Creștină, 20 Partidul Național Slovac, 20 Coaliția Maghiară, 15 Partidul Popular - Mișcarea pentru o Slovacie Democratică și 14 Mișcarea Creștin Democrată.

După alegerile din 2006, prim ministru a devenit Robert Fico (4 iulie 2006). Șef al statului este Ivan Gašparovič (de la 15 iunie 2004).

2.4. IUGOSLAVIA

2.4.1. Elemente de ordin istoric

Teritoriile care au alcătuit fosta Republică Iugoslavia au fost locuite în antichitate de iliri și celți. În secolele III-I î.Chr., Imperiul Roman și-a extins dominația asupra întregului perimetru cuprins în frontierele Iugoslaviei. După separarea Imperiului Roman în Imperiul Roman de Răsărit și Imperiul Roman de Apus, teritoriile din răsărit au trecut în componența Imperiului Bizantin (Bosnia-Herțegovina, Macedonia). În schimb, Slovenia și Croația au rămas în componența Imperiului Roman de Apus, Serbia și Muntenegru trecând și ele sub stăpânirea bizantină¹⁵⁵.

În secolele VI-VII, pe teritoriul Iugoslaviei s-au stabilit triburile sârbilor, croaților, slovenilor, precum și alte populații aparținând marii familii a slavilor meridionali. Evoluția acestor popoare a urmat însă un curs diferit, Slovenia și Croația adoptând catolicismul, sârbii și muntenegrenii - ortodoxismul. În secolele VII-XII s-au constituit, pe teritoriul fostei Iugoslavii, primele cnezate și regate slave: Principatul Carinthia, Regatul Croației, republica maritimă Dubrovnic, Regatul Serbiei, Banatul Bosniei, Banatul Rama (Herțegovina), Macedonia, Zeta (Muntenegru) ș.a.

Expansiunea turcească în Europa a avut un impact important asupra vieții politice a popoarelor din fosta Iugoslavia. După victoriile otomane de la Marița (1371) și Kossovopolje (1389), expansiunea turcească a cunoscut noi dimensiuni. După o rezistență eroică, sfârșesc prin a fi incluse în Imperiul Otoman: Serbia în 1459, Bosnia în 1463, Herțegovina în 1482, Muntenegru în 1499. Evoluția popoarelor din zonă, în condițiile expansiunii turcești și habsburgice, a fost diferită. Serbia - care și-a constituit prima formațiune statală în secolul VIII - a adoptat religia creștină ortodoxă, iar Marele principe Ștefan Nemanja (1170-1196) a pus bazele unui stat care se va afirma în toată epoca medievală în această parte a lumii. După moartea lui Ștefan Dușan - unul din urmașii lui Nemanja - statul sârb s-a destrămat ca urmare a victoriilor turcești. Cu toate acestea, lupta sârbilor pentru neatarnare a continuat. Serbia a obținut în 1812 autonomia internă, iar în 1878, ca urmare a războiului purtat împotriva Turciei, i-a fost recunoscută independența deplină, prin Tratatul de pace de la San Ștefano, și de către marile puteri, la Congresul de la Berlin (1878).

Bosnia și Herțegovina au fost cucerite mai repede de către turci, care au reușit să islamizeze aceste populații într-un ritm rapid. Cucerite - în anul 1463 și respectiv 1482 - de către turci, Bosnia și Herțegovina aveau încă din anul 1624 o populație din care două treimi adoptase religia islamică. După războiul din 1877, Bosnia și Herțegovina au fost ocupate de Imperiul Austro-Ungar, care le-a anexat oficial în 1908.

Croația - care adoptase și ea în secolele VII-IX religia catolică - s-a constituit mai întâi într-un Principat croat independent, condus de dinastia Trpimirovic (845-1090), iar apoi într-un regat (925), care trebuia să facă față amenințărilor maghiare și venețiene. În aceste condiții, Croația acceptă în 1102 un **Acord de uniune personală cu Regatul ungar**, care va lega aceste ținuturi de Coroana maghiară, până în 1918. În perioada imediat următoare, Coasta Dalmată a fost pierdută de Croația în favoarea Veneției, iar după bătălia de la Mohaci (1526) - când se destramă Regatul maghiar - Croația a fost împărțită între Imperiul Habsburgic și Imperiul Otoman, orașul Zagreb (capitala) și regiunea de coastă trecând sub dominația austriacă. O bună parte din teritoriile otomane au trecut mai întâi sub

¹⁵⁵ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.290.

suzeranitatea Austriei, în condițiile războaielor austro-turce. Ca urmare a încheierii Pactului dualist din 1867 dintre Austria și Ungaria, Croația a fost inclusă în componența Ungariei, dar regiunile de coastă au rămas mai departe sub controlul Austriei.

Slovenia - situată în imediata apropiere a Croației, care a adoptat și ea religia catolică, a devenit treptat dependentă mai întâi de Bavaria, apoi de Regatul francilor, fiind supusă și influențelor maghiare. Mai târziu, teritoriile ce constituie Slovenia au devenit tot mai dependente de imperiul habsburgic, rămânând sub această dominație până la primul război mondial.

Macedonia - obiect al unei aprige dispute între Bulgaria, Serbia și Grecia - a cunoscut și ea o istorie zbuciumată, fiind împărțită de mai multe ori și intrând sub controlul uneia sau alteia dintre puterile balcanice vecine.

Constituirea statului iugoslav în 1928, denumit inițial "**Regatul sârbilor, croaților și slovenilor**", a fost rezultatul unor ample negocieri diplomatice și armonizării intereselor unor popoare care, deși dornice de independență, se dezvoltaseră în condiții diferite, recepționând influențe culturale și religioase dintre cele mai diverse. În 1921, fosta Iugoslavie a încheiat cu România și Cehoslovacia Mica Antantă, iar în 1934 a devenit - împreună cu Grecia, România și Turcia - membră fondatoare a **Înțelegerii Balcanice**. În 1941, Iugoslavia a fost atacată de Germania, Italia, Ungaria și Bulgaria, unele părți ale teritoriului său fiind anexate de țări străine, iar Croația a fost proclamată independentă. După terminarea celui de al doilea război mondial, Iugoslavia s-a reconstituit ca "**republică populară federativă**", compusă din 6 republici socialiste și două provincii autonome.

2.4.2. *Constituția din 28 iunie 1921*

Proclamarea unității naționale a sârbilor, croaților și slovenilor a avut loc la 1 decembrie 1918, un an și jumătate mai târziu - la 20 iunie 1921 - fiind adoptată **Constituția regatului sârbilor, croaților și slovenilor**¹⁵⁶.

2.4.2.1. *Prevederi generale*

Constituția stabilea că noul stat este o **monarhie constituțională parlamentară și ereditară**, definind stema țării, drapelul și stabilind sârbo-croato-slovena ca limbă oficială a regatului. După un titlu preliminar, ce conținea dispozițiuni generale, Constituția cuprindea mai multe titluri consacrate drepturilor și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor, drepturilor sociale și economice, puterii publice, regelui, regenței, Adunării Naționale, puterii executive, puterii judecătorești, finanțelor și domeniului statului, armatei, revizuirii Constituției și dispozițiilor tranzitorii.

2.4.2.2. *Drepturile cetățenilor*

Acordând o deosebită importanță problemelor ce privesc drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor, ca și celor economice și sociale - pe care le situa imediat după dispozițiunile cu caracter general, Constituția regatului sârbilor, croaților și slovenilor evidențiază o **concepție modernă** de Drept Constituțional, știut fiind faptul că majoritatea constituțiilor epocii plasau imediat după capitolul introductiv prevederile referitoare la organele statului (Titlul II, art.4-21).

¹⁵⁶ B.Mirkine-Guetzevitch, *Les constitutions de l'Europe Nouvelle*, Deuxième édition, Paris, Librairie Delagrave, 1930, pag.300-323.

Dintre dispozițiile privind **drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor** reținem pe cele care reglementează cetățenia unică a tuturor locuitorilor regatului, garantarea libertății individului, principiul că nimeni nu poate să fie judecat de un tribunal incompetent și nimeni nu poate să fie condamnat fără să fi fost în prealabil audiat de către autoritatea competentă sau invitat să se apere în fața acesteia prin mijloacele legale. Este de reținut și prevederea potrivit căreia crimele pur politice nu puteau să atragă pedeapsa cu moartea, ca și aceea care dispunea că cetățenii nu puteau fi expulzați de pe teritoriul statului și nici constrânși la o reședință forțată, cu excepția cazurilor expres prevăzute de lege.

Constituția prevedea inviolabilitatea domiciliului, dispunând că autoritatea care operează percheziția trebuie să comunice celui în cauză decizia scrisă a autorității însărcinate cu instrucția cazului, în virtutea căreia percheziția are loc. Această hotărâre putea să facă obiectul unui recurs în fața tribunalului de primă instanță, dar acesta nu avea însă ca efect suspendarea percheziției. În toate cazurile percheziția trebuia să fie efectuată în prezența a doi martori. Agenții forței publice nu puteau să pătrundă noaptea în domiciliul cetățenilor decât în cazuri de extremă urgență sau dacă erau chemați în ajutor.

Constituția consacra libertatea presei, dar prevedea în același timp interdicerea vânzării și difuzării ziarelor și publicațiilor care ar fi cuprins ultragii la adresa Regelui și membrilor familiei regale, unor șefi de stat străini sau Adunării Naționale. Aceeași interdicție viza și publicațiile care ar fi cuprins apeluri directe adresate cetățenilor pentru a schimba Constituția sau legile țării, ori ultraje grave la adresa bunelor moravuri.

Erau reglementate: libertatea de asociere, dreptul de petiționare, libertatea învățământului, secretul corespondenței, dreptul cetățenilor de a chema în justiție pe agenții statului sau ai unei colectivități care le-au adus prejudicii, egalitatea tuturor cetățenilor de a avea acces la administrația publică, protecția diplomatică în străinătate a statului pentru cetățenii săi ș.a.

Capitolul referitor la **drepturile sociale și economice** fundamenta ideea că statul se preocupă de a asigura în mod egal tuturor cetățenilor posibilitatea de a se pregăti pentru activitatea economică pe care doresc să o exercite. Constituția consacra principiul că **munca se găsește sub ocrotirea statului**. Era stabilită, de asemenea, protecția proprietății intelectuale, libertatea contractuală, dreptul statului de a interveni în raporturile economice între cetățeni într-un spirit de justiție și pentru a evita conflictele sociale.

Constituția garanta muncitorilor dreptul de a se organiza pentru a obține condiții mai bune de muncă (art.33). Printre obligațiile stabilite în sarcina statului erau: construirea și întreținerea mijloacelor de comunicație, interdicția de a rechiziționa mijloace de transport, aceasta putându-se face numai pentru nevoile armate și pe baza unei juste indemnizări. O dispoziție importantă este și aceea care dispunea că legea urma să organizeze exproprierea marilor proprietăți și distribuirea lor în plină proprietate către aceia care cultivă pământul, stabilind indemnizațiile ce trebuiau acordate proprietarilor. Totodată, urma să fie stabilită, printr-o lege specială, suprafața maximă de pământ pe care o putea poseda o persoană, cazurile și limitele în care terenurile agricole puteau să fie înstrăinate.

2.4.2.3. Puterile statului

Puterile statului urmau să fie exercitate, conform Constituției: **puterea legislativă** de către Rege și Adunarea Națională; **puterea executivă** de către Rege prin **miniștrii responsabili**, iar **puterea judecătorească**¹³ de tribunale.

2.4.2.3.1. Regele

Cu privire la persoana regelui, Constituția prevedea că acesta reprezintă statul în relațiile internaționale, este șef al armatei, are dreptul de amnistie, dar nu poate declara război fără asentimentul Adunării Naționale, afară de cazul în care un stat străin ar fi declarat deja război țării sau ar fi atacat țara fără declarație de război (art.49-59).

Regența se instituia în caz de minoritate a regelui, sau în situația când o maladie mintală sau corporală l-ar fi pus pe acesta într-o incapacitate permanentă de a exercita puterea regală. Instituirea și încetarea regenței urmau să fie decise de Adunarea Națională prin vot secret. Dacă moștenitorul tronului nu putea să exercite funcția de regent, Adunarea Națională alegea prin vot secret trei regenți (art.60-68).

2.4.2.3.2. Adunarea Națională

Adunarea Națională¹⁶ se compunea din deputați liber aleși de către popor, prin vot universal, egal și secret, pe termen de 4 ani. Norma de reprezentare era de un deputat la 40.000 de locuitori. Circumscripțiile electorale care aveau un excedent de 25.000 de locuitori urmau să beneficieze de un deputat suplimentar. Dreptul de vot era recunoscut tuturor cetățenilor (prin naștere sau prin naturalizare) care au împlinit vârsta de 21 de ani. Ofițerii activi sau în disponibilitate, subofițerii și soldații sub drapel nu puteau să voteze și nici nu erau eligibili. Nu aveau dreptul de vot nici persoanele condamnate, până la ridicarea interdicției, cei care fuseseră condamnați la degradare civică - pe durata acestei pedepse, falii și persoanele aflate sub tutelă.

Pentru ca o persoană să fie aleasă deputat trebuia să dispună de drepturi electorale, să fie cetățean, să aibă vârsta de 30 de ani împliniți, să vorbească și să scrie limba națională. Calitatea de deputat era incompatibilă cu aceea de furnizor sau antreprenor al statului. Nu puteau să candideze pentru a fi aleși deputați funcționarii poliției, finanțelor, pădurilor, serviciului de reformă agrară, decât în situația în care s-ar fi retras din funcțiile respective cu cel puțin un an înainte de alegeri. Ceilalți agenți ai autorității publice nu puteau să-și prezinte candidatura pe toată durata îndeplinirii funcțiilor lor. Funcționarii aleși deputați urmau să fie puși în disponibilitate pe durata mandatului. În schimb, miniștrii în activitate sau în disponibilitate și profesorii din învățământul superior puteau să candideze în alegeri, iar dacă erau aleși puteau să-și păstreze funcția.

Proiectele de lege trebuiau să fie supuse Adunării Naționale de către Rege. Adunarea Națională avea însă și ea dreptul de inițiativă legislativă. Regele încheia tratatele, dar nu putea să le ratifice decât cu asentimentul prealabil al Adunării Naționale, cu excepția convențiilor pur politice care nu erau contrare nici Constituției și nici legilor. Regele promulga legile printr-un decret care reproducea textul legii votate de Adunarea Națională; acesta urma să fie contrasemnat de toți miniștrii.

Constituția consacră imunitatea membrilor Adunării Naționale și imposibilitatea privării lor de libertate (art.88), cu excepția cazurilor de delict flagrant criminal sau corecțional. Și în acest caz însă Adunarea Națională - dacă se găsea în sesiune - trebuia să fie avertizată, având dreptul să accepte sau să refuze autorizarea de a se continua procedura împotriva deputatului în cauză, pe parcursul sesiunii.

2.4.2.3.3. Guvernul

Miniștrii erau responsabili în fața Regelui și în fața Adunării Naționale. Ei puteau să fie puși sub acuzare în timpul duratei funcției lor și după încetarea acesteia, în cursul unei perioade de 5 ani după retragerea din funcție. Decizia de punere sub acuzare trebuia luată însă de către Adunarea Națională cu

majoritatea de două treimi a membrilor prezenți. Judecata miniștrilor în asemenea situații urma să se facă de către Înalta Curte de Justiție.

Pentru îndeplinirea atribuțiilor sale, Guvernul avea dreptul să edicteze regulamente, dar acestea nu puteau fi elaborate și edictate decât pe baza autorizației date de lege. Ele nu puteau să deroge de la prevederile Constituției sau ale legii pentru aplicarea cărora fuseseră edictate.

2.4.2.3.4. Puterea judecătorească

Puterea judecătorească se exercita de către tribunale, care erau independente și judecau potrivit legii.

2.4.2.4. *Alte prevederi*

Bugetul statului era votat anual de Adunarea Națională, fiind valabil timp de un an. Serviciul militar era general în termenii legii, care preciza totodată și efectivele armatei și ale marinei. Bugetul militar anual era fixat în funcție de unitățile militare necesare a fi menținute sub drapel. Tribunalele militare erau și ele independente și nu se supuneau decât autorității legii.

2.4.2.5. *Revizuirea Constituției*

Revizuirea Constituției nu putea fi efectuată decât de Adunarea Națională cu consimțământul Regelui, inițiativa propunerii de revizuire aparținând fie Regelui, fie Adunării Naționale.

Propunerea de modificare putea emana în principal de la Rege. Ea urma să fie comunicată Adunării Naționale care trebuia să fie dizolvată, o nouă Adunare Națională urmând să fie convocată în timp de maximum 4 luni. În cazul în care propunerea emana de la însăși Adunarea Națională, ea trebuia să fie votată cu trei cincimi din numărul deputaților. În caz de război sau de mobilizare generală, Adunarea Națională putea, printr-o lege specială, să suspende provizoriu pentru întreaga țară, iar în caz de insurecție armată, numai pe o parte a țării, drepturile individului de asociere, de reuniuni, de a se deplasa liber, inviolabilitatea domiciliului, scrisorilor și comunicațiilor telefonice. În mod corespunzător puteau fi aduse restricții libertății presei în regiunea în care s-ar fi produs o insurecție armată. Constituția mai prevedea că puteau fi interzise acele publicații și imprimări care ar fi încercat în mod evident să ațâțe disensiunile religioase și etnice sau care incitau la folosirea violenței pentru producerea unei schimbări a Constituției și legilor.

2.4.3. *Regimul constituțional instaurat la 6 ianuarie 1929*

Constituția din 1921, care poate fi calificată în general ca fiind o constituție democratică, a fost abrogată printr-un "manifest" adresat națiunii sârbo-croato-slovene la **6 ianuarie 1929** de către Regele Alexandru³. Criticând rezultatele ordinii democratice parlamentare, Regele evalua că "**departe de a dezvolta și a întări spiritul unității naționale, parlamentarismul ca atare începe să provoace o dezorganizare spirituală și o dezbinare națională**". Dorind să ofere un remediu "**acestui rău**", Regele Alexandru făcea cunoscut poporului sârbo-croato-sloven hotărârea sa de a **abroga Constituția din 28 iunie 1921**, dizolvând totodată Skupșcina (Adunarea) aleasă la 11 septembrie 1927.

Legea cu privire la puterea regală și administrarea supremă a statului din 6 ianuarie 1929¹⁵⁷ a întărit în mod considerabil prerogativele puterii regale. Reiterând prevederile cu privire la atribuțiile Regelui stabilite de Constituția din 1921, legea a sporit atribuțiunile șefului statului, conferindu-i - printre altele - dreptul de a declara război și de a încheia pacea fără nici un fel de restricții. Se mai prevedea că Regele edictază și promulgă legile prin decrete reproducând textul legii, decretele fiind contrasemnate de președintele Consiliului de Miniștri, ministrul justiției și ministrul de resort. Prevederi detaliate au fost introduse în lege în legătură cu regența, care urma să se exercite în timpul minorității Regelui sau în cazul unei boli mintale sau fizice care l-ar fi făcut incapabil pe suveran să exercite în mod permanent puterea regală.

La 3 septembrie 1931 Regele Alexandru a proclamat o nouă Constituție, care a extins prerogativele monarhului, eliminând din textul Constituției ideea că Iugoslavia este "republică parlamentară". Au fost eliminate prevederile referitoare la libertatea presei și aduse restricții libertății de întrunire. Dintre inovațiile Constituției din 1931 mai amintim: interdicția organizării de partide pe bază națională sau regională și introducerea sistemului bicameral¹⁵⁸.

2.4.4. Evoluțiile înregistrate în perioada luptei de eliberare națională și după terminarea războiului

În timpul celui de al doilea război mondial a început un proces de reevaluare și reconsiderare a mecanismelor constituționale, legat și de prăbușirea vechilor structuri monarhice, ca urmare a invadării țării de către germani și a împărțirii țării (Serbia, Croația, anexarea unor regiuni la Bulgaria, Italia etc.)¹⁵⁹. În lupta desfășurată împotriva Puterilor Axei a fost constituit **Comitetul de eliberare națională**. În 1942 a avut loc prima sesiune a **Vecei antifasciste de eliberare națională a Iugoslaviei** (V.A.E.N.I.), organul politic suprem al luptei de eliberare națională, care a coordonat activitatea comitetelor de eliberare națională din diferite zone.

Vecea antifascistă de eliberare a creat, la 29 noiembrie 1943, un **Comitet național de eliberare**, având funcția de Guvern Provizoriu, în frunte cu Iosip Broz Tito. La 29 noiembrie 1943, la cea de a doua sesiune a V.A.E.N.I. s-a luat hotărârea cu privire la crearea unui stat iugoslav pe baze democratice și federative. La 11 noiembrie 1945 au avut loc alegeri pentru Adunarea Constituantă. În urma acestor alegeri, la 29 noiembrie 1945 a fost proclamată Republica Populară Federativă Iugoslavia.

Potrivit Constituției din 31 ianuarie 1946, modificată prin Legea constituțională din 13 ianuarie 1953, a fost stabilită organizarea politică a Iugoslaviei. În articolul 1 al Constituției R.P.F.I. se prevedea că "**Republica Populară Federativă Iugoslavia este un stat socialist, democrat, federal, al unor popoare suverane și egale în drepturi**"¹⁶⁰. Skupșcina Populară Federativă a Iugoslaviei a devenit organul suprem al puterii. Prin legea constituțională adoptată de Skupșcina Populară Federativă în ianuarie 1953 au fost constituite cele două Camere ale Skupșcinei (Parlamentului): **Vecea federativă** și **Vecea producătorilor**.

¹⁵⁷ Idem, pag.488-490.

¹⁵⁸ Aurel Cosma jr., *Constituțiunea Regatului Yugoslav*, cu textul Constituției din 3 septembrie 1931, Timișoara, 1934, pag.79-80.

¹⁵⁹ *Données sur la Yougoslavie*, publié par le Secrétariat à l'Information du Conseil Executiv Fédéral, Belgrade, 1989; Horia C.Matei, Silviu Neguș, Ion Nicolae, op.clt., pag.293; *Dicționar politic*, sub redacția B.N.Ponomarev, traducere din limba rusă, București, 1959.

¹⁶⁰ *Konstituiji zarubejnih sojalisticeskih gosudarstv*, Moscova, 1956, pag.389.

Deputații **Vecei federative** erau aleși de către toți cetățenii pe baza dreptului de vot universal, egal și direct, câte un deputat la 60.000 de alegători. Din Vecea federativă mai făceau parte și câte 10 deputați desemnați dintre membrii Vecei republicane a fiecărei republici federative, 6 deputați din partea Vecei Voivodinei și 4 deputați din partea Vecei regiunii autonome Kossovo și Metohia. Ei țineau ședințe separate, ca **Vece ale naționalităților**. Deputații **Vecei producătorilor** erau aleși pe grupuri: industrial, meșteșugăresc și agricol, câte un deputat la 70.000 de persoane. Deputații Vecei producătorilor nu luau parte la adoptarea hotărârilor în problemele apărării, securității statului, ale construcțiilor navale etc.

Prin aceeași lege constituțională a fost instituită funcția de **Președinte al Republicii**. Președintele Republicii întrunea calitățile de șef al statului, de șef al organului suprem al puterii executive (Vecea executivă federativă) și de conducător al forțelor armate ale țării. Pentru conducerea activităților curente ale diferitelor sectoare ale administrației de stat au fost create **Secretariate de stat**.

2.4.5. Constituția din 1963

2.4.5.1. Prevederi generale

Constituția Republicii Socialiste Federative Iugoslavia din 1963¹⁶¹ recunoștea dreptul popoarelor iugoslave la autodeterminare, inclusiv "dreptul de separare". Se evidenția faptul că sistemul socialist din Iugoslavia se bazează pe relațiile dintre oameni, ca producători și creatori liberi și egali, a căror muncă servește exclusiv pentru satisfacerea trebuințelor lor personale și comune. Potrivit Constituției iugoslave, baza inviolabilă a poziției omului în societate o constituie "proprietatea socială" asupra mijloacelor de producție, eliberarea muncii în sensul depășirii inegalității social-economice, dreptul omului ca individ și membru al colectivului de muncă din care face parte de a beneficia de rodul muncii sale, raporturile democratice, solidaritatea și cooperarea oamenilor muncii, siguranța economică și socială a omului. Constituția din 1963 cuprindea un număr de 259 articole, grupate în trei părți și 14 capitole.

În ce privește orânduirea social-economică, Constituția R.S.F.I. cuprindea prevederi mult mai nuanțate decât ale celorlalte constituții de tip socialist, estimând de pildă că baza orânduirii social-economice a Iugoslaviei o constituie "**munca asociată liber cu mijloacele de producție, în proprietate socială și autoconducerea oamenilor muncii în producție și repartizarea produsului social, în organizația de muncă și în comunitatea socială**".

2.4.5.2. Autoconducerea

Constituția cuprindea ample dispoziții consacrate **autoconducerii**, aceasta incluzând dreptul de a conduce organizația de muncă nemijlocit, de a organiza producția, de a decide asupra schimbului de mărfuri și de servicii, asupra utilizării mijloacelor sociale, de a repartiza venitul organizației de muncă, de a hotărî asupra primirii oamenilor muncii în organizația de muncă, inclusiv asupra încetării raportului lor de muncă, de a stabili și îmbunătăți condițiile lor de muncă, de a decide asupra desprinderii sau constituirii unei părți din organizația de muncă într-o organizație aparte etc. Constituția R.S.F.I.

¹⁶¹ **Constituția Republicii Socialiste Federative Iugoslavia**, Secretariatul de Informații al Consiliului Executiv Federal, Belgrad, 1963.

prevedea că oamenii muncii care lucrează într-o organizație de muncă, în calitate de membri ai acesteia, stabilesc relații de muncă reciproce, fiind egali în drepturi în procesul de exercitare a autoconducerii. Considerat bază pentru reproducția socială și pentru satisfacerea nevoilor sociale, produsul muncii sociale realizat în organizațiile de muncă se repartiza în cadrul sistemului unic de repartitie, prin care se asigura reproducția socială, repartitia după muncă și autoconducerea socială.

2.4.5.3. Drepturile și libertățile omului

Capitolul consacrat libertăților, drepturilor și datoriilor omului și cetățeanului înscria chiar de la început principiul că **"Libertățile și drepturile omului și cetățeanului sunt inalienabile, parte și expresie a relațiilor socialiste și democrate ocrotite de această Constituție, în baza cărora omul se eliberează de orice fel de exploatare și samavolnicie și prin munca personală și asociată creează condițiile necesare pentru dezvoltarea generală, manifestarea liberă și protecția personalității sale și pentru afirmarea demnității personalității sale umane"**.

În cadrul enunțării drepturilor și libertăților cetățenești, un rol de frunte îl ocupă definirea dreptului cetățeanului la autoconducere socială, incluzând dreptul de a hotărî în treburile sociale. În cadrul acestui drept au fost incluse dreptul cetățenilor de a fi aleși în organele de conducere, de a iniția adunarea oamenilor muncii, de a fi informați despre activitatea corpurilor reprezentative și a organelor de autoconducere socială. Au fost de asemenea prevăzute dreptul de vot, care se referea atât la corpurile reprezentative cât și la organele de autoconducere socială, libertatea muncii, dreptul la asigurare socială, dreptul la libertate de gândire și opțiune, la libertatea presei.

În legătură cu libertatea presei și a mijloacelor de informare este de menționat prevederea restrictivă care dispunea că: **"De aceste drepturi și libertăți nimeni nu se poate folosi cu scopul de a submina bazele orânduirii socialiste democrate statornicite în prezenta Constituție..."** (art.40 alin. 1 din Consituție).

Printre drepturile consacrate mai pot fi menționate egalitatea minorităților naționale, libertatea creației științifice, libertatea religioasă, prezumția de nevinovăție, inviolabilitatea domiciliului, secretul corespondenței etc. Este de remarcat existența unei prevederi speciale în ceea ce privește cetățenii iugoslavi aflați în străinătate, potrivit căreia numai în cazuri excepționale o persoană putea să fie privată de cetățenia iugoslavă, și aceasta numai dacă prin activitatea sa dăuna intereselor internaționale ori altor interese ale Iugoslaviei, ori refuza să-și exercite datoriile elementare de cetățean.

Reține atenția și prevederea care dispunea că **"Orice act arbitrar și orice samavolnicie care violează ori îngreădește drepturile omului sunt anticonstituționale și se pedepsesc în baza legii, indiferent de cine este autorul acestor acte"**.

2.4.5.4. Sistemul social-politic

Capitolul referitor la sistemul social-politic reafirma o serie de idei pe care le-am menționat deja, legate de autoconducere, precizând că **nimeni nu poate exercita funcții publice dacă acestea nu i-au fost încredințate conform prevederilor Constituției de către cetățeni sau organele alese de aceștia**. În mod amplu erau reglementate atribuțiile Adunării, ca organ suprem al puterii și de autoconducere socială, în limita drepturilor și datoriilor comunității social-politice. Se prevedea că nimeni nu poate fi ales de două ori, consecutiv, membru în același consiliu al Adunării și nici membru al aceleiași consiliu executiv. Adunările organelor politico-executive și organele administrative urmau să-și exercite funcțiile în baza și în limitele stabilite de Constituție și de lege. Relațiile reciproce între organele

comunităților social-politice diferite se puteau întemeia numai pe drepturile și datoriile statornicite în Constituție.

2.4.5.5. Comunitățile social-politice

Ocupându-se de **comunitățile social-politice**, Capitolul V al Constituției diferenția **comuna**, **cercul** (cuprinzând două sau mai multe comune), **republica socialistă** și **federația** (art.95, 131).

În ce privește **republica socialistă**, se preciza că aceasta reprezintă o comunitate de stat bazată pe autoconducere. În fiecare republică poporul muncitor exercită autoconducerea socială, reglementează relațiile sociale, orientează dezvoltarea economiei și serviciilor sociale, asigură realizarea drepturilor cetățenilor, constituționalitatea și legalitatea, exercitând toate funcțiile sociale care prezintă un interes comun pentru viața politică, economică și culturală și pentru dezvoltarea socială din republică, cu excepția acelor funcții care sunt rezervate în competența federației.

2.4.5.6. Drepturile Federației

În ceea ce privește federația, Constituția prevedea că aceasta apără drepturile suverane ale popoarelor și orânduirea politică a republicilor. Federația era considerată a fi responsabilă de asigurarea suveranității, independenței, integrității teritoriale, securității și apărării Iugoslaviei și de relațiile ei internaționale. În aceste domenii, ca și în alte sectoare despre care în Constituție se prevedea că răspunde direct, Federația avea dreptul și datoria exclusivă de a edicta legi și alte prescripții, de a le aplica și răspunde de executarea lor.

Federația mai avea dreptul și datoria de a asigura unitatea sistemului economic, a sistemului de repartitie a produsului social, unitatea sistemului politic și de autoconducere socială, a libertăților elementare și drepturilor de care trebuie să beneficieze fiecare om și cetățean.

Legile **fundamentale** și alte acte normative cu caracter general erau obligatorii pe întreg teritoriul Iugoslaviei dacă în actele normative respective nu se preciza că se aplică pe un teritoriu restrâns. În domeniile în care Federația adopta legi **complete**, republicile puteau reglementa numai unele chestiuni concrete de detaliu. În domeniile în care Federația adopta legi **fundamentale**, republicile puteau reglementa relațiile care nu erau cuprinse în legea federală. Legile federale, atât cele "**complete**" cât și cele "**fundamentale**", puteau împuternici însă unele republici ca în legile lor să reglementeze în mod specific problemele expres determinate.

Numai legile federale puteau să prescrie modalitățile prin care organele administrative federale puteau sista aplicarea actelor generale ale organelor administrative dintr-o republică dacă acestea erau în contradicție cu legea fundamentală ori cu alte prescripții federale. În exercitarea funcțiilor menționate, organele administrative federale aveau dreptul de a da organelor administrative din republici instrucțiuni obligatorii și de a exercita dreptul de control asupra activității acestora.

2.4.5.7. Puterea judecătorească

Constituția iugoslavă cuprindea dispoziții legate de tribunale, specificând că acestea au dreptul să promoveze hotărâri în problemele privind drepturile elementare individuale ale cetățenilor, drepturile patrimoniale, raporturile juridice de muncă și alte drepturi ale cetățenilor, să pronunțe pedepse și alte măsuri contra celor ce săvârșesc fapte penale, să decidă în litigiile ce pun în discuție legalitatea unor acte individuale ale organelor de stat și organizațiilor care exercită funcții publice.

În ce privește constituționalitatea și legalitatea, se preciza că "Supravegherea constituționalității și legalității este o datorie a tribunalelor și altor organe de stat, a organelor de autoconducere socială și a tuturor celor care exercită funcții publice și alte funcții sociale".

2.4.5.8. Organizarea Federației

În cadrul prevederilor Constituției din 1963 cu privire la organizarea Federației erau precizate atribuțiile exclusive ale Federației care priveau în special: apărarea independenței și integrității teritoriale; organizarea forțelor armate; relațiile politice, economice și alte raporturi cu țările străine; securitatea și controlul granițelor; reglementarea și controlul comerțului exterior și al operațiilor valutare; stabilirea politicii de emisiune a monedei, reglementarea și controlul circulației monetare; controlul securității navigației aeriene; controlul circulației pasagerilor peste frontieră; controlul mijloacelor de circulație și de comunicație de uz internațional ș.a.

Adunarea Federală, cel mai înalt organ al puterii și organ de autoconducere socială, dispunea de largi atribuții. Ea se compunea din **Consiliul Federal** (care era un consiliu al delegațiilor cetățenilor din comune și republici), **Consiliul Economic**, **Consiliul Cultural-Educativ**, **Consiliul Social-Sanitar** și **Consiliul Organizatoric-Politic** (alcătuite din delegați ai oamenilor muncii din diferitele comunități de muncă). Fiecare consiliu se compunea din 120 deputați. Membrii Consiliului Federal erau aleși de adunările republicane și adunările provinciilor autonome, alcătuind împreună **Consiliul Popoarelor**, care dispunea de competențe specifice în privința protecției egalității în drepturi a popoarelor Iugoslaviei și a drepturilor republicilor.

2.4.5.9. Procedura legislativă

În ce privește **procedura legislativă**, Constituția prevedea (în art. 188-189) că o lege sau orice alt act la a cărui adoptare participau în deplină egalitate două consilii, se considera adoptată dacă a fost votată cu texte identice în ambele consilii. Dacă nu se ajungea la un deplin acord referitor la conținutul textului legii, consiliile urmau să constituie o comisie comună alcătuită dintr-un număr egal de membri, căreia i se încredința întocmirea unei propuneri pentru soluționarea litigiului.

În cazurile în care nu se ajungea la un deplin acord sau când unul din consilii nu adopta textul propus de comisie, proiectul de lege urma să fie examinat într-o ședință comună a ambelor comisii. Dacă nici la ședința comună nu se ajungea la un acord, actul litigios urma să fie scos de pe ordinea de zi a Adunării și putea fi repus pe ordinea de zi numai după trecerea unui termen de șase luni.

2.4.5.10. Consiliul Popoarelor

Consiliul Popoarelor se reunea în mod obligatoriu dacă pe ordinea de zi a Consiliului Federal era înscris un proiect de modificare a Constituției Iugoslaviei. El putea propune ca proiectul de lege respectiv să fie modificat, ori ca legea să nu fie adoptată dacă ar fi conținut prescripții care nesocoteau egalitatea în drepturi a popoarelor sau republicilor.

2.4.5.11. Președintele Republicii

În ce privește **Președintele Republicii**, Constituția prevedea că acesta reprezintă R.S.F.I. pe plan internațional și este comandantul suprem al forțelor armate, având totodată următoarele atribuții mai

importante: promulgarea legilor federale; promulgarea deciziilor Adunării Federale referitoare la alegerea Consiliului Executiv Federal; numirea și revocarea ambasadorilor și miniștrilor plenipotențari ai Republicii Socialiste Federative Iugoslavia; primirea scrisorilor de acreditare ale reprezentanților diplomatici străini; conferirea de decorații; acordarea amnistiei pentru faptele penale stabilite în legile federale; proclamarea stării de război în cazurile când Adunarea Federală nu se putea întruni.

La propunerea Consiliului Executiv Federal, Președintele Republicii - în timpul stării de război ori în cazul unui pericol de război iminent - putea emite decrete cu putere de lege care trebuiau să fie înaintate Adunării Federale spre a fi reconfirmate, imediat ce aceasta se putea întruni.

Președintele Republicii era ales pe o perioadă de patru ani, neputând fi reales decât o singură dată. Constituția prevedea obligația Președintelui de a informa Adunarea în legătură cu problemele interne și externe. În caz de absență, Președintele era înlocuit de vicepreședinte. Acesta era ales tot pe termen de patru ani și îndeplinea acele sarcini care îi erau încredințate de Președinte, putând chiar prelua unele dintre atribuțiile acestuia.

2.4.5.12. Consiliul Executiv Federal

Consiliul Executiv Federal - organul politico-executiv și administrativ al Adunării Federale - se compunea dintr-un președinte și un număr determinat de membri. El propunea Adunării Federale definirea politicii interne și externe; veghea asupra executării legilor federale și îndeplinirii planului social al Iugoslaviei, realizării bugetului federal și aplicării altor acte ale Adunării; controla activitatea organelor administrative federale, dându-le îndrumări generale pentru desfășurarea activității; adopta decrete, decizii și îndrumări referitoare la executarea legilor federale și altor acte generale ale Adunării Federale, în cazurile când era împuternicit explicit. Consiliul stabilea principiile generale referitoare la organizarea internă a organelor administrative federale; institua acele organe administrative federale care nu se constituiau în baza legii; ratifica tratatele și acordurile internaționale a căror ratificare nu era dată în competența Adunării.

Pentru exercitarea funcțiilor administrative de stat date în competența Federației, se constituiau Secretariate de stat, Secretariate federale și alte organe administrative federale. Secretariate de stat erau Secretariatul de Stat pentru afacerile externe și cel pentru apărarea națională. Organele administrative federale își exercitau independent funcțiile atribuite, în baza și în limitele prevăzute de Constituție și de legile federale.

2.4.5.13. Tribunalul Suprem al Iugoslaviei

În Constituție erau incluse importante prevederi legate de **Tribunalul Suprem al Iugoslaviei**. Acesta elabora orientări principale în legătură cu problemele care prezentau importanță pentru executarea legilor federale; decidea în cazurile de recurs împotriva sentințelor tribunalelor supreme republicane; hotăra în situația exercitării căilor judiciare extraordinare de recurs împotriva sentințelor tribunalelor în care fusese încălcată o lege federală. Tribunalul Suprem dispunea de competențe și în problemele de contencios administrativ în situația unor acte administrative ale organelor sau organizațiilor federale care exercitau funcții publice pe întreg teritoriul Iugoslaviei.

2.4.5.14. Tribunalul Constituțional

Tribunalul Constituțional al Iugoslaviei reprezenta, potrivit Capitolului XIII (art.241-251) o instituție distinctă, compusă dintr-un președinte și 10 judecători aleși pe termen de 8 ani. El decidea dacă o lege este conformă cu Constituția Iugoslaviei; dacă o lege republicană era conformă cu legea federală; soluționa litigiile existente între Federație și republici, între republici și între alte comunități social-politice referitoare la delimitarea drepturilor pe care le aveau; soluționa conflictele de competență ivite între tribunale și organele federale.

Tribunalul Constituțional al Iugoslaviei era competent să decidă și asupra problemelor care implicau protecția drepturilor de autoconducere și altor libertăți, dacă acestea au fost încălcate printr-o decizie sau un act individual emis de organele Federației. Este de menționat că Tribunalul Constituțional al Iugoslaviei avea dreptul să-și exprime părerea, în fața Adunării Federale, în situațiile în care o constituție republicană ar fi fost în contradicție cu Constituția Iugoslaviei. Dacă Tribunalul Constituțional constata că o lege federală nu este în conformitate cu Constituția Iugoslaviei, Adunarea Federală era obligată ca într-un termen de șase luni din ziua publicării hotărârii Tribunalului Constituțional să aducă legea în deplin acord cu Constituția. Dacă Adunarea nu aducea legea federală în deplin acord cu Constituția Iugoslaviei în acest termen, legea - respectiv dispozițiile din lege care nu erau în conformitate cu Constituția - înceta de a mai fi în vigoare.

2.4.6. Constituția din 1974

Constituția din 7 aprilie 1963 a fost modificată în 1967 și 1968, aducându-i-se 19 amendamente. În consecință, în 1970 s-a adoptat hotărârea elaborării unei noi constituții a Iugoslaviei, în concordanță cu schimbările produse și cu cerința fundamentării depline a cadrului constituțional pe baza principiilor autoconducerii. Constituită la 3 iunie 1971, Comisia și-a desfășurat activitatea cu sprijinul specialiștilor, finalizându-se - în cele din urmă - în textul noii Constituții, promulgată la 21 februarie 1974¹⁶².

2.4.6.1. Considerațiuni generale

În expunerea prezentată la ședința Consiliului Naționalităților din 22 ianuarie 1974, Mijalko Todorovic (la acea dată președintele Comisiei Constituționale) a evidențiat faptul că noua Constituție realizează de fapt o asociere liberă a producătorilor, abolind astfel orice monopol particular sau de stat asupra mijloacelor de producție și înfăptuind totodată un nou cadru de asociere, ce permitea celor de produc să participe la activitatea economică, dar și la viața socială. În consecință, s-a arătat că noua Constituție pune un accent deosebit asupra mijloacelor de colaborare în cadrul organizațiilor de muncă, conferind o calitate superioară dezvoltării comunităților care se autogestionează. Depășind formele clasice ale parlamentarismului tradițional, noile forme constituționale iugoslave trebuiau să consacre - în concepția autorilor noii Constituții - un sistem de "delegare" către diferite colectivități, care participau în același timp și la viața politică și organizarea statului¹⁶³.

¹⁶² La Constitution de la République de Yougoslavie, Beograd, 1974; Yougoslav Survey, A Record of Facts and Informations, Quarterly, 1974, no.3, 1981 și no.4, 1981, pag.69.

¹⁶³ Exposé sur le Projet de Constitution de la R.S.F.Y. présenté par Mijalko Todorovic, président de l'Assemblée fédérale et de la Commission Constitutionnelle comme de tous les Conseils de l'Assemblée fédérale, à la séance du Conseil des nationalités du 22 Janvier 1974, in Constitution de la République Socialiste Fédérative de Yougoslavie, pag.9-33.

Constituția din 1974 cuprindea un amplu preambul, în care erau definite noile principii de organizare pe baza autoconducerii și a participării directe a muncitorilor la viața publică și social-economică. Constituția propriu zisă cuprindea 6 părți și 8 Titluri, în care erau înfățișate într-un mod mai sistematic decât în Constituția anterioară, atât problemele conducerii pe bază de autogestiune, cât și noile structuri statale.

În prima parte a Constituției, având un caracter introductiv, se statua că R.S.F.I. este un **stat federal întemeiat pe puterea și autogestiunea clasei muncitoare și comunitatea democratică autogestionară a cetățenilor aparținând unor națiuni și naționalități egale în drepturi (art.1)**. Erau enumerate republicile care compuneau R.S.F.I.: **Bosnia-Herțegovina, Croația, Macedonia, Muntenegru, Slovenia și Serbia**, precum și provinciile autonome **Kosovo și Voivodina**, care făceau parte din Republica Socialistă Serbia. Constituția prevedea că **fiecare republică socialistă este un stat întemeiat pe suveranitatea națiunii, pe puterea și autogestiunea clasei muncitoare și a tuturor celor ce muncesc**. Provincia socialistă autonomă reprezenta o comunitate socio-politică socialistă autonomă, democratică și autogestionară, care făcea parte din componența Republicii Socialiste a Serbiei.

În Constituție se preciza că teritoriul R.S.F.I. este **unic**, compus din teritoriul tuturor republicilor socialiste. **Teritoriul unei republici nu putea să fie modificat fără acordul său, iar teritoriul unei provincii autonome, fără acordul acesteia**. Frontierele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia nu puteau fi modificate fără acordul tuturor republicilor și al provinciilor autonome.

2.4.6.2. Organizarea socială

A doua parte a Constituției R.S.F.I. din 1974 se ocupa de organizarea socială. Constituția distingea **organizarea elementară a muncii asociate**, forma primară de muncă în care muncitorii își exercitau direct și deplin drepturile socio-economice și autogestionare, hotărând asupra acestora, și **organizațiile muncii asociate**, care reprezentau forme mai elaborate de activitate, concepute și realizate cu participarea unor indivizi sau colectivități.

Comunitățile autogestionare de interese puteau fi întemeiate de către muncitori fie direct, fie prin intermediul organizațiilor și comunităților autogestionare, drepturile, obligațiile și responsabilitățile întemeindu-se pe o convenție de autogestiune. Agricultorii și membrii familiilor lor beneficiau de toate drepturile prevăzute de Constituție, ca și muncitorii care foloseau mijloacele sociale. Agricultorii puteau să pună în comun munca și mijloacele lor, formele de asociere fiind definite în asemenea situații pe baza unui statut. Agricultorii puteau să-și conserve dreptul de proprietate asupra terenurilor pe care le puteau pune la dispoziția cooperativelor agricole, ori să-și stabilească un drept la restituirea valorii acestora. Constituția recunoștea și posibilitatea exercitării muncii individuale autonome, cu mijloace aparținând cetățenilor, legea determinând în toate cazurile condițiile în care urma să se desfășoare asemenea activități (art.64-68 din Constituție).

Planurile sociale ale comunităților socio-politice urmau să fie adoptate urmărindu-se punerea de acord a obiectivelor comune ale dezvoltării economice și sociale în comune, provincii, republici și la nivelul Federației, pe baza progreselor organizațiilor de muncă asociată, comunităților de autogestionare de interese și altor organizații și comunități autogestionare. Organele de stat nu aveau, față de organizațiile muncii asociate și alte organizații și comunități autogestionare, decât drepturile determinate în virtutea Constituției. În organizațiile elementare și organizațiile de muncă asociată se constituau **consilii muncitorești**, ca organe de gestiune a muncii, cât și a altor probleme ale organizației

respective. În organizațiile de muncă asociată mai existau și **organe de direcție**, care executau hotărârile Consiliului muncitoresc și ale organului său executiv, fiind responsabile față de comunitatea în care își desfășurau activitatea.

În sistemul Constituției iugoslave, pe calea unor **convenții autogestionare** și a unor **acorduri sociale**, muncitorii și alți lucrători urmau să-și reglementeze raporturile reciproce, să-și armonizeze interesele și să-și reglementeze raporturile de importanță socială.

2.4.6.3. *Avocatul autogestiunii*

Constituția iugoslavă consacră existența **Avocatului General al autogestiunii** - organ independent al comunității sociale, care avea dreptul să recurgă la măsurile și căile legale pentru a asigura protecția socială a drepturilor de gestionare a muncitorilor și proprietății sociale.

În cadrul sistemului autogestiunii, un rol important îl aveau **adunările**, ca organe supreme ale puterii, în cadrul drepturilor și îndatoririlor unei anumite comunități sociale. Adunarea determina politica și hotăra asupra problemelor fundamentale interesând viața și dezvoltarea politică, economică, socială și culturală a unei anumite colectivități, adoptând totodată bugetul și planul social. În comunitățile social-politice se constituiau, ca organe executive ale adunărilor, **consilii executive** sau orice fel de alte organe executive colegiale corespunzătoare.

2.4.6.4. *Drepturile și libertățile*

Un Titlu important al Constituției iugoslave era consacrat **libertăților, drepturilor și îndatoririlor omului și cetățeanului** - Titlul III (art. 153-203). În afara unor drepturi deja menționate și pe care le întâlnim și în constituția anterioară, remarcăm consacrarea expresă a **dreptului muncitorului și al cetățeanului la autogestiune**, considerat imprescriptibil și inalienabil. Așa cum prevedea Constituția, "muncitorul organizației de muncă asociată, precum și muncitorul oricăror forme de asociere a muncii, de mijloace și de interese, are dreptul, fără deosebire de vârstă, să aleagă și să fie ales membru al delegațiilor și adunării comunităților socio-politice și să aleagă delegați la adunările comunităților". Se recunoștea, totodată, dreptul tuturor muncitorilor de a fi aleși membri sau delegați în organele de gestiune ale organizației.

O prevedere interesantă a Constituției stabilea că **dobândirea unui drept de habitație de către un cetățean asupra locuinței îi permitea acestuia să utilizeze locuința în permanență**, pentru a-și satisface nevoile sale și ale familiei în materie de locuință. Remarcăm și prevederea care dispunea că "**pedeapsa cu moartea nu poate fi stabilită și pronunțată decât cu titlu de excepție și numai pentru actele criminale cele mai grave**". O prevedere demnă de semnalat este și aceea potrivit căreia "**respectul persoanei umane și demnității umane era garantat în procedura penală și în orice altă procedură în caz de privațiune de libertate, precum și în timpul duratei executării pedepsei**". Sunt de semnalat prevederile cu privire la protecția foștilor combatanți, a invalizilor de război, a membrilor de familie ai celor care au murit în timpul războiului, enunțarea ca un drept al omului a **dreptului la un mediu de viață sănătos**.

2.4.6.5. *Constituționalitatea legilor*

Prevederile legate de constituționalitatea legilor stabileau necesitatea asigurării unei concordanțe între Constituția federației și Constituțiile republicilor. În cazul în care o lege a unei republici sau a unei

provincii se afla în contradicție cu legea federală, ea putea fi aplicată numai **temporar**, până la hotărârea Curții Constituționale; dacă organele federale erau responsabile de execuție, se aplica legea federală. Tratatul și acordurile internaționale urmau să fie aplicate din ziua intrării lor în vigoare, afară de situațiile în care actul de ratificare însuși nu ar fi dispus altfel.

2.4.6.6. Sistemul judiciar

În ceea ce privește sistemul judiciar reține atenția distincția între **tribunalele ordinare** și **tribunalele autogestionare**, care rezolvau acele litigii ce țineau de raporturile social-economice și de alte raporturi autogestionare (Titlul V, art.217-236). Acestea din urmă erau instituite sub forma unor **tribunale ale muncii asociate**, a **curților de arbitraj**, **consiliilor de conciliere**, **tribunalelor alese** și altor forme de tribunale autogestionare.

2.4.6.7. Apărarea națională

Cu privire la **apărarea națională** reține atenția prevederea care dispune că "**nimeni nu are dreptul să recunoască sau să semneze capitularea, nici să accepte sau să recunoască ocupația R.S.F.I. sau a uneia din părțile sale**". Constituția prevedea că nimeni nu avea dreptul să împiedice cetățenii să lupte contra inamicului care atacă țara lor. Asemenea acte erau considerate anticonstituționale, fiind pedepsite ca acte de trădare.

2.4.6.8. Raporturile în cadrul Federației

O importantă parte a Constituției era consacrată **raporturilor în cadrul Federației**. Se preciza că prin intermediul organelor federale se asigura independența și integritatea teritorială a țării, sistemul de raporturi socio-economice, reglementarea drepturilor fundamentale ale muncitorilor în munca asociată.

2.4.6.9. Organizarea Federației

Organizarea Federației cuprindea **Adunarea R.S.F.I.** ca organ de autogestiune socială și organ suprem al puterii, în limitele drepturilor și îndatoririlor Federației (art.282-312 din Constituție).

Adunarea Federală era compusă din două Camere: **Consiliul Federal**, compus din delegații organizațiilor și comunităților autogestionare și ai organizațiilor socio-politice din republici și provinciile autonome și **Consiliul Republicilor și al Provinciilor**, alcătuit din delegați ai adunărilor republicilor și adunărilor provinciilor autonome.

Consiliul Federal era competent să decidă în problemele revizuirii Constituției, să determine politica internă și externă, să adopte legile federale, bugetul, să decidă în problemele păcii și războiului, să ratifice tratatele ș.a. **Consiliul Republicilor și Provinciilor** urma să adopte planul social, să determine politica economică și să adopte legi federale în problemele economice, să fixeze volumul total al cheltuielilor bugetare ale federației.

Adunarea Federală în întregul său, cuprinzând ambele Camere, era chemată să decidă asupra problemelor majore, inclusiv revizuirea Constituției, adoptarea planului social, alegerea Președintelui Republicii, a președintelui și membrilor Consiliului Executiv Federal, a președintelui și judecătorilor Curții Supreme, exercitând totodată controlul politic asupra lucrărilor Consiliului Executiv Federal și al

organelor administrative federale. Existau, prin urmare, **competențe comune** ale celor două Camere reunite în Adunarea R.S.F.I., și **competențe specifice**, aparținând fiecăruia dintre consilii.

2.4.6.10. Președinția colegială a Republicii

Președinția Republicii reprezenta, în sistemul acestei constituții, o **instituție colectivă**, din care **faceau parte reprezentanți ai tuturor republicilor și provinciilor autonome**, și în care **președinția era exercitată prin rotație**. Principalele atribuții ale președinției erau: propunerea candidatului pentru funcția de președinte al Consiliului Executiv Federal, promulgarea legilor federale, numirea ambasadurilor, acordarea de decorații, avansarea generalilor și amiralilor etc.

Președinția Republicii trebuia să informeze Adunarea R.S.F.I. cu privire la problemele politicii interne și externe, propunând acesteia dezbateră anumitor probleme în scopul adoptării unor hotărâri. Fiecare membru al președinției se bucura de imunitate. Membrii președinției erau aleși pe cinci ani, nimeni neputând fi ales decât de două ori în mod consecutiv în această funcție. În caz de pericol iminent de război, mandatul membrilor președinției era prorogat până când împrejurările ar fi permis alegerea unor noi membri. În numele președinției colective a republicii, cel care exercita funcția de președinte reprezenta R.S.F.I., conducea ședințele președinției, semna actele adoptate, veghea la punerea lor în aplicare. Acesta asigura totodată comandamentul forțelor armate ale Iugoslaviei, în conformitate cu prevederile Constituției și ale legii federale. Deși Constituția din 1974 instituia această formă colegială de președinție, în virtutea meritelor obținute în timpul războiului de Iosip Broz Tito, acestuia i s-a recunoscut dreptul de a fi președinte al republicii **"fără limitarea duratei mandatului său"**.

2.4.6.11. Revizuirea Constituției

Revizuirea Constituției comporta o procedură de consultări la două nivele: atât al proiectului, cât și al textului adoptat, care trebuiau să întrunească consimțământul republicilor și provinciilor autonome.

2.4.7. Evoluții constituționale ulterioare

Constituția iugoslavă din 1974 a fost completată prin 48 de amendamente care au adus precizări și dezvoltări în legătură cu sistemul relațiilor economice, principiile economiei de piață, cooperarea dintre republici, rolul președinției colective ș.a.¹⁶⁴.

2.4.7.1. Reducerea rolului statului

Principalele schimbări constituționale au avut în vedere **reducerea rolului statului în relațiile sociale** și dezvoltarea unor relații libere între asociațiile de muncă. Totodată, s-a tins spre asigurarea unei mai mari independențe a agenților economici și de afaceri pe piața iugoslavă, privită ca o piață integrată, spre o mai bună funcționare a sistemelor tehnice și tehnologice, spre întărirea autoconducerii și eliminarea tendințelor autarhice, consolidarea organizațiilor de muncă în realizarea intereselor colective ale muncitorilor. Prezintă un deosebit interes amendamentul XV, privind **garantarea investițiilor făcute de către investitori străini**, organizații, bănci sau alte organisme internaționale¹⁶⁵.

¹⁶⁴ Changes in the S.F.R.Y. Constitution, în "Yugoslav Survey", A Record of Facts and Informations, Quarterly, vol.XXX, no.1, 1989, pag.3.

¹⁶⁵ Idem, pag.20.

Constituția preciza în acest amendament că investitorii străini au dreptul să participe la conducerea organismelor mixte pe timpul în care ei au efectuat o investiție, să transfere profitul, să repatrieze capitalul, beneficiind totodată și de alte drepturi prevăzute prin contract. Reține atenția și amendamentul XVII, care se îndepărtează de la concepția "clasică" a planificării, transformând planificarea într-o orientare generală a activităților economice¹⁶⁶, investitorii și organisme de muncă nefiind obligați să-și modifice planurile proprii în cazul în care s-ar decide o oarecare "îndepărtare" de la planurile și obiectivele stabilite. Aceste importante modificări au fost adoptate în special ca o consecință a extinderii și amplificării proceselor de reformă pe care le cunoscuse încă mai de mult timp economia iugoslavă. Amintim că la 30 decembrie 1988, Comitetul Executiv Federal (Guvernul) iugoslav, prezidat de Branko Mikulic, și-a prezentat demisia, abia la 16 martie 1989 fiind ales un nou guvern, condus de Ante Markovic. În cuvântul său de investitură, noul premier a subliniat că piața solicită "independență și responsabilitate" și că viteza cu care va fi posibilă acțiunea deplină a legilor pieții "depinde de abilitatea societății să se transforme ea însăși, de voința și motivația omului pentru a-și asuma riscuri"¹⁶⁷. Premierul a mai relevat necesitatea de a se asigura "competiția între diferitele tipuri de proprietate și entități economice-sociale, cooperative, particulare, mixte și chiar străine"¹⁶⁸.

2.4.7.2. Relațiile în cadrul Federației

Concomitent cu preocupările pentru adaptarea economiei iugoslave la cerințele economiei de piață s-au manifestat și preocupări cu privire la o mai bună organizare a relațiilor dintre republicile ce alcătuiesc Federația iugoslavă. În septembrie și octombrie 1990 au fost supuse Adunării R.S.F.I. spre aprobare două proiecte: un proiect pentru un sistem constituțional al Iugoslaviei, pe baze federale, și un model confederativ cu privire la relațiile statelor slave de sud¹⁶⁹.

2.4.7.2.1. Modelul federativ

Modelul federativ relua, în general, principiile cuprinse în Constituția R.S.F.I. cu amendamentele ulterioare, sintetizând principiile organizării federale în 49 de articole și 15 propuneri. Reține atenția ideea că Republica Federală a Iugoslaviei este un stat al unor cetățeni egali și al unor republici egale, constituit pe baze democratice, cu respectul drepturilor omului, supremației dreptului și justiției sociale. Se arăta că Republica Federală a Iugoslaviei constituie, totodată, o zonă economică unificată din punct de vedere economic și juridic. Fiecare republică avea dreptul de a hotărî să iasă din federația iugoslavă. În asemenea cazuri, urma să fie adoptată o lege care să reglementeze raporturile dintre Republica Federală a Iugoslaviei și republica ce a decis să părăsească uniunea. În același timp, urmau să fie reglementate toate problemele ce decurgeau din secesiune, stabilindu-se modul în care urma să se efectueze delimitarea teritorială între R.S.F.I. și republica ce a decis să se retragă din federație¹⁷⁰.

Dintre prevederile cuprinse în acest proiect amintim egalitatea în drepturi a cetățenilor, protecția minorităților, garantarea tuturor formelor de proprietate, conceperea R.S.F.I. ca o zonă economică integrată, posibilitatea pentru străini de a dobândi proprietăți ș.a.

166 Idem, pag.22.

167 Statement by Ante Markovic in the Assembly of the S.F.R.Y. on the Occasion of his Election to the Office of President of the Federal Executive Council, în "Yugoslav Survey", 1989, no.1, pag.41.

168 Ibidem, loc.cit.

169 "Yugoslav Survey", vol.XXXI, 1990, no.4, pag.13-14.

170 Idem, pag.13-14;

Proiectul reorganizării Iugoslaviei pe baze federale păstra atribuțiile **Adunării Federale**, alcătuită din două Camere - **Consiliul Federal**, compus din 200 de deputați aleși direct de către cetățeni și 20 aleși de către republici, și **Consiliul Republicilor**, cuprinzând 90 de deputați dintre care 15 aleși direct de fiecare republică, într-un mod stabilit de legile republicii respective. Constituția crea **instituția Președintelui Republicii** (renunțând la președinția colectivă) și înlocuia Consiliul Executiv printr-un **Guvern federal**. Erau menținute **Curtea Constituțională** a Iugoslaviei, cu atribuțiile arătate, și **Curtea Supremă Federală**.

2.4.7.2.2. Modelul confederal

Modelul confederal propus de republicile Croația și Slovenia cuprindea opt capitole și era însoțit de un **proiect de Tratat cu privire la Confederația Iugoslaviei - alianța republicilor slave de Sud**¹⁷¹.

Proiectul avea în vedere organizarea confederației ca "**alianță de state suverane, în scopul realizării unor obiective comune**"¹⁷². Se prevedea că interesele de bază ale confederației vor fi în primul rând cele economice, pentru a asigura o piață reciprocă și includerea progresivă a republicilor în procesul european de integrare. Confederația trebuia să garanteze totodată îndeplinirea obiectivelor de apărare și securitate, apărând frontierele tuturor membrilor săi.

Printre principiile pe care trebuia să se axeze viitoarea confederație erau menționate acceptarea respectului pentru drepturile fiecărui stat la existență, independență, egalitate, neamestec și accesul la comerțul internațional, obligația de apărare reciprocă de atacuri străine îndreptate împotriva alianței, aducerea la îndeplinire a obligațiilor cuprinse în Convenția europeană a drepturilor omului din 1950, interzicerea discriminării între cetățenii statelor membre, libertatea de mișcare, libertatea de deplasare a forței de muncă fără nici un fel de discriminări ș.a.

Proiectul făcea o distincție între **membrii originali ai tratatului** și țările care ar fi devenit ulterior părți la acesta, cu care confederația urma să încheie tratate separate ce trebuiau să fie supuse ratificării de către statul în cauză, cât și de statele confederației.

Relațiile economice comportau o uniune vamală, o piață comună și o uniune monetară. Se lăsa deschisă problema monedei, prevăzându-se două alternative: o monedă proprie a fiecărui stat sau o monedă comună a tuturor statelor confederate, având o Bancă Centrală de emisie.

Statele membre ale confederației urmau să aibă fiecare **propria lor armată**, dar în caz de pericol ele puteau trimite contingente militare pentru constituirea unor **forțe armate comune**.

Pe planul relațiilor internaționale, **fiecare stat membru al confederației era considerat un subiect independent de drept internațional**. Membrii alianței dispuneau de reprezentanțe diplomatice independente. Cu toate acestea, ele puteau și trebuiau să colaboreze în domeniul relațiilor internaționale.

În ceea ce privește instituțiile confederației¹⁷³, proiectul preconiza un **Parlament consultativ**, ales prin vot direct în fiecare dintre statele membre, un **Consiliu de miniștri** (după modelul C.E.E.) cuprinzând câte un reprezentant al fiecărei țări membre în alianță, un **Comitet executiv** numit de guvernele statelor membre și o **Curte confederală**.

Pentru finanțarea participării la confederație, se aveau în vedere două alternative: a) **suportarea de către fiecare stat confederat a cheltuielilor legate de propria sa participare la instituțiile**

171 Idem, pag.25 și urm.

172 Fundamental starting points, pag.26.

173 "Yugoslav Survey", vol.XXXI, 1990, no.4, pag.31.

confederației; sau b) suportarea cheltuielilor comune pe baza unor criterii mixte (venitul pe cap de locuitor al statului în cauză, întinderea teritoriului și mărimea populației)¹⁷⁴.

Adunarea R.S.F.I. a luat în discuție ambele proiecte, în toamna anului 1990. Ea nu a putut ajunge la o concluzie, dar a apreciat necesitatea studierii lor în continuare, hotărând ca până la crearea noilor structuri să fie menținute structurile existente și să se evite schimbările unilaterale de ordin constituțional¹⁷⁵.

2.4.7.3. Evoluțiile din 1991. Secesiunea Croației și Sloveniei

Evoluțiile ulterioare survenite în cursul anului 1991 au devansat însă propunerile juriștilor și preocupările pentru modificarea bazelor constituționale ale țării. La 25 iunie 1991 **Parlamentul Croației** a adoptat **Declarația cu privire la independența și suveranitatea acestei republici** și totodată o **Cartă a drepturilor etnicilor sârbi**. Parlamentul Sloveniei a adoptat, în aceeași zi, o **Rezoluție prin care se declara independența acestei republici**¹⁷⁶, validându-se în felul acesta rezultatele plebiscitului ce a avut loc în decembrie 1990, când peste 60% din populația țării s-a pronunțat pentru separarea Sloveniei de Federația Iugoslavia¹⁷⁷.

Curtea Constituțională a Iugoslaviei s-a pronunțat însă împotriva Declarației de independență a Sloveniei, considerând-o anticonstituțională. Totodată, invocând prevederile Constituției din 1974, aplicabile la ansamblul teritoriului iugoslav, Curtea Constituțională a "suspendat" Decizia Guvernului de la Ljubljana, potrivit căreia taxele vamale percepute la frontierele Sloveniei trebuiau vărsate la bugetul acestei republici și nu la cel federal.

Curtea Constituțională a mai considerat ca fiind anticonstituțională și hotărârea din 18 iulie 1991 a Preziului Iugoslaviei privind retragerea în termen de trei luni a unităților armatei federale din Slovenia. Curtea a motivat că o asemenea retragere împiedică de fapt armata federală să-și îndeplinească sarcina prevăzută de Constituție de a apăra frontierele externe ale Iugoslaviei¹⁷⁸.

Parlamentul European a examinat și el, la timpul respectiv, mai multe proiecte de rezoluții favorabile recunoașterii de către cele 12 țări membre ale C.E.E. a independenței Sloveniei și Croației. Ele nu au putut fi însă adoptate datorită deosebirilor de nuanțe ce s-au înregistrat între țările vest-europene în această problemă. Cele două republici (Croația și Slovenia) care consimțiseră inițial să amâne cu trei luni punerea în practică a **declarațiilor de secesiune**, le-au pus în practică la împlinirea termenului preconizat (7 octombrie, orele 24,00). Într-un timp, președinția iugoslavă s-a destrămat prin retragerea reprezentanților Croației și Sloveniei, dar și ai Macedoniei și Bosniei-Herțegovina, care nu au acceptat asumarea unor atribuțiuni ale Parlamentului federal de către o "**președinție restrânsă**", organul colectiv prezidențial transformându-se practic într-un exponent al Serbiei și aliaților săi (Muntelegru, Kosovo și Voivodina)¹⁷⁹. În aceste condiții, armata iugoslavă a decis să intervină împotriva republicilor secesioniste, în special a Croației. Țările C.E.E. care și-au asumat un rol de mediere între participanți au dat mai multe avertismente Serbiei și au organizat mai multe reuniuni la Haga, în scopul

¹⁷⁴ Cap.V, *Financing the Alliance...*, pag.35.

¹⁷⁵ *Conclusions of the Federal Chamber of the S.F.R.Y. Assembly on the Occasion of the Debate on the Current Internal Political and Security Situation*, în "Yugoslav Survey", 1990, no.4, pag.59.

¹⁷⁶ *Acte legislative privind independența și suveranitatea Sloveniei și Croației*, în "Libertatea", Anul III, nr.461 din 27/28 iunie 1991.

¹⁷⁷ Alexandru Iancu, *Casa comună. Iugoslavia, încotro?*, în "Tineretul liber", Anul II, nr.401 din 14 mai 1991.

¹⁷⁸ "Adevărul", Anul II, 506 din 11 octombrie 1991.

¹⁷⁹ Marius Petrean, *A fost odată Iugoslavia...*, în "Lumea", Anul XXIX, nr.41(1456) din 10 octombrie 1991, pag.9.

elaborării unei soluții care să evite continuarea vărsărilor de sânge și să restabilească ordinea. Formula propusă de C.E.E. avea în vedere o serie de măsuri importante, printre care **reorganizarea Iugoslaviei ca stat confederativ**. Aceste propuneri nu au fost însă acceptate de către Serbia, de subliniat fiind și faptul că pe teritoriul Croației se găsește o puternică minoritate sârbă. Această minoritate ar fi dorit mai curând o "ajustare" a frontierelor, decât să rămână mai departe în cadrul unui viitor stat croat. La această poziție au contribuit și vechile resentimente, din perioada celui de-al doilea război mondial, când Croația - devenită "independentă" sub dominația germano-italiană - a procedat la persecuții și atrocități împotriva etnicilor sârbi.

2.4.7.4. Evoluții ulterioare

Evoluțiile crizei iugoslave de la sfârșitul anului 1991 și începutul anului 1992 au fost marcate de mai multe evenimente importante. La **17 decembrie 1991** miniștrii de externe ai Comunității Economice Europene, întruniți la Bruxelles, au adoptat o declarație care a stabilit **condițiile eventualei recunoașteri** a unor noi state de către Comunitatea Europeană în Europa de răsărit și Uniunea Sovietică. Printre condițiile viitoarei recunoașteri erau menționate: acceptarea angajamentelor pertinente în materie de securitate și stabilitate regională, a principiilor democrației și drepturilor omului, oferirea unor garanții pentru drepturile minorităților și grupurilor etnice, respectarea inviolabilității frontierelor, acceptarea reglementării prin acorduri, inclusiv pe calea arbitrajului, a problemelor privind succesiunea de stat și conflictele regionale¹⁸⁰.

La **15 ianuarie 1992**, traducând în viață doctrina menționată mai sus, țările Comunității Economice Europene **au recunoscut Croația și Slovenia**. Deși inițial această hotărâre a stârnit reacții în Serbia și în provinciile croate locuite de populație sârbă, în final a fost acceptat un **Plan al Organizației Națiunilor Unite** privind constituirea **Forței de Protecție a Națiunilor Unite (UNPROFOR)** având scopul de a facilita degajarea unei soluții politice a crizei din Iugoslavia. Planul viza, printre altele, respectarea acordului de încetare a focului semnat la Sarajevo la 2 ianuarie 1992, dislocarea Forțelor O.N.U. (estimate la 14.000 persoane) în Slavonia de Est, Krajina și Slavonia Occidentală, trei zone din Croația în care populația de origine sârbă este majoritară, precum și în zonele de frontieră ale Bosniei și Herțegovinei. Durata prezenței trupelor O.N.U. urma să fie, în principiu, de un an, armata iugoslavă trebuind să se retragă din Croația, iar forțele neregulate și alte unități de apărare să fie dezarmate. Autoritățile locale trebuiau să funcționeze pe bază interimară sub supravegherea O.N.U. până la găsirea unei soluții politice globale. Totodată, ele trebuiau să reflecte compoziția națională a populației din zonele respective înainte de izbucnirea războiului. Înalțul Comisariat al O.N.U. pentru refugiați urma să elaboreze și să aplice un plan care să permită unui număr de peste o jumătate de milion de persoane să se întoarcă la casele lor după desfășurarea Forțelor O.N.U.¹⁸¹.

Procesul de destrămare a statului federal iugoslav a continuat, comunitatea internațională recunoscând desprinderea din federație a Sloveniei și Croației¹⁸². Slovenia a fost recunoscută ca

180 Marius Petrean, **Iugoslavia. Allegro attacca**, în "Lumea", Anul XXIX, nr.52(1467) din 26 decembrie 1991, pag.7.

181 Marius Petrean, **Criza iugoslavă. 743, un drum albastru către pace**, în "Lumea", nr.9(1476) din 27 februarie 1992, pag.8-9.

182 Procesul de recunoaștere a fost condiționat de acceptarea frontierelor internaționale ale statelor membre față de Uniunea Europeană și de garanții acordate minorităților. Dintre măsurile cele mai importante se cuvine a fi menționată instituirea "Comisiei Badinter", după numele juristului francez Robert Badinter, care avea ca sarcină soluționarea unor probleme juridice și de arbitraj. Această comisie a înclinat să considere toate fostele republici iugoslave ca "state noi" și să le oblige la respectarea principiului integrității teritoriale în virtutea clauzei *uti possidetis juris*.

independentă de către țările comunității internaționale, fiind admisă în Organizația Națiunilor Unite la 22 mai 1992, iar Croația în aceeași zi. Bosnia-Herțegovina și-a proclamat și ea independența la 3 martie 1992, în absența reprezentanților sârbi, fiind recunoscută la 6 aprilie 1992 de către statele Comunității Europene și admisă în O.N.U. la 22 mai 1992. Sârbii din Bosnia-Herțegovina au proclamat, la rândul lor, propria republică independentă la 7 aprilie 1992, iar la 3 iulie 1992 s-a anunțat și crearea unui stat croat independent în Sud-Vestul Bosniei. De atunci, cu fluctuații, războiul civil în această țară continuă să provoace numeroase victime iar soluțiile politice, deși acceptate pentru moment de către beligeranți, nu oferă prea multe speranțe pentru rezolvarea definitivă negociată a conflictului. Inițial sprijinitoare a sârbilor bosniaci, Serbia a rupt apoi legăturile cu aceștia, conformându-se rezoluțiilor O.N.U. Fosta Iugoslavie s-a reorganizat și ea la 27 aprilie 1992, noua Federație iugoslavă cuprinzând Republica Serbia cu regiunile Voivodina și Kosovo și Republica Muntenegru. Macedonia, a cărei suveranitate a fost proclamată la 25 ianuarie 1991 de Parlamentul de la Skopje, a organizat la rândul său un referendum, boicotat de comunitățile sârbă și albaneză, în cadrul căruia 90% din populație s-a pronunțat pentru independență. Proclamată oficial la 15 septembrie 1991, Republica Macedonia a fost totuși nevoită să accepte denumirea de **"Fosta Republică Iugoslavă Macedonia"**, datorită opoziției Greciei. Toate fostele republici iugoslave care s-au desprins din Federație au devenit membre ale O.N.U. și ale altor organisme internaționale, la activitatea cărora continuă să participe și fosta Federație, considerabil redusă în urma secesiunilor produse în anii 1990-1991¹⁸³.

Examinarea practicii urmate de fostele republici iugoslave în cadrul O.N.U. și al altor organisme internaționale demonstrează dorința de a asigura continuitatea vechilor angajamente internaționale. Noile republici desprinse din fosta Federație iugoslavă au dat declarații de "acceptare a obligațiilor prevăzute în Carta O.N.U.", în timp ce Federația iugoslavă restrânsă și-a păstrat calitatea de parte la toate tratatele, deși i-a fost contestată calitatea de membru originar al organizației¹⁸⁴. În ceea ce privește modalitatea juridică prin care s-a asigurat continuarea participării republicilor la o serie de tratate internaționale multilaterale, este de notat că majoritatea lor au înțeles să devină părți la angajamentele internaționale pe cale de succesiune. Așa, de pildă, Croația a devenit parte la **Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Națiunilor Unite** pe cale de succesiune, la 12 octombrie 1992¹⁸⁵; Slovenia, la 6 iulie 1992, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei la 18 august 1993. La

183 Vicor Duculescu, *The Succession of States. New Angles*, în "Romanian Journal of International Affairs", volume I, Bucharest, no. 1-2/1995, pag. 106.

184 Slovenia, Croația, Bosnia-Herțegovina și Macedonia au susținut punctul de vedere potrivit căruia fosta Federație iugoslavă s-ar fi "rupt" în șase noi entități, niciuna dintre acestea neavând dreptul de a invoca "continuitatea" cu fostul stat. Actuala Federație iugoslavă consideră însă că cele patru republici "s-au desprins" de Republica Federală Iugoslavia, care continuă personalitatea juridică a fostei R.S.F.I.

Rezoluția Adunării Generale a O.N.U. 47/1 din 22 septembrie 1992 a estimat că "Republica Federală a Iugoslaviei (Serbia și Muntenegru) nu poate să continue calitatea de membru la Națiunile Unite" a fostei Republici Socialiste Federative Iugoslavia. În legătură cu această rezoluție și cu problema continuității fostei Federații, în literatura iugoslavă de specialitate au fost emise interesante puncte de vedere. Potrivit unora, continuitatea nu mai are nevoie să fie recunoscută deoarece rezultă practic din atitudinea statelor terțe care au continuat relațiile diplomatice și aplică mai departe tratatele existente. Alte păreri estimează că deși recunoașterea nu are un caracter "constitutiv", acceptarea noii federații ca o "continuatoare" a celei vechi necesită ca acest punct de vedere să fie însușit de comunitatea internațională sau de majoritatea membrilor săi. S-a sugerat, de asemenea, și disocierea problemei continuității statului de problema succesiunii, care ar fi inaplicabilă în acest caz, deoarece ea implică un transfer și o asumare de drepturi și obligații. A se vedea opiniile autorizate emise de Milenko Kreca, Ljubivoje Acimovic, Konstantin Obradovic, Milan Sahovic ș.a., în "International Problems", Belgrad, vol. XLVI, nr. 3/1994, pag. 399 și urm.

185 Doc.O.N.U. ST/LEG/SER E, 12, *Multilateral Treaties Deposited with the Secretary General*, Status as at 31 December 1993, United Nations, New York, 1994.

Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice, Croația a devenit parte la 12 octombrie 1992, pe calea declarației de succesiune; Slovenia - la 6 iulie 1992, prevalându-se de semnarea și ratificarea acestei convenții de către Federația iugoslavă în 1961 și respectiv în 1963. În ce privește **Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare**, Croația a devenit parte în același mod, pe cale de declarație de succesiune, la 12 octombrie 1992, Slovenia la 6 iulie 1992, iar Bosnia-Herțegovina la 1 septembrie 1993. La **Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice**, Croația a devenit parte pe calea declarației de succesiune la 12 octombrie 1992, Slovenia la 6 iulie 1992, Bosnia-Herțegovina la 1 septembrie 1993 etc. Este de remarcat, deci, că în ce privește tratatele multilaterale al căror depozitar este Secretarul General al Națiunilor Unite, **statele membre ale fostei federații iugoslave au înțeles să folosească titlul juridic al predecesorului lor, respectiv fosta federație**. În schimb, în ce privește relațiile bilaterale ale acestor state cu state vecine, cu alte țări ale lumii, s-a recurs în general la **încheierea de acorduri noi**. Considerăm necesar să observăm că, dacă în ceea ce privește practica acordurilor multilaterale s-a acceptat ideea succesiunii, nu se poate considera că ar exista o tendință generală în acest sens, care ar viza toate acordurile încheiate de statele membre ale fostei Federații iugoslave, deoarece există și situații în care o asemenea practică nu ar avantaja țările în cauză. Este de notat că spre deosebire de fenomenul de dizolvare a fostei U.R.S.S., unde atribuțiile fostei Uniuni au fost în general preluate de Rusia, în cazul Iugoslaviei - cu excepția calității acesteia de membră originară a O.N.U. și a calității de parte la numeroase tratate multilaterale - nu s-a produs o recunoaștere generală, "de principiu", a succesiunii fostei Federații iugoslave de către noile entități apărute.

La 21 noiembrie 1995, la Baza aeriană Wright-Patterson din Dayton, statul Ohio, a fost parafat **Acordul de pace pentru Bosnia** de către președinții bosniac - Alija Izetbegović, croat - Franjo Tuđman și sârb - Slobodan Milošević. Acordul a fost parafat în prezența Secretarului de Stat american Warren Christopher și a reprezentanților celor cinci membri ai Grupului de contact: Germania, Franța, S.U.A., Marea Britanie și Rusia¹⁸⁶. Același Acord a fost semnat ulterior la Paris, la 14 decembrie 1995, de aceleași părți care l-au parafat la Dayton¹⁸⁷.

Principalele prevederi ale Acordului sunt următoarele:

- Bosnia-Herțegovina va rămâne un stat unitar, în actualele sale frontiere, însă divizat în două entități distincte: Federația croato-musulmană (care va controla 51% din teritoriu) și Republica Sârbă (căreia îi revin 49%);

- Bosnia-Herțegovina va avea un Guvern central, o președinție, un forum legislativ bicameral, o Curte Supremă și o Bancă Federală; de asemenea, fiecare din cele două entități va avea un Președinte și un organ legislativ propriu;

- în competența Guvernului central vor intra: politica externă, comerțul exterior, regimul vamal, politica monetară, imigrările, operațiunile de comunicații și control al traficului aerian intern și internațional;

- Sarajevo, capitala țării, va fi un oraș unificat deschis;

- enclava musulmană Goradje din Estul Bosniei va fi legată de Guvernul bosniac printr-un coridor;

- statutul portului Brčko, care leagă teritoriile controlate de sârbi în Nordul Bosniei, va fi stabilit în termen de un an pe calea unui arbitraj internațional;

¹⁸⁶ "Curierul Național", Anul VI, nr.1436, joi 23 noiembrie 1995; "Cotidianul", nr.275(1320), joi 23 noiembrie 1995.

¹⁸⁷ "Le Monde Diplomatique", 43e année, no.40502, janvier 1996.

- toate forțele armate străine, cu excepția trupelor O.N.U., vor trebui să se retragă într-un termen de 30 de zile;
- forța de menținere a păcii sub Comandament N.A.T.O. va înlocui trupele O.N.U. din Bosnia. Această forță va purta denumirea de "Forța multinațională militară de implementare" (IFOR), având misiuni de supraveghere și control și fiind autorizată să folosească forța pentru prevenirea violenței;
- într-un termen de 6-9 luni de la semnarea la Paris a Acordului de pace, urmează să se desfășoare alegeri pentru desemnarea tuturor instituțiilor centrale ale Federației și ale Republicii Sârbe;
- refugiații și cetățenii care și-au părăsit domiciliul beneficiază de dreptul legal de a-și redobândi locuințele părăsite sau de a primi compensații materiale;
- va fi constituită o Comisie pentru drepturile omului, compusă dintr-un Ombudsman și o Cameră pentru drepturile omului, având competența să ancheteze cazurile de violare a drepturilor omului pe întregul teritoriu al Bosniei;
- nu vor putea fi aleși în funcții publice persoanele puse sub acuzare de Tribunalul Internațional de la Haga.

O aplicațiune a acestui din urmă punct a fost făcută ulterior, când fostul conducător al sârbilor bosniaci, Radovan Karadžić, acuzat de crime de război, a declarat că se retrage din viața politică.

În ultimii ani, Iugoslavia s-a situat în mod constant în centrul atenției opiniei publice europene și chiar mondiale, ca o consecință a unor evenimente grave care au avut implicații pe plan politic, dar și pe plan extern și al ordinii constituționale. Amintim astfel suprimarea de către Guvernul Miloșevici a autonomiei provinciilor Kosovo și Metohia (în care locuiau inițial peste 82% etnici albanezi), declanșarea ostilităților de către Armata de Eliberare din Kosovo (UCK), eșecul negocierilor de la Rambouillet, operațiunile militare aeriene ale NATO în spațiul aerian iugoslav soldate cu victime și mari pagube materiale, acceptat de către Iugoslavia în final, a planului de pace propus de țările membre ale Grupului "G.8", rezoluția Consiliului de Securitate privind staționarea unei forțe de securitate internațională în Kosovo (KFOR). Pe plan intern s-au manifestat disensiuni în cadrul federației ca urmare a dorinței Republicii Muntenegru de a dobândi un statut de independență. Alegerile prezidențiale anticipate - mai întâi contestate - sunt câștigate de liderul Opoziției Democratice din Serbia - Vojislav Kostunica, care devine la 7 octombrie 2000 președinte al țării. Fostul președinte Slobodan Miloșevici, acuzat inițial de corupție și deturnare de fonduri, este predat Tribunalului Internațional de la Haga ca urmare a unei hotărâri a Guvernului Serbiei, adoptată însă fără încunoștiințarea președintelui Kostunica. Aflat în detenție, Miloșevici contestă competența Tribunalului Penal Internațional de a-l judeca.

2.4.7.5. Prevederile Constituției actuale a Republicii Federale Iugoslavia

La 27 aprilie 1992, participanții la sesiunea comună a Adunărilor Naționale ale Republicilor Serbia și Muntenegru și-au exprimat dorința de a **continua Federația Iugoslavă ca personalitate juridică**, respectând obligațiile internaționale asumate de aceasta față de alte state¹⁸⁸. Declarația adoptată de participanții la sesiunea comună exprimă disponibilitatea Federației Iugoslave de a rezolva toate problemele litigioase cu celelalte foste republici iugoslave care au ieșit din Federație, urmând ca problemele în litigiu să fie rezolvate prin negocieri sau prin arbitrajul Curții de la Haga. Declarația reafirmă, totodată, calitatea R.F.Iugoslavia de continuatoare juridică a fostei R.S.F.I., misiunile diplomatice și consulare ale fostei R.S.F.I. devenind misiuni diplomatice ale noii Federații Iugoslave.

¹⁸⁸ *188 Constitutions of the Countries of the World*, Editors Albert P.Blaunstein, Gisberg H.Flanz, Oceana Publications Inc., Dobbs Ferry, N.Y., 1993.

Declarația mai exprimă interesul în reconstrucția țării, inexistența unor revendicări teritoriale față de alte țări și atașamentul față de principiile respectării drepturilor omului. Declarația reafirmă, de asemenea, atașamentul Iugoslaviei față de principiile Cartei O.N.U. și ale Mișcării de nealinie.

Constituția adoptată la 27 aprilie 1992, modificată în 1999, cuprinde un preambul și 144 articole grupate în 10 secțiuni. Odată cu Constituția a fost adoptată și Legea constituțională pentru implementarea Constituției republicii Federale Iugoslavia, cuprinzând 24 de articole.

Privită sub aspectul tipurilor de regimuri constituționale pe care le-am examinat, **noua Republică Federală Iugoslavia a reprezentat o republică semi-prezidențială**, președintele său fiind ales prin vot direct de către alegători, iar importante atribuții revin, de asemenea, primului ministru. Președinte al Republicii Federale Iugoslavia a fost desemnat Vojislav Kostunica (2000), iar prim-ministru Dragiša Pesic (17 iulie 2001).

De remarcat este și faptul că spre deosebire de multe alte constituții, în Constituția Iugoslaviei exista o prevedere expresă în sensul că Președintele și primul ministru nu pot aparține aceleiași republici (art.97). Urmând sistemul american, președintele singur nu avea dreptul să dizolve Adunarea Federală. Ea putea fi dizolvată numai la cererea Guvernului federal, dar nu în situația în care ar fi fost solicitat un vot de încredere. Președintele republicii avea, în schimb, dreptul de a semna Decretul de dizolvare propus de Guvern.

Prevederile noii Constituții a Republicii Federale Iugoslavia urmau, în general, schema constituțiilor democratice moderne. Astfel, în prima secțiune erau inserate o serie de prevederi de bază, cu caracter general, cum ar fi suveranitatea statului, principiile relațiilor externe, ideea statului de drept etc. De menționat că art.12 din Constituție prevedea în mod expres că **"Autoritatea în R.F.Iugoslavia va fi organizată pe principiul separației puterilor, între legislativ, executiv și judiciar"**. De asemenea, se cuvin a fi remarcate și prevederile art.13, care subliniau că R.F.I. constituie o singură zonă economică, având o singură piață și că, în această țară, activitățile economice urmează să se desfășoare în conformitate cu principiile economiei de piață.

Secțiunea a II-a a Constituției R.F.I. cuprindea o **amplă enumerare a drepturilor și libertăților**, similare celor cuprinse în constituțiile altor țări democratice. Remarcăm, dintre prevederile cu caracter mai deosebit, pe acelea cuprinse în art.38, care dispuneau că cenzura presei și altor mijloace de informare publică este prohibită, declarând ca fiind neconstituțională și pasibilă de sancțiuni orice discriminare sau incitare la inegalitate rasială (art.50). Mai menționăm: recunoașterea dreptului de azil persoanelor persecutate pentru vederile democratice sau pentru participarea lor la mișcările pentru eliberare socială sau națională, pentru libertățile omului și drepturile persoanei umane sau pentru libertatea de creație științifică și artistică (art.66).

O secțiune distinctă - Secțiunea a III-a - era consacrată **ordinii economice**, aici fiind cuprinse prevederi legate de garantarea dreptului la muncă, a dreptului de proprietate și a dreptului de a se angaja în activități productive. Reține atenția dispoziția potrivit căreia întreprinderile iugoslave nu se pot angaja în activități de investiții peste hotare decât în condițiile prevăzute prin statutul federal (art.71). Constituția consacră proprietatea statului asupra resurselor naturale (art.73 alin.1), dar recunoaște dreptul de proprietate particulară asupra pământului, ca și alte tipuri de proprietate (art.73 alin.2).

Constituția mai prevedea că înființarea întreprinderilor este supusă unui statut federal (art.74), în timp de război sau de amenințare cu războiul fiind posibile anumite restricții aduse prin lege în legătură cu dreptul de dispoziție asupra unor părți din capitalul aparținând persoanelor fizice sau juridice.

O altă secțiune a Constituției iugoslave se ocupa de **problemele jurisdicției R.F.I.** În această secțiune, care cuprinde un singur articol (77), se precizau de fapt care sunt domeniile ce țin de competența întregii Federații iugoslave și anume: problemele drepturilor omului, statutul

întreprinderilor, dezvoltarea științei și tehnologiei, securitatea transporturilor, relațiile internaționale, apărarea și securitatea, protecția vieții și sănătății umane împotriva pericolului care amenință țara, problemele financiare, organizarea muncii organelor Federației, sărbătorile naționale, alte probleme stabilite de Constituție.

În secțiunea V-a, care cuprinde articolele 78-114, erau enumerate **organele Republicii Federale Iugoslavia** și anume: Adunarea Federală, Președintele republicii, Guvernul federal, Curtea federală, Procurorul Public Federal și Banca Națională a Iugoslaviei.

Adunarea Federală (art.78-95) dispunea de largi atribuții și prerogative, printre care admiterea altor state membre în Federație, stabilirea unor modificări de frontiere, adoptarea statutelor federale, numirea Președintelui Republicii, a primului ministru, a membrilor Curții Federale Constituționale, a judecătorilor Curții Federale, a Guvernatorului Băncii Naționale a Iugoslaviei și a altor oficialități.

Consacrând sistemul bicameral, specific tuturor statelor federale, Constituția R.F.I. prevedea existența a două Camere: **Camera Cetățenilor** și **Camera Republicilor**. În conformitate cu prevederile art.80, Camera Cetățenilor - compusă din 139 deputați (108 din partea Serbiei și 30 din Muntenegru) desemnați în 36 circumscripții plurinomiale - era aleasă prin vot direct, un deputat reprezentând 65.000 de alegători, dar existând condiția ca fiecare republică să nu aibă mai puțin de 30 de deputați federali.

În urma alegerilor din 2000 repartizarea mandatelor în **Camera Cetățenilor** a fost următoarea: Opoziția Democratică din Serbia (DOS) - 58; Partidul Socialist din Serbia-stânga iugoslavă - 44; Partidul Socialist al poporului din Muntenegru - 28; Partidul Radical din Serbia - 5; Partidul Sârb al poporului din Muntenegru - 2; Alianța maghiarilor din Voivodina - 1.

Cea de a doua Cameră a Parlamentului - **Camera Republicilor** - cuprindea 20 de reprezentanți din fiecare republică, în total 40. Cei 20 reprezentanți din Serbia aparțineau următoarelor partide: Opoziția Democratică din Serbia (DOS) - 10; Partidul Socialist din Serbia-stânga iugoslavă (SPS-JUI) - 7; Partidul Radical din Serbia (SRS) - 2; Mișcarea pentru renașterea Serbiei (SPO) - 1. Reprezentanții din Muntenegru aparțin Partidului Socialist al poporului din Muntenegru (SNP) iar un reprezentant face parte din Partidul poporului din Muntenegru (SNS).

Deputații federali erau desemnați de parlamentele republicilor respective, aleși pe termen de patru ani și beneficiază de privilegii și imunități similare altor parlamente democratice.

Adunarea Federală putea fi convocată în ședințe ordinare și extraordinare. Ambele Camere decid în mod separat cu privire la problemele de jurisdicție, cu majoritatea de voturi ale fiecărei Camere. Dacă o lege federală era votată de ambele Camere în forme identice, ea urma să fie transmisă spre promulgare. În cazul în care nu se realiza o formă identică, se constituia o Comisie, compusă din câte cinci deputați din partea fiecărei Camere, cu scopul armonizării textelor, ambele Camere urmând să voteze textul propus de Comisie. În cazul în care Comisia eșuează în efortul său de a armoniza textele în timp de o lună de zile - sau dacă textul nu a fost acceptat de Camere în forma propusă -, textul aprobat de Camera Cetățenilor era considerat adoptat în mod provizoriu. Dar dacă era vorba de o lege federală privind problemele pieței, dezvoltării științifice și tehnologice sau a diverselor regiuni, sistemelor tehnologice și de telecomunicații, avea forță provizorie textul Camerei Republicilor. Textele adoptate în mod provizoriu rămăneau în vigoare până la adoptarea lor finală de către ambele Camere, dar nu mai târziu de un an de la începutul aplicării lor. În cazul în care statutul federal nu era adoptat de ambele Camere în timpul aplicării provizorii, mandatul Adunării Federale se considera încheiat.

În ceea ce privește **poziția Președintelui Republicii**, art.96 preciza că acesta reprezintă Republica Federală Iugoslavia peste hotare, promulgă legile, numește candidatul pentru funcția de prim ministru federal, recomandă candidați pentru Curtea Constituțională Federală și judecători la Curtea Federală, Procurorul Public Federal și Guvernatorul Băncii Iugoslaviei. De asemenea, Președintele putea solicita

desfășurarea unor noi alegeri pentru Adunarea Federală. El numea și rechema ambasadorii Iugoslaviei, conferea decorații, acorda amnistia și îndeplinea orice alte atribuții stabilite de Constituție.

Guvernul Federal conducea întreaga politică a țării, propunea legi federale, adopta decrete, rezoluții și alte acte necesare pentru aplicarea în practică a statutelor federale. Guvernul Federal se compunea dintr-un prim-ministru, locțiitorul său și miniștrii federali. Ei nu puteau să desfășoare alte activități profesionale. Guvernul Federal se constituia după alegerea Adunării Federale, primul ministru trebuind să-și prezinte programul în fața Adunării și să obțină aprobarea acesteia prin majoritatea votului deputaților federali.

Adunarea Federală avea dreptul să propună acordarea unui vot de neîncredere Guvernului, din inițiativa a cel puțin 20 de deputați federali, situație în care era necesară o majoritate de voturi a deputaților din fiecare Cameră a Parlamentului.

Curtea Federală acționa ca cea mai înaltă instanță și decidea ca instanță de apel față de Curțile republicilor membre. Judecătorii Curții Federale erau numiți și demisi de Adunarea Federală. Ei se bucurau de aceleași imunități și privilegii ca și deputații federali.

Procurorul Public Federal acționa pentru folosirea remediilor juridice în problemele ce țin de statutul federal. El era numit și demis de Adunarea Federală și se bucura de aceleași imunități ca și deputații federali.

Banca Națională a Iugoslaviei era considerată o instituție independentă a sistemului monetar iugoslav și singura Bancă de emisie responsabilă pentru politica monetară. Ea era condusă de un Guvernator, care era responsabil pentru activitatea sa, ales pe termen de patru ani, cu posibilitatea de a fi reales.

Secțiunea VI-a a Constituției iugoslave se ocupa de **problemele constituționalității și legalității**. Ea consacra subordonarea tuturor prevederilor normative existente în țară față de Constituția iugoslavă. Se prevede că statutele și alte legi cu aplicare generală nu pot avea caracter retroactiv. Activitatea agenților federali trebuia să fie deschisă publicului (transparență). Era consacrată ideea dreptului de apel la autoritățile competente față de orice decizie sau hotărâre a autorităților judiciare și administrative. Orice persoană care este victima unor ilegalități avea dreptul la compensații pentru pagubele suferite.

Secțiunea a VII-a se ocupa de **Curtea Constituțională Federală**. Art. 124 stabilea competența Curții în ceea ce privește conformitatea constituțiilor republicilor membre cu Constituția R.F.I., concordanța statutelor sau altor legi cu Constituția Federală. Era cuprinse dispoziții în legătură cu soluționarea plângerilor împotriva încălcării drepturilor și libertăților cetățenilor, soluționarea conflictelor de jurisdicție între autoritățile federale și cele republicane; erau stabilite condițiile restrictive în care este posibilă interzicerea activităților partidelor politice și altor organizații de cetățeni.

Curtea Constituțională Federală se compunea din șapte judecători numiți pe termen de nouă ani. Președintele Curții Constituționale Federale era ales de către judecătorii Curții dintre membrii săi, pe termen de trei ani. Judecătorii Curții Constituționale Federale nu puteau desfășura alte activități publice sau profesionale. Procedurile în fața Curții Constituționale Federale puteau fi declanșate de autoritățile guvernamentale, dar și de persoanele juridice care considerau că drepturile și interesele lor au fost încălcate. O prevedere importantă înscrisă în art. 128 era aceea care dispunea că această instanță decidea asupra unei plângeri numai atunci când alte remedii juridice nu sunt posibile. Hotărârile Curții se adoptau cu majoritatea voturilor judecătorilor. Deciziile erau obligatorii în mod general și efectiv. În caz de nevoie, executarea hotărârilor Curții Constituționale Federale se efectua de către Guvernul Federal.

Secțiunea VIII-a a Constituției se ocupa de **problemele militare**, iar Secțiunea IX-a de **amendamentele la Constituție**. Considerăm necesar să atragem atenția asupra faptului că, în ceea ce

privește amendamentele la Constituția R.F.I. distingea între diferite tipuri de amendamente. Regula generală era aceea prevăzută în art.139, în sensul că propunerile pentru amendarea Constituției R.F.I. - afară de excepțiile enumerate în art.140 - puteau fi formulate de cel puțin 100.000 de alegători, de cel puțin 30 de deputați federali din Camera Cetățenilor sau de cel puțin 20 de deputați din Camera Republicilor, precum și de Guvernul federal. Propunerile de amendamente urmau să fie adoptate cu o majoritate de două treimi în fiecare Cameră, ca și actul de amendare a Constituției. Dacă actul de amendare a Constituției nu ar fi fost adoptat, aceeași propunere nu mai putea fi supusă spre o nouă dezbateră decât după trecerea unui an de zile.

În situația amendamentelor care priveau un număr de articole din Constituție (care reglementează probleme privind suveranitatea, egalitatea, competența Federației, integritatea teritorială, tratatele internaționale, jurisdicția republicii federale etc.), propunerile de amendamente trebuiau să fie supuse numai Camerei Cetățenilor, subiecții care puteau declanșa procedura de amendare fiind aceiași cu cei prevăzuți în art.139, cu precizarea că nu se facea mențiune despre posibilitatea membrilor Camerei Republicilor de a formula ei înșiși propuneri de amendare. În schimb, dezbateră amendamentelor în Camera Cetățenilor avea loc numai după ce în prealabil Adunările republicilor ar fi aprobat propunerea de amendament. Majoritatea era de două treimi, ca și în cazul art.139, făcându-se aceeași dublă mențiune cu privire la adoptarea proiectului de amendament de către Camera Cetățenilor cu majoritatea de două treimi și acceptarea amendamentelor de către Parlamentele celor două republici, cu aceeași majoritate. Dacă Adunările republicilor refuza să accepte amendamentul, acesta nu putea fi repus pe ordinea de zi a Parlamentului mai curând de un an de zile.

Legea constituțională cu privire la implementarea Constituției R.F.I. conținea o serie de prevederi importante legate de termenele în care trebuiau să se desfășoare alegerea Președintelui și a organelor federale, despre mandatul demnitarilor, precum și în legătură cu armonizarea legilor federale cu prevederile noii Constituții, menționându-se totodată acele legi care urmau să fie considerate abrogate, dar și cele care urmau să fie modificate pentru a fi puse de acord cu prevederile noii Constituții.

* * *

La 14 martie 2002 a fost semnat, la Belgrad, de președintele federal Vojislav Kostunica, de președintele Republicii Muntenegru Milan Djukanovici, și alți factori de răspundere din cele două republici, un important document intitulat **"Puncte de procedură pentru restructurarea relațiilor dintre Serbia și Muntenegru"**.

În esență, s-a convenit instituirea unei Comisii Constituționale care să elaboreze proiectul unei **Carte Constituționale**, menită să reprezinte "cel mai înalt act juridic al uniunii de state dintre Serbia și Muntenegru". Carta va fi supusă mai întâi celor două parlamente ale republicilor iar apoi spre aprobare Parlamentului federal.

Numele statului va deveni **Serbia și Muntenegru**. Se prevede crearea unui singur parlament unicameral, în care se vor prevedea pentru Muntenegru anumite "discriminări pozitive". Președintele va fi ales de Parlamentul Serbiei și Muntenegrului.

Unele instituții federale vor fi transferate la Podgorica. Economia celor două țări va fi armonizată, cu sprijinul Uniunii Europene. Consiliul de Miniștri se va compune din cinci departamente: externe, apărare, relații economice internaționale, relații economice interne și protecția drepturilor omului și a minorităților. Tribunalul Serbiei și Muntenegrului va avea funcții constituționale și administrative, căutând totodată să realizeze o armonizare a practicii tribunalelor.

Armata se va afla sub conducerea unui Consiliu Suprem de Apărare, compus din trei persoane. Constituțiile celor două republici vor fi amendate și puse de acord cu **Carta Constituțională**.

Înțelegerea semnată la 14 martie 2002 mai prevede că după expirarea unei perioade de trei ani, oricare dintre statele membre va avea dreptul să solicite reconsiderarea statutului său sau retragerea din uniunea de state. În cazul în care Muntenegru va fi cel care se va retrage din uniunea de state, documentele referitoare la Republica Federală Iugoslavia, în special Rezoluția 1244 a Consiliului de Securitate al O.N.U., se vor aplica pe deplin Serbiei, ca succesoare a R.F.I.¹⁸⁹.

La alegerile prezidențiale din Serbia, Vojislav Kostunica a obținut 30,9% din voturi la primul tur de scrutin, desfășurat în septembrie 2002, în timp ce adversarii săi Miroljub Labus și Vojislav Seselj au întrunit 27,4% și respectiv 23,2%. La cel de al doilea tur de scrutin, desfășurat la 13 octombrie 2002, s-au prezentat la urne aproximativ 45,5% din alegători, ceea ce nu dă posibilitatea alegerii unui președinte al Serbiei, deoarece legea electorală încă în vigoare prevede participarea la vot a cel puțin 50% din alegători. La aceste alegeri, Vojislav Kostunica obținuse 66,6% iar Miroljub Labus 31,5%. Fostul președinte al Serbiei, Milutinovici, urma să fie extrădat Tribunalului de la Haga, după pierderea imunității, la sfârșit de mandat.

Cele mai recente alegeri din Serbia pentru Parlamentul monocameral (Narodna Skupstina) au avut loc la 28 decembrie 2003. În cadrul acestor alegeri, repartitia celor 250 de mandate a fost următoarea: Partidul Radical Sârb – 83, Partidul Democrat din Serbia – 53, Partidul Democrat – 37, Mișcarea G17 Plus – 34, Partidul Uniunea pentru Renașterea Serbiei și Noua Serbie – 22 și Partidul Socialist Sârb 22.

Ca urmare a alegerilor, prim ministru al Serbiei a fost desemnat Vojislav Kostunica (de la 3 martie 2004). Șef al statului a fost ales Boris Tadic (de la 11 iulie 2004).

În **Republica Muntenegru**, care s-a separat de Serbia pe baza unui referendum ce a avut loc în anul 2006, alegerile pentru Parlamentul monocameral – Skupstina s-au desfășurat la 10 septembrie 2006.

Au fost prezenți la vot 72% din alegătorii înscrși, iar din cele 81 de locuri cât are Parlamentul, 41 au revenit Coaliției pentru un Muntenegru European. Partidul Lista Sârbă a obținut 12 mandate, Coaliția dintre Partidul Socialist și Partidul Socialist al Poporului – 11 locuri, Mișcarea pentru Schimbare – 11, Coaliția Partidului Liberal și a Partidului Bosniac – 3, celelalte mandate revenind altor partide.

Prim ministru a fost desemnat Zelino Sturanovici, de la 10 noiembrie 2006, iar șef al statului a rămas în continuare Filip Vujanovici, ales la 11 mai 2003.

2.4.8. REGIMUL CONSTITUȚIONAL AL STATELOR CARE AU FĂCUT PARTE PÂNĂ ÎN 1990 DIN FOSTA REPUBLICĂ SOCIALISTĂ FEDERATIVĂ IUGOSLAVIA

1. REPUBLICA SERBIA

- Președinte: Boris Tadić.
- Capitala: Belgrad; 9.396.411 locuitori (2002); PIB/loc: 4400 \$.(2005)
- Constituția: adoptată la 30 septembrie 2006.
- Republică semiprezidențială
- Președinte ales prin vot direct, pe timp de patru ani.
- Guvernul este condus de un prim-ministru.
- Parlament monocameral (Adunarea Națională) alcătuit din 250 deputați aleși pe timp de 4 ani

¹⁸⁹ <http://www.gov.yu/start.php>

2. REPUBLICA CROAȚIA

- Președinte: Stipe Mesić.
- Capitala: Zagreb; 4.282.000 locuitori (2000); PIB/loc: 12.400 \$ (2005).
- Constituția: adoptată la 22 decembrie 1990, revizuită în 2000 și 2001.
- Republică semiprezidențială.
- Președinte ales prin vot direct pentru un mandat de cinci ani.
- Guvern condus de un prim-ministru.

- Parlament bicameral: **Adunarea (Sabor)** formată din **Camera reprezentanților** (124 membri, aleși prin vot direct, pentru un mandat de patru ani) și **Camera municipalităților (Zupanije)**, cuprinzând 63 membri, câte trei din fiecare dintre cele 21 municipalități, aleși prin vot direct, pentru un mandat de patru ani).

3. REPUBLICA SLOVENIA

- Președinte: Janez Drnovsek.
- Capitala: Ljubljana; 1.927.000 locuitori (2000); PIB/loc: 21.500 \$ (2005).
- Constituția: intrată în vigoare la 23 decembrie 1993.
- Republică semiprezidențială.
- Președinte ales prin vot direct, pentru maximum două mandate consecutive.
- Guvern numit de președinte și ales de Parlament.

- Parlament bicameral: **Adunarea Națională** (90 de membri având un mandat de patru ani, dintre care 38 sunt aleși prin vot direct, 50 sunt selecționați de către Comisia electorală centrală de pe listele partidelor care au obținut cel puțin 30% din voturi, iar doi sunt reprezentanți ai minorităților ungară și italiană) și **Consiliul Național** (40 membri - 22 aleși prin vot direct iar 18 de colegiul electoral, având atribuții consultative și un mandat de cinci ani).

4. REPUBLICA MACEDONIA (fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei)

- Președinte: Branko Crvenkovski
- Capitala: Skopje; 2.040.000 locuitori (2000); PIB/loc: 7.800 \$ (2005).
- Constituția promulgată la 17 noiembrie 1991.
- Republică semiprezidențială.
- Președinte ales prin vot direct.
- Puterea executivă este exercitată de prim-ministru.

- Parlament unicameral: **Adunarea Republicii Macedonia** (120-140 membri aleși prin vot direct, pentru un mandat de patru ani).

5. REPUBLICA BOSNIA-HERȚEGOVINA

- Președinție colectivă: Nebojsa Radmanović, Zeljko Komsici, Haris Siladzici.
- Capitala: Sarajevo; 3.835.000 locuitori (2000); PIB/loc: 5.200 \$ (2005).
- Constituția: Anexa a IV-a a Acordului de Pace semnat la Paris, la 12 decembrie 1995.
- Stat federal compus din două entități: **Federația Croato-Muntenegreană** (președinte Karlo Filipovici) și **Republica Sârbă** (președinte Mirko Sarović), având fiecare organe legislative și executive proprii.
- Conducere colegială (sistem directorial) cu unele trăsături de regim semiprezidențial.

- Parlament bicameral: **Adunarea Parlamentară** formată din: **Camera Popoarelor** (15 membri, reprezentând în mod egal populația de origine bosniacă, croată și sârbă; numiți de parlamentele celor două entități) și **Camera reprezentanților** (42 membri, două treimi aleși din Federație și o treime din Republica Sârbă).

- Președinția colectivă, formată din trei membri: un musulman, un croat și un sârb, aleși prin vot direct (primii doi de Federația Croato-Musulmană iar al treilea de Republica Sârbă) pentru un mandat de patru ani.

6. REPUBLICA MUNTENEGRU

- Președinte : Filip Vujanovici

- Capitala : Podgorita ; 630.548 locuitori (2004) ; PIB/loc.3800 (2005)

- Constituția din 12 octombrie 1992

- Republică semi-prezidențială, președintele ales prin vot direct pe termen de 5 ani

- Guvernul condus de un prim-ministru, numit de șeful statului și confirmat de Parlament

- Parlament unicameral, ales pe 4 ani, compus din 81 membri

2.5. POLONIA

2.5.1. Considerațiuni istorice

Țară cu o veche tradiție și cultură, Polonia a fost nevoită să-și mențină independența în condițiile vecinătății cu țări puternice, în special Rusia și Germania. Cele patru împărțiri ale Poloniei (dacă o includem și pe cea din 1939) nu au putut stăvilii însă sentimentul de independență al poporului polonez. În perioada interbelică Polonia joacă un rol important, militând pentru stabilitatea în zonă, pentru respectul frontierelor și păstrarea tradițiilor democratice. În preajma celui de al doilea război mondial, ca urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov sunt stabilite zonele de influență iar Polonia este împărțită prin Protocolul adițional secret¹⁹⁰. Participantă activă la lupta împotriva fascismului, Polonia a fost nevoită să facă față totodată și tendințelor expansioniste ale fostei U.R.S.S., care urmărea să instaureze un guvern pro-comunist în Polonia. Eroica insurecție a Varșoviei din 1944 a fost reprimată cu cruzime în condițiile pasivității fostei armate sovietice, care nu dorea ca rezistența armată necomunistă să preia conducerea în Polonia. Treptat, elementele necomuniste din guvern sunt înlăturate și este instaurat un guvern controlat de U.R.S.S. Numeroasele acțiuni muncitorești și demonstrații, printre care cele din 1956, 1970 și 1980, au marcat ostilitatea polonezilor față de noul regim. După prăbușirea totalitarismului, Polonia a revenit în rândul țărilor democratice.

2.5.2. Prevederile Constituției din 1921

Constituția poloneză din perioada interbelică a fost adoptată la 17 martie 1921, înlocuind Constituția provizorie din noiembrie 1918, adoptată de către un Consiliu Național după refacerea

¹⁹⁰ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a Editura Meronia, București, 2002, pag.446.

unității și independenței țării. Este semnificativ că în preambulul Constituției se arată în mod expres că "noi, națiunea poloneză, mulțumind Providenței pentru a ne fi dat libertatea după un secol și jumătate de servitute, evocând cu recunoștință curajul și devotamentul neobosit al generațiilor care au luptat fără întrerupere și au consacrat cele mai bune eforturi ale lor cauzei independenței"¹⁹¹.

2.5.2.1. Dispoziții generale

Constituția poloneză din 1921 (modificată la 2 august 1926) prevedea că statul polonez este o republică în care puterea suverană aparține națiunii, având ca organe legislative **Dietă și Senatul**, iar ca organ executiv **Președintele Republicii**, împreună cu miniștrii responsabili (art.2). În Polonia, funcția judiciară era îndeplinită de tribunale independente.

2.5.2.2. Președintele

În sistemul Constituției poloneze din 1921, Președintele Republicii era ales pe 7 ani, cu majoritate absolută de voturi, de către Dietă și Senat reunite în Adunarea Națională. Președintele exercita puterea executivă prin intermediul miniștrilor (care erau responsabili în fața Dietei) și al funcționarilor subordonați acestora. Președintele avea dreptul de a dizolva Dietă și Senatul, edictând regulamente având forță de lege. Acestea nu puteau deroga însă de la prevederile Constituției.

Președintele Consiliului de Miniștri era numit și revocat de Președintele Republicii. Miniștrii erau numiți și revocați tot de către Președintele Republicii, la propunerea primului ministru. Președintele Republicii era Comandantul suprem al forțelor armate, avea dreptul de grațiere, reprezenta țara în exterior, încheia tratate, declara război și pace, cu asentimentul prealabil al Dietei. Președintele Republicii nu putea însă să cumuleze nici o altă funcție și nici să facă parte din Dietă sau din Senat.

2.5.2.3. Miniștrii

În ceea ce privește miniștrii, aceștia erau **responsabili** în mod **solidar**, din punct de vedere constituțional și parlamentar, față de politica generală a Guvernului. În afară de aceasta, fiecare ministru era **responsabil individual** de gestiunea departamentului său, atât în ceea ce privește constituționalitatea, legalitatea și actele subordonaților, cât și în ce privește conducerea generală a ministerului. Miniștrii erau, în aceleași limite, solidari și responsabili individual cu actele fundamentale ale Președintelui Republicii.

2.5.2.4. Justiția

În ce privește **justiția**, era consacrat în mod amplu principiul inamovibilității judecătorilor, aceștia neputând fi arestați sau urmăriți (cu excepția flagrantului delict), dar nici destituiți, suspendați, transferați ori pensionați decât în cazurile prevăzute de lege (art.78 și 79).

Tribunalele nu aveau competența de a examina valabilitatea legilor publicate în mod regulat. Crimele grave și delictele politice erau judecate, în sistemul Constituției poloneze din 1921, de un juriu.

191 B.Mirkine-Guetzevitch, *Les Constitutions de l'Europe Nouvelle*, Librairie Delagrave, Paris, 1930, pag.256.

2.5.2.5. Drepturile cetățenilor

Drepturile și îndatoririle cetățenilor erau dezvoltate pe larg în Constituție, specificându-se că prima îndatorire a cetățeanului o constituia fidelitatea față de Republica Polonă (art.89). De altfel, capitolul acorda prioritate obligațiilor cetățenești, numai după enunțarea acestora fiind enumerate drepturile care erau, în general, cele consacrate de toate constituțiile democratice ale perioadei interbelice. În ceea ce privește minoritățile, reține atenția recunoașterea dreptului acestora de a crea instituții sau așezăminte de binefacere, religioase și sociale, școli și alte instituții educative, precum și de a folosi în mod liber limba lor maternă și de a satisface prescripțiile religiei proprii. Nimeni nu putea folosi însă libertatea religiei într-un scop contrar legii. O prevedere expresă a Constituției consacră rolul special al confesiunii romano-catolice care, fiind religia mării majorități a națiunii, ocupa în stat primul loc printre confesiunile egale în drepturi.

Cercetarea științifică și publicarea rezultatelor sale se bucurau de libertate (art. 117). Instrucțiunea primară era obligatorie pentru toți cetățenii. Învățământul era gratuit în toate școlile statului sau ale colectivităților locale autonome. O prevedere specială recunoștea dreptul cetățenilor de a fi despăgubiți pentru prejudiciile aduse de organele de stat, civile sau militare, sau prin actele funcționarilor neconforme cu legea și obligațiile de serviciu. Potrivit prevederilor Constituției, statul era responsabil în mod solidar cu aceste organe pentru pagubele pricinuite cetățenilor.

2.5.2.6. Forțele armate

O prevedere specială a Constituției consfințea principiul că drepturile civile se aplică în mod egal persoanelor aparținând forțelor armate. Interesantă este și prevederea potrivit căreia **forța armată nu poate să fie folosită decât la cererea autorităților civile și în forme rigurose legale, fie pentru a reprimă tulburările, fie pentru a impune executarea prevederilor legii**. De la acest principiu nu erau admise excepții decât în condițiile legilor privitoare la starea de asediu și starea de război.

2.5.3. Organizarea constituțională de tip comunist și modificările survenite

În anii puterii comuniste, în Polonia a fost adoptată de către Seim, la 22 iulie 1952, o constituție similară celor din celelalte state foste socialiste.

2.5.3.1. Elemente generale

Constituția definea Republica Populară Polonă ca fiind un stat de democrație populară, în care respectarea legilor constituia o îndatorire a fiecărui organ de stat și a fiecărui cetățean¹⁹².

Capitolul privind orânduirea social-economică consacră existența a trei tipuri de proprietate (de stat, cooperatistă și particulară) și prevedea sistemul de planificare a economiei naționale. Constituția garanta dreptul de moștenire și proprietatea individuală asupra mijloacelor de producție a țăranilor, meseriașilor și meșteșugarilor (art.7-14).

¹⁹² **Constituția Republicii Populare Polone**, Editura de stat pentru literatură economică și juridică, București, 1954, Preambul, articolele 1 și 4; Jean-François Soulet, **Istoria comparată a statelor comuniste, din 1945 până în zilele noastre**, Editura POLIROM, Iași, 1998, pag.5, 11, 17-24, 26-29.

2.5.3.2. *Parlamentul*

Din punct de vedere al organizării Parlamentului, Constituția consacră inițial un sistem **unicameral**, singura adunare legislativă fiind **Seimul**, care alegea dintre membrii săi **Consiliul de Stat**. Atribuțiile acestor organe erau similare celor din celelalte foste țări socialiste. La 5 aprilie 1989, ca urmare a convorbirilor la masa rotundă între reprezentanții guvernului și cei ai opoziției, în cadrul acordurilor privitoare la efectuarea unor reforme politice și economice, s-a convenit ideea **treccerii la sistemul bicameral**, alături de Seim (principală Cameră a Parlamentului, compusă din 460 deputați), fiind creată și o a doua Cameră - **Senatul**, având 100 membri.

2.5.3.3. *Guvernul*

Organul suprem al administrației de stat era **Consiliul de miniștri**, iar organele locale erau **consiliile populare**, care alegeau din rândul lor **prezidiumurile** acestora și **comisii** pentru diferite ramuri ale activității lor.

2.5.3.4. *Justiția*

Justiția se exercita de **Tribunalul Suprem**, tribunalele de **voievodate**, tribunalele de **județ** și **instanțele speciale**. Constituția prevedea alegerea judecătorilor și asesoriilor populari. Apărarea legalității era încredințată Procurorului General, numit și revocat de Consiliul de Stat.

2.5.3.5. *Drepturile cetățenilor*

Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor erau reglementate într-un mod asemănător constituțiilor din celelalte state foste socialiste. Ca elemente specifice menționăm: consacrarea dreptului de a se folosi realizările culturii și de a participa la dezvoltarea culturii naționale, ocrotirea specială a intelectualității, reglementarea - mai amplă decât în alte țări - a libertății religioase. Dreptul de asociere era garantat fără a exista - până la modificarea constituțională din 1983 - o prevedere specială cu privire la rolul special al partidului comunist. Cetățenii aveau obligația să respecte legile statului², să păzească și să întărească proprietatea obștească. Un capitol special al Constituției era consacrat principiilor sistemului electoral. Era consacrat principiul responsabilității deputaților față de cei care i-au ales.

2.5.3.6. *Evoluții constituționale ulterioare*

În condițiile puternicelor mișcări ce au avut loc în Polonia pentru emancipare socială și națională, cadrul constituțional a fost evident depășit de evoluția evenimentelor care au caracterizat această țară. Împotriva sistemului comunist au avut loc revolte și greve în iunie și octombrie 1956, care au determinat schimbarea conducerii de partid și reinstalarea în fruntea ei a lui Wladyslaw Gomulka. În 1970, în decembrie, au avut loc noi mișcări populare care au dus la înlocuirea lui Gomulka cu Edward Gierek. În anul 1956, guvernul Gomulka a recunoscut poporului o mai mare libertate religioasă, cu condiția însă ca biserica să rămână în afara politicii.

Evenimentele din 1980 de la Gdansk și fondarea "Solidarității" au dus la crearea unei puternice mișcări muncitorești și cetățenești necomuniste, care se pronunța pentru importante schimbări¹⁹³. Temându-se de o intervenție sovietică, guvernul Jaruzelski a impus, la 13 decembrie 1980, legea marțială, interzicând demonstrațiile și grevele. Lech Walesa și alți lideri ai "Solidarității" au fost arestați. S.U.A. au impus sancțiuni economice împotriva Poloniei, care au fost retrase când legea marțială a fost suspendată, în decembrie 1982. În anii următori, acțiunile revendicative au continuat, iar în 1989, în condițiile evenimentelor care au zguduit întreaga Europă de răsărit, "Solidaritatea" a fost legalizată. Ea a participat la alegeri obținând 161 de locuri în Seim (din 460) și 99 de locuri în Senat (din 100) în condițiile în care, cu prilejul mesei rotunde dintre Guvern și "Solidaritate" anumite locuri de deputați fuseseră dinainte rezervate Partidului Muncitoresc Unit Polonez și, în consecință, "Solidaritatea" nu a depus candidaturi în circumscripțiile respective. Ca urmare a accentuării procesului de reformă, chiar P.M.U.P. a propus modificarea primului punct din articolul 3 al Constituției Poloniei, fiind eliminate prevederile privind rolul conducător al partidului. Wojciech Jaruzelski a fost ales cu o majoritate de un singur vot ca Președinte al Poloniei, formându-se - pentru prima dată - un guvern condus de un necomunist, Tadeusz Mazowiecki, în care "Solidaritatea" deținea 12 portofolii, iar comuniștii numai 4. La 29 decembrie 1989 Parlamentul a abolit rolul conducător al partidului comunist și a suprimat acele dispoziții ale Constituției care defineau Polonia ca fiind un "stat socialist și popular". P.M.U.P. s-a reorganizat într-un partid social-democrat, iar la al doilea Congres al "Solidarității" (19-25 aprilie 1990) Lech Walesa a fost reales ca președinte al acestei organizații. La 27 mai 1990 au avut loc primele alegeri locale libere, în care "Solidaritatea" a câștigat la mare distanță de celelalte forțe politice. În cadrul "Solidarității" s-au desprins mai multe curente care au sfârșit prin a se constitui ca partide politice independente¹⁹⁴.

La 27 septembrie 1990, Parlamentul a votat încetarea mandatului generalului Jaruzelski, iar la 25 noiembrie au avut loc alegeri prezidențiale, care au fost câștigate de Lech Walesa. Alegerile legislative pentru primul parlament liber al țării - 27 octombrie 1991 - s-au desfășurat în condițiile unui puternic absenteism (numai 40% din cei 27 milioane de polonezi cu drept de vot s-au prezentat la urne). Forțele politice au fost dispersate în cadrul unui larg spectru de opțiuni (29 de partide), ceea ce a dus la constituirea unui guvern de coaliție format din 7 partide, condus de Hanna Suchocka. Ca urmare a votului de neîncredere primit de acest guvern la 28 mai 1993, președintele Walesa a dizolvat parlamentul.

Noile alegeri s-au desfășurat la 19 septembrie 1993. În cadrul scrutinului, Alianța Democratică a Stângii a obținut 20,21% din voturi, iar Partidul Popular din Polonia 15,4%, aceste două partide constituind împreună noul guvern. Au mai obținut 10,59% din voturi Uniunea Democratică, 7,28% Uniunea Muncii, 5,77% Confederația pentru Polonia Independentă și 5,41% Blocul pentru Sprijinul Reformelor. În Parlamentul ales în 1993 erau reprezentate numai 9 partide, față de 29 în parlamentul anterior. Totodată, este de menționat și faptul că la 18 septembrie 1993, ultimii soldați ruși au părăsit Polonia.

Ca urmare a alegerilor din 1993 a fost constituit un nou guvern de centru-stânga, condus de Waldemar Pawlak (Partidul Țărănesc Polonez). Noul prim ministru a intrat în conflict cu președintele Walesa, care a refuzat să semneze bugetul și a ridicat obiecții în legătură cu desemnarea unor membri ai

¹⁹³ Alicja Brandys, "Terapie de șoc" sau "salt în necunoscut"?, în "Lumea azi", nr.4 (serie nouă 5/1368) din 25 ianuarie 1990, pag.22.

¹⁹⁴ Donca Ciobanu, Polonia. În pragul unei noi opțiuni?, în "Lumea azi", Anul II, serie nouă, nr.47 (1410) din 22 noiembrie 1990.

guvernului (apărare, interne, afaceri externe). La 7 februarie 1995 coaliția guvernamentală a fost de acord cu desemnarea ca prim ministru a lui Josef Oleksy, Speaker-ul Seimului, din partea Alianței Democratice de Stângă¹⁹⁵.

Alegerile prezidențiale care s-au desfășurat la 19 noiembrie 1995, s-au soldat cu victoria candidatului socialist Alexander Kwasniewski, care a obținut 51,72% din voturi, față de Lech Walesa care a obținut numai 48,28%¹⁹⁶.

Alegerile parlamentare desfășurate la 21 septembrie 1997 au dus din nou la o formulă de coabitare: președintele Alexander Kwasniewski - socialist, a coabitat cu un Parlament în care majoritatea o aveau partidele de dreapta, până la alegerile din 22 septembrie 2001, care au fost câștigate de coaliția social-democrată, formată din Alianța Stângii Democratice și Uniunea Muncii. Leszek Miller a devenit prim-ministru de la data de 19 octombrie 2001.

Președintele Kwaśniewski a fost reales pentru un nou mandat, fiind investit la 23 decembrie 2000. Cele mai recente alegeri în Polonia s-au desfășurat la 25 septembrie 2005 pentru Camera Deputaților (Sejm) și pentru Senat. Alegerile au avut în vedere completarea celor 460 de locuri de deputat aleși prin scrutin proporțional pe listă, precum și a celor 100 de senatori aleși prin scrutin majoritar simplu.

În urma precedentelor alegeri fusese constituit un Guvern de coaliție condus de premierul Marek Belka, ce dispunea de 216 locuri în Sejm și de 75 în Senat. Guvernul lui Marek Belka a succedat Guvernului condus de Leszek Miller. El a reșit să obțină investiții străine, precum și anumite succese în domeniul economic și social. Cu toate acestea el a fost confruntat cu afaceri de corupție în care membrii partidelor de stânga erau implicați.

Alegerile din 2005 au dus la succesul forțelor de dreapta, respectiv al partidelor Dreptate și Justiție și Platforma Civică. În cadrul alegerilor din 2005 rata participării a fost de 40% din totalul de circa 30 milioane alegători. Cele două partide de dreapta, Partidul Dreptate și Justiție și Platforma Civică, au obținut împreună 288 de locuri în Sejm (155 Partidul Dreptate și Justiție și 133 Platforma Civică). În Senat, Partidul Dreptate și Justiție (PiS) a obținut 49 de mandate, iar Platforma Civică (PO) 34.

Prim ministru al Guvernului a fost desemnat Jaroslaw Kaczynski (de la 10 iulie 2006), șef al statului fiind fratele său Lech Kaczynski (de la 23 decembrie 2005), care i-a succedat lui Alexandre Kwaśniewski. De menționat că alegerile în Polonia pentru Sejm s-au desfășurat în cadrul a 41 de circumscripții plurinomiale, deputații fiind aleși prin scrutin proporțional, cu repartitia locurilor pe baza metodei Sainte-Laguë modificată.

Pentru Senat alegerile s-au desfășurat prin scrutin majoritar simplu.

2.5.4. Dispoziții constituționale în vigoare până la adoptarea Constituției din 2 aprilie 1997

Până la adoptarea actualei Constitutii, ordinea constituțională a Republicii Polonia fost guvernată de două instrumente juridice: 1) Actul constituțional din 17 octombrie 1992 cu privire la relațiile reciproce dintre instituțiile legislative și executive ale Republicii Polonia și autoguvernarea locală

¹⁹⁵ Julie Kim, Poland, Czech Republic, Slovakia and Hungary: Recent Developments, Updated February 2, 1996, Congressional Research Service, Library of Congress, CRS - 5.

¹⁹⁶ "Adevărul" nr.1726, marți 21 noiembrie 1995.

și 2) prevederile Constituției din 1952 care continuau să fie parțial în vigoare, în conformitate cu prevederile art.77 din Actul Constituțional din 17 octombrie 1992⁹.

Actul Constituțional din 17 octombrie 1992 cuprinde 6 capitole și 78 de articole. El abroga în mod expres Constituția poloneză din 22 iulie 1952, cu excepția prevederilor ce constituie obiectul celui de al doilea document cu caracter constituțional pe care l-am amintit. Actul Constituțional consacră o serie de prevederi fundamentale precum și reguli privind funcționarea Parlamentului, a instituției prezidențiale, a Guvernului și a organelor locale.

În ceea ce privește **Parlamentul**, se prevedea că **Seimul** (Camera Deputaților) este alcătuit din 460 deputați aleși prin vot secret, egal, direct și proporțional. În schimb, **Senatul** era compus din 100 senatori aleși de către voievodate (în prezent în număr de 49), de asemenea tot prin vot secret, egal și direct.

Seimul era ales pe patru ani. El putea fi dizolvat prin propria sa hotărâre, adoptată cu majoritatea de două treimi, sau pe baza hotărârii Președintelui Republicii, adoptată în urma unor consultări cu mareșalul (președintele) Seimului și cu mareșalul (președintele) Senatului.

Actul Constituțional consacră, în art.6, principiul că deputații reprezintă națiunea, acceptând ideea mandatului reprezentativ. Se prevedea că ei nu răspund pentru activitățile ce decurg din exercitiul mandatului și nu pot fi arestați sau deținuți fără autorizarea Seimului. Seimul alegea dintre membrii săi mareșalul Seimului, locțiitorul acestuia și membrii comitetelor. Dezbaterile erau deschise publicului, iar în principiu hotărârile se adoptau cu majoritatea absolută.

Dreptul de inițiativă legislativă aparținea, în Polonia, deputaților, senatorilor, Președintelui Republicii și Consiliului de Miniștri (art.15 pct.1). În timpul dezbaterilor, cei care aveau dreptul să propună legile (cu excepția Președintelui Republicii), aveau și dreptul să inițieze amendamente la legile supuse discuției (art.15 pct.3). Consiliul de Miniștri putea să declare că una dintre propunerile sale este urgentă și să solicite dezbateră cu prioritate (art.16 pct.1). După adoptarea unei legi de către Seim, aceasta era trimisă Senatului, care în termen de 30 de zile putea să adopte legea, să introducă amendamente sau să o respingă. Dacă acest termen nu era respectat, legea era considerată adoptată. O rezoluție a Senatului prin care se respingea o lege sau prin care se formula un amendament avea drept efect rediscutarea proiectului în cadrul primei Camere (Seimul). Aceasta, cu majoritate absolută de voturi, decidea dacă își menține punctul de vedere inițial sau dacă acceptă punctul de vedere al Senatului (art.17 pct.4).

Legile adoptate de cele două Camere erau supuse spre semnare Președintelui Republicii, care avea la dispoziție un termen de 30 de zile, în care putea retrimite legea spre rediscutare Seimului. Dacă Seimul, cu o majoritate de două treimi, menținea forma inițială, Președintele Republicii era obligat să o semneze. Președintele Republicii dispunea însă și de posibilitatea de a trimite o lege Tribunalului Constituțional, înainte de a o semna, situație în care se considera suspendat termenul prevăzut de Constituție pentru semnarea legii. În ipoteza în care Tribunalul Constituțional considera că legea în cauză este conformă cu Constituția, Președintele era obligat să o semneze (art.18).

În ce privește **Președintele Republicii**, acesta beneficia de toate prerogativele recunoscute șefului de stat în regimurile semi-prezidențiale. El era ales direct de națiune, reprezenta Polonia în relațiile interne și internaționale, ratifica și denunța tratatele internaționale (notificând acest lucru Senatului), exercita supravegherea generală a relațiilor externe și securității interne a statului. El putea să declare starea de urgență pe o perioadă de trei luni, interval în care Seimul nu putea fi dizolvat. Președintele Republicii avea dreptul să participe la anumite ședințe ale Consiliului de Miniștri, situație în care el prezida lucrările acestuia. El avea și dreptul să adreseze mesaje Seimului sau Senatului, să acorde și să

retragă cetățenia poloneză, să numească pe judecători pe baza unei hotărâri a Consiliului Național al Magistraților, să confere ordine și decorații. Totodată, el avea dreptul să numească anumiți miniștri care să-l reprezinte în unele probleme. Încetarea mandatului de Președinte putea avea loc prin deces, demisie, declararea incapacității sale permanente de a-și exercita îndatoririle datorită stării sănătății, hotărâre ce trebuia luată de Adunarea Națională (cele două Camere reunite) cu majoritate de două treimi, sau în cazul demiterii din funcție, printr-o hotărâre a Tribunalului de Stat. Această ultimă situație se putea produce numai dacă Adunarea Națională ar fi adoptat o hotărâre privind trimiterea sa în judecată, cu votul majorității de două treimi, la propunerea a cel puțin o pătrime din membrii săi.

Cu referire la **Consiliul de Miniștri** (Guvernul), acesta exercita conducerea problemelor interne și externe, inclusiv dirijarea întregii administrații guvernamentale. El putea, în conformitate cu prevederile art.52 din Constituție, să adopte hotărâri în orice probleme care nu erau rezervate Președintelui sau altui organ al administrației de stat sau de autoconducere. Guvernul era condus de un prim ministru care coordona și controla activitatea miniștrilor. El era, totodată, și șeful tuturor funcționarilor din administrația Guvernului. Este de observat că primul ministru era numit de Președintele Republicii, cu obligația de a-și constitui Guvernul într-un termen de 14 zile (art.57). Seimul avea calitatea să aprobe desemnarea primului ministru, dar nu și a celorlalți miniștri, lista acestora nefiindu-i supusă. În schimb, primul ministru era obligat, în același interval de timp de 14 zile, să prezinte spre aprobare Seimului programul său de guvernare, care trebuia acceptat pe calea unui vot de încredere cu majoritatea absolută.

În ceea ce privește **autogovernarea locală**, Actul Constituțional din 17 octombrie 1992 prevedea că aceasta constituie forma de bază a organizării vieții publice locale (art.70 pct.1). Unitățile autogovernării locale dispuneau de personalitate juridică în calitate de comunități ale cetățenilor în anumite zone.

Unitățile autogovernării locale beneficiau de o serie de drepturi importante, ocupându-se practic de întreaga administrație, cu excepția acelor probleme care erau rezervate Guvernului (art.71 pct.1). În limitele stabilite de lege, unitățile de autogovernare locală exercitau puteri de decizie, fiind înzestrate cu resursele financiare adecvate. Alegerea organelor de autogovernare se făcea prin vot egal și secret. Locuitorii puteau adopta însă decizii și pe calea unor referendumuri locale (art.72 pct.2). Veniturile unităților de autogovernare constau din venituri proprii, subsidii și donații.

Cel de al doilea document constituțional, în vigoare până la adoptarea Constituției din 1997, cuprindea de fapt acele prevederi ale **Constituției din 22 iulie 1952** care nu fuseseră considerate incompatibile cu schimbările sociale și politice survenite în țară: el reglementa bazele sistemului politic și economic, precum și funcționarea unor importante instituții de stat ca: Tribunalul Constituțional, Tribunalul de Stat, Camera Supremă de Control, Comisarul pentru drepturile cetățenilor, Consiliul Național de Radio și Televiziune, tribunalele și sistemul procuraturii, drepturile fundamentale ale cetățenilor, principiile alegerii pentru Seim, Senat și Președintele țării, cuprinzând totodată și dispoziții privind stema, drapelul și capitala țării.

Întrucât Constituția poloneză din 1952 a format obiectul analizei noastre în cadrul pct.2.5.3, ne vom referi în cele ce urmează numai la elementele specifice care fuseseră consacrate prin modificarea și republicarea textelor constituționale la care facem trimitere.

Cu referire la prevederile înscrise în Cap.I "**Bazele sistemului politic și economic**", amintim dispozițiile art.1, care statuau că Republica Polonia este un stat democratic, guvernat de drept și aplicând principiile justiției sociale; art.2, care arăta că puterea suverană aparține națiunii; art.3, care se referea la respectarea legilor de către organele de stat; art.5, care se ocupa de participarea la

autoguvernarea locală; art.6, care consacra libertatea activităților economice, indiferent de tipul de proprietate; art.7, care guverna dreptul de succesiune și proprietate personală.

Capitolul IV definea, așa cum s-a arătat, poziția diverselor organe în statul polonez.

- **Tribunalul Constituțional** (art.33 a) examina conformitatea cu Constituția a legilor și a altor acte normative emise de organele centrale. El avea dreptul de a formula interpretări obligatorii ale legilor. Hotărârile Tribunalului Constituțional cu privire la neconcordanța legilor cu Constituția urmau să fie supuse examinării Seimului. Membrii Tribunalului Constituțional erau aleși de Seim; ei se bucurau de independență și se supuneau numai Constituției.

- **Tribunalul de Stat** (art.33 b) examina cazurile de încălcare a Constituției și a legilor de către persoane care dețineau funcții supreme în stat. El se pronunța asupra responsabilității penale a celor care fuseseră deferiți judecății sale. Tribunalul de Stat era ales de către Seim dintre persoane care nu aveau calitatea de deputați, pe toată perioada mandatului Seimului. Președintele Tribunalului de Stat era primul președinte al Curții Supreme. Judecătorii Tribunalului de Stat erau independenți și se supuneau numai legii.

- **Camera Supremă de Control** (art.34) era subordonată Seimului. În competența sa intra controlul activităților economice, financiare și organizațional-administrative ale organelor administrației de stat, întreprinderilor și altor unități subordonate acestor organe, din punctul de vedere al legalității, eficienței economice, eficacității și integrității.

Camera Supremă de Control prezenta anual rapoarte Seimului, dar putea să prezinte și aprecieri cu privire la rapoartele Consiliului de Miniștri privind îndeplinirea planurilor naționale economice și sociale, ca și cu privire la executarea bugetului de stat. Președintele Camerei Supreme de Control era numit și revocat de Seim, cu consimțământul Senatului. Camera Supremă de Control acționa în mod colectiv. Organizarea și modul său de funcționare erau stabilite prin lege.

- **Comisarul pentru drepturile cetățenilor** (art.36 a) veghea la respectarea drepturilor cetățenilor consacrate prin Constituție. El era numit de Seim, cu consimțământul Senatului, pe termen de patru ani.

- **Consiliul Național de Radio și Televiziune** (art.36 b) veghea la respectarea libertății cuvântului și la dreptul cetățenilor de a fi informați. Membrii săi erau desemnați de către Seim, Senat și Președintele Republicii.

Capitolul VII, referitor la **justiție**, stabilea principiile organizării judiciare, printre care principiul inamovibilității judecătorilor (art.60 pct.2). Art.62 aducea precizarea că judecătorii sunt independenți și se supun numai legii.

În art.63 era înscris principiul publicității dezbaterilor și al garantării dreptului la apărare.

Art.64 definea scopurile **Oficiului de Acuzare Publică** (Procuratura), care trebuia să asigure respectarea legilor și urmărirea faptelor cu caracter penal. Oficiul de Acuzare Publică era subordonat ministrului justiției, care îndeplinea și funcția de șef al Procuraturii.

Capitolul VIII se referea la **drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor**. În acest capitol al Constituției erau consacrate egalitatea cetățenilor, dreptul la muncă, la odihnă, la folosirea activităților culturale, dezvoltarea științei etc.

Art.76 garanta protecția drepturilor veteranilor, iar art.77 se referea la protecția specială a inteligenței creatoare în domeniul științei, educației, literaturii, artei, precum și față de promotorii progresului tehnologic, raționalizatori și inventatori.

Se cuvin a mai fi menționate, printre alte prevederi constituționale: egalitatea femeii cu bărbatul, protecția familiei și a maternității, atenția specială acordată copiilor, libertatea conștiinței, libertatea cuvântului, dreptul de asociere, libertatea sindicală, inviolabilitatea persoanei, dreptul de azil. Dintre

îndatoririle cetățenilor polonezi menționăm pe aceea de a apăra patria, de a efectua serviciul militar, de a păstra secretul de stat, de a-și îndeplini îndatoririle către țară și de a contribui la dezvoltarea ei.

Capitolul IX se referea la **principiile alegerii Seimului, Senatului și Președintelui Republicii**. Era consacrat dreptul de vot de la vârsta de 18 ani și dreptul de a fi ales de la vârsta de 21 de ani, atât pentru Cameră cât și pentru Senat, cu condiția ca persoana care candida să fi avut o rezidență permanentă pe teritoriul polonez timp de cel puțin 5 ani. Era prevăzută egalitatea drepturilor electorale ale femeii cu bărbatul, ca și a persoanelor care se află în serviciul militar. Drepturile electorale nu puteau fi refuzate decât persoanelor care fuseseră declarate incapabile în baza unor hotărâri judecătorești, datorită deficiențelor mintale, ca și celor care fuseseră lipsiți de drepturile electorale prin hotărâre a justiției.

Deși Constituția poloneză respingea ideea mandatului imperativ, consacrand ideea mandatului reprezentativ, art.101 menținea principiul că "deputații Seimului și senatorii vor avea îndatorirea să informeze pe alegătorii lor cu privire la munca și activitatea organismului în care au fost aleși". O asemenea prevedere se deosebește totuși de prevederile fostei constituții socialiste, care consacră în mod expres posibilitatea de "revocare" a deputatului de către alegători.

În Capitolul X se făceau unele precizări în legătură cu stema Poloniei și culorile drapelului, stabilindu-se totodată că "**Varșovia - un oraș care întrunește tradițiile eroice ale națiunii poloneze - va fi capitala Republicii Polonia**" (art.105).

2.5.5. Constituția Republicii Polone din 2 aprilie 1997.

La 2 aprilie 1997, Adunarea Națională a Republicii Polone a adoptat noua Constituție a țării, care cuprinde 243 articole¹⁰, grupate în 13 capitole și anume: republica, libertățile, drepturile și obligațiile persoanelor și cetățenilor, izvoarele dreptului, Sejm-ul și Senatul, Președintele Republicii Polone, miniștrii și administrația guvernamentală, autoadministrarea locală, curțile și tribunalele, organele controlului de stat și pentru apărarea drepturilor, finanțele publice, măsuri extraordinare, amendarea Constituției, prevederi finale și cu caracter de tranziție.

Preambulul Constituției reamintește tradițiile de libertate ale poporului polonez și comunitatea de interese a cetățenilor, dornici să aducă un omagiu celor care au luptat pentru independența țării și pentru moștenirea creștină. Preambulul insistă, totodată, asupra ideii ca noua Constituție a țării să devină o lege de bază a statului, întemeiat pe respectul libertății și justiției, pe colaborarea dintre puterile publice, dialogul social, precum și pe principiul de a întări prerogativele cetățenilor și ale comunităților lor.

Capitolul I consacră ideea că Polonia este un stat democratic, guvernat de principiile de drept, în care puterea supremă aparține națiunii, care o exercită în mod direct sau prin reprezentanții săi.

Printre alte idei generale cuprinse în acest capitol se pot menționa supremația Constituției, respectul dreptului internațional, separația puterilor, pluralismul politic, descentralizarea puterii politice, autogovernarea, protecția familiei, promovarea principiilor economiei de piață, libertatea religioasă.

De menționat este și faptul că, deși noua Constituție poloneză asigură libertatea cultelor religioase și drepturile egale ale cetățenilor, indiferent de religia pe care o practică, se precizează că relațiile dintre Republica Polonă și biserica romano-catolică vor fi reglementate printr-un tratat internațional încheiat cu Sfântul Scaun și printr-un statut. În ceea ce privește celelalte culte, activitatea acestora va fi reglementată prin statute întocmite ca urmare a înțelegerilor intervenite între reprezentanții acestora și Consiliul de Miniștri.

Capitolul II, consacrat libertăților, reafirmă printre altele egalitatea cetățenilor în fața legii, dreptul la cetățenie, dreptul la viață, interzicerea torturii, protecția inviolabilității personale,

inviolabilitatea domiciliului, libertatea de deplasare, dreptul de a-și exprima liber opiniile ș.a. O atenție specială este acordată drepturilor economice, sociale și culturale, care sunt tratate într-un subcapitol distinct, ca și mijloacelor pentru apărarea libertăților și drepturilor.

În legătură cu mijloacele puse la dispoziția cetățenilor pentru apărarea drepturilor lor, Constituția menționează dreptul cetățeanului de a fi compensat pentru vătămările aduse de către acțiunea unui organ de autoritate publică contrar legii (art.77 pct.1), ca și dreptul cetățenilor de a se adresa direct Tribunalului Constituțional (art.79).

Printre obligațiile cetățenilor se numără loialitatea față de patrie, respectul legilor, apărarea țării, protecția mediului și plata impozitelor.

Capitolul III, consacrat izvoarelor de drept, menționează Constituția, legile, acordurile internaționale ratificate și regulamentele. Potrivit prevederilor art.89 din Constituție, este necesară ratificarea înțelegerilor internaționale pentru tratatele politice sau militare, de pace sau alianță, pentru convențiile care se referă la drepturile și obligațiile cetățenilor, participarea Poloniei în organizațiile internaționale, responsabilitățile financiare ale statului, ca și pentru orice alte domenii în legătură cu care Constituția solicită adoptarea unor legi.

De semnalat sunt prevederile art.90, potrivit cărora Republica Polonă poate, în virtutea acordurilor internaționale, să delege unei organizații internaționale sau unor instituții internaționale, competențe ale autorității organelor de stat cu privire la anumite materii (pct.1). Ratificarea unor acorduri, de genul celor menționate mai sus, solicită votul cu două treimi ale Sejm-ului, în prezența a cel puțin jumătate din numărul deputaților și votul a două treimi din senatori, în prezența a cel puțin jumătate din numărul lor.

Potrivit art.91, acordurile internaționale ratificate și promulgate se aplică direct în ordinea juridică internă a țării, afară de cazurile în care pentru aceasta este necesară adoptarea unor legi speciale.

Acordurile internaționale ratificate au prioritate asupra legilor, în cazul în care prevederile acestora nu au fost armonizate cu cele ale tratatelor în cauză.

În **capitolul IV** sunt tratate probleme ce țin de organizarea și atribuțiile celor două Camere ale Parlamentului. Se precizează astfel că puterea legislativă este exercitată, în Polonia, de către Sejm și Senat. Sejm-ul se compune din 460 deputați și este ales pe termen de patru ani, prin vot universal, egal, direct și proporțional, prin scrutin secret.

Senatul se compune din 100 de senatori, aleși tot pe termen de patru ani, prin vot universal, egal, direct și secret.

Pentru ca cineva să fie ales deputat, trebuie să fi împlinit vârsta de 21 de ani, în timp ce pentru a fi ales senator, condiția este împlinirea vârstei de 30 de ani. Atât deputații, cât și senatorii, sunt propuși de partidele politice, cât și de alegători, rezultatul alegerilor urmând să fie confirmat de către Curtea Supremă.

În Constituție se prevede **interzicerea mandatului imperativ**, precum și imunitatea parlamentară, înțelegându-se prin aceasta suspendarea oricărei proceduri penale pe timpul mandatului, ca și imunitatea totală pentru orice activități legate de scopul mandatului. Există și posibilitatea ca un deputat să accepte să fie supus procedurii judiciare în cazuri penale (renunțarea la imunitate). Un deputat nu poate fi însă nici deținut, nici arestat, fără consimțământul Sejm-ului, cu excepția cazului de flagrant delict, în care "deținerea lui este necesară pentru a se putea asigura desfășurarea corectă a procedurii" (art.105 pct.5). O asemenea deținere trebuie să fie comunicată de îndată Mareșalului Sejm-ului, care poate ordona eliberarea imediată a celui reținut.

Procedura legislativă comportă adoptarea legilor în urma a trei "lecturi". De regulă, în lipsa unor prevederi contrare, legile sunt adoptate cu majoritate simplă.

Un capitol special al Constituției - **Capitolul V** - se ocupă de instituția Președintelui Republicii. Acesta este definit de art.126 pct.1 ca fiind reprezentantul suprem al Republicii Polone și garantul continuității autorității statului. Președintele asigură respectarea Constituției, apărarea suveranității și securității statului, precum și inviolabilitatea și integritatea teritoriului țării. El este ales prin vot universal, egal, direct și secret, pe o perioadă de cinci ani.

Pentru ca cineva să candideze pentru funcția de președinte al țării, se cere vârsta minimă de 35 de ani, iar candidatul trebuie să fie propus de cel puțin 100.000 de cetățeni care au dreptul de vot pentru alegerile din Sejm. Candidatul care obține mai mult decât jumătate din voturile valabile va fi considerat ales președinte. Dacă nici un candidat nu întrunește majoritatea voturilor, un nou scrutin va avea loc după 14 zile, la care vor participa numai candidații care au obținut cel mai mare număr de voturi la primul tur de scrutin. Candidatul care va obține, de această dată, cel mai mare număr de voturi va fi declarat ales.

În Polonia nu există funcția de vicepreședinte; în cazul incapacității temporare a președintelui de a-și exercita prerogativele, Mareșalul Sejm-ului poate îndeplini - cu titlu provizoriu - cu avizul Tribunalului Constituțional, funcția de șef al statului.

Președintele Republicii Polone dispune de atribuțiile care sunt, în general, recunoscute șefilor de stat: comandant suprem al armatei, acordarea de ordine și medalii, ratificarea tratatelor internaționale etc. El are dreptul să emită decrete și ordine executive.

Organul consultativ al Președintelui pentru probleme interne și de securitate externă este **Consiliul Național de Apărare**. În afară de aceasta, pentru anumite probleme, Președintele Republicii poate să convoace un **Consiliu al Cabinetului**, care va cuprinde pe membrii Guvernului, dar spre deosebire de Consiliul de Miniștri, acesta va fi prezidat direct de Președintele Republicii.

Președintele Republicii are drept de inițiativă legislativă, are dreptul de a sesiza Curtea Constituțională, de a numi pe primul ministru, de a semna sau a refuza să semneze o lege. În cazul încălcării Constituției, el este responsabil în fața Tribunalului de Stat. Acesta îl poate suspenda din funcție, pe baza unei cereri a Adunării Naționale, adoptată cu o majoritate de două treimi din numărul membrilor săi.

Capitolul VI se referă la Guvern, enunțând componența și atribuțiile acestuia. Astfel, se prevede că primul ministru, ca și întregul guvern, este numit de Președintele Republicii. În următoarele 14 zile după desemnarea sa, primul ministru supune Sejm-ului programul activității Consiliului de Miniștri, împreună cu o moțiune prin care solicită un vot de încredere. Moțiunea trebuie să fie aprobată cu majoritatea voturilor, în prezența a cel puțin jumătate din numărul membrilor Camerei Deputaților. În cazul în care nu se obține un vot de încredere, procedura se repetă în următoarele 14 zile, iar dacă nici aceasta nu duce la obținerea votului de încredere, Președintele Republicii are dreptul să dizolve Sejm-ul și să convoace noi alegeri.

Membrii Consiliului de Miniștri sunt răspunzători față de Tribunalul de Stat în cazul încălcării Constituției și a legilor, precum și în situația în care comit infracțiuni legate de atribuțiile lor de serviciu. De asemenea, politic ei sunt responsabili - în mod colectiv - față de Sejm, pentru întreaga activitate a Consiliului de Miniștri.

O procedură similară celei existente în Germania este prevăzută în art.158 din Constituția Poloniei, care permite Sejm-ului, în cazul în care nu a fost obținut votul de încredere, să inițieze o moțiune semnată de cel puțin 46 de deputați, în care să se specifice totodată și numele candidatului

pentru funcția de prim ministru propus de **Sejm**. Există și posibilitatea, prevăzută de art. 159, ca **Sejm**-ul să inițieze un vot de neîncredere cu privire la un anumit ministru, la solicitarea a 69 de deputați. În acest caz, Președintele Republicii va trebui să revoce ministrul a cărui demitere a fost solicitată prin votul de neîncredere adoptat cu majoritatea membrilor **Sejm**-ului. Totodată, este posibil ca însuși primul ministru să solicite **Sejm**-ului un vot de încredere față de Consiliul de Miniștri, care va trebui adoptat, de asemenea, cu majoritatea votanților, în prezența a cel puțin jumătate din numărul membrilor statutari ai **Sejm**-ului.

Schimbările în cadrul Guvernului se efectuează de Președintele Republicii, la solicitarea primului ministru.

Capitolul VII al Constituției consacră mecanismul autogovernării locale. Se precizează că unitățile de autogovernare locală au personalitate juridică, ele putând să aibă bunuri în proprietate și să beneficieze de alte drepturi asupra proprietății. Ele au dreptul să perceapă taxe și impozite cu caracter local. Curțile administrative au dreptul de a soluționa eventualele dispute între unitățile de autogovernare locală și unitățile administrației Guvernului.

Unitățile de autogovernare locală sunt alese prin vot universal, egal, direct și secret. La rândul lor, ele aleg propriile lor organe executive. Printre alte prerogative ale organelor de autogovernare locală este și aceea de a consulta poporul prin referendum, inclusiv asupra demiterii organelor de autogovernare locală.

La propunerea primului ministru, **Sejm**-ul are dreptul să dizolve un organ local de autogovernare, în cazul în care acesta a încălcat în mod flagrant Constituția sau legele.

O particularitate a Constituției poloneze, prevăzută de art. 172, este aceea că unitățile de autogovernare au dreptul de a se asocia și chiar dreptul de a se alătura unor asociații internaționale, precum și unor comunități regionale, ele putând totodată să inițieze acțiuni de cooperare cu comunități locale sau regionale din alte țări.

În **Capitolul VIII** sunt specificate atribuțiile Curților și tribunalelor. Reține atenția, în primul rând, ideea înscrisă în art. 173, care prevede că puterea judecătorească este separată de celelalte puteri și independentă de acestea. Înfăptuirea justiției se asigură, în Polonia, de Curtea Supremă, tribunale ordinare, tribunale administrative și tribunale militare. Constituția consacră independența și inamovibilitatea judecătorilor, al căror statut special este stabilit prin lege. În Polonia există și un Consiliu Național al Justiției, similar Consiliului Superior al Magistraturii din țara noastră.

În capitolul menționat este reglementată și organizarea și funcționarea **Tribunalului Constituțional**. Acesta este competent să aprecieze conformitatea legilor și acordurilor internaționale cu Constituția, conformitatea legilor cu tratatele internaționale, constituționalitatea partidelor politice ș.a. Tribunalul Constituțional este, de asemenea, competent să soluționeze conflictele de competență între organele constituționale centrale ale statului. El poate fi sesizat de Președintele Republicii, Mareșalul **Sejm**-ului, Mareșalul **Senatului**, primul ministru, primul președinte al Curții Supreme, președintele Curții Supreme Administrative și președintele Camerei de Control, cu referire la conflictele de competență.

În ceea ce privește neconcordanța legilor cu Constituția, cu tratatele internaționale, precum și în legătură cu încălcarea drepturilor constituționale, în Polonia există o sferă mai largă de subiecți care se pot adresa Curții Constituționale. Astfel, Tribunalul Constituțional mai poate fi sesizat și de Consiliul Național al Justiției, organele de autogovernare, sindicatele la nivel național, bisericile și organizațiile religioase ș.a. În afară de aceasta, potrivit unei prevederi exprese (art. 193) din Constituție, orice tribunal poate să supună o acțiune juridică Tribunalului Constituțional în ceea ce privește

concordanța unui act normativ cu Constituția sau tratatele internaționale ratificate, dacă răspunsul la această problemă de drept este necesar soluționării unei cauze aflate în fața instanței.

În același capitol al Constituției (Capitolul VIII) este reglementată și organizarea **Tribunalului de Stat**, competent să judece încălcările Constituției de către demnitari. El se compune dintr-un președinte, doi vicepreședinți și 16 membri, aleși de **Sejm** din rândul unor persoane care nu sunt deputați sau senatori. Cel puțin jumătate din persoanele desemnate ca membri ai Tribunalului de Stat trebuie să posede pregătirea necesară funcției de judecător. În exercitarea atribuțiilor lor, membrii Tribunalului de Stat sunt independenți și se supun numai Constituției și legilor.

În **Capitolul IX** sunt specificate organele controlului de stat și pentru apărarea drepturilor. Acestea sunt: **Camera Supremă de Control** (similară Curții de Conturi din țara noastră), al cărei președinte este desemnat de Sejm, cu avizul Senatului, pe termen de șase ani, cu dreptul de a fi reales. Camera Supremă de Control prezintă Sejm-ului o analiză a aplicării prevederilor bugetare, informații rezultând din controlul efectuat, propuneri privind acceptarea încheierii exercițiului bugetar etc.

Un alt organ de stat pentru apărarea drepturilor este **Comisarul pentru drepturile cetățenilor**, instituție similară Ombudsman-ului. Acesta este desemnat de Sejm, cu consimțământul Senatului, pe o perioadă de cinci ani, fiind independent în activitățile sale față de celelalte organe de stat.

Printre organele chemate să garanteze apărarea drepturilor, în Constituția polonă este menționat și **Consiliul Național al Radio-ului și Televiziunii**, ai cărui membri sunt desemnați de Senat și de Președintele Republicii. El are misiunea să asigure libertatea cuvântului, dreptul la informație și să apere totodată interesele publicului cu privire la emisiunile de Radio și Televiziune.

Un capitol distinct al Constituției - **Capitolul X** - se ocupă de finanțele publice, în acest capitol specificându-se modul de formare a veniturilor statului, principii fundamentale cu privire la activitatea financiară, precum și dispoziții specifice legate de procedura elaborării și adoptării bugetului.

În **Capitolul XI** sunt prevăzute situații speciale care duc la adoptarea unor măsuri extraordinare. Acestea trebuie adoptate pe calea unei legi, care pot supune unor limitări drepturile personale ale cetățenilor, pe o perioadă determinată. Acțiunile adoptate pe calea unor măsuri extraordinare trebuie să fie proporționale cu gradul de pericol și să urmărească restabilirea cât mai rapidă a condițiilor funcționării normale a autorităților statului.

În perioada măsurilor extraordinare nu pot fi modificate Constituția, legile electorale sau legea cu privire la măsurile extraordinare.

În același capitol al Constituției polone este specificată și o altă situație, mult mai gravă, și anume **declaratărea legii marțiale**, pe o parte sau pe întreg teritoriul statului, "în caz de amenințare externă la adresa statului, acte de agresiune armată împotriva teritoriului Republicii Polone sau când o solicită obligații de apărare comună, în virtutea unui acord internațional" (art.229).

Aplicarea legii marțiale este decretată de Președintele Republicii, la solicitarea Consiliului de Miniștri. Există, de asemenea, potrivit art.230, posibilitatea declarării "**stării de urgență**", pe o parte sau pe întreg teritoriul statului, în cazul unor amenințări la adresa ordinii constituționale, siguranței cetățenilor sau ordinii publice. Starea de urgență, ca măsură extraordinară, se adoptă pe o perioadă de 90 de zile, extinderea acestui termen solicitând aprobarea Sejm-ului.

Același capitol al Constituției mai prevede posibilitatea introducerii "**stării de dezastru natural**", pentru a preveni sau înlătura consecințele unor catastrofe naturale sau unor accidente tehnologice. Aceasta poate fi declarată pe o perioadă de cel mult 30 de zile, putând fi însă extinsă cu consimțământul Sejm-ului. În timpul situațiilor menționate, anumite drepturi ale omului nu pot fi totuși limitate, cum ar fi protecția vieții, demnitatea persoanei, tratamentul uman, accesul la justiție, drepturile personale etc.

Totodată, nu pot fi efectuate nici un fel de discriminări ale libertății și dreptului persoanei pe motive de rasă, limbă, credință etc.

În perioada legii marțiale, dacă Sejm-ul nu-și poate desfășura activitatea, Președintele Republicii, la propunerea Consiliului de Miniștri, poate emite decrete având forță de lege.

În **Capitolul XII** se stabilește procedura modificării Constituției, care implică discutarea amendamentelor în două lecturi, prima având loc la nu mai puțin de 30 de zile de la depunerea legii de modificare. Cu privire la majoritatea necesară, Constituția precizează că aceasta trebuie să fie de cel puțin două treimi din voturile exprimate atât de către Sejm, cât și de către Senat, în prezența a cel puțin jumătate din numărul membrilor lor. Constituția precizează că, în ceea ce privește prevederile referitoare la capitolele ce privesc Republica, libertățile și drepturile cetățenilor și amendarea Constituției, dezbateră finală și adoptarea legii de modificare nu va putea avea loc mai devreme de 60 de zile de la prima lectură a legii. În situația modificărilor adoptate la aceste capitole ale Constituției (I, II și XII - menționate mai sus), hotărârea Parlamentului urmează să fie confirmată printr-un referendum național, care va avea loc într-un termen de 60 de zile, în cadrul căruia majoritatea cetățenilor va trebui să se pronunțe în favoarea amendamentelor adoptate de Sejm și de Senat. După îndeplinirea acestor proceduri, Mareșalul Sejm-ului va supune legea Președintelui Republicii spre a fi semnată, iar modificările Constituției vor intra în vigoare după publicarea lor în Jurnalul Oficial al Republicii Polone (Dziennik Ustaw).

Ultimul capitol al Constituției - dispoziții finale și tranzitorii - reglementează o serie de aspecte practice legate de aplicarea prevederilor constituționale, printre care aprobarea bugetului, acordurile internaționale, situația procedurii legislative în curs, forța juridică a reglementărilor adoptate pe plan local, precum și abrogarea prevederilor constituționale în vigoare până atunci, respectiv a Actelor constituționale din 23 aprilie 1992 și 17 octombrie 1992. Ultimul articol al Constituției (art.243) precizează că noua Constituție a Poloniei va intra în vigoare la expirarea unui termen de trei luni de la data promulgării.

2.6. UNGARIA

2.6.1. Considerații istorice

În timpul domniei lui Ștefan I cel Sfânt (997-1038) triburile maghiare venite din Răsărit și stabilite apoi în Câmpia Panoniei se creștinează. În perioada care urmează, noul stat maghiar dobândește un loc important în lumea creștină și în rezistența antiotomană. După bătălia de la Mohaci (1526), regatul maghiar începe însă să se destrame, iar capitala sa Buda este cucerită de turci în 1541. O parte a Ungariei este anexată de Imperiul Habsburgic, iar cealaltă devine pașalâc turcesc. În același timp, Transilvania devine Principat independent sub suzeranitate otomană. Treptat, Imperiul Habsburgic își întărește pozițiile, ocupă Ungaria, Iugoslavia și Transilvania, aceste anexiuni fiind recunoscute prin Tratatul de la Karlowitz (1699)¹⁹⁷.

¹⁹⁷ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a Editura Meronia, București, 2002, pag.585.

Anul revoluționar 1848 provoacă un reviriment al sentimentului național ungar. Lajos Kossuth proclamă, la 14 aprilie 1849, un stat maghiar independent, dar revoluția este înăbușită în sânge de trupele țariste și habsburgice. Ca urmare a Pactului din 1867, Ungaria devine Regat în cadrul Imperiului Austro-Ungar, dispunând de o constituție proprie și de o largă autonomie. Franz Ioseph, împăratul Austriei, este încoronat și ca rege al Ungariei. În condițiile destrămării Imperiului Austro-Ungar, ca urmare a înfrângerilor suferite în primul război mondial, se proclamă Republica Ungară, în care puterea este apoi preluată de comunistul Bela Kun. Acest regim a fost răsturnat de forțe interne și externe. El prezenta un pericol pentru statele vecine, inclusiv pentru România, datorită agresivității lui și revendicărilor teritoriale pe care le favoriza o înțelegere secretă dintre Lenin și Bela Kun, perfectată cu prilejul unei convorbiri telefonice interceptate de Statul Major al Armatei franceze și Misiunea britanică din Budapesta, din care reieșea clar că era iminent un atac conjugat împotriva României dinspre Est și dinspre Vest¹⁹⁸. În această perioadă, armata română - după ce respinge atacul forțelor lui Bela Kun - participă la restabilirea ordinii pe teritoriul Ungariei. Șef al statului devine, în 1920, amiralul Mikloș Horthy, care introduce un regim dictatorial, continuând totodată politica de revizuire teritorială. Ungaria aderă la Pactul anti-Comintern (1939) și participă la războiul împotriva Puterilor Aliate. În 1944 este ocupată de germani, iar puterea este încredințată, la 15 octombrie 1944, unui guvern de orientare fascistă condus de Szalasi Ferenc. După ocuparea Ungariei de către trupele sovietice, este proclamată mai întâi republica, și apoi "republica populară", Ungaria cunoscând de atunci destinul tuturor celorlalte țări intrate sub dominația fostei U.R.S.S.

În 1956 are loc o violentă revoltă populară anti-comunistă, care este reprimată în mod sângeros de către trupele sovietice. La conducerea țării este instalat Ianos Kadar (4 noiembrie 1956) care, după o perioadă dogmatică și de obediență față de U.R.S.S., trece în mod treptat la adoptarea unor reforme liberale salutate de Occident. Conducătorii revoluției din 1956 sunt reabilitați, iar ultimele trupe sovietice părăsesc Ungaria. Partidul Muncitoresc Socialist Ungar (la putere din 1948) renunță la monopolul puterii, reconstituindu-se însă sub numele de Partidul Socialist Ungar. Urmează o perioadă de transformări democratice, care marchează trecerea în sistemul multipartid și desăvârșirea reformelor pe drumul economiei de piață, Republica Ungară integrându-se totodată în organismele economice și politice Occidentale.

2.6.2. Specificul sistemului constituțional maghiar.

Practica constituțională maghiară s-a caracterizat, atât în trecut cât și astăzi, printr-o foarte mare flexibilitate. O trăsătură specifică a dezvoltării constituționale din Ungaria după primul război mondial - păstrată de altfel și în prezent - constă în elaborarea Constituției nu sub forma unei singure legi, ci a unei serii de acte, sistemul maghiar respingând ceea ce în dreptul constituțional se denumeste "constituție rigidă", adică o constituție definind în mod precis, pentru o perioadă relativ îndelungată, un sistem de reguli fundamentale având superioritate față de legea ordinară¹⁹⁹.

¹⁹⁸ Istoria militară a poporului român, vol.V, Editura Militară, București, 1988, p.779.

¹⁹⁹ Trebuie precizat că în Ungaria este în vigoare Constituția din 1949, amendată la 19 aprilie 1972, care a fost republicată în 1990, eliminându-se prevederile depășite și introducându-se dispoziții noi. Elaborarea unei noi constituții, pe principii moderne, într-o concepție diferită de cea anterioară, este încă în curs.

2.6.3. Istoricul reglementărilor constituționale

După abolirea "Republicii sovietice" condusă de Bela Kun, a fost adoptată în Ungaria Legea nr.1 din 1920 "asupra restabilirii regimului constituțional și asupra reglementării provizorii a exercițiului autorității supreme"²⁰⁰, care făcea din această țară o nomarhie - dar, practic, fără monarh. Cu toate că instituția monarhiei era menținută, puterile executive erau conferite unui regent care exercita, potrivit constituției, drepturile aparținând în trecut puterii regale, sub rezerva unor limitări stabilite prin chiar legea respectivă.

2.6.3.1. Puterile regentului

Legea nr.1 din 1920 acorda regentului dreptul de a dizolva Adunarea Națională, de a reprezenta statul maghiar pe plan internațional, de a încheia alianțe și tratate cu puterile străine. Cu toate acestea, atribuțiile în domeniul legislativ nu puteau fi exercitate decât cu aprobarea Adunării Naționale, iar o declarație de război ori folosirea armatei în afara limitelor naționale solicita de asemenea aprobarea forumului legislativ.

Potrivit legii, persoana regentului era inviolabilă (Paragraful 13), el urmând să beneficieze de o protecție asemănătoare aceleia pe care legile maghiare o acordau în trecut regilor. Cu toate acestea, regentul putea fi tras la răspundere de către Adunarea Națională în cazul în care ar fi încălcat constituția sau legile. Angajarea responsabilității sale nu putea fi hotărâtă decât de Adunarea Națională și numai la propunerea a cel puțin 100 din membrii săi, care ar fi întrunit două treimi din totalitatea membrilor forumului legislativ.

2.6.3.2. Alte prevederi cu caracter constituțional

Legea nr.1 din 1920 a fost urmată de alte acte normative care au completat sistemul constituțional maghiar. Dintre acestea pot fi amintite Legea nr.47 din 6 noiembrie 1921 cu privire la stingerea drepturilor suverane ale regelui Carol al IV-lea și dreptul de succesiune al Casei de Habsburg²⁰¹, Legea nr.26 din 1925 cu privire la alegerea deputaților în Dietă²⁰² și Legea nr.22 din 1926 cu privire la Camera Superioară a Dietei²⁰³.

În ceea ce privește Legea nr.26 din 1925 cu privire la alegerea deputaților în Dietă, menționăm că aceasta consacră dreptul de vot femeilor, dar numai cu respectarea anumitor condiții: 1) să fi împlinit vârsta de 30 de ani; 2) să aibă naționalitatea maghiară de cel puțin 10 ani; 3) să locuiască de cel puțin doi ani în aceeași comună; 4) să fi absolvit 6 clase de școală populară elementară ori 4 clase de școală populară elementară, dacă au trei copii legitimi și trăiește din venitul propriului lor patrimoniu. Femeile care au obținut diplome universitare au dreptul de vot, indiferent de vârsta lor.

200 B.Mirkine-Guetzevitch, *Les Constitutions de l'Europe Nouvelle*, Librairie Delagrave, Paris, 1930, p.426.

201 B.Mirkine-Guetzevitch, *op.cit.*, p.432.

202 Ibidem

203 Idem, p.433.

În ce privește **Legea nr.22 din 1926 cu privire la Camera Superioară a Dietei**, menționăm că aceasta stabilea trei categorii de membri: 1) persoane cărora li se recunoștea calitatea de membri ai Dietei datorită demnităților sau funcțiilor pe care le exercitau (baronii, gardienii Coroanei, președintele și vicepreședintele Curții supreme regale etc.); 2) **membri aleși** de către forumul ducal, comital sau baronal, municipalități, organisme și instituții; și 3) **membri numiți**, cărora șeful statului le conferea pe viață această calitate.

Printre atribuțiile Camerei Superioare figurau alegerea membrilor tribunalelor disciplinare supreme, dreptul de inițiativă legislativă, discutarea și adoptarea legilor în mod separat de Camera inferioară a Parlamentului ș.a.

2.6.4. Evoluția constituțională după 1945

După cel de-al doilea război mondial și constituirea Republicii Populare Ungare, ca urmare a instaurării regimului comunist și a eliminării forțelor necomuniste de pe arena politică a fost adoptată Constituția Republicii Populare Ungare²⁰⁴, ce a suferit ulterior mai multe modificări. Constituția urmează, în general, schema constituțiilor socialiste, cuprinzând mai întâi un capitol introductiv, un capitol privind orânduirea socială, un capitol referitor la organele supreme ale puterii de stat, după care sunt inserate capitole consacrate organelor supreme ale administrației de stat, organelor locale ale puterii de stat, instanțelor judecătorești, procuraturii, drepturilor și datoriilor cetățenilor, principiilor fundamentale ale sistemului electoral, în finalul Constituției fiind înscrise dispoziții privind stema, drapelul și capitala Republicii Populare Ungare, precum și dispoziții finale (**Legea XX din 18 august 1949**).

2.6.4.1. Republica populară

Constituția din 1949 proclamă caracterul de **republică populară** al Ungariei, precizând că "În Republica Populară Ungară întreaga putere aparține poporului muncitor".

În ceea ce privește orânduirea socială, este de remarcă prevederea potrivit căreia "**În Republica Populară Ungară cea mai mare parte a mijloacelor de producție sunt proprietate obștească, aparținând statului, organizațiilor obștești sau cooperatiste. Mijloacele de producție pot fi și proprietate particulară**". Același capitol al Constituției prevedea că viața economică a țării este determinată de planul de stat al economiei naționale. Se preciza, în continuare, ce anume bunuri constituiau proprietate de stat și obștească, în ce consta dreptul țăranilor asupra pământului, respectul proprietății agonisită prin muncă și garantarea dreptului de moștenire.

2.6.4.2. Organele supreme ale statului

Cât privește organele supreme ale statului, acestea erau **Adunarea de Stat**, compusă din 352 membri, aleasă pe 4 ani (ulterior pe 5 ani), care se întrunea în sesiune ordinară de cel puțin două ori pe an și care alegea un **prezidiu** (ulterior consiliu prezidențial) compus din 21 de membri, având în fruntea sa un președinte cu atribuții limitate. În ce privește organul suprem al administrației de stat se preciza că acesta este **Consiliul de Miniștri**, care dispunea de atribuțiuni foarte mari în domeniul economic și care "rezolva toate chestiunile date în competența lui de legile în vigoare". Constituția stabilea **răspunderea**

204 *Konstitúții evropeiskih stran narodnoi demokraťii*, p.86-104.

Consiliului de Miniștri față de Adunarea de Stat. Organele locale ale puterii de stat erau **sfaturile locale**, care emiteau - în limitele competenței lor - hotărâri ce nu puteau fi contrare legilor, decretelor cu putere de lege, hotărârilor Consiliului de Miniștri ori ale sfaturilor locale superioare²⁰⁵.

2.6.4.3. Puterea judecătorească

Puterea judecătorească era conferită tribunalelor, iar Procurorului General îi revenea dreptul de a exercita supravegherea întregii legalități.

2.6.4.4. Drepturile și îndatoririle cetățenilor

În ce privește drepturile și îndatoririle cetățenilor, acestea erau reglementate într-un capitol aparte, fiind înscrise printre altele dreptul la muncă, la odihnă, ocrotirea sănătății, învățătura, egalitatea femeii în drepturi cu bărbatul, dreptul de asociere **"în interesul dezvoltării activității obștești"** (Paragraful 56).

Este de menționat că în Constituția maghiară, în varianta sa inițială, nu exista o prevedere expresă cu privire la rolul conducător al partidului comunist. Cu toate acestea, în paragraful 2 al articolului 56 se prevedea că **"În îndeplinirea sarcinilor sale, Republica Populară Ungară se sprijină pe organizațiile de oameni ai muncii conștienți... Forța conducătoare a vieții de stat și a vieții sociale este clasa muncitoare care se sprijină pe unitatea democratică a poporului și care este condusă de avangarda sa"**. Ca și alte constituții de tip comunist, Constituția maghiară din 1949 consacră libertatea și inviolabilitatea persoanei, secretul corespondenței și inviolabilitatea domiciliului, deși - cum a reieșit din evoluțiile ulterioare - aceste drepturi au fost sacrificate în detrimentul unor interese politice. **Revoluția maghiară din 1956 a fost o dovadă a nemulțumirilor acumulate față de sistemul de guvernare, care nu a tradus niciodată în fapt prevederile constituționale și care monopolizase total mecanismul deciziei politice, excluzând dreptul cetățenilor de a participa la treburile colectivității.**

2.6.5. Revoluția maghiară din 1956

Revoluția maghiară din octombrie-noiembrie 1956 a dus la o demolare temporară a vechilor structuri politice, inclusiv a Partidului celor ce muncesc din Ungaria, și la instaurarea temporară a unui sistem pluripartid²⁰⁶. Reprimarea sângeroasă a mișcării populare de către trupele sovietice, printr-un atac armat la care au participat 200.000 de soldați și 2.500 de tancuri și care blindate, a provocat un număr considerabil de morți (evaluările oscilează între 6.500 și 32.000), iar 200.000 de persoane au fost obligate să-și părăsească țara. Întărirea structurilor represive, inclusiv condamnarea la moarte a lui Imre Nagy pe baza unui proces de tip stalinist, a fost urmată de o perioadă în care autoritățile maghiare au încercat să pacifice țara, recurgând la o amnistie proclamată în 1963. Deși pe planul politicii externe

²⁰⁵ A se vedea paragrafele 35 și urm. din forma republicată a Constituției din 19 aprilie 1972, în *Konstitúciói zarubejnih szocialisticeskih gosudarstv Evropi*, Moscova, 1973, p.181.

²⁰⁶ A se vedea pentru dezvoltări: Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Editura POLIROM, Iași, 1998, pag.116, 150.

guvernul maghiar s-a dovedit deosebit de docil și obedient față de politica sovietică, participând la invadarea Cehoslovaciei în 1968, chiar din același an au fost întreprinse măsuri de reformă tinzând să slăbească sistemul central de planificare și să permită totodată o oarecare libertate a forțelor pieței. Aceste elemente au dus la o ridicare a nivelului de trai în comparație cu alte țări din răsăritul Europei, dar au slăbit considerabil bazele controlului ideologiei comuniste asupra vieții sociale.

2.6.6. Noi evoluții în anii '80

Evenimentele din Europa de răsărit care au dus la abolirea regimurilor totalitare și-au găsit un ecou deosebit de puternic în Ungaria, țară ce cunoscuse o revoltă anticomunistă și în care existase un precedent de emancipare de sub dominația sovietică. Partidul Muncitoresc Socialist Ungar a înregistrat și el un proces de evoluții treptate care a dus, în final, la transformarea sa într-un partid socialist. În viața politică au început să apară noi forțe - la început tolerate, iar apoi legalizate. Fostii comuniști dogmatici, ostili oricăror reforme, care s-au retras din partidul socialist, au încercat, la rândul lor, fără succes, să revitalizeze structurile fostului P.M.S.U.

La 23 octombrie 1989 au fost adoptate, în aceste condiții, importante schimbări constituționale care au dus, printre altele, la schimbarea denumirii țării din Republica Populară Ungară, în **Republica Ungaria**. Constituția modificată în 1989 a prevăzut că "**Republica Ungară este un stat democratic de drept, independent, în care se afirmă în egală măsură atât valorile democrației burgheze cât și cele ale socialismului democratic**". S-a prevăzut că activitatea oricărei organizații obștești, a oricărui organ de stat sau cetățean al Ungariei, orientată spre dobândirea puterii, spre exercitarea și deținerea ei exclusivă, prin forță, este considerată ilegală.

În anul 1990, în viața politică ungară s-au produs evenimente politice importante. Alegerile din martie-aprilie 1990 au dus la victoria partidelor necomuniste: **Forumul Democratic Maghiar** (43% din voturi) și **Alianța Democraților Liberi** (24%). Arpad Goncez, candidat al Alianței Tinerilor Democrați Liberi, a devenit președinte interimar al țării, fiind ales apoi, la 2 august 1990, de către Parlamentul maghiar, ca președinte al Ungariei.

Ca urmare a alegerilor din primăvara anului 1990, prim ministru al țării a devenit Josef Antal, reprezentant al Forumului Democratic. Pe plan politic au mai avut loc evenimente importante ca, de pildă, acordul încheiat între Ungaria și U.R.S.S. la 23 ianuarie 1990 privind retragerea tuturor soldaților sovietici din țară. La 23 iulie 1990, guvernul maghiar a solicitat Uniunii Sovietice să-i prezinte scuze oficiale pentru intervenția militară din 1956. În septembrie-octombrie 1990 au avut loc alegeri locale, cu o participare scăzută, care au marcat un succes al grupărilor politice liberale.

La 12 decembrie 1993 încetează din viață Josef Antal, liderul Forumului Democratic și primul ministru al țării din 1990. Lui îi succede ca premier locșitorul său, Peter Boros.

Alegerile parlamentare desfășurate în două tururi de scrutin - la 8 și 29 mai 1994 - consacră victoria Partidului Socialist Ungar, care obține 54% din sufragiile exprimate și 209 din cele 386 locuri în Parlament. Uniunea Democraților Liberi (18% din voturi) a obținut 70 de mandate, iar Forumul Democratic Ungar (10%) 37. Liderul Partidului Socialist Ungar, Gyula Horn, a constituit, la 28 iunie 1994, un Guvern de coaliție⁸.

În alegerile municipale, desfășurate la 11 decembrie 1994, candidații independenți au cucerit 80% din posturile de primari. Președintele Arpad Goncz a fost reales de către Parlament la 19 iunie 1995, pentru un nou mandat de cinci ani²⁰⁷.

Alegerile parlamentare din mai 1998 au consacrat victoria Federației Tinerilor Democrați (FIDESZ), care a obținut 38% din voturi și 148 de mandate parlamentare din totalul de 386, noul guvern de coaliție, de dreapta, fiind constituit de liderul acestei formațiuni - Viktor Orban.

În alegerile care s-au desfășurat la 7 și 21 aprilie 2002, 41% din voturi au revenit coaliției formate din FIDESZ (partidul maghiar conservator) și MDF-Forumul Democratic Maghiar, FIDESZ obținând 164 locuri în Parlament iar MDF 24. Partidul Socialist Ungar (MSzP) a obținut 42,1%, revenindu-i 178 locuri iar Alianța Democraților Liberi (SzDSz) 5,5%, revenindu-i 20 mandate²⁰⁸.

Pe plan extern, Ungaria a fost primul stat fost socialist admis în noiembrie 1990 ca membru al Consiliului Europei, iar la 1 aprilie 1994 a fost, de asemenea, tot primul care a depus o cerere oficială de aderare la Uniunea Europeană. La 12 martie 1999 Ungaria a devenit, alături de Cehia și Polonia, membră a N.A.T.O. și din 2004 membră în Uniunea Europeană.

Cele mai recente alegeri pentru Parlamentul monocameral – Adunarea Națională (Országgyűlés) s-au desfășurat la 9 și 23 aprilie 2006, pentru ocuparea celor 386 locuri în Parlament pe o perioadă de patru ani.

Alegerile s-au desfășurat în 176 de circumscripții uninominale și 20 de circumscripții teritoriale, departamentale și cea a Capitalei. Ele au avut loc pe baza unui sistem direct mixt majoritar și proporțional.

În circumscripțiile locale alegerile s-au desfășurat în două tururi de scrutin, fiecare alegător votând pentru un candidat și pentru o listă de partid. În 20 de circumscripții teritoriale alegerile s-au desfășurat printr-un scrutin proporțional, într-un singur tur, cu condiția ca numărul alegătorilor să nu fie inferior a 50%. Pentru 58 de locuri ale „Listei Naționale” atribuirea s-a făcut partidelor potrivit unui sistem proporțional integral, bazat pe „voturile rămase”, adică ținându-se seama de totalul național al sufragiilor care au fost exprimate în favoarea candidaților sau listelor eliminate.

În alegerile din 2006, Partidul Socialist Ungar a obținut cu totul 186 de mandate, Liga Tinerilor Democrați – Partidul Civic Maghiar (FIDESZ) – 164, Alianța Democraților Liberi 18, Forumul Democratic 11, Partidul Socialist 6, Asociația pentru Departamentul Somogy 1.

Prim ministru a devenit Ferenc Gyurcsány (de la 23 septembrie 2004), conducând o Coaliție formată din Partidul Socialist și Alianța Democraților Liberi, care dispune în total de 210 locuri.

2.6.7. Forma revizuită a Constituției

Constituția Republicii Ungaria (forma actualizată și modificată a Constituției din 1972) a fost republicată în Buletinul Oficial al Republicii Ungaria nr.84 din 24 august 1990.

207 "Adevărul", nr.1271, marți 31 mai 1994.

208 <http://www.electionworld.org/election>

2.6.7.1. Statul de drept

Capitolul I al acestei Constituții provizorii prevede că **Ungaria este republică, stat de drept independent și democratic, în care întreaga putere aparține poporului.** În Republica Ungaria **partidele se pot înființa liber și pot activa cu respectul Constituției și normelor de drept constituțional.** Statul apără libertatea și puterea poporului, independența și integritatea teritorială a țării, precum și frontierele stabilite prin tratate internaționale.

2.6.7.2. Normele de drept internațional

Pe plan internațional, Republica Ungaria repudiază războiul ca mijloc de soluționare a litigiilor dintre state, manifestându-și dorința de a colabora cu toate popoarele și statele lumii. O prevedere specială este aceea care dispune că **"Republica Ungaria se simte responsabilă pentru soarta ungurilor care trăiesc în afara frontierelor sale și sprijină cultivarea relațiilor lor cu Ungaria".**

Sistemul de drept al Republicii Ungaria acceptă **normele general recunoscute ale dreptului internațional**, asigură armonia obligațiilor juridice internaționale asumate și a dreptului intern (Paragraful 7). Ungaria recunoaște drepturile fundamentale inviolabile și inalienabile ale omului, considerând respectarea și ocrotirea acestora ca fiind o obligație primordială a statului.

2.6.7.3. Economia de piață

Economia Ungariei este o **conomie de piață**, în care proprietatea obștească și proprietatea privată sunt egale în drepturi și beneficiază de apărare egală.

Proprietatea statului ungar constituie patrimoniul național, legea stabilind sfera proprietății exclusive, respectiv a activităților economice exclusive ale statului. Întreprinderile și organizațiile economice ce formează proprietatea de stat se gospodăresc autonom, potrivit prevederilor legii. Constituția prevede că statul sprijină cooperativele bazate pe libera asociere, recunoscând independența acestora. Dreptul la proprietate este asigurat, **exproprierea proprietății neputându-se face decât în mod excepțional**, în rațiunea unui interes public, în cazurile și urmând procedura stabilită de lege, cu acordarea unei despăgubiri integrale, necondiționate și imediate.

Printre alte prevederi cuprinse în Capitolul I al Constituției, care înscrie dispoziții cu caracter general, mai pot fi menționate garantarea dreptului la moștenire, ocrotirea căsătoriei și familiei, ocrotirea intereselor tineretului, măsuri sociale extinse pentru persoanele nevoiașе și realizarea dreptului fiecăruia la un mediu sănătos.

2.6.7.4. Parlamentul

Capitolul II al Constituției maghiare este consacrat Parlamentului. Acesta este organul suprem al puterii de stat și al reprezentării poporului, care asigură ordinea constituțională a societății, determină organizarea, direcțiile și condițiile guvernării. Atribuțiile Parlamentului maghiar sunt, în general, similare celor pe care le au forumurile reprezentative ale tuturor celorlalte țări. Dacă Parlamentul este împiedicat să-și desfășoare activitatea, Președintele Republicii va fi îndreptățit să declare starea de război, să decreteze starea excepțională și să înființeze Consiliul de Apărare Națională. Se precizează că

Parlamentul nu se poate întruni dacă măsura convocării sale se lovește de impedimente de neînlăturat datorită timpului redus ori evenimentelor care au determinat starea de război, starea excepțională sau starea de necesitate. Parlamentul va trebui să verifice temeinic măsura declarării stării de război, a stării excepționale sau a stării de necesitate, la prima ședință de după încetarea împiedicării sale, hotărând asupra legalității măsurilor întreprinse.

Este de remarcat că în sistemul maghiar există o deosebire între **starea de război**, **starea excepțională** și **starea de necesitate**. **Starea excepțională** se produce atunci când există un pericol iminent al unui atac din partea unei puteri străine, în timp ce **starea de necesitate** se declară atunci când elemente înarmate caută să răstoarne ordinea constituțională, ori în cazul unui dezastru natural sau unei catastrofe industriale. **Starea de război**, spre deosebire de acestea, vizează angajarea directă a statului maghiar într-un conflict armat, în condițiile prevăzute de acordurile internaționale.

Constituția maghiară prevede că membrii Parlamentului sunt aleși pe o durată de 4 ani, o parte pe circumscripții și o parte prin reprezentare proporțională. Pe perioada mandatului, deputații beneficiază de imunități. Deputații nu pot îndeplini funcția de președinte al Republicii, membru al Curții Constituționale, comisionar parlamentar al dreptului cetățenilor, judecător, procuror, funcționar în corpul administrativ al statului (exceptând pe aceea de membru al Guvernului și ministru secretar de stat politic), membru al forțelor armate, poliției sau altor organe ale ordinii publice. Mandatul deputaților încetează odată cu încetarea funcționării Parlamentului, prin deces, prin declararea incompatibilității, prin demisie sau prin pierderea dreptului de vot.

Ședințele Parlamentului sunt publice (Paragraful 20/A), dar la cererea Președintelui Republicii, a Guvernului sau a oricărui membru al Parlamentului, ședințele vor putea fi declarate închise, dacă două treimi din membrii Parlamentului hotărâsc acest lucru. Parlamentul adoptă hotărâri cu cel puțin jumătate plus unu din voturile membrilor prezenți, o majoritate de două treimi fiind necesară pentru modificarea Constituției sau alte legi importante. Legile pot fi inițiate de **Președintele Republicii**, de **Guvern**, de **comisiile parlamentare** sau de **deputați**. Odată adoptată de Parlament, legea va fi semnată de președintele Parlamentului și trimisă spre promulgare Președintelui Republicii. Dacă acesta nu este de acord cu legea sau cu vreo dispoziție a acesteia, o poate returna spre o nouă dezbatere dar, după ce aceasta va avea loc, este obligat să semneze și să promulge legea în termen de 5 zile. Există și posibilitatea ca înaintea semnării legii, Președintele Republicii să solicite opinia Curții Constituționale, în termen de 5 zile dacă este vorba de procedura de urgență, sau de 15 zile dacă legea a fost adoptată potrivit procedurii ordinare. În cazul în care Curtea Constituțională va constata neconstituționalitatea legii, Președintele o va restitui Parlamentului. Dacă în urma verificării Curtea va stabili că legea este constituțională, Președintele are obligația să semneze legea și să o promulge în termen de 5 zile.

Președintele Republicii poate dispune **dizolvarea Parlamentului**, odată cu stabilirea unor noi alegeri, dacă Parlamentul și-a retras încrederea față de Guvern de cel puțin 4 ori într-o perioadă de 12 luni. Înaintea dizolvării Parlamentului, Președintele Republicii este obligat să solicite opinia primului ministru, a președintelui și a liderilor grupurilor parlamentare ale partidelor care sunt reprezentate în Parlament. În timpul stării excepționale sau de necesitate, Parlamentul nu se va putea dizolva și nici nu va putea fi dizolvat. Dacă mandatul său expiră în timpul stării excepționale sau stării de necesitate, mandatul va fi prelungit de la sine.

Prevederile constituționale referitoare la Parlament și-au găsit dezvoltarea în Rezoluția Parlamentului maghiar nr.46 din 20 septembrie 1994, care conține o amplă expunere a regulilor procedurale²⁰⁹.

2.6.7.5. Președintele Republicii

Capitolul III al Constituției maghiare este consacrat **Președintelui Republicii**. Se prevede că acesta este șeful statului, exprimă unitatea națiunii și veghează asupra funcționării democratice a organismului statal (Paragraful 29). Președintele Republicii este, totodată, comandantul suprem al forțelor armate. El este ales de Parlament, pentru o perioadă de 5 ani. Orice cetățean maghiar care beneficiază de dreptul de vot poate candida la funcția de Președinte, dacă a împlinit vârsta de 35 de ani înainte de ziua alegerilor. Președintele Republicii poate fi reales în această funcție numai o singură dată.

Actualul președinte al Ungariei este Ferenc Mádl, ales la 4 august 2000.

Președintele Republicii este ales de Parlament prin vot secret. Potrivit prevederilor constituționale, va fi proclamat președinte candidatul care a obținut două treimi din voturi la prima alegere; dacă această majoritate nu este întrunită urmează să se facă o nouă votare, de această dată fiind necesară o majoritate de două treimi din numărul deputaților. Dacă primele două runde nu au dat nici un rezultat, se va organiza o a treia votare, la care vor participa numai primii doi candidați care au întrunit numărul cel mai mare de voturi în runda a doua. Va fi proclamat câștigător candidatul care va obține majoritatea simplă de voturi.

Dacă Președintele Republicii este împiedicat să-și exercite funcțiile, atribuțiile sale sunt exercitate de **președintele Parlamentului**. În acest timp, atribuțiile președintelui Parlamentului vor fi îndeplinite de vicepreședintele desemnat de Parlament. **Funcția de Președinte al Republicii este incompatibilă cu orice funcție sau însărcinare de stat, socială și politică.** Președintele Republicii nu va putea exercita nici o altă **profesiune remunerată**, nici o altă activitate - cu excepția celor privind dreptul de autor - și nu va putea accepta recompense.

Principalele atribuții ale Președintelui Republicii sunt: reprezintă statul maghiar, încheie tratatele internaționale în numele Republicii Ungaria, acreditează și primește ambasadorii, poate înainta Parlamentului propuneri pentru ca acesta să ia măsuri, conferă titluri, medalii și decorații, exercită dreptul de grațiere ș.a.

Este de remarcat că dacă obiectul unui tratat pe care Președintele îl încheie presupune o activitate ulterioară de legiferare, la încheierea tratatului va fi necesară **aprobarea prealabilă a Parlamentului**. Unele din actele Președintelui trebuie **contrasemnate** de primul ministru sau de ministrul competent (de pildă, acreditarea de ambasadori, numirea secretarilor de stat etc.).

Mandatul Președintelui încetează la expirarea termenului, dar poate înceta și prin deces, printr-o stare care îl împiedică să-și îndeplinească atribuțiile pe o perioadă mai mare de 90 de zile, prin declararea incompatibilității, prin demisie ori prin demiterea din funcție.

Președintele poate fi destituit dacă în cursul exercitării funcției sale încalcă intenționat Constituția sau oricare altă lege (Paragraful 3 I/A). Împotriva Președintelui care a încălcat Constituția

209 <http://www.wkogy.hu/hazszabaly/resolution.htm>

sau altă lege se poate iniția tragerea la răspundere printr-o lege propusă de o cincime din membrii Parlamentului. Pentru declanșarea procedurii de tragere la răspundere a Președintelui este necesar votul a două treimi din numărul deputaților. Începând de la luarea hotărârii Parlamentului, până la terminarea procedurii de acuzare, Președintele nu va avea dreptul să-și exercite atribuțiile. **Aprecierea faptei aparține Curții Constituționale.** Dacă în urma procedurii se constată încălcarea legii, Curtea Constituțională îl poate demite pe Președinte din funcția sa. În cazul săvârșirii unei fapte penale, dacă se va constata vinovăția Președintelui Republicii pentru săvârșirea unei infracțiuni intenționate, el va putea fi demis din funcție, aplicându-i-se totodată orice pedeapsă sau măsură prevăzută de Codul penal pentru fapta respectivă.

2.6.7.6. Curtea Constituțională

Capitolul IV al Constituției maghiare se ocupă de Curtea Constituțională (Paragraful 32/A și urm.). Aceasta, în principal, **supraveghează constituționalitatea reglementărilor juridice adoptate**, având dreptul de a anula legile dacă sunt contrare Constituției. Cei 15 membri ai Curții Constituționale sunt aleși de Parlament, propunerile pentru alegerea lor fiind făcute de o comisie compusă din reprezentanții grupurilor parlamentare reprezentate. Alegerea membrilor Curții Constituționale se face cu votul a două treimi din deputați. Membrii Curții Constituționale nu vor putea fi membri ai vreunui partid politic și nici nu vor putea exercita activități de ordin politic, ci numai sarcinile care decurg din competența Curții Constituționale.

În conformitate cu prevederile Constituției, în cazuri determinate de lege, **oricine are dreptul să inițieze procedura sesizării Curții Constituționale** în legătură cu neconcordanța unor norme legislative față de Constituția statului.

2.6.7.7. Garantul drepturilor cetățenești

Capitolul V înscrie un organ specific "**Garantul parlamentar al drepturilor cetățenești și Garantul parlamentar al drepturilor minorităților naționale și etnice**". Acest organ - asemănător "ombudsman"-ului din țările scandinave - are sarcina să cerceteze sau să dispună cercetarea unor neregularități ce-i sunt aduse la cunoștință în legătură cu respectarea drepturilor cetățenești, pentru a putea iniția măsuri cu caracter general sau individual. În cazurile determinate de lege, oricine poate iniția procedura Garantului parlamentar. Acesta este ales de Parlament cu votul a două treimi din numărul deputaților, la propunerea Președintelui Republicii. Atribuțiile garantului parlamentar al drepturilor minorităților naționale și etnice se vor exercita de către un corp compus din câte o persoană aparținând fiecărei minorități naționale și etnice, candidați din partea organizațiilor minorităților naționale și etnice, care vor fi aleși de către Parlament. Garantul parlamentar va trebui să prezinte anual Parlamentului un raport în legătură cu activitatea sa.

2.6.7.8. Curtea de Conturi și Banca Națională

Capitolul al VI-lea al Constituției maghiare se ocupă de **Curtea de Conturi și Banca Națională a Ungariei**. În legătură cu Curtea de Conturi se precizează că aceasta este organul de control financiar economic al Parlamentului, controlând modul în care se respectă bugetul statului, necesitatea și oportunitatea plăților bugetare, administrația patrimoniului de stat, execuția bugetară. Curtea de Conturi își efectuează controalele după criteriile de legalitate, oportunitate și de rezultat.

Sarcina **Băncii Naționale a Ungariei** constă în emiterea mijloacelor de plată legale potrivit modalităților stabilite de lege, apărarea păstrării valorilor mijlocului de plată național, reglementarea circulației bănești. Președintele Băncii Naționale Ungare este numit de Președintele Republicii pe o perioadă de 6 ani, el având obligația să raporteze anual Parlamentului în legătură cu activitatea sa.

2.6.7.9. Guvernul

Capitolul VII reglementează funcționarea Guvernului (Paragraful 33 și urm.). Este de observat că în sistemul maghiar guvernul se compune din primul ministru și miniștri, neexistând vicepreședinți ai guvernului, primul ministru fiind înlocuit de ministrul pe care îl desemnează el. Primul ministru este ales la propunerea Președintelui Republicii, prin votul majorității membrilor Parlamentului. Miniștrii sunt numiți și demisi de Președintele țării, la propunerea primului ministru. După alcătuirea Guvernului, membrii acestuia depun un jurământ în fața Parlamentului.

Atribuțiile Guvernului sunt în general similare celor prevăzute în alte constituții. În cadrul competenței sale, Guvernul emite decrete și hotărâri semnate de primul ministru, care sunt publicate în Buletinul Oficial. În situații excepționale, Guvernul va putea, în baza împuternicirii Parlamentului, să elaboreze **decrete și măsuri** prin derogare de la prevederile unor legi. Guvernul are dreptul să anuleze toate acele hotărâri sau măsuri ale organelor subordonate care sunt contrare legii. Primul ministru prezidează ședințele Guvernului și se îngrijește de executarea decretelor și hotărârilor acestui organ.

Guvernul este responsabil față de Parlament pentru activitatea sa, el având obligația să prezinte cu regularitate Parlamentului rapoarte cu privire la măsurile adoptate.

Cel puțin o cincime din membrii Parlamentului pot prezenta în scris o moțiune de neîncredere față de primul ministru, indicând totodată persoana pe care o propun pentru această funcție. În cazul în care moțiunea este aprobată cu majoritate de voturi, persoana propusă ca prim ministru va fi considerată aleasă.

Guvernul poate, la rândul său, să solicite un **vot de încredere** sau să aprecieze că votul privind o anumită propunere a sa să fie considerat ca un vot de încredere. În asemenea situații, dacă Parlamentul nu votează încrederea față de Guvern, acesta este obligat să demisioneze. Până la desemnarea noului guvern, vechiul guvern va rămâne în funcție, exercitând toate drepturile care îi revin. El nu poate încheia însă convenții internaționale și va putea emite decrete numai în baza împuternicirii exprese a legii, în cazuri ce nu pot fi amânate.

2.6.7.10. Forțele armate și poliția

Capitolul VIII al Constituției maghiare se ocupă de **forțele armate și de poliție** (Paragraful 40/A și 40/B). Se precizează că sarcina fundamentală a forțelor armate este apărarea militară a patriei, iar a poliției - apărarea siguranței publice și a ordinii interioare.

O dispoziție importantă a Constituției maghiare este aceea care prevede că, **exceptând cazurile de exerciții militare prevăzute în tratatele internaționale și activități pașnice întreprinse la cererea O.N.U., forțele armate nu vor putea trece frontierele Ungariei decât cu acordul prealabil al Parlamentului.**

Forțele armate pot fi utilizate în cazul unor acțiuni armate îndreptate spre răsturnarea ordinii constituționale sau acapararea exclusivă a puterii, precum și în cazul săvârșirii unor fapte violente grave, care periclitează viața sau averea cetățenilor în cazurile în care poliția este insuficientă. Este de reținut și prevederea constituțională potrivit căreia convențiile internaționale privitoare la apărarea națională trebuie să fie confirmate prin lege și promulgate în mod public.

2.6.7.11. Autonomiile locale

Capitolul IX al Constituției maghiare se ocupă de autonomiile locale, prin acestea înțelegând subdiviziunile în care se împarte teritoriul republicii (capitală, sectoare, județe, orașe, comune). Este de semnalat definiția pe care Constituția o dă autonomiei locale, apreciind că aceasta constituie o **rezolvare autonomă și democratică a problemelor locale de interes public**, care vizează comunitatea alegătorilor, exercitarea în interesul locuitorilor a puterii publice locale. Deși obligațiile autorităților locale pot fi diferite, drepturile lor fundamentale vor fi egale.

Dintre atribuțiile Corpului de reprezentare locală remarcăm pe aceea de a reglementa și hotărî de sine stătător în probleme de autonomie, decizia corpului de reprezentare locală neputând fi cenzurată decât pe motive de legalitate. Președintele Corpului de reprezentare locală este primarul.

2.6.7.12. Organizarea judecătorească

Capitolul X se ocupă de organizarea judecătorească, stabilind că în Republica Ungară justiția se înfăptuiește de Curtea Supremă de Justiție, Curtea Capitalei, curțile județene și tribunalele locale. Instanțele judecătorești ale Republicii Ungare protejează și garantează drepturile și interesele legale ale cetățenilor, pedepsind pe cei care comit acte criminale. Judecătorii se vor supune doar legii, ei neputând fi membri ai partidelor politice și neputând desfășura activități cu caracter politic.

2.6.7.13. Procuratura

Capitolul XI al Constituției maghiare reglementează **instituția procuraturii**, a cărei sarcină este protecția drepturilor cetățenilor, combaterea oricăror încălcări ale drepturilor constituționale, ale securității și independenței țării. Procurorul General este ales de Parlament, la propunerea Președintelui Republicii, iar locuitorii Procurorului General sunt numiți de președintele țării la propunerea Procurorului General. Procurorii publici sunt numiți de Procurorul General, ei neputând fi membri ai unor partide politice și neputând să desfășoare activități cu caracter politic.

2.6.7.14. Drepturile fundamentale

Capitolul XII reglementează pe larg **instituția drepturilor și îndatoririlor fundamentale** (Paragraful 54 și urm.). Se precizează de la bun început că fiecare om are un drept înăscut la viață și la demnitate umană, de care nu poate fi privat în mod samavolnic. Printre drepturile și libertățile înscrise în Constituție sunt: libertatea și siguranța personală, egalitatea în fața legilor, prezumția de nevinovăție, dreptul la apărare, dreptul la liberă circulație, inviolabilitatea domiciliului, libertatea conștiinței, gândirii și a religiei, libertatea de a exprima liber opiniile, dreptul de asociere, dreptul de a participa la adunări publice, dreptul de petiționare.

Potrivit Constituției maghiare, **"minoritățile naționale și etnice care trăiesc în Republica Ungară sunt copărtășe la puterea poporului; sunt factori ai ființei statale"**. În conformitate cu prevederile Constituției, Republica Ungară **"asigură participarea lor colectivă la viața republicană, dezvoltarea propriei lor culturi, folosirea limbii materne, a învățământului în limba maternă, dreptul la folosirea numelui în limba proprie. Minoritățile naționale și etnice pot înființa autonomii locale și la nivelul țării"**.

În Republica Ungară nimeni **nu poate fi privat în mod abuziv de cetățenie sau expulzat** de pe teritoriul Republicii Ungare (Paragraful 69). Cetățenii unguri se pot întoarce oricând acasă din străinătate. Fiecare cetățean ungur are dreptul ca în timpul șederii sale în străinătate să se bucure de ocrotirea Republicii Ungare.

Adoptarea de către Parlamentul Ungariei, în anul 2001, a unei legi privind calitatea de maghiar, prin care se conferă anumite drepturi speciale, pe teritoriul Ungariei, cetățenilor de etnie maghiară din alte state, a suscitat vii observații critice în România și Slovacia. În aceste condiții, premierul român Adrian Năstase a semnat la 23 decembrie 2001, la Budapesta, un memorandum de înțelegere, prin care anumite prevederi ale legii erau circumstanțiate pe teritoriul român²¹⁰.

2.6.7.15. Alte prevederi

Capitolul XIII al Constituției maghiare se ocupă de **principiile de bază ale alegerilor la nivel național și la nivel local**, specificând că acestea se desfășoară prin vot direct și secret, pe baza dreptului de a alege, general și egal, al tuturor cetățenilor care au drept de vot.

Capitolul XIV, care se referă la capitala și însemnele Republicii Ungare, este abrogat.

Capitolul XV cuprinde **dispoziții finale**. Este de remarcă prevederea potrivit căreia Constituția și normele juridice cu caracter constituțional sunt deopotrivă obligatorii pentru organizațiile societății, pentru organele statului și pentru cetățeni.

²¹⁰ "Cotidianul", Anul XI, nr.302(3160), luni 24 decembrie 2001; *idem*, Anul XII, nr.4(3168), luni 7 ianuarie 2002. A se vedea și Dan Oprescu, Despre "legitimația de maghiar", în "Sfera Politicii", anul IX, octombrie-noiembrie 2001, pag.63 și urm.

PARTEA a IV-a

SISTEME CONSTITUȚIONALE PREZENTÂND PARTICULARITĂȚI ISTORICE ȘI POLITICE

Motto:

"Originalitatea unui popor nu se manifestă numai în creațiile ce-i aparțin exclusiv, ci și în modul cum asimilează motivele de largă circulație"

Lucian Blaga

Analiza evoluțiilor constituționale moderne demonstrează că nu toate regimurile constituționale pot fi încadrate automat în sintagma "**regimuri prezidențiale-semiprezidențiale-parlamentare-directoriale**", deoarece există bogate elemente de specificitate, care individualizează apartenența unei țări la un tip de relații specifice. Numeroase țări afro-asiatice au adoptat, de pildă, regimuri parlamentare sau prezidențiale, dar în baza unui alt tip de motivații, datorate fie unei deosebiri de orânduire (cum este cazul Republicii Populare Chineze), fie unor puternice influențe religioase, care își pun puternic amprenta asupra organizării de stat (cum este, de pildă, cazul Iranului), fie, în sfârșit, datorită unor elemente ce țin de transformarea în partide de guvernământ a unor mișcări de eliberare care au acționat anterior pentru independența națională a țării (de pildă Irakul).

Este firesc, deci, ca toate aceste sisteme și regimuri constituționale să fie analizate în cadrul unor capitole distincte, evidențiindu-se - neîndoienic - ceea ce au acestea comun cu modalitățile "clasice" de organizare, dar și trăsăturile inedite, aspectele deosebite pe care le prezintă organizarea lor politică și constituțională în raport cu țările care au fost examinate până acum.

CAPITOLUL I.

SISTEME POLITICE ȘI CONSTITUȚIONALE

ALE UNOR DOMINIOANE

ȘI FOSTE DOMINIOANE BRITANICE

1.1. CANADA

1.1.1. Elemente de ordin istoric

Așa cum atestă datele istorice, coastele răsăritene ale Canadei au fost vizitate, la începutul secolului XI, de normanzi, iar apoi de mai multe expediții franceze, cea mai importantă fiind aceea a lui Jacques Cartier, care a constituit, de altfel, punctul de plecare al unei covârșitoare prezențe franceze în această parte a Americii.

Nu mai puțin importantă a fost și expediția englezului John Cabot, ambele țări disputându-și influența asupra teritoriului Canadei de azi.

Aceste dispute au culminat cu două conflicte militare, soluționate în defavoarea Franței. În consecință, în 1791 Canada se găsea împărțită între o zonă colonială britanică ("Canada de sus" sau "superioară", însumând cea mai mare parte din provincia Ontario), și zona franceză ("Canada de jos" sau "inferioară"), reprezentând mai mult sau mai puțin Quebecul de astăzi și zona Newfoundland²¹¹.

Influența britanică devine, cu timpul, preponderentă asupra teritoriului întregii Canade, iar prin Tratatul de la Paris din 1763 Franța cedează Marii Britanii toate posesiunile sale din Canada.

Cu toate acestea, disputele dintre canadienii de limbă franceză și cei de limbă engleză vor continua de-a-lungul secolelor. Prin "Quebec Act" (1774) a fost recunoscută coloniștilor de origine franceză libertatea credinței și respectarea structurilor lor constituționale²¹².

"Actul unirii" din 1840 consfințește unirea Canadei inferioare cu Canada superioară, iar "Actul Americii de Nord britanice", din 1 iulie 1867, instituie Confederația Canadiană, cu statut de dominion, la care participă provinciile Ontario, Quebec, Noua Scoție și New Brunswick. Confederația Canadiană dispune de un Senat, o Cameră a Comunelor și un Guvern unic.

Teritoriul Canadei cunoaște extensiuni succesive prin intrarea în Confederație a provinciilor Manitoba (1870), Columbia britanică (1871), Insulele Prințului Edward (1873), Alberta (1905), Saskatchewan (1905) și Newfoundland (1949).

211 Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag. 110.

212 Webster's New World Encyclopedia, College edition, Prentice Hall, New York, 1993, pag. 187.

În anul 1931 se produc două evenimente importante: Norvegia renunță la revendicarea sa asupra Insulelor Swerdrup, recunoscând suveranitatea condiționată asupra acestora, iar Conferința de la Westminster (1931) confirmă statutul de dominion al Canadei.

În timpul primului război mondial Canada a participat la ostilități de partea forțelor aliate; la fel în cadrul celui de al doilea război mondial, trupele canadiene fiind prezente pe toate teatrele de luptă. De altfel, trupele canadiene au fost prezente în războiul din Coreea și în toate operațiunile militare inițiate de O.N.U.

Canada este membră fondatoare a Tratatului Atlanticului de Nord (N.A.T.O.), din 1949.

1.1.2. Dezvoltarea constituțională

Istoria constituțională a Canadei se reflectă în adoptarea **mai multor acte cu caracter constituțional**, unele specifice perioadei confruntării franco-britanice, altele adoptate după ce Canada a căpătat forma modernă de astăzi, fiind recunoscută ca națiune independentă și dispunând de o anumită pondere în relațiile internaționale²¹³.

Menționăm, astfel, datorită importanței sale, **Actul cu privire la Parlamentul Canadei**, din 1875, votat de Parlamentul britanic, pentru a clarifica competențele, privilegiile și imunitățile parlamentarilor canadieni.

Afirmarea independenței țării s-a efectuat treptat, prin reducerea puterilor Guvernatorului general al Canadei de a păstra anumite reglementări în considerarea intereselor britanice.

Independența Canadei în problemele externe a reprezentat, de asemenea, un proces gradual. O foarte mare influență a avut-o, în această direcție, angajarea Canadei în primul război mondial alături de trupele aliate, participarea sa la Conferința de pace de la Paris și calitatea sa de membru al Ligii Națiunilor.

Statutul dela Westminster din 1931 a recunoscut deplina jurisdicție a Parlamentului canadian în problemele externe, iar nici un act al Parlamentului britanic nu se mai putea aplica în Canada fără consimțământul Parlamentului canadian.

În 1960 a fost adoptată Carta Canadei a drepturilor (**Canadian Bill of Rights**). La 12 iunie 1978 primul ministru Trudeau a prezentat Parlamentului federal un document de 25 de pagini, intitulat "**Timpul pentru acțiune: reînnoirea Federației Canadiene**", prin care propunea un program de înnoiri constituționale ce urma să fie înfăptuit în două etape: prima fază avea în vedere problemele pe care Guvernul federal putea să le modifice în mod unilateral, iar faza a doua - problemele pentru care era necesar și consimțământul provinciilor.

Schimbările propuse aveau în vedere încorporarea Cartei Drepturilor Omului, recunoașterea dreptului provinciilor de a face propuneri pentru Curtea Supremă a Canadei, precum și constituirea unei noi Camere superioare, care să reflecte mai mult drepturile statelor decât Senatul.

La 17 aprilie 1982 Canada a obținut dreptul de a modifica, pe cale internă, propria sa Constituție. Adoptarea "**Actului constituțional**" din 1982 a eliminat astfel ultima pârghie importantă de control a Marii Britanii, așa numitul drept de tutelă sau supervizare (**patriation**). La 6 decembrie 1982, Curtea Supremă a Canadei a respins pretenția Guvernului din Quebec, care susținea că nu ar putea fi modificată Constituția fără consimțământul său. De asemenea, Curtea Supremă a respins susținerile

213 *Constitutions of the Countries of the World*, Editors: Albert P. Blaustein, Gisberg H. Flanz, vol. IV, *Canada*, by James G. Matkin, Clare F. Beckton, Ellen M. Walsh, Joseph A. Devamithran, Michael P. Ritter, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York, pag. 3 și urm.

aceluiași Guvern din Quebec, care afirmase că orice schimbare constituțională ar solicita consimțământul unanim al tuturor provinciilor.

Trebuie menționat, de altfel, că rivalitatea dintre canadienii de origine franceză și cei de origine engleză, la care ne-am mai referit, se reflectase și în "**Actul cu privire la limbile oficiale în Quebec**", aprobat de Coroana britanică la 31 iulie 1974, prin care limba franceză fusese recunoscută ca limbă oficială a Quebec-ului, Administrația publică Canadiană având obligația să recunoască dreptul Quebec-ului de a folosi limba franceză în relațiile sale cu celelalte state federale din Canada.

1.1.3. Organizarea constituțională

Așa cum s-a arătat în cele ce preced, evoluția constituțională a Canadei a fost marcată de promulgarea unui număr important de acte constituționale. Primul dintre acestea este actul de uniune din 29 martie 1867, cunoscut sub denumirea de "**Actul constituțional din 1867**". Potrivit acestui act, puterea executivă aparținea reginei Marii Britanii, dar era exercitată în numele său de către Guvernatorul general.

Puterea legislativă cuprindea un Parlament bicameral, compus din Camera superioară sau Senat, alcătuit din 104 membri, și Camera inferioară sau Camera Comunelor, alcătuită din 301 membri aleși prin scrutin direct, în cadrul a 301 circumscripții uninominale, în raport de ponderea provinciilor, după cum urmează: Ontario - 103; Québec - 75; Columbia britanică - 34; Alberta - 26; Manitoba și Saskatchewan - 14; Noua Scoție - 11; Noul Brunswick - 10; Terra Nova - 7; Insula Prințul Eduard - 4; Teritoriile din Nord-Vest - 2; Yukon - 1²¹⁴.

Membrii Senatului sunt numiți de Guvernatorul General, cu avizul primului ministru, și își exercită mandatul până la împlinirea vârstei de 75 ani.

Fiecare provincie dispunea de propriile sale adunări, iar puterea executivă era exercitată în cadrul provinciei de un locotenent guvernator, numit de Guvernatorul general.

Actul constituțional din 1867 cuprindea prevederi detaliate cu privire la componența legislaturilor statelor.

În sistemul Actului constituțional pe care l-am menționat existau atribuții care aparțineau provinciilor, dar și atribuții care erau de competența Federației în întregul său, cum ar fi fost, de pildă, problemele navigației și pescuitul, poșta, armata, organizarea comerțului ș.a.

În 1982 s-a efectuat - așa cum am arătat - o importantă reformă constituțională, sub forma unor **Amendamente la Actul constituțional din 1867**.

Noul Act constituțional din 1982 include, în prima sa parte, **Carta canadiană a drepturilor și libertăților**.

La pct.52 al Actului constituțional din 1982 se specifică, în mod expres, că această Constituție este legea supremă a Canadei, care face inoperante orice alte dispoziții contrare cuprinse în alte reguli de drept.

Constituția Canadei include Actul constituțional din 1982, o serie de texte legislative și decrete ce figurează în Anexă, precum și modificările textelor legislative și ale decretelor menționate.

Versiunile engleză și franceză ale diverselor părți ale Constituției Canadei au aceeași forță juridică. Ministrul Justiției al Canadei este însărcinat să pregătească în cel mai scurt termen versiuni franceze pentru anumite părți din Constituția Canadei, care au fost specificate.

214 Union Interparlementaire, *Chronique des Elections parlementaires*, 1 ianuarie-31 decembrie 1997, vol.31, Geneva, 1998, pag.54.

În 1987 a fost adoptat un nou amendament al Actului constituțional din 1867. Modificările au avut în vedere în special recunoașterea drepturilor canadienilor vorbitori de limbă franceză, atribuțiile legislaturii și guvernului din Quebec de a păstra și promova identitatea distinctă a teritoriului, prevederi cu privire la imigrație și străini, probleme ce trebuie soluționate de guvernul Canadei de acord cu guvernele provinciilor, organizarea Curții Supreme a Canadei, instituționalizarea unei Conferințe în probleme economice și în alte domenii, cu participarea primului ministru al Canadei și primilor miniștri ai provinciilor.

Modificările au preconizat, totodată, convocarea unei conferințe constituționale, chemată să dezbată reforma Senatului, problemele pescuitului, precum și alte probleme care vor fi convenite.

Alegerile pentru Camera Comunelor s-au desfășurat la 23 ianuarie 2006, cu care prilej au fost aleși cei 308 membri ai acesteia. Alegerile s-au desfășurat în cadrul a 308 circumscripții uninominale, pe baza unui scrutin direct majoritar uninominal simplu. Ca urmare a rezultatelor votului, Partidul Conservator a primit 124 de mandate, Partidul Liberal 103, Blocul Quebecois 51, Noul Partid Democratic 29, independenți 1.

Ca urmare a rezultatului votării, Partidul Conservator a obținut o poziție dominantă în Camera Comunelor față de Partidul Liberal, care a devenit principalul partid de opoziție. În consecință, prim ministru a fost desemnat Stephen Harper, de la 6 februarie 2006.

De remarcat că după alegeri unul dintre deputații liberali s-a raliat Partidului Conservator, ceea ce a ridicat numărul deputaților acestui partid în Camera Comunelor la 125.

În ce privește Senatul, acesta cuprinde 105 membri, care sunt numiți de guvernatorul general la recomandarea primului ministru. Componenta Senatului este următoarea: Partidul Liberal 66, Partidul Conservator 24, independenți 5, Partidul Progresist Conservator 4, Noul Partid Democratic 1.

În Canada, șeful statului este regina Elisabeta a II-a, dar ea își exerce prerogativele prin guvernatorul general Michaelle Jean, în funcție de la 27 septembrie 2005.

Rolul Guvernatorului General²¹⁵ este, în primul rând, de a reprezenta în Canada pe Regina Marii Britanii. Guvernatorul acordă sancțiunea regală tuturor proiectelor de lege adoptate de Camera Comunelor și de Senat. El prezintă mesajul tronului la deschiderea fiecărei noi legislaturi și, la cererea primului ministru, dizolvă Parlamentul înainte de desfășurarea alegerilor. Ele este comandantul șef al forțelor canadiene, reprezintă Canada în străinătate și primește conducători străini aflați în vizită în Canada, vizitează spitalele și școlile, participă la activități comunitare și acordă distincțiile onorifice.

Primul ministru este deputat și, de regulă, șeful partidului învingător în alegeri. Cabinetul este desemnat de primul ministru. Acei membri ai Cabinetului care nu sunt deputați trebuie să candideze pentru obținerea unui post de deputat într-un interval de timp rezonabil. În timp ce președintele Senatului este numit de Guvernatorul General la recomandarea primului ministru, președintele Camerei Comunelor este ales de parlamentari, misiunea sa constând, mai ales, în a face ca să fie respectate cu strictețe și în mod egal regulile de procedură parlamentară.

215 <http://www.gg.ca>

1.2. AUSTRALIA

1.2.1. Elemente de ordin istoric

Continentalul australian a fost populat; cu mult timp înainte de Christos, de triburi de pescari și de vânători aborigeni, sosiți în Australia cu cel puțin 40.000 de ani în urmă, potrivit cercetărilor.

Primele mărturii cu privire la o navă europeană care ar fi atins continentalul australian datează din anul 1606, când olandezul Duyfken a navigat în vestul coastelor Capului York. De asemenea, cam în aceeași perioadă, o navă spaniolă, a lui Luis Vaez de Torres, a trecut pe la Nord de Capul York și prin strâmtoarea care ulterior a primit numele navigatorului (strâmtoarea Torres), ce separă Noua Guinee de continentalul australian.

Dintre navigatorii care au mai fost prezenți în această zonă menționăm pe Dyrk Hartog, în 1616, dar cea mai faimoasă expediție în această zonă rămâne aceea a căpitanului James Cook, care a proclamat Australia, la 23 august 1770, ca posesiune britanică.

Atracția unor zăcămintele aurifere a determinat ca numeroși imigranți să se îndrepte către țărmurile Australiei.

Succesiv au fost constituite pe teritoriul australian, coloniile New South Walles (1823), Tasmania (1825), Australia de Vest (1838), Australia de Sud (1842), Victoria (1851), Queensland (1859), toate aceste colonii primind, după 1850, o largă autonomie internă²¹⁶.

La 1 ianuarie 1901, toate cele șase colonii se unesc constituind Commonwealth-ul australian, având statutul de dominion în cadrul imperiului britanic.

Australia participă la primul război mondial, iar în 1927 sediul guvernului se stabilește la Canberra, unde se află și în prezent. În 1942, Australia obține autonomia în problemele interne și externe față de Marea Britanie. La 23 martie 1986²¹⁷, regina Elisabeta semnează, la Canberra, proclamația prin care intră în vigoare noua lege asupra Australiei, potrivit căreia toate puterile revin autorităților australiene, regina britanică rămânând numai nominal șef al statului australian.

1.2.2. Organizarea constituțională

Australia este o monarhie constituțională și un stat federal. Constituția sa datează din 1901, când reprezentanții celor șase colonii autonome s-au reunit pentru a perfecta un proiect de Constituție federală, care a fost adoptată de Parlamentul britanic.

Constituția Australiei este inspirată atât din structura federală a S.U.A., cât și din reglementările constituționale britanice și cele ce privesc regimul parlamentar; ea poate fi considerată apropiată de Constituția canadiană, urmând o evoluție oarecum asemănătoare.

Constituția Australiei nu cuprinde o declarație expresă cu privire la drepturile omului, dar acestea sunt apărute de Curtea de Justiție, pe baza Common Law-ului britanic și al cunoscutului Bill of Rights din 1689.

Textul propriu zis al Constituției cuprinde 128 articole structurate în cadrul a opt capitole și anume: Parlamentul, cu cele două Camere ale sale (Senatul și Camera reprezentanților), această

²¹⁶ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.48.

²¹⁷ Webster's New World Encyclopedia, College edition, Prentice Hall, New York, 1993, pag.83.

problematică (despre Parlament) însumând în total 60 de articole, puterea executivă, puterea judecătorească, finanțele și comerțul, statele (membre ale federației), statele noi, dispoziții diverse și modificarea Constituției²¹⁸.

În ceea ce privește Parlamentul, urmând exemplul S.U.A., Australia a adoptat sistemul bicameral. Senatul se compune din 76 senatori desemnați, câte 12 de fiecare stat și câte doi din teritorii, aleși prin vot direct de către locuitorii fiecărui stat sau teritoriu, pe un termen de șase ani. În caz de vacanță a unor locuri de senator, Camerele Parlamentului din statul în care acest senator a fost ales se vor întruni și vor alege o persoană care să ocupe funcția de senator până la expirarea mandatului.

În legătură cu Senatul, mai este de remarcat prevederea art.20 potrivit căreia locul unui senator devine vacant dacă într-un interval de două luni consecutive senatorul absentează la șase ședințe, fără permisiunea Senatului.

Camera reprezentanților se compune din 150 deputați aleși în mod direct, numărul acestora fiind, potrivit Constituției, pe cât posibil, dublu decât cel al senatorilor și trebuind, totodată, să fie proporțional cu ponderea populației statelor. Cele șase state ce formează **Commonwealth**-ul australian sunt: Noul Wales de Sud, Queensland, Australia de Sud, Tasmania, Victoria și Australia de Vest, iar cele două teritorii: Teritoriul de Nord și Teritoriul Capitalei (**Canberra**).

Principalele partide reprezentate sunt: Partidul Australian al Muncii, Partidul Liberal din Australia și Partidul Național din Australia.

Durata mandatului membrilor Camerei reprezentanților este de trei ani, deputații fiind aleși pe circumscripții.

Pentru a fi ales membru al Camerei reprezentanților, persoana în cauză trebuie să aibă vârsta de 21 de ani împliniți, să dispună de drepturile electorale și să fi locuit cel puțin trei ani pe teritoriul australian.

Există posibilitatea ca să fie aleși membri ai Parlamentului și persoane care sunt supuși ai Reginei prin naștere sau prin naturalizare, sunt de peste cinci ani cetățeni britanici sau ai unei colonii devenită stat în cadrul Federației australiene.

Pentru conducerea lucrărilor Camerelor va fi ales un **Speaker**. Funcția de Speaker poate fi retrasă prin votul Camerei, dar el poate și să demisioneze printr-o scrisoare adresată Guvernatorului general.

Pentru ca lucrările Camerei reprezentanților să se poată desfășura este necesară prezența a cel puțin o treime din numărul deputaților, iar proiectele de legi sau alte acte se consideră adoptate dacă majoritatea voturilor este în sensul adoptării lor. **Speaker**-ul nu va vota decât în caz de egalitate de voturi, situație în care votul său este preponderent.

Parlamentul dispune de un număr foarte larg de prerogative, el putând adopta legi într-un număr de 39 de domenii, printre care comerț, impozite, apărare, dreptul de autor, naturalizare, căi ferate, drepturile populației aborigene, imigrarea persoanelor foste condamnate, afacerile externe ș.a.

Propunerile de legi privind veniturile și taxele sunt de competența Camerei reprezentanților, Senatul neputând să le modifice.

În legătură cu anumite proiecte de legi, Senatul poate să trimită observațiile sale Camerei reprezentanților, care le poate adopta numai dacă le consideră necesare. Cu excepția acestor situații (legi financiare, taxe, impozite), Senatul dispune de aceleași puteri ca și Camera reprezentanților, în ceea ce privește propunerile de legi.

În cazurile în care un proiect de lege este votat în forme diferite de cele două Camere, iar Camera reprezentanților nu acceptă observațiile Senatului, se va recurge la o nouă dezbatere asupra proiectului

²¹⁸ 218 Confédération d'Australie, Documentation Française, Présidente du Conseil, Note et Etudes documentaires, no.254, Paris.

de lege. Dacă divergențele persistă, Guvernatorul general poate să dizolve ambele Camere în mod simultan. În situațiile în care după această dizolvare Camerele întrunite votează din nou proiectul de lege, în forme diferite, Guvernatorul general poate să convoace o ședință comună (*joint sitting*) a celor două Camere. Dacă proiectul, cu amendamentele respective, va fi acceptat de majoritatea absolută a totalului membrilor Camerei și Senatului, el va fi considerat aprobat și va fi prezentat de Guvernatorul general Reginei, spre promulgare.

Guvernatorul general are și el dreptul să retrimită legile Camerelor, spre a fi rediscutate, formulând totodată propriile sale amendamente.

La rândul său, Regina poate să dezavueze o lege, în termen de un an după ce Guvernatorul și-a dat consimțământul pentru aprobarea și trimiterea ei spre promulgare. Această dezavuare are ca efect anularea legii, de la data când dezavuarea a devenit publică.

Puterea executivă aparține Reginei, dar este exercitată de Guvernatorul general, ca reprezentant al său. De altfel, la 23 martie 1986 Regina Elisabeta a II-a a semnat, la Canberra, proclamația prin care intră în vigoare noua "**Lege asupra Australiei**", rămânând numai nominal șef al statului Australian. Preocupările privind transformarea Australiei în republică sunt foarte intense în ultimii ani, un referendum pe această temă urmând a fi organizat în anul viitor.

Pe lângă guvernator funcționează un Consiliu executiv federal, cu scopul de a prezenta avize; membrii acestui consiliu sunt numiți și convocați de Guvernatorul general. De asemenea, Guvernatorul general poate numi miniștri de stat pentru a conduce diverse departamente, având totodată și dreptul de a-i revoca.

Numărul miniștrilor este de șapte, iar atribuțiile acestora vor fi stabilite de Parlament.

Comanda forțelor armate australiene aparține Guvernatorului general în calitate de reprezentant al Reginei Marii Britanii.

Puterea judecătorească aparține unei Curți Supreme federale, denumită Înalta Curte a Australiei, precum și unor Curți federale ce vor fi create de Parlament, ca și altor tribunale, create, de asemenea, de către Parlament.

Judecătorii Înaltei Curți și ai tribunalelor create de Parlament vor fi numiți de Guvernatorul general, dar nu vor putea fi revocați decât la propunerea celor două Camere ale Parlamentului, în caz de rea conduită (*misbehaviour*) sau incapacitate dovedită.

Înalta Curte este competentă să judece anumite cauze în primă instanță, cum ar fi, de pildă, litigiile între statele membre ale federației, litigiile privind consuliile sau reprezentanții diplomatici ai altor țări, problemele ce rezultă din tratate. Ea poate funcționa, de asemenea, și ca instanță de apel împotriva deciziilor curților federale, curți ce exercită jurisdicția federală, sau curților supreme ale unui stat.

De remarcat sunt și prevederile art.80 din Constituția Australiei care consacră instituția juriului, toate procesele urmând să se desfășoare în statele în care faptele au fost comise, iar dacă nu au fost comise într-un stat determinat, în locul ce se va stabili de Parlament.

Capitolul consacrat finanțelor și comerțului cuprinde dispoziții referitoare la fondurile consolidate, proprietățile de stat, drepturile de vamă, libertatea comerțului între state etc.

Parlamentul poate, prin orice lege referitoare la trafic sau comerț, să interzică anumite situații preferențiale stabilite de către un stat sau de către o autoritate ce ar depinde de un stat, dacă o asemenea preferință este ilegală sau nejustificată (nerațională). Declararea ca ilegală sau discriminatorie a unei preferințe se face de către o comisie federală, numită pe termen de șapte ani de către Guvernatorul general.

Capitolul V se referă la statele membre ale federației, precizând superioritatea reglementărilor federale față de cele ale statelor, în cazul unor eventuale conflicte de legi.

În legătură cu statele, Capitolul VI prevede posibilitatea creării unor noi state și admiterii lor în federație, precum și a modificării limitelor teritoriale ale statelor, pe baza aprobării Parlamentului.

În ce privește modificarea Constituției, există mai multe trepte. În primul rând, fiecare dintre Camere va trebui să voteze cu majoritate absolută proiectul, care după două luni, dar nu mai mult de șase luni de la adoptarea sa, va fi supus votului cetățenilor în fiecare stat. În cazul unor divergențe între cele două Camere și dacă concilierea pozițiilor acestora nu este posibilă, proiectul de lege, în ultima formă prezentată de prima Cameră, va fi supus votului cetățenilor. Dacă acesta întrunește majoritatea voturilor în majoritatea statelor, reunind în același timp majoritatea la nivelul tuturor alegătorilor, el poate fi prezentat Guvernatorului general spre a obține sancționarea lui din partea Reginei.

În Australia, șef al statului este Elisabeta a II-a, Regina Marii Britanii,

Guvernator general este Michael Jeffery, de la 11 august 2003, iar prim ministru John Winston Howard, de la 11 martie 1996, care conduce o coaliție formată din Partidul Liberal și Partidul Național.

1.3. NOUA ZEELANDĂ

1.3.1. Elemente de ordin istoric

Teritoriul Noii Zeelande de astăzi a fost locuit, încă din timpuri vechi, de triburi polinesiene originare din Pacificul răsăritean. În 1642 navigatorul olandez Abel Tasman a ajuns cu corabia sa în largul coastelor Noii Zeelande, dar maorii au refuzat să-l lase să debarce.

Capitanul englez James Cook a explorat coastele Noii Zeelande în mod succesiv în anii 1769, 1773 și 1777.

Încă de la 1815 au început să sosească misionarii britanici. Prin Tratatul de la Waitangi, din 1840, maorii au acceptat suveranitatea britanică, iar colonizarea a început, favorizând dezvoltarea industriei, navigației și comerțului.

În 1853, colonia Noii Zeelande a dobândit statutul de colonie britanică, dar cu dreptul de a se autoguverna²¹⁹.

Două războaie ale maorilor au avut loc în perioadele 1845-1847 și 1860-1872, sfârșind cu acordarea unor concesiuni, inclusiv reprezentarea lor în Parlament.

În înfăptuirea reconcilierii un rol important l-a avut Guvernatorul George Grey, devenit ulterior prim ministru.

Reformele înfăptuite în timpul guvernării partidului liberal (1891-1906) au asigurat Noii Zeelande una dintre cele mai înaintate legislații sociale din epocă, iar în 1893 dreptul de vot a fost conferit și femeilor.

Noua Zeelandă a obținut statutul de dominion în cadrul imperiului britanic în 1907, iar din 1931 calitatea de membru al Commonwealth-ului britanic. Noua Zeelandă a participat la cele două războaie mondiale, de partea forțelor aliate²²⁰.

Deși Noua Zeelandă a fost inclusă în organisme politice occidentale din zona Pacificului (inclusiv Pactul ANZUS), ea a desfășurat ulterior o politică activă antinucleară.

²¹⁹ Horia C.Matei, Silviu Neguș, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.417.

²²⁰ Webster's New World Encyclopedia, College edition, Prentice Hall, New York, 1993, pag.754.

În 1985, nava Rainbow Warrior, aparținând societății pacifiste "Green peace", a fost minată în portul Auckland de către agenți ai serviciului secret francez, incident în cursul căruia și-au pierdut viața un fotograf portughez care lucra pentru organizația pacifistă.

Noua Zeelandă a solicitat compensații din partea Franței și le-a primit, autorii atentatului fiind sancționați.

1.3.2. Organizarea politică și constituțională

Noua Zeelandă este o monarhie constituțională, în conformitate cu prevederile Actului constituțional din 26 septembrie 1907. Ca și în cazul Australiei, șeful statului este Regina Marii Britanii, reprezentată de un Guvernator general²²¹. Activitatea legislativă se desfășoară prin Camera reprezentanților (Noua Zeelandă cunoaște un sistem parlamentar unicameral), iar cea executivă revine unui Cabinet, condus de liderul partidului majoritar din Cameră.

Așa cum s-a arătat mai sus, urmând exemplul statelor de tradiție britanică, Noua Zeelandă a adoptat, în decursul timpului, mai multe legi și acte parlamentare care au valoare constituțională. Astfel, în afara Actului constituțional din 1986 (amendat în 1987) pot fi menționate Actul cu privire la marea teritorială și zona contiguă din 1977 (amendat în 1980 și 1985), Legea electorală din 1956 (amendată în 1991), Legea cu privire la justiție din 1908 (amendată în 1988 și 1990), Legea cetățeniei din 1977 (amendată în 1979 și 1985), Carta drepturilor omului din 1990, Legea cu privire la relațiile rasiale din 1971 (amendată în 1989), Legea cu privire la Ombudsman etc.

Potrivit aprecierii specialiștilor în științe politice și în drept constituțional, Noua Zeelandă a adoptat sistemul democrației parlamentare de la Westminster. Cu toate acestea, în 1949 Noua Zeelandă a renunțat la cea de a doua Cameră a Parlamentului. Cei 92 de membri ai Parlamentului sunt aleși pe termen de trei ani, 88 de către întreaga populație a țării și patru de către populația Maori. Aceasta are dreptul să voteze împreună cu toți ceilalți cetățeni sau să voteze pentru cele patru locuri care îi sunt rezervate.

Liderul partidului care câștigă majoritatea locurilor în alegerile generale va fi invitat de Guvernatorul general să formeze un nou Guvern și va deveni prim-ministru.

Guvernul este constituit din membri ai partidului majoritar care pot cumula calitatea de membri ai Parlamentului, precum și din înalți funcționari de carieră.

În Noua Zeelandă activitatea partidelor politice se desfășoară în principal în cadrul Parlamentului. Existența partidelor este atestată chiar înainte de anul 1876. Principalele partide sunt: partidul național, care a guvernat neîntrerupt după 1949; un alt partid important este partidul laburist, care este sprijinit de syndicate, ca în Marea Britanie; o organizație politică importantă este și Liga Creditului politic-social, ale cărei activități se desfășurau inițial în domeniul economic, iar începând din 1981 și pe planul politic, obținând anumită popularitate în rândul electoratului²²².

În prezent, principalele partide politice sunt: Partidul Laburist, Partidul Național din Noua Zeelandă și Partidul Democrat din Noua Zeelandă.

Alegerile în Noua Zeelandă se desfășoară în conformitate cu Legea electorală din 1956, care permite participarea la vot a tuturor persoanelor care au împlinit vârsta de 18 ani, sunt cetățeni ai Noii Zeelande sau rezidenți în această țară.

221 Modern Legal Systems Cyclopedia, by Kenneth Robert Redden (ed.) and Linda L. Schlueter (ass. edit.), volume 2, Part I, Country Studies, William S. Hein and Co., Law Publisher, Buffalo, New York, U.S.A., 1989, pag. 2.150.5-2.150.18.

222 Ibidem, pag. 2.150.15.

Dreptul de vot nu este acordat emigranților, persoanelor care sunt condamnate penal sau care sunt internate în spitale pentru insuficiențe mentale.

În scopul desfășurării alegerilor, Noua Zeelandă este împărțită într-un număr de circumscripții electorale, a căror întindere este revizuită din timp în timp, pentru a se asigura o reprezentare egală a populației. În prezent există 88 de asemenea circumscripții, numele alegătorilor fiind înscris în "rolul general".

Așa cum s-a arătat, există patru circumscripții speciale **Maori**, în cadrul cărora pot să voteze numai populația **maori** și numai din rândul acestora pot fi desemnați deputații.

Alegerile se desfășoară în cadrul circumscripțiilor, fiind ales candidatul care a întrunit cel mai mare număr de voturi.

Administrația locală este organizată potrivit unei legi din 1974, alegerile organelor de conducere ale diverselor unități locale desfășurându-se la fiecare trei ani, fără a coincide însă cu alegerile pentru Parlament.

Consiliile regionale și districtuale dispun de importante prerogative în ceea ce privește administrația locală.

Urmând tradițiile britanice, sistemul judiciar este independent, judecătorii bucurându-se de inamovibilitate și stabilitate în funcțiile pe care le ocupă. În numirea lor, elementul esențial care este luat în considerare este pregătirea profesională.

Noua Zeelandă cunoaște un sistem ierarhic de instanțe de judecată, în fruntea căruia se află Înalta Curte.

În raport cu alte foste colonii britanice, Noua Zeelandă fiind o țară de dimensiuni mai mici, sistemul său politic și administrativ este mult mai centralizat decât acela din Australia sau din Canada, care au adoptat o organizare federală.

Ca urmare a intrării Marii Britanii în Uniunea Europeană, Noua Zeelandă a fost nevoită să-și schimbe orientarea economică, apropiindu-se mai mult de Australia, atât pe plan economic cât și pe plan politic. Pe de altă parte, Noua Zeelandă s-a remarcat, în special în ultimul deceniu, printr-o politică constantă anti-nucleară, ceea ce a provocat, la un moment dat, o situație tensională în relațiile cu Franța²²³.

Pe plan intern, Guvernul Noii Zeelande promovează o politică liberală, recunoscând totuși un anumit sector public în economie. Importante preocupări privesc viața socială și integrarea populației Maori. În Noua Zeelandă, șef al statului este Elisabeta a II-a, Regina Marii Britanii. Guvernator general este Anand Satyanand, de la 23 august 2006, iar șef al guvernului Helen Clark, de la 10 decembrie 1999.

1.4. REPUBLICA SUD-AFRICANĂ

1.4.1. Elemente de ordin istoric

Din timpurile cele mai vechi, teritoriul Republicii Sud Africane de astăzi a fost populat de boșimani și hotenotoi, iar apoi de triburile bantu. În 1488, exploratorul portughez Bartolomeo Diaz atinge Capul Bunei Speranțe; Vasco da Gama navighează în apropierea Coastelor Natalului. În 1652,

²²³ 223 Encyclopaedia Universalis, Corpus 16, Paris, 1996, pag.517.

Jan Van Riebeeck întemeiază orașul Kaapstad (Cape Town). Compania olandeză a Indiilor Orientale acordă o foarte mare importanță acestui oraș, ca o escală în drumul spre Indii.

Concomitent cu influența olandeză în această zonă a lumii se face simțită și prezența britanică. Orașul Cape Town este ocupat de britanici, care își extind influența asupra regiunilor Durban și Natal. La rândul lor, sud-africanii de origine olandeză înființează Republica Transvaal și statul liber Orange.

Conflictul de interese dintre englezi și olandezi (buri) duce la un război care durează între anii 1899-1902. Conflictul s-a datorat în bună parte și descoperirii unor zăcăminte de diamante și de aur, situație care a determinat acutizarea conflictului pentru influență în această parte a Africii.

Ca urmare a victoriei britanice, colonia Capului (Cape Town), Natal, Orange și Transvaal se unesc proclamând dominionul Uniunii Sud Africane (1910). Din 1934, Uniunea Sud Africană își câștigă independența, rămânând însă în cadrul Commonwealth-ului britanic²²⁴.

Partidul Național, care dobândește puterea în 1948, inițiază politica de apartheid, vizând dezvoltarea separată a populațiilor aparținând diverselor rase. Împotriva acestei politici acționează Congresul Național African, care avea să fie declarat ilegal în 1964, iar liderul său Nelson Mandela condamnat la închisoare pe viață în 1964, fiind eliberat de abia în 1990.

Ca urmare a faptului că politica de apartheid este dezaprobată de întreaga comunitate internațională, Africa de Sud se retrage din Commonwealth și se proclamă republică, rupând astfel orice relație cu Coroana britanică. În 1974, Adunarea Generală a O.N.U. hotărăște să suspende participarea delegației sud africane la lucrările sale, accentuând astfel izolarea acestui stat.

În 1984 este adoptată o nouă Constituție, care menține segregarea rasială. Ca urmare a intensificării acțiunilor antiapartheid, Commonwealth-ul britanic, dar și Congresul S.U.A. adoptă, în 1986, sancțiuni împotriva Africii de Sud. În 1988, primul ministru Pieter Botha anunță reforme constituționale limitate. Politica de renunțare la segregarea rasială este continuată de noul prim ministru F.W. de Klerk, care eliberează o serie de militanți ai Congresului Național African și inițiază tratative cu Nelson Mandela în vederea pregătirii unei noi Constituții.

În anul 1990, Congresul Național African este legalizat, Nelson Mandela eliberat din închisoare, iar în 1992 un referendum la care participă numai populația albă aprobă cu un procent de 68,7% măsurile de renunțare la politica de apartheid²²⁵. De la 10 mai 1994, Nelson Mandela (62,6% din voturi) devine șef al statului, ca urmare a primelor alegeri democratice, cu participare universală, succesorul său, ales în 1999, fiind Thabo Mbeki.

Actualul președinte al Republicii Sud Africane este Thabo Mbeki, care a preluat funcția la 16 iunie 1999.

1.4.2. Dezvoltarea constituțională

Constituția din 1984 legaliza politica de discriminare rasială. Parlamentul era compus din trei Camere: prima, "**Camera Adunărilor**", rezervată albilor; cea de a doua "**Camera reprezentanților**" pentru metiși iar "**Camera delegaților**" - pentru indieni.

Camera Adunărilor se compunea din 178 de membri, dintre care 166 erau aleși prin votul universal al populației albe; patru erau numiți de către Președinte, unul pentru fiecare dintre cele patru provincii și opt aleși de către cei 166 de membri ai Camerei Adunărilor aleși.

²²⁴ Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.20.

²²⁵ Webster's New World Encyclopedia, College edition, Prentice Hall, New York, 1993, pag.979.

Camera Reprezentanților se compunea din 85 de membri, dintre care 80 erau aleși prin votul universal al populației metise, doi numiți de președinte și trei aleși de cei 80.

Camera delegaților se compunea din 45 de membri, dintre care 40 aleși prin votul universal al populației de origine indiană, doi numiți de către Președinte și 3 aleși în mod direct de cei 40.

Fiecare dintre Camere era considerată responsabilă pentru "propriile afaceri", cu alte cuvinte, problemele care priveau respectiv pe albi, pe metiși sau pe indieni, iar problemele interesând toate trei rasele, inclusiv populația neagră, urmau să fie aprobate de către cele trei Camere reunite.

Constituția prevedea un mandat de cinci ani pentru deputații care făceau parte din fiecare Cameră.

Președintele - care reunea funcțiile de șef de stat și de guvern - era ales pe aceeași durată ca și Parlamentul, de către un colegiu compus din 88 de persoane: 50 din Camera Adunărilor, 25 din Camera reprezentanților și 13 din Camera delegaților.

Președintele numea membrii Guvernului și prezida ședințele acestuia. El era sfătuit de către un consiliu compus din 60 de membri (20 aleși de Camera Adunărilor, 10 de Camera reprezentanților, cinci de Camera delegaților și 25 aleși personal de Președinte). Mai existau, de asemenea, în sistemul Constituției din 1984, trei consilii consultative: unul pentru întreaga țară, unul pentru comunitatea metisă și altul pentru indieni.

În fruntea fiecărei provincii sud africane se afla un administrator, numit de Președinte, și un Consiliu provincial ales.

Ca urmare a procesului succesiv de eliminare a politicii de apartheid, Republica Sud Africană a adoptat mai întâi o Constituție "provizorie", în 1993, care a intrat în vigoare la 27 aprilie 1994²²⁶ și care s-a menținut până la adoptarea noii Constituții la 11 octombrie 1996 - care nici ea nu are un caracter definitiv²²⁷. Ca o consecință a rezultatului alegerilor din 1994, a fost creată o Adunare Constituantă, compusă din cei 400 de membri ai Adunării Naționale și cei 90 de membri ai Senatului. În Adunarea Constituantă, Congresul Național African condus de Nelson Mandela deținea 312 locuri, Partidul Național al lui F.W. de Klerk 99 de locuri, celelalte mandate revenind altor partide mai mici.

Adunarea Constituantă a ales mai multe comitete, care urmau să studieze diferite aspecte ale reformei constituționale. Procesul constituțional urma să cuprindă mai multe faze, iar la 31 octombrie 1995 să fie dat publicității un proiect de Constituție, elaborat în scopul organizării dezbaterii publice și a definitivării lui. Proiectul de Constituție a fost dezbătut de Adunarea Constituantă și adoptat la 10 mai 1996.

Printre principiile care au fost stabilite de Adunarea Constituantă se pot menționa: supremația Constituției, sistemul multipartid, elaborarea unei Carte a drepturilor omului, existența unei singure cetățenii pe întreg teritoriul Republicii Sud Africane, suveranitatea, independența și unitatea statului, existența a trei niveluri de guvernare: nivelul național, provincial și local, acceptarea principiului separației puterilor, răspunderea guvernului față de Parlament ș.a.

Constituția provizorie prevedea constituirea unei Adunări Naționale, compusă din 400 de membri - aleși în concordanță cu sistemul reprezentării proporționale - și Senat, cuprinzând 10 senatori din partea fiecărei provincii, desemnați de legislaturile provinciale.

Puterea executivă aparținea Președintelui. Din aceasta mai făceau parte, în afara Președintelui, vice-președinții executivi și cel mult de 27 de miniștri. Constituția provizorie consacra existența unei Curți Constituționale, compusă dintr-un președinte și 10 membri. Competența acesteia era legată de protecția drepturilor constituționale, disputele cu privire la constituționalitate între diversele ramuri ale

²²⁶ *Constitutions of the Countries of the World*, Gisberg H. Flanz (ed.), vol. I, Republic of South Africa, by Jefri Jay Ruchti, Issued June 1995, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York, pag. III-XIX și 3-283.

²²⁷ <http://www.uni-vuerzburg.de/law>

guvernământului, efectuarea de cercetări în legătură cu constituționalitatea unor legi, inclusiv a actelor Parlamentului, disputele în materie constituțională între diferitele organe de stat etc.

Hotărârile Curții Constituționale erau obligatorii față de toate persoanele, precum și față de ramurile legislativă, executivă și judecătorească ale puterii statului.

Distinct de Curtea Constituțională funcționa și o Curte Supremă a Republicii Sud Africane. Aceasta dispunea, în afară de atribuțiile judiciare propriu zise, și de unele competențe în materie constituțională, cum ar fi, de pildă, litigiile în probleme constituționale între guvernele locale sau provinciale.

O altă instituție stabilită de Constituția provizorie era aceea a "**Protectorului Public**" - instituție similară Ombudsman-ului. Acesta trebuia să fie desemnat din rândul judecătorilor Curții Supreme, să dea dovadă de independență și imparțialitate. În competența sa intrau eventuale anchete în legătură cu proasta administrație și abuzurile în exercițiul puterii autorităților, îmbogățirea fără cauză, actele neonestе, corupția etc. Protectorul public urma să prezinte rapoarte publice în fața Parlamentului, cu privire la activitatea desfășurată.

Ca metode de activitate folosite în exercitarea atribuțiilor sale, el putea organiza negocieri între părți, putea să elibereze avize, putea să semnaleze problemele ce i-au fost aduse la cunoștință autorităților competente, să facă recomandări cu privire la repararea prejudiciilor suferite ca urmare a încălcărilor legii.

1.4.3. Organizarea constituțională

Proiectul de Constituție al Republicii Sud Africane, în forma sa aprobată de Adunarea Constituantă, cuprinde 203 articole, repartizate în cadrul a 15 capitole, precum și șase anexe. Succesiunea capitolelor este următoarea: prevederi fundamentale, Carta drepturilor, Parlamentul, Consiliul provinciilor, executivul național, tribunalele și administrarea justiției, instituțiile de stat care sprijină democrația, comunicațiile, provinciile, atribuțiile legislative și executive ale provinciilor, guvernarea locală, autoritățile tradiționale, administrația publică, serviciile de securitate, finanțele, prevederi generale.

În cadrul prevederilor fundamentale, trebuie menționate definirea Republicii Sud Africane ca stat suveran, democratic, întemeiat pe hotărârea de a înfăptui egalitatea, a promova și proteja drepturile omului, precum și libertățile sale fundamentale. În cadrul aceluiași capitol este reafirmat principiul supremației Constituției, cetățenia sud-africană unică pentru toți cetățenii republicii, simbolurile țării, ca și limbile oficiale ale țării.

Capitolul consacrat drepturilor omului cuprinde o amplă enumerare a drepturilor și libertăților fundamentale, printre care dreptul la viață, egalitatea cetățenilor, interzicerea sclaviei și a muncii forțate, libertatea religiei, asocierii, respectul proprietății, dreptul la educație, accesul la informație ș.a.

Parlamentul se compune, în ultima variantă, din **Adunarea Națională**, alcătuită din 400 membri aleși pe termen de cinci ani, și **Senat**, ales pe aceeași perioadă de timp, compus din 90 membri, aleși de legislaturile provinciilor, prin vot indirect. În Adunarea Națională, aleasă la 2 iunie 1999, 266 mandate aparțin Congresului Național African.

Osebit de instituția Senatului există și un **Consiliu al provinciilor**, cuprinzând reprezentanți ai acestora, aleși de asemenea de către adunările legislative provinciale, a cărui competență este de a aviza o serie de acte legislative importante, cum ar fi bugetul național.

De remarcat este faptul că nu există o deosebire de condiție (vârstă, avere) pentru ca unele persoane să fie alese în cadrul Adunării Naționale și altele în cadrul Senatului, condițiile de eligibilitate fiind aceleași.

În cazul unor proiecte de legi adoptate în forme diferite de către Adunarea Națională și de către Senat, se prevede o procedură de mediere în cadrul unor comisii, cuprinzând un număr egal de deputați și senatori, iar dacă acest lucru nu este posibil, problemele urmează să fie soluționate în cadrul unor ședințe comune ale celor două Camere.

Executivul național (Capitolul V) consacră autoritatea Președintelui ca șef al autorității executive. Președintele este ales de Adunarea Națională pe un termen de cinci ani, el dispunând de un număr important de prerogative în materie de legislație, apărare etc. Cu toate acestea, el nu poate dizolva Adunarea Națională decât în cazul unui vot de neîncredere la adresa Cabinetului.

Cabinetul se compune din președinte, miniștri și miniștri adjuncți. De asemenea, din Cabinetul de miniștri face parte și vicepreședintele Republicii, care este numit de Președintele Republicii.

Deși noua Constituție prevede în mod expres funcția de prim ministru, acesta are atribuțiuni limitate. El coordonează activitatea Cabinetului, dar prezidează lucrările sale numai în absența Președintelui Republicii. Potrivit art.85 din Constituție, varianta a doua pct.4 lit.a, primul ministru "asistă pe Președinte în selecția funcționarilor Guvernului".

În legătură cu **administrarea justiției**, menționăm că în sistemul sud-african **Curtea Constituțională** este considerată ca o parte a sistemului judiciar.

În ceea ce privește instituțiile statului care sprijină democrația constituțională, amintim pe Protectorul public (instituție la care ne-am mai referit în legătură cu Constituția provizorie), Comisia pentru drepturile omului, Comisia pentru instaurarea egalității, Revizorul general și Comisia electorală.

Fiecare provincie dispune de o adunare legislativă provincială, ai cărei membri urmează să fie desemnați. Adunările provinciale țin ședințe cu participarea a cel puțin jumătate plus unu din membrii lor și adoptă hotărârile cu majoritate. Legislativele provinciale pot adopta legi în probleme de competența lor, dar care sunt aplicabile numai pe teritoriul provinciei respective.

Puterea executivă în cadrul provinciilor aparține unui premier, ales de Adunarea legislativă provincială, asistat de un consiliu executiv.

Constituțiile provinciale pot fi adoptate prin votul a două treimi din membrii lor.

Constituția - în varianta sa din 1993 - mai prevede o delimitare de competențe în ceea ce privește puterile legislativă și executivă, atât la nivel național cât și la nivelul provinciilor. În general se recunoaște autonomie provinciilor, cu condiția respectării competențelor pe care Constituția le acordă autorităților centrale.

Structurile, puterile și funcțiile autorităților de guvernământ locale sunt stabilite conform prevederilor Constituției. Alegerea organelor locale se face la un interval de cinci ani. Revin în special competenței autorităților locale problemele ce privesc locuințele, serviciile; sănătatea, traficul de mărfuri și persoane, transportul (local), alegerile locale, dezvoltarea economică locală ș.a.

O prevedere interesantă este aceea consacrată de Capitolul XI care, referindu-se la autoritățile tradiționale, dispune că sunt recunoscute instituțiile statale și **rolul autorităților tradiționale în conformitate cu dreptul indigen**. O autoritate tradițională care respectă sistemul indigen de drept și care a fost recunoscută în termeni legislativi imediat înainte de intrarea în vigoare a Constituției, poate continua să funcționeze, supunându-se legislației și cutumelor. Sub aceleași condiții, tribunalele pot să aplice dreptul indigen.

Adunările legislative naționale sau provinciale pot să însărcineze consiliile autorităților tradiționale să continue să se ocupe cu probleme de interes comun.

De remarcat, în ce privește tratatele internaționale, că acestea, dacă sunt ratificate, devin parte a dreptului intern. Republica Sud Africană se angajează să respecte dreptul internațional cutumiar, cu excepția cazurilor în care prevederile acestuia ar contrazice prevederile Constituției sau ale unor acte ale Parlamentului.

* * *

1.4.4. Constituția din 1997

Actuala constituție a Republicii Africa de Sud a fost adoptată inițial la 8 mai 1996, dar rediscuțată ulterior ca urmare a unei decizii a Curții Constituționale din 6 septembrie 1996. Observațiile Curții Constituționale aveau în vedere o mai bună corelare a prevederilor Constituției cu principiile constituționale cuprinse în Anexa IV a Actului constituțional nr.200 al Republicii Africa de Sud din 1993. Versiunea modificată a textului Constituției a fost adoptată la 11 octombrie 1996, Constituția intrând în vigoare la 7 februarie 1997.

Deși noua Constituție a reprezentat un elaborat juridic cu o largă participare, documentele oficiale din Republica Africa de Sud nu o consideră - încă - ca fiind o constituție definitivă, estimându-se că procesul de elaborare a unor reglementări constituționale este încă în curs iar "Constituția finală va fi legitimată, credibilă și acceptată de toți sud africanii".

Procesul de elaborare a Constituției s-a desfășurat sub semnul unor divergențe, în special între **Congresul Național African** (partidul majoritar) și **Partidul Inkatha**. Divergențele între cele două partide vizau în special dacă Republica Sud Africană trebuia să fie un stat federal sau un stat unitar, dacă în Cabinet trebuie să fie reprezentate și partidele minoritare, dacă proprietatea trebuie să fie garantată în mod absolut sau să fie permisă efectuarea unei reforme agrare, dacă dreptul la viață este compatibil cu pedeapsa cu moartea, dacă libertatea cuvântului trebuie să interzică orice fel de cuvântări care ar face apel la ura de rasă, dacă Parlamentul trebuie să aibă sediul la Cape Town sau să fie mutat la Pretoria sau Boemfontein etc.

Disputa între cele două partide viza totodată statutul juridic și remunerația șefilor tradiționali, precum și însăși forma de organizare a statului, contestarea de către Inkatha-partidul populației Zulu condus de Mangosuthu Buthelezi a tendinței Congresului Național African de a menține o structură centralistă.

Aceste controverse și dispute între cele două partide s-au soldat cu amânarea alegerilor locale. De asemenea, pe plan politic o importantă forță politică o reprezintă și **Partidul minorității albe**, **Partidul Național** care are o puternică influență, în special în orașe.

Noua Constituție adoptată în 1996 are 243 de secțiuni (articole) și este împărțită în capitole și subdiviziuni.

În afară de preambul, cele 14 capitole ale Constituției sunt: prevederi fundamentale (Capitolul I), Carta drepturilor (Capitolul II), guvernarea cooperativă (Capitolul III), Parlamentul (Capitolul IV), președintele și executivul național (Capitolul V), provinciile (Capitolul VI), guvernarea locală (Capitolul VII), tribunalele și administrarea justiției (Capitolul VIII), instituțiile statului care sprijină democrația constituțională (Capitolul IX), administrația publică (Capitolul X), serviciul de securitate (Capitolul XI), liderii tradiționali (Capitolul XII), finanțele (Capitolul XIII), prevederi generale (Capitolul XIV). Acest din urmă capitol cuprinde: dispoziții generale, prevederi legate de drapelul național, jurământul și declarația solemnă, procedurile de alegere, domeniile funcționale ale competențelor concurente legislative la nivel național și provincial, domeniile funcționale ale competenței provinciale legislative exclusive, acordurile de tranziție și revocarea legilor.

În ceea ce privește **prevederile fundamentale**, menționăm, în mod special, dispozițiile cu privire la suveranitatea și caracterul democratic al Republicii Sud Africane - întemeiată pe recunoașterea

valorilor demnității umane, prohibirii rasismului și a dominației unui sex, pe consacrarea supremației Constituției și a regulii de drept, precum și pe sufragiu universal.

Reținem, totodată, prevederile Secțiunii II din Capitolul I, potrivit cărora "această Constituție este **legea supremă a Republicii**; reglementările juridice sau conduita incompatibile cu ea sunt lipsite de valabilitate, iar obligațiile pe care le impune trebuie să fie îndeplinite". De asemenea, sunt de remarcat prevederile Secțiunii III, potrivit cărora există numai o singură cetățenie - cetățenia sud africană. Limbile oficiale sunt: Sepedi, Sesotho, Setswana, șiSwati, Tshivenda, Xitsonga, Afrikaans, engleza, isiNdebele, isiXhosa și isiZulu.

Cu toate că în Constituție limba engleză este menționată numai ca fiind una din limbile oficiale ale statului - la fel de egală ca și celelalte -, Secțiunea 240 aduce precizarea că în cazul unei neconcordanțe între diferitele texte ale Constituției, textul englez va avea precădere.

Constituția cuprinde o amplă enumerare a drepturilor și libertăților omului, lesne de înțeles pentru o țară care ani de zile a fost supusă unui regim de discriminare între rase.

"**Carta drepturilor**" - parte integrantă a Constituției - consacră egalitatea cetățenilor, recunoașterea demnității lor, a dreptului la viață, a libertății și securității persoanei, interzicerea sclaviei și a muncii forțate, dreptul la viață intimă, dreptul la religie, convingeri și opinie, libertatea de expresie, de întrunire, de demonstrație etc.

De asemenea, Constituția consacră libertatea comerțului și a profesiei, libertatea muncii, protecția mediului și protecția proprietății. În legătură cu acest din urmă aspect observăm că Secțiunea XXV, care garantează dreptul de proprietate, prevede totuși că proprietatea poate fi expropriată pentru **rațiuni de utilitate publică**, pe baza unei **compensații**. Quantumul compensației este însă **diferențiat** și va ține seama de: folosirea curentă a proprietății, istoria dobândirii și a folosirii proprietății, valoarea pe piață a proprietății, dacă statul a făcut investiții directe sau subsecvente, precum și de scopurile exproprierii.

Constituția mai consacră prevederi legate de dreptul la locuință, protecția sănătății, a copiilor, educație, accesul la informație, drepturile persoanelor acuzate în fața instanțelor de judecată etc.

De menționat că articolul 37, care se referă la "starea de urgență", cuprinde o **anexă**, de fapt un **tabel al drepturilor de la care nu se pot face nici un fel de derogări**, cum ar fi de pildă dreptul la viață, la demnitatea umană, interzicerea discriminării pe bază de rasă, sex, religie ș.a.

În ceea ce privește structura guvernării, art.40 din Constituție arată că aceasta cuprinde mai multe "**sfere de guvernare**", respectiv la nivel **național, provincial și local**, care sunt distincte, dar interdependente și corelate. Definind principiile guvernării cooperative și al relațiilor interguvernamentale, secțiunea următoare (41) respingând tendințele federaliste, înscrie principiul că activitățile organelor statului trebuie să apere "**pacea, unitatea națională și indivizibilitatea republicii**".

Parlamentul Republicii Africa de Sud este un parlament **bicameral**, care se compune din Adunarea Generală, al cărei număr de membri este stabilit între 350 și 400, și **Consiliul provinciilor**, compus din delegați ai acestora.

Adunarea Națională dispune de prerogative foarte largi, inclusiv aceea de a amenda Constituția, durata mandatului membrilor Adunării Naționale este de cinci ani, iar a Consiliului provinciilor este stabilită chiar de acesta.

Legile, în principiu, se discută în cadrul Adunării Naționale și se adoptă cu votul majorității membrilor acestora, dar actele normative ce privesc în special interesele provinciilor trebuie supuse și **Consiliului provinciilor**. Constituția stabilește o procedură de mediere între cele două Camere, regula fiind aceea a prevalenței punctului de vedere al primei Camere, dacă nu va putea fi realizată o conciliere, cu excepția situațiilor care prevăd expres drepturile provinciilor, când va fi necesară - eventual - consultarea legislaturilor din provincie.

Constituția diferențiază în mod expres, din punct de vedere procedural, situația **legilor care nu afectează drepturile provinciilor** de situația unor legi care afectează drepturile sau interesele acestora și când procedura este, evident, mai complicată, urmând a se găsi o soluție care să convină și intereselor provinciale.

În ceea ce privește **președintele**, acesta este șeful executivului național, care trebuie să sprijine, să apere și să respecte Constituția ca lege supremă a Republicii și să promoveze unitatea națiunii și progresul republicii. El are dreptul să semneze legile, să le retrimită Adunării Naționale pentru a fi rediscutate, să se adreseze Curții Constituționale solicitând un punct de vedere în legătură cu constituționalitatea unei legi, să convoace Adunarea Națională și Consiliul provinciilor în sesiune extraordinară, să numească comisii de anchetă, să solicite un referendum, să primească și să trimită misiuni diplomatice, să confere distincții și să acorde grațierea.

Președintele exercită autoritatea executivă împreună cu membrii **Cabinetului**. La prima ședință după alegeri, Adunarea Națională alege președintele dintre membrii săi. Ședința este condusă de președintele Curții Supreme sau de un împuternicit al său. După ce este ales, Președintele trebuie să depună un jurământ. În cazul unor încălcări grave ale Constituției, al unor conduite incorecte sau al imposibilității de a-și îndeplini funcțiile, Adunarea Națională poate, cu votul a două treimi din membrii săi, să-l îndeparteze pe președinte din exercițiul funcțiilor sale. În caz de absență a președintelui sau de vacanță, până la alegerea unui nou președinte atribuțiile sale sunt îndeplinite de **vicepreședinte**, de un ministru desemnat de către președinte, ori de către un ministru desemnat de Cabinet.

Cabinetul se compune din președinte, în calitate de șef al acestuia, din vicepreședinte și miniștri. Președintele numește atât pe vicepreședinte, cât și pe membrii Cabinetului, dintre membrii Adunării Naționale. Vicepreședintele și miniștrii sunt răspunzători față de președinte în legătură cu atribuțiile care le-au fost încredințate.

Deciziile președintelui sunt contrasemnate de un alt membru al Cabinetului. Deciziile președintelui se adoptă în scris, numai dacă este vorba de probleme prevăzute de lege sau care antrenează consecințe juridice.

Legislația națională trebuie să precizeze în ce măsură proclamațiile, reglementările și alte instrumente legislative subordonate trebuie să fie înregistrate la Parlament sau aprobate de către acesta. În situația în care majoritatea membrilor Adunării Naționale își exprimă neîncrederea în Cabinet, președintele trebuie să constituie un alt Cabinet. Dacă Adunarea Națională adoptă o moțiune de neîncredere care privește și pe președinte însuși, acesta trebuie să demisioneze și el împreună cu membrii Cabinetului.

Provinciile republicii sunt: Capul de Est, Statul liber, Gauteng, KwaZulu-Natal, Mpumalanga, Capul de Nord, Provincia de Nord, Nord-Vest, Capul de Vest. Fiecare provincie are dreptul să aibă Constituția sa proprie, legislatura sa și dreptul de a adopta legi conforme cu Constituția.

Modul în care sunt desemnate Adunările legislative ale provinciilor este stabilit de legile acestora, o legislatură de provincie urmând să fie compusă, de regulă, din 30-80 membri. Membrii adunărilor sunt aleși pe cinci ani. Adunările adoptă decizii cu majoritatea membrilor lor.

Autoritatea executivă a provinciilor aparține unui **premier**, care își exercită atribuțiile împreună cu ceilalți membri ai Comitetului executiv. Premierul și ceilalți membri ai Cabinetului sunt aleși dintre membrii legislaturilor provinciale. Consiliile executive sunt compuse din premier și cel puțin cinci membri desemnați de premier dintre membrii Adunării legislative.

Constituția Republicii Africa de Sud cuprinde prevederi legate de **constituțiile provinciale**, care sunt adoptate cu două treimi din numărul membrilor Adunării legislative ale provinciilor. Constituțiile provinciilor trebuie să fie compatibile cu prevederile Constituției Republicii Africa de Sud.

Interesante prevederi se întâlnesc în ceea ce privește **conflictul între legislația națională și provincială**. Ideea de bază este aceea că legislația națională prevalează numai în problemele de interes general (standarde, reglementări politice de principiu, menținerea securității naționale, a unității economice etc.). În celelalte cazuri prevalează dispozițiile cuprinse în legislația provincială.

Capitolul VII din Constituție cuprinde ample prevederi cu privire la **guvernarea locală**, statutul municipalităților, drepturile și îndatoririle acestora, compunerea consiliilor municipale, drepturile consilierilor și modul cum acționează.

Capitolul VIII este consacrat **tribunalelor și administrării justiției**. De menționat este faptul - pe care l-am semnalat deja - că în Republica Africa de Sud Curtea Constituțională este **inclusă** în sistemul judiciar. Nu există o Curte Supremă, ci o Curte Supremă de Apel.

Curtea Constituțională se compune din președinte, vicepreședinte și alți nouă judecători, dar ea trebuie să judece în complet de cel puțin opt judecători. Competența sa privește probleme constituționale, disputele între diversele organe ale statului la nivel național sau local, aprecierea constituționalității unei legi sau unui amendament la Constituție, confirmarea faptului că președintele nu și-a îndeplinit atribuțiile constituționale etc.

O prevedere interesantă este cuprinsă în pct.6 al Secțiunii 167, care se referă la Curtea Constituțională, în sensul că **legislația națională sau regulamentul Curții Constituționale trebuie să permită unei persoane, când este în interesul justiției și cu autorizația Curții Constituționale, să sesizeze în mod direct Curtea Constituțională sau să facă un apel direct la Curtea Constituțională, prin orice alte instanțe**. Pct.7 al aceleiași secțiuni dispune că "o problemă constituțională privește orice domeniu care se referă la interpretarea, protejarea sau punerea în aplicare a Constituției".

Curtea Supremă de Apel se compune din președinte, locțiitorul său și un număr de judecători de apel stabilit printr-un act al Parlamentului. Ea decide asupra apelului în toate materiile, cu excepția celor care privesc problemele constituționale.

În afară de aceste două mari instanțe, care se găsesc în vârful piramidei instanțelor judecătorești, sistemul judiciar din Republica Sud Africană mai cuprinde Înalte Curți, tribunale, compuse din magistrați, precum și alte instanțe a căror competență este stabilită printr-un act al Parlamentului.

Deși - așa cum arătat - competența în problemele constituționale aparține Curții Constituționale, Secțiunea 172 din Constituție dispune că **orice tribunal poate să stabilească că o lege este neconcordantă cu Constituția** și în consecință este inaplicabilă. În asemenea situații, tribunalul respectiv poate emite o **ordonanță** prin care să stabilească limitele invalidității unei anumite legi, limitând însă retroactivitatea efectelor invalidității în timp.

Orice persoană sau organ de stat având interes în problema respectivă se poate adresa însă **direct Curții Constituționale** pentru a confirma sau să circumscrie un ordin de invaliditate constituțională pronunțat de un tribunal. În caz de descompletare a Curții Constituționale, președintele republicii poate să desemneze o persoană care să îndeplinească atribuțiile de membru al Curții Constituționale în perioada vacanței postului.

În sistemul Sud African există o **Comisie a serviciului judiciar**, care are atribuții similare Consiliului Suprem al Magistraturii din țara noastră. Ea are însă atribuții mai largi, fiind de fapt un adevărat organ de consultare al Guvernului național în orice problemă ce se referă la sistemul judiciar sau la administrarea justiției.

Secțiunea 179 din Constituție definește atribuțiile **Autorității naționale de urmărire** (similară procuraturii), al cărei șef este desemnat de președintele republicii. Directorul național al acuzării publice emite directive, intervine în procese atrăgând atenția când nu se respectă directivele; el poate însă, în același timp, să reconsidere deciziile de urmărire, având totodată și alte prerogative care îi sunt stabilite de legislația națională.

Capitolul IX din Constituție se referă la o serie de instituții de stat care sprijină democrația constituțională, printre care **Protectorul public** (similar Avocatului Poporului), **Comisia pentru drepturile omului**, **Comisia cu privire la protejarea drepturilor culturale, religioase și lingvistice**, **Comisia pentru egalitatea concepției**, **Controlorul general**, **Comisia electorală** ș.a.

De menționat, în ceea ce privește Protectorul Public, că acesta are dreptul să investigheze orice conduită în probleme de stat sau administrație publică pe care o consideră suspectă și, în consecință, să procedeze la acțiune imediată. El nu poate însă să investigheze asupra deciziilor tribunalelor. Rapoartele Protectorului public sunt publice, cu excepția situațiilor speciale, care implică confidențialitate.

Protectorul public este desemnat pe o perioadă de șapte ani, dar nu poate fi reales.

Constituția Republicii Africa de Sud mai cuprinde prevederi legate de **administrația publică**. Reținem existența unei **Comisii pentru serviciul public** (secțiunea 196) care este independentă și trebuie să fie imparțială, îndeplinindu-și atribuțiile fără teamă, favoruri sau prejudicierea intereselor, în scopul de a menține o administrație publică efectivă și eficientă, la standardele cele mai înalte ale eticii profesionale în serviciul public.

Comisia are atribuția de a promova valorile menționate, dar și de a face investigații, evaluări, de a propune măsuri de îmbunătățire a activității organelor administrative.

În Constituția Republicii Africa de Sud se mai întâlnesc prevederi legate de serviciile de securitate, apărare, controlul poliției, serviciile de informații etc.

De remarcat că în conformitate cu prevederile secțiunii 211 se recunoaște **instituția liderilor tradiționali**, care este însă supusă prevederilor Constituției. Autoritățile tradiționale trebuie să respecte dreptul cutumiar și legislația. Legislația națională poate asigura un rol al liderilor tradiționali ca o instituție de nivel local și chiar să dispună crearea unei Camere a liderilor tradiționali, precum și a unui Consiliu al liderilor tradiționali.

Alte prevederi ale Constituției se referă la finanțe, Banca Centrală, veniturile administrațiilor centrale și provinciale.

În sfârșit, în cadrul Capitolului XIV "**Prevederi generale**", există importante dispoziții referitoare la dreptul internațional. Astfel, se prevede că negocierea și semnarea tratatelor internaționale se efectuează de executivul național, iar tratatele ratificate sunt obligatorii pentru Republica Africa de Sud. Cu toate acestea, acordurile pentru probleme tehnice, administrative sau executive pot intra în vigoare prin simpla lor aprobare de către executiv, fără a mai fi necesară aprobarea lor de către Adunarea Națională și Consiliul provinciilor, însă trebuie ca ele să fie înregistrate la Parlament.

Dreptul internațional cutumiar continuă să-și producă efectele, cu condiția însă ca el să nu contravină Constituției sau unui act al Parlamentului. Potrivit art.235, **dreptul la autodeterminare** pe care îl are poporul sud african în întregul său nu împiedică recunoașterea noțiunii de autodeterminare unor comunități culturale și lingvistice în interiorul unei entități teritoriale în cadrul republicii.

După cum se vede din cele ce preced, Constituția Republicii Africa de Sud (considerată încă nedefinitivă) reprezintă un document modern, ce cuprinde importante prevederi noi. Se constată totuși anumite compromisuri între punctele de vedere pe care le-am menționat, între viziunea centralistă privind unitatea statului și recunoașterea autonomiei locale, în special a prerogativelor liderilor tradiționali.

1.5. INDIA

1.5.1. Elemente de ordin istoric

Pe teritoriul Indiei de astăzi au înflorit vechi civilizații, istoria acestei țări fiind legată de întreaga dezvoltare și afirmare a civilizației antice. În a doua jumătate a mileniului II î.Chr. triburile vedice pătrund din Asia Centrală, cucerind întreaga Indie de Nord. Pe teritoriul Indiei se afirmă concomitent două mari civilizații, în secolele IV-III î.Chr.: civilizația **Maurya**, legată de răspândirea budismului, și **Gupta**, bazată pe principiile brahmanice. După o lungă perioadă, marcată prin fărâmițarea feudală, invaziile turanice, ale arabilor și mongolilor, în Nordul continentului se afirmă religia islamică.

Navigatorul portughez Vasco da Gama atinge Coasta Malabar, în 1498. În secolul următor, portughezii pun stăpânire pe o mare parte a Coastei de Vest a Indiei. Anul 1600 marchează înființarea Companiei britanice a Indiilor Orientale, iar anul 1664 - a Companiei franceze a Indiilor Orientale²²⁸.

O prezență puternică pe teritoriul indian o constituie imperiul **marilor moguli**, între 1526 și 1858, având capitala la Agra și, mai târziu, la Delhi.

Ca urmare a acutizării confruntării coloniale între Franța și Marea Britanie, aceasta elimină concurența francezilor, reușind apoi, în secolul următor, să-și extindă dominația asupra întregului subcontinent. Împotriva dominației britanice se produc succesiv mai multe răscoale, dintre care cea mai cunoscută o constituie **rebeliunea șipailor**, între anii 1857-1859. Ca urmare a acestei rebeliuni intervine dizolvarea Companiei Indiilor Orientale și proclamarea Indiei, în mod oficial, drept colonie a Coroanei britanice. Mișcarea de eliberare națională indiană se afirmă sub forme politice în 1885, fiind înființate Congresul Național Indian (1885) și Liga musulmană (1906). După primul război mondial, mișcarea de eliberare cunoaște noi forme de manifestare, inclusiv doctrina de protest non violentă, promovată de Mahatma Gandhi.

După terminarea celui de al doilea război mondial, Marea Britanie este obligată să acorde independența Indiei, la 15 august 1947. Între 1947 și 1949 India rămâne sub controlul unui Guvernator general, numit de regina britanică.

Teritoriul fostei colonii indiene este împărțit, în 1947, în două dominioane: **Uniunea indiană**, cu populație majoritară hindusă, și **Pakistanul**, cu populație preponderent musulmană, între cele două țări afirmându-se de la început o serie de rivalități și dispute în probleme teritoriale.

La 26 ianuarie 1950 India este proclamată Republică federală în cadrul Commonwealth-ului britanic²²⁹.

În perioada următoare sunt de menționat o serie de evenimente printre care: reintegrarea în anul 1961 a coloniilor portugheze Goa, Daman și Diu, precum și mai multe conflicte armate cu Pakistanul, cel din 1971 soldându-se cu proclamarea independenței de către **Bangladesh**.

Viața politică indiană este dominată de Partidul Congresului Național Indian, care fusese promotorul luptei pentru independență. Cu scurte perioade de intermitențe, acest partid conduce întreaga politică a țării, de la obținerea independenței și până în prezent. Se remarcă figurile unor importanți oameni politici: Jawaharlal Nehru (1964-1964), Lal Bahadur Shastri (1964-1966), Indira Gandhi (1966-1977 și 1980-1984), Rajiv Gandhi (1984-1989) ș.a.

²²⁸ Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.256.

²²⁹ Webster's New World Encyclopedia, College edition, Prentice Hall, New York, 1993, pag.525.

Viața politică indiană în ultimele decenii a fost marcată de tendințe de modernizare și afirmare a independenței Indiei, dar și de acțiuni violente ale unor elemente extremiste, doi prim miniștri - Indira Gandhi 1984 și Rajiv Gandhi în 1991 - sfârșind prin a fi asasinați. Diversele guverne care s-au succedat, și în special guvernele conduse de Partidul Congresului Național Indian, au trebuit să desfășoare eforturi pentru păstrarea unității țării împotriva tendințelor separatiste și grupărilor extremiste.

Actualul șef al statului este A.P.J.Abdul Kalan, investit la 25 iulie 2002, iar prim ministru Mohammed Singh, de la 19 august 2002.

1.5.2. Organizarea constituțională

Actuala constituție a Indiei a fost adoptată la 26 ianuarie 1950, fiind de atunci amendată de 17 ori, ultimul amendament la Constituție datând din 1992.

Constituția Indiei cuprinde 395 articole, grupate în 22 de părți, precum și 12 anexe. Materiile sunt structurate în modul următor: preambul, Uniunea Indiană și teritoriul său, cetățenia, drepturile fundamentale, principiile directoare ale politicii de stat, îndatoririle fundamentale, Uniunea, executivul, Președintele și vicepreședintele, Parlamentul, procedura legislativă, procedura în materie generală, prerogativele legislative ale Președintelui, Uniunea judiciară, controlul și revizorul general al Indiei, statele, legislaturile statelor, guvernatorii, consiliile de miniștri, curțile de justiție ale statelor, uniunile teritoriale **Panchayatos**, (instituții de autoguvernare locală), municipalitățile, relațiile între statele Uniunii, finanțele, proprietatea, comerțul, amendamente la Constituție, prevederi de tranziție²³⁰.

Fiind o țară democratică, creată ca urmare a unei îndelungate lupte de eliberare națională, Constituția Indiei reafirmă, în preambulul său, atașamentul la ideile de suveranitate, justiție socială, economică și politică, ca și la ideile de egalitate și de fraternitate. Așa cum se arată într-un comentariu pe marginea acestei Constituții, elaborat de Shri P.M.Bakshi, Constituția indiană "este probabil cea mai lungă constituție din lume"²³¹.

Caracterul deosebit de analitic al acestei constituții se exprimă - după părerea autorului citat - în ideea că cei care au elaborat Constituția au dorit să păstreze valorile democratice cărora indienii le-au acordat cea mai mare importanță în lupta lor pentru independență. Ei au ținut seama de prevederile Actului constituțional din 1935 cu privire la guvernarea Indiei, căutând totodată să prevadă cât mai eficient noile principii politice ce reflectă organizarea țării după obținerea independenței. De aceea, dacă în ceea ce privește partea structurală au fost păstrate și dezvoltate o serie de prevederi ale Actului pentru guvernământul Indiei din 1935, partea filosofică și partea de drepturi ale omului au ținut seama de tradițiile Constituției americane și de documentele internaționale adoptate după al doilea război mondial.

Se remarcă, totodată, influențe ale Constituțiilor canadiene și australiene, ca și păstrarea unor instituții autohtone cum sunt entitățile administrative **Panchayatos**, la care ne-am referit când am prezentat ordinea inserării materiilor în Constituția indiană.

De remarcat este și faptul că în India nu există o religie oficială, ea menționând numai libertatea tuturor religiilor.

Constituția operează ca o lege fundamentală. Puterile autorității guvernamentale decurg din Constituție și ele trebuie să se achite de răspunderile ce le revin într-un anumit cadru constituțional.

230 *Constitutions of the Countries of the World*, Editors: Albert P.Blaunstein, Gisberg H.Flanz, vol.12, India, Commentary by P.M.Bakshi, Issued September 1994, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York, p.V, 3-353.

231 Shri P.M.Bakshi, *op.cit.*, pag.22.

Puterea Parlamentului nu este nelimitată, deoarece justiția poate să declare o lege ca neconstituțională, dacă aceasta încalcă prevederi constituționale.

Constituția din 1950 caracterizează India ca fiind "uniune de state"; structura indiană este în mod esențial federală, fiind caracterizată prin elementele specifice oricărui sistem federal, în special supremația constituției, repartizarea puterilor între Uniune și guvernământul statelor, existența unei justiții independente, ca și o procedură destul de severă pentru amendarea Constituției. Ea stabilește o repartitie precisă de competențe între autoritățile centrale și cele aparținând statelor, eventualele litigii sau depășiri de competențe urmând a fi soluționate de organele justiției.

Potrivit opiniei specialistului indian - pe care l-am menționat - există totuși importante deosebiri față de sistemul american, care este considerat în prezent modelul principal de organizare a statelor federale.

1- În timp ce în America există o **dublă cetățenie**, în India există o **singură cetățenie**, indienii - oriunde ar locui - au aceleași prerogative în fața legii.

2- În al doilea rând, statele ce alcătuiesc S.U.A. au dreptul să-și elaboreze **propriile lor constituții**, în timp ce statele din Uniunea Indiană nu au asemenea prerogative.

3- În al treilea rând, Constituția indiană manifestă o **tendință centralizatoare** în unele din prevederile sale, cum ar fi, de pildă, puterea Parlamentului de a organiza structura politică a țării, supremația Parlamentului față de legislaturile statelor, în cazul când s-ar ivi un conflict în ce privește prerogativele lor și puterile guvernatorilor de a opri anumite legi, spre a fi reconsiderate de către Președintele Republicii.

4- În al patrulea rând, în anumite circumstanțe, Uniunea este abilitată să **înlocuiască autoritățile statelor** sau să exercite puteri care în mod normal sunt încredințate autorităților statelor.

Puterea executivă a Uniunii Indiene aparține Președintelui Indiei, care o exercită fie direct, fie prin persoanele oficiale care îi sunt subordonate, în concordanță cu prevederile Constituției.

Președintele este ales de membrii unui colegiu electoral, compus din membrii ambelor Camere, precum și dintr-un număr de membri aleși de adunările statelor. Mandatul Președintelui este de cinci ani, cu dreptul de a fi reales. Actualul șef al statului este Kocheril Raman Narayanan, ales la 25 iulie 1997.

În cazul încălcării Constituției, Președintele este susceptibil - ca și în S.U.A. - să fie supus unei proceduri de **impeachment**. Deosebirea față de sistemul american este că într-o asemenea situație, procedura poate fi angajată în fața oricăreia dintre Camerele Parlamentului, la cererea unei pătrimi din numărul deputaților sau senatorilor, iar hotărârea urmează a fi luată cu majoritatea de două treimi din membrii Camerei respective. De asemenea, mai trebuie menționat că, în cazul întrunirii majorității de două treimi în favoarea propunerii de destituire, demiterea Președintelui este operantă chiar din momentul adoptării hotărârii.

În activitatea sa, Președintele este asistat de un **vicepreședinte**, care este totodată și președintele Consiliului de Stat, ales pe aceeași perioadă. El este ales în aceleași condiții ca și Președintele, având competența de a acționa ca președinte în cazuri de vacanțe sau în absența șefului statului.

În sistemul indian există și instituția **primului ministru**. Acesta are mai curând atribuții de a aviza și a asista pe Președintele Republicii decât de a exercita competențe în nume propriu.

Toate actele guvernului Indiei trebuie să fie luate în numele Președintelui. Ordinele și alte hotărâri trebuie să specifice în mod expres această condiție, pentru a putea îndeplini cerințele de validitate.

Primul ministru are obligația să comunice Președintelui deciziile Consiliului de Miniștri, să-i furnizeze informații și - dacă Președintele îi cere - să supună anumite probleme dezbaterii Consiliului de

Miniștri, în special în acele situații în care este vorba de decizii individuale ale miniștrilor, care nu au fost însușite de Consiliul de Miniștri în totalitatea sa.

Parlamentul indian este bicameral. Cele două Camere care îl alcătuiesc sunt: **Consiliul statelor (Rajya Sabha)** și **Camera poporului (Lok Sabha)**. **Consiliul statelor** este compus din membri numiți de Președinte (12) și 233 membri aleși de Adunările legislative ale statelor și teritoriilor Uniunii.

Reprezentanții statelor în Consiliul statelor vor fi aleși dintre membrii Adunărilor legislative, în concordanță cu principiul reprezentării proporționale.

Camera poporului (Lok Sabha) se compune din 545 de membri, dintre care 543 aleși în mod direct în 543 de circumscripții, și 2 membri numiți de Președintele Republicii, reprezentând comunitatea anglo-indiană. Mandatul Camerei poporului este de cinci ani, dar Consiliul statelor - care nu poate fi dizolvat - trebuie reînnoit în proporție de o treime la terminarea fiecărui al doilea an, în concordanță cu prevederile adoptate de Parlament.

Constituția indiană consacră **principiul egalității Camerelor**, proiectele de legi putând fi introduse în oricare Cameră, cu mențiunea că în situația legilor financiare, dacă nu va putea fi efectuată cu succes procedura de mediere și cele două Camere se vor menține fiecare pe poziția sa, va prevala varianta adoptată de Camera populară.

Uniunea Indiană cuprinde 21 de state care se autoguvernează, administrate de câte un Guvernator numit de Guvernul federal. Opt dintre cele mai mari state au și o a doua Cameră (Consiliul legislativ), în timp ce restul de 13 au numai adunări legislative, competente în problemele locale.

Potrivit Constituției indiene, statele dețin competențele de bază în problemele de educație, sănătate, poliție și guvernare locală, și colaborează în problemele economice cu autoritățile centrale. În situații de criză, pot fi impuse anumite prevederi de la centru (**prezident's rule**). Există, de asemenea, șapte uniuni teritoriale care sunt administrate de locotenenți generali numiți de Președintele federal. Guvernul central federal este singurul care dispune de organizarea în problemele militare și de politică externă, jucând totodată un rol activ în problemele economice.

Constituția Indiei recunoaște dreptul Parlamentului de a acționa și ca Adunare Contituantă, pronunțându-se cu privire la eventuale propuneri de modificare sau completare a textelor constituționale. Pentru aceasta, se cere adoptarea unei legi introduse în fiecare dintre Camerele Parlamentului, cu majoritatea de cel puțin două treimi a membrilor prezenți și votanți, după care proiectul de lege aprobat de ambele Camere este supus Președintelui.

În anumite situații, pentru modificarea unor prevederi se cere și acordul legislaturilor statelor, a cel puțin jumătate dintre acestea.

CAPITOLUL II.

SISTEME POLITICE ȘI CONSTITUȚIONALE

ALE UNOR ȚĂRI SOCIALISTE

Motto:

*"Într-o revoluție nu mergi niciodată destul de departe
decât atunci când nu știi unde mergi"*

Maximilian Robespierre

2. Considerațiuni generale

Consacrarea unui capitol aparte constituțiilor unor țări socialiste se datorează atât subzistenței sistemului socialist într-un număr de țări - dintre care una are o pondere deosebit de importantă în viața mondială: China -, cât și faptului că din punctul de vedere al teoriei dreptului constituțional constituțiile statelor socialiste prezintă elemente de specificitate, care se cuvin a fi semnalate.

Potrivit părerii autorilor de specialitate, care întotdeauna au tratat dezvoltarea constituțională a țărilor socialiste în cadrul unor capitole distincte, regimurile constituționale ale acestor țări se caracterizează printr-o concepție diferită cu privire la stat - considerat a fi un instrument în mâinile clasei ce asigură conducerea statului -, și prin contestarea separației puterilor și înlocuirea acesteia cu ideea "unicității puterilor", întemeiată pe deținerea integrală de către popor a prerogativelor suveranității²³².

Constituțiile socialiste se întemeiază pe ideologia marxistă cu privire la stat și rolul său istoric, preconizând necesitatea existenței unui singur partid, care să antreneze în jurul său toate forțele sociale, orientându-le în direcția aplicării unei noi politici.

Din punct de vedere juridic, drepturile și libertățile omului sunt subordonate îndeplinirii obiectivelor politice ale statului, iar libertățile publice sunt exercitate cu condiția de a nu aduce atingere principiilor de organizare socialistă. Modelul instituțiilor politice consacră o structură piramidală, în baza principiului centralismului democratic, iar înlocuirea separației puterilor cu unicitatea puterilor determină justificarea unui "regim de adunări", forumul suprem al statului constituindu-l adunările reprezentative la nivel național, chemate să aleagă toate celelalte instituții ale statului²³³.

Mandatul deputaților este și el subordonat unor imperative politice, existând posibilitatea revocării deputaților de către alegători înainte de termen. Parlamentele statelor socialiste sunt de regulă unicamerale, cu excepția statelor federale. Șeful statului este ales de regulă de către Parlament.

Pe planul tehnicii constituționale se constată, de asemenea importante diferențe de concepții, dar și de redactare. Constituțiile socialiste, în general, se consideră a fi mai curând un bilanț decât un

²³² Philippe Ardant, *Institutions politiques et Droit constitutionnel*, 8e édition, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1996, pag.343.

²³³ Pierre-Henri Chalvidan, *Droit constitutionnel. Institutions et régimes politiques*, nouvelle édition, Editions Nathan, Paris, 1996, pag.233.

program de perspectivă; ele sunt suple și permit o mai ușoară adaptare sau modificare a textelor constituționale, de obicei pe linia unor aprobări ale parlamentelor, iar nu pe calea unor referendumuri sau plebiscite.

Din acest punct de vedere, constituțiile țărilor socialiste se apropie de regimurile parlamentare, dar o autentică exprimare a funcțiilor parlamentelor și o reală dezbatere a problemelor devine dificil de realizat în condițiile monopartidismului și ale disciplinei obligatorii de partid.

Inițial, constituțiile statelor socialiste - așa cum s-a arătat în capitolul consacrat Rusiei - își propuneau reproducerea unor idei pe care inițial le consacraseră primele constituții sovietice: recunoașterea exclusiv a proprietății de stat asupra mijloacelor de producție, rolul conducător al partidelor comuniste, subordonarea unor drepturi și libertăți cerințelor ideologiei și edificarea noii societăți etc.

Într-o monografie de referință, Jean-François Soulet, ocupându-se de primele constituții ale statelor socialiste, observa că "se constată cu ușurință legătura foarte strânsă dintre toate constituțiile și alinierea lor completă la legile sovietice, ca de altfel și ambițiile extraordinare ale noilor regimuri care pretind instaurarea deopotrivă a democrației politice și sociale și a unor valori morale"²³⁴.

Pe parcursul evoluțiilor înregistrate după 1990, aria de acțiune a dreptului constituțional socialist s-a redus considerabil, în deosebi ca urmare a faptului că toate țările care au optat pentru economia de piață și statul de drept au elaborat constituții noi, întemeiate pe cu totul alte principii și pe recunoașterea valorilor occidentale. Cu toate acestea, este de semnalat că în multe cazuri, chiar în acele țări în care sistemul socialist a fost menținut, s-au efectuat anumite atenuări ale principiilor tradiționale. Astfel, s-a înregistrat o anumită extindere a drepturilor omului, deși aceasta nu se suprapune încă standardelor generale, au fost înființate noi instituții reprezentative, în unele cazuri a fost atenuat monopolul politic al partidului comunist, s-au extins atribuțiile și prerogativele unor organe locale etc.

Pornind de la aceste considerațiuni, autorii lucrării de față au apreciat ca fiind necesară o prezentare succintă în cadrul acestui capitol a elementelor cele mai relevante, care privesc constituțiile statelor ce păstrează forma socialistă de organizare politică și constituțională.

2.1. CHINA

2.1.1. Elemente de ordin istoric

China reprezintă leagănul unei civilizații multimilenare, remarcându-se, din timpurile cele mai vechi, prin cultura sa, dezvoltarea artelor, meseriilor și înțelepciunea gânditorilor săi²³⁵.

În timpul regimului imperial China a înregistrat o amplă extindere și dezvoltare. Dintre momentele cele mai importante ale acestor perioade îndepărtate, amintim procesul de unificare a Chinei, încheiat în anul 221 î.Chr., momentul în care împăratul Shi Huangdi construiește Marele Zid chinezesc; expansiunile teritoriale realizate în timpul dinastiei Han; afirmarea comerțului cu Asia Centrală și statele mediteraneene pe "drumul mătăsii"; instaurarea budhismului ca religie oficială; deosebita

²³⁴ Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Editura Polirom, Iași, 1998, pag.60.

²³⁵ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.124 și urm.

înflorire culturală, realizată în timpul dinastiei Tang; restabilirea unității statale după invaziile mongole etc.

Primii europeni - negustori portughezi - sosesc în secolul XVI-XVII, urmați de misionari iezuiți. În jurul anului 1750 China cunoaște un nou apogeu al expansiunii sale teritoriale. Penetrația puterilor coloniale pe piața Chinei pune capăt, în prima jumătate a sec.XIX, politicii izolaționiste inițiate de dinastia Qing, în 1757. Ca urmare a celor două "războaie ale opiumului" (1840-1842 și 1856-1860), Marea Britanie și Franța obligă China să-și deschidă porțile mărfurilor europene.

Împotriva dinastiei manciuriene și a europenilor se desfășoară războiul jărănesc al taipinilor, între anii 1850-1864. Ca urmare a conflictului franco-chinez (1884-1885), Franța își extinde stăpânirea colonială asupra Nordului și Centrului Vietnamului.

Prin pacea de la Shimonoseki (1895) care pune capăt războiului chino-japonez din 1894-1895, Japonia anexează Taiwanul (Formosa) și își instaurează protectoratul asupra Coreei. Între anii 1899-1901 are loc o puternică răscoală îndreptată în special împotriva europenilor ("răscoala boxerilor"), căreia i-a pus capăt intervenția militară a mai multor state europene și a S.U.A.

Între timp, afirmarea ideilor mișcării naționaliste, condusă de Sun Yat-Sen, contribuie la creșterea sentimentelor de independență. Revoluția din 1911-1912 înlătură de la putere dinastia manciuriană, China proclamându-se republică la 1 ianuarie 1912. Urmează o perioadă de anarhie militară, de războaie civile, de creștere a mișcărilor sociale și ale studenților. Liderul naționalist Cien Kai-și reușește, în perioada 1924-1928, să-și extindă autoritatea asupra celei mai mari părți a Chinei. După o colaborare inițială cu Partidul Comunist Chinez, relațiile dintre Gomindan și P.C.Chinez se rup. P.C.Chinez creează, în 1927, Armata Roșie chineză și după "Marșul cel lung" (1934-1935) își stabilește centrul revoluționar în provincia Shaanxi. Pătrunderea trupelor japoneze în Manciuria (1931) și declanșarea pe scară largă a războiului facilitează o nouă apropiere între Gomindan și P.C.Chinez (1937-1945).

După capitularea Japoniei, la 2 septembrie 1945, relațiile dintre cele două forțe politice se deteriorează din nou; izbucnește un nou război civil (1946-1949), încheiat cu victoria lui Mao Zedong și retragerea trupelor gomindaniste în Taiwan²³⁶.

La 1 octombrie 1949 este proclamată la Beijing Republica Populară Chineză, Mao Zedong devenind președintele acesteia, iar Ciu Enlai, premier al Consiliului de Stat.

Evoluția ulterioară a Chinei este marcată de numeroase momente, dintre care se pot menționa: sprijinul acordat guvernului nord-coreean în războiul din Coreea (1950-1953); eșecul campaniei "celor 100 de flori" (1957) ca și a "marelui salt înainte" (1958); declanșarea în 1966 a "Marii revoluții culturale proletare"; restabilirea echilibrului politic după ce Deng Xiaoping își asumă un rol dominant în conducerea societății chineze, promovând o politică pragmatică, instaurând economia de piață și eliminând din conducerea țării pe adversarii săi politici dogmatici.

Pe planul relațiilor externe, Republica Populară Chineză, ale cărei drepturi la O.N.U. au fost restabilite la 25 octombrie 1971, încheie un tratat de pace cu Japonia, stabilește relații diplomatice cu S.U.A., normalizează relațiile cu Rusia, care se degradaseră considerabil în perioada revoluției culturale.

În ultimii ani relațiile Chinei s-au îmbunătățit atât cu Rusia, cât și cu Statele Unite, acestea din urmă sprijinind primirea Chinei în Organizația Mondială a Comerțului.

²³⁶ Liu Șao-Ti, *Despre proiectul de Constituție a Republicii Populare Chineze. Constituirea Republicii Populare Chineze*, Editura de stat pentru literatură economică și juridică, București, 1954, pag.7 și urm.

2.1.2. Dezvoltarea constituțională

Istoria dezvoltării constituționale a Chinei cuprinde mai multe momente. Astfel, ca rezultat al victoriei revoluției din 1911 este proclamată o Constituție provizorie, a cărei aplicare nu a fost însă posibilă datorită înfrângerii politice a forțelor revoluționare și a instalării la putere a lui Iuan Și-Kai. În scopul asigurării dominației militariste, unul dintre conducătorii grupării militariste din Nord, Tao Kun, a publicat, în 1923, un simulacru de Constituție, care a fost respinsă de popor. În 1946, guvernul condus de Cian Kai-Și elaborează o constituție care nu este acceptată de partidul comunist și de alte forțe politice. În 1949, ca urmare a victoriei armatei populare de eliberare chineze, este elaborată și adoptată, la 20 septembrie 1954, Constituția Republicii Populare Chineze, stat popular, unitar, multinațional, în care întreaga putere aparține poporului; reprezentat prin Adunarea reprezentanților populari din întreaga Chină și Adunările locale ale reprezentanților populari²³⁷.

În 1970 încep lucrările pentru elaborarea unui proiect de Constituție revizuită a Republicii Populare Chineze. În această formă revizuită a Constituției se făcea vorbire despre necesitatea ca alegerea membrilor comitetelor locale revoluționare să fie supusă aprobării și confirmării organelor de stat, la nivelul imediat superior. De asemenea, în competența organelor locale revenea și examinarea și aprobarea planurilor locale de dezvoltare.

Noua formă a Constituției sublinia rolul ce revine Armatei populare de eliberare, deși acesta nu mai era, în nici un caz, de importanța celui pe care îl avusese în timpul revoluției culturale. În pofida referințelor la îmbogățirea și menținerea doctrinei lui Mao Zedong, Constituția din 1975, în ansamblul său, reprezintă un document mai curând pragmatic, care pune accentul pe problemele economice și pe obținerea unor performanțe importante în acest domeniu.

La 5 martie 1978 este adoptată o nouă Constituție, care reia, în ansamblu, prevederile înscrise în Constituția din 1975. Preluând o serie de idei înscrise în Constituția din 1954, Constituția din 1978 accentuează cerința respectării drepturilor cetățenești și a combaterii birocratismului.

Ca urmare a transformărilor economice și politice intervenite, și mai ales a accentuării tendințelor spre modernizare, promovate de Deng Xiaoping, cel de al V-lea Congres Național Popular adoptă la 4 decembrie 1982, textul actualei Constituții a Republicii Populare Chineze, aflată în vigoare în prezent²³⁸.

2.1.3. Organizarea constituțională²³⁹

Actuala Constituție a Republicii Populare Chineze cuprinde patru capitole, însumând 138 articole, capitolul III - care se referă la structura statului - fiind împărțit în șapte secțiuni.

Sucesiunea problemelor în cadrul Constituției chineze este următoarea: principii generale, drepturile fundamentale și îndatoririle cetățeanului, structura statului (Congresul Național al Poporului, Președintele Republicii Populare Chineze, Consiliul de Stat, Comisia militară centrală), congresele populare locale și guvernele populare locale la diferite nivele, organele de autoguvernare și regiunile

²³⁷ Tao-Tai Hsia, Kathryn A. Haun, Charlotte A. Hambley, Constance A. Johnson, *Chronology, in Constitutions of the Countries of the World*, editors: Albert P. Blaustein, Gisbert H. Flanz, vol. V, *People's Republic of China*, Issued September 1992, Oceana Publications, Inc, Dobbs Ferry, New York, pag. 1 și urm.

²³⁸ *Salient Points of the 1982 Constitution of the People's Republic of China (PRC)*, by Tao-Tai Hsia, Charlotte Hambley, in *Constitutions of the Countries of the World*, vol. V, *People's Republic of China*, pag. 29 și urm.

²³⁹ A se vedea textul în *Constitutions of the Countries of the World*, vol. V, pag. 35 și urm.

naționale autonome, tribunalele populare și procuratura poporului, drapelul național, emblema națională și capitala țării.

Dintre prevederile cu caracter general menționăm: reafirmarea caracterului socialist al statului și exercitarea puterii de către popor, consacrarea principiului centralismului democratic, al egalității naționalităților, respectarea legalității socialiste, încurajarea agriculturii, ocrotirea economiei individuale, caracterul inviolabil al proprietății socialiste, rolul planificării economiei naționale, dreptul întreprinzătorilor străini de a investi în China și respectarea drepturilor acestora, dezvoltarea culturii, educației etc.

Capitolul consacrat drepturilor și libertăților cetățenești cuprinde 23 de articole în care se reafirmă principiul egalității cetățenilor, dreptul de a alege, libertatea religioasă, inviolabilitatea domiciliului, libertatea corespondenței, dreptul la odihnă, dreptul la asistență materială din partea statului în caz de bătrânețe sau incapacitate de muncă, dreptul la educație, ocrotirea căsătoriei și a familiei ș.a.

Structura statului cuprinde **Congresul Național al Poporului (Quanguo Renmin Daibiao Dahui)**, format din 2979 membri - cel mai înalt organ al puterii de stat, compus din deputați aleși pe cinci ani, în mod direct, de către provincii, regiunile autonome și municipalități, precum și de către membrii forțelor armate (36 reprezentanți provin din Hong Kong, recent reintegrat la China). Acestui organ îi revin o serie de atribuții importante, respectiv dreptul de a modifica Constituția și de a alege pe cei mai înalți demnitari ai statului, inclusiv Președintele și vicepreședintele Republicii Populare Chineze. Deputații aparțin în covârșitoarea lor majoritate Partidului Comunist Chinez și celor opt partide asociate.

Din rândurile sale, **Congresul Național al Poporului** alege un Birou permanent, compus din președinte, vicepreședinte, secretar general și membri. Biroul permanent este ales pe același interval de timp ca și **Congresul Național al Poporului**. El dispune de numeroase atribuții, inclusiv interpretarea Constituției și îndeplinirea unor atribuții ale Congresului în perioada în care acesta nu se află în sesiune.

Președintele Republicii Populare Chineze este ales de **Congresul Național al Poporului**, mandatul său fiind același ca durată precum cel al deputaților din Congres. El este asistat de un vicepreședinte. Printre atribuțiile Președintelui Republicii Populare Chineze sunt: dreptul de a promulga legi, de a numi pe primul ministru al Consiliului de stat, pe miniștrii și alte persoane deținând anumite responsabilități.

În structura organelor guvernamentale, un loc important îl ocupă **Consiliul de Stat** (termen folosit de Constituția R.P.Chineze pentru a desemna Guvernul). Acesta este condus de un premier. Consiliul de Stat este responsabil pentru activitatea sa în fața Congresului Național al Poporului. Atribuțiile principale ale Consiliului de Stat vizează activitățile economice, conducerea activităților organizatorice și administrative, adoptarea unor măsuri pentru transpunerea în viață a legilor etc.

Actualul președinte al Chinei este Hu Jintao, investit la 15 martie 2003, iar premier al Consiliului de Stat (Guvernul) Wen Jiabao, de la 16 martie 2003.

O instituție specifică în sistemul chinez este **Comisia militară centrală**, compusă dintr-un președinte, vicepreședinte și membri, aleasă tot pe o perioadă de cinci ani și responsabilă, de asemenea, față de **Congresul Național al Poporului**.

În provincii funcționează congrese ale poporului și guverne populare. În afară de acestea, există organe de autoguvernare, prefecturi autonome și județe autonome, conduse de municipalități alese.

Din punct de vedere judiciar, Republica Populară Chineză cunoaște o structură diversificată de organe judiciare, la diverse nivele, în fruntea căreia se află **Curtea Supremă a Poporului**, cel mai înalt

organ de jurisdicție. Aceasta este reponsabilă față de Congresul Național al Poporului, neexistând în China o separație a puterilor în stat, în termenii statelor occidentale.

În Republica Populară Chineză mai ființează și **Procuratura Supremă a Poporului** și procuraturi locale, la diferite nivele, Procurorul general fiind ales de Congresul Național al Poporului și neputând îndeplini decât două mandate succesiv.

În Constituția Republicii Populare Chineze nu există prevederi speciale cu privire la revizuirea Constituției. Cu toate acestea, așa cum am arătat, printre atribuțiile Congresului Național al Poporului figurează și aceea de a aduce amendamente unor texte constituționale. Asemenea amendamente au fost efectuate în 1988, când au fost introduse texte privind sprijinirea sectorului economic particular, considerat a fi "complementar economiei publice socialiste", sectorul particular fiind protejat de stat și desfășurându-și activitatea sub îndrumarea și controlul acestuia.

O altă modificare constituțională a avut loc în 1993, cu care prilej au fost sporite atribuțiile comunităților locale, ale întreprinderilor de stat și organizațiilor economice colective, specificându-se totodată prelungirea de la trei la cinci ani a mandatului organelor locale.

2.2. CUBA

2.2.1. Elemente de ordin istoric

Cuba a fost descoperită de către Columb, la 28 octombrie 1492, cu prilejul primei sale călătorii spre lumea nouă. La începutul secolului XVI, ea este ocupată de spanioli, care înființează orașele Santiago de Cuba și Havana. Inițial cuprinsă în vice-regatul Noua Spanie, Cuba devine, în 1777, căpitănie generală de sine stătătoare. În timpul dominației spaniole sunt aduși sclavi negri ca forță de muncă pe diversele plantații, proces ce se desfășoară concomitent cu diminuarea numărului populației indigene, ca urmare a expedițiilor militare²⁴⁰.

La 10 decembrie 1898, după încheierea, în condiții defavorabile pentru ea, a războiului hispano-american, Spania este obligată să renunțe la suveranitatea asupra Cubei. În 1901 Cuba își dobândește independența, primul său președinte fiind Tomas Estrada Palma.

Prin **amendamentul Platt**, adoptat în același an, S.U.A. își păstrează dreptul de a interveni în politica insulei. În 1934, S.U.A. renunță la amendamentul Platt, dar continuă să păstreze o importantă bază militară pe teritoriul Cubei, la **Guantanamo**.

Generalul Fulgencio Batista, fost sergent în armata cubaneză, devine președinte al țării, în urma unei lovături de stat. El exercită puterea prin mijloace dictatoriale, fiind înlăturat de la putere la 1 ianuarie 1959, ca urmare a unor ample acțiuni revoluționare desfășurate de un puternic front democratic revoluționar, în frunte cu Fidel Castro.

Apropierea din ce în ce mai puternică a politicii lui Fidel Castro față de ideile socialiste și de blocul sovietic duce la degradarea relațiilor cu S.U.A., care sunt întrerupte la 3 ianuarie 1961.

Dintre evenimentele ce s-au succedat se pot menționa: instituirea unei blocaade, la care S.U.A. raliază și statele membre ale Organizației Statelor Americane, eșuarea unei debarcări a exilaților

²⁴⁰ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, **Statele lumii de la A la Z**, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.162.

cubanezi anticaștriști la Playa Giron, dramatica criză a rachetelor sovietice din Cuba, care adusesese practic omenirea în ajunul unei noi conflagrații.

În 1976, Cuba adoptă o nouă Constituție care instituționalizează rolul conducător al partidului comunist. În perioada care urmează se înregistrează pe de o parte angajarea puternică a Cubei în sprijinirea mișcărilor revoluționare din Africa și America Latină, dar și emigrarea unor numeroși cubanezi, nemulțumiți din punct de vedere politic sau ca urmare a degradării situației economice.

După prăbușirea Uniunii Sovietice și criza pe care o înregistrează regimurile socialiste în Europa, Cuba își menține orientarea marxistă, inclusiv lozincă "socialismul sau moartea", acceptând însă anumite măsuri de liberalizare economică, de încurajare a turismului și de toleranță față de biserica catolică.

Un eveniment important îl constituie vizita Papei Ioan Paul al II-lea în Cuba, între 21-25 ianuarie 1998. Suveranul pontif face apel la ridicarea embargoului impus acestei țări, dar solicită și din partea autorităților cubaneze ca acestea să respecte drepturile omului.

Pentru prima oară, în decembrie 1998 autoritățile cubaneze permit sărbătorirea Crăciunului, iar în ianuarie 1999 administrația americană anunță restabilirea legăturilor poștale între cele două țări.

La 28 iunie 2000, justiția americană permite reîntoarcerea în Cuba a minorului Elian Gonzales pentru a locui împreună cu tatăl său, punând capăt astfel unei dispute juridice care durase șapte luni. Elian Gonzales fusese salvat după o ambarcațiune eșuată și era revendicat de rudele sale refugiate la Miami. Decizia este salutăată de autoritățile cubaneze, dar criticată de emigranții anticaștriști din Florida²⁴¹.

2.2.2. Dezvoltarea constituțională

Prima Constituție a Cubei datează din **12 februarie 1901**, fiind promulgată la scurt timp după independența țării.

A doua Constituție democratică este adoptată la **10 octombrie 1940**, dar este suspendată ca urmare a loviturii de stat condusă de generalul Fulgencio Batista y Zaldivar. Constituția din 1940 adoptă modelul prezidențial de guvernare, iar puterea legislativă aparține Congresului, constituit după modelul american, din Senat și Camera Reprezentanților.

După instaurarea regimului socialist în Cuba, o nouă Constituție este aprobată prin referendumul din **15 februarie 1976** și intră în vigoare la 24 februarie același an.

În referendumul desfășurat, la care participaseră 5.717.266 cetățeni, procentul votanților în favoarea Constituției fusese de 95,7%.

În anul 1976 se desfășoară alegeri municipale și pentru Adunarea Națională a Puterii Poporului, în două etape, membrii Adunării Naționale a Puterii Poporului fiind aleși de delegații adunărilor municipale.

În cadrul primei ședințe, Adunarea l-a ales ca președinte al Consiliului de Stat pe Fidel Castro și vicepreședinte pe Raul Castro.

²⁴¹ The World Almanac and Book of facts, 2002, World Almanac Books, New York, 2002, pag.788.

2.2.3. Organizarea constituțională

Constituția cubaneză din 1976, în prezent încă în vigoare, cuprinde 141 articole grupate în 12 capitole, precum și o anexă incluzând o serie de dispoziții tranzitorii²⁴².

Ordinea tratării materiilor este următoarea: preambul; principiile politice, sociale și economice ale statului; cetățenia; familia; educația și cultura; egalitatea; drepturile fundamentale, îndatoririle și garanțiile; principiile organizării și funcționării organelor de stat; organele supreme ale puterii poporului; organele locale ale puterii populare; tribunalele și procurorul general; sistemul electoral; reforma constituțională.

Preambulul Constituției cubaneze reafirmă cerința continuării revoluției cubaneze, întemeiată pe doctrina marxistă și pe principiile internaționalismului proletar, estimând că transformările efectuate în Cuba sunt singurele în măsură să ocrotească poporul cubanez împotriva sclaviei, servituții și capitalismului, asigurând totodată demnitatea umană.

Sunt redată în mod expres, în preambulul Constituției cubaneze, cuvintele lui **José Martí**, care dorea ca legea fundamentală a țării să reprezinte o contribuție a cubanezilor la recunoașterea deplinei demnități a omului.

În Capitolul I, Republica Cuba este definită ca fiind un stat socialist al muncitorilor și țăranilor, precum și al tuturor muncitorilor și intelectualilor. Sunt precizate scopurile statului socialist de a menține integritatea țării și de a proteja munca constructivă a poporului, precum și grija acestuia față de satisfacerea unor nevoi sociale. Art.9 aduce precizarea că atât Constituția, cât și legile, reprezintă "expresia juridică a relațiilor de producție, precum și a intereselor și voinței poporului muncitor".

Un articol distinct (art.12) este consacrat internaționalismului proletar, specificându-se, printre altele, în acest articol, prietenia cu Uniunea Sovietică și sprijinirea mișcărilor de eliberare națională împotriva colonialismului. Constituția statornicește proprietatea de stat asupra resurselor și asupra mijloacelor de producție, dar recunoaște în același timp dreptul micilor fermieri, al cooperativelor, precum și dreptul de proprietate personală asupra veniturilor obținute prin muncă.

Capitolul II - Cetățenia - dispune printre altele că aceasta poate fi dobândită de către străini prin naturalizare, în conformitate cu regulile stabilite prin lege. Cetățenia cubaneză poate fi dobândită însă și de cei care au contribuit la lupta armată înainte de 1 ianuarie 1959, ori au fost deposedați de cetățenia lor în țările de origine și au obținut cetățenia cubaneză în virtutea unei hotărâri a Consiliului de Stat.

Potrivit art.32 pct.c) din Constituție, cetățenia cubaneză urmează să fie retrasă acelor cetățeni care, aflați pe teritoriu străin, complotază sau acționează în orice fel împotriva poporului cubanez și a instituțiilor sale socialiste și revoluționare.

În Capitolul III - privind familia - reținem o dispoziție interesantă, în sensul că toți copiii au aceleași drepturi, indiferent dacă provin din căsătorie sau din afara căsătoriei, distincțiile cu privire la filiația copiilor fiind abolite (art.36).

În Capitolul IV, consacrat educației și culturii, sunt reafirmate scopurile educației, considerată o funcție a statului, care trebuie efectuată în conformitate cu principiile marxiste și interesele poporului.

Capitolul V reafirmă egalitatea cetățenilor și interzicerea oricăror discriminări bazate pe rasă, culoare sau origine națională.

În Capitolul VI sunt specificate alte drepturi, ca de pildă dreptul la muncă - ce constituie, în același timp, și o obligație. În acest context reținem diferența pe care Constituția cubaneză o face între

²⁴² 242 *Constitutions of the Countries of the World*, editors: Albert P.Blaunstein, Gisbert H.Flanz, vol.V, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York, Cuba, 1974-1978, by Pamela S.Falk, Issued March 1979, pag.1 și urm.

munca remunerată și munca voluntară, înfăptuită în interesul societății. În același capitol al Constituției sunt cuprinse referiri la protecția socială, la ocrotirea persoanelor în vârstă, dreptul la asigurarea sănătății, dreptul la educație, libertatea cuvântului și a presei "în concordanță cu obiectivele societății socialiste", dreptul la întrunire, libertatea conștiinței și a religiei, deși statul socialist "își întemeiază activitatea sa și educă poporul în concepția științifică materialistă asupra Universului".

În conformitate cu prevederile art.54 alin.3, "este ilegală și se sancționează de lege fapta de a opune credința sau religia cuiva Revoluției, sau educația - îndeplinirii obligației de a munci, ori apărării înarmate a țării, respectului față de ansamblul țării și îndeplinirii altor obligații stabilite de Constituție".

Capitolul VII, consacrat principiilor organizării și funcționării statului, reafirmă eligibilitatea acestor organe, răspunderea persoanelor alese față de alegători și cerința respectării centralismului democratic.

Organele supreme ale puterii populare, prevăzute în Capitolul VIII, sunt **Adunarea Națională a Puterii Poporului**, aleasă pe o perioadă de cinci ani de adunările municipale ale puterii poporului, în conformitate cu procedura stabilită de lege. Adunarea desemnează din rândul său **Consiliul de Stat**, compus dintr-un președinte, un prim vicepreședinte, cinci vicepreședinți, un secretar și 24 de membri.

Președintele Consiliului de Stat îndeplinește, în același timp, funcția de șef de stat și șef al Guvernului. Aceste prerogative sunt deținute de la 2 decembrie 1976 de Fidel Castro Ruz, care de la 6 februarie 1959 deține și funcția de prim-ministru.

În competența Adunării Naționale a Puterii Poporului intră, printre altele, stabilirea unor modificări ale Constituției, adoptarea legilor, adoptarea unor hotărâri cu privire la constituționalitatea legilor sau decretelor-legi, revocarea unor decrete ale Consiliului de Stat, discutarea și aprobarea planurilor economice, declararea stării de război și aprobarea tratatelor de pace, alegerea unor înalți demnitari ș.a.

Legile și rezoluțiile sunt adoptate în cadrul Adunării Naționale a Puterii Poporului cu majoritate de voturi, ele intrând în vigoare la data prevăzută în cuprinsul lor. De reținut sunt prevederile art.80 din Constituția cubaneză, potrivit căreia "statutul deputatului nu conferă nici un fel de privilegii personale și nici beneficii economice de nici un fel". Deputații urmează să își exercite concomitent profesia și să-și păstreze locul de muncă pe care îl au, în măsura în care participând la ședințe sunt obligați să lipsească, fără plata salariului, de la locul unde lucrează li se va asigura o retribuție echivalentă.

Deputații membri ai Adunării Naționale a Puterii Poporului nu pot fi arestați sau trimiși în judecată fără autorizarea Adunării sau a Consiliului de Stat, dacă Adunarea nu se găsește în sesiune, cu excepția cazurilor de flagrant delict.

Potrivit art.83 din Constituție, deputații care fac parte din Adunarea Națională a Puterii Poporului pot fi revocați oricând de către alegătorii lor, pe căile și folosind mijloacele prevăzute de lege.

Deputații au dreptul să adreseze întrebări în cadrul ședințelor Consiliului de Stat sau Consiliului de Miniștri, urmând să primească răspuns în cadrul aceleiași sesiuni sau al sesiunii următoare.

Dreptul de inițiativă legislativă aparține deputaților, Consiliului de Stat, Consiliului de Miniștri, comisiilor Adunării Naționale, Comitetului Național al Organizației Centrale a Sindicatelor Cubaneze, Curții Supreme Populare, Procurorului General sau unui număr de 10.000 de cetățeni.

Consiliul de Stat deține și el un număr de atribuții importante, printre care stabilirea datei alegerilor, emiterea de decrete-legi în perioadele în care Adunarea Națională a Puterii Poporului nu este în sesiune, decretarea mobilizării generale, acordarea de decorații, ratificarea tratatelor internaționale, suspendarea unor prevederi ale actelor adoptate de Consiliul de Miniștri sau de organele locale care ar fi neconstituționale, aprobarea propriului său regulament ș.a.

Președintele Consiliului de Stat, care este și șef al Guvernului, reprezintă țara, conduce ședințele Consiliului de Stat și ale Consiliului de Miniștri, controlează activitatea ministerelor, primește scrisorile de acreditare ale ambasadurilor străine și este comandantul suprem al forțelor armate revoluționare. În lipsa sa, atribuțiile sale vor fi exercitate de primul vicepreședinte.

Consiliul de Miniștri reprezintă cel mai înalt organ executiv și administrativ. Din Consiliul de Miniștri fac parte șeful statului și al Guvernului, primul vicepreședinte, vicepreședinții, președintele organului central de planificare, miniștrii, secretarii de stat și alți membri stabiliți prin lege.

Consiliul de Miniștri organizează și conduce viața economică, culturală, științifică, socială și apărarea țării, propune proiecte de legi, aprobă tratatele internaționale și le supune ratificării Consiliului de Stat sau Adunării Naționale a Puterii Poporului, îndrumă și controlează comerțul exterior, elaborează bugetul, adoptă măsuri în domeniul monetar, asigură apărarea națională, conduce administrația statului, asigură aplicarea legilor și rezoluțiilor Adunării Naționale a Puterii Poporului, acordă azil teritorial ș.a.

Consiliul de Miniștri are, printre altele, dreptul de a anula acele acte ale miniștrilor sau conducătorilor unor instituții centrale care ar fi contrare hotărârilor adoptate la nivelul cel mai înalt. De asemenea, el are dreptul să propună Adunării Naționale a Puterii Poporului anularea, sau Consiliului de Stat suspendarea, acelor rezoluții și prevederi adoptate de adunările organelor locale ale puterii populare care contravin legilor.

Organele locale ale puterii populare sunt stabilite prin lege, în toate unitățile administrativ-teritoriale urmând să fie constituite și convocate adunări locale ale delegaților puterii populare. Acestea au misiunea să asigure aplicarea legilor, să aleagă comitete executive, să adopte măsuri aplicabile pe plan local și să desemneze persoane din conducerea autorităților locale.

Comitetele executive constituie organe colegiale, alese de adunările provinciale și municipale ale puterii poporului, având importante atribuții în ce privește aplicarea hotărârilor adoptate de adunări și adoptarea unor măsuri pentru îndeplinirea hotărârilor acestora.

Sistemul judiciar este prevăzut în Capitolul X al Constituției, el compunându-se dintr-un număr de instanțe, în fruntea cărora se găsește **Curtea Supremă a Poporului**. Deși art.122 precizează că instanțele judiciare sunt independente de toate celelalte organe, prin același articol se precizează că ele sunt subordonate față de Adunarea Națională și Consiliul de Stat, ca exponente ale puterii poporului.

Obiectivele puterii judiciare sunt precis delimitate de art.123 din Constituție, ele urmând în primul rând să apere legalitatea socialistă, regimul economic, social și politic stabilit prin Constituție, proprietatea socialistă și proprietatea personală, drepturile și interesele legitime ale agențiilor de stat și economice, ale instituțiilor sociale și ale maselor, să apere viața, libertatea, demnitatea, onoarea, proprietatea, relațiile de familie și alte drepturi legitime și interese ale cetățenilor.

De reținut, în cadrul acestui capitol, sunt prevederile art.127, care precizează că toate tribunalele funcționează într-o formă colegială. Judecătorii de profesie și judecătorii populari au drepturi egale, dar trebuie acordată prioritate judecătorilor populari (**lay judges**), datorită importanței lor sociale (art.127 alin.3).

Tribunalele sunt obligate să raporteze cu privire la activitatea lor, cel puțin o dată pe an, adunărilor care le-au ales, care au și dreptul de a le revoca.

Procurorul General are ca misiune principală să controleze modul în care este asigurată legalitatea socialistă și cum sunt respectate legile de către cetățeni și instituții. Procurorul General al Republicii este ales de Consiliul de Stat și este membru al Consiliului de Conducere ale Curții Supreme a Poporului.

Sistemul electoral, prevăzut de Capitolul XI, consacră **posibilitatea fiecărui cetățean cubanez, de la vârsta de 16 ani, să voteze**, cu excepția persoanelor incapabile și a celor care au pierdut dreptul de a alege în urma unei condamnări penale. Pentru a fi ales în Adunarea Națională a Puterii Poporului sau în celelalte adunări ale poporului, trebuie să fi împlinit vârsta de 18 ani. Numărul de membri ai fiecărei Adunări este determinat prin lege, în funcție de numărul populației.

Alegerile se desfășoară mai întâi la nivelul adunărilor municipale, alese prin vot direct, care, la rândul lor, desemnează delegați pentru adunările provinciale ale puterii populare, iar aceștia, la rândul lor, desemnează delegați pentru Adunarea Națională a Puterii Poporului.

Modificarea Constituției poate fi făcută cu o majoritate de două treimi a membrilor Adunării Naționale a Puterii Poporului, folosindu-se ca modalitate de vot apelul nominal.

Anexa cu privire la tranziția constituțională specifică, printre altele, menținerea în vigoare a tuturor legilor, decretelor-legi, rezoluțiilor și altor acte adoptate înainte de 24 februarie 1976, cu condiția ca ele să fie compatibile cu Constituția și să nu fi fost, din punct de vedere juridic, modificate sau anulate. Situația acestor acte normative urmează a fi stabilită de către Adunarea Națională a Puterii Poporului, iar până la convocarea acesteia, de către Consiliul de Miniștri.

2.3. COREEA DE NORD

2.3.1. Elemente de ordin istoric

Primul stat coreean, înființat din timpuri străvechi, sub a cărui conducere se găsea întreg nordul provinciei, este cucerit temporar de Imperiul chinez al dinastiei Han de Vest²⁴³.

În secolul I î.Chr., pe teritoriul Coreei fuseseră deja constituite trei regate independente. În secolul IV d.Chr. budismul pătrunde în China, devenind în anul 528 religie oficială a regatului Silla, care reușise să înfăptuiască o unificare a țării.

În secolul X se produce o nouă unificare a Coreei, sub egida **statului Coryo** (de unde provine și numele țării), dar acesta nu subzistă prea mult, căzând sub loviturile mongole. În secolul XIV este întemeiată dinastia Yi, dar statul coreean este obligat să recunoască suzeranitatea imperiului chinez, iar budismul va ceda treptat locul confucianismului, ca religie oficială.

Disputată de China și Japonia, în secolul XIX Coreea devine protectorat japonez, ca urmare a Tratatului de la Shimonoseki (1895). Ulterior, Coreea este anexată Japoniei, în 1910. După declarația de război a U.R.S.S. împotriva Japoniei (august 1945), nordul țării este ocupat de trupe sovietice, în timp ce la Sud de paralela 38 se instalează trupele americane. Deși o Conferință a miniștrilor de externe ai S.U.A., U.R.S.S. și Marii Britanii decisese în 1945 restabilirea Coreei ca stat independent și democratic, hotărârea nu poate fi adusă la îndeplinire în condițiile războiului rece.

În 1948, pe teritoriul peninsulei Coreei se constituiesă cele două state: **Republica Coreea în Sudul țării**, la 15 august 1948, și **Republica Populară Democrată Coreeană**, în Nordul țării, la 9 septembrie 1948.

²⁴³ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.151.

Republica Populară Democrată Coreeană adoptă **prima sa Constituție la 9 septembrie 1948**, sub conducerea lui Kim Ir Sen, ce promovează gândirea "Ciuce", preconizând independența totală în diversele domenii, inclusiv cel politic și ideologic.

În 1950, ca urmare a înțelegerii dintre Stalin și Kim Ir Sen, armata nord coreeană se angajează împotriva Coreei de Sud, cucerind la 29 mai 1950 Seulul. Ca urmare a intervenției nord americane în sprijinul Coreei de Sud, legalizată de Consiliul de Securitate al O.N.U., care constituie o armată reunind contingente din 16 state, se produce un reviriment al operațiunilor militare în favoarea Sudului, soldat cu ocuparea Phenianului și intervenția în sprijinul Coreei de Nord a unor importante forțe de voluntari chinezi. La 27 iulie 1953 se încheie armistițiul de la Panmunjon, care pune capăt conflictului.

În 1972, Coreea de Sud și Coreea de Nord dau publicității o Declarație comună prin care convin asupra unor principii de reunificare a țării. Cu toate acestea, tentativele de apropiere dintre cele două țări rămân incerte, relațiile fiind tulburate în mai multe rânduri de acuzații de spionaj, incidente de frontieră etc.

La 8 iulie 1974 este anunțată moartea mareșalului Kim Ir Sen, șeful statului, fiul său Kim Jong Il succedându-i în toate funcțiile sale, în fruntea armatei și a partidului.

În iunie 2000, Kim Jong Il (conducătorul Coreei de Nord) și Kim Dae Jung, președintele Coreei de Sud, se întâlnesc la Phenian, semnând un acord care prevede reducerea tensiunii, colaborarea economică și facilitarea procesului de reîntregire a familiilor.

2.3.2. Dezvoltarea constituțională

La 1 februarie 1947 s-au desfășurat primele alegeri pentru Adunarea Populară Nord Coreeană, al cărui organ executiv era Comitetul Central al Poporului.

În perioada 1947-1948 un proiect de Constituție provizorie a fost pregătit de către un comitet de redactare. Proiectul a fost aprobat de Adunarea Poporului la 9 iulie 1948. El a fost ratificat de noua Adunare Populară Supremă, aleasă la 25 august 1948. Din 4.526.065 alegători înscriși pe liste, 99,97% s-au prezentat la vot iar Constituția a fost aprobată cu un procent de 98,49% din voturi²⁴⁴.

În anul 1954 au fost efectuate mai multe amendamente la Constituție, tinzând spre o mai mare centralizare a deciziilor și reducerea autonomiei locale.

În 1962 au fost operate schimbări în sistemul electoral, instituindu-se principiul "un om - un vot". Anterior candidații erau aleși ca reprezentanți ai diverselor categorii sociale. Printr-o modificare constituțională din 1962, Cabinetul de miniștri a primit dreptul de a anula ordonanțele și regulamentele emise de diverse ministere.

În 1963 a fost adoptată legea cetățeniei; noua lege condiționa aprobarea schimbărilor în statutul cetățeniei de Adunarea Supremă a Poporului și totodată formula niște norme speciale privind drepturile cetățenilor coreeni rezidenți în alte state.

La 30 octombrie 1972 s-a anunțat elaborarea unui nou proiect de Constituție, care fusese pregătit de o comisie specială de redactare sub directa conducere a Președintelui Kim Ir Sen. Acest proiect a fost aprobat de Comitetul Central al Frontului Democratic pentru Unificarea Țării și ratificat fără nici o modificare de noua Adunare Supremă a Poporului, aleasă la 17 decembrie 1972.

²⁴⁴ *Constitutions of the Countries of the World*, editors: Albert P. Blaustein, Gisberg H. Flanz, vol.10, Issued January 1991, Reprinted 1995, Oceana Publications Inc, Dobbs Ferry, New York, **Democratic People's Republic of Korea, Chronology, 1945-1973 and Bibliography**, by James Seymour, *Chronology 1947-1990 and Bibliographical Supplement*, by Gisberg H. Flanz, pag.1 și urm.

2.3.3. Organizarea constituțională

Constituția Republicii Democratice Populare Coreene din 1972 cuprinde 149 articole, grupate în 11 capitole și anume: politicile, economia, cultura, drepturile și îndatoririle, Adunarea Supremă a Poporului, Președintele Republicii Populare Democratice Coreene, Comitetul Popular Central, Consiliul Administrativ, adunările locale ale poporului, comitetele poporului și comitetele administrative, justiția și Biroul Procurorului General, emblema națională, drapelul și Capitala.

Primul capitol al Constituției, consacrat problemelor politice, statuează în primul său articol că R.P.D.Coreeană este un stat socialist independent, care reprezintă interesele "întregului popor coreean". Se mai precizează că Republica Populară Democrată Coreeană "este o putere de stat revoluționară" care moștenește tradițiile luptei de eliberare anti-imperialiste. De asemenea, se arată că au fost astfel eliminate și toate formele de dominație, suveranitatea țării rezidând în puterea muncitorilor, țăranilor, soldaților și intelectualilor care muncesc. Toate organele de stat sunt alese și-și desfășoară activitatea pe baza principiului centralismului democratic.

Se mai statuează că R.P.D.Coreeană protejează drepturile democratice ale compatrioților coreeni, sprijinind lupta lor pentru unificarea țării. În relațiile externe, R.P.D.Coreeană este un stat pe deplin egal și independent în relațiile pe care le întreține cu toate celelalte state.

Dreptul în R.P.D.Coreeană reflectă voința și interesele muncitorilor, țăranilor și ale poporului muncitor, fiind respectat de toate organele de stat, întreprinderi, organizații sociale, cooperatiste și cetățeni.

În capitolul consacrat economiei este reafirmată proprietatea de stat asupra mijloacelor de producție, cu recunoașterea proprietății cooperativelor și a proprietății personale. Art.24 din Constituție precizează că bazele economiei naționale independente, edificată în R.P.D.Coreeană, constituie o garanție materială a prosperității și dezvoltării țării, ca și a ridicării nivelului de viață al poporului.

Capitolul III este dedicat culturii și se referă la grija statului pentru ridicarea nivelului cultural al poporului și educația școlară, pentru dezvoltarea literaturii, apărarea limbii coreene, precum și de a pregăti populația pentru apărare. Se specifică, însă, că este vorba de promovarea unei "culturi socialiste naționale" care se opune tendințelor imperialiste și restaurației, cultură ce promovează totodată valorile culturii naționale.

În legătură cu drepturile cetățenilor, Capitolul IV precizează, încă din articolul ce deschide acest capitol, că în R.P.D.Coreeană drepturile și îndatoririle cetățenilor se întemeiază pe principiul colectivist "unul pentru toți și toți pentru unul".

Dreptul de vot aparține cetățenilor care au împlinit vârsta de 17 ani, fără deosebire.

Printre libertățile menționate sunt libertatea cuvântului, asocierii, demonstrațiilor, libertatea religioasă, dreptul la muncă, la odihnă, la asistență socială.

În Constituție se mai prevede egalitatea femeii și bărbatului în toate domeniile, protecția familiei, inviolabilitatea domiciliului, dreptul de azil pentru cetățenii străini urmăriți pentru lupta lor pentru pace, democrație, independență națională și socialism, sau pentru scopuri științifice și culturale.

Munca este "o datorie sfântă și de onoare". Totodată, cetățenii trebuie să dovedească vigilență față de încercările elementelor ostile care se opun sistemului socialist al țării și să apere secretul de stat.

Capitolul V al Constituției este consacrat **Adunării Supreme a Poporului**. Aceasta este definită de art.73 din Constituție ca fiind "cel mai înalt organ al puterii", exercitând totodată puterea legislativă. Adunarea Supremă a Poporului este aleasă prin vot universal, egal, direct și secret, pe o perioadă de patru ani. Printre atribuțiile sale sunt: alegerea Președintelui țării și a altor demnitari, aprobarea planului

de dezvoltare, modificarea Constituției, adoptarea unor hotărâri în problemele războiului și păcii. Legile sunt adoptate cu prezența a cel puțin jumătate plus unu din numărul total al deputaților, aprobarea legilor făcându-se prin "ridicarea de mâini".

Pentru aprobarea modificării Constituției este însă necesară o majoritate de două treimi.

Este prevăzută, de asemenea, inviolabilitatea deputaților, nici un deputat neputând fi arestat fără consimțământul Adunării Supreme a Poporului, sau - când aceasta nu se află în sesiune - al Comitetului Permanent al acesteia.

Comitetul Permanent al Adunării Supreme a Poporului exercită majoritatea prerogativelor Adunării, în intervalul dintre sesiuni. Printre altele, el are dreptul să modifice legi, dar nu poate să modifice Constituția.

Președintele R.P.D.Coreeană este, potrivit dispozițiilor cuprinse în Capitolul VI din Constituție, șef al statului și reprezintă țara în relațiile internaționale. El este ales pe patru ani de Adunarea Supremă a Poporului. El poate conduce, atunci când consideră necesar, ședințele Consiliului Administrativ.

Președintele Republicii este comandantul suprem al forțelor armate și președintele Comisiei pentru Apărare Națională.

Printre alte atribuții, Președintele promulgă legi, emite ordine, acordă grațierea, ratifică sau abrogă tratatele încheiate cu țări străine, primește scrisorile de acreditare ale ambasadorilor străini ș.a.

Atât Președintele cât și vicepreședintele sunt responsabili față de Adunarea Supremă a Poporului.

În Capitolul VII sunt specificate atribuțiile **Comitetului Central al Poporului**, care este cel mai înalt organ de conducere al puterii de stat. El se compune din președinte, vicepreședinți și membri ai Comitetului Central al Poporului, fiind aleși pe patru ani. Printre atribuțiile sale figurează elaborarea politicii interne și externe a statului, îndrumarea muncii justiției și organelor de procuratură, supravegherea executării Constituției, crearea sau desființarea unor ministere, numirea unor înalți oficiali ș.a.

Potrivit art.104 din Constituție, Comitetul Central al Poporului adoptă decrete, decizii și emite directive. El stabilește un număr de comisii pe diferite domenii.

În legătură cu **Consiliul Administrativ**, sunt cuprinse prevederi în Capitolul VIII al Constituției. Acesta reprezintă un corp administrativ și executiv al celui mai înalt organ al puterii (similar instituției Guvernului în alte state). El se compune din premier, vicepremier, miniștri și alți membri. Activitatea Consiliului Administrativ se desfășoară sub îndrumarea Președintelui Republicii și a Comitetului Central al Poporului. Consiliul Administrativ este responsabil pentru activitatea sa în fața Adunării Supreme a Poporului, față de Președintele Republicii și Comitetul Central al Poporului.

În legătură cu puterea locală, Capitolul IX cuprinde reglementări cu privire la **adunările populare locale, comitetele poporului și comitetele administrative**.

Pe plan local, adunările locale alese la nivelul municipiilor, orașelor, districtelor, sunt adunările populare, formate din deputați aleși pe baza votului universal, egal, direct și secret, pe termen de patru ani, cu excepția adunărilor la nivel inferior, care sunt alese pe doi ani.

Din rândul acestora sunt alese comitetele locale ale poporului - organe cu caracter permanent - și comitetele administrative - organe executive. Comitetele locale au dreptul să anuleze deciziile necorespunzătoare ale comitetelor administrative subordonate, suspendând totodată aplicarea lor. Ele adoptă decizii și emit directive, fiind responsabile față de adunările poporului la nivel corespunzător, ca și față de comitetele poporului la nivel superior, potrivit principiului centralismului democratic.

Comitetele administrative ale provinciilor sau municipalităților situate sub autoritatea centrală, ale orașelor sau districtelor, sunt organe executive ale puterii locale. Ele se ocupă cu întreaga activitate

administrativă, aplică deciziile adunărilor populare și ale comitetelor populare și îndrumază activitatea comitetelor administrative subordonate.

Capitolul X al Constituției R.P.D.Coreeană este dedicat justiției și procuraturii. Se specifică, astfel, că în R.P.D.Coreeană există mai multe nivele de organe judiciare, în fruntea cărora se găsește **Tribunalul Central**. Judecătorii și asesorii populari sunt aleși de Adunarea Supremă a Poporului, iar judecătorii la nivel inferior - de adunările populare respective.

Justiția este distribuită de complete care se compun din un judecător și doi asesori populari, aceștia din urmă fiind aleși de adunări ale oamenilor muncii. Administrând justiția, tribunalele sunt independente, iar procedura judiciară se desfășoară cu stricta respectare a legii.

Activitatea procurorilor are în fruntea sa **Biroul Procurorului Central**, existând birouri corespunzătoare la nivelul regiunilor și al provinciilor.

Ca și în celelalte state socialiste, procuratura se ocupă în special de supravegherea aplicării legilor, a hotărârilor organelor de stat, precum și de promovarea acțiunii penale, în special în acele cauze ce privesc apărarea intereselor societății, a sistemului socialist și puterea muncitorilor și țăranilor.

Capitolul final (capitolul XI) definește emblema națională a țării, culorile drapelului și precizează că orașul Phonyang este Capitala R.P.D.Coreene.

2.4. VIETNAM

2.4.1. Elemente de ordin istoric

Potrivit surselor istorice, regatul Van Lang, organizarea statală a triburilor viet s-ar fi constituit cu mult timp înainte de era noastră. Mai multe regate se constituie, de altfel, în secolul II d.Chr., dar Nordul Vietnamului este cucerit de chinezi și rămâne timp de un mileniu sub dominația chineză²⁴⁵.

Statul independent Dai Viêt se emancipează de sub dominația chineză, respinge atacurile mongole și chineze și reușește să-și întărească activitatea până în regiunea deltei fluviului Mekong.

În secolul XIX se produce colonizarea franceză, încheiată în 1884 prin instaurarea protectoratului francez asupra Cochinchinei, Anamului și Tonkinului, teritoriile menționate fiind incluse, împreună cu Laosul și Cambodgia în Indochina franceză. Ocupat parțial de Japonia în timpul celui de al doilea război mondial, Vietnamul se regăsește divizat la terminarea celui de al doilea război mondial.

Sub conducerea lui Ho Și Min este proclamată, la 2 septembrie 1945, Republica Democrată Vietnam. Încercarea Franței de a-și restaura autoritatea colonială eșuează, în special ca urmare a victoriei vietnameze împotriva francezilor de la Dien Bien Phu (7 mai 1954).

În Sudul țării este creat un stat pro occidental, cu capitala la Saigon, condus de împăratul Bao Dai, care acceptă includerea în Uniunea franceză.

Ca urmare a acordurilor de la Geneva din 20 iulie 1954, este legalizată împărțirea țării. Izbucnirea mișcării de rezistență în Sudul țării împotriva regimului sud vietnamez, sprijinită de S.U.A. - care luaseră locul Franței în această regiune - duce la acutizarea conflictelor politice și sociale, ca și la un război de uzură, după retragerea trupelor americane din Vietnamul de Sud.

²⁴⁵ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.601.

La 29 martie 1973 forțele pro comuniste reiau o ofensivă generalizată care se soldează cu cucerirea orașului Saigon, la 30 aprilie 1975. Vietnamul se regăsește astfel unificat sub o singură autoritate, iar la 2 iulie 1976 Adunarea Națională proclamă Republica Socialistă Vietnam.

Vietnamul participă la războiul civil din Laos și Kampuchea, contribuind la înfrângerea militară a regimului Pol Pot.

În 1994, S.U.A. ridică embargoul decretat în 1975 împotriva Vietnamului, stabilind - un an mai târziu - relații diplomatice. Urmând o experiență similară celei chineze, Vietnamul se pronunță pentru economia de piață, păstrând totodată rolul conducător al Partidului Comunist Vietnamez.

La 15 aprilie 1992 este adoptată o nouă Constituție. În același an, Vietnamul inițiază o acțiune de cooperare cu S.U.A., în scopul obținerii de informații cu privire la soldații americani dispăruți în timpul conflictului vietnamez. Noua Constituție prevede continuarea reformelor, păstrând totodată rolul conducător al Partidului Comunist Vietnamez.

2.4.2. Organizarea constituțională

Actuala Constituție a Republicii Socialiste Vietnam a fost adoptată la 15 aprilie 1992, de cea de a VIII-a Adunare Națională²⁴⁶.

Adoptarea acestei Constituții a fost pregătită de o comisie, pe baza experienței acumulate în anii care au trecut de la unificarea țării și din dorința de a aduce îmbunătățiri Constituției din 1980.

Pe de altă parte, apariția noii Constituții a fost facilitată de apariția unor noi legi în domeniul economic, protecției drepturilor de proprietate industrială, tarifelor agricole, dreptului maritim, organizării bancare, cooperativelor, companiilor financiare etc.

Noua Constituție a Republicii Socialiste Vietnam cuprinde 147 articole, care sunt grupate în 12 capitole, și anume: preambul, sistemul politic al R.S.Vietnam, sistemul economic, cultura, educația, știința și tehnologia, apărarea patriei socialiste vietnameze, drepturile fundamentale și îndatoririle cetățenilor, Adunarea Națională, șeful statului, consiliile și comitetele populare, tribunalele populare și organele populare de control, drapelul național, emblema, imnul, capitala și ziua independenței, forța juridică a Constituției și amendamentele la Constituție.

Preambulul Constituției din 1992 amintește etapele luptei pentru eliberarea națională și pentru unificarea țării, relevând că cea de a patra Constituție a R.S.Vietnam (cele anterioare fiind din 1946, 1959 și 1980) a fost adoptată în noile condiții ale transformării socialiste și unificării țării. Ea exprimă dorința poporului vietnamez de a acționa mai departe în spiritul unității, pentru a-și desăvârși construcția națională și a promova o politică de independență.

În primul Capitol al Constituției se precizează ca R.S.Vietnam este un stat independent, suveran și unificat, a cărei integritate teritorială vizează, în egală măsură, teritoriul continental, insulele, marea teritorială și spațiul aerian.

Ca și alte Constituții socialiste, Constituția vietnameză din 1992 precizează că întreaga putere de stat aparține poporului, întemeindu-se pe alianța dintre muncitori, țărani și intelectuali. Este subliniat rolul partidului comunist din Vietnam și al Frontului Patriei, specificându-se că puterea poporului se exercită prin Adunarea Națională și consiliile populare, care sunt alese de către popor pentru a-i reprezenta voința și aspirațiile.

²⁴⁶ *Constitutions of the Countries of the World*, Editors: Albert P. Blaustein, Gisberg H. Flanz, Supplement, Issued December 1992, Oceana Publications, Inc. Dobbs Ferry, New York, *Socialist Republic of Vietnam*, 1989-1992, by Phuong-Khanh Nguyen, pag. 1 și urm.

În Capitolul II, consacrat sistemului economic, se precizează că Vietnamul dezvoltă o economie de bunuri multi-sectorială, în conformitate cu mecanismele pieței, conducerea de către stat și orientarea socialistă.

Articolele următoare al Capitolului II aduc precizarea că o asemenea politică este promovată în scopul asigurării prosperității poporului. Vietnamul recunoaște proprietatea socialistă asupra principalelor mijloace de producție, dar specifică, totodată, că întreprinderile de stat beneficiază de autonomie în producție și afaceri, fiind responsabile pentru rezultatele activității lor. Potrivit art.20 din Constituție, există și posibilitatea unor forme de economie colectivă, cu participarea muncitorilor, care aduc capital și forță de muncă, în cadrul unor societăți mixte. Vietnamul recunoaște, potrivit art.21 din Constituție, proprietatea individuală, dar și cea privat capitalistă, întreprinzătorii particulari putând să efectueze orice fel de operațiuni, în toate domeniile de producție, cu condiția ca "ei să se angajeze în ramuri și activități comerciale care aduc beneficii națiunii și poporului" (art.21).

Proprietatea indivizilor și a organizațiilor nu poate fi supusă naționalizării. Statul poate totuși, în situații absolut necesare, care privesc apărarea sau securitatea ori interesele naționale, să rechiziționeze, cu compensare, proprietățile aparținând indivizilor sau organizațiilor, pe baza prețurilor curente ale pieței.

Asupra comerțului exterior statul desfășoară o activitate unică de îndrumare, pe baza respectului independenței și suveranității, dar și pentru a asigura ajutorul reciproc și impulsionează producției locale.

Art.25 din Constituție prevede expres că statul va încuraja organizațiile și indivizii din străinătate pentru a investi capital și tehnologii în Vietnam, în conformitate cu dreptul vietnamez, cu dreptul și practica internațională.

În Capitolul III, consacrat culturii, educației, științei și tehnologiei sunt evidențiate preocupările statului vietnamez de a sprijini aceste tipuri de activități. Se regăsesc prevederi referitoare la stimularea creativității cetățenilor, dezvoltarea literaturii și artei, păstrarea și dezvoltarea moștenirii culturale, politica de educație, dezvoltarea tuturor ramurilor științei, sprijinirea de către stat a investițiilor în acest domeniu, programele de sănătate, dezvoltarea sportului și turismului.

În Capitolul IV, care se referă la apărarea patriei vietnameze socialiste, se reafirmă obligația cetățenilor de a-și apăra țara și grija statului vietnamez pentru înzestrarea armatei, pentru cultivarea tradițiilor sale, pentru promovarea patriotismului și educarea cetățenilor în spiritul apărării țării și asigurării securității naționale.

În Capitolul V, care se ocupă de drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor, regăsim prevederi cu privire la corelația dintre drepturi și îndatoriri, egalitatea cetățenilor, dreptul de a lua parte la conducerea treburilor publice, drepturile electorale, dreptul de a beneficia de securitatea muncii, de a face comerț în condițiile legii, dreptul de proprietate, de a beneficia de educație, de cuceririle științei și tehnologiei, de programele de sănătate, de a-și construi locuințe.

Este subliniată, totodată, grija statului față de familie, ocrotirea copiilor și răspunderile pe care le au părinții față de copii și copiii față de părinți.

În mod special este subliniază necesitatea formării și educării tinerilor și a protecției soldaților răniți și bolnavi care au supraviețuit luptei de eliberare.

În același Capitol al Constituției mai sunt menționate libertatea cuvântului, a religiei, prezumția de nevinovăție, inviolabilitatea domiciliului, dreptul de petiționare, iar dintre îndatoriri, loialitatea față de țară și apărarea patriei.

În Capitolul VI al Constituției R.S.Vietnam sunt tratate problemele ce privesc **Adunarea Națională**. Ea este definită de Constituție ca fiind cel mai înalt organ al puterii de stat în R.S.Vietnam.

Adunarea Națională are, printre altele, dreptul de a modifica Constituția, de a face legi și de a le modifica, de a exercita supravegherea supremă în ce privește respectarea Constituției, a decide planurile de dezvoltare economică a țării, de a acorda amnistia, a lua hotărâri în problemele păcii și ale războiului, precum și de a organiza referendumuri.

Adunarea Națională cuprinde 498 membri; ea este aleasă pe termen de cinci ani, cele mai recente alegeri desfășurându-se la 19 mai 2002. Majoritatea celor aleși aparțin Partidului Comunist, dar există și 51 deputați nemembri de partid²⁴⁷.

Inițiativa legislativă aparține șefului statului, Comitetului permanent al Adunării Naționale, Consiliului Naționalităților, altor comitete ale Adunării Naționale, Guvernului, Curții Supreme Populare, organului suprem popular de control al Frontului Patriei și organizațiilor sale. De asemenea, deputații care fac parte din Adunarea Națională au dreptul să facă propuneri de legi în fața Adunării Naționale.

Pentru adoptarea legilor și hotărârilor Adunării Naționale este necesar votul unei majorități ce trebuie să cuprindă cel puțin jumătate plus unu din numărul deputaților. În anumite situații, cum ar fi demiterea unui deputat al Adunării Naționale, majoritatea necesară trebuie să fie de două treimi din numărul deputaților.

Organul permanent al Adunării Naționale este **Comitetul Permanent al Adunării Naționale**. Acesta pregătește sesiunile Adunării Naționale, interpretează Constituția, supraveghează aplicarea Constituției și a legilor, coordonează activitatea consiliilor și poate, la recomandarea primului ministru, să accepte demisia unui ministru sau să numească un alt membru al Cabinetului, în intervalul în care Adunarea Națională nu se află în sesiune. De asemenea, în perioada în care Adunarea Națională nu se găsește în sesiune, Comitetul Permanent are dreptul să decidă asupra declarării stării de război, dacă țara este confruntată cu o agresiune străină. Deputații Adunării Naționale reprezintă atât populația din propria circumscripție, cât și întreaga națiune (art.97 din Constituție). Ei au obligația să mențină legătura și contactele cu alegătorii, cărora urmează să le răspundă în situația când aceștia le adresează petiții sau plângeri. De asemenea, deputații sunt obligați să-i ajute pe cetățeni să-și exercite drepturile lor.

Parlamentarii vietnamezi au dreptul să adreseze întrebări, inclusiv șefului statului; ei nu pot fi arestați sau trimiși în judecată fără consimțământul Adunării Naționale sau, dacă Adunarea Națională nu se găsește în sesiune, fără consimțământul Comitetului Permanent.

Deputații pot fi ținuti în custodie temporară pentru infracțiuni flagrante, o asemenea formă de detenție trebuind însă să fie comunicată imediat Adunării Naționale sau Comitetului său Permanent, pentru ca aceștia să decidă.

Instituția șefului statului este reglementată în Capitolul VII al Constituției. **Președintele**, care este șeful statului, reprezintă Republica Socialistă Vietnameză în problemele interne și cele internaționale. El este ales dintre deputații Adunării Naționale.

Printre atribuțiile sale figurează următoarele: promulgarea Constituției, a legilor și regulamentelor, exercitarea funcției de comandant suprem al forțelor armate și președinte ale Consiliului Național de Apărare și Securitate, numirea unor înalți funcționari, ordonarea mobilizării totale sau parțiale, numirea și rechemarea ambasadorilor R.S.Vietnam, precum și primirea ambasadorilor străini, acordarea sau retragerea cetățeniei vietnameze.

În exercitarea atribuțiilor sale, Președintele emite ordine și decrete. El este ajutat de un vicepreședinte, care îl asistă pe Președinte în îndeplinirea atribuțiilor sale și care acționează ca președinte interimar, dacă Președintele se află în imposibilitate de a-și exercita atribuțiile.

Actualul președinte al Vietnamului este Nguyen Minh Triet, de la 27 iunie 2006, iar prim ministru Nguyen Tan Dung, de la 27 iunie 2006.

247 Elections around the World, <http://www.electionworld.org/election>

Capitolul VIII cuprinde reglementări referitoare la **Guvernul R.S.Vietnam**. Se precizează că acesta este un organ executiv al Adunării Naționale și cel mai înalt corp administrativ.

El este responsabil față de Adunarea Națională. Guvernul se compune din primul ministru, locțiitorul său, miniștrii și alți membri. Printre atribuțiile Guvernului figurează: conducerea activității ministerelor și agențiilor subordonate Guvernului, asigurarea aplicării Constituției, supunerea unor legi Adunării Naționale, exercitarea unui control managerial unificat asupra Constituției și dezvoltării economiei naționale și aplicării politicii financiare și monetare, protejarea drepturilor legitime ale cetățenilor, consolidarea apărării naționale, exercitarea controlului asupra afacerilor externe, probleme de sănătate, religie, naționalități, cooperarea cu Frontul Patriei ș.a. Șeful guvernului vietnamez este în prezent Phan Van Khai (de la 25 septembrie 1997).

În Capitolul IX al Constituției se precizează că R.S.Vietnam este împărțită în provincii și municipalități, care sunt subordonate Guvernului central. **Consiliile populare** sunt organele puterii de stat care reprezintă voința și aspirațiile poporului, precum și dreptul lor de a participa la conducerea problemelor locale. Își aleg organele lor de conducere și, totodată, **comitetele populare**, care sunt organisme lor executive, fiind, în același timp, agențiile administrative ale statului în localități. Atât consiliile populare cât și comitetele au dreptul să adopte hotărâri în limita competenței lor.

Capitolul X se ocupă de organizarea judiciară, care cuprinde un sistem de mai multe tribunale, în fruntea cărui se găsește **Curtea Supremă a Poporului**. Se precizează că organele justiției, în sfera lor de competență, au obligația să apere sistemul juridic socialist, drepturile poporului, viața, libertatea, onoarea și demnitatea cetățenilor.

În sistemul vietnamez există atât judecători de carieră, cât și asesori populari, care participă cu aceleași drepturi la judecarea anumitor procese, iar în cazul tribunalelor militare pot exista asesori militari.

În procesul de judecată, judecătorii sunt independenți și se supun numai legii.

Constituția vietnameză consacră o instituție specială - **Organul Suprem de Control al Poporului**, care are misiunea de a controla respectarea legilor de către miniștri, agenții, organisme locale, unitățile forțelor armate și cetățeni. Acesta are dreptul de a trimite pe cei culpabili în fața justiției, în fruntea sa aflându-se un procuror. La nivel subordonat, există organele controlului popular, la nivelul regiunilor, organelor locale, unităților militare - toate acestea aflându-se sub conducerea unificată a **Procurorului șef al Organului Suprem de Control al Poporului**. Acesta este responsabil față de Adunarea Națională, iar dacă aceasta nu se găsește în sesiune, în fața Comitetului său permanent.

În Capitolul XI sunt cuprinse o serie de precizări legate de drapelul național, emblemă, imnul, Capitala și ziua independenței.

În ultimul capitol al Constituției (Capitolul XII) se precizează că, din punct de vedere juridic, Constituția R.S.Vietnam este legea de bază a statului, având cea mai înaltă forță legală. Toate celelalte documente trebuie să corespundă Constituției. Singurul organ în măsură să amendeze Constituția este Adunarea Națională, amendamentele solicitând votul a nu mai puțin de două treimi din deputații Adunării Naționale.

CAPITOLUL III.

SISTEME POLITICE ȘI CONSTITUȚIONALE ALE UNOR ȚĂRI AFRO-ASIATICE

3.1. EGIPT

3.1.1. Elemente de ordin istoric

Din timpuri foarte vechi, pe teritoriul Egiptului de astăzi a înflorit o remarcabilă civilizație. Istoricul Herodot considera Egiptul ca fiind "un dar al Nilului". Încă din epoca neolitică, cu 10.000 de ani înainte de Christos, pe teritoriul Egiptului de azi locuiau două populații distincte: una, de rasă africană, venind din centrul Africii, iar cealaltă, de rasă mediteraniană, provenită din Asia²⁴⁸.

Potrivit unor legende, pe teritoriul Egiptului ar mai fi ființat și o altă populație, provenind din Atlantida. În pofida unificării țării, teritoriul Egiptului era divizat în unități teritoriale, în raport cu originea tribală, 22 de provincii sau Hessep în Egiptul de sus și 20 în Egiptul de jos.

Statul unificat egiptean a cunoscut mai multe perioade: Regatul timpuriu, cu capitala la Thimis, Regatul vechi, cu capitala la Memphis, Regatul mijlociu cu capitala la Theba, Regatul nou cu capitala la Theba și Regatul târziu, cu capitala la Sais.

După dezmembrarea Egiptului, ca urmare a unor lupte interne, el este cucerit succesiv de asirieni, persi și apoi de Alexandru Macedon. Mai târziu, Egiptul devine o provincie a Imperiului bizantin, fiind condus de un reprezentant al Împăratului, prefectul de Egipt și de episcopul de Alexandria. În această perioadă, se afirmă în Egipt religia coptă, variantă a creștinismului, care s-a separat de biserica oficială ortodoxă după conciliul de la Calcedon (anul 451). În anul 639, Egiptul este cucerit de arabi, care pentru moment păstrează biserica și administrația bizantină. Începe apoi însă o perioadă de islamizare a Egiptului, dar aceasta se desfășoară lent, în condițiile slăbirii puterii politice a califatelor arabe. Pentru o scurtă perioadă (868), Egiptul beneficiază de anumită independență, iar la mijlocul secolului XIII puterea în Regat este preluată de mameluci. După 1517 Egiptul este cucerit de turci, conduși de sultanul Selim I și inclus în imperiul otoman.

În timpul războaielor napoleoniene Egiptul este cucerit de francezi, dar aceștia se retrag ca urmare a prăbușirii imperiului napoleonian, fiind înfrânți de coalițiile care acționaseră împotriva lui.

În perioada guvernării lui Mehmet Ali (1805-1848), în Egipt sunt înfăptuite o serie de reforme social-economice, accentuându-se totodată acțiunile politice și diplomatice pentru obținerea independenței. De altfel, în această perioadă se desfășoară mai multe războaie împotriva turcilor (1832-1833, 1839-1841), în final Egiptul intră sub dominația britanică (1914). Deși în 1922 i se acordă în mod

²⁴⁸ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.176.

formal independența în cadrul unei monarhii constituționale, Egiptul rămâne totuși legat politic și economic de Marea Britanie.

Prin tratatul anglo-egiptean din 1936, Marea Britanie își legalizează dreptul de a construi baze militare pe teritoriul egiptean și de a menține unități militare.

După cel de al doilea război mondial, Egiptul este angajat în conflictele din zonă, participând la mai multe acțiuni militare. Pe plan intern, la 23 iulie 1952 se produce o lovitură de stat organizată de "ofițerii liberi" în urma căreia regele Faruk este detronat iar puterea este preluată de generalul Mohammed Neguib. Din 1953 Egiptul se proclamă republică, iar din 1954 Gamal Abdel Nasser devine președintele țării (1954-1970), inaugurând o importantă etapă în care Egiptul se afirmă ca un lider indiscutabil al întregii lumi arabe. În 1956 are loc războiul anglo-franco-israelian, determinat de naționalizarea Canalului de Suez (26 iulie 1956). Ulterior, Egiptul este implicat și în conflictele din 1967 și 1973.

Un eveniment memorabil îl constituie Acordul de la Camp David (1978) care pune capăt unei lungi perioade de confruntări, iar în 1979 se semnează, la Washington, tratatul de pace între Egipt și Israel, în urma căruia trupele israeliene se retrag din Peninsula Sinai. Nemulțumiți de importanții pași realizați pe drumul stingerii conflictului militar sângeros, care durase câteva decenii, extremiștii musulmani organizează asasinarea președintelui Anwar Sadat, care semnase tratatul de pace. Urmașul său la conducerea statului este Mohammed Hosni Mubarak, ales de două ori la conducerea statului.

În timpul președinției lui Hosni Mubarak (de la 13 octombrie 1981), reales în 1989, Egiptul se manifestă în continuare ca un factor de pace în Orientul Mijlociu, întreținând relații cu toate statele arabe, dar pronunțându-se pentru o politică realistă și pragmatică în legătură cu soluționarea problemei Orientului Mijlociu.

3.1.2. Organizarea constituțională

Actuala Constituție a Republicii Arabe Egipt datează din 1980, ea fiind adoptată prin referendum la 22 mai 1980²⁴⁹. Constituția cuprinde 211 articole, grupate în șapte părți. Ordinea tratării materiilor este următoarea: proclamația constituțională (care ține loc de preambul), statul, elementele de bază ale societății, elementele economice, libertățile publice, drepturile și îndatoririle, supremația dreptului, sistemul de guvernare, șeful statului, legislativul, Adunarea Poporului, executivul, Președintele Republicii, guvernul, administrația locală, consiliile naționale specializate, autoritatea judecătorească, Curtea Supremă Constituțională, Procurorul Public Socialist (**Prosecutor**), forțele armate și Consiliul Apărării Naționale, prevederi generale și de tranziție, Adunarea **Shoura** (Consiliul consultativ), presa.

Proclamația constituțională subliniază valorile pe care se întemeiază societatea egipteană, precum și atașamentul poporului egiptean pentru pace, pentru unitatea națiunii arabe, drepturile omului și păstrarea cuceririlor revoluției din 23 iulie 1952.

În ceea ce privește statul, Constituția precizează că Egiptul este un stat democratic, socialist, întemeiat pe alianța forțelor muncitoare ale poporului. Se mai menționează totodată că poporul egiptean reprezintă o parte a națiunii arabe și că el acționează pentru înfăptuirea unei unități corespunzătoare a acesteia. Religia islamică este religia de stat a Egiptului, iar jurisprudența islamică este principala sursă a legislației. Suveranitatea aparține poporului, iar fundamentul economic al Republicii Egipt este un sistem socialist democratic, menit să lichideze diferențele de venituri, să prevină exploatarea, să

²⁴⁹ The 1980 Constitution of the Arab Republic of Egypt, After the Amendments Ratified in the May 22, 1980, Referendum, The State Information Service, Cairo, 56 pag.

protejeze câștigurile legitime, garantând totodată o repartitie echitabilă a îndatoririlor și responsabilităților.

În legătură cu aspectele economice, sunt de remarcat prevederile art.26 din Constituție, care precizează că muncitorii vor participa la conducerea și beneficiile proiectelor, fiind implicați în dezvoltarea producției și aplicarea planurilor în unitățile producătoare. Muncitorii vor fi reprezentați în consiliile de conducere din sectorul public, cu cel puțin 50% din numărul membrilor acestor consilii de conducere. În ceea ce privește cooperativele agricole și industriale, micilor agricultori și meșteșugari li se va rezerva 80% din numărul locurilor în consiliile de conducere.

Potrivit art.29 din Constituție, proprietatea se găsește sub supravegherea poporului și protecția statului. În Egipt există trei feluri de proprietate: proprietatea publică, proprietatea cooperatistă și proprietatea privată. Proprietatea privată urmează să fie apărată, ea neputând fi expropriată decât în interes general și cu acordarea unei juste compensații. Nu vor fi permise naționalizări decât cu luarea în considerare a intereselor publice, potrivit dreptului și pe baza unor compensări. Legea va stabili limita maximă a suprafeței de pământ pe care poate să o dețină fiecare fermier pentru a-i proteja pe muncitorii agricoli de exploatare și a afirma solidaritatea celor ce muncesc la nivelul satelor.

Constituția Republicii Arabe Egipt cuprinde un capitol amplu de drepturi și libertăți, în spiritul documentelor internaționale și al prevederilor pe care le înscriu toate constituțiile democratice. Rețin atenția, de pildă, prevederile art.43 care dispun că nici un experiment medical sau științific nu poate fi efectuat asupra vreunei persoane, fără consimțământul acesteia exprimat în mod liber.

Art.53 din Constituție consacră instituția dreptului de azil, ce poate fi acordat străinilor persecutați pentru "apărarea intereselor popoarelor, drepturile omului, păcii sau justiției". Extradarea refugiaților politici este interzisă.

În Constituție există o secțiune specială consacrată supremației legii. În afară de faptul că se menționează că supremația legii este "regula de bază în stat" (art.64), se mai fac o serie de precizări importante, printre care recunoașterea prezumției de nevinovăție, caracterul individual al pedepselor, interzicerea aplicării unor pedepse fără hotărâre judecătorească, dreptul la apărare, dreptul de a acționa în fața justiției, interzicerea urmăririi penale în lipsa unei hotărâri a organelor competente, drepturile persoanelor arestate sau deținute ș.a.

În conformitate cu prevederile art.73 din Constituție, șeful statului este Președintele Republicii, ales de Adunarea Poporului, al cărui mandat este de șase ani. În timpul mandatului său, Președintele Republicii nu poate exercita nici o profesiune liberă și nici să desfășoare activități comerciale, financiare sau industriale.

În cazul unor acuzații de înaltă trădare sau alte acte criminale, se prevede o procedură similară **impeachment**-ului, la propunerea unei treimi din membrii Adunării Poporului, decizia urmând să fie luată cu o majoritate de două treimi.

Președintele va fi suspendat din exercițiul funcțiilor sale, chiar în momentul declanșării procedurii de **impeachment**, atribuțiile sale urmând să fie preluate în mod temporar de vicepreședinte. În ce privește judecata propriu-zisă a Președintelui pentru înaltă trădare, aceasta se va face de către un tribunal special.

Puterea legislativă în Republica Arabă Egipt - care a adoptat sistemul monocameral - aparține **Adunării Poporului**. Aceasta exercită puterea legislativă, aprobă politica generală a statului, planul general de dezvoltare economică și socială și bugetul statului. Ea își exercită controlul asupra modului în care își îndeplinesc îndatoririle organele executive, în modul prevăzut de Constituție.

Adunarea Poporului se compune din 454 de membri, din care 444 aleși pe termen de 5 ani prin scrutin direct, dintre care cel puțin jumătate trebuie să fie muncitori și fermieri. Alegerile se desfășoară

în cadrul a 222 circumscripții, alegând fiecare câte doi deputați. Prezentarea la vot este obligatorie pentru bărbați. În afara deputaților aleși, Președintele Republicii are dreptul să numească în Adunarea Poporului 10 membri. Durata mandatului Adunării Poporului este de cinci ani. Ea este unica autoritate competentă să decidă asupra validării membrilor săi. În situații excepționale, potrivit art.96, membrii adunărilor populare pot fi revocați dacă au pierdut încrederea sau statutul pe care îl aveau de muncitor sau fermier. În asemenea cazuri este necesară o hotărâre a Adunării Poporului, cu o majoritate de două treimi. În timpul mandatului, membrii Adunării Poporului nu pot fi urmăriți din punct de vedere penal, fără permisiunea adunării, cu excepția cazurilor de flagrant delict.

Ca urmare a alegerilor desfășurate la 29 noiembrie/6 decembrie 1995, repartitia celor 444 mandate ale deputaților aleși a fost următoarea: Partidul Național Democratic (N.D.P.) - 318; Neo Wafd - 6; Partidul progresist unionist - 5; Partidul nasserian - 1; Partidul liberal - 1; Partidul muncii - 1; independenți - 112 (dintre care, după scrutin, 99 s-au raliat N.D.P.)

În Parlamentul ales în 1999 repartizarea a fost următoarea: 353 mandate Partidului Național Democratic (N.D.P.), 35 unor independenți apropiați N.P.D., 7 liberali (H.J.W.), 6 naționaliști unioniști, 3 naserieni, 1 centrist (AHRAR), 37 deputați fără partid iar 2 locuri erau vacante²⁵⁰.

În Egipt cele mai recente alegeri pentru Adunarea Poporului s-au desfășurat la 9 noiembrie 2005. În cadrul acestor alegeri 444 de deputați au fost aleși prin scrutin direct, 10 urmând să fie numiți de șeful statului. Alegerile s-au desfășurat în cadrul a trei tururi de scrutin, tururi suplimentare fiind organizate la șase zile în circumscripțiile în care nici un candidat nu a obținut majoritatea simplă.

Potrivit observatorilor politici, alegerile din 2005 au reprezentat un nou test pentru democrația egipteană, după ce la 7 septembrie 2005 au fost organizate primele alegeri prezidențiale cu mai mulți candidați, în cadrul cărora Mohammed Hosni Mubarak a fost reales pentru un al cincilea mandat prezidențial cu 89% din voturi. Ca urmare a alegerilor, Partidul Național Democratic, susținător al președintelui Mubarak, a obținut 320 de locuri în Adunarea Poporului, în timp ce Frontul Național pentru Schimbare a obținut 96, fiind totodată aleși și nu număr de 26 candidați independenți. Dintre aceștia din urmă, 17 au fost susținuți de gruparea fundamentalistă Frații Musulmani, oficial interzisă din 1954, după tentativa de asasinat a președintelui Gamal Abdel Nasser.

Cât privește Consiliul Consultativ, acesta cuprinde 264 membri, dintre care 176 sunt aleși prin scrutin direct iar 88 sunt numiți de șeful statului.

Pentru desfășurarea lucrărilor Adunării Poporului este necesar să fie prezentă majoritatea membrilor săi. Hotărârile se adoptă cu majoritatea absolută a membrilor prezenți, cu excepția cazurilor în care s-ar cere o altă majoritate.

Dreptul de **inițiativă legislativă** aparține atât deputaților cât și Președintelui Republicii. Acesta are și dreptul, cu aprobarea a două treimi din numărul deputaților, să propună și să facă să fie adoptate decrete, având forța de lege numai pe o perioadă limitată, decretele adoptate de Președinte urmând să fie supuse Adunării Poporului la prima ședință după terminarea perioadei de autorizare. Președintele are și dreptul să ridice obiecții în legătură cu o lege votată de Adunarea Poporului, trimițând-o acesteia spre o nouă discutare. În cazul în care Adunarea ar aproba-o însă, din nou, cu aceeași majoritate, legea urmează să fie promulgată.

Membrii Adunării Poporului au dreptul să adreseze interpelări primului ministru și chiar să propună retragerea încrederii față de primul ministru sau de alți membri ai Cabinetului. În situațiile în care o zecime din membrii Adunării pun în discuție răspunderea primului ministru iar Adunarea acceptă cu majoritate, acest punct de vedere urmează să fie supus Președintelui Republicii. Președintele are

250 <http://www.electionworld.org/election>

dreptul să restituie raportul Adunării, în termen de 10 zile, iar dacă Adunarea își menține punctul de vedere, se organizează un referendum în termen de 30 de zile. În cazul în care participanții la referendum se pronunță în sprijinul Guvernului, Adunarea trebuie considerată dizolvată.

În ceea ce privește dreptul Președintelui de a dizolva Adunarea Poporului, acesta nu se poate realiza, potrivit art.136 din Constituție, decât ca urmare a unui referendum popular în care majoritatea votanților ar sprijini propunerea de dizolvare.

Executivul este alcătuit din **Președintele Republicii**, care poate numi unul sau mai mulți **vicepreședinți**, stabilind totodată atribuțiile lor. Așa cum s-a arătat, Președintele poate să adopte decrete având forță de lege în intervalul dintre sesiunile Adunării Poporului sau în caz de dizolvare a acesteia, ele urmând să fie puse în discuție la prima reuniune a noii Adunări a Poporului.

În ce privește acordurile internaționale, Constituția prevede două categorii de instrumente juridice: cele care implică modificări teritoriale sau afectează drepturile de suveranitate ale statului ori impun sarcini financiare, pentru care este necesară aprobarea Adunării Poporului, și celelalte, în legătură cu care Președintele are numai obligația de a comunica încheierea lor Adunării Poporului, prezentând, eventual, orice explicații necesare.

Guvernul reprezintă, potrivit art.153 din Constituție, organul suprem executiv și administrativ al țării. El este alcătuit din primul ministru, loctiitorii săi, miniștri și loctiitorii acestora. Competența Cabinetului constă, între altele, în a aplica politica generală a statului și a controla aplicarea ei "în colaborare cu Președintele Republicii, în concordanță cu legile și decretale președințiale". Miniștrii sunt conducătorii departamentelor, ei având obligația să se consacre exclusiv acestei răspunderi, fără a putea desfășura profesii libere, activități comerciale și financiare și nici să închirieze sau să dea în locație proprietăți ale statului.

Actualul prim-ministru al Egiptului este Atif Muhommed Ubaid, desemnat în această funcție la 5 octombrie 1999.

Unitățile administrației locale sunt județele (**gubernorates**), orașele și satele. Pe baza unor alegeri directe sunt constituite consilii locale ale poporului, în cadrul cărora jumătate vor fi muncitori și țărani.

Constituția Egiptului mai prevede posibilitatea înființării unor consilii naționale specializate în diverse materii ale politicii statului, funcționând pe lângă Președintele Republicii.

Potrivit prevederilor art.165 din Constituție, **autoritatea judiciară** este independentă și se exercită prin tribunale de mai multe clase și categorii. Judecătorii de inamovibilitate, ședințele tribunalelor sunt publice, iar poliția trebuie să contribuie la asigurarea justiției în modul și în limitele prevăzute de lege.

Un Consiliu Suprem, prezidat de Președintele Republicii, va supraveghea problemele organizării judecătorești.

Osebit de autoritățile judecătorești, Constituția Republicii Arabe Egipt prevede existența unei **Curți Supreme Constituționale**, corp judiciar independent, având personalitate juridică (art.174). Ea are ca principală atribuție să asigure controlul respectării constituționalității legilor și decretelor, asumându-și totodată sarcina de a interpreta textele legislative, în condițiile prevăzute de lege.

În Egipt funcționează și o instituție similară **Obudsman-ului - Procurorul Public Socialist (Socialist Public Prosecutor)**. Atribuțiile sale sunt de a asigura îndeplinirea procedurilor care

garantează drepturile poporului, siguranța societății și sistemul său politic, apărarea realizărilor socialiste. Competențele și obligațiile sale sunt definite de lege, el fiind răspunzător față de Adunarea Poporului.

În problemele de apărare, Constituția prevede crearea unui **Consiliu al Apărării Naționale**, al cărui președinte este Președintele Republicii. Constituția mai prevede posibilitatea creării unor tribunale militare, dar numai în condițiile prevăzute de lege.

În ce privește **poliția**, se prevede că aceasta este un corp civil disciplinar, al cărui șef suprem este Președintele Republicii.

În ceea ce privește modificarea Constituției, se prevede că aceasta poate fi făcută de însăși Adunarea Poporului sau la cererea Președintelui Republicii.

Amendamentele sunt discutate în principiu și aprobate cu majoritatea membrilor Adunării. În cazul respingerii, ele nu pot fi reluate în discuție decât după trecerea unui interval de timp de un an. Dacă Adunarea Poporului a aprobat în principiu revizuirea, articolele în cauză vor fi rediscutate după trecerea unui timp de două luni, iar dacă vor fi aprobate cu o majoritate de două treimi urmează a fi supuse poporului printr-un plebiscit. În cazul în care amendamentul este aprobat, va fi considerat în vigoare din momentul anunțării rezultatelor plebiscitului.

De remarcat că în sistemul constituțional egiptean mai există o instituție specifică - **Consiliul Consultativ (Shoura Assembly)**, a cărui principală atribuție este aceea de a veghea la respectarea principiilor revoluțiilor din 23 iulie 1952 și 15 mai 1971, pentru a consolida unitatea națională și pacea socială, a proteja alianța forțelor muncitoare, valorile sale, drepturile și libertățile și a asigura ca sistemul democratic socialist să se consolideze și să-și atingă scopurile.

Adunarea **Shoura** urmează să fie consultată în special în ce privește propunerile de modificare a Constituției, planul de dezvoltare economică și socială, tratatele de pace și de alianță, propuneri de legi transmise Adunării de către Președintele Republicii. Adunarea **Shoura** se compune din 132 de membri, dintre care două treimi sunt aleși prin vot secret, cel puțin jumătate din aceștia urmând să fie muncitori și țărani, iar o treime este numită de Președintele Republicii. Durata mandatului membrilor Adunării **Shoura** este de șase ani, la fiecare trei ani reînnoindu-se atât jumătate dintre cei aleși, cât și dintre cei numiți de Președintele Republicii.

În cadrul Adunării **Shoura**, Președintele Republicii sau primul ministru pot prezenta expuneri sau declarații, iar aceasta, la rândul său, poate solicita participarea la ședințe a unor membri ai guvernului.

De remarcat, în ceea ce privește Constituția Republicii Arabe Egipt, prezența unui capitol special consacrat **problemelor presei**, în care este subliniată importanța acesteia, libertatea presei, interzicerea cenzurii, libertatea de a constitui ziare, de a le deține în proprietate sau a le finanța, în conformitate cu Constituția și prevederile legii, ca și dreptul ziariștilor de a avea acces la informații.

Prin Constituție se înființează un organ special - **Consiliul Suprem al Presei** - a cărui principală atribuție constă în a veghea la respectarea libertății presei și la îndeplinirea rolului său în conformitate cu prevederile constituționale.

3.2. NIGERIA

3.2.1. Elemente de ordin istoric

În timpurile vechi, pe teritoriul Nigeriei de astăzi au ființat statele Kanem-Bornu, Yoruba, Benin și Haussa. În secolele XI și XVI, pe teritoriul Nigeriei s-a răspândit religia islamică. Delta fluviului Niger devine, în secolul XVII-XVIII principala piață de sclavi a Africii Occidentale. De fapt, încă din secolul XVI coastele Nigeriei sunt străbătute de neguțatorii de sclavi portughezi, olandezi și englezi. Disputa dintre puterile colonizatoare asupra acestei zone geografice se sfârșește cu victoria britanicilor, care transformă orașul Lagos în colonie britanică, în anul 1861.

În 1886 orașul Lagos își schimbă statutul în acela de protectorat²⁵¹.

Valea râului Niger este exploatată de Compania Națională Africană, devenită ulterior **Royal Niger Company**, a cărei activitate încetează în 1899.

În 1900 sunt organizate, pe teritoriul Nigeriei de azi, două protectorate britanice - Nordul Nigeriei și Sudul Nigeriei, căreia i se alătură Lagos-ul. Cele două protectorate se unesc în 1914 într-o singură colonie mai mare. În 1954 Nigeria devine o federație, iar din anul 1960, în 3 octombrie, își proclamă independența în cadrul Commonwealth-ului britanic. La 1 octombrie 1963 se transformă în republică federală, primul său președinte fiind Nnamdi Azikiwe. Istoria Nigeriei - cel mai mare stat african ca populație - în perioada ce a urmat obținerii independenței, a fost marcată de o serie de evenimente. Dintre acestea menționăm: preluarea puterii de către militarii conduși de generalul Yakubu Gowon (1966), sciziunea Biaferei (1970), preluarea puterii de către alte grupuri militare conduse de generalul Olusegun Obasanjo (1975), alegerea unui nou președinte civil, Shehu Shagari (1970), o nouă lovitură de stat militară condusă de generalul Mohammedu Buhari (1983), o altă lovitură militară de stat condusă de generalul Ibrahim Babangida (1985), regimurile militare instaurate ca urmare a loviturilor de stat din 1993, 1994, care alternează cu scurte perioade de guvernare civilă. Din 1992, Nigeria este împărțită în 30 de provincii și 589 de guvernorate locale. Actualul Președinte și șef al Guvernului este Abdusalam Abubakar (9 iunie 1998).

3.2.2. Organizarea constituțională.

Actuala Constituție a Nigeriei a fost promulgată în 1989. Ea este o formă revizuită a Constituției din 1979, modificată, după legile de stat militare din 1983 și 1985.

Actuala Constituție a fost pregătită de Adunarea Constituantă, ale cărei lucrări au început în mai 1988. Ea era compusă în total din 567 membri, dintre care 117 numiți de guvernul federal și 450 aleși de către consiliile locale. Limitele puterilor Adunării Constituante au fost definite de șeful statului, generalul Babangida, care a precizat că ea nu va putea modifica sistemul bipartid asupra căruia se convenise, nici să fie create noi state ori să fie modificat sistemul prezidențial. Lucrările Adunării s-au desfășurat în cadrul unor comisii. Pe parcursul lucrărilor s-au manifestat divergențe între musulmani, care doreau extinderea tribunalelor *Sharia* până la nivel federal, și populația creștină care doreau o totală interzicere a tribunalelor de tip *Sharia*²⁵².

²⁵¹ Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.411.

²⁵² *Constitutions of the Countries of the World*, editors: Albert P. Blaustein, Gisberg H. Flanz, vol.22, **The Federal**

La 3 mai 1989, Adunarea Constituantă a terminat elaborarea proiectului de Constituție, iar interdicția constituirii partidelor politice a fost ridicată. Un număr de partide au fost constituite, dar dintre acestea numai două urmau să fie aprobate. Totodată, au fost arestați o serie de foști politicieni, împotriva cărora fuseseră îndreptate lovituri de stat militare, considerându-se că aceștia nu respectaseră interdicția constituirii de partide. În final, Adunarea Constituantă a adoptat un sistem tripartit de guvernare și a recunoscut principiul separației puterilor, implicând autoritățile federale la nivelul statelor și la nivel local. La nivel național nu a fost considerată posibilă adoptarea unui sistem dualist în Nigeria, împărțindu-se prerogativele de guvernare între autoritățile centrale și cele ale statelor, după modelul consacrat de Constituția S.U.A.

Constituția Nigeriei, în forma actuală, cuprinde 331 de articole și șapte anexe. Ordinea tratării problemelor este următoarea: prevederi generale, obiectivele și direcțiile principale ale politicii statului, cetățenia, drepturile fundamentale, legislativul (legislatura, Adunarea Națională, Camera Adunării Statelor), executivul (executivul federal, executivul la nivelul statelor), instanțele judecătorești, consiliile guvernării locale, capitala federală, prevederi suplimentare și diverse.

Potrivit Constituției Nigeriei, această țară este un stat federal, dar în același timp un stat a cărui suveranitate este indivizibilă, în care prevalează supremația Constituției. Din punct de vedere al organizării, Nigeria cuprinde 21 de state și teritoriul capitalei Nigeriei: Akwa Ibon, Anambra, Bauchi, Bendel, Benue, Vorno, Cross River, Gongola, Imo, Kaduna, Kano, Katsina, Kwara, Lagos, Niger, Ogun, Ondo, Oyo, Plateau, Rivers și Sokoto.

În ceea ce privește puterile, Constituția specifică în mod expres că puterea legislativă aparține **Adunării Naționale**, compusă din **Senat** și **Camera Reprezentanților**; puterea executivă la nivel național aparține Președintelui, pe care o poate exercita direct sau prin guvernul federației, iar la nivel local ea aparține guvernatorilor și guvernelor locale.

În ceea ce privește puterea judecătorească, se precizează că aceasta aparține tribunalelor, care sunt **Curtea Supremă a Nigeriei**, curțile de apel, înaltele curți federale, Curtea de apel **Sharia**, înaltele curți ale statelor, curțile **Sharia** de apel ale statelor, și alte instanțe.

Cu privire la cetățenie, sunt de remarcat acele prevederi care dispun că toți locuitorii Nigeriei au o singură cetățenie - cetățenia nigeriană, care poate fi dobândită fie prin naștere, fie prin beneficiul naturalizării.

Constituția Nigeriei enumeră o serie de drepturi fundamentale ale omului, printre care dreptul la viață, dreptul la demnitatea persoanei umane, dreptul la libertatea personală, dreptul de a fi audiat, dreptul la viață personală, la libertatea expresiei, a religiei, dreptul de a se deplasa, interzicerea oricăror discriminări ș.a.

Așa cum s-a arătat, Adunarea Națională a Nigeriei se compune din două Camere: **Senatul** și **Adunarea reprezentanților**. **Senatul** cuprinde 109 membri. El se compune din trei senatori de fiecare stat și unul din partea Capitalei teritoriului federal, Abuja, aleși pe termen de patru ani.

În actuala Adunare Națională, Partidul democratic popular (majoritar), care a obținut 56,4% din voturi, deține 215 mandate²⁵³.

Adunarea Națională se compune din 360 de deputați aleși pe circumscripții, pe o durată de patru ani.

În afara Adunării Naționale cu cele două componente ale sale, în Nigeria mai ființează și o **Cameră legislativă** în fiecare stat membru al federației, având dreptul de a dezbate și elabora legi aplicabile numai pe teritoriul statului în cauză.

Puterea executivă aparține **Președintelui Federației Nigeriene**, care este și șeful statului și comandantul suprem al forțelor armate. Pentru ca o persoană să fie aleasă în această funcție, trebuie să fie cetățean nigerian prin naștere și să fi împlinit vârsta de 35 de ani. Actualul președinte al Nigeriei este Olusegun Obasanjo, de la 29 mai 1999.

Organizarea alegerilor este stabilită de Comisia națională electorală. Alegerile se desfășoară sub forma unui scrutin, la care participă membrii Adunării Naționale și membrii adunărilor statelor, fiind necesar numai votul majorității simple a celor prezenți.

Constituția Nigeriei prevede posibilitatea numirii unui vicepreședinte al Federației Nigeriene. Atât Președintele, cât și vicepreședintele, pot fi înlăturați din funcție ca urmare a unei proceduri în care rolul hotărâtor revine Adunării Naționale, ca urmare a solicitării scrise a cel puțin unei treimi din membrii acesteia, prin care li s-ar aduce învinuiri grave.

Demiterea unuia sau altuia dintre cei doi demnitari nu poate avea loc decât ca urmare a unei mișcări, adoptată cu o majoritate de două treimi. În asemenea situație, președintele Senatului va desemna o comisie compusă din șapte persoane pentru a investiga acuzațiile aduse, cel cărui i se aduce acuzația având dreptul de a se apăra. În termen de 3 luni de zile comisia urmează să prezinte un raport Adunării Naționale. În cazul în care acuzațiile sunt considerate neîntemeiate, nu se va întreprinde nici o procedură ulterioară. În situația în care, însă, acuzațiile ar fi considerate întemeiate, fiecare Cameră va lua în dezbatere raportul, în termen de 14 zile. Printr-o rezoluție adoptată cu votul a două treimi ai membrilor fiecărei Camere va putea fi adoptat raportul comisiei, cel în cauză (președintele sau vicepreședintele) urmând să fie destituit din funcție.

În ceea ce privește ministrii guvernului federal, ei sunt numiți de Președinte, în conformitate cu prevederile Constituției, în Nigeria neexistând funcția de prim ministru.

La nivelul statelor, funcția executivă se exercită de **guvernatorii statelor**, care sunt aleși conform unei proceduri stabilite de Constituție.

Puterea judecătorească aparține instanțelor judecătorești, în fruntea cărora se află **Curtea Supremă a Nigeriei**, care are și prerogative de **Curte Constituțională**. De asemenea, la nivelul statelor există curți supreme, curți de apel și tribunalele Sharia, care judecă potrivit dreptului musulman.

La nivel local funcționează **consiliile de guvernământ locale**, alese pe trei ani, a căror competență se extinde asupra problemelor de interes local. În fruntea acestora se află un președinte și un vicepreședinte.

3.3. TANZANIA

3.3.1. Elemente de ordin istoric

Teritoriul Tanzaniei de astăzi a fost populat, în mileniul I după Christos, de triburile bantu. Pe coastele țării, în secolul VII-VIII s-au așezat populații arabe, iar apoi, în secolul XVI-XVIII - colonizatorii portughezi.

Insulele Zanzibar, care din 1858 dobândesc statutul unui sultanat autonom, devin în 1890 protectorat britanic. Cam în aceeași perioadă, Tanganika este inclusă în componența Africii germane de Est. În urma primului război mondial, când Germania și-a pierdut coloniile, Tanganika capătă statutul de teritoriu sub mandat al Ligii Națiunilor, fiind administrată de Marea Britanie. Din 1946 mandatul Ligii Națiunilor este înlocuit cu tutela O.N.U., în conformitate cu prevederile Cartei O.N.U. Independența statului Tanganika este proclamată la 9 decembrie 1961, dar ca urmare a dobândirii independenței și de către Zanzibar (10 decembrie 1963), Tanganika se unește cu Zanzibar-ul la 24 aprilie 1964, luând numele de **Republica Unită Tanzania**. Primul președinte al țării devine Julius Nyerere, liderul Mișcării de Eliberare Națională din perioada luptei pentru independență, personalitatea sa dominând viața politică a țării o perioadă de 20 de ani, fiind reales succesiv ca președinte în 1965, 1970, 1975 și 1980. Personalitatea președintelui tanzanian este legată de fundamentarea unei doctrine socialist-creștine, considerată singura în măsură să asigure progresul națiunii, ca și prin elaborarea și sprijinirea **Declarației de la Arusha** (oraș în Nordul Tanzaniei, unde a fost proclamată această Declarație)²⁵⁴.

Concepția Președintelui Tanzaniei avea în vedere edificarea unui socialism rural, ce urma să se înfăptuiască prin intermediul, în special, al cooperativelor rurale (**Ujamas**). Din 1977, Tanzania trece în mod oficial la sistemul unui singur partid - Partidul Revoluționar din Tanzania proclamându-se singurul partid legal. În perioada 1978-1979, Tanzania este angajată într-un conflict militar cu Uganda, contribuind la răsturnarea Președintelui Idi Amin. Din 1985, Ali Hassan Mwinyi devine președinte, Nyerere păstrând numai funcția de șef al Partidului Revoluționar din Tanzania. Din 1992 este adoptat sistemul pluripartid. Actualul șef al statului este Yakaya Kikwete, investit la 21 decembrie 2005.

3.3.2. Organizarea constituțională

Actuala Constituție a Tanzaniei a fost aprobată de președintele Nyerere, la 15 martie 1985²⁵⁵. Ea înlocuiește Constituția provizorie din 1975. Constituția Tanzaniei în noua sa formă cuprinde 151 articole, divizate în mai multe capitole și secțiuni. Ordinea tratării problemelor este următoarea: preambul, republica unită și poporul, obiectivele importante și structurile de bază ale orientării problemelor statului, drepturi și îndatoriri, guvernarea republicii unite (președintele, primul ministru, Cabinetul și guvernul), Parlamentul Republicii, procedura legislativă ș.a.

Constituția Republicii Unite Tanzania proclamă că Republica Unită Tanzania reprezintă un stat democratic și socialist, întemeiat pe principiul mono-partid. Constituția reafirmă adeziunea Tanzaniei la

²⁵⁴ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.551.

²⁵⁵ *255 Constitutions of the Countries of the World*, editors: Albert P.Blaunstein, Gisberg H.Flanz, vol.22, *United Republic of Tanzania*, by Brun-Otto Bryde, Albert P.Blaunstein, Issued June 1986, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York, pag.1 și urm.

principiile democrației, precizând însă, totodată, că cel mai important obiectiv al guvernului va fi asigurarea bunăstării poporului, guvernul fiind responsabil față de popor. În același timp, Republica proclamă respectul pentru drepturile omului, supremația legilor, dezvoltarea planificată a economiei naționale, dreptul fiecăruia la muncă, la respectul demnității și intenția conducerii țării de a oferi șanse egale tuturor cetățenilor.

În secțiunea consacrată drepturilor și libertăților se face mențiune despre egalitatea în drepturi, dreptul la viață, libertatea de deplasare, libertatea de gândire și conștiință, dreptul la muncă, secțiunea respectivă precizând în același timp că cetățenii tanzanieni au și obligații față de comunitate, printre care aceea de a se angaja într-o muncă productivă, de a respecta legile, de a ocroti proprietatea publică, de a proteja unitatea națională a țării.

În ceea ce privește autoritățile statului, Constituția prevede că în fruntea statului se află **Președintele Republicii Unite Tanzania**, care este totodată șef al statului, șef al guvernului și comandant suprem al forțelor armate. După cum se precizează în art.33 alin.(3), "întreaga autoritate a guvernului Republicii Unite Tanzania, cu privire la toate problemele uniunii, precum și cu privire la orice alte probleme care privesc Tanzania, se află sub jurisdicția Președintelui Republicii Unite Tanzania".

Președintele este ales prin vot direct de către popor, pe termen de cinci ani, la propunerea Comitetului Executiv Național al partidului de guvernământ, el putând fi reales. În cazul în care Președintele este împiedicat să-și exercite atribuțiile, ori postul devine vacant, interimatul funcției prezidențiale se asigură în următoarea ordine: primul vicepreședinte, al doilea vicepreședinte, președintele Adunării Naționale, președintele Curții de Apel al Republicii Unite Tanzania.

Constituția Republicii Unite Tanzania prevede existența funcției de **prim-ministru**, care este desemnat de Președintele Republicii, ca și ceilalți membri ai Cabinetului. Președintele Republicii prezidează de regulă ședințele Cabinetului și numai când nu poate fi prezent este înlocuit de unul din vicepreședinți.

Ministrii sunt selectați de Președintele Republicii, cu consultarea primului ministru.

Sistemul parlamentar tanzanian este unicameral, în Tanzania existând o singură Cameră - **Adunarea Națională** -, compusă din 274 de membri. Dintre aceștia, 232 sunt aleși în mod direct prin vot universal, pe timp de 5 ani, iar 42 membri sunt numiți de Președintele Republicii dintre care 37 locuri sunt rezervate femeilor. Procurorul General al Republicii face parte de drept din Parlament²⁵⁶. Sesiunile parlamentare sunt convocate la propunerea Parlamentului sau a Președintelui Republicii. Ele sunt conduse de către președintele Adunării Naționale (**Speaker**), locțiitorul acestuia sau, în lipsa lor, de un alt membru al Parlamentului, desemnat în acest scop. Din totalul deputaților, 244 aparțin Partidului statului revoluționar, partidul de guvernământ din Tanzania.

De regulă, quorumul lucrărilor Parlamentului este de jumătate plus unu din numărul membrilor Parlamentului, cu excepția unor cazuri când s-ar stabili necesitatea unei alte majorități. Președintele (**Speaker**-ul) sau persoana care îi ține locul nu au dreptul să voteze decât în situația în care voturile ar fi împărțite (balotaj, paritate), caz în care votul lor este precumpănitor.

În cadrul Parlamentului tanzanian există opt comisii de specialitate, ale căror atribuții și număr de membri sunt stabilite de către Adunarea Națională pe calea unor regulamente de procedură. Procedura parlamentară implică concurența a doi factori: Adunarea Națională și Președintele Republicii.

²⁵⁶ Union Interparlementaire, *Chronique des élections parlementaires*, vol.30, juillet 1995 - décembre 1996, Genève, 1997, pag.249.

Președintele Republicii are dreptul să respingă legile votate de Parlament, afară de cazul în care legea întrunește cel puțin două treimi din numărul membrilor Parlamentului. Președintele, într-un termen de șase luni, are posibilitatea - după ce i-a fost retrimis textul legii - fie să o accepte, fie să dizolve Parlamentul.

Președintele Republicii este ales de partid, pentru a servi maximum două mandate succesive. El își desemnează vicepreședinții dintre membrii Adunării Naționale, iar în situația în care Președintele provine din Tanzania, primul vicepreședinte trebuie să fie originar din Zanzibar. Al doilea vicepreședinte îndeplinește și funcțiile de prim-ministru.

3.4. REPUBLICA DEMOCRATĂ CONGO (ZAIR)

3.4.1. Elemente de ordin istoric

Teritoriul pe care se află situată Republica Zair a fost populat, încă din antichitate, de două grupuri etnice: pigmeii și triburile bantu. Numele de Zair provine de la cuvântul *zadi* (apă mare), pe care l-au dat țării exploratorii portughezi care au sosit pe coastele Atlanticului în secolul XV.

În timp ce portughezul Diego Cao explora coastele Zairului, interiorul țării era străbătut de o expediție pe care o conducea Henry M. Stanley, în numele regelui Belgiei.

Pe teritoriul Zairului s-au afirmat încă de timpuriu o serie de formațiuni statale. Astfel, regatul Kongo și-a instituit autoritatea pe țărmurile râului Zair. De asemenea, sunt semnalate regatele Cuba, pe marginile râului Kasai, în timp ce în provincia Shaba (Katanga), regatul Luba devenise un important centru de putere.

În aceeași zonă se afirmă și regatul Lunda, în jurul anului 1750. În 1876, regele Belgiei - Leopold al II-lea - înființează **Asociația Internațională Africană (A.I.A.)**, care va deveni mai târziu **Asociația Internațională a Congo-ului**.

În 1885, statul independent Congo obține, la Berlin, o recunoaștere internațională, dar legăturile sale cu Belgia erau asigurate numai printr-o uniune personală, Congo fiind proprietatea personală a suveranului belgian, Leopold al II-lea. De abia în 1908 Belgia își va asuma moștenirea regelui Leopold al II-lea, Zairul (pe atunci Congo) devenind colonie belgiană²⁵⁷.

Ca urmare a evenimentelor care au contribuit la înfăptuirea decolonizării pe plan internațional, în iunie 1960 Zairul devine independent sub denumirea de "Republica Congo". În fruntea acestei țări se găsea un Guvern central, șef al statului fiind Joseph Kasavubu, iar prim ministru Patrice Lumumba, cunoscut lider al mișcării de independență.

Evoluția țării după obținerea independenței este marcată de o serie de evenimente contradictorii: secesiunea provinciei Katanga sub conducerea lui Moise Tshombe, intervenția militară belgiană, asasinarea lui Patrice Lumumba, asumarea puterii în stat de către colonelul Joseph Desiré Mobutu (Mobutu Sese Seko). Puterea în stat este asumată de Mobutu (devenit ulterior general și apoi mareșal), care conduce țara într-un mod autoritar până în 1997.

²⁵⁷ Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag. 144.

În 1967 este adoptată o nouă Constituție, care înlocuiește pe aceea promulgată imediat după independența țării. Mobutu devine în mod oficial șef al statului în 1970, iar numele țării este schimbat în 1971 în "Republica Zair". În 1972, Mișcarea Populară a Revoluției (M.P.R.) - partidul Președintelui Mobutu - este recunoscut ca singurul partid legal în stat.

Deși în 1977 Mobutu este reales ca președinte al Republicii Zair, încep să se manifeste serioase nemulțumiri împotriva regimului său autoritar. Rebeliunea împotriva lui Mobutu este reprimată cu ajutorul trupelor străine. Ca urmare a crizei tot mai puternice a regimului Mobutu, șeful statului este nevoit să anunțe sfârșitul regimului monopartid și să permită libertatea partidelor politice. Nemulțumirile politice împotriva președintelui zairez duc la schimbarea mai multor guverne, criza neputând fi totuși soluționată prin mijloace politice.

Ca urmare a nemulțumirilor crescânde împotriva președintelui Mobutu izbucnește o rebeliune militară condusă de Laurent-Desiré Kabila. Trupele guvernamentale se retrag în derută, Kabila se autoproclamă - la 24 mai 1997 - șef al statului, fiind recunoscut de țările africane. Printr-un decret constituțional, partidele politice au fost interzise, iar noul președinte și-a asumat prerogativele ce decurg din puterea legislativă și din cea executivă.

Numele țării a fost schimbat în "Republica Democrată Congo" (denumirea țării anterioară venirii la putere a generalului Mobutu)²⁵⁸.

3.4.2. Dezvoltarea constituțională

După obținerea independenței Republicii Congo-Zair este adoptată prima Constituție a țării (provizorie). În 1963 este modificat art.7 al legii fundamentale, în scopul recunoașterii constituirii a 15 noi provincii. Un proiect de Constituție este supus Parlamentului, dar nu se reușește adoptarea unor noi texte constituționale. Parlamentul este dizolvat și o comisie specială având misiunea să elaboreze noua Constituție își începe lucrările la Luluaburg. Textul elaborat de Comisia Constituțională este supus apoi unui referendum și adoptat cu o mare majoritate, devenind prima constituție a țării (1964).

La 25 noiembrie 1965 generalul Mobutu, care de fapt controla autoritățile statului, demite atât pe Președintele Republicii - Joseph Kasavubu, cât și pe ceilalți oameni politici care aspirau la funcția de Președinte al țării. Generalul Mobutu își asumă funcțiile de șef al statului, iar colonelul Mulamba devine premier. Guvernul este confirmat de Parlamentul ales în 1965, dar președintele obține prerogativa de a legifera pe calea unor ordonanțe-legi.

În martie 1966 Parlamentul și-a pierdut dreptul de a legifera, drept ce a fost asumat de Președintele republicii, iar din octombrie 1966, funcția de prim ministru a fost abolită, președintele republicii devenind, totodată, șef al statului și al guvernului și titular al autorităților legislative și executive.

Numărul provinciilor a fost redus la 12 și apoi la opt, iar guvernatorii lor erau numiți de Președinte, în loc să fie aleși de adunările locale, așa cum prevăzuse Constituția.

Deși Constituția din 1964 era încă, formal, în vigoare, puterile statului fuseseră concentrate în mâinile președintelui țării. În 1967, după crearea Mișcării Populare a Revoluției, a fost elaborat și un nou proiect de Constituție, care a fost supus unui referendum și adoptat cu 98%. Constituția a fost promulgată la 24 iunie 1967, dar nu a intrat în vigoare decât în 1970. Explicația acestui fapt inedit se

²⁵⁸ L'Etat du Monde, édition 1998, Annuaire économique et géopolitique mondial, Editions La Découverte, Paris, 1997, pag.274.

datorează situației că Mobutu avea, la data respectivă, 37 de ani iar Constituția prevedea vârsta de 40 de ani pentru alegerea sa în funcția de președinte al țării.

În raport cu Constituția din 1964, Constituția din 1967 (1970), reprezenta îndepărtarea de la ideea federalistă, desființarea adunărilor provinciale și a Senatului, în timp ce regimul politic devenea tot mai centralizat, în fruntea sa găsim de președinte, ales direct de popor și nu de către Parlament.

În perioada următoare au fost adoptate mai multe amendamente la Constituție. Printre acestea, cele mai importante sunt cele care au conferit Mișcării Populare a Revoluției calitatea de unică forță politică și cel care a naționalizat întregul pământ în Republica Zair. Între timp, pe plan constituțional, crește rolul Mișcării Populare a Revoluției ca partid politic, ale cărui hotărâri încep să capete valoarea unor hotărâri de stat.

În 1974, Biroul politic al Mișcării Populare a Revoluției anunță o revizuire a Constituției. Textul adoptat la 11 august 1974 întărește forța amendamentelor ce fuseseră adoptate după 1967, spiritul noii Constituții îndepărtându-se tot mai mult de la prevederile ce fuseseră acceptate în 1967.

Constituția din 1974 reafirmă preeminența Mișcării Populare a Revoluției asupra organelor de stat, marcând practic o absorbire a instituțiilor de stat de către cele ale Mișcării Populare a Revoluției, cu excepția funcției prezidențiale.

În 1975 se desfășoară alegeri pentru funcția de Președinte și pentru Consiliul Legislativ (Parlament), candidații fiind selecționați de către Biroul Politic al Mișcării Populare a Revoluției.

La 3 noiembrie 1975 se produce un lucru inedit: de pe arena politică dispar alegerile prin vot secret, iar cei 244 de candidați sunt aleși prin "aclamații".

Rebeliunea foștilor militari katanghezi determină o serie de țări care sprijineau regimul Mobutu să-i sugereze totuși acceptarea unor principii democratice. În consecință, la 1 iulie 1976 Mobutu anunță noi alegeri, care sunt programate pentru luna noiembrie. Este reintrodus votul secret și se renunță la controlul partidului asupra desfășurării alegerilor. Aceste schimbări la Constituția din 1974 devin operative însă numai în noiembrie 1976.

La sfârșitul anului 1976, Biroul Politic al Mișcării Populare a Revoluției desemnează o nouă Comisie Constituțională. Textul noii Constituții este supus mai întâi Biroului Politic și transmis apoi Consiliului Legislativ (Parlamentul) ales în noiembrie 1977. La 24 ianuarie 1978 textul este votat, iar la 15 februarie, aprobat de către Președinte.

La 19 februarie 1980 Constituția este modificată din nou, întărindu-se puterile Președintelui, care capătă dreptul de a dizolva Parlamentul, după ce se va fi consultat cu Consiliul Legislativ. Se decide organizarea unor noi alegeri în termen de 60 de zile. Membrii Biroului Politic nu mai urmau să fie aleși prin vot universal, așa cum se convenise în 1976, ei fiind aleși și demisi de către Președinte.

În 1980 noile organe ale Mișcării Populare a Revoluției propun o nouă reformă constituțională, având în vedere în special concentrarea puterii în mâinile a trei noi organe: **Președintele Zairului**, **Comitetul Central** și **Comitetul executiv**. Funcțiile fostului Birou Politic urmau să fie asumate de noul Comitet Central, ale cărui hotărâri dobândeau, în mod oficial, puterea unor decizii de stat.

În 1988 sunt aduse anumite modificări Constituției din 1978, întărindu-se atribuțiile Comitetului Central, care dobândește și prerogativa de a crea entități regionale. În 1989 devine clar că reforma economică inițiată în 1983 a eșuat și nu mai poate fi continuată. Deși Președintele Mobutu respinge ideea unei "transparențe" a activităților guvernamentale, el este obligat să creeze un "Birou Național de Consultare Populară". Presiunile interne și internaționale asupra Președintelui Mobutu îl obligă pe acesta să accepte reintroducerea sistemului multipartid. Se decide constituirea unei noi Comisii Constituționale, care să elaboreze un proiect de Constituție ce urma să fie supus poporului, pe calea unui referendum.

Evenimentele se succed însă și mișcarea armată, izbucnită în 1996, cucerește, după un război de șapte luni, Kinshasa (17 mai 1997). Fostul președinte Mobutu se refugiază în Maroc, unde moare la 6 septembrie 1997.

Laurent-Desiré Kabila, cu sprijinul Angolei, Namibiei, Zimbabwe și Ciad, devine președinte și schimbă denumirea statului în "Republica Democrată Congo". După asasinarea lui Kabila, fiul său Joseph Kabila preia conducerea statului (24 ianuarie 2001).

Actualul șef al statului este Joseph Kabila, de la 26 ianuarie 2001, ales pe termen de cinci ani prin vot popular, în cadrul alegerilor ce s-au desfășurat la 30 iulie și 29 octombrie 2006.

Joseph Kabila a obținut 58% din voturi, în timp ce contracandidatul său Jean Pierre Bemba Gombo 42%.

3.4.3. Organizarea constituțională

Constituția Republicii Zair cuprindea 111 articole grupate în cadrul a șapte titluri, precum și cinci articole incluse în cadrul dispozițiilor tranzitorii. Structura materiilor în cadrul Constituției este următoarea: preambul, teritoriul și suveranitatea republicii, drepturile fundamentale și îndatoririle cetățenilor, Președintele Republicii, Adunarea Națională, Guvernul, curțile și tribunalele, finanțele publice, tratatele și acordurile internaționale, revizuirea Constituției și dispoziții tranzitorii²⁵⁹.

Expunerea de motive la Legea nr.90.002 din 5 iulie 1990, prin care a fost introdusă noua Constituție, subliniază rațiunile care au făcut necesară adoptarea unei noi constituții, determinate în special de necesitatea introducerii în Zair a regimului multi-partid și de efectuarea unei diferențieri între partid și stat, reabilitând în același timp separația clasică a puterilor. Expunerea de motive mai pune în lumină și necesitatea specificării mai clare a atribuțiilor Președintelui, delimitate de cele ale Guvernului, a răspunderii Guvernului în fața Adunării Naționale, precum și a precizării rolului instanțelor judecătorești.

Primul titlu al Constituției reafirmă caracterul unitar, democratic, al Zairului, precum și principiul pluralismului politic, al exercitării puterii de către popor, al apartenenței solului și subsolului statului, precum și unitatea naționalității zaireze.

Titlul consacrat drepturilor fundamentale și îndatoririlor cetățenilor reafirmă drepturi fundamentale printre care interzicerea sclaviei sau a unor condiții analoage, dreptul la libertatea de gândire, de expresie, inviolabilitatea domiciliului și a proprietății, precum și ideea că nici un cetățean al Republicii Zair nu poate fi expulzat de pe teritoriul republicii.

În ceea ce privește **Președintele Republicii**, se precizează că acesta este garantul independenței, unității naționale, integrității și securității teritoriale, fiind ales pe un termen de șapte ani, prin vot universal, direct și secret. Președintele Republicii este comandantul suprem al forțelor armate și poate prezida ședințele Consiliului de Miniștri.

Președintele Republicii numește pe primul ministru și îl revocă, precum și, la propunerea guvernului, pe guvernatorii regiunilor, viceguvernatori și o serie de înalți funcționari, inclusiv membrii Consiliului Superior al Magistraturii și ai Curții de Conturi.

Președintele Republicii dispune de dreptul de inițiativă legislativă, dar poate, dacă Adunarea Națională nu este în sesiune și în caz de urgență, să adopte anumite măsuri legislative, care sunt de

²⁵⁹ *Constitutions of the Countries or the World*, editors: Albert P. Blaustein, Gisberg H. Flanz, Zaire, by Richard M. Gittleman, *Chronology 1885-1978* by Jacques Vanderlinden, *Chronology 1979-1990*, by Richard M. Gittleman, Issued March 1996, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York, pag. 1 și urm.

domeniul legii, pe calea unor **ordonanțe-legi**. Președintele are și dreptul de a dizolva Adunarea Națională, dar după ce va fi consultat în prealabil Biroul acesteia.

Printre atribuțiile Președintelui Republicii se regăsesc o serie de prerogative pe care le cuprind constituțiile tuturor celorlalte state cum ar fi conferirea de grade militare, primirea de ambasadori, adresarea de mesaje Adunării Naționale, dreptul de a adopta măsuri adecvate în cazul stării de urgență sau de asediu ș.a.

Sistemul parlamentar zairez era **unicameral**, existând o singură Cameră - **Adunarea Națională** - aleasă pe cinci ani. Adunarea Națională își desfășoară lucrările în cadrul unor sesiuni ordinare, dar și al unor sesiuni extraordinare convocate de Președintele Republicii. Inițiativa legislativă aparține - așa cum s-a arătat - atât Președintelui Republicii, cât și deputaților. Există însă anumite domenii ale activității sociale care pot fi reglementate numai pe calea unor legi. Astfel, art.87 din Constituție menționează reglementările ce privesc drepturile cetățenești, obligațiile civile, naționalitatea, regimul electoral, principiile fundamentale ale organizării apărării naționale, ale administrației regiunilor, ale învățământului, ale dreptului la muncă, garanțiile acordate funcționarilor civili și militari ai statului ș.a.

Constituția se referea, în mod deosebit, la legile financiare și bugetare, specificând că bugetul pentru anul următor se adoptă de către Adunarea Națională în cadrul sesiunii din luna octombrie. În cazul în care proiectul legii bugetare pe un anumit exercițiu nu a fost depus în timp util pentru a fi promulgat înainte de începutul acestui exercițiu, Președintele Republicii poate cere Adunării Naționale deschiderea unor credite provizorii. În cazul în care Adunarea Națională nu s-ar pronunța în 15 zile asupra solicitării privind creditele provizorii, dispozițiile proiectului care prevede aceste credite vor fi puse în vigoare de către Președintele Republicii.

În conformitate cu prevederile art.91 din Constituția Zairului, membrii guvernului aveau dreptul și - dacă li se cere - obligația de a asista la ședințele Adunării Naționale, de a lua cuvântul și de a da deputaților toate clarificările pe care aceștia le consideră utile. Membrii guvernului au și dreptul de a propune amendamente la propunerile de lege care se discută, dar nu au dreptul de a participa la vot.

În ceea ce privește **imunitatea parlamentară**, art.92 dispunea că nici un deputat nu poate fi urmărit, arestat, deținut sau judecat pentru opiniile sau voturile pe care le-a emis în exercițiul funcțiunilor sale. Nici un deputat nu poate să fie urmărit sau arestat, în materie penală, fără autorizarea Adunării Naționale - în timpul sesiunilor, sau a Biroului Adunării Naționale - în intervalul dintre sesiuni. Detenția unui deputat sau urmărirea împotriva lui vor fi suspendate dacă Adunarea Națională va cere aceasta, dar o asemenea răspundere nu poate să depășească durata sesiunii în curs.

În ceea ce privește **Guvernul**, Constituția Republicii Zair prevedea că acesta este o instituție însărcinată să asigure executarea legilor și conducerea politicii statului. În conformitate cu prevederile art.93 alin.2, Guvernul "determină politica statului, de acord cu Președintele Republicii".

Guvernul se compunea dintr-un prim ministru, miniștri și secretari de stat, al căror număr este stabilit de Președintele Republicii, la propunerea primului ministru.

Ședințele Consiliului de miniștri erau prezidate de primul ministru, care conduce activitatea guvernului, dar care, totodată, informează pe Președintele Republicii asupra conducerii problemelor statului. Atât primul ministru, cât și miniștrii și secretarii de stat sunt responsabili pentru actele lor în fața Adunării Naționale.

În ce privește **puterea judecătorească**, Constituția Republicii Zair prevedea un sistem de organe din care fac parte Curtea Supremă de Justiție, Consiliul General de Război, curțile de apel, Curtea Securității Statului, tribunalele și Consiliile de război.

În Republica Zair nu exista o Curte Constituțională, atribuțiile acesteia revenind Curții Supreme de Justiție. Competența sa se extinde, de asemenea, asupra situațiilor în care Președintele Republicii, deputații, membri ai guvernului sau alți înalți demnitari ar fi trimiși în judecată.

În ceea ce privește tratatele și acordurile internaționale, se prevedea că Președintele Republicii este cel care negociază și ratifică tratatele și acordurile internaționale. Cu toate acestea, tratatele încheiate în domenii importante nu puteau fi ratificate decât în baza unei legi, iar în ce privește schimbările sau modificările teritoriale este necesar acordul populațiilor respective, consultate pe cale de referendum.

În cazul în care Curtea Supremă de Justiție, consultată de Președintele Republicii sau de Adunarea Națională, considera că un tratat sau un acord internațional ar comporta o clauză contrară Constituției, ratificarea nu putea să intervină decât după revizuirea Constituției.

În ce privește **revizuirea Constituției**, aceasta urma să se producă la cererea Președintelui Republicii și a jumătate din numărul membrilor Adunării Naționale. Propunerea de revizuire trebuia să fie adoptată de Adunarea Națională cu o majoritate reprezentând două treimi din membrii săi, după care modificările constituționale vor fi promulgate de Președintele Republicii.

Dintre dispozițiile tranzitorii rețin atenția prevederile art.2, ce se referă la succesiunea Republicii Zair la tratatele internaționale și care prevăd că tratatele sau acordurile internaționale încheiate înainte de 30 iunie 1960 nu vor rămâne în vigoare decât în măsura în care a fost modificată legislația națională. De asemenea, remarcăm mențiunea cuprinsă în art.3 al dispozițiilor tranzitorii, care prevede că preluarea sau retrocedarea unor terenuri în virtutea art.10 din Constituție, nu pot da naștere - în cazul în care nu vor fi puse în valoare - la nici o indemnizație.

În ultimii ani Republica Democrată Congo a cunoscut mai multe acte constituționale. Astfel, menționăm Actul constituțional al tranziției sau „Constituția de tranziție”, adoptat în aprilie 1992 de Convenția Națională Suverană, pentru a permite tranziția la democrație. Acest act a fost abrogat de Laurent Désiré Kabila după preluarea puterii, la 17 mai 1997. a urmat apoi un Decret-lege din mai 1997, emise de Laurent Désiré Kabila, un Act constituțional al tranziției în noiembrie 1998 și Constituția de tranziție din aprilie 2003.

Un proiect de Constituție, elaborat în mai 2005, a fost supus poporului congolez prin referendum la 18 decembrie 2005 și a fost adoptat, prin referendumul ce s-a desfășurat în zilele de 18 și 19 decembrie 2005 și promulgat de președintele Joseph Kabila la 18 februarie 2006.²⁶⁰

Noua împărțire administrativă (orașul Kinshasa și 25 de provincii având fiecare personalitate juridică) va deveni efectivă la 36 de luni după instalarea instituțiilor prevăzute de Constituție. Entitățile teritoriale descentralizate vor fi orașul, comuna, sectorul și „schefferia” (prin aceasta înțelegându-se o entitate locală condusă de un șef tradițional).

Prin noua Constituție se consacră o organizare de stat ce îmbină elementele unui stat unitar cu cele ale statului federal. Astfel, funcționarea statului este unitară prin tutela statului asupra entităților teritoriale descentralizate, printr-o Poliție națională, o singură putere judiciară ierarhizată și investirea guvernatorilor și viceguvernatorilor de către președintele Republicii.

Elemente de federalizare se regăsesc însă în repartitia competențelor între puterea centrală și provincii și libera administrare a provinciilor, dotate cu mijloace umane, materiale și financiare distincte de cele ale statului.

Noua Constituție consacră pluralismul politic, unitatea naționalității congoleze (dubla naționalitate este imposibilă), recunoașterea drepturilor economice, politice, sociale și culturale.

²⁶⁰ Ibidem.

Puterea executivă este exercitată de președinte, care nu poate fi ales decât de două ori consecutiv, și care trebuie să aibă vârsta de cel puțin 33 de ani.

Puterea legislativă aparține Adunării Naționale și Senatului. În cadrul puterii judiciare funcționează o Curte Constituțională, Curtea de Casație și Consiliul de Stat.

În ce privește finanțele publice, 40% din venituri sunt utilizate de către provincii, în timp ce 60% sunt vărsate Guvernului național.

Ca urmare a alegerilor care s-au desfășurat în februarie 2006, în Adunarea Congoleză ce cuprinde 500 de membri au fost aleși cei 440 de reprezentanți, restul de 60 urmând să fie desemnați prin votul majorității.

Senatul se compune din 120 de membri, aleși pe cinci ani, prin vot indirect.

Constituția Republicii Democratice Congo din anul 2005 cuprinde 229 articole, fiind împărțite în opt Titluri, unele din acestea fiind divizate în capitole, paragrafe și secțiuni.

Constituția este elaborată într-un spirit modern atât din punctul de vedere al tehnicii redactării, cât și prin punctele de vedere și ideile pe care le consacră cu privire la organizarea statală în Republica Democratică Congo și respectul drepturilor omului.

Constituția a fost elaborată pe baza unei reuniuni cu participarea tuturor forțelor naționale, în cadrul căreia au fost puse bazele noii formule de guvernare după preluarea puterii de președintele Laurent Kabila.

Preambulul Constituției face mențiunea expresă cu privire la atașamentul Republicii Democratice Congo la Declarația Universală a Drepturilor Omului, Carta africană a drepturilor omului și popoarelor, precum și la alte documente internaționale. În preambul se face, de asemenea, vorbire despre voința statelor africane de a se uni și de a promova și consolida unitatea africană, precum și de a promova o cooperare internațională reciproc avantajoasă.

Reține atenția manifestarea voinței poporului congolez de a crea un stat de drept și o națiune puternică și prosperă, întemeiată pe o veritabilă democrație politică, fiind condamnate „injustiția, cu corolarul său impunitatea, nepotismul, regionalismul, tribalismul, mentalitatea de clan și clientelismul”. Deși Constituția consacră ca limbă oficială a țării limba franceză, sunt considerate ca limbi naționale kikongo, lingala, swashili și tshiluba.

În cadrul dispozițiilor generale reține atenția prevederile legate de suveranitatea națională, pluralismul politic și libertatea de manifestare a tuturor partidelor politice, cu respectul principiilor democrației pluraliste. Constituția prevede expres, în art.7, că „nimeni nu poate să instituie – sub orice formă ar fi – un partid unic pe întregul sau pe o parte a teritoriului național”. Constituția arată că „instituirea unui partid politic unic constituie o infracțiune imprescriptibilă de înaltă trădare, pedepsită de lege”.

O prevedere interesantă poate fi regăsită în art.8, care dispune că „opозиția politică este recunoscută în Republica Democratică Congo. Drepturile legate de existența sa, de activitățile sale și de lupta sa pentru cucerirea democratică a puterii, sunt sfinte. Ele nu pot să cunoască limitări, decât cele care sunt impuse tuturor partidelor și activităților politice, prin prezenta Constituție și prin lege”.

Constituția prevede că naționalitatea congoleză este unică și exclusivă, ea neputând fi deținută concomitent cu altă naționalitate (art.10). Capitolul consacrat drepturilor și libertăților cuprinde o amplă enumerare a acestora la nivelul standardelor moderne. Reținem totuși ca elemente de specificitate interzicerea în art.14 a violenței față de femei în viața publică și cea privată și obligația statului de a lupta contra unor asemenea forme de violență.

Remarcăm de asemenea prevederile art.15, care dispune că autoritățile publice vor veghea la eliminarea violențelor sexuale.

Constituția consacră importante prevederi legate de dreptul la viață, interzicerea sclaviei, libertatea individuală, condițiile în care o persoană poate fi privată de libertate, dreptul la apărare, libertatea de informație.

Art.28 al Constituției prevede că „nimeni nu este ținut să execute un ordin care este vădit ilegal. Orice individ, orice agent al statului este dezlegat de îndatorirea de a se supune, când ordinul primit reprezintă o încălcare manifestă a respectului pentru drepturile omului, libertățile publice și bunele moravuri”.

Art.33 consacră instituția dreptului de azil, dar prevede în același timp că este interzis persoanelor care se bucură de dreptul de azil de a întreprinde activități subversive împotriva țării lor de origine sau împotriva oricărei alte țări de pe teritoriul Republicii Democratice Congo.

Constituția asigură garantarea proprietății, dreptul de inițiativă privată, libertatea comerțului, dreptul la muncă, dreptul de asociere, libertatea sindicală, dreptul la grevă.

În ce privește familia, art.40 alin.2 o definește ca fiind „celula de bază a comunității umane”, ea aflându-se sub protecția puterilor publice.

Constituția înscrie dreptul la educație, o sarcină a Guvernului fiind eradicarea analfabetismului, considerată a fi „o îndatorire națională” (art.44).

Este asigurat dreptul la sănătate, la formațiune profesională, o protecție specială fiind acordată persoanelor handicapate.

Statul congolez se angajează să protejeze drepturile și interesele legitime ale cetățenilor săi atât în țară cât și în străinătate, o atenție specială fiind acordată „grupurilor vulnerabile și tuturor minorităților” (art.51 alin.2).

O prevedere importantă este și aceea potrivit căreia congolezii au dreptul la pace și securitate atât pe plan național cât și pe plan internațional. „Nici un individ sau grup de indivizi nu poate să utilizeze o porțiune din teritoriul național ca bază de lucru pentru activități subversive sau teroriste contra statului congolez sau contra oricărui alt stat” (art.52). Prevederea de mai sus se coroborează cu cea din art.64, care dispune că orice congolez are îndatorirea de a face să eșueze încercarea unui individ sau unui grup de indivizi de a lua puterea prin forță sau de a o exercita, cu încălcarea dispozițiilor prezentei Constituții”.

Constituția dispune că „orice tentativă de răsturnare a regimului constituțional constituie o infracțiune imprescriptibilă contra națiunii și statului. Ea este pedepsită conform legii”.

În ceea ce privește organizarea și exercițiul puterilor statului, Constituția menționează ca instituții ale republicii: președintele republicii, Parlamentul, Guvernul, Curțile și tribunalele. În ceea ce privește președintele, acesta asigură funcționarea puterilor publice, fiind garantul independenței naționale, integrității teritoriale, suveranității naționale și respectului tratatelor și acordurilor internaționale. Președintele este ales prin sufragiu universal, direct, pentru un mandat de cinci ani, care poate fi reînnoit o singură dată. Dacă majoritatea absolută nu este obținută la primul scrutin, se va proceda la un al doilea tur de scrutin într-un interval de 15 zile.

Atribuțiile președintelui republicii sunt în general similare celor care există în principalele constituții democratice. Menționăm că potrivit art.79 Președintele convoacă și conduce ședințele Consiliului de Miniștri, această atribuție revenind primului ministru numai într-o situație când președintele îi deleagă o asemenea atribuție.

Acele președintelui sunt denumite ordonanțe, ele urmând să fie contrasemnate de primul ministru, cu excepția ordonanțelor prin care sunt investiți guvernatorii, se acordă gradele militare sau se face o declarație de război.

Guvernul conduce politica națiunii. Constituția specifică, în art.91 alin.2, că „apărarea, securitatea și problemele externe sunt domenii de colaborare între președintele republicii și Guvern”.

Ca și în Constituția franceză, Guvernul dispune de „o putere reglementară”, cu alte cuvinte de abilitarea de a stabili norme primare, prin decrete, într-o serie de domenii specifice. Această atribuție aparține primului ministru, actele sale urmând să fie contrasemnate de ministrul însărcinat cu punerea în executare a actelor respective.

De reținut este faptul că funcțiile de președinte și de prim ministru sau de membru al Guvernului sunt incompatibile cu exercitarea altui mandat electiv, al unei funcții publice civile sau militare, publice sau private. O prevedere importantă întâlnim în art.98, care dispune că în timpul funcțiilor lor președintele republicii și membrii Guvernului nu pot, prin ei înșiși sau prin persoane interpușe, nici să cumpere, nici să dobândească în orice alt mod sau să ia cu chirie un bun care aparține domeniului statului, al provinciilor sau al entităților descentralizate.

Înainte de intrarea în funcție, aceste persoane sunt obligate să depună la Curtea Constituțională declarații cu privire la patrimoniul lor de familie, declarații ce sunt comunicate de către Curtea Constituțională administrației fiscale. În lipsa unor asemenea declarații în termen de 30 de zile, persoanele vizate vor fi considerate demisionate.

Cu privire la puterea legislativă, care aparține unui Parlament bicameral – Adunarea Națională și Senatul –, Constituția prevede că fiecare dintre cele două Camere se bucură de autonomie administrativă și financiară și dispune de o dotare proprie. Atât deputații cât și senatorii sunt aleși pe o perioadă de cinci ani, fiind reeligibili. Condițiile pentru ca o persoană să fie aleasă deputat sau senator sunt, în general aceleași, cu mențiunea că pentru Adunarea Națională vârsta minimă pentru a fi ales este de 25 de ani, iar pentru Senat 30 de ani.

Printre modalitățile de încetare a mandatului de deputat sau senator este prevăzută și absența nejustificată sau neautorizată la peste o pătrime din ședințele unei sesiuni. Organizarea parlamentară în general este similară celei din parlamentele democratice, Parlamentul congolez cunoscând sesiuni ordinare, extraordinare, în fruntea celor două Camere aflându-se birouri conduse de președinți; de asemenea, în cadrul Parlamentului funcționează comisii permanente, comisii speciale etc.

În ceea ce privește procedura legislativă, menționăm că legile organice sunt votate și modificate cu majoritatea absolută a membrilor ce compun fiecare Cameră. Proiectele de legi sau propunerile legislative sunt examinate în mod succesiv de cele două Camere, în vederea adoptării unui text identic. În cazul unui dezacord între cele două Camere, se constituie o comisie mixtă paritară, al cărei raport este supus adoptării celor două Camere. În cazul în care nu este posibil acest lucru, competența în ultimă instanță aparține Adunării Naționale.

Promulgarea legilor se face de președintele republicii, în termen de 15 zile, dar președintele poate să trimită legea Curții Constituționale pentru a decide dacă legea este conformă cu Constituția. În cazul în care președintele Republicii nu promulgă o lege în termenul fixat, promulgarea se are loc de drept.

Legile intră în vigoare la 30 de zile de la publicarea lor în Jurnalul Oficial, dacă nu se dispune altfel, publicarea lor fiind asigurată în limba franceză și în cele patru limbi naționale, în 60 de zile de la promulgare.

Primul ministru poate să angajeze răspunderea Guvernului în legătură cu programul său, cu o declarație de politică generală sau cu un text din lege. În cazul în care Adunarea Națională adoptă o moțiune de cenzură, Guvernul este considerat demisionat. În cazul unei crize persistente între Guvern și Adunarea Națională, președintele republicii poate – după consultarea primului ministru și a președinților celor două Camere – să pronunțe dizolvarea Adunării Naționale. O asemenea dizolvare nu poate

intervenii însă în anul care urmează alegerilor, în timpul stării de urgență, de asediu sau de război, nici atunci când republica este condusă de un președinte interimar.

Puterea judecătorească este independentă de puterea legislativă și de cea executivă. Ea se exercită de Curți și tribunale, care sunt: Curtea Constituțională, Curtea de Casație, Consiliul de Stat, Curtea Supremă Militară, curțile și tribunalele civile și militare, precum și parchetele de pe lângă aceste jurisdicții.

Constituția prevede că nu pot fi înstitute tribunale extraordinare, dar în schimb pot fi create jurisdicții specializate.

Puterea judecătorească este garantul libertății individuale și a drepturilor fundamentale ale cetățenilor, magistrații fiind inamovibili.

O prevedere importantă este cuprinsă în art.151 alin.1, care dispune că „puterea executivă nu poate să adreseze înjunecțiuni judecătorului în exercițiul jurisdicției sale, nici să statueze asupra diferendelor, nici să influențeze cursul justiției, nici să se opună la executarea unei hotărâri a justiției”.

Consiliul Superior al Magistraturii este organul de gestiune al puterii judecătorești. Din compunerea sa fac parte înalți magistrați din diferite grade de jurisdicție, dar nu face parte ministrul justiției. În fruntea instanțelor judiciare se găsește Curtea de Casație. Paralel cu aceasta funcționează – după modelul francez – un Consiliu de Stat în subordinea căruia se găsesc curți și tribunale administrative.

Constituția recunoaște existența jurisdicțiilor militare, cărora le sunt supuși membrii forțelor armate și ai Poliției în timp de pace, iar în timp de război și persoanele civile, ca urmare a hotărârii Consiliului de Miniștri. Chiar într-o asemenea eventualitate, dreptul de apel nu poate fi suspendat.

Curtea Constituțională se compune din nouă membri, dintre care două treimi trebuie să fie juriști provenind din magistratură, colegiul avocaților sau din învățământul universitar. Mandatul judecătorilor Curții Constituționale este de nouă ani. Curtea Constituțională are îndatorirea de a verifica în toate cazurile controlul constituționalității legilor organice, având obligația să statueze în termen de o lună, termen care în caz de urgență poate fi redus la 8 zile. Ea judecă contenciosul alegerilor prezidențiale și legislative și al referendumului, conflictele de competență între puterea executivă și puterea legislativă, precum și între stat și provincii, recursurile împotriva hotărârilor Curții de Casație sau ale Consiliului de Stat, numai în ce privește atribuirea de competențe, dacă o hotărâre de declinare de jurisdicție nu a fost soluționată de Curtea de Casație sau de Consiliul de Stat.

Curtea Constituțională este și judecător de excepție al cazurilor de neconstituționalitate ridicate în fața unor jurisdicții. De menționat este faptul că ea este și instanță de jurisdicție penală pentru șeful statului sau primul ministru, în cazurile și condițiile prevăzute de Constituție. De menționat este și faptul că în art.165 Constituția congoleză precizează în detaliu ce se înțelege prin încălcarea intenționată a Constituției sau atingeri la onoarea și probitatea națională, sau când comportamentul personal al președintelui republicii sau primului ministru este contrar bunelor moravuri.

Hotărârile Curții Constituționale nu sunt susceptibile de nici o cale de atac, fiind executorii imediat.

Printre alte organe importante ce asigură funcționarea statului, Constituția menționează Banca Centrală a Congo-ului, Curtea de Conturi, Casa Națională de repartizare justă a impozitelor, adaptarea salariilor și pensiilor. Acest din urmă organism prevăzut de art.181 din Constituție are în special misiunea de a finanța programele de investiții publice și de a corija dezechilibrele de dezvoltare între provincii și alte entități teritoriale descentralizate.

În legătură cu Poliția Națională, Constituția prevede că Poliția Națională este apolitică, fiind în serviciul națiunii congoleze. Poliția este supusă autorității civile locale și situată sub responsabilitatea

Ministerului pentru Afaceri Interne. În mod corelativ, forțele armate sunt și ele apolitice. Art.190 din Constituție dispune că „nimeni nu poate, sub pedeapsa de înaltă trădare, să organizeze formațiuni militare, paramilitare sau de miliție privată, nici să întrețină tineri înarmați”.

Consiliul Superior de Apărare este prezidat de președintele republicii, iar în caz de absență sau de imposibilitate a acestuia, de primul ministru.

Administrația publică este și ea apolitică, neutră și imparțială. Ca și în cazul armatei și poliției, nimeni nu o poate deturna în scopuri personale.

În ceea ce privește instituțiile la nivelul provinciilor, acelea sunt adunările provinciale care legisfează prin edicte în domeniile de competența lor, guvernatorii provinciilor care au un mandat de cinci ani și care sunt ajutați de viceguvernatori și de un număr de 10 miniștri provinciali. Art.199 prevede că două sau mai multe provincii pot, printr-un acord comun, să creeze un cadru de armonizare și de coordonare a politicilor și să gereze în comun anumite servicii în problemele ce țin de competența lor.

Prin Constituție a fost instituit un organ special – Conferința Guvernatorilor de provincie –, având misiunea de a emite avize și de a formula sugestii în problemele provinciale. Ea este prezidată de președintele republicii, se întrunește de două ori pe an, de fiecare dată în altă provincie.

În ceea ce privește repartitia competențelor între puterea centrală și provincii, Constituția menționează competențele care revin exclusiv puterii centrale, competențele concurente ale puterii centrale și ale provinciilor și competențele exclusive ale provinciilor. De regulă, Adunările provinciale pot legisfera numai în domenii de competența lor, dar ele pot primi și o delegare de putere din partea organelor centrale. La rândul lor, Adunările provinciale pot consimți ca unele probleme de competență locală să fie reglementate de autoritățile legislative centrale.

Constituția consacră principiul că legislația națională are prioritate asupra legislației provinciale. Autoritatea normelor cutumiere este recunoscută cu condiția ca să nu contravină Constituției, legii, ordinii publice și bunelor moravuri.

Printre alte instituții pe care Constituția le mai consacră menționăm Consiliul Economic și Social – având misiunea de a emite avize consultative în probleme economice și sociale, Comisia Electorală Națională, Consiliul Superior al audio-vizualului și comunicațiilor.

În ce privește tratatele și acordurile internaționale, Constituția consacră expres, prin art.215, superioritatea acestora față de lege. Atribuția negocierii și ratificării tratatelor și acordurilor internaționale revine președintelui Republicii, cu excepția celor încheiate de Guvern, care nu sunt supuse ratificării, despre care Guvernul trebuie să informeze însă Adunarea Națională și Senatul. Pentru o serie de tratate importante, ratificarea nu se poate face decât în virtutea unei legi. În cazul în care Curtea Constituțională ar opina că un tratat sau anumite clauze ale sale sunt contrare Constituției, va fi necesară în prealabil o revizuire constituțională pentru ca tratatul să poată fi ratificat.

O dispoziție interesantă legată de integrare este aceea cuprinsă în art.217 alin.ultim, potrivit căreia ”Republica Democratică Congo poate încheia tratate și acorduri de asociere sau de comunitate, comportând o cedare parțială a suveranității în vederea promovării unității africane”.

Revizuirea constituțională se poate efectua în două faze: la nivel parlamentar și prin referendum, la care participă toți alegătorii. Anumite prevederi constituționale nu pot forma obiectul revizuirii, cum ar fi forma republicană de guvernământ, principiul votului universal, forma reprezentativă de guvernare, durata mandatului președintelui, independența puterii judiciare, pluralismul politic și sindical.

3.5. IRAN

3.5.1. Elemente de ordin istoric

Numele Iran derivă de la triburile Ariene, inclusiv Mezii și Perșii, care au locuit regiunile pe care se întinde actualul stat al Iranului încă din anul 1600 înainte de Christos. Regatul Mezilor cunoaște o dezvoltare considerabilă în timpul lui Ciaxare (630-584 î.Chr.), fiind apoi anexat de regele Persiei, Cyrus al II-lea (559-530 î.Chr.).

Dinastia Ahemenizilor atinge apogeul său sub Darius I (522-486 î.Chr.). În această perioadă, Imperiul Persan se întindea de la Indus până la Egipt, Tracia și Asia Mică. Alexandru cel Mare (334-330 î.Chr.) cucerește Regatul medo-perșilor, ce revine apoi conducerii generalului Seleucus (358-280 î.Chr.), unul din locotenenții săi, care îl stăpânește împreună cu descendenții săi până la cucerirea Regatului de către Parți. La rândul său, dinastia parțiană este răsturnată în anul 226 d.Chr. de Ardashir, fondatorul imperiului Sassarnian. Între anii 633-641, Iranul este cucerit de arabi, cu care prilej adoptă islamismul, iar apoi trece sub stăpânirea dinastiei turcești din Imperiul Seljuk. Imperiul Seljuk este spulberat de mongoli în secolul XIII. După aceasta, Persia rămâne din nou divizată, până când este cucerită în anul 1380 de către Tamerlan. Urmează o perioadă de confruntări și dispute cu regatele străine, care se sfârșește prin ascensiunea dinastiei Safavi, care conduce Iranul între 1499-1736. La rândul său, această dinastie este răsturnată de către Nadir Șah (1736-1747) după moartea căruia urmează o nouă perioadă de instabilitate, până la instaurarea dinastiei Kajarilor (1779-1825). În timpul acestei dinastii, Iranul cunoaște o perioadă de declin, pierzând - ca urmare a mai multor războaie cu Rusia - Gruzia, Daghestanul, Azerbaidjanul de Nord și Armenia de Nord cu Erevanul²⁶¹.

Secolul XIX reprezintă o perioadă de confruntări între Marea Britanie și Rusia în ce privește influența lor pe teritoriul persan. Prin tratatul din 1907, Iranul este împărțit în două sfere de influență: una sub dominație rusă și alta sub dominație britanică. În perioada în care Iranul era confruntat cu o puternică penetrație străină și țara divizată, un ofițer Reza Khan devine ministru de război în urma unei loviturii de stat ce se produce în 1921 și se încoronează apoi ca Șah al Persiei, punând bazele dinastiei Pahlavi (1925-1979).

În timpul celui de al doilea război mondial, Iranul este ocupat parțial de britanici, de americani și de trupele sovietice, până în 1946. În 1951, noul prim ministru ales, Mohammed Mossadegh, obține din partea Parlamentului aprobarea pentru naționalizarea petrolului, un sector de industrie în care prezența străină (în special britanică) era deosebit de puternică. Regimul Mossadegh este răsturnat în 1953, ca o consecință a politicii sale de afirmare a independenței țării, care nu răspundea intereselor companiilor petroliere străine. În perioada care urmează, regimul Șahului Pahlavi cunoaște o perioadă de stabilitate și chiar de creștere economică în intervalul 1965-1977.

Cu începere din 1975, Șahul Iranului introduce sistemul monopartid, întemeindu-se pe **Rastakhis** (Iran National Resurgence Party), însă sistemul monopartid stârnește numeroase critici din partea forțelor de opoziție care deveneau tot mai puternice.

Cea mai puternică opoziție împotriva regimului Șahului venea din partea liderului religios, Ayatolahul Khomeini care, exilat în Franța, ducea o campanie activă împotriva regimului Șahului, transmițând pe benzi magnetice imprimate predicile sale, care erau ascultate în moscheile din Iran și

²⁶¹ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.270.

care îndemnau la răsturnarea regimului. Ideile sale, care cereau în esență reîntoarcerea la principiile religiei islamice, capătau o adevărată dimensiune tot mai largă, ducând în final la o revoltă împotriva regimului Șahului și la transformarea Iranului într-o Republică islamică (1 aprilie 1979). În fruntea țării este instalat un Consiliu Revoluționar Islamic, compus din 15 membri care se găseau sub controlul Ayatolahului Khomeini, având prerogative mai importante și mai eficiente decât Guvernul țării.

Ca urmare a schimbărilor survenite, Iranul - declarat Republică islamică - adoptă o nouă Constituție, întemeiată pe principiile doctrinei islamice. Relațiile cu S.U.A. sunt serios afectate de ocuparea Ambasadei S.U.A. din Iran de către un grup de studenți islamici și luarea ca ostatici a 63 de americani aflați în ambasadă. Ca urmare a unor negocieri legate în special de restituirea bunurilor Șahului și de blocarea de către S.U.A. a valorilor iraniene aflate în băncile americane, ostaticii sunt eliberați în ianuarie 1981.

Pe plan extern, vechea dispută între Iran și Irak în legătură cu zona Shatt el Arab duce la un război de uzură cu Irakul, soldat cu grele pierderi de ambele părți, care se încheie în august 1988 prin acceptarea de către Iran a rezoluției nr.598 a Consiliului de Securitate al O.N.U., care prevedea încetarea imediată a tuturor ostilităților.

După moartea Ayatolahului Khomeini, conducătorul nediscutat al țării, pe plan politic se manifestă o confruntare între elementele care se pronunțau pentru modernizare și adepții ortodocși ai religiei islamice, care se pronunțau împotriva oricăror compromisuri. În 1990 este încheiat un acord de pace cu Iranul, iar în mai 1992 alegerile duc la constituirea unei majorități fidele ideilor lui Hoshemi Rafsanjani, președintele Majlis-ului (Parlament), care luase locul Ayatolahului Khomeini în calitate de conducător spiritual al Iranului.

La 8 martie și 19 aprilie 1996 s-au desfășurat alegerile pentru desemnarea celor 270 membri aleși prin scrutin direct ai Adunării Consultative Islamice. Din cele 248 de mandate repartizate, 110 au revenit "Societății clericilor combatanți" (conservatoare, formată din adepții președintelui Adunării, Nasteji-Nouri, față de 80 care au fost alocate "Celor care servesc construcția Iranului" (adepți ai grupării moderate, conduse de Președintele Republicii, Ali Akbar Rafsanjani)²⁶². La 23 mai 1997, Mohammad Khatani, un cleric de orientare moderată, a fost ales noul Președinte al Iranului.

3.5.2. Dezvoltarea constituțională

După instalarea noului regim islamic, Abolhassan Bani-Sadr a fost ales, în ianuarie 1980, ca președinte al republicii, la propunerea Ayatolahului Khomeini. Alegerile pentru Majlis (parlamentul iranian) s-au desfășurat în două etape: la 14 martie și 9 aprilie, cea din urmă rundă fiind amânată pentru 7 mai. La 17 iulie 1980 a fost alcătuit un Consiliu de Supraveghere, compus din șase clerici și șase juriști. Speaker-ul Majlis-ului nou ales a fost desemnat Ayatolahul Hashemi Rafsanjani. Noul parlament era dominat de reprezentanții religiei islamice. La 9 august 1980 a fost desemnat ca prim ministru Mohammed Ali Rajai, care fusese ministru al educației și învățământului în primul guvern care se instalase după răsturnarea Șahului, condus de Bazargan.

În condițiile încordării relațiilor cu S.U.A. și ale crizei ostaticilor, Ayatolahul Khomeini, în calitate de lider spiritual, îl revocă pe Bani-Sadr din funcțiile de comandant șef al armatei și președinte. Urmează mai multe atentate soldate cu victime, printre acestea numărându-se chiar primul

²⁶² Union Interparlementaire, *Chronique des élections parlementaires*, volume 30, 1 Juillet-31 Décembre 1996, Genève, 1997, pag.141.

ministru al țării, Rajai. Bani-Sadr, care nu mai beneficia de încrederea forțelor islamice, se refugiază în Franța.

În august 1982, Curtea Supremă a decis abolirea întregii legislații care nu ar fi fost în concordanță cu principiile islamice. La 10 decembrie au fost efectuate alegeri pentru desemnarea unei Adunări de experți, având misiunea să desemneze pe succesorul Ayatolahului Khomeini. Au fost aleși, printre altele, în cadrul acestei Adunări, Președintele Republicii, Hojatolislam Sayed Ali Khamenei și Speaker-ul Majlisului, Hojatolislam Ali Akbar Hashemi Rafsanjani.

În 1983 a fost dizolvat Partidul Comunist Tudeh, precum și alte organizații ale căror principii nu concordau cu ideile islamice. La 14 iulie s-a reunit Adunarea experților.

Sistemul juridic a fost reformat, reintroducându-se pedepsele penale consacrate de legea islamică, printre care tăierea mâinilor pentru hoți și uciderea cu pietre a femeilor adultere.

În 1984, la 15 aprilie, s-au desfășurat alegerile pentru noul Parlament. Guvernul Hosein Musavi-Khamenei, care fusese desemnat în octombrie 1981, a primit un vot de încredere după ce a efectuat, însă, o remaniere.

În 1985 s-au desfășurat alegeri, la 16 august, pentru funcția de Președinte al Republicii. Dintre cele 30 de persoane care și-au depus candidatura, 27 au fost respinse de Consiliul de Supraveghere, inclusiv aceea a doctorului Mehdi Bazargan, șeful primului guvern revoluționar constituit după plecarea Șahului, devenit între timp unul din liderii opoziției.

Președintele Khamenei a fost reales pentru un nou mandat, iar prim ministru a fost desemnat Musavi. La 23 noiembrie, Ayatolahul Montazeri a fost nominalizat de către Adunarea experților ca succesor al Ayatolahului Khomeini. Ayatolahul Khomeini, care inițial se pronunțase pentru alegerea Ayatolahului Montazeri ca lider spiritual, se pronunță în final în favoarea unui Consiliu compus din mai mulți lideri proeminenți.

Alegerile pentru cel de al treilea Parlament au avut loc la 8 aprilie 1988. După alegerea acestuia, Ayatolahul Rafsanjani a fost ales ca Speaker. În decembrie, Majlisul inițiază discuții în legătură cu o reformă constituțională. În testamentul revizuit al Ayatolahului Khomeini se face referire la necesitatea unei conduceri colective.

În martie 1989 Ayatolahul Montazeri se retrage din competiție. Într-o scrisoare adresată Ayatolahului Khomeini, Rafsanjani se pronunță pentru desființarea funcției de prim ministru și pentru separarea funcțiilor prezidențiale. Este constituită o Comisie de experți pentru a iniția amendamente la Constituție, în concordanță cu experiența acumulată în cei 10 ani de revoluție islamică. Printre membrii comisiei de experți au fost incluși Khamenei, Musavi și Rafsanjani. Comisia de experți trebuia să studieze, printre altele, poziția constituțională a liderului spiritual Faqih, a președintelui și a puterii judecătorești.

Înainte ca să fie încheiate lucrările pentru revizuirea Constituției, Ayatolahul Khomeini încetează din viață, iar funcțiile sale sunt preluate de Președintele Ali Khamenei, ales de către Adunarea experților cu o majoritate de două treimi. Funcțiile de Președinte al Republicii au fost asumate în aceste condiții de Ayatolahul Rafsanjani.

La 8 iulie 1989 recomandările pentru modificarea Constituției au fost supuse unui referendum popular, iar în 1992 s-au desfășurat alegeri pentru un nou Majlis. Ulterior, alegeri pentru Adunarea Consultativă Islamică au avut loc la 8 martie și 19 aprilie 1996, iar apoi în anul 2000.

Liderul suprem religios al țării este în prezent Ali-Hoseini Khamenei, de la 4 iunie 1989. Actualul președinte al țării este Mahmed Ahmadi Nejad, investit la 3 august 2005.

3.5.3. Organizarea constituțională

Constituția iraniană în vigoare a fost adoptată la 24 octombrie 1979 și a fost amendată la 28 iulie 1989²⁶³.

Constituția cuprinde 177 articole, iar materiile sunt dispuse în următoarea ordine: preambul, principii generale, limba oficială, scrierea, calendarul și steagul țării, drepturile poporului, economia și problemele financiare, dreptul la suveranitate națională și puterile care derivă din ea, puterea legislativă, consiliile, liderul, consiliile de conducere, puterea executivă, politica externă, autoritatea judecătorească, radioul și televiziunea, Consiliul Suprem pentru Securitatea Națională și revizuirea Constituției.

Preambulul Constituției reafirmă valorile revoluției islamice și obiectivele modului islamic de guvernare, așa cum au fost elaborate de către Ayatollahul Khomeini. Preambulul Constituției precizează că "În concepția islamului, guvernarea nu derivă din interesele unei clase, nici nu urmărește ca să servească dominația unui individ sau unui grup; ea reprezintă mai curând cristalizarea unui ideal politic al poporului..."

Ținând seama de caracterul esențial al mișcării islamice, Constituția garantează respingerea oricăror forme de tiranie (asuprire, prigoană) intelectuală sau socială, precum și a monopolului economic și are ca scop să întărească încrederea poporului în propria sa capacitate de a pune capăt unui sistem de opresiune. Constituția asigură bazele participării tuturor membrilor societății în toate stadiile procesului decizional.

În Capitolul I, consacrat principiilor generale, se specifică, printre altele, că **forma de guvernământ a Iranului este republica islamică**, întemeiată pe credința în puterea divinității, justiția divină, valoarea omului și răspunderea sa în fața lui Dumnezeu. În acest context, Republica Islamică Iran urmărește crearea unor condiții favorabile pentru creșterea virtuților morale bazate pe credință și pietate și lupta împotriva tuturor formelor de viciu și corupție. Urmărind aceste scopuri, Republica Islamică Iran își propune, printre altele, să elimine orice forme de autocrație, să asigure participarea poporului la elaborarea destinului său, să abolească toate formele de discriminare și să pună bazele unui sistem economic corect și just, în concordanță cu criteriile islamice.

În art.4 al Constituției se specifică, de altfel, că "toate legile civile, penale, financiare, economice, administrative, culturale, militare, politice și alte legi și regulamente trebuie să se întemeieze pe criteriile islamice. Acest principiu se aplică în mod absolut și general tuturor articolelor din Constituție, la fel ca și tuturor legilor și reglementărilor, membrii Consiliului de Supraveghere fiind judecători în această privință".

În concordanță cu art.6, în Republica Islamică Iran problemele țării sunt soluționate pe baza opiniei publice exprimate sub forma alegerilor, inclusiv alegerile pentru Președinte, deputații care fac parte din Adunarea Consultativă islamică, membrii consiliilor sau pe calea referendumului, în problemele specificate în Constituție.

În Republica Islamică, libertatea, independența, unitatea și integritatea teritorială a țării sunt inseparabile una de alta și apărarea lor constituie o îndatorire atât a guvernului, cât și a fiecărui cetățean. Sub pretextul libertății nu pot fi aduse atingeri independenței sau integrității teritoriale a Iranului și, în mod similar, nici o autoritate nu are dreptul de a abroga drepturile legitime, nici chiar prin legi sau regulamente, sub pretextul apărării independenței și integrității teritoriale a țării.

²⁶³ *Constitutions of the Countries of the World*, editors: Albert Blaustein, Gisbert H.Flanz, vol.12, *Islamic Republic of Iran*, 1980-1992, by Gisbert H.Flanz, Issued December 1992, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York, p.V-XII, 1-144.

Religia oficială a Iranului este religia islamică. Cu toate acestea, se recunosc drepturi minorităților religioase zoroastriană, ebraică și creștină, în limitele prevăzute de lege. În conformitate cu principiile islamice, guvernul Republicii Islamice Iran și toți musulmanii au datoria de a trata pe nemusulmani în conformitate cu normele eticii și cu principiile justiției islamice, ale echității și ale respectului pentru drepturile omului.

În Capitolul II se aduc precizări în legătură cu limba oficială a țării, care este persana, și calendarul oficial care este cel islamic, specificându-se totodată culorile drapelului și emblema Republicii Islamice Iran.

Drepturile poporului sunt stipulate în Capitolul III, în care se regăsesc referiri cu privire la egalitatea cetățenilor, egala protecție a lor în fața legii, respectul demnității și proprietății, libertatea de expresie, secretul corespondenței, dreptul de a constitui partide, dreptul de întrunire, precum și dreptul de a-și alege profesia. În același capitol al Constituției iraniene există prevederi cu privire la drepturile economico-sociale, dreptul la educație, dreptul la un nivel de trai satisfăcător, ca și cu privire la drepturile judiciare, în rândul cărora un loc important îl ocupă prezumția de nevinovăție.

În Constituția iraniană întâlnim o prevedere (art.40), potrivit căreia exercițiul drepturilor nu poate fi făcută în detrimentul intereselor publice. De asemenea, menționăm și dispoziția art.41 care stabilește că dreptul la cetățenie este un drept esențial al fiecărui iranian, acest drept neputând fi retras unui cetățean decât dacă el însuși solicită acest lucru sau dacă i-a fost acordată cetățenia unui alt stat.

Capitolul consacrat problemelor economice reafirmă o serie de idei pe care le-am menționat, cuprinse în preambulul Constituției, în legătură cu satisfacerea cerințelor umane și asigurarea condițiilor de dezvoltare ale fiecărui cetățean iranian.

De menționat mai sunt o serie de prevederi ca, de pildă, existența unui plan pentru dezvoltarea economiei naționale, astfel structurat încât să asigure posibilitatea angajării fiecărui cetățean în activități utile, precum și în conducerea treburilor țării.

Mai sunt de semnalat și o serie de norme în spiritul doctrinei islamice, cuprinse în art.43 din Constituție, ca de pildă interzicerea tendințelor de monopol, care ar aduce vătămarea altor persoane, a extravaganțelor, precum și prevenirea dominației economice străine asupra economiei naționale. Art.44 prevede că "Economia Republicii Islamice Iran cuprinde trei sectoare: sectorul de stat, sectorul cooperatist și sectorul privat, toate cele trei forme de proprietate bucurându-se de ocrotirea legilor Republicii Islamice Iran". De asemenea, sunt de menționat și prevederile art.49 din Constituția iraniană, potrivit cărora guvernul are responsabilitatea de a confisca bogăția acumulată prin camătă, prin uzurpare, mită, delapidare, furt, jocuri de noroc, abuzuri pe seama unor fundații, prin vânzarea terenurilor necultivate, neîndeplinirea contractelor guvernamentale, corupție ș.a. De asemenea, în cadrul acestui capitol se regăsesc și prevederi legate de apărarea mediului (art.50).

În Capitolul V se întâlnesc o serie de dispoziții de principiu. Așa, de pildă, se precizează că suveranitatea absolută asupra lumii și asupra oamenilor îi aparține lui Dumnezeu și că acesta l-a făcut pe om stăpân pe propriul său destin. Nimeni nu poate să depozedeze pe om de acest drept divin, nici să-l subordoneze unor interese particulare sau de grup.

Puterile de guvernământ în Republica Islamică Iran sunt: legislativul, puterea judiciară și puterea executivă, toate acestea funcționând sub Conducere (liderul spiritual) și în concordanță cu prevederile Constituției. Funcțiile legislative aparțin Adunării Consultative Islamice, dar în anumite cazuri este posibil să se recurgă la adoptarea legilor prin referendum.

Funcțiile executivului, afară de cele care sunt încredințate de către Constituție liderului spiritual, vor fi exercitate de către **Președintele Republicii**.

Funcțiile judecătorești aparțin tribunalelor, constituite în conformitate cu criteriile islamice.

Puterea legislativă aparține **Adunării Islamice Consultative**, aleasă prin vot direct și secret pe termen de patru ani. Numărul membrilor Adunării, specificat de Constituție, este de 290. Modul de alegere a **Speaker**-ului și a Biroului de conducere al Adunării, numărul comitetelor, au fost stabilite printr-un Cod de procedură, pe care l-a adoptat însăși Adunarea.

Adunarea Consultativă Islamică are dreptul de a adopta legi, în limitele competenței sale. Ea nu poate însă să elaboreze legi care ar contraveni doctrinei islamice și principiilor ei, grija acestei concordanțe fiind asigurată de **Consiliul de Supraveghere (Guardian Council)**. Adunarea are și dreptul să interpreteze legile ordinare.

Inițiativa legislativă aparține Guvernului, dar și unui număr de cel puțin 15 parlamentari.

Tratatele internaționale trebuie să fie aprobate de Adunarea Consultativă Islamică.

Modificarea frontierelor este exclusă, cu excepția unor modificări minore, care nu sunt unilaterale și nu afectează independența țării, situație în care este necesară o majoritate de patru cincimi din numărul total al membrilor Adunării Consultative.

Proclamarea legii marțiale este interzisă. În caz de război sau alte situații speciale, guvernul are dreptul să impună - temporar - anumite restricții, cu acordul Adunării Consultative Islamice.

Fiecare deputat este responsabil față de întreaga națiune, iar drepturile sale de membru al Adunării nu sunt transmisibile. Deputații beneficiază de libertatea deplină a cuvântului, precum și de dreptul de a interpela pe membrii Guvernului.

În actualul Parlament reformiștii dețin 189 mandate din 290, radicaliștii 59, independenții 42 iar minoritățile religioase 5.

În același capitol al Constituției iraniene întâlnim precizări cu privire la **Consiliul de Supraveghere**, compus din șase personalități desemnate prin lege și șase juriști specializați în diferite domenii ale dreptului, aleși de Adunarea Consultativă Islamică.

Membrii aleși ai Consiliului de Supraveghere sunt desemnați pe un termen de șase ani, dar jumătate dintre ei urmează să fie reînnoiți la fiecare trei ani. Toate legile votate de Adunarea Consultativă Islamică vor fi transmise Consiliului de Supraveghere, care într-un termen de 10 zile urmează să se pronunțe asupra conformității lor cu principiile islamice. Dacă nu vor fi găsite conforme, legile vor fi transmise Consiliului Adunării Islamice, spre a fi revăzute. În situația în care Consiliul de Supraveghere preciază că ar fi nevoie de un interval mai mare de timp pentru a se putea pronunța asupra legii, el va putea cere Adunării Consultative Islamice prelungirea acestui termen cu încă 10 zile. Evaluarea conformității legislației cu principiile islamice și cu prevederile Constituției se face cu majoritatea membrilor Consiliului de Supraveghere.

Consiliul de Supraveghere are și dreptul de a interpreta Constituția, dreptul de interpretare a legilor ordinare revenind - așa cum s-a arătat - Adunării Consultative Islamice.

Un capitol special este consacrat consiliilor, prin acestea înțelegându-se organele de administrație locală ale satelor, diviziilor, orașelor, municipalităților și provinciilor. Condițiile de determinare a eligibilității unor persoane în aceste organe, modul de desfășurare a alegerii consiliilor, atribuțiile acestora, vor fi stabilite prin lege.

Constituția prevede alcătuirea unui **Consiliu Suprem al Provinciilor**, compus din reprezentanți ai consiliilor locale, care va avea dreptul să elaboreze legi, spre a le supune Adunării Consultative Islamice sau direct Guvernului.

Guvernatorii provinciilor, guvernatorii orașelor, guvernatorii de divizii și alte persoane oficiale care sunt numite de către Guvern trebuie să respecte deciziile care au fost luate de consiliu în cadrul

jurisdicției lor. Deciziile luate de consilii nu trebuie, însă, în nici un caz să contrazică criteriile islamice și legile țării.

Constituția Republicii Islamice Iran consacră un capitol special instituției Liderului spiritual sau Consiliului liderilor. Această instituție a fost consacrată de Constituția iraniană ca urmare a rolului proeminent pe care l-a jucat în victoria Revoluției islamice fondatorul Republicii Islamice Iran, Ayatolahul Khomeini. În concepția pe care o consacră Constituția iraniană, funcția Liderului spiritual constă în a orienta politica statului, de a superviza anumite politici, de a propune decrete pentru referendumul național, de a declara războiul sau pacea, de a numi, demite sau accepta demisia unor înalți demnitari, de a soluționa diferențele între componentele forțelor armate, precum și de a rezolva anumite probleme ce nu pot fi soluționate prin metode convenționale.

În competența Liderului spiritual revine și semnarea decretelor prin care poporul ar fi convocat pentru alegerea Președintelui Republicii, demiterea președintelui Republicii - dacă acesta acționează în scopuri contrare țării, după ce Curtea Supremă îl va fi găsit vinovat de încălcarea Constituției sau după ce Adunarea Consultativă Islamică îl va fi declarat incompetent.

Puterea executivă revine în primul rând **Președintelui Republicii**, care după Liderul spiritual este persoana cea mai importantă a țării. El este responsabil pentru aplicarea prevederilor Constituției și acționează ca șef al executivului, cu excepția problemelor care sunt de competența directă a Liderului spiritual.

Președintele Republicii este ales pe termen de patru ani, prin votul direct al poporului, el putând fi reales numai o singură dată. Alegerea Președintelui are loc ca urmare a votului majorității absolute a persoanelor înscrise pe listele de alegători. Dacă la prima consultare populară nu va fi posibilă întrunirea unei asemenea majorități, va avea loc un nou scrutin, în care va fi declarat ales candidatul care va întruni cel mai mare număr de voturi.

Președintele Republicii este responsabil pentru îndeplinirea obligațiilor sale constituționale față de Liderul spiritual, față de Adunarea Consultativă Islamică și față de popor. Odată legile adoptate de Adunarea Consultativă Islamică, sau ca rezultat al unui referendum, Președintele este obligat să le promulge. Pentru îndeplinirea atribuțiilor sale, Președintele poate să desemneze unul sau mai mulți locțiitori ai săi.

În Constituția iraniană se mai prevede că Președintele sau locțiitorii săi vor avea autoritatea să semneze tratate, protocoale, contracte și înțelegeri încheiate de Guvernul iranian cu alte guverne, ca și înțelegeri privind participarea Iranului la organizațiile internaționale, după ce va fi obținut aprobarea Adunării Consultative Islamice.

Ministrii sunt numiți de către Președintele Republicii și urmează să fie prezentați Adunării Consultative pentru un vot de încredere. În cazul în care alegerile pentru o nouă Adunare au loc în timpul mandatului aceluiași președinte, acesta este obligat să solicite un nou vot de încredere pentru ministrii săi.

În conformitate cu prevederile Constituției iraniene, Președintele Republicii este și președinte al Consiliului de Miniștri. El supervizează activitățile miniștrilor și adoptă măsurile necesare pentru a coordona deciziile Guvernului. Președintele Republicii are dreptul de a demite miniștrii și de a numi miniștri noi, dar în acest caz un vot de încredere este necesar din partea Adunării Consultative Islamice.

În ce privește organizarea armatei, Constituția cuprinde dispoziții speciale cu privire la sarcinile armatei Republicii Islamice, stabilind totodată existența și a unei forțe populare - **Corpul Gardienilor Revoluției Islamice**.

O prevedere importantă a Constituției islamice este cea înscrisă în art.146, care dispune că stabilirea oricărui fel de baze militare străine în Iran este interzisă, chiar dacă aceasta ar fi justificată de scopuri pașnice.

Capitolul X, care se referă la politica externă, precizează că aceasta are ca obiectiv respingerea tuturor formelor de dominație, apărarea independenței țării și respectul integrității sale teritoriale.

Sunt interzise orice forme de înțelegeri internaționale care ar instaura un control străin asupra bogățiilor naturale, economiei, armatei sau culturii, ca și asupra unor alte aspecte ale vieții naționale.

În Capitolul XI al Constituției Republicii Islamice Iran sunt înscrise prevederi referitoare la autoritatea judecătorească, specificându-se că aceasta este o putere independentă care protejează drepturile indivizilor și ale societății și care este răspunzătoare pentru aplicarea ideilor de justiție. Constituția prevede responsabilități speciale care revin ministrului justiției, Curții Supreme, Procurorului General. Ea precizează totodată că în Iran inamovibilitatea judecătorilor este asigurată, iar hotărârile instanțelor se bazează pe dreptul existent sau pe sursele islamice. O prevedere interesantă este înscrisă în ultima parte a art.167, care dispune că judecătorul, în lipsa unor prevederi exprese cuprinse în legi, nu poate să se abțină de a examina o anumită cauză și să pronunțe o hotărâre asupra ei.

În sistemul judiciar iranian, conform art.168 din Constituție, delictele politice și de presă urmează să fie judecate în mod public și în prezența unui juriu de către **Curțile de justiție**. Modul în care urmează să fie selecționat juriul, puterile sale și definirea infracțiunilor politice vor fi determinate prin legi, în concordanță cu criteriile islamice.

Semnalăm, de asemenea, o prevedere importantă pe care o înscrie art.170 din Constituție, în sensul că judecătorii și instanțele judecătorești, în general, sunt obligate să refuze să execute dispoziții sau reglementări ale Guvernului care ar fi în conflict cu legile sau cu normele islamice, sau care s-ar situa dincolo de competențele recunoscute puterii executive. Oricine are dreptul să ceară Curții de Justiție administrativă anularea oricărei asemenea reglementări.

Constituția iraniană cuprinde prevederi speciale cu privire la **Radio și Televiziune**, stabilind libertatea lor de expresie și de a difuza știrile respectând criteriile islamice și interesele țării.

De asemenea, prin Constituția iraniană este constituit **Consiliul Suprem pentru Securitate Națională**, pentru salvarea intereselor naționale și apărarea revoluției islamice, a integrității teritoriale și a suveranității naționale a Iranului.

Consiliul Suprem pentru Securitate Națională este competent a elabora politicile de securitate, de a coordona activitățile în domeniul menționat și de a folosi resursele pentru combaterea amenințărilor externe. Consiliul se compune din șefii ramurilor de guvernământ, comandantul forțelor armate, ofițerul care răspunde de planificarea și problemele bugetare, doi reprezentanți numiți de Liderul spiritual, ministrii afacerilor externe, de interne și al informațiilor și alți înalți oficiali ai forțelor armate și ai Corpului Gardienilor Revoluției Islamice.

În ceea ce privește **revizuirea Constituției**, Constituția iraniană stabilește următoarea procedură: Liderul spiritual trimite un edict Președintelui Republicii, după ce se va fi consultat în prealabil cu Consiliul Național al Exigenței, propunând eventuale amendamente ce trebuie efectuate de către Consiliul de Revizie. Acesta se compune din membrii Consiliului de Supraveghere, șefii celor trei ramuri ale Guvernului, membrii permanenți ai Consiliului Național de Exigență, cinci membri din partea Adunării Experților, 10 reprezentanți selectați de Liderul spiritual, trei reprezentanți ai Consiliului de Miniștri, trei reprezentanți ai autorității judecătorești, 10 reprezentanți ai Adunării Consultative Islamice și trei reprezentanți selectați dintre profesorii universitari.

Modul de desfășurare a lucrărilor acestui consiliu urmează a fi stabilit prin lege, iar deciziile sale, după ce vor fi aprobate de Liderul spiritual, vor deveni obligatorii, cu condiția ca poporul iranian să le aprobe pe calea unui referendum, cu majoritatea absolută a voturilor.

3.6. IRAK

3.6.1. Elemente de ordin istoric

Pe teritoriul actual al Irakului - antica Mesopotamie - au înflorit în timpuri vechi civilizațiile sumeriene, akkadiene, babiloniene și asyriene.

În anul 539 î.Chr., teritoriul actual al Irakului face parte din Persia ahemenidă. În anul 331 î.Chr. teritoriile irakiene de astăzi erau incluse în Imperiul lui Alexandru cel Mare, trecând apoi succesiv sub dominația regatelor Seleucit, Part și Sassamid.

Între anii 635-637 după Christos, Irakul este cucerit de arabi, care dau țării numele său actual. După ce este întemeiat Bagdadul (762 d.Chr.), acest oraș devine centrul califatului Abbasid. După o perioadă de dominație mongolă, când Bagdadul este cucerit de Tamerlan, teritoriul Irakului de azi devine o provincie a Imperiului otoman (1534-1918). Ca urmare a victoriei puterilor aliate în primul război mondial și a înfrângerii Turciei, care fusese aliată puterilor centrale, Irakul este atribuit, în 1920, Marii Britanii, de către Liga Națiunilor, ca teritoriu sub mandat (britanic).

În 1921 Irakul devine regat, proclamându-și independența la 3 octombrie 1932. Suveran al Irakului devine emirul hașemit Feisal (1921-1933). Între timp, exploatarea petrolului irakian este încredințată companiei **Iraq Petroleum Company**, iar tratatul anglo-irakian instituie un sistem de relații privilegiate cu Marea Britanie²⁶⁴.

În 1941, în timpul celui de al doilea război mondial, Rashid Ali al Gailani, naționalist pro german, preia puterea, ceea ce face ca britanicii să ocupe Bagdadul. În perioada 1941-1958 Irakul se găsește în zona de influență britanică, figura centrală a regimului fiind fostul prim ministru de orientare britanică Nuri Said. La 14 iulie 1958 se produce o lovitură de stat militară, condusă de generalul Karrim Kassem, care abolește monarhia, proclamând Republica. La rândul său, la 8 februarie 1963, generalul Abdul Salam Aref preia puterea și apoi fratele său, Abdul Rahman Aref. Ca urmare a unor mișcări populare, cu sprijinul forțelor armate, puterea este preluată de Partidul Arab Socialist Baas (1963), care naționalizează Compania **Iraq Petroleum** și încheie un acord cu Iranul pentru a pune capăt rebeliunii kurde. La 16 iulie 1979, președinte al Irakului devine Saddam Hussein. Între 1980-1988 Irakul este angajat într-un lung război împotriva Iranului.

Un alt conflict militar izbucnește în 1990, când trupele irakiene ocupă Kuweitul, proclamându-l - la 28 august 1990 - ca fiind a XIX-a provincie irakiană. Refuzul Irakului de a se conforma rezoluțiilor O.N.U., care îi ceruse ultimativ retragerea trupelor sale din Kuweit, declanșează o serie de operațiuni aeriene și terestre ale forțelor aliate, grupate sub egida O.N.U., împotriva Irakului, conflictul încheindu-se prin încetarea focului și retragerea trupelor irakiene din Kuweit (28 februarie 1991).

²⁶⁴ Horia C.Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Statele lumii de la A la Z*, ediția 8-a, Editura Meronia, București, 2002, pag.267.

3.6.2. Dezvoltarea constituțională

Prima Constituție a Irakului a fost promulgată la 21 martie 1925. Potrivit prevederilor sale, Irakul urma să fie o monarhie ereditară, având totodată un caracter reprezentativ.

La 29 octombrie 1943, Constituția Irakului este amendată. Sunt introduse puteri speciale ale regelui pentru a face față mișcărilor de opoziție. Un alt amendament la Constituție interzice Parlamentului să amnistieze persoanele care au comis infracțiuni ce tindeau spre schimbarea formei de guvernământ. La 17 ianuarie 1953 se desfășoară alegeri pentru Camera Deputaților, în care partidul condus de Nuri Said obține 84 de mandate din 135. În același an, la 2 mai, regele Feisal al II-lea, în vârstă de 18 ani, își asumă tronul Irakului. La 24 februarie 1955 Irakul semnează, împreună cu Turcia, Pactul de la Bagdad, căruia i se alătură ulterior Marea Britanie, Pakistanul și Iranul. La 14 februarie 1958, regele Feisal al Irakului și regele Hussein al Iordaniei semnează o Proclamație la Amman, stabilind un stat federal arab, a cărui Constituție este aprobată de Iordania la 27 martie în același an, și de Irak, la 13 mai. La 14 iulie 1958 se produce abolirea regimului monarhic și proclamarea republicii. Irakul se retrage din statul federal arab și semnează un acord mutual de apărare cu Republica Arabă Unită (Egipt).

La 26 iulie 1958 este promulgată o Constituție provizorie, în care se specifică, printre altele, că Irakul formează o parte integrantă a națiunii arabe, islamismul este religia statului, garantând însă libertatea religioasă a nemusulmanilor. Sunt interzise discriminările de orice fel și este proclamată egalitatea în fața legii. Prin prevederile Constituției se proclamă limitarea dreptului de proprietate asupra pământului.

La 24 martie 1959 Irakul se retrage din Pactul de la Bagdad. La 8 februarie 1963, ca urmare a succesului loviturii militare organizate de Consiliul Național al Comandamentului Revoluției, este format un nou guvern, iar fostul președinte Kassem este executat.

La 10 februarie 1964, noul președinte al Irakului - Abdul Salam Mohammed Aref declară că guvernul său recunoaște drepturile naționale ale kurzilor înăuntrul unui stat irakian de unitate națională. La 3 mai 1964, generalul Aref promulgă o Constituție provizorie, în dorința de a consolida regimul politic existent în Irak și de a armoniza prevederile constituționale irakiene cu cele din Egipt.

Potrivit noii Constituții, Președintele capătă puteri mai largi iar o Adunare Națională aleasă urma să exercite puterea legislativă în timpul perioadei de tranziție.

La 28 mai 1964 este semnat un acord, stabilind înființarea unui Consiliu prezidențial mixt irakiano-egiptean. La 16 octombrie același an Irakul și Egiptul anunță crearea unui **"Comandament politic unificat"**, aceasta fiind cea mai înaltă autoritate în cele două țări, având ca sarcină să pregătească unificarea celor două țări în termen de maximum doi ani.

La 13 aprilie 1966, președintele Abdul Salam Aref își pierde viața într-un accident de aviație, iar fratele său Abdel Rahman Aref devine președinte., urmat, după o perioadă, de Hassan El Bakr (1968) și apoi de Saddam Hussein (16 iulie 1979).

La 21 septembrie 1968, Consiliul Comandamentului Revoluției proclamase o nouă Constituție provizorie, în conformitate cu care Consiliul Comandamentului Revoluției era cea mai înaltă autoritate a țării, având dreptul de a promulga legi până când Adunarea Națională va fi aleasă de popor.

Membrii Consiliului Comandamentului Revoluției aveau calitatea de miniștri ai republicii. La 16 iulie 1970, președintele El Bakr promulgă o nouă Constituție provizorie. Potrivit acesteia, Consiliul Comandamentului Revoluției devine principala autoritate a țării. Consiliul Național, compus din reprezentanții poporului, urma să exercite puterea legislativă.

La 15 noiembrie 1971, Președintele El Bakr proclamă Carta Acțiunii Naționale, care urma să fie constituie un ghid al orientării tuturor acțiunilor țării, specificând totodată principiile care urmau să fie

aplicate în viața politică, economică și socială. Printre altele, se avea în vedere restabilirea libertăților democratice și instaurarea unor autorități locale apropiate de popor.

În 1973 au fost aprobate, la 13 iulie, mai multe amendamente la Constituția din 1970. Printre altele, s-a convenit că Președintele Republicii - direct sau prin Consiliul de Miniștri - va avea dreptul să pregătească proiecte de legi și să le supună legislativului. De asemenea, Președintele, în mod direct sau prin Consiliul de Miniștri, avea calitatea să pregătească planul general și bugetul statului, să declare starea de urgență totală sau parțială, și să supravegheze activitatea departamentelor publice.

La 17 iulie 1973 a fost adoptată o lege prin care componența Consiliului Național a fost fixată la 100 de membri, selectați de către Consiliul Comandamentului Revoluției.

La 16 iulie 1979, Președintele Ahmed Hassan El Bakr a declarat că se retrage din funcțiile sale, desemnându-l ca succesor al său pe Saddam Hussein, care fusese de altfel desemnat de către Consiliul Comandamentului Revoluției să urmeze la conducere Președintelui El Bakr.

În iunie 1980 s-au desfășurat alegeri pentru Adunarea Națională, primele de la abolirea monarhiei, iar în septembrie - alegeri pentru Consiliul Legislativ Kurd.

În 1986, în luna iulie, în cadrul unei sesiuni extraordinare a Conferinței Regionale a Partidului Baas, Saddam Hussein a fost reales ca secretar regional și membru al Comandamentului regional al acestui partid.

La 16 ianuarie 1989, Președintele Saddam Hussein a anunțat constituirea unui comitet special, având ca sarcină să elaboreze o nouă Constituție.

În 1989 s-au desfășurat alegerile pentru Adunarea Națională (*Majlis Watani*), mandatul acesteia fiind ulterior prorogat de două ori, în 1992 și 1995. În 1996 s-au desfășurat noi alegeri; 689 candidați și-au disputat 220 locuri în adunare (nu s-au organizat alegeri pentru ocuparea a 30 locuri de deputați în trei din cele 18 provincii ale țării). Ședința inaugurală a noii Adunări a avut loc la 8 aprilie 1996.

3.6.3. Organizarea constituțională până la căderea partidului Baas

Constituția Irakului promulgată de Consiliul Comandamentului Revoluției la 16 iulie 1970²⁶⁵ cuprindea 67 de articole, grupate în cinci capitole și anume: Republica Irak, bazele sociale și economice ale Republicii Irak, drepturile și îndatoririle fundamentale, instituțiile republicii irakiene (Consiliul Comandamentului Revoluției, Președintele Republicii, justiția) și prevederi generale.

Constituția Republicii Irak menționa chiar în primul său articol ideea că Irakul este o republică democratică a poporului suveran. Obiectivele sale de bază erau realizarea unui singur stat arab și edificarea sistemului socialist (art.1). Dintre celelalte prevederi cu caracter general amintim prevederea potrivit căreia poporul este sursa autorității și a legitimității sale (art.2); indivizibilitatea suveranității Irakului și a teritoriului său, "din care nici o parte nu poate fi cedată" (art.3 lit.b), menționarea religiei islamice ca religie de stat, apartenența Irakului la națiunea arabă, recunoașterea drepturilor naționale ale poporului kurd în cadrul statului irakian unitar, limba arabă ca limbă oficială și existența a două limbi oficiale în regiunea kurdă (arabă și kurdă), stabilirea capitalei statului la Bagdad, diviziunile țării (unități administrative) pe baza descentralizării, descrierea steagului irakian.

În Capitolul II, consacrat fundamentelor economice și sociale, se puteau citi prevederi ca: solidaritatea socială este primul fundament al societății; familia este nucleul societății; statul își asumă responsabilitatea pentru planificarea economiei naționale; resursele naționale și mijloacele principale de producție aparțin poporului; sprijinirea de către stat a cooperativelor de producție; caracterul inviolabil

²⁶⁵ *Constitutions of the Countries of the World*, editors: Albert P. Blaustein, Gisberg H. Flanz, vol. 12, *Iraq*, by Gisberg H. Flanz, Fouad Fahmy Shafik (1915-1973), Kerry M. Boyle (1973-1989), Issued April 1990, Oceana Publications Inc., Dobbs Ferry, New York, pag. 1-17 și 21-44.5

al proprietății de stat; caracterul social al proprietății; proprietatea privată și libertatea individuală sunt garantate, dar urmează să fie exercitate în așa fel încât să nu devină incompatibile cu economia și cu planificarea socială; interzicerea exproprierii proprietății particulare fără compensație; limitarea proprietății agricole; recunoașterea dreptului de moștenire; interzicerea deținerii în proprietate de către străini a unor proprietăți imobiliare etc.

În Capitolul III erau enunțate drepturile fundamentale ale cetățenilor și îndatoririle lor, printre care egalitatea în drepturi, prezumția de nevinovăție, secretul corespondenței, libertatea de deplasare, libertatea religiei, libertatea opiniilor, lupta împotriva analfabetismului și dreptul la educație. Printre îndatoriri se menționa apărarea țării dar și munca - fiind considerată nu numai un drept, dar și o îndatorire a cetățenilor. În același capitol se mai întâlneau și prevederi legate de dreptul de azil și interzicerea extrădării refugiaților politici.

Instituțiile Republicii Irak, potrivit Constituției, erau:

a) **Consiliul Comandamentului Revoluției**, instituție supremă în stat, având competența ca, cu o majoritate de două treimi, să aleagă Președintele Republicii, vicepreședintele, să selecteze noi membri pentru Consiliu, să adopte decizii, să rezolve situațiile când anumitor membri ai conducerii li s-ar aduce acuzații și ar fi trimiși în fața sa. Președintele Consiliului Comandamentului Revoluției, vicepreședintele și membrii săi se bucurau de deplină imunitate, nici o măsură împotriva lor neputând fi luată fără aprobarea Consiliului.

Ședințele Consiliului erau prezidate de Președinte sau de vicepreședinte, aceștia având dreptul să convoace Consiliul. O treime dintre membrii acestuia puteau, de asemenea, să convoace Consiliul în ședință.

b) **Consiliul Național** lua în discuție proiectele de legi propuse de Consiliul Comandamentului Revoluției. În cazul când acestea erau aprobate, erau transmise Președintelui Republicii spre a fi promulgate. În cazul în care proiectul era respins sau modificat de Consiliul Național, urma să fie restituit Consiliului Comandamentului Revoluției și dacă acesta aproba modificarea, era transmis Președintelui Republicii spre a fi promulgat. În cazul în care Consiliul Comandamentului Revoluției ar fi insistat asupra punctului său de vedere cu prilejul celei de a doua lecturi, proiectul era restituit Consiliului Național pentru a fi revăzut într-o ședință comună a celor două consilii, situație în care hotărârea adoptată cu o majoritate de două treimi urma să fie considerată definitivă.

c) **Președintele Republicii** era șeful statului și comandantul suprem al forțelor armate, exercitându-și autoritatea direct sau prin locțiitorii sau miniștrii săi. El emitea decrete, necesare exercitării competențelor sale. Printre atribuțiile Președintelui menționăm apărarea independenței țării și integrității teritoriale, declararea stării de urgență, numirea vicepreședinților, guvernatorilor, judecătorilor și altor demnitari, elaborarea proiectului bugetului de stat, pregătirea planului de stat în problemele economice și sociale, contractarea și acordarea de împrumuturi, controlul muncii ministerelor, conducerea negocierilor pentru încheierea tratatelor internaționale, numirea ambasadurilor, acordarea amnistiei ș.a.

Vicepreședinții Republicii și miniștrii erau responsabili în fața Președintelui Republicii. Președintele avea dreptul să-i trimită în fața judecării, în conformitate cu prevederile Constituției, pentru erori funcționale, pentru abuz de autoritate sau pentru lipsa acestei autorități.

Puterea judecătorească era considerată independentă și nu era supusă altei autorități decât legii. Prin legi urmau să fie efectuate numirile de procurori, judecători, inclusiv numirea și condițiile de promovare și de demitere a acestora.

În cadrul ultimului capitol al Constituției, intitulat prevederi generale, reținem dreptul Consiliului Comandamentului Revoluției, ca singurul organ capabil să modifice Constituția, cu o majoritate de două treimi. Reținem, de asemenea, prevederea că în Irak legile intrau în vigoare din data publicării și nu aveau efect retroactiv. Cu toate acestea, prevederea de mai sus nu includea dreptul penal, legile vamale

și fiscale. Toate legile și hotărârile Consiliului Comandamentului Revoluției adoptate anterior promulgării Constituției rămăneau în vigoare și nu puteau fi modificate sau abrogate decât în concordanță cu procedurile prevăzute de lege.

3.6.4. Evoluții politice și constituționale ulterioare, după căderea regimului lui Saddam Hussein

Răsturnarea regimului Saddam Hussein în Irak, ca urmare a unei acțiuni militare întreprinse de S.U.A. și de alte state, a produs în mod necesar și o schimbare a regimului constituțional.

Constituția din 1958, instaurată ca urmare a proclamării republicii, a fost înlocuită printr-o Constituție proclamată de Partidul Baas, la cinci ani după lovitura de stat din 1963.

O nouă versiune a acestei Constituții dădea puteri excepționale Consiliului Comandamentului Revoluției, al cărui președinte devenea automat și președinte al republicii, nu a mai putut fi ratificată, deși fusese programat un referendum pentru ratificarea ei. Referendumul a avut totuși loc în 1995, dar numai cu un obiectiv limitat, acela de a reînnoi mandatul lui Saddam Hussein ca președinte al republicii.

Ca urmare a acțiunii militare întreprinse de S.U.A. și aliații săi, noile forțe politice care au preluat puterea în Irak au decis constituirea unui **Consiliu interimar de guvernare** și adoptarea unei **Constituții provizorii**. La 30 iunie 2004 Statele Unite au transferat autorității provizorii a Irakului suveranitatea națională a țării, conducerea țării fiind delegată primului ministru interimar Iyad Allawi. Constituția provizorie, denumită „legea fundamentală”, a fost aprobată de autoritatea provizorie, urmând să fie aplicată până la adoptarea noii Constituții, desfășurarea unui referendum asupra acesteia și organizarea de alegeri naționale libere.

Constituția provizorie a Irakului reprezintă un text singular pentru Orientul Mijlociu, deoarece ea s-a inspirat în același timp din federalismul canadian, legislația egipteană, sistemul parlamentar britanic și Carta Drepturilor americane.

Constituția provizorie irakiană menționează în preambulul său că scopul acestei constituții este acela de a „restabili libertatea poporului irakian, uzurpată de fostul regim dictatorial”.

Constituția proclamă islamul ca fiind religia oficială a statului și una dintre sursele legislației. S-a prevăzut că Irakul va avea un președinte unic și doi vicepreședinți, pentru ca toate cele trei mari comunități să fie reprezentate.

Constituția provizorie a garantat statutul autonom al Kurdistanului, dispunând că araba și kurda sunt cele două limbi oficiale ale Irakului, celelalte minorități (chaldo-asiriană și turcomană) având dreptul de a utiliza limbile lor în instituțiile de învățământ. S-a prevăzut, în același timp, că femeile trebuie să reprezinte cel puțin 25% dintre membrii Adunării Naționale Tranzitorii. A fost constituit un comitet de redactare a viitoarei constituții, compus din 71 de membri, dintre care 17 trebuiau să fie suniti.

În legătură cu Constituția au existat puncte de vedere diferite între diversele componente ale populației. Kurzii și šiții erau de acord pentru întemeierea unui stat federal, în timp ce kurzii insistau asupra autonomiei Kurdistanului, având propriile sale frontiere, un control independent asupra veniturilor și propriile forțe armate. La rândul lor, šiții cereau o autonomie pentru regiunile din Sudul Irakului, unde erau majoritari. Sunitii (minoritari) se opuneau ideii federalizării Irakului, estimând că o asemenea federalizare le-ar fi lăsat numai regiuni sărace în petrol și de aceea s-au pronunțat pentru un stat puternic centralizat, exercitând un control direct asupra rezervelor de petrol din Nord și din Sud.

Comitetul de redactare a prezentat în final un text constituțional care exprima acordul dintre šiții și kurzi, dar totodată și rezervele sunitilor în legătură cu viitoarea organizare politică.

Proiectul Constituției prevedea un sistem federal, lăsând posibilitatea a 18 provincii ale țării să se unească pentru a forma regiuni federale. El lăsa deschisă problema creării unei regiuni šiite autonome în Sud, după imaginea Kurdistanului autonom din Nord.

Noua Constituție a fost supusă unui referendum național în octombrie 2005, iar la 15 decembrie 2005 au avut loc alegeri naționale.²⁶⁶

Este de reținut că textul noii Constituții a reprezentat un compromis între šiiti și suniți. El a consacrat ideea că regimul irakian este un regim republican federal democratic și pluralist. Constituția a prevăzut că Irakul este un stat multinațional, multiconfesional și multicultural care face parte din lumea musulmană și din națiunea arabă.

Constituția a consacrat ideea statului federal compus dintr-o capitală, regiuni, guvernorate descentralizate și colectivități teritoriale. A fost recunoscută regiunea Kurdistan și totodată dreptul uneia sau mai multor provincii de a se constitui în regiuni. Guvernoratele au căpătat dreptul de a exercita puterea legislativă, executivă și judiciară, cu excepția competențelor recunoscute autorităților federale.

Puterea legislativă regională se compune dintr-o adunare unică, aleasă de locuitorii regiunii prin vot universal, direct și secret. Puterea executivă se exercită de un președinte al regiunii.

Guvernoratele care nu se integrează în regiuni primesc și ele competențe administrative și financiare foarte mari, pentru a se autoadministra potrivit principiului descentralizării. Consiliul de guvernorat nu este subordonat niciunui minister sau unei instituții.

La nivel central, puterea executivă federală se compune din președintele Republicii și din Consiliul de Miniștri. Președintele este ales de către Adunarea Reprezentanților (puterea legislativă) pentru un mandat de patru ani, cu o majoritate de două treimi.

Președintele republicii desemnează pe liderul blocului majoritar în Adunarea Reprezentanților, pentru a alcătui Consiliul de Miniștri.

De reținut sunt largile prerogative ale Președintelui Consiliului de Miniștri, care trebuie să fie titularul unei diplome universitare și în vârstă de cel puțin 35 de ani. Președintele Consiliului de Miniștri este responsabil direct față de executiv în legătură cu politica generală a statului și comandantul forțelor armate. El are dreptul să demită miniștrii în acord cu Adunarea Reprezentanților. Constituția mai prevede că este interzisă promulgarea unor legi „care ar contrazice principiile democratice.”

În legătură cu repartizarea bogățiilor Constituția prevede că petrolul și gazele sunt proprietatea poporului irakian, guvernul federal gestionându-le în colaborare cu regiunile și guvernoratele, veniturile fiind repartizate în mod echitabil în funcție de densitatea demografică asupra ansamblului teritoriului.

La 15 decembrie 2005 irakienii au ales un nou Parlament, compus din 275 membri. S-au prezentat la alegeri 655 de candidați, 307 partide și 19 coaliții de partide. În pofida diverselor conflicte și atentate, rata participării a fost aproape de 80%, ceea ce a reprezentat peste 15 milioane de alegători.

La 10 februarie 2006, rezultatele finale ale alegerilor au fost publicate, atribuindu-se Alianței Irakiene Unificate un număr de 128 de locuri din cele 275 câte cuprinde Consiliul Reprezentanților.

În afară de Alianța Irakiană Unificată, alte partide care au obținut rezultate importante în alegeri au fost Blocul Kurd – 43 de mandate, Frontul Tawafiq irakian și lista lui Iyad Allawi.

Actualul președinte al Irakului este Jalal Talabani, investit la 6 aprilie 2005, iar prim ministru Nuri al-Maliki, de la 20 mai 2006.

Noul organ legislativ al țării – Consiliul Reprezentanților (Mejlis Watami) – cuprinde 275 de membri aleși pe liste închise, prin sistemul reprezentării proporționale, la 15 decembrie 2005.

²⁶⁶ Full text of Iraqi Constitution, www.washingtonpost.com ; Constitution of Iraq, From Wikipedia, the free encyclopedia, <http://eu.wikipedia.org> ; a se vedea și Supreme Iraqi Criminal Tribunal, în Wikipedia, the free encyclopedia

Fostul președinte irakian Saddam Hussein, capturat de forțele americane la 13 decembrie 2003 lângă Tikrit (orașul său natal), a fost inculpat în mod oficial la 1 iulie 2004 pentru crime de război, crime contra umanității și acte de genocid.

La 19 octombrie 2005 s-a deschis primul proces, în care Saddam Hussein împreună cu alți foști demnitari irakieni au fost inculpați în fața unui Înalț Tribunal Penal Irakian, pentru uciderea a 148 locuitori și ițiți din satul Dujaail. La 21 august a început cel de al doilea proces privind campania „Anfal” din 1987-1988, în cursul căreia au fost uciși mii de kurzi, prin utilizarea gazelor de luptă împotriva populației din Halabja.

La 5 noiembrie, Înalțul Tribunal Penal Irakian l-a condamnat pe Saddam Hussein la moarte prin spânzurătoare, sentința fiind executată la 30 decembrie, după ce la 26 decembrie Curtea de Apel a Înalțului Tribunal Penal Irakian confirmase această hotărâre.

Deși vinovăția lui Saddam Hussein a fost stabilită, condamnarea sa la moarte prin spânzurătoare a suscitată serioase rezerve, în special în țările care au abolit pedeapsa cu moartea, mai ales că avocații apărării și organizațiile pentru protecția drepturilor omului au semnalat unele neregularități care s-au produs pe parcursul judecării procesului.

De menționat că, potrivit art.70 din noua Constituție irakiană și art.27 din Statutul Înalțului Tribunal Penal Irakian, nici președintele Republicii și nici o altă autoritate nu poate să grațieze sau să comute pedeapsa unui condamnat pentru crime internaționale.

CONCLUZII

REFORMA CONSTITUȚIONALĂ - CERINȚĂ NECESARĂ PENTRU STATELE MEMBRE LA UNIUNEA EUROPEANĂ. TRATATUL CONSTITUȚIONAL ȘI DREPTUL CONSTITUȚIONAL EUROPEAN

1. Considerațiuni generale

Ordinea juridică comunitară reprezintă o structură deosebit de complexă, care s-a cristalizat și perfecționat pe baza unei viziuni originale privind apropierea și integrarea statelor europene. Așa cum observau doi cunoscuți specialiști ai dreptului comunitar, Guy Isaac și Marc Blanquet, "spre deosebire de federații, care își găsesc de obicei izvorul în constituții, în acte de drept intern, comunitățile - ca și organizațiile internaționale - au fost create prin tratate multilaterale, negociate în cursul unor conferințe internaționale, semnate de către reprezentanții statelor fondatoare, ratificate și intrate în vigoare potrivit principiilor clasice ale dreptului tratatelor"²⁶⁷.

La rândul său, cunoscutul constituționalist francez Pierre Pactet observă că deși normele comunitare sunt considerate ca norme internaționale decurgând din tratate, "în realitate ele sunt norme internaționale specifice, care alcătuiesc un grup aparte, de o mare originalitate"²⁶⁸.

Tratatele de la Roma, Bruxelles, Maastricht, Amsterdam și Nisa au reprezentat tot atâtea trepte ale unui drum încununat de succes în final, dar nu lipsit de sinuozități, spre edificarea unei ordini de drept europene.

Dacă tratatele comunitare pe care le-am amintit au perfectat voința statelor de a conveni forme și mecanisme de colaborare din ce în ce mai aprofundată, dreptul comunitar a constituit și constituie o construcție juridică inedită, originală, necunoscută anterior în istorie.

Originalitatea construcției comunitare constă în aceea că, marcându-și cu hotărâre superioritatea față de sistemele de drept naționale, Comunitatea Europeană nu a înțeles nici un moment să se substituie suveranității și dreptului de decizie al statelor membre. Principiul subsidiarității a rămas - și rămâne - o regulă de bază a construcției comunitare, afirmând ideea că este necesară și de dorit o intervenție a Comunității numai în acele domenii în care statele, individual, nu dispun de posibilitățile și de mijloacele de a duce singure la bun sfârșit angajamentele comunitare.

Definind relația dintre ordinea juridică comunitară și sistemele naționale de drept, Curtea Europeană de Justiție de la Luxemburg, prin decizii celebre, cum a fost cazul *Van Gend și Loos* sau *Costa vs./Enel*, a proclamat în mod neechivoc superioritatea dreptului comunitar față de legislațiile naționale, dar și aplicarea sa directă în ordinea internă a statelor membre.

Date fiind originalitatea și elementele cu totul specifice ce caracterizează dreptul comunitar, este necesar a fi studiată integrarea sistemelor juridice și a constituțiilor diverselor țări în ordinea juridică europeană, efectuarea unui studiu juridic privind sincronizarea normelor constituționale interne cu principiile și normele de bază ale Uniunii Europene.

²⁶⁷ Guy Isaac, Marc Blanquet, *Droit communautaire général*, ed. Armand Collin, Paris, 2001, pag. 22.

²⁶⁸ Pierre Pactet, *Institutions Politiques. Droit constitutionnel*, ed. 18, Armand Collin, Paris, 1999, pag. 560.

2. Cum au procedat actualele state membre ale Uniunii Europene

Integrarea sistemelor juridice ale statelor care în prezent sunt membre ale Uniunii Europene în sistemul comunitar a pricinuit un grad mai redus sau mai mare de dificultate în funcție de prevederile existente în diversele constituții naționale. Unele dintre acestea ofereau, neîndoindu-se, o bază pentru ratificarea tratatelor comunitare fără nici un fel de dificultăți, dar, în schimb, altele au trebuit să comporte modificări și completări tocmai în scopul de a evita eventuale disfuncționalități pe care le-ar fi suscitată diferențe de principiu între sistemele constituționale și normele de bază ale tratatelor comunitare.

Așa cum observă cunoscutul specialist francez Joël Rideau, profesor la Universitatea din Nisa și membru al Institutului Universitar al Franței, "Tratatul asupra Uniunii Europene a suscitat, la nivele diferite, în raport de statele membre, semne de întrebare, rezerve, ostilități, adesea legate de argumente întemeiate pe constituții și, într-o manieră generală, pe principiile constituționale fundamentale ale sistemelor naționale, datorită în special dispozițiilor referitoare la participarea resortisanților comunitari la alegerile locale și a noilor transferuri de competențe pe care le comportă, în special în materie monetară"²⁶⁹.

De aceea, vom căuta, în continuare, să prezentăm foarte succint modul în care a fost soluționată problema compatibilității în diverse țări membre în prezent ale Uniunii Europene.

Austria

Autori de specialitate arată că există incertitudini privind primordialitatea, datorită absenței dispozițiilor din Constituție și ținând cont de tradițiile dualiste ale țării. "Totul depinde, deci, de atitudinea judecătorilor, care, se pare că merg în sensul favorabil aplicării dreptului comunitar"²⁷⁰.

Belgia

Articolul 34 din Constituție, introdus în 1970, precizează că "exercițiul unor puteri determinate poate să fie atribuit printr-un tratat sau printr-o lege unor instituții de drept internațional public".

Practica judiciară și arbitrală este însă divizată, deoarece dacă prioritatea dreptului internațional convențional este recunoscută de Curtea de Casație. Curtea de Arbitraj, în unele cazuri s-a pronunțat pentru prioritatea dreptului constituțional, controlând constituționalitatea legilor de ratificare²⁷¹.

Danemarca

În această țară este posibilă "delegarea" către autoritățile internaționale pe calea unei legi adoptate cu o majoritate de cinci șesimi din membrii Folketing-ului, sau pe cale de referendum, la cererea Guvernului, după ce Folketingul ar fi aprobat o asemenea delegare.

Finlanda

În Finlanda, chiar după adoptarea noii constituții din anul 2000, aplicarea dreptului comunitar se face de către Parlament dacă problemele țin de competența legislativă.

Franța

În Franța, problemele aplicării dreptului comunitar au format obiectul unor ample dezbateri și, în final, a unor modificări constituționale. Regula de bază este aceea cuprinsă în art.55, potrivit căruia tratatele au - din momentul publicării lor - o autoritate superioară legilor, sub rezerva - pentru fiecare acord sau tratat - a aplicării sale de către cealaltă parte.

269 Joël Rideau, *Droit institutionnel de l'Union des Communautés Européennes*, 3e édition, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1999, pag.907.

270 Augustin Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, Editura ACTAMI, București, 2001, pag.130.

271 Vezi Augustin Fuerea, op.cit., pag.133.

În 1970, Consiliul Constituțional a emis o importantă decizie în conformitate cu care ratificarea unui tratat "nu ar putea să aducă atingere nici prin natura, nici prin importanța sa, condițiilor esențiale de exercițiu al suveranității naționale".

Pe măsură ce procesul integrării europene a avansat, implicând o sporire a prerogativelor instituțiilor comunitare, Consiliul Constituțional a fost obligat să ia din nou în discuție anumite aspecte, legate de ratificarea de către Franța a Tratatului de la Maastricht. Decizia Curții Constituționale din 9 aprilie 1992 a stabilit compatibilitatea în raport cu prevederile Constituției a transferului de competențe către organizațiile internaționale, deși nu a recunoscut în mod expres existența unei specificități a construcției comunitare, așa cum a stabilit, de pildă, Curtea de Justiție a Uniunii Europene în afacerile *Vand Gend și Loos* sau *Costa vs/Enel*. Totodată, prin aceeași decizie, Curtea s-a pronunțat asupra unor probleme importante legate de drepturile cetățenești, cetățenia europeană, alegerile în Parlamentul European, Uniunea Economică și Monetară, politica vizelor ș.a.

Prin decizia din 2 septembrie 1992, adoptată în speța "Maastricht II", Curtea Constituțională a apreciat că "Tratatul Uniunii Europene nu comportă clauze contrare Constituției".

La 20 septembrie 1992, cu 51% pentru, referendumul popular a admis modificarea constituțională care fusese propusă de președintele Franței după consultarea Consiliului de Stat și a Consiliului Constituțional.

În 1997, Consiliul Constituțional a fost din nou obligat să se pronunțe în legătură cu compatibilitatea cu prevederile Constituției franceze a Tratatului de la Amsterdam. Consiliul a apreciat, de această dată, că posibilitatea de a adopta cu majoritate calificată, pe baza unei decizii unanime a Consiliului Uniunii Europene nesupusă aprobării la capătul unei perioade de cinci ani, a unor măsuri relative la trecerea frontierelor interne și externe ale statelor membre, ar putea să afecteze condițiile esențiale de exercițiu al suveranității. În consecință, a fost declanșată o nouă procedură de revizuire constituțională, care s-a efectuat în 1999. Prin Legea de revizuire a fost adăugat un nou alineat la textul art.88-2 din Constituție, potrivit căruia, sub rezerva reciprocității și în modalitățile pe care le prevede Tratatul instituind Comunitățile Europene, în redactarea sa care rezultă din Tratatul semnat la 2 octombrie 1997, "pot fi consumpate transferurile de competențe necesare pentru determinarea regulilor privitoare la libera circulație a persoanelor și la domeniile conexe acesteia".

Art.88-4, introdus tot atunci, a înscris principiul că în momentul în care Guvernul va primi de la Uniunea Europeană proiecte sau propuneri de acte normative "comportând dispoziții de natură legislativă", el le va transmite Adunării Naționale și Senatului, care vor putea adopta rezoluții asupra acestora chiar în afara sesiunilor.

În ceea ce privește practica judiciară franceză, aceasta a ezitat mult timp să accepte ideea prevalenței tratatelor asupra legilor posterioare. Într-o speță celebră, mult discutată în literatura juridică franceză în 1975, referitoare la "legea privind întreruperea voluntară a sarcinii", Consiliul Constituțional a refuzat să se declare competent în legătură cu asumarea atribuției de control al constituționalității tratatelor.

Câteva săptămâni mai târziu, Camera mixtă a Curții de Casație a confirmat hotărârea Curții de Apel din Paris în afacerea **Jacques Vabre**, care recunoscuse autoritatea superioară a tratatelor asupra legilor, recunoscându-se totodată specificitatea normelor comunitare.

În ce privește aplicarea directă a dreptului comunitar, în 1972, tot Curtea de Apel din Paris a estimat că o "directivă comunitară, spre deosebire de un regulament sau o decizie, nu poate să modifice dreptul intern francez în absența unui text de aplicare". La rândul său, Consiliul de Stat francez, la 22 decembrie 1978, în afacerea **Cohn-Bendit**, a decis că în ceea ce privește directivele comunitare, autoritățile naționale rămân singurele competente pentru a decide forma în care acestea urmează a fi executate și a le stabili limitele sub controlul jurisdicțiilor naționale. Într-o speță mai recentă, afacerea **Alitalia**, Consiliul de Stat a decis, la 3 februarie 1989, că întrucât în ce privește directivele, statele

membre ale Uniunii Europene au obligația numai de a atinge anumite rezultate, autoritățile naționale sunt singurele competente pentru a decide modul în care directivele urmează să fie executate.

Consiliul de Stat francez a fost, de asemenea, foarte circumspect în a admite responsabilitatea statului pentru încălcarea dreptului comunitar. Astfel, în afacerea Alivar a fost reținută numai o responsabilitate fără culpă din partea puterii publice. În ultimii ani s-au înregistrat, cu toate acestea, și unele jurisprudențe tinzând să admită o anumită responsabilitate a statului. Așa, de pildă, în 1995, s-a estimat în afacerea **United Distillers France John Walker and sons Ltd**, că neluarea în seamă de către Ministerul justiției a autorității Curții de Justiție a Comunităților Europene reprezintă o culpă gravă în funcționarea justiției, de natură a angaja responsabilitatea statului.

Grecia

În această țară, competențele prevăzute de Constituție pot fi transferate pe calea unui tratat sau a unui acord către organe ale unor organizații internaționale. În acest caz, legea de ratificare trebuie să fie adoptată cu o majoritate de trei cincimi din membrii Parlamentului.

Jurisprudența a admis, fără dificultăți, aplicarea dreptului comunitar, dar aceasta nu în virtutea priorității dreptului comunitar, ci în baza art.28 din Constituția Greciei, potrivit căruia regulile generale ale dreptului internațional general acceptate, precum și tratatele internaționale ratificate prin lege, fac parte din dreptul intern grec "și au o valoare superioară față de orice dispoziții contrare legii".

Germania

În Germania, Constituția prevede posibilitatea unui "transfer" al unor puteri suverane, cu acordul Bundestag-ului. Această prevedere constituțională a fost introdusă după aderarea la Uniunea Europeană. Cu acest prilej au fost adoptate și amendamente speciale cu privire la transferul unor competențe de la Bundesbank către Banca Centrală Europeană, precum și asupra drepturilor politice ale cetățenilor Uniunii.

Modificările constituționale pe care le-am menționat, care au fost adoptate în 1992, au fost considerate necesare întrucât prevederile cunoscute ale art.25 din Constituția R.F.G. din 1949, care consacrau superioritatea dreptului internațional au fost considerate insuficiente pentru aplicarea dreptului comunitar.

O importantă decizie a Tribunalului Constituțional german, pronunțată la 12 octombrie 1993, răspunzând unor critici care puseseră în discuție constituționalitatea ratificării de către Germania a Tratatului asupra Uniunii Europene, a estimat că Bundestagul își păstra influența asupra dezvoltărilor ulterioare ale Uniunii Europene, iar transferul de competențe era determinat într-un mod suficient de precis pentru a face ca exercițiul acestora să fie vizibil, iar principalele competențe să fie păstrate de Bundestag. După cum comentase Joël Rideau, "această decizie subliniază limitele angajamentului european al Germaniei, în special sub aspectul respectului drepturilor fundamentale, al principiilor democrației și subsidiarității, care ar putea să constituie fundamentul unui control constituțional al viitoarelor dezvoltări ale Uniunii Europene...".

Deși jurisprudența germană s-a pronunțat pentru recunoașterea superiorității și aplicabilității directe a dreptului comunitar, la fel ca și în cazul Franței, Tribunalul constituțional s-a pronunțat încă din 1987 împotriva "efectului direct al directivelor", pentru considerațiuni asemănătoare celor care au fost invocate de juriștii francezi.

Irlanda

În Irlanda, amendamente constituționale succesive au autorizat aderarea la Comunitățile Europene, ratificarea Actului unic european și aderarea la Uniunea Europeană. Pe de altă parte, Constituția prevede că niciuna dintre dispozițiile sale nu poate să invalideze dispozițiile naționale de aplicare a dreptului Uniunii Europene.

Italia

Atât Consiliul de Stat, cât și Curtea Constituțională, au pronunțat în 1987, în favoarea Uniunii Europene, decizii care au

În Constituția Italiei există prevederi clare în sensul că "ordinea juridică italiană se conformează regulilor dreptului internațional general recunoscute" (art.10 alin.1). La rândul său, art.11 autorizează "în condiții de egalitate cu celelalte state..., limitările necesare pentru o ordine care să asigure pacea și justiția națiunii". Deși ratificarea tratatelor comunitare nu a suscitat dificultăți, potrivit părerii specialiștilor, textul art.11 - citat deja - nu oferă elemente destul de clare în favoarea ideii unui transfer de suveranitate către Uniunea Europeană²⁷².

Cu toate acestea, Curtea Constituțională a Italiei, în afacerile **Frontini și Pozzani**, din 1973 și 1974, a confirmat rolul art.11 ca fundament al aplicării tratatelor comunitare în ordinea juridică internă. În afacerea **Granital**, în 1984, Curtea Constituțională a reamintit însă că legea de ratificare nu poate să autorizeze instituțiile comunitare să încalce principiile constituționale fundamentale și drepturile omului garantate de Constituția italiană. Pentru o asemenea situație - improbabilă dar posibilă de imaginat - Curtea Constituțională ar fi pusă în situația de a se pronunța asupra legii de ratificare, care ar putea să fie declarată neconstituțională.

Luxemburg

În Marele Ducat de Luxemburg, ca urmare a prevederilor art.49 bis introdus prin revizuirea din 1956 a Constituției, "exercițiul atribuțiilor rezervate de către Constituție puterilor legislativă, executivă și judecătorească, poate fi temporar transmis, pe calea unui tratat, unor instituții de drept internațional".

Expresia "**transmisie temporară**" a suscitat - cum era și normal - dezbateri în rândul juriștilor. Cu toate acestea, modificările tratatelor comunitare au fost adoptate fără dificultăți.

În ceea ce privește aplicarea directă a dreptului comunitar, art.37 alin.4 prevede că Marele Duce adoptă regulamentele și hotărârile necesare pentru executarea tratatelor "fără a afecta problemele care sunt rezervate de Constituție legii". Jurisprudența a consacrat în mod constant primatul tratatelor internaționale asupra dreptului intern, inclusiv asupra legilor ulterioare, făcând această aplicație și în cazul dreptului comunitar.

Olanda

În Olanda, art.91 din Constituție prevede principiul aprobării prealabile din partea Stărilor Generale, pentru ca un tratat să angajeze Regatul Olandei. În paragraful 3 al aceluiași articol există prevederea că un tratat contrar constituției, sau care ar putea să creeze o incompatibilitate cu aceasta, să fie aprobat de Statele Generale numai cu o majoritate de două treimi. Această majoritate este, de altfel, necesară și pentru modificarea Constituției. În 1983 a fost adoptată o modificare constituțională, art.92 în actuala sa formulare permițând atribuirea unor puteri legislative, executive și judiciare unor instituții internaționale în virtutea sau în aplicarea unui tratat a cărui adoptare va fi supusă aplicării regulii majorității de două treimi.

În Olanda, art.120 din Constituție interzice judecătorilor să controleze constituționalitatea unui tratat, neexistând decât controlul preventiv al Parlamentului în ceea ce privește tratatele internaționale. În această țară, prioritatea dreptului comunitar a fost recunoscută fără nici un fel de dificultate pe baza prevederilor menționate ale Constituției. În ceea ce privește aplicarea directă a dreptului comunitar, judecătorii olandezi s-au referit în mod constant la practica Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Portugalia

În Portugalia, Constituția din 1976 fusese adoptată într-un climat politic care nu prefigura aderarea ulterioară la Uniunea Europeană și nici nu impunea prevederi speciale în acest sens. De aceea, în 1972 au fost operate modificări, o a doua modificare constituțională intervenind în 1982.

Modificarea din 1982 adăugase la art.18 un paragraf 3, potrivit căruia normele emanând de la organele competente ale organizațiilor la care Portugalia participă se vor aplica direct în ordinea internă în situațiile în care un asemenea efect este explicit prevăzut în tratatele constitutive. Acest text a fost

²⁷² Joël Rideau, *op.cit.*, pag.1026.

interpretat ca autorizând transferul unor puteri către organizațiile internaționale, dar și a consecințelor juridice decurgând din acest transfer²⁷³.

Revizuirea din 1989 a adăugat un paragraf nou (5) la art.7, prin care se prevede că Portugalia participă la întărirea identității europene și la intensificarea acțiunilor statelor europene în favoarea păcii, progresului economic și justiției în relațiile între popoare.

Totodată, în 1989, a fost operată și o altă modificare, care a permis participarea străinilor la alegerile municipale, introducându-se și o referire specială cu privire la alegerile pentru Parlamentul European.

În 1992 a fost operată o nouă revizuire constituțională, adăugându-se un nou paragraf la art.7, în conformitate cu care Portugalia poate, sub rezerva reciprocității, cu respectul principiului subsidiarității și pentru a realiza coeziunea economică și socială, "să pună în comun, pe cale de tratate, exercitarea puterilor necesare construirii Uniunii Europene". A fost, de asemenea, adăugat un text privind dreptul (pe bază de reciprocitate) cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene de a alege și de a fi aleși în Parlamentul European. O altă prevedere a vizat luarea în considerație a stabilirii Uniunii Monetare. S-a stabilit că Adunarea Republicii (Parlamentul unicameral al țării) este singura în măsură să aprecieze participarea Portugaliei la procesul de construire a Uniunii Europene. Cu toate acestea, și Guvernului îi revine obligația de a informa în timp util Adunarea asupra problemelor europene pentru a-i permite să-și exercite atribuțiile.

Aplicarea dreptului comunitar ține seama de modul în care sunt repartizate competențele între diferitele organe având competențe legislative, Adunarea Republicii, Guvernul, adunările legislative regionale din Azore și Madeira.

Potrivit opiniei exprimate de Joël Rideau, "tăcerea" Constituției asupra priorității explică pozițiile contradictorii ale doctrinei, care se pronunță totuși în majoritatea ei pentru prioritatea dreptului comunitar. Recunoașterea efectului direct nu pare a fi suscitat dificultăți majore, cu excepția "directivelor", despre care am mai făcut referire când ne-am ocupat de practica Franței și Italiei²⁷⁴.

Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord

Marea Britanie, neavând o Constituție scrisă, este clar că nu s-a pus și nici nu se pune problema modificării acesteia. De menționat este faptul că în Marea Britanie ratificarea tratatelor este un privilegiu al Coroanei, care nu poate fi cenzurat de către tribunale. În această țară se aplică principiul că dreptul internațional este o parte a dreptului țării, dar acest principiu se referă nu la tratate, ci la regulile generale ale dreptului internațional.

În 1972 a fost adoptată Legea Comunităților Europene, care a validat transferurile de competențe operate. În conformitate cu **European Communities Act**, pot fi delegate executivului puteri largi spre a lua măsuri de aplicare pe cale de ordonanță regală sau regulament de aplicare.

Camera Comunelor poate însă să abroge sau să aprobe aceste acte, într-un termen de 90 de zile. Potrivit anexei nr.2 din **European Communities Act**, delegarea nu poate fi utilizată pentru a stabili sau a crește impozitele, pentru a acționa cu efect retroactiv, pentru a crea noi competențe delegate sau pentru a edicta noi infracțiuni care să cuprindă pedepse importante. Guvernul s-a angajat să nu folosească delegarea pentru probleme foarte importante²⁷⁵.

Tribunalele britanice s-au pronunțat în mai multe rânduri asupra aplicării dreptului comunitar. Într-o speță judecată în 1989, **Factortame**, Înalta Curte s-a pronunțat în sensul obligației de a ține seama de dreptul comunitar și de a-l aplica, iar în caz de conflict de a prefera dreptul comunitar dreptului național.

273 Joël Rideau, *op.cit.*, pag.1051.

274 *Ibidem*, pag.1054.

275 Vezi, Augustin Fuerea, *op.cit.*, pag.150.

Spania

În Spania, potrivit art.63 din Constituție, este de competența Regelui de a exprima consimțământul statului pentru a-l obliga din punct de vedere internațional pe cale de tratate. Art.93 din Constituție prevede că "o lege organică va putea să autorizeze încheierea unor tratate, atribuind unei organizații sau unei instituții internaționale exercitarea unor competențe derivate din Constituție". În asemenea situație, este de competența **Cortesurilor** sau a Guvernului, după caz, de a garanta executarea acestor tratate și a rezoluțiilor emanând de la organisme internaționale care beneficiază de acest transfer de competență.

În Spania s-au înregistrat totuși o serie de litigii determinate de conflicte de competență dintre puterea centrală și comunitățile autonome în ceea ce privește aplicarea dreptului comunitar. De regulă, jurisdicțiile ordinare au admis prioritatea și efectul direct al dreptului comunitar, întemeindu-se în special pe prevederile art.93 din Constituție, pe care le-am menționat.

Curtea Constituțională a adăugat că normele ulterioare, contrare dreptului comunitar, trebuie să fie considerate neconstituționale pentru incompetență, prin referire la articolele menționate din Constituție.

Suedia

În Suedia, acordurile internaționale sunt încheiate în mod frecvent de Guvern, existând însă și cerința aprobării prealabile a Parlamentului, în situația în care un acord internațional implică modificarea unei legi sau adoptarea unei legi noi.

O dispoziție a Constituției din 1974, care exista și în Constituția anterioară, prevede posibilitatea transferului dreptului de decizie unui organism internațional, cu limitele care au fost stabilite ulterior.

Noul alineat al art.5 din Capitolul X prevede însă că Parlamentul poate să "cedeze" dreptul său de decizie Comunităților europene atâta timp cât acestea garantează drepturile și libertățile în condițiile stipulate în Constituție și în Convenția Europeană a Drepturilor Omului. O asemenea "cesiune de putere" este decisă de Parlament cu votul unei majorități de trei pătrimi a voturilor exprimate. În celelalte situații, Constituția prevede cedarea "în mod limitat" a unor prerogative către organizațiile internaționale din care Suedia face parte. Nu se pot produce însă delegări în ce privește modificarea sau abrogarea unei legi fundamentale, a legii relative la Parlament sau a legii privitoare la alegerea Parlamentului, sau care ar avea în vedere restrângerea unuia sau mai multora dintre drepturile fundamentale.

Există și posibilitatea, potrivit Constituției Suediei, ca anumite funcții judiciare sau administrative care nu se întemeiază direct pe prevederile Constituției să fie atribuite unei organizații sau instituții internaționale, dar aceasta pe baza unei hotărâri a Parlamentului.

După cum observa Joël Rideau, aplicarea dreptului comunitar în Suedia se caracterizează în mod tradițional prin soluții dualiste ce au în vedere transformarea sau incorporarea acordurilor internaționale. Legislatorul intervine pentru aplicarea unor texte care țin în mod normal de competența Parlamentului, în celelalte situații Guvernul intervenind pe calea unor decizii administrative.

Jurisdicțiile naționale trebuie să țină cont de imperativele europene care implică o evoluție a pozițiilor tradiționale, nu doar în ceea ce privește prioritatea și efectul direct, ci de o manieră mai generală.

3. Direcții și orientări ale reformelor constituționale în statele candidate

După cum este bine cunoscut, toate statele candidate la Uniunea Europeană - în majoritatea lor foste state socialiste - au cunoscut, după 1990, un proces de ample căutări în vederea redefinirii instituțiilor lor fundamentale. Aceste state, care au pus capăt unor regimuri totalitare, și-au manifestat cu

fermitate voința de a-și edifica ordinea constituțională pe baza unor principii juridice acceptate de toate statele, care să permită reintrarea lor în marea familie a țărilor europene.

Se poate spune chiar că, într-un anumit fel, mișcările antitotalitare din anii '90 au constituit acțiuni de resuscitare a suveranităților naționale care numai astfel au putut să-și redobândească o autentică personalitate internațională și să-și edifice instituțiile statului într-un mod nou, cu totul democratic.

În momentul de față, pentru toate statele candidate la Uniunea Europeană se ridică cu acuitate **problema adaptării constituțiilor la standardele comunitare**. În această ordine de preocupări, prestigiosul Institut ASSER din Olanda a organizat o importantă dezbateră între 20-23 septembrie 2000, consacrată "Impactului constituțional al extinderii la nivelul Uniunii Europene și la nivelul național"²⁷⁶.

Dezbateră s-a soldat cu importante propuneri vizând sincronizarea prevederilor constituțiilor naționale și chiar cu elaborarea unui proiect-cadru model, în măsură să orienteze reformele constituționale, indispensabile în țările candidate, pentru ca acestea să poată adera la Uniunea Europeană având o bază juridică eficientă și sigură²⁷⁷.

Cunoscutul om de știință olandez Alfred E. Kellermann, Secretarul General al Institutului ASSER, într-un studiu sintetic asupra problematicei respective, sublinia necesitatea adaptării cadrului constituțional al țărilor candidate relevând, printre altele, că o asemenea reformă implică principiul transferului exercitării anumitor puteri ale statului derivând din suveranitatea națională către Uniunea Europeană, supremația, prioritatea și aplicabilitatea directă a dreptului comunitar, însușirea unor prevederi specifice ale tratatelor europene - printre care cetățenia europeană, dreptul de vot acordat străinilor rezidenți, precum și eliminarea unor prevederi specifice care contrazic **acquis-ul** (cum ar fi, de pildă, interzicerea dobândirii de terenuri de către străini, neextrădarea propriilor naționali etc.)²⁷⁸.

Aceste modificări sunt necesare, în opinia profesorului Kellermann, pentru a asigura posibilitatea aderării statelor candidate la Uniunea Europeană în asemenea condiții încât prevederile interne să nu constituie un obstacol pentru aderarea țărilor respective la Uniunea Europeană ci, dimpotrivă, să faciliteze în mod armonios un asemenea proces²⁷⁹.

Așa cum s-a arătat mai sus, lucrările Conferinței de la Haga s-au soldat cu elaborarea unui proiect - aflat în prezent în plină desfășurare ("proiectul Matra") - care prevede organizarea unor dezbateri interne, sondaje, interviuri, studii etc., ce s-ar solda în final cu convenirea unor **linii directoare comune**, care ar urma să fie realizate apoi de către statele candidate.

Este de relevat că, din punctul de vedere al ordinii constituționale, statele candidate la aderare oferă o gamă largă de prevederi în ceea ce privește aplicabilitatea posibilă a dreptului comunitar în ordinea internă a statelor²⁸⁰. Există constituții care recunosc în mod general superioritatea dreptului internațional față de dreptul intern, dar există și altele care recunoșteau superioritatea dreptului internațional față de legea internă numai într-un domeniu specific - domeniul drepturilor omului (art.20 din Constituția României).

Pe de altă parte, nu toate formulele înscrise în constituțiile țărilor candidate au fost acceptate ca funcționale de către Uniunea Europeană. Astfel, formula cuprinsă în Constituția Poloniei, care vorbește despre "delegarea competenței organelor autorității de stat organizației internaționale" nu

276 A se vedea: <http://www.asser.nl> The Constitutional Impact of Enlargement at EU and National level.

277 Preliminary findings, results and conclusions intended for the Reflection Group, Conference of the T.M.C. Asser Institut on the Constitutional Impact of Enlargement at EU and National Level, The Hague 20-23 september 2000.

278 Alfred E. Kellermann, Preparation of National Constitutions of Candidate Countries for Accession, în "Romanian Journal of European Affairs", vol.II, no.1, aprilie 2002, pag.75.

279 Ibidem, pag.76.

280 Simina Tănăsescu, Prezentare comparativă a abordărilor constituționale din alte state cu privire la răspunderea autorităților publice față de cetățeni și relativ la integrarea în Uniunea Europeană, în <http://www.forumconstitutional.ro/camera-deputatilor/prodemocrazia/forum>

a fost considerată suficientă, întrucât delegarea presupune și posibilitatea retragerii ei. Trebuie precizat că o formulă asemănătoare se găsește în **Constituția Albaniei**, care se situează și ea pe poziția "**delegării**" unor competențe pentru probleme specifice, formulare care cuprinde, evident, implicații mai largi decât cele existente în momentul de față în Constituția României din 1991.

Documentele Conferinței de la Haga, ca și opiniile formulate de autori de specialitate, sunt însă categorice în sensul că pentru realizarea integrării europene se impun cu necesitate măsuri mai angajante și anume acceptarea nu numai a "**delegării**", ci însuși a unui adevărat "**transfer**" de suveranitate.

Trebuie subliniat și faptul că un rol deosebit de important în orientarea procesului de elaborare a constituțiilor țărilor ce candidează spre a deveni membre ale Uniunii Europene îl are **Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept**, cunoscută sub numele de **Comisia de la Veneția**.

Această Comisie a fost constituită de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, la 10 mai 1990, la scurt timp după dărâmarea zidului Berlinului. Ea se compune din experți independenți, de renume internațional, având o bogată experiență în cadrul instituțiilor democratice prin contribuțiile aduse în domeniul dreptului și științelor politice. Ei sunt în majoritatea lor profesori de drept constituțional sau de drept internațional, judecători ai curților constituționale, membri ai Parlamentelor naționale și înalți funcționari. Ei sunt desemnați pe o perioadă de patru ani de statele membre ale Consiliului Europei. De asemenea, participă cu titlu de asociați o serie de specialiști din state care nu sunt încă membre ale Consiliului Europei, precum și observatori dintr-un număr de țări.

Activitatea Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept se înscrie în cadrul celor trei principii de bază ale patrimoniului constituțional european: democrația, drepturile omului și preeminența dreptului - principii fundamentale ale orientării activității Consiliului Europei.

În decursul timpului, Comisia a oferit asistență constituțională unui număr de țări, a efectuat studii și a colaborat cu unele curți constituționale.

În mod special, interesează **asistența dată de către Comisie unor state care se găseau pe punctul de a efectua reforme constituționale**. Avizele Comisiei, întocmite de specialiști din cei mai calificați, au oferit repere importante, au permis depășirea unor dificultăți în procesul de elaborare a reformelor constituționale, facilitând totodată înțelegerea mai clară de către solicitanți a principiilor constituționale care se bucură în Europa de o recunoaștere și aplicare unanimă.

Semnalăm cu titlu de exemplu **Avizul asupra problemelor constituționale pe care le ridică aderarea Estoniei la Uniunea Europeană**, adoptat ca urmare a celei de a 35-a sesiuni plenare a Comisiei, care a avut loc la Veneția în zilele de 12-13 iunie 1998²⁸¹. Avizul, întocmit pe baza contribuțiilor aduse de Luis Lopez Guerra (Spania) și M.Matti Niemivuo (Finlanda) a insistat în mod special și prioritar asupra necesității adoptării unei dispoziții generale cu privire la transferul de puteri în beneficiul Uniunii Europene.

Analizând prevederile Constituției Estoniei, care dispune chiar în primul său articol că această țară este o republică democratică, independentă și suverană, "în care puterea supremă aparține poporului", independența și suveranitatea Estoniei fiind "eterne și inalienabile", Comisia a estimat că ar fi de dorit să se înscrie în mod expres ideea unei clauze atributive de competențe către Uniunea Europeană. Avizul Comisiei de la Veneția relevă faptul că aderarea la Uniunea Europeană implică un important transfer de puteri executive, judiciare și în special legislative, în favoarea instituțiilor organizației. El consideră că actualele prevederi ale art.59 din Constituția Estoniei, potrivit căruia întreaga putere legislativă aparține Riigikogu, urmează a fi amendate, întrucât nu mai corespund în perspectivă situației Estoniei de țară membră a Uniunii Europene.

281 [http://venice.coe.int/docs/1998/CDL-INF\(1998\)](http://venice.coe.int/docs/1998/CDL-INF(1998))

Pe de altă parte, Comisia a subliniat că aderarea la Uniunea Europeană presupune o **limitare a suveranității republicii**, proclamată prin art.1 al Constituției, deoarece importanța puterilor transferate ar putea fi considerată ca afectând componente esențiale ale puterii de stat. În opinia Comisiei, **adoptarea unei clauze atributive de competențe** ar contribui la fundamentarea unei baze juridice obligatorii pentru aplicarea dreptului european în Estonia.

Ținând seama de sistemul de control difuz al constituționalității legilor care există în Estonia, o clauză de transfer sau de abilitare antrenând în mod explicit constituționalitatea transferului de competențe ar confirma forța obligatorie directă și preventivă a dreptului european (tratate, regulamente, directive și decizii).

Pe de altă parte, s-a arătat că o asemenea clauză ar exclude posibilitatea ca tribunalele estoniene, întemeindu-se pe art.152 din Constituția actuală, care prevede că o lege sau un act juridic contrar Constituției nu trebuie să fie aplicat, să refuze să aplice dreptul european.

Clauza atributivă de competență ar putea să comporte totuși o dispoziție care să garanteze participarea Riigikogu la elaborarea politicii europene a Republicii Estonia.

4. Cazul României

Integrarea în Uniunea Europeană a reprezentat un obiectiv important al politicii externe românești, acceptat de toate forțele politice încă prin Declarația de la Snagov din 1995.

În decursul anilor, aspirația țării noastre de a deveni membră a Uniunii Europene s-a manifestat nu numai pe planul acțiunilor politice și al reformelor întreprinse pentru a corespunde standardelor comunitare, dar și printr-o laborioasă activitate a juriștilor, a specialiștilor în domeniul dreptului, care au fost chemați să sprijine acest proces.

Elementul central al realizărilor României îl constituie, neîndoielnic, reforma constituțională din anul 2003, care și-a propus ca obiectiv principal asigurarea cadrului constituțional adecvat, a temeiului juridic pentru integrarea euro-atlantică a României, precum și pentru armonizarea prevederilor constituționale cu reglementările Uniunii Europene. În acest context se cuvine a fi menționate în mod special acele prevederi ce vizează prioritatea dreptului comunitar, aplicarea tratatelor și a altor instrumente juridice comunitare, dreptul cetățenilor români de a alege și de a fi aleși în Parlamentul European, recunoașterea posibilității pentru cetățenii Uniunii Europene de a participa la alegerile locale și pentru Parlamentul European, precum și noile prevederi legate de garantarea regimului proprietății. A fost introdus în mod expres în Constituție principiul separației puterilor în stat, au fost consacrate drepturi noi printre care dreptul la cultură, dreptul la un mediu sănătos, a fost garantată egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru ocuparea funcțiilor și demnităților publice, a fost introdusă interdicția naționalizării proprietății particulare, dar au fost consfințite, totodată, și noi drepturi în favoarea tinerilor, a minorităților naționale inclusiv dreptul cetățenilor români aparținând minorităților naționale de a se exprima în limba maternă în fața instanțelor de judecată.

Reforma constituțională din România se coroborează cu o amplă activitate legislativă ce vizează adaptarea legislației române la acquis-ul comunitar.

De la reforma constituțională au fost adoptate 198 de legi în anul 2003, 602 în 2004, 225 în 2005 și 481 în 2006. În schimb, a descrescut numărul ordonanțelor de urgență ale Guvernului care, în conformitate cu modificările constituționale, pot fi adoptate numai în situații de excepție.

Dintre măsurile legislative adoptate în România în vederea asigurării cadrului optim de aderare la Uniunea Europeană pot fi menționate în primul rând Programul Legislativ pentru Integrarea Europeană, strategia de accelerare a reformei administrației publice, legile referitoare la organizarea judiciară,

statutul magistraților și Consiliului Superior al Magistraturii, adoptarea noului Cod penal, întărirea rolului Parchetului Național Anticorupție și adoptarea legislației pentru combaterea corupției ș.a.

Așa cum se cunoaște, Constituția României din 1991 a reprezentat, evident, la timpul său, un important progres față de constituțiile totalitare de după 1948, definind un cadru juridic democratic, larg cuprinzător, favorabil afirmării neîngrădite a drepturilor și libertăților cetățenilor. Constituția României din 1991 reflecta, însă, cum era și firesc, numai un anumit moment istoric. Ea a fost elaborată ținând seama de experiența principalelor țări democratice, și în special de experiența Franței, fără a putea avea în vedere elementele noi ce aveau să survină pe plan european și pe plan internațional.

Aderarea României la Uniunea Europeană implica nu numai consacrarea expresă prin Constituție a superiorității dreptului comunitar și a principiului aplicabilității sale directe, dar și efectuarea unor numeroase corelări între Tratatul comunitar și textele Constituției României, eliminarea unor discrepanțe, îmbogățirea conținutului unora dintre cele mai importante drepturi și libertăți fundamentale, în spiritul Cartei Drepturilor Fundamentale de la Nisa.

Mai mult decât atât, era necesară găsirea unor modalități de conciliere între exigențele integrării și respectul principiului suveranității, care are în România o veche tradiție, afirmarea sa fiind legată de procesul de formare a națiunilor și a statelor naționale în Europa²⁸².

După cum se știe, pe parcursul timpului, principiul suveranității a fost înscris în numeroase tratate bilaterale și multilaterale, prin aceasta reafirmându-se încărcătura sa nu numai morală și politică, dar și juridică. Au existat, desigur, numeroase cazuri în care principiul suveranității a fost invocat tocmai spre a contracara intervenții sau manifestări străine menite să anihileze în ultimă instanță organizarea de stat și ființa națională a poporului român. Așa de pildă, în 1968, juriștii români au demonstrat cu argumente consistente că nu poate fi vorba de existența unui principiu al "internaționalismului socialist", de natură să "legitimeze" intervențiile în "favoarea socialismului", iar în final, să abolească cerința respectului suveranității.

După Revoluția din decembrie 1989 întreaga literatură de drept internațional consacrată suveranității a cunoscut importante reevaluări. Vechea concepție – potrivit căreia suveranitatea ar fi reprezentat o "pavăză" împotriva intervențiilor străine – concepție exagerată la maximum de regimul existent înainte de 1989 – a fost înlocuită cu o viziune nouă, modernă, despre suveranitate, mult mai suplă și în consonanță cu dezbaterile ce se poartă în legătură cu acest concept pe plan internațional.

Două autoare române – Cristina Iliescu și Ruxandra Ionescu – într-un studiu intitulat "Adaptarea conceptului de suveranitate în perspectiva integrării europene", se pronunță și ele pentru renunțarea la conceptul clasic al suveranității și redefinirea acestuia. Autoarele recunosc că "suveranitatea națională nu dispune decât odată cu națiunea", iar "Uniunea Europeană nu are și nu va avea o suveranitate proprie; nu dispune de competența competențelor, ce poate fi considerată ca făcând parte din esența suveranității". Cu toate acestea, autoarele estimează că în vederea aderării sunt necesare dispoziții în constituțiile statelor "care să permită renunțarea la exercițiul exclusiv al anumitor competențe de către state". Ele arată că "în ceea ce privește exercitarea suveranității prin reprezentare.... se va resimți o scădere a puterii parlamentului național – organ reprezentativ – datorită faptului că un număr mare de acte normative cu efect direct în statele membre vor fi adoptate de către organele comunitare"²⁸³.

Consemnăm și un alt punct de vedere al altor doi autori români, Dorina Năstase și Mihai Mătieș: "Suveranitatea statului român nu va fi știrbită nici de integrarea europeană, nici de instituționalizarea regionalismului. Ambele procese vor presupune un anume transfer de putere din partea statului, însă

282 Victor Duculescu, *La Reforme constitutionnelle en Roumanie et les exigences de l'intégration européenne*, în „Revue Internationale de Droit Comparé”, no.1/2004, pag.193 și urm.

283 Cristina Iliescu, Ruxandra Ionescu, *Adaptarea conceptului de suveranitate în perspectiva integrării europene*, <http://www.colegejuridique.ro/files/c/2/ref>

scopul transferurilor se înscrie în îndeplinirea sarcinilor publice pe care, în contextul globalizării, acesta nu le mai poate îndeplini. Rolul general al statului este în plin proces de reconsiderare. Regionalizarea și integrarea europeană sunt rezultatul acestei reconsiderări. Credem că nici România nu va fi o excepție”²⁸⁴.

O estimare realistă asupra noilor dimensiuni pe care le va căpăta principiul suveranității în condițiile adâncirii procesului de integrare o oferă și Decizia Curții Constituționale a României nr.148 din 16 aprilie 2003, privind constituționalitatea propunerii legislative de revizuire a Constituției României (propunere ce a fost în final adoptată, după o amplă dezbateră parlamentară, cu participarea societății civile și pe baza unui plebiscit național).

Această importantă decizie cuprinde interesante elemente de analiză teoretică referitoare la suveranitate și integrarea României în Uniunea Europeană. Astfel, în decizia menționată se arată: "Cu referire la problema transferării unor atribuții ale României către instituțiile comunitare, Curtea Constituțională reține că textul art.1451 (devenit art.148 după renumerotare – n.n.) are în vedere exercitarea suverană a voinței statului român de a adera la tratatele constitutive ale Uniunii Europene printr-o lege, a cărei adoptare este condiționată de o majoritate calificată de două treimi. Actul de aderare are o dublă consecință, și anume, pe de o parte, transferarea unor atribuții către instituțiile comunitare, iar pe de altă parte, exercitarea în comun, cu celelalte state membre, a competențelor prevăzute în aceste tratate. Referitor la prima consecință, Curtea reține că, prin simpla apartenență a unui stat la un tratat internațional, acesta își diminuează competențele în limitele stabilite de reglementarea internațională. Din acest prim punct de vedere, apartenența României la Organizația Națiunilor Unite, la Consiliul Europei, la Organizația Statelor Comunități Europene, la Acordul Central European de Comerț Liber etc. sau calitatea României de parte la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale ori la alte tratate internaționale, are semnificația unei restrângeri a competențelor autorității statale, o relativizare a suveranității naționale. Însă, această consecință se impune a fi corelată cu cea de a doua consecință, cea a integrării României în Uniunea Europeană. Cu privire la acest aspect, Curtea Constituțională reține că actul de integrare are și semnificația partajării exercitiului acestor atribute suverane cu celelalte state componente ale organismului internațional. Prin urmare, Curtea Constituțională constată că prin actele de transfer al unor atribuții către structurile Uniunii Europene, acestea nu dobândesc, prin înzestrare, o "supracompetență", o suveranitate proprie. În realitate, „statele membre ale Uniunii Europene au decis să exercite în comun anumite atribuții care, în mod tradițional, țin de domeniul suveranității naționale. Este evident că, în actuala eră a globalizării problematicei omenirii, a evoluțiilor interstatale și a comunicării inter-individuale la scară planetară, conceptul de suveranitate națională nu mai poate fi conceput ca absolut și indivizibil, fără riscul unei izolări inacceptabile”²⁸⁵.

Decizia se pronunță în esență în sprijinul propunerii de revizuire, pe care o consideră ca fiind conformă cu principiile și prevederile generale ale Constituției din 1991, formulând totodată o serie de precizări care s-au dovedit utile activității ulterioare de definitivare a textelor constituționale.

Elementele cele mai importante ale reformei constituționale din România sunt bine cunoscute și au fost amplu relevate de literatura de specialitate. În esență, aceste modificări au avut în vedere asigurarea cadrului juridic necesar aderării României la Uniunea Europeană, înscrierea expresă a principiului separației puterilor în stat, extinderea și dezvoltarea drepturilor democratice cetățenești,

284 Dorina Năstase, Mihai Mărieș, *Viitorul suveranității naționale a României în perspectiva integrării europene*, în "Romania's Sovereignty in view of EU Accession", „România în lume”, Buletin informativ <http://www.romaniainlume.ro/buletininformativ/html>

285 Decizia Curții Constituționale a României nr.148 din 16 aprilie 2003, în „Monitorul Oficial al României”, An 171(XV), Partea I-a, nr.317, legi, decrete, hotărâri și alte acte, 12 mai 2003

întărirea rolului justiției, sporirea prerogativelor și importanței Curții Constituționale în sistemul organelor statului. Nu ne propunem să revenim, de aceea, asupra lor, ci să examinăm în continuare numai problema compatibilității principiului suveranității cu acțiunile întreprinse de România pe drumul integrării sale în Uniunea Europeană²⁸⁶.

O primă constatare este aceea că România și-a menținut, își menține și își va menține în continuare statutul său de subiect independent cu drepturi depline al dreptului internațional (a se vedea prevederile art. 1 pct. 1 din Constituție). Acest lucru este ilustrat în primul rând de faptul că negocierile de aderare se poartă între Uniunea Europeană și statul român, purtător al suveranității. Statul român, ca entitate, a fost acela care a încheiat în 1993 "Acordul cadru". Devenind membră a Uniunii Europene, România, ca stat, va avea reprezentanții săi în cadrul Consiliului, beneficiind de drepturile și calitățile inerente în concordanță cu prevederile Tratatului Constituțional.

În al doilea rând, însuși Tratatul Constituțional conține în partea sa generală, prevederi ce vizează respectul structurilor politice și constituționale ale statelor membre (art. I-5/1). Aceste structuri sunt amplu prevăzute în Constituția României, definindu-se poziția lor unele în raport cu celelalte, și prerogativele pe care le dețin. Problema de viitor, în această privință, nu va fi aceea de a "reforma" structurile constituționale care reprezintă expresia identității naționale și a opțiunilor democratice ale poporului nostru, ci de a asigura o sincronizare a atribuțiilor și prerogativelor diverselor instituții naționale în raport de structurile și mecanismele prevăzute de Tratatul Constituțional European.

În al treilea rând, în ceea ce privește elaborarea și adoptarea legilor de către Parlament, "reprezentantul suveran al națiunii", considerăm că aceasta nu va fi afectată decât parțial. După cum este bine cunoscut, Tratatul Constituțional prevede existența mai multor categorii de competențe și anume: competențe ce aparțin Uniunii, competențe ce aparțin statelor și competențe "divizate" (Titlul V din Partea I-a). Este cert că în ce privește ultimele două categorii, Parlamentul va putea să-și desfășoare mai departe activitatea în concordanță cu prevederile Tratatului Constituțional. În ceea ce privește, însă, competențele ce vor aparține exclusiv Uniunii, rolul său va deveni cu totul altul, de a supraveghea și de a impulsiona aplicarea de către Guvern a măsurilor ce se iau în aceste domenii de către organele comunitare. Este evident că aci apare o anumită "știrbire" a prerogativelor parlamentelor naționale, dar aceasta nu are nimic comun cu ideea căderii în "desuetudine" a acestor organe ale reprezentanțelor naționale. Rolul parlamentelor în ceea ce privește competențele comunitare este cu totul altul decât funcția de legiferare. Domeniile în cauză fiind transferate comunității printr-un act de voință al statului național suveran, redimensionarea rolului parlamentelor cu privire la această categorie de acte apare ca o consecință logică a faptului că parlamentul și-a spus "părerea" odată, prin acceptarea transferului de competențe.

În al patrulea rând, statul național suveran își păstrează nealterat dreptul de încheia tratate internaționale (jus tractatum). Acest drept va fi și el însă redimensionat în lumina prevederilor art. 234, devenit 307, din Tratatul Uniunii Europene. Potrivit acestui text, drepturile și obligațiile rezultând din convențiile încheiate anterior cu state terțe nu sunt afectate, dar dacă ele nu sunt compatibile cu Tratatul european vor fi întreprinse măsuri spre a elimina incompatibilitățile constatate. Pe de altă parte, statele membre ale Uniunii Europene, potrivit Tratatului Uniunii Europene nu pot încheia pe viitor înțelegeri internaționale care ar fi incompatibile cu prevederile Tratatului european. Prin urmare, competența suverană a statelor de a încheia tratate "jus tractatum", rămâne intactă, dar cu precizările pe care le-am menționat mai sus.

În al cincilea rând, suveranitatea economică a statului continuă să funcționeze. Este suficient să ne gândim la faptul că aderând la instituțiile comunitare, România a înțeles ca la unele capitole de

²⁸⁶ Pentru analiza comparativă a propunerilor formulate de partidele politice, a se vedea Victor Duculescu, Georgeta Duculescu, *Justiția europeană...*, pag. 448 și urm.

negocieri să solicite anumite nuanțări, termene sau măsuri suplimentare. Toate acestea – cum s-a făcut de pildă în domeniul agriculturii – au urmărit evitarea unor disfuncționalități între economia românească și economia europeană, producerea unor consecințe nedorite pentru anumite sectoare ale economiei românești.

În al șaselea rând, dar nu cel mai puțin important, desigur, se cuvine a fi menționat capitolul drepturilor omului, domeniu în care reforma constituțională a operat nu numai reformulări și introduceri de drepturi noi, dar a și sporit anumite garanții cum sunt, de pildă, garanțiile acordate persoanelor aparținând minorităților naționale de a folosi limba maternă față de justiție și de organele administrației de stat. Tot aci se pot menționa acțiunile întreprinse pentru creșterea rolului Consiliului Superior al Magistraturii, pentru garantarea independenței justiției, pentru eficientizarea Parchetului Național Anticorupție, ca și alte garanții pentru asigurarea respectului legalității, garanții neabătute a drepturilor cetățenilor. Trebuie menționat că în domeniul drepturilor omului, prioritatea reglementărilor internaționale fusese recunoscută în mod expres încă din 1991, dar de data aceasta ea a căpătat noi și incomparabile dezvoltări. Acceptarea jurisdicției Curții Drepturilor Omului de la Strasbourg este o dovadă de netăgăduit a faptului că România s-a debarasat definitiv de concepția potrivit căreia drepturile omului ar constitui o problemă “exclusiv internă”.

Din cele arătate mai sus se desprinde – credem – ideea că schimbările constituționale efectuate în România redimensionează noțiunea de suveranitate, cel puțin așa cum era cunoscută în “dreptul clasic”. Suveranitatea se dovedește tot mai mult în zilele noastre ca fiind nu un concept rigid și anacronic (cum vor să o prezinte unii), ci un concept dinamic, nou, flexibil, care ca un adevărat “Proteus” reușește să-și făurească o nouă imagine în condițiile istorice de astăzi, fundamental schimbate față de epoca în care au trăit marii săi teoreticieni – Grotius și Vattel, trăind o adevărată “tinerețe fără bătrânețe”, despovărată de xenofobie, ultranaționalism și nesocotirea drepturilor altor popoare.

5. O problemă de perspectivă. Adoptarea Constituției Europene

În ziua de 29 octombrie 2004 a avut loc la Roma, în Palatul Campidoglio – același loc unde se semnase Tratatul din 1957 – semnarea Tratatului privind instituirea unei Constituții pentru Europa, de către șefii de state și de guverne ai țărilor membre ale Uniunii Europene. Reprezentanții statelor candidate au fost invitați să semneze actul final al Conferinței interguvernamentale, soldată cu adoptarea Tratatului Constituțional.

Acest eveniment remarcabil, care deschide o nouă pagină a istoriei Europei, încununează de fapt o perioadă de peste doi ani și jumătate de negocieri în care Tratatul Constituțional, în diversele sale variante, a fost supus dezbaterilor Convenției de la Bruxelles pentru viitorul Europei, opiniei publice și cancelariilor diplomatice. În felul acesta, ideea europeană – care timp de secole a constituit un deziderat al popoarelor europene – tinde să se realizeze în noul context istoric al Mileniului III, caracterizat prin probleme noi, prin „sfidări” necunoscute în trecut, dar și prin conștientizarea tot mai puternică a popoarelor europene cu privire la viitorul și destinul lor.

Elementele care au determinat apariția și succesul ideii europene au fost dintre cele mai diverse. Statele membre ale primelor comunități inter-europene au ținut seama în special de tradițiile parlamentare deosebit de puternice, de vigoarea și adeziunea ideilor privind drepturile omului, de încetățenirea în viața și practica acestor țări a unor principii fundamentale, cum ar fi independența justiției, desfășurarea unor alegeri pe deplin libere etc., astfel încât au existat puternice rațiuni spre a face ca ideea europeană nu numai să se afirme, dar să-și mențină necontenit actualitatea, să îmbrace forme noi, să genereze un sentiment de adeziune populară, capacitând energiile guvernanților, ale oamenilor

politici, ale tuturor forțelor interesate în edificarea unei vieți mai bune în Europa, continent ce a suferit cel mai mult datorită desfășurării operațiunilor militare din cel de al doilea război mondial²⁸⁷.

5.1. Dimensiuni ale ideii unei Constituții europene

a) Dimensiunea istorică

Ideea unității europene are o lungă și frumoasă tradiție. De la Pax romana, pax germanica, pax eclesiastica și până la proiectele moderne de înfăptuire a unei federații europene, istoria a cunoscut numeroase propuneri ingenioase și originale, bine structurate și minuțios gândite, elaborate de celebri oameni de stat, oameni de știință și cultură. Este suficient să amintim aici pe Pierre Dubois, Emeric Crucé, George Podiebrad, Ducele de Sully, Abatele Saint Pierre, Immanuel Kant și mulți alții.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, proiectele lui Aristide Briand și Coudenhove Kallergi au făcut epocă. De abia, însă, după cel de al doilea război mondial ideea federalizării Europei a fost repusă în actualitate, pe baze științifice și principiale. De la ideile lui Robert Schuman și Jean Monnet până la Tratatul de la Amsterdam și Nisa – și acum de la Bruxelles – Comunitatea Europeană (devenită ulterior Uniunea Europeană) a străbătut un drum lung, spectaculos și nu rareori lipsit de dificultăți. De la cele șase state fondatoare ale Pieței Comune, până la cele 25 state care o alcătuiesc astăzi, Europa a parcurs un susținut proces de extindere.

Construcția europeană s-a dezvoltat însă nu numai pe orizontală, prin sporirea numărului statelor participante la procesul de integrare, dar și pe plan vertical, prin includerea unor obiective noi și tot mai importante pe agenda problemelor ce trebuiau să le aibă în atenție noua Europă.

Europa integrată de astăzi a dobândit competențe noi în problemele politicii externe și de apărare, ale justiției și ale afacerilor interne. Extinderea prerogativelor Uniunii Europene în probleme militare o configurează tot mai mult ca fiind un nou centru de putere mondial, în măsură să influențeze decisiv – alături de S.U.A. și Japonia, dar și de Rusia și China – politica mondială.

b) Dimensiunea politică

Au existat, neîndoind, elemente politice puternice, care au întărit convingerea țărilor europene că în noile condiții se impune cu necesitate depășirea vechilor rivalități și deosebiri de interese, ca și convenirea unor forme de colaborare care să depășească instituțiile tradiționale, cunoscute de dreptul internațional²⁸⁸.

La sfârșitul celui de al doilea război mondial numai S.U.A. și fosta Uniune Sovietică își mențineau un rol proeminent pe arena mondială. Statele europene, confruntate cu numeroase probleme economice, sociale – unele dintre ele cu pierderea fostelor imperii coloniale, care jucaseră un rol important în ascensiunea lor economică și politică – erau obligate în mod necesar să depășească fenomenul divizării. Experiența păcii de la Westphalia, de la 1648, era încă prezentă în amintirea europenilor, iar ineficiența sistemelor de organizare a păcii de după primul război mondial, în care europenii își pusese rădă de multe speranțe, constituia o amintire tristă, ce nu se dorea a fi reeditată.

Orientându-se cu hotărâre pe drumul înființării unor forme noi de asociere internațională, țările europene au înțeles să-și asume, cu mult curaj, sarcina depășirii unor situații defavorabile, orientându-și energiile cu hotărâre spre revitalizarea și fundamentarea, pe baze noi, a Uniunii Europene.

²⁸⁷ Jean-Claude Masclet, *Des Communautés européennes à l'Union Européenne*, in „L'Union Européenne”, Les notices de La documentation française, sous la direction de Louis Dubouis, Paris, 2004, pag.5 și urm.

²⁸⁸ Victor Duculescu, *Dreptul integrării europene. Tratat elementar*, Editura „Lumina Lex”, București, 2003, pag.50.

Ampla și remarcabila acțiune internațională desfășurată de la terminarea războiului rece a repus în actualitate valoarea și substanța ideilor emise de marii arhitecți ai integrării europene, de mințile cele mai luminate ale Occidentului.

c) Dimensiunea juridică

Revitalizarea ideii europene pe baza dreptului are numeroase tradiții de ordin juridic. Nu au existat proiecte de integrare europeană - mai vechi sau mai noi - care să nu fi făcut apel la ideea de justiție, la necesitatea remodelării raporturilor dintre state în spiritul unor noi orientări. Ascensiunea fără precedent a ideilor drepturilor omului, convingerea că omul are drepturi proprii, nu numai acelea care decurg din calitatea sa de cetățean al statului, au facilitat instaurarea unei ordini juridice chemată să asigure nu numai respectul efectiv și nediferențiat al drepturilor omului, dar și preeminența valorilor umane, ca singura bază pe care pot fi concepute nu numai relațiile dintre oameni, dar și dintre națiuni.

Tratatele de la Roma, Bruxelles, Maastricht, Amsterdam și Nisa au reprezentat tot atâtea trepte ale unui drum victorios, dar nu lipsit de sinuozități, de momente de tensiune ce au fost în final depășite, spre edificarea unei ordini de drept europene.

Factorul juridic s-a afirmat în tot acest timp ca un element hotărâtor al construcției comunitare, polarizând energiile statelor, găsind formule de compromis - atunci când a fost cazul - pentru ca mersul înainte spre integrare al Europei să fie înfăptuit cu un ceas mai devreme²⁸⁹.

Dacă tratatele comunitare pe care le-am amintit au perfectat voința statelor de a conveni forme și mecanisme de colaborare din ce în ce mai aprofundată, dreptul comunitar a constituit și constituie o construcție juridică inedită, originală, necunoscută anterior în istorie, chemată să asigure aplicarea în practică a marilor principii de drept pe care se întemeiază Comunitatea Europeană.

Originalitatea construcției comunitare constă în faptul că, marcându-și cu hotărâre superioritatea față de sistemele de drept naționale, Comunitatea Europeană nu a înțeles nici un moment să se substituie suveranității și dreptului de decizie al statelor membre. Principiul subsidiarității a rămas - și rămâne - o regulă de bază a construcției comunitare, afirmând ideea că este necesară și de dorit o intervenție a Comunității numai în acele domenii în care statele, individual, nu dispun de posibilitățile și de mijloacele de a duce singure la bun sfârșit angajamentele comunitare, fără un sprijin decisiv din partea acestora.

Definind relația dintre ordinea juridică comunitară și sistemele naționale de drept, Curtea Europeană de Justiție de la Luxemburg, prin decizii celebre, cum a fost cazul Van Gend și Loos sau Costa vs./Enel, a proclamat în mod neechivoc superioritatea dreptului comunitar față de legislațiile naționale, dar și aplicarea sa directă în ordinea internă a statelor membre.

Ca o consecință a afirmării preocupărilor pentru protecția și respectul drepturilor omului, Consiliul Europei a statornicit un mecanism juridic instituțional deosebit de eficace - Curtea Europeană a Drepturilor Omului - care, ca o consecință a punerii în aplicare a Protocolului nr.11 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, permite un acces direct al indivizilor la acest important forum jurisdicțional european.

5.2. Modalități și propuneri de realizare

Enunțată în termeni generali în Declarația Seminarului european asupra construcției europene, ce a avut loc la București la 11 octombrie 1999, ideea Constituției Europene a cunoscut dezvoltări spectaculoase și precizări importante în viziunea pe care au avansat-o asupra acestei probleme oameni

²⁸⁹ Viorel Marcu, Nicoleta Diaconu, *Drept comunitar general. Tratat*, Editura „Lumina Lex”, București, 2002, pag.5; Marian Mihăilă, Carmen Suciu, Dan Stan, *Drept instituțional comunitar*, Editura „Lumina Lex”, București, 2002, pag.87.

politici influenți. Șeful diplomației germane, Joschka Fischer, în prelegerea ținută la 12 mai 2000 la Universitatea Humboldt din Berlin, a exprimat ideea edificării unei Europe federale, concept care a fost viu discutat în mijloacele de informare, dar și de către oameni politici, exprimându-se diverse puncte de vedere asupra acestui proiect.

În esență, omul politic german s-a pronunțat pentru reforma Uniunii Europene enunțând, totodată, și unele propuneri concrete legate de structura viitoare a Federației. Aceasta ar fi urmat să cuprindă: un Parlament bicameral – prima Cameră incluzând reprezentanți ai parlamentelor naționale, iar cea de a doua, un Consiliu federal, asemănător Bundesrat-ului, care ar fi fost un Guvern rezultat din structura actuală a Comisiei, precum și un președinte, împuternicit cu atribuții executive considerabile²⁹⁰.

Recunoscând că efectuarea unor reforme de asemenea anvergură implică "divizarea suveranității" între statul național și federația preconizată, ministrul de externe german propunea să se aibă în vedere înfiptuirea unui "contract european", care să fie perfectat atât la nivel european, cât și al statelor naționale. Federația ar fi urmat astfel să fie împuternicită cu rezolvarea problemelor majore, în timp ce restul problemelor ar fi rămas în competența statelor naționale, după exemplul federației americane.

Insistând asupra eficienței măsurilor preconizate, Joschka Fischer arăta că "O astfel de Federație Europeană ar fi absolut suverană, proporțională și în același timp capabilă de acțiune, o construcție care în plus se sprijină pe state naționale conștiente de calitatea lor ca membre ale federației. Ar fi vorba deci despre o federație care, găsiind soluția la problema deficitului de democrație, va deveni pentru cetățenii săi absolut transparentă și inteligibilă".

La sfârșitul lunii aprilie 2001, în cadrul Congresului Socialiștilor Europeni, cancelarul Germaniei, Gerhard Schröder, a relansat și el ideea federalizării europene, propunând un nou plan, denumit de presă și de cercurile diplomatice „Planul Schröder”. Potrivit acestui plan, actualul Parlament European ar fi trebuit să devină Camera inferioară a viitorului Parlament al Europei. Actualul Consiliu al Miniștrilor ar fi devenit Camera Superioară a acestuia, având o competență similară Bundesrat-ului care, în sistemul federal constituțional german include – în mod egal – reprezentanții Länder-urilor. Bugetul Uniunii Europene s-ar fi aflat sub controlul Parlamentului. Președintele Uniunii Europene ar fi fost ales de către viitorul Parlament al Europei, iar actuala Comisie Europeană ar fi trebuit să devină viitorul Guvern al Europei. Guvernele naționale sau regionale păstrau controlul impozitelor, al infrastructurii, în spiritul promovării unei concepții de descentralizare a anumitor competențe.

O viziune relativ diferită a fost enunțată de premierul francez Lionel Jospin, care a propus o federație a statelor-națiune ca model pentru viitorul Uniunii Europene. "Sunt în favoarea Europei, însă rămân atașat națiunii mele" - declara el, respingând ideile federaliste ale social-democraților germani. Pronunțându-se pentru menținerea și consolidarea structurilor instituționale actuale, Lionel Jospin propunea totuși unele amendamente. Astfel, el sugera constituirea unui "Consiliu permanent de miniștri" la nivelul Uniunii Europene și abilitarea Consiliului European de a dizolva Parlamentul la propunerea Comisiei sau a statelor membre. Asemenea "evoluții" - cum le denumea premierul francez – ar fi urmat să fie cuprinse într-o Constituție Europeană bazată pe Carta Europeană a Drepturilor Fundamentale, adoptată la Nisa. O altă evoluție a cadrului instituțional ar fi putut fi – potrivit concepției lui Lionel Jospin – crearea unui Congres care să reprezinte parlamentele naționale. Jospin sugera totodată ca președintele Comisiei să fie ales dintre deputații grupului majoritar în cadrul Parlamentului European.

Pe aceeași linie de gândire s-au situat și opiniile exprimate de președintele Franței, Jacques Chirac, în fața Bundestag-ului, la 27 iunie 2000. Cu acest prilej, șeful statului francez s-a pronunțat pentru elaborarea unei Constituții Europene, precizând că aceasta ar putea fi adoptată ca urmare a unor

²⁹⁰ România și viitorul Europei, Coordonator: Adrian Năstase, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 2001, pag. 193 și urm.

consultări interguvernamentale ce vor dura mai mulți ani. La 28 august 2001 – la mai bine de un an după primul său discurs pe această temă – Jacques Chirac a relansat ideea Constituției Europene, adresând un apel liderilor europeni ca să contribuie la perfectarea acestui document până în anul 2004. El estima că adoptarea viitoarei constituții ar contribui la consolidarea sentimentului de "identitate europeană", fiind totodată de natură a defini mai bine și mai pregnant rolul Europei în lume, în concordanță cu noua sa pondere economică²⁹¹.

Este de remarcat însă că ideea Constituției europene a avut o rezonanță mult mai slabă în Marea Britanie. De altfel, în această țară, cunoscută pentru rezistența sa la integrarea "absolută" în structurile europene, se intensificaseră opiniile critice cu privire la Uniunea Europeană. Astfel, în ajunul summit-ului de la Santa Maria da Feira (iunie 2000), în prestigiosul cotidian "The Times" a apărut un vehement pamflet antieuropean intitulat "Sufletul britanic nu poate fi prețuit în euro". Autorul, lordul William Rees-Mogg, reitiera în acest pamflet toate argumentele izolaționismului britanic, pronunțându-se pentru apărarea culturii britanice, a libertății și independenței. "Nu ne-am supus nici Papei, nici lui Filip al II-lea sau lui Ludovic al XIV-lea, nici lui Napoleon sau împăratului Wilhelm și nici lui Adolf Hitler. De aceea nu mă aștept să ne supunem nici lui Wim Duisenberg, președintele Băncii Centrale Europene".

5.3. Convenția de la Bruxelles privind Viitorul Europei

Preocupările pentru reforma Uniunii Europene la nivelul Parlamentului European începuseră de fapt de mult. Încă în 1954, deputatul european Altiero Spinelli a propus o reformă a instituțiilor comunitare, însă momentul nu era nici pe departe propice pentru o asemenea schimbare. Întâlnirile la nivel înalt de la Nisa – 2000 și apoi la Laeken – 2001 au scos însă în evidență necesitatea unei reforme de structură a sistemului european, vizând în deosebi unificarea tratatelor comunitare, o mai mare apropiere a instituțiilor comunitare de cetățeni, precizarea și departajarea mai clară a atribuțiilor diverselor organe comunitare (Consiliul European, Consiliul Miniștrilor, Comisia, Curtea de Justiție).

Urmare hotărârilor adoptate la Laeken, la Bruxelles s-au desfășurat în perioada 1 martie 2002 – 10 iulie 2003, lucrările Convenției europene pentru Viitorul Europei. Aceasta a reprezentat o formă inedită și originală de elaborare a unui document unitar, dorit a reprezenta o sinteză atotcuprinzătoare a tratatelor existente, modernizate în lumina noilor evoluții și îmbogățite cu experiența ultimelor decenii.

Un element deosebit de important a fost acela că acest forum a fost denumit „convenție” tocmai pentru a sublinia caracterul său atotcuprinzător, și legitimitatea sa democratică prin participarea la lucrările sale atât a unor reprezentanți ai guvernelor și parlamentelor, a statelor membre și a țărilor candidate, cât și ai Comisiei și ai Parlamentului European²⁹².

Convenția, inaugurată în luna februarie 2002, și-a desfășurat lucrările 16 luni, timp în care au avut loc 26 de ședințe plenare, în cadrul cărora s-au prezentat peste 1800 de intervenții. La lucrările Convenției Europene au luat parte ca participanți 105 membri, iar un număr de 13 au făcut parte din prezidiul acestei reuniuni. În cadrul Convenției au funcționat 11 grupuri de lucru și trei cercuri de discuție, fiecare având un mandat precis. Cu totul, au fost prezentate 386 de contribuții scrise și 773 de contribuții orale în cadrul grupurilor de lucru și cercurilor de discuție. Site-ul Convenției a primit 100.000 vizitatori până în iunie 2003, iar concomitent cu lucrările Convenției s-au desfășurat lucrările unui Forum al organizațiilor neguvernamentale, în cadrul căruia s-au prezentat 1.264 contribuții.

291 Idem, pag.195.

292 Alain Dauvergne, *L'Europe en otage? Histoire secrète de la Convention*, Préface de Jacques Delors, Editions Saint-Simon, Paris, 2004, pag.13.

De asemenea, mai trebuie menționat că între 9-12 iulie 2002 a funcționat și un Forum al Tineretului, care a dezbătut importante probleme, concomitent cu problemele dezbătute în cadrul Convenției, adoptând un text final.

Un element deosebit de important, asupra căruia dorim să insistăm, este acela că inițial obiectivul acestui remarcabil forum internațional l-a constituit adoptarea unei „Constituții Europene”, așa cum de altfel a precizat, chiar în deschiderea lucrărilor președintele Valéry Giscard d'Estaing. Pe parcursul lucrărilor s-a conturat însă tot mai clar concluzia că nu poate fi vorba de o Constituție Europeană, ci numai de un „Tratat Constituțional European”, dat fiind faptul că o constituție presupune prin definiție existența unui stat, a unei națiuni, a unor structuri politice deja organizate, care își doresc să-și capete un statut, asigurând funcționarea lor normală în conformitate cu anumite principii de drept. Relevând cât se poate de corect această idee, profesorul Dumitru Mazilu sublinia următoarele: „Constituția Europeană reprezintă un acord de voință al Statelor Membre; ea va îmbrăca forma unui Tratat convenit de către reprezentanții cei mai autorizați ai popoarelor Continentului. Acest Document nu este o Constituție în sensul clasic al tuturor <<legilor fundamentale>>”²⁹³.

Profesorul Dominique Rousseau, de la Universitatea din Montpellier, într-un articol documentat publicat în ziarul „Liberation”, formula trei critici la adresa proiectului de Tratat Constituțional: 1) nu este dezbătut într-o adunare a cetățenilor, special aleasă în acest scop (constituantă); 2) nu definește o ordine comună a lucrurilor, valabilă pentru toți și 3) în loc să simplifice întreține confuziunea puterilor²⁹⁴.

De altfel, un remarcabil analist francez, Philippe Moreau Defarges, relevând calitățile dar și deficiențele proiectului constituțional european arăta că „Prima Constituție europeană va fi experimentală. Trebuie deci să acceptăm că ea va fi imperfectă, destinată să evolueze. Dar Uniunea Europeană nu are timp de pierdut pentru a se dota cu autentice structuri politice”²⁹⁵.

Termenul de „Tratat Constituțional” conferit documentului elaborat la Bruxelles și promovat cu atâta trudă și negocieri intense la reuniunea de la Bruxelles de la sfârșitul lunii iunie 2004 evocă imaginea unor relații interstatale la nivel european. Calificat prin însăși titulatura sa ca fiind un „tratat”, Tratatul Constituțional va trebui să se supună, deci, firește, regulilor generale care guvernează materia tratatelor.

Fără a evoca aci unul dintre capitolele cele mai importante ale dreptului internațional, ne vom mulțumi să arătăm că există anumite reguli de interpretare a tratatelor care au fost consacrate de o îndelungă practică. Așa, de pildă, se vorbește despre interpretarea istorică, logică, sistematică a tratatelor, despre regulile aplicabile în cazul conflictului între diferite tratate, despre procedurile de urmat în cazul unor divergențe între state ce ar viza interpretarea tratatelor etc. Asemenea reguli urmează, firește, să fie aplicate și Tratatului Constituțional.

Pe de altă parte, mai trebuie subliniat și faptul că Tratatul Constituțional European permite retragerea oricărui stat membru în condiții exprese, specificate în tratat. El consacră într-adevăr marile principii ale integrării, printre care prioritatea legislației comunitare, aplicarea ei directă etc., dar permite în final ca acestei integrări – oricât de benefică ar fi – să i se pună capăt de un stat care ar considera că interesele sale naționale nu-i mai permit să rămână în comunitate.

Tratatul Constituțional cuprinde de altfel o serie de prevederi importante care din punct de vedere principal oferă argumente puternice pentru a considera Uniunea Europeană, chiar în noile condiții, ale perfectării tratatului, o asociație de state suverane. Astfel, chiar în art.I-3 care se referă la obiectivele

293 Dumitru Mazilu, *Perspective constituționale europene*, în revista „Palatul de justiție”, nr.8, 2003, pag.4.

294 „Liberation” din 6 octombrie 2003, cit. în <http://www.democratie-socialisme.org>

295 Philippe Moreau Defarges, *La “Constitution” européenne en question*, Editions d'Organisation, Paris, 2004, pag.137.

Uniunii, se arată, în ultimul alineat al pct.3, că "Uniunea va respecta diversitatea sa culturală și lingvistică și va asigura că moștenirea culturală a Europei este apărută și promovată"²⁹⁶.

În ceea ce privește relațiile dintre Uniune și statele membre, art.1-5 prevede în mod neechivoc că "Uniunea va respecta identitatea națională a statelor membre, inerentă în ce privește structurile lor fundamentale politice și constituționale, inclusiv în ceea ce privește autonomia regională și locală". Ea va respecta funcțiile esențiale ale statului, inclusiv pe acelea care urmăresc să "asigure integritatea teritorială a statului, menținerea ordinii publice și apărarea securității interne".

În acest context considerăm că nu este lipsit de interes să amintim că reforma constituțională care a avut loc în anul 2003 în România nu vorbește nicăieri de operarea unui "transfer de suveranitate", care - principal - ar fi de altfel imposibil de efectuat, dat fiind faptul că suveranitatea este inalienabilă și indivizibilă. Se vorbește numai de "transferarea unor atribuții" către instituțiile comunitare și de "exercitarea în comun cu celelalte state membre" a unor competențe prevăzute de tratate.

Noul text constituțional recunoaște prioritatea prevederilor tratatelor comunitare și aplicarea directă a dreptului comunitar, dar specifică totodată că Parlamentul, președintele României, Guvernul și autoritatea judecătorească "garantează aducerea la îndeplinire a obligațiilor rezultate". Se prevede, în același timp, că Guvernul transmite celor două Camere ale Parlamentului proiectele actelor cu caracter obligatoriu înainte ca acestea să fie spuse aprobării instituțiilor Uniunii Europene.

5.4. Confruntări de păreri și interese ce trebuiau depășite

O examinare atentă a dezbaterilor Convenției de la Bruxelles pentru viitorul Europei atestă faptul că problemele dezbătute au fost complexe și dificile. Documentul de principiu ce fusese adoptat în decembrie 2001 la Laeken avea în vedere o reformă "constituțională" a Uniunii Europene, care se dorea mai mult la nivelul unificării tratatelor decât al elaborării unei viitoare Constituții Europene. Dezbaterile s-au concentrat, de aceea, foarte mult asupra credibilității viitoare a organizației, apropierii Uniunii Europene de cetățeni, precum și asupra unor mecanisme mai eficiente care să sporească încrederea lor în Uniunea Europeană, în instituțiile acesteia, în posibilitatea înfăptuirii intereselor lor în condițiile noi în care se desfășoară astăzi procesul de integrare europeană.

Proiectul de Tratat de stabilire a unei Constituții pentru Europa, prezentat de președintele Valéry Giscard d'Estaing în ultima zi a dezbaterilor din 2003, înfățișa încă de pe atunci o viziune echilibrată între interesele statelor și interesele Comunității, precum și între ponderea diverselor instituții comunitare în procesul decizional. Astfel, reține atenția, de pildă, în mod special, în acest proiect, prevederea – pe care am mai menționat-o – din art.1, care se referea la "menținerea identității naționale" a statelor membre ale Uniunii Europene, recunoașterea diversității Uniunii (specificată în același articol), înscrierea printre obiectivele generale a protecției și valorilor comune, a intereselor și a independenței Uniunii (art.2). Trebuie menționat totuși că Anteproiectul de Tratat constituțional supus Convenției pentru Viitorul Europei de către președintele său, Valéry Giscard d'Estaing, în forma sa inițială, conținea și unele elemente care ar fi putut da de înțeles că orientarea viitoare a Europei urma să fie aceea a unei federații. În acest sens se puteau invoca denumirile propuse, de "Comunitate europeană", "Uniune europeană", "Statele Unite ale Europei" sau "Europa Unită", dubla cetățenie a tuturor celor care erau cetățeni ai statelor ce fac parte din Uniunea Europeană, definirea mai riguroasă a obiectivelor integrării, perfecționarea instituțiilor și mecanismelor etc.

Un inventar al propunerilor care au fost făcute în cadrul Convenției de la Bruxelles evidențiază o serie de idei interesante care, chiar dacă nu s-au regăsit în proiectul elaborat de Giscard d'Estaing - nici

²⁹⁶ La Convention Européenne, Projet de Constitution, vol.I, Texte révisé de la Partie I-ère, Doc.CONV 724/03, Bruxelles, le 26 mai 2003.

în forma inițială și nici în proiectul final - sunt totuși relevante pentru a demonstra o anumită stare de spirit. Astfel, în propunerile sale, Guvernul britanic - deși accepta ideea unei integrări mai accentuate între statele membre ale Uniunii - estima necesar să fie creat un nou organism "un câine de pază al subsidiarității" (watchdog), compus din membri ai Parlamentelor naționale, care să vegheze ca Uniunea Europeană să nu-și asume puteri care ar aparține guvernelor naționale sau regionale.

În propunerile sale, un deputat liberal britanic - Andrew Duff - sublinia ideea că "Uniunea Europeană va respecta identitatea națională a statelor membre. Acțiunile sale nu trebuie să treacă dincolo de ceea ce este necesar pentru a îndeplini aceste obiective".

Proiectul de Constituție (textul revizuit, dat publicității în 2003) a îndepărtat - la sugestia premierului britanic Tony Blair - formularea ce făcea referiri la o "uniune federală", dar a redus considerabil numărul comisarilor europeni (la 15), acordând puteri foarte mari președintelui Comisiei și a consacrat totodată ideea franco-germană cu privire la existența unei președinții "bicefale" (președintele Consiliului European dublat de președintele Comisiei). Deși recunoaște păstrarea "identităților naționale", noul document a extins considerabil prerogativele comunitare. Astfel, el preconizează competența Uniunii în "toate problemele politicii externe", solicită avizul Băncii Europene "asupra oricărui proiect de reglementare la nivel național" etc.

Date fiind aceste considerațiuni, o serie de state mai mici și-au manifestat rezerve față de modificările variantei preliminare, considerând că deși teoretic s-a renunțat la formula "Statele Unite ale Europei", în fapt viitoarea Constituție Europeană ar tinde spre așa ceva.

Încheierea lucrărilor Convenției de la Bruxelles a fost, în general, salutăată cu satisfacție atât de cancelariile diplomatice cât și de opinia publică. După o muncă asiduă de 15 luni, Convenția a fost în măsură să prezinte textul unui document structurat, care oferea elemente de noutate dar și de echilibru. Astfel, votul cu majoritate calificată a fost extins la 70 de probleme față de 34, câte erau anterior, dar a crescut considerabil, în același timp, și puterea de decizie a Parlamentului European în toate aceste materii.

Însuși sistemul de vot cu majoritate calificată a fost regândit deoarece, ca urmare a noii concepții consacrată de tratat, majoritatea calificată a fost raportată la jumătatea statelor membre reprezentând 60% din populația Uniunii. O asemenea concepție înlocuia viziunea anterioară, când fiecare stat dispunea de un anumit număr de voturi ce-i fusese conferit nu atât în rațiunea respectării stricte a criteriilor populației, cât ca urmare a unor considerațiuni de echilibru politic. Documentul final a consacrat instituția Președintelui Consiliului European, a unei Comisii restrânse, însă noutatea o constituia specificarea dreptului fiecărei țări de a avea un comisar, chiar fără drept de vot.

Echilibrul dintre diversele instituții a fost menținut²⁹⁷. Rolul parlamentelor naționale a fost menționat în special ca factor de "alertă", în cazul încălcării principiului subsidiarității²⁹⁸. Pe de altă parte, au fost înscrise prevederi prin care au fost garantate drepturile cetățenilor europeni, iar Carta Europeană a devenit o parte integrantă a noului Tratat.

În comparație cu textul elaborat de Convenția de la Bruxelles, noul text convenit în iunie 2004 la nivelul șefilor de state și de guverne cuprinde **câteva modificări importante**. Astfel, s-a acceptat ideea alegerii unui președinte al Consiliului European pe termen de doi ani și jumătate, renunțându-se la principiul rotației; au crescut prerogativele Parlamentului European; s-a instituit funcția de ministru de externe al Uniunii Europene; numărul comisarilor europeni a rămas provizoriu la 25 (numărul actualilor membri ai Uniunii Europene), respingându-se propunerea reducerii numărului acestora; a fost instituită

²⁹⁷ Paul Craig, *Institutional Structure: A Delicate Balance*, în „European Constitutional Law Review”, 2005, volume I, Issue I, TCM Asser Press, pag.52.

²⁹⁸ Pierre-Alexis Feral, *Le principe de la subsidiarité après la signature du traité établissant une Constitution pour l'Europe*, în „AJDA” Hebdo, L'Actualité juridique, no.38/2004, 8 novembre 2004, Ed.Dalloz, pag.2085 și urm.

o clauză de "solidaritate" împotriva terorismului; s-a introdus posibilitatea promovării unei "legi populare" de un milion de cetățeni europeni ș.a.

5.5 Avantajele documentului adoptat

Tratatul constituțional în varianta sa cea mai recentă, semnată la Roma, aduce elemente importante de noutate, la care ne-am referit și care constituie în fapt dezvoltări pe drumul amplificării și diversificării procesului de integrare. Astfel, prin unificarea tratatelor comunitare, procesul de integrare capătă o bază unică și solidă, eliminându-se nu numai disfuncționalitățile și contradicțiile eventuale între diferitele acte comunitare (semnalate de autorii de specialitate), dar se realizează și o corelare logică a unor principii, reglementări instituționale și domenii de cooperare care definesc actualul stadiu al integrării europene. Este un fapt cert că noua formă convenită a Tratatului constituțional crează premisele unei Uniuni mai eficace, mai democratice și mai transparente, aptă să facă față mai bine și mai angajant noilor provocări ale acestui început de Mileniu.

Pe plan instituțional, Uniunea va dobândi o capacitate sporită de a-și promova interesele și pozițiile pe plan internațional, prin înființarea unei președinții stabile a Consiliului European, prin crearea funcției de ministru european al afacerilor externe, prin intensificarea cooperării în domeniul politicii externe și de securitate comună, ca și prin conferirea unei personalități juridice unice pentru Uniune.

Pentru aceste rațiuni, România a sprijinit încă de la început procesul de elaborare a Constituției Europene, aderând la ideea unor proceduri simplificate de adoptare a hotărârilor. După cum s-a arătat, Tratatul Constituțional a instituit un nou sistem de adoptare a deciziilor, în condițiile unei reasezări a ponderii statelor membre. Așa cum se arată într-un document publicat pe site-ul Ministerului Afacerilor Externe, „În ceea ce privește noul mecanism de vot în cadrul Consiliului, în condițiile în care a avut loc o reasezare a ponderilor statelor membre, România și-a menținut influența deținută conform acordului intervenit la Nisa, reprezentând cadrul în vigoare în prezent. Eficacitatea mecanismului decizional – în perspectiva unei Uniuni extinse – a fost una dintre coordonatele esențiale ale elementelor de poziție ale României, în condițiile în care dimensiunile țării noastre asigurau aceeași „ponderare a influenței”, indiferent de modalitatea de definire a majorității calificate. Astfel, stipularea unei majorități duble, de 55% state și 65% populație (important – reprezintă sub 2/3), coroborată cu definirea unei minorități de blocaj minim de patru state, răspunde poziției României. Pe baza cifrelor, ne situăm pe locul șapte între statele membre ale U.E., adică între statele cu o pondere însemnată în dinamica decizională comunitară. S-a obținut, de asemenea, clarificarea și precizarea numărului de locuri în Parlamentul European, adică 35 de locuri, ce vor fi deținute de România în momentul aderării într-o Uniune cu 27 membri”²⁹⁹.

De altfel, țara noastră va avea un Comisar european în perioada de la aderare până la 2014, urmând ca după această dată să fie instituit un sistem de rotație absolut egală, potrivit căruia statele membre vor putea avea fiecare câte un comisar pe perioada a două din trei mandate ale Comisiei.

Pe planul relațiilor generale, social-umane, Constituția europeană realizează o mai mare apropiere a instituțiilor comunitare de cetățeni. Astfel, a crescut rolul Parlamentului European – instituție reprezentativă aleasă în mod direct de cetățenii Europei –, a fost inclusă ca parte integrantă a Constituției Europene Carta drepturilor fundamentale, a fost introdusă posibilitatea exercitării unei inițiative legislative la nivelul cetățenilor, crescând totodată și rolul parlamentelor naționale ca factori stimulatori ai procesului de integrare.

Pe de altă parte, în domeniul politicilor comunitare va fi promovat un nivel ridicat al ocupării forței de muncă, a protecției sociale adecvate, urmând a fi întreprinse importante măsuri pentru ridicarea

nivelului de educație și de sănătate. Fără a aduce atingere competențelor statelor membre, Uniunea va deține – în cazul în care cerințele dezvoltării comunitare vor impune acest lucru – un rol sporit într-o serie de domenii precum energia, protejarea sănătății publice, coeziunea economică, socială, sau teritorială.

5.6 Ratificarea Constituției Europene. Perspectivile sale

În perspectivă, elementul cel mai important rămâne **ratificarea documentului adoptat**, ratificare ce urmează în unele țări a se face la nivelul parlamentelor, iar în altele în baza unor referendumuri populare organizate la nivel național (de pildă Danemarca, Irlanda, Spania, Franța, Marea Britanie ș.a.). Experiența acestor referendumuri este însă relativă, pentru că istoria comunităților europene cunoaște destule cazuri când asemenea referendumuri nu au permis ratificarea unor tratate sau au dus la întârzierea lor (de pildă, Norvegia a refuzat în 1972 și apoi din nou în 1994 să adere la Comunitățile Europene; Danemarca a refuzat în 1992 să ratifice Tratatul de la Maastricht, dar în final l-a ratificat la 18 mai 1993; Irlanda a votat pentru respingerea Tratatului de la Nisa în 2001, dar l-a acceptat în cadrul unui nou referendum, care a avut loc la 19 octombrie 2002 etc.).

În condițiile în care, la cele mai recente alegeri pentru Parlamentul European, în unele țări au obținut majoritatea formațiuni politice “eurosceptice”, este greu de spus de pe acum care va fi rezultatul acestor referendumuri. Dar, după cum observă profesorul Didier Maus, „nu poți, în același timp, să dezvolți un discurs asupra deficitului democratic din Europa și să refuzi argumentele în favoarea unui referendum”³⁰⁰. Există, din păcate, încă sentimentul – la mulți europeni din diverse țări ale continentului – că “birocrăția” de la Bruxelles tinde să ia locul instituțiilor naționale. Ziarul berlinez “Die Welt”, sub titlul sugestiv “Birocrăția dezlănțuită”, face o comparație între Constituția Europeană și Constituția S.U.A. (care este de zece ori mai mică). Sunt citate cuvintele lui Ronald Reagan, care amintea că “americanii sunt o națiune care și-a creat un guvern”, apreciindu-se că lucrurile stau invers în Europa, unde Uniunea Europeană “este un guvern în căutarea unei națiuni”. “Mai precis: Uniunea Europeană este un guvern lipsit de națiunea care să-i confere legitimitate. Nu există nici azi o identitate europeană, alta decât cea dată de suma părților ei componente”³⁰¹.

Situația ratificărilor se prezintă în felul următor³⁰²: în **Germania**, unde procesul de ratificare este exclusiv parlamentar, Bundestagul a aprobat Tratatul Constituțional la 12 mai 2005, cu o majoritate de 569 voturi pentru, 23 împotriva și 2 abțineri. În **Austria**, aprobarea parlamentară de către prima Cameră a Parlamentului s-a efectuat la 11 mai iar aprobarea din partea celei de a doua a avut loc la 25 mai. În **Belgia**, aprobarea parlamentară de către Senat s-a efectuat la 28 aprilie, în **Spania** la 20 februarie a avut loc un referendum popular în care 76,7% dintre participanți au spus „da”, iar rata de participare a fost de 42,3%. În **Grecia**, Parlamentul și-a dat aprobarea la 19 aprilie, iar în **Ungaria** aprobarea parlamentară fusese dată încă de la 20 decembrie 2004. În **Italia**, Camera Deputaților a aprobat tratatul la 25 ianuarie, iar Senatul la 6 aprilie. În **Lituania**, tratatul a fost aprobat de către Parlament la 11 noiembrie 2004. **Slovenia** și **Slovacia** au aprobat tratatul prin vot parlamentar, respectiv la 1 februarie 2005 și 22 mai 2005.

În Franța, în cadrul referendumului din 29 mai 2005, 55% dintre alegători s-au pronunțat împotriva Constituției, la o participare la vot de 70%, iar în Olanda 61,7% dintre alegători au votat « contra », la referendumul organizat la 1 iunie 2005, cu o participare la vot de 63%. În consecință,

300 Didier Maus, *Gouvernance et identités en Europe. La problématique de la Constitution pour l'Europe*, in „Revue européenne de Droit Public”, vol.16, no.1, printemps 2004, pag.319.

301 <http://www.dwelle.de/romanian/presse/print>

302 http://europa.eu.int/constitution/ratification_fr.htm

Marea Britanie, Irlanda, Danemarca, Republica Cehă și Luxemburgul au amânat procedura de ratificare, în situația în care nu vor fi avute în vedere noi referendumuri în Franța și Olanda.

Luxemburgul a ratificat totuși Constituția la 25 octombrie 2005, printr-un vot parlamentar (57 voturi pentru și 1 contra), după ce la 10 iulie 2005 avusese loc un referendum în care 56,52% dintre votanți s-au pronunțat « pentru ».

5.7 România și Constituția Europeană

Așa cum am arătat, România și-a manifestat încă de la început adevărată aderență la ideea elaborării Constituției Europene participând activ la dezbaterile ce au avut loc în cadrul Conferinței de la Bruxelles pentru Viitorul Europei. De asemenea, în țara noastră au fost organizate în anii 2002 și 2003 numeroase reuniuni științifice sub egida Ministerului Integrării Europene, a unor instituții de cercetare științifică – precum Institutul pentru Integrare Europeană –, a unor facultăți și instituții de învățământ superior cu participarea unor parlamentari, a unor reprezentanți ai societății civile, ai cercurilor de afaceri, în care au fost abordate pe larg probleme precum obiectivele Constituției Europene, relațiile dintre instituțiile comunitare și cele naționale, cerința respectării principiului subsidiarității, modalitățile practice prin care urmează să se efectueze sincronizarea obiectivelor prevăzute de Tratatul Constituțional cu programele interne de dezvoltare etc.

În ceea ce privește compatibilitatea – sau incompatibilitatea – unor actuale prevederi constituționale din Constituția României cu prevederile Tratatului Constituțional European, semnalăm că această problemă a fost amplu discutată în cadrul unor dezbateri și simpozioane, în special sub aspectul competențelor ce vor reveni în viitor parlamentelor naționale și a delimitării prerogativelor în domeniul analizat între instituțiile comunitare și cele naționale.

De asemenea, au fost luate în discuție o serie de probleme legate de actualele prevederi constituționale ale art. 1 pct. 1, care prevăd că „România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil”, ale art. 2, ce se referă la suveranitatea națională care aparține poporului român, ale art. 61 pct. 1, potrivit căruia „Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român și unica autoritate legiuitoare a țării” și ale compatibilității acestora cu prevederile nou introduse ale art. 148, care se referă la integrarea în Uniunea Europeană și prioritatea reglementărilor comunitare. În general, opinia juriștilor români a fost aceea că nu există o contradicție între aceste texte legislative, deoarece principiul suveranității – așa cum s-a remarcat de altfel în **Decizia Curții Constituționale a României nr. 148 din 16 aprilie 2003** – nu este afectat, ci urmează numai să se exercite în condiții noi, mult mai flexibile, permițând transferarea unor competențe către instituțiile comunitare, idee care, de altfel, pare să fie recunoscută astăzi în mod general în literatura de specialitate. S-a mai arătat că în cea de a doua etapă a reformei constituționale – preconizată a avea loc în anul 2007 –, după aderarea României la Uniunea Europeană, vor fi efectuate noi modificări constituționale, pentru a se asigura o cât mai corectă și deplină sincronizare între prevederile Constituției României și cele ale Tratatului Constituțional European, tranșându-se astfel definitiv orice eventuale probleme de compatibilitate.

5.8 Dreptul Constituțional European

Evoluția procesului de integrare europeană în ultimii ani, dar mai ales dezbaterile ce au avut loc cu privire la adoptarea Tratatului Constituțional European au stimulat numeroase discuții teoretice privind elaborarea unui drept european și, mai ales, cu privire la existența unui „drept constituțional european”, expresie nemijlocită a acțiunii de elaborare a Constituției Europene.

Fenomenul nu este nou, dacă ne gândim la faptul că în literatura juridică europeană au apărut în ultimii ani numeroase concepte noi, cum ar fi acela privind un drept european al „drepturilor omului”, un drept administrativ european, un drept european al mediului etc. Toate aceste noi compartimente funcționale porneau de la anumite reglementări particulare existente în cadrul Uniunii Europene, denumirile respective fiind mai curând niște modalități de identificare a unor reglementări specifice aparținând de un domeniu sau altul al dreptului comunitar.

În ce privește dreptul constituțional european lucrurile sunt oarecum deosebite, deoarece implicațiile sale sunt mult mai mari în ce privește organizarea politică a statelor și numeroasele incidente practice care decurg din acest concept. În condițiile în care Europa ar fi trebuit – după părerea unora – să devină un adevărat stat federal, dreptul constituțional european ar fi urmat să devină un corp de reguli stricte, de natură să reglementeze în detaliu mecanismele politice și instituționale, atât la nivelul comunității, cât și la nivelul statelor membre. Pentru acei specialiști care vedeau însă în Uniunea Europeană numai o confederație de state, cu păstrarea prerogativelor și identităților naționale, lucrurile se prezentau cu totul altfel, deoarece într-o asemenea viziune dreptul constituțional european ar fi urmat numai să dețină un rol de coordonator al evoluțiilor constituționale din diversele țări ale Europei, subsumându-le procesului de integrare europeană.

Este cazul să menționăm că în această privință se manifestă o deosebire structurală între modul în care concep această problematică juriștii francezi și juriștii germani.

Juriștii francezi, ferm atașați ideii de suveranitate, consideră de pildă că dreptul constituțional al Uniunii Europene este deja realizat prin Tratatul comunitar, care cărmuiește raporturile dintre statele membre ale acestei organizații. De altfel, autorii francezi consideră că „Uniunea Europeană nu este un stat și adoptarea unui <tratat stabilind o constituție> nu modifică natura” (Philippe Manin)³⁰³.

Gerard Soulier observă și el că în situația unei confederații „instituții comune asigură în mod esențial funcții de coordonare și cooperare, dar statele membre nu sunt în principiu deposedate de suveranitatea lor”. Se mai observă că „o structură confederală pentru ansamblul continentului european pare cea mai potrivită și cea mai durabilă. Un singur lucru nu este acceptabil (nici viabil), adică un stat supranațional și un text constituțional suprem, care ar face caduce legile naționale în general și Constituția republicii franceze în special.

O structură bună de colaborare permanentă și organizată, bazată pe un tratat simplu și clar, este, desigur, mai eficace (și mai democratică) decât o uniune care șchioapătă, repusă în discuție în mod permanent”³⁰⁴.

Profesorul Didier Maus, deși constată că „ar fi mai logic să considerăm că termenul de constituție se aplică unui stat suveran” iar similitudinile de vocabular nu pot să ducă la „identificarea unui stat național”, observă totuși că au existat situații ale unor constituții impuse direct de o organizație internațională, cum a fost Constituția Bosniei-Herțegovina, stabilită prin acordurile Dayton-Paris din 14 decembrie 1995³⁰⁵.

303 Philippe Manin, *Droit constitutionnel de l'Union Européenne*, nouvelle édition, Ed.A.Pedone, Paris, 2004, pag.I.

304 *Enlargement of the European Union. What will the consequences be? What demands should be made?*, EALD, 3 November 2001, Frankfurt (Oder)

305 Didier Maus, *Gouvernance et identités en Europe. La problematique de la Constitution pour l'Europe*, în „Revue Européenne de Droit Public” vol.16, no.1, printemps, 2004, pag.311.

De menționat este și punctul de vedere al profesorului Peter Häberle, din Germania, potrivit căruia existența unui „stat” nu este o „precondiție” a adoptării unei constituții. Mai curând – consideră Häberle – s-ar putea spune că prin constituție se stabilește și legitimează orice autoritate publică (Peter Häberle, *Verfassungslehre als Kulturwissenschaft*, citat de Ingolf Pernice, în „Europe Constitution”. *A framework for the future Union* (<http://www.h-quandt-stiftung.de>). În același sens, al posibilității existenței unei constituții independent de noțiunea de stat se pronunță și autorul italian Giovanni Biaggini (Ingolf Pernice, *op.cit.*)

Spre deosebire de școala franceză, care este în general atașată suveranității și care admite ideea Constituției Europene numai „în principiu”, școala germană – mult mai favorabilă unei integrări strânse – acceptă ideea unui drept constituțional european, ai cărui protagoniști sunt profesorii Peter Häberle și mai ales Ingolf Pernice, de la Universitatea Humboldt din Berlin.

Concepția profesorului Pernice, care s-a reflectat în numeroase studii și comunicări pe marginea acestui subiect, pornește de la poziția individului în Uniunea Europeană, de la existența unui nou „contract social european” și, mai ales, de la constatarea existenței mai multor nivele de constituționalitate la nivel european.

Într-un studiu recent publicat în „European Constitutional Law Review”³⁰⁶ profesorul Pernice subliniază că noua „Constituție pentru Europa” va fi încheiată, în mod formal, printr-un tratat internațional. Dar guvernele și parlamentele naționale vor face aceasta în numele cetățenilor Uniunii și, în măsura în care Constituțiile naționale prevăd organizarea unui referendum, cetățenii vor fi direct implicați. Această constituție așadar, precum și constituțiile naționale își vor dobândi legitimitatea din partea poporului, a cetățenilor comunității politice, prin reprezentanții lor constituționali. Legitimitatea astfel obținută va fi aceea care o presupune un tratat obișnuit, dar cu considerarea specifică privind conținutul și solicitarea explicit constituțională a acestui instrument juridic.

O analiză atentă a tezei cu privire la contractul social european suscită însă un număr de reflecții. Teoria contractului social este, fără îndoială, un produs al genului politic francez și englez din secolul 17-18. Ea are meritul de a fi opus teoriei „monarhiei de drept divin” ideea unei constituiri a statului prin acordul cetățenilor care, printr-un pact încheiat cu cel pe care l-au ales conducător, au acceptat constituirea unui corp politic, rezervându-și însă dreptul de a-l destitui pe conducător dacă acesta le-ar încălca drepturile lor inalienabile și suverane³⁰⁷.

Starea de natură premergătoare constituirii statului era, potrivit lui Jean-Jacques Rousseau, o stare idilică, de colaborare între oameni liberi, în timp ce pentru Hobbes celebrul „omnium contra omnes” desemna o nesfârșită stare de luptă.

Oricum ar fi, este cert că autorii contractului social au pornit de la existența unei societăți încă neconstituită. Emil Durkheim, într-un studiu consacrat contractului social scris în anul 1918, estima că teoria lui Rousseau se referă la „un fel de anarhie pașnică în care indivizii independenți unii de alții, fără relații între ei, nu depind decât de forțele abstracte ale naturii”³⁰⁸. Harald Höffding observă că Rousseau nu a inventat teoria contractului social, ci el s-a servit de ea pentru a demonstra că societatea s-a creat în acord cu natura iar singura cale de a trece la o viață civilă era o asociație voluntară, o liberă delegare a puterilor de către popor³⁰⁹.

Numeroși autori de specialitate consideră astăzi că încheierea contractului social a fost „un eveniment improbabil”, dar această teorie a avut – la timpul său – un merit incontestabil de a formula o opinie rațională cu privire la constituirea societății politice și la organizarea oamenilor în stat.

În cazul Uniunii Europene nu mai avem însă de a face cu oameni izolați, ci cu națiuni constituite în state naționale suverane. Chiar dacă în cadrul Uniunii Europene funcționează un mecanism de alegeri directe pentru Parlamentul European, chiar dacă dreptul comunitar se aplică direct pe teritoriul statelor

306 „European Constitutional Law Review”, 2005, no.1, pag.99-103.

307 A se vedea, pentru dezvoltări: Dumitru Mazilu, *Teoria generală a dreptului*, Ed.All Beck, București, 2000, pag.99; Cristian Ionescu, *Drept constituțional și instituții politice*. Teoria generală a instituțiilor politice, vol.I, ediție revăzută și adăugită, Editura „Lumina Lex”, București, 2001, pag.79; Constanța Călinoiu, Victor Duculescu, *Drept constituțional și instituții politice*, ediție revăzută și completată, Ed.”Lumina Lex”, București, 2005, pag.95.

308 Emile Durkheim, „Le <Contrat social> de Rousseau” (1918), în http://www.uqac.ca/classiques/des_sciences_sociales/classiques/Durkheim_emile

309 L’encyclopedie de l’Agora, *Le contrat social selon Rousseau*, http://agora.qc.nsf/Documents/Jean-Jacques_Rousseau

membre ale Uniunii, indivizii rămân în esență integrați în propriile lor state naționale³¹⁰. Încheierea unui contract social european între indivizi peste capul guvernelor naționale nu pare a se justifica, cel puțin prin evoluția fenomenelor politice din cadrul Uniunii Europene în actuala etapă a dezvoltării sale. Diversitatea problemelor economice și politice pe care le cunoaște fiecare stat (membru al Uniunii Europene sau candidat) demonstrează faptul că în cele din urmă contractul social – dacă dorim totuși să folosim acest termen – se încheie între state, cum s-a și făcut, de altfel, sub forma unui tratat.

Cu toate că dreptul european acordă – după cum se știe – o manșă considerabilă de acțiune indivizilor, aceasta nu merge până acolo încât ar estompa relația de la stat la stat, care constituie în ultimă instanță cheia adoptării marilor decizii în cadrul Uniunii Europene.

În ceea ce privește dreptul constituțional european, este meritul profesorului Ingolf Pernice, directorul Institutului Walter Hallstein de drept constituțional european al Universității Humboldt din Berlin, de a fi prezentat o concepție integrată și coerentă cu privire la ceea ce ar trebui să reprezinte dreptul constituțional european.

Ideea centrală a lucrării profesorului Pernice este aceea că deși în momentul de față se poate spune că există o Constituție Europeană – prin aceasta înțelegându-se ansamblul tratatelor fundamentale –, în prezent se afirmă tot mai mult cerința unui „sistem constituțional compus”, acesta incluzând constituțiile naționale în ansamblul lor, precum și tratatele care au pus bazele Uniunii Europene. Acest sistem constituțional compus, la care autorul se referă în mai multe părți ale lucrării sale, implică o relație de interacțiune și complementaritate între două – sau mai multe – nivele, pe baza respectului drepturilor omului, principiilor statului de drept, ca și a principiului fundamental al subsidiarității și proporționalității.

Abordând mult discutata problemă a suveranității și integrării, autorul analizează cu minuțiozitate formulările cuprinse în diverse constituții naționale, dar și în deciziile unor instanțe naționale. Luând în discuție diversele variante, precum „delegarea de suveranitate”, „transferul de competențe” consimțite de statele membre, autorul subliniază că ideea suveranității nu mai are în nici un caz un caracter absolut, iar diversele formule propuse nu oferă în toate cazurile explicațiile cele mai realiste. În acest sens este citată părerea profesorului Jean-Claude Maselet, care criticând noțiunea de „transfer de competențe” arată că de fapt unele competențe acordate comunității nu au corespondent la nivelul statelor, iar pe de altă parte, „comunitatea nu este ceva străin statelor. Ea este o parte din noi înșine, la fel precum statele sunt prezente în instituțiile Uniunii Europene”³¹¹.

Cât privește dreptul constituțional european, Ingolf Pernice subliniază că acest concept științific reprezintă o construcție care a fost dezvoltată încă din 1991 de specialistul german Peter Haberle. Acest concept reprezintă de fapt o „sfidare” la adresa celor care văd în Uniunea Europeană numai o organizație internațională, guvernată de dreptul internațional. Un asemenea punct de vedere, pe care autorul îl denuște „internaționalist”, se sprijină pe o serie de decizii ale Curților Supreme din Danemarca și a Curții Constituționale a Germaniei. În favoarea abordării „internaționaliste” sunt citate în special argumentele ce decurg din latura etică a Uniunii Europene (rolul Consiliului ca organ eminamente interstatal).

Jurisprudența Curții Europene de Justiție, în special în afacerea Van Gend and Loos, a favorizat însă un alt punct de vedere, care a sfârșit prin a se impune, în conformitate cu care prin tratatele comunitare a fost creată o nouă ordine juridică, distinctă de cea a statelor, ca și de ordinea de drept

³¹⁰ Există însă și o altă semnificație a ideii de „contract social european”: preocuparea pentru reînnoirea dimensiunii sociale a construcției europene (Marjorie Jouen, Catherine Palpat, *Pour un nouveau contrat social européen*, „Etudes et Recherches” no.43, Notre Europe, 13 sept.2005, <http://www.notre-Europe.asso.fr>).

³¹¹ Ingolf Pernice, *Fondements du droit constitutionnel européen*, Université Paris II Panthéon-Assas, Institut des Hautes Etudes Internationales de Paris, Ed.A.Pedone, Paris, 2004, pag.20.

internațional, prin care au fost create drepturi și obligații pentru particulari și care s-a integrat în ordinele juridice naționale.

În consecință, efectul direct și primatul dreptului comunitar au avut repercusiuni importante asupra ordinilor juridice naționale, „constituția națională nu poate să fie înțeleasă în totalitatea sa decât ținând seama de dreptul comunitar, tot așa cum dreptul primar al Uniunii Europene nu poate să funcționeze sau să fie explicat fără legătură cu constituțiile naționale. Cele două ordini constituționale sunt complementare: una depinde de cealaltă”.

Tezele profesorului Pernice, cât se poate de interesante – desigur – se cer raportate însă la întreaga evoluție din ultimii ani a Uniunii Europene, pentru a putea formula o opinie asupra validității lor.

Tratatul Constituțional European – așa cum se cunoaște – a reprezentat un document internațional elaborat cu participarea reprezentanților statelor, ai parlamentelor, ai opiniei publice, Conferința pentru Viitorul Europei de la Bruxelles soldându-se cu un document ce s-a bucurat în general de o bună apreciere. Nu este un secret pentru nimeni însă faptul că acest document a reprezentat un compromis, „federaliști” considerându-l prea puțin angajant, în timp ce apărătorii suveranităților naționale l-au criticat cu cele mai diverse argumente.

Privit din punctul de vedere al intereselor cetățenilor, acest document prezintă serioase deficiențe, ceea ce au dovedit de atfel referendumurile din Franța și Olanda, care au respins Tratatul Constituțional. După cum remarcă specialistul român Daniel Dăianu într-un incitant studiu, „Discuțiile cu privire la un deficit democratic în U.E. nu sunt fără substanță și reflectă o schismă între elitele politice și publicul larg”³¹².

Specialistul român constată că există o varietate considerabilă în ceea ce privește performanțele economice în cadrul Uniunii, țările scandinave aflându-se cu mult înaintea celor mediteraniene. Pe de altă parte, el observă că economiile din Europa Occidentală se confruntă cu provocări sociale provenite din factori cum ar fi îmbătrânirea populației, scăderea natalității, o anumită „scleroză” instituțională, ca și cu presiuni competiționale, generate de noile tehnologii informaționale, de comunicare și de globalizare.

„Mai multe state U.E. au cunoscut o prăpastie crescândă între, pe de o parte, cei care sunt capabili să reziste la șocurile provocate de globalizare și noua tehnologie și, pe de altă parte, cei care cedează presiunilor și se înscriu în rândurile celor marginalizați și nemulțumiți. Țările membre U.E. se confruntă cu o intensificare a concurenței din partea țărilor cu salarii scăzute, sub formă de outsourcing și offshoring. Aceasta a devenit o temă politică majoră în Europa Occidentală, precum și în Statele Unite”³¹³.

Criticile la adresa Tratatului Constituțional nu vin însă numai din partea celor care sunt preocupați de eșecul politicii sociale. Oamenii politici, juriștii, sociologii insistă mai ales asupra unui alt aspect legat de perspectiva instituțiilor politice și ale statului în condițiile adoptării Tratatului Constituțional European. Aceste critici s-au făcut simțite încă cu mult înainte de finalizarea lucrărilor Convenției de la Bruxelles și de adoptarea textului Tratatului Constituțional. Astfel, într-un important studiu elaborat în anul 2003, parlamentarul britanic Bill Cash, ministru în guvernul din „umbră” britanic pentru probleme

312 Daniel Dăianu, *Referendumurile cu privire la UE complică perspectivele de aderare*, SET Times, <http://www.semitimes.com>

313 *Ibidem*, studiul citat.

constituționale, sublinia – printre altele – că din punctul de vedere al intereselor britanice Constituția este inacceptabilă³¹⁴. Este inacceptabilă atât în ceea ce privește politica externă, cât și în ceea ce privește tradiționalele prerogative ale Parlamentului, care ar urma în cea mai mare parte a lor să fie transferate Uniunii Europene. Deputatul conservator propune organizarea unui referendum asupra problemei „Constituției Europene”, considerând că poporul britanic trebuie să fie consultat asupra unor aspecte care interesează în mod vital viitorul său (n.aut. Tony Blair a suspendat sine die organizarea referendumului în Marea Britanie, fiind convins că o asemenea consultare populară după eșecul referendumului francez nu ar fi putut, în nici un caz, să aducă elemente favorabile).

În Franța, cunoscutul om politic Jean Pierre Chevenement, fost ministru și candidat la președinția Franței, estima că Franța – în noile condiții ale Tratatului – va fi marginalizată. „Într-o Uniune de 25 de membri, dintre care majoritatea sunt loiali Statelor Unite, noua Comisie, în care Franța va avea pentru prima oară un singur membru, va fi dominată de liberali și atlantiști”³¹⁵.

Doi eminente juriști francezi, Monique și Roland Weyl, estimează că proiectata Constituție aduce atingere suveranității populare, democrației și dreptului popoarelor de a dispune de ele însele. Cei doi juriști își definesc poziția precizând că ei nu sunt „împotriva Europei”, ci pentru o cooperare europeană, dar fără transferul unor puteri care ar pune capăt oricărei libertăți de acțiune a fiecăruia³¹⁶.

În aceste condiții, rezultatele referendumului din Franța erau de așteptat. De menționat, însă, că dacă în Franța au predominat aspectele sociale și cele legate de suveranitate, în Olanda cetățenii au respins Constituția, considerând că ea „se amestecă prea mult în viața lor”, reglementându-le prea minuțios și prea detaliat o serie de probleme pe care aceștia doresc să și le gestioneze în felul lor.

Deși o serie de oficialități europene au contestat existența unei legături între procesul actual de extindere a Uniunii Europene și reforma instituțională³¹⁷, este un fapt cert că între acestea există o strânsă și indisolubilă legătură. Extinderea Uniunii Europene solicită în mod necesar o reconsiderare a modului de lucru, a instituțiilor comunitare, ca și adaptarea politicilor pe care Uniunea le desfășoară. Cu cât numărul de membri ai Uniunii Europene devine mai mare, cu atât și problema mecanismului de vot în cadrul Consiliului se modifică, prevalând necesitatea aplicării votului cu majoritate calificată în aproape toate situațiile, unanimitatea fiind greu de realizat în condițiile unui număr foarte mare de membri.

Pe de altă parte, includerea unui număr tot mai mare de state în sfera „liberei circulații” riscă să producă perturbări sociale, cum sunt cele provocate de spectrul „instalatorului polonez”.

În ceea ce ne privește, nu putem să nu remarcăm că deși obiectivul ambițios al adoptării Tratatului Constituțional nu a putut fi îndeplinit pentru moment, nu s-ar putea spune că Europa se găsește într-un „vacuum” juridic. Există tratatele fundamentale de la Paris, Roma, Maastricht, Amsterdam și Nisa, acesta din urmă reglementând – până la adoptarea Constituției – raporturile dintre țările membre ale Uniunii Europene.

Trebuie menționat și faptul că în cadrul Uniunii, încă mai de mult, au fost avute în vedere – de unii specialiști mai lucizi sau mai puțin entuziaști în folosirea „cuvintelor mari” – și unele variante sau

³¹⁴ Bill Cash, *The European Constitution. A Political Timebomb*, 8 October 2003.

³¹⁵ <http://www.euractiv.ro/index.html>

³¹⁶ „Un <non> des juristes democrates”, în <http://perso.wanadoo.fr>

³¹⁷ <http://www.euractiv.ro/index.html>

soluții de rezervă. Astfel, în cadrul unei prestigioase manifestări internaționale care a avut loc la Scheweningen (Olanda) între 12-16 octombrie 2004, intitulată sugestiv „Constituția Europeană: cea mai bună cale spre înainte?”, un eminent teoretician al problemelor europene, profesorul Bruno de Witte, de la Institutul Universității Europene din Florența, vorbea despre apariția noțiunii de „criza ratificării”, imaginând chiar mai multe modele și opțiuni posibile, inclusiv un „scenariu” al renegocierii tratatului sau al creării unei noi Uniuni Europene, limitată la un număr redus de state, care achiesează ferm la ideea integrării³¹⁸.

De fapt, existența unui „plan B” pentru Constituția Europeană se întemeia pe prevederile art. IV-442 (protocoale și anexe), care cuprindea o declarație politică în următorul sens: „în cazul în care la expirarea unui termen de doi ani de la semnarea Tratatului patru cincimi din statele membre au ratificat Tratatul menționat, iar unul sau mai multe state membre au întâmpinat dificultăți în ratificarea respectivă, problema va fi deferită Consiliului European”.

În consecință, se preconizau prin „variante B” două posibilități:

1. să se continue procesul de ratificare și să se ceară țării care a votat „nu” să voteze încă odată. Așa ceva s-a întâmplat cu Danemarca, prin Tratatul de la Maastricht, dar este mult mai greu de realizat în prezent așa ceva cu Franța sau Olanda, în cazul Constituției Europene, care presupune transferuri majore de competențe.

2. să fie stopat procesul de ratificare și statele membre să ajungă la înțelegeri neformale, cu privire la posibilitatea punerii în aplicare a unora dintre formulările convenite.

Este de menționat că dacă șase state membre vor spune „nu” Constituției Europene, atunci articolul IV-442 devine caduc și nu se va putea pune nicidecum problema „revitalizării” Constituției Europene.

Dintre soluțiile sugerate, cea mai plauzibilă pare aceea de a consacra, sub forma unor înțelegeri juridice, unele prevederi ale Tratatului Constituțional în legătură cu care nu au existat dispute și care au fost, în final, acceptate de toate țările. Pentru alte probleme, este clar că va trebui să se treacă la negocieri, în special în ce privește politicile comunitare, problemele legate de migrare și dreptul de azil, o mai flexibilă procedură de relații de colaborare între legislativul Uniunii Europene și legislativele naționale, regândirea – poate – a unor probleme de competențe divizate în prezent între Uniunea Europeană și statele membre etc.

Examinarea atentă a textului Constituției Europene, chiar în forma sa cea mai recentă, adoptat la Bruxelles, evidențiază faptul că în actualul moment istoric nu se poate vorbi în nici un caz de o federație de state.

În sprijinul acestei opinii se pot invoca următoarele argumente:

- în **primul rând**, organele principale ale Uniunii Europene, astfel cum se cunoaște, nu seamănă nici pe departe cu organele unei federații și nici măcar cu ale unei confederații. Organe precum Comisia (care este organ supranațional), Parlamentul (care este o expresie a voinței populare), coexistând cu organe interstatale precum Consiliul European sau Consiliul Miniștrilor, nu se întâlnesc la nivelul federației. Singurul element de apropiere l-ar constitui - poate - Curtea de Justiție a Uniunii Europene,

³¹⁸ cf. Victor Duculescu, „Pauza de reflecție” – *Constituția Europeană sub semnul întrebării?*, în „Revista de Drept Comercial”, serie nouă, Anul XV, nr. 7-8, 2005, pag. 75-76.

dar nici aceasta nu dispune de autoritatea unei Curți Federale de Justiție, întrucât competența sa este strict determinată la problemele comunitare.

- în al **dollea rând**, principiile pe baza cărora a fost elaborată Constituția Europeană nu sunt nici ele asemănătoare cu principiile unei federații. Nu există decât o vagă asemănare între Amendamentul X din Constituția S.U.A. sau art.30 din Legea fundamentală a R.F.G. și drepturile de care dispun statele europene în virtutea principiilor subsidiarității și proporționalității.

- în al **treilea rând** trebuie remarcat că elementele componente ale federației sunt state naționale suverane, care își păstrează suveranitatea și care nu și-au pierdut-o prin actul acceptării tratatului constituțional.

Mai mult decât atât, Constituția Europeană recunoaște **dreptul de ieșire din Uniune**, drept pe care nu îl au - în nici un caz - statele membre ale unei federații.

Rezultă, așa dar, că în actuala etapă a evoluției relațiilor europene nu se poate vorbi încă de o federație. Dacă Napoleon spunea, la vremea sa, că "federația europeană va sosi mai devreme sau mai târziu, prin forța lucrurilor", acest deziderat nu va putea fi realizat decât concepând viitoarea federație ca o **federație a statelor națiuni**, așa cum a arătat de altfel în luările sale de cuvânt în cadrul Convenției, în repetate rânduri, delegația țării noastre. Apreciind ca pozitive, în ansamblu, lucrările Convenției de la Bruxelles și documentul adoptat după numeroase și dificile negocieri, putem spune - fără a ezita - că el reprezintă un pas important pe drumul apropierii dintre popoarele europene și al intensificării colaborării dintre ele, dar în nici un caz „actul de naștere” al unei federații europene.

Ideea europeană, pentru a fi într-adevăr viabilă și a se concretiza sub forma unui document acceptabil pentru toate statele, trebuie să garanteze suplețea mecanismelor, respectarea intereselor naționale, înțelegerea imperativului de a corela permanent tot ce este național, specific, cu marile idei pe care promotorii gândirii europene le-au promovat timp de secole. Nu o federație cu reguli stricte, ci o unitate în diversitate, acesta este viitorul Europei. În măsura în care Constituția Europeană va consfinți această realitate ea va fi cu adevărat un document programatic de referință.

Din cele ce preced se vedește că procesul de „constituționalizare” la nivel european se deosebește structural de cel preconizat de Louis Favoreu, care înțelegea prin „constituționalizare” un proces de amplificare a domeniului de reglementare a dreptului constituțional⁵¹. În fond, la nivel european fenomenul de „constituționalizare” se oprește la anumite reglementări generale care definesc într-un mod elaborat atașamentul statelor membre ale Uniunii Europene față de ideea de drept și garantarea libertăților și drepturilor cetățenești. În consecință, dreptul constituțional european nu poate reprezenta o „sfidare”, ci un factor bine venit de complementaritate față de dreptul constituțional național. Recunoașterea prin însuși Tratatul Constituțional a identității politice și constituționale a statelor membre este o garanție a faptului că procesul constituțional se desfășoară în limitele unor anumiți parametri la nivel european. Desigur, ar fi nedrept să spunem că între cele două nivele de constituționalism european nu ar exista influențe reciproce și fenomene de întrepătrundere. Schimbul reciproc dintre cele două nivele este, fără îndoială, benefic dar el se oprește aici. „Topirea” entităților naționale într-un stat european și, în consecință, anihilarea reglementărilor naționale este o utopie pe care viața niciodată nu o va putea valida.

1 Louis Favoreu, Patrick Gaia, Richard Chevontian, Jean-Louis Mestre, Otto Pfersman, André Roux, Guy Scoffoni, *Droit*

Un cadru constituțional eficace și armonios, care să permită pe mai departe garantarea și evoluția unor instituții democratice, este – fără îndoială – dezirabil și de așteptat. Privit sub acest aspect, dreptul constituțional european – important concept juridic de esență novatoare – va reprezenta un factor de stimulare a unor noi căutări pentru reglementări tot mai bune, pentru respectul drepturilor cetățenești și asigurarea unor mecanisme democratice de colaborare atât între state, cât și între instituțiile care alcătuiesc structura constituțională a fiecărei entități naționale membră a Uniunii Europene.

5.9 Concluzii

Semnarea Tratatului instituind o Constituție pentru Europa rămâne un eveniment remarcabil, cu mari implicații în viața politică, economică și socială a continentului. Acceptarea Tratatului Constituțional de către toate statele membre va deschide o nouă perioadă de evoluție în spațiul european, facilitând dezvoltarea economică, socială, consolidarea instituțiilor democrației și statului de drept.

Intrarea în vigoare și punerea în practică a Tratatului Constituțional vor solicita în mod inevitabil importante sincronizări între ordinea constituțională europeană și ordinele juridice naționale. Procesul de complementaritate între național și european va cunoaște noi dezvoltări, marcând pe de o parte îmbogățirea și dezvoltarea instituțiilor naționale, iar pe de altă parte o mai mare pondere a acțiunilor întreprinse la nivel comunitar. În condițiile respectării stricte a principiilor subsidiarității și proporționalității, în condițiile în care Uniunea nu își propune să excludă sau să abolească suveranitățile naționale, acestea vor găsi în noua ordine comunitară un cadru inedit, flexibil și mult mai eficient de manifestare. Împletirea permanentă a intereselor naționale cu cele generale comunitare va conferi o mai mare stabilitate sistemului european și va contribui la înfăptuirea unei solidarități depline între popoarele Europei.

Marile idei europene, pentru care au militat atâția oameni de știință, savanți, personalități ale vieții politice, își vor găsi pe deplin realizarea. Pentru România – ale cărei tradiții europene sunt bine cunoscute – Tratatul Constituțional va reprezenta o formă nouă, benefică, de exprimare a suveranității sale, într-un context nou, democratic, alături de celelalte popoare ale Europei. Tradiția ideilor europene este, de altfel, de mult încetățenită în România.

La capătul unei cercetări consacrate sistemelor constituționale moderne, o încercare de concluzii nu ar putea decât să pună în lumină valoarea experiențelor naționale și însemnătatea studierii dreptului constituțional comparat.

Cercetătorii dreptului comparat s-au referit de multe ori la cunoscutul adagiu "*verité au dessus des Pyrénées, erreur au delà*" (Ceea ce este adevăr dincoace de Pirinei, este neadevăr dincolo de ei), căutând să spulbere ideea preconcepută că sistemele juridice ar fi atât de diferite unele de celelalte încât nu ar mai prezenta nici un interes comun studierea lor.

Într-o perioadă de început de mileniu, când s-au produs și se produc schimbări importante în sistemul internațional și în viața popoarelor, se poate afirma, cu toată convingerea, că indiferent de marile deosebiri care există între constituțiile statelor, o serie de principii fundamentale, de gândire

politică, sunt astăzi general recunoscute și acceptate. Idei precum suveranitatea poporului, separația puterilor, egalitatea cetățenilor, recunoașterea drepturilor omului, respectarea prerogativelor Parlamentului, independența justiției ș.a. au devenit un adevărat patrimoniu comun al gândirii de drept constituțional. Nici o țară din lume, nici o reglementare constituțională, oricât ar fi de tributară unor principii politice sau unor ideologii, nu pot face abstracție de asemenea principii, care s-au impus și se impun în continuare nu numai în gândirea politică, dar și în practica constituțională a statelor, deoarece ele se întemeiază nu numai pe o îndelungată istorie, pe o experiență fructuoasă, dar și pe recunoașterea - uneori cu prețul unor sacrificii - a ceea ce ar însemna îndepărtarea de la principiile democratice.

Pe de altă parte, studierea constituțiilor statelor - cu toate diferențele și particularitățile lor - se constituie într-un veritabil stimulent pentru adâncirea și aprofundarea principiilor, normelor de bază și ale instituțiilor dreptului constituțional. Așa cum se cunoaște, dreptul constituțional prezintă o însemnătate deosebită pentru dezvoltarea fiecărei țări, deoarece fundamentează organizarea politică, raporturile dintre puterile statului, drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, propunându-și să asigure respectarea ordinii de drept, făurirea unui climat de încredere bazat pe norme juridice, propice întregii dezvoltări economice și sociale. Constituțiile au, de aceea, așa cum se cunoaște prea bine, o însemnătate cu totul excepțională în viața politică a statelor, întrucât asigură desfășurarea normală a relațiilor dintre cetățenii unei țări, garantează drepturile și stabilesc îndatoririle lor, definesc raporturile dintre aceștia și puterea de stat, normele și conceptele generale care interesează activitatea fiecăreia dintre puterile statului, raporturile dintre acestea.

Întocmai ca studiul oricărei discipline juridice, cercetarea științifică și aprofundarea sistematică a dreptului constituțional și a instituțiilor politice presupune o neîntreruptă confruntare a punctelor de vedere teoretice pornindu-se de la principiul înțelept, verificat de practică, că este bine ca un popor să învețe de la alt popor, dar nu este bine ca un popor să învețe un alt popor.

Evoluția țării noastre - în perspectivă - în problemele constituționale este legată nemijlocit de cunoașterea și înțelegerea corectă a realităților proprii, dar și de uriașa experiență a dreptului constituțional comparat. Mergând spre această finalitate, autorii prezentului tratat au sentimentul că au făcut o operă utilă, ce va servi cunoașterii și înțelegerii unor valori, unor sisteme existente astăzi în lume, cu tot ceea ce acestea au specific, cu particularitățile lor. Totodată, ei își exprimă speranța că au contribuit la înțelegerea corectă a unor mecanisme și instituții fără de care nu este posibilă funcționarea oricărui stat de drept, respectarea democrației solicitând în cel mai înalt grad informare, analiză, dar și voință politică, pentru ca marile principii constituționale să fie întotdeauna respectate.

➔ Editura LUMINA LEX

București, str. Prof. Ion Filibiliu nr. 5, sector 3
cod poștal 030804
tel. 320.36.00; 313.95.11; 315.06.13,
Fax 315.06.13

➔ Comenzile se primesc pe adresa editurii, anexându-se la comandă copie după ordinul de plată sau recipisa de mandat poștal.

Conturile editurii sunt:

- RO65RNCB5030000002540001 BCR,
Sector 3, București
- RO21TREZ7035069XXX002317
Trezoreria sector 3

➔ Lucrarea poate fi procurată și de la *PUNCTUL DE DIFUZARE* al editurii, din B-dul Nicolae Bălcescu nr. 23A, scara C, mezanin, tel. 315.06.13

0766 556415

Tiparul executat la *S.C. LUMINA TIPO s.r.l.*
str. Luig Galvani nr. 20 bis, sect. 2, București
tel./fax 211.32.60; tel. 212.29.27
E-mail: office@luminatipo.com
www.luminatipo.com

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

La parution en Roumanie de la quatrième édition du Traité de Droit Constitutionnel Comparé constitue, sans aucun doute, un évènement éditorial qui doit être signalé. Elle est publiée au moment où la Roumanie est devenue, depuis le 1er Janvier 2007, membre de l'Union européenne. De plus, les juristes roumains apportent une contribution assez importante à la création d'un nouveau cadre constitutionnel européen.

Étant donnée la très riche problématique de la nouvelle édition du Droit constitutionnel comparé - manuel devenu maintenant, à juste titre, un traité - et les éléments nouveaux et de grand intérêt qu'elle apporte, nous pensons qu'elle va recueillir l'appréciation positive qu'elle mérite de la part des spécialistes, devenant un instrument utile pour tous ceux qui désirent étudier et comprendre les évolutions nouvelles, actuelles du droit constitutionnel. Que tous ceux qui ont contribué à cette œuvre magnifique soient ici sincèrement remerciés.

Professeur Didier Maus

Conseiller d'État

Premier vice-président de l'Association
internationale de droit constitutionnel

ISBN 978-973-758-075-7
ISBN vol. II: 978-973-758-077-1

